

PAMĚTI II

Edvard Beneš

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60 Kč** za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Paměti II
Od Mnichova k nové válce
a k novému vítězství

Edvard Beneš

Znění tohoto textu vychází z díla [Paměti III](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Academia v Praze v roce 2007. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Edvard Beneš: Paměti III), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 13. 9. 2019.

OBSAH

[2.1 PREZIDENTŮV POBYT VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH] [kapitola nebyla použita]	7
2.2 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA SE ZAČÍNÁ	7
2.2.1 Můj odchod z vlasti – začátky druhého odboje za hranicemi – zájem Ameriky o zemi, Mnichovem sraženou.	7
2.2.2 První důsledky 15. března – protesty velmocím a Společnosti národů	24
2.2.3 Rozmluva s Franklinem D. Rooseveltem	36
2.2.4 Velká Británie, Francie a my na začátku války	43
2.2.5 Mé pokusy o dohodu s Francií – jednání Msgr. J. Šrámka ...	56
2.2.6 Pařížský národní výbor a naše emigrace	60
2.3 PRVNÍ VELKÁ KRIZE VÁLKY: KAPITULACE FRANCIE	64
2.3.1 Záchrana československého vojska z Francie	64
2.3.2 Britské uznání prozatímní vlády československé	68
2.3.3 Budování zahraničního československého státního zřízení.	73
2.3.4 Záchvaty krize v našem vojsku a v naší emigraci	81
2.3.5 Definitivní uznání Československa Velkou Británií.	88
2.4 VELIKÁ PROMĚNA VE VÁLCE SVĚTOVÉ: SOVĚTSKÝ SVAZ, NAPADEN NĚMECKEM, ÚČASTNÍ SE SVĚTOVÉHO ZÁPOLENÍ	94
2.4.1 Dvojí přelom v sovětské politice	94
2.4.2 Dohoda německo-sovětská a její důsledky pro naše hnutí	103
2.4.3 Vývoj Sovětského svazu k účasti na válce.	112
2.4.4 Útok Německa na Sovětský svaz a obnovení spojení sovětsko-československého	122
2.5 VÁLKA A SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ	130
2.5.1 Spojené státy v druhé válce světové	130
2.5.2 Vztah Spojených států amerických k Mnichovu	135
2.5.3 Spojené státy americké a uznání naší londýnské vlády ...	140
2.5.4 Spojené státy ve válce – moje oficiální politická cesta do Washingtonu	144

2.6 ZÁPADNÍ VELMOCI ODČIŇUJÍ MNICHOV	154
2.6.1 Jednání s Velkou Británií o odvolání Mnichova	154
2.6.2 Velká Británie odvolává Mnichov	162
2.6.3 Odsun Němců z Československa	170
2.6.4 Také Francie odvolává mnichovskou pohanu	191
2.6.5 My a Francie – cesta do Alžírska	196
2.7 VÝCHOD A ZÁPAD – ČESKOSLOVENSKO NA ROZCESTÍ?	200
2.7.1 Před mou cestou do Moskvy	200
2.7.2 Období velkých konferencí: Casablanca a Washington – Moskva, Teherán a Káhira	208
2.7.3 Podepsání smlouvy sovětsko-československé	219
2.7.4 Mé politické rozhovory se Stalinem a Molotovem v Moskvě	222
2.7.5 Diskuse v Moskvě s naší politickou emigrací o převratu doma	233
2.7.6 Sovětská revoluce a druhá světová válka	242
2.7.7 Československo na rozcestí mezi Západem a Východem?	249
[2.8] ČESKOSLOVENSKO A POLSKO V 2. SVĚTOVÉ VÁLCE	256
[2.9] NAŠE VOJENSKÁ ÚČAST V RÁMCI SPOJENECKÝCH ARMÁD DRUHÉ VÁLKY SVĚTOVÉ	313
2.9.1 Obnovení našeho pozemního vojska	313
2.9.2 Naše letectvo v druhé válce světové	330
[2.10] [EDUARD TÁBORSKÝ] NAŠE STÁTNÍ ZŘÍZENÍ V ANGLII	338
2.10.1 Organizace výkonné státní moci – Státní rada	338
2.10.2 Činnost a práce státního zřízení v zahraničí	356
[2.11] [PROKOP DRTINA] ORGANIZACE ODBOJE DOMA A STYK LONDÝNA S DOMOVEM ZA VÁLKY	370
Moje vzkazy domů	384
[2.12] [BOHUSLAV MATOUŠ] STYKY VLÁDY PROTEKTORÁTNÍ S DR. E. BENEŠEM	394

[2.1 PREZIDENTŮV POBYT VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH]¹

2.2 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA SE ZAČÍNÁ

2.2.1 Můj odchod z vlasti – začátky druhého odboje za hranicemi – zájem Ameriky o zemi, Mnichovem sraženou

1. října 1938 – nazítří po podepsání Mnichova – řekl maršál H. Göring oficiálně dr. V. Mastnému, československému vyslanci v Berlíně, že Německo by nemohlo dovolit, abych po Mnichově podržel úřad prezidenta republiky. Nebude prý vůbec už se mnou jednat. Naznačil zároveň, že jestliže nebudu ihned rezignovat, bude prý Německo postupovat vůči Československu při uplatňování mnichovské dohody s naprostou bezohledností.

Podobné prohlášení učinil našemu delegátu zahraničního ministerstva A. Heidrichovi státní tajemník Weizsäcker ze zahraničního ministerstva berlínského. Někteří členové naší delegace, kteří se odebrali do Berlína, aby se účastnili jednání o provedení mnichovské dohody velmocí, mně také tak referovali. Obdobná hrozba byla mi poslána do Prahy v týchž dnech i po jiných, neoficiálních cestách; také dr. Jaroslav Preiss², který se v týchž dnech vrátil z Berlína do Prahy, mi ji vzkázal.

1 Kapitola neuvedena, její podstatné části jsou součástí kap. II.2.1–3. *Pozn. red.*

2 Jaroslav Preiss, ředitel Živnostenské banky, politik mladočeské strany, meziválečný poslanec, jeden z nejvlivnějších mužů první republiky. *Pozn. red.*

Na tom nebylo dosti.

Celá fašistická západní, střední i východní Evropa spatřovala v druhém prezidentu republiky symbol demokratické a odhodlaně protinacistické politiky, jakož i přítele a politického nástupce Masarykova. Ostatně sám Hitler mne 26. září v hrubém, divokém útoku v berlínském Sportpalastu veřejně prohlásil za svého neústupného odpůrce a řekl zcela jednoznačně, že jde o boj na život a na smrt mezi ním a mnou. Mluvil pravdu jako málokdy.

V důsledku toho všeho jsem považoval za nutné odejít. Bylo to v zájmu státu, byl to však také způsob, jak ze své strany projevit osobní úsudek o nově vzniklé situaci a provést jasnou demonstraci vůči těm západním evropským činitelům, kteří přivodili mnichovský „appeasement“. Cítil jsem však také už tehdy změnu nálady i u nás. Jednal jsem podle toho.

5. října oznámil jsem svůj odchod dopisem nové vládě, kterou jsem předtím jmenoval. Poté jsem se rozloučil rozhlasovým projevem s československým lidem. Byl diskrétní a umírněný, takový, jak toho situace tehdy žádala, ale i z dnešní perspektivy **událostem odpovídající**. Žádal jsem v něm své spoluobčany, aby si uložili dočasnou rezervu i přes pohromu, k níž u nás došlo, aby se zdrželi rekriminací a výtek jiným státům, aby se vystříhali hádek mezi sebou a aby neztratili ani sebedůvěru, ani víru ve spravedlnost naší svaté věci. Naznačil jsem, že další události přijdou, že Mnichov je jen začátek, že zůstanu věren svým zásadám a demokracii a že budu pracovat pro národ na jiném místě. – Málo z mých posluchačů snad chápalo tehdy jasně smysl mých slov. Znovu jsem myslil na „svůj plán“ a na blížící se válku.

* * *

Úplně duševně i fyzicky vyčerpán, s nepopsatelnými pocity v srdci a s těžkými myšlenkami o hrozném politickém a mravním rozvratu, který zmítal Evropou a rozvrátí ji snad úplně, odjel jsem s rodinou

6. října po poledni z Pražského hradu do Sezimova Ústí v jižních Čechách. Tam jsem se pokoušel zotaviti se z tvrdých ran, jichž se mi za poslední rok, a zvláště v posledních měsících dostalo.

Chtěl jsem zůstatí ve vlasti po několik dalších týdnů – rozhodně aspoň až do 28. října –, abych připravil dostatečně své další plány, a pak odjeti buď do Švýcar, nebo do Anglie, a odtud později určitě do Spojených států, kde jsem na nabídku svých amerických přátel přijal profesuru sociologie na univerzitě v Chicagu. Ale napětí mezi Prahou a Berlínem pokračovalo. Berlínská vláda sdělila do Prahy, že její plány, týkající se Československa, pokud já zůstanu ve vlasti, mohou býti toliko prozatímní; a pražská vláda, zastrašena novými hrozbami z Berlína, zvláštními vzkazy z Prahy do Sezimova Ústí mne několikrát prostřednictvím dr. J. Schieszla³ žádala, abych opustil zemi, jak jen nejdříve budu moci. Současně přijel z Londýna s důraznými a varovnými výzvami tamních mých přátel můj synovec Bohuš Beneš⁴, abych z Prahy co nejdříve odjel. Ačkoli mé zdraví bylo špatné, rozhodl jsem se, především abych vládě situaci neztěžoval, odjeti z Československa do Londýna už 22. října 1938.

Dříve než jsem opustil zemi, svěřil jsem se se svými názory na situaci svému okolí z úřadu a některým ze svých politických přátel (Prokop Drtina, Jar. Smutný, J. Jína, Zd. Chytil, Zd. Bořek-Dohalský, dr. V. Girsas⁵ aj.) a upozornil jsem je, že bude třeba učiniti nezbytné přípravy pro obnovu boje. „Až začne druhá evropská válka,“ říkal

3 Josef Schieszl, český a československý politik, poslanec Revolučního národního shromáždění, pracovník Kanceláře prezidenta republiky T. G. Masaryka. *Pozn. red.*

4 Bohuš Beneš, československý diplomat, novinář, spisovatel a vysokoškolský pedagog (v USA). *Pozn. red.*

5 Prokop Drtina, právník a politik, před 2. sv. válkou byl tajemníkem E. Beneše; Jaromír Smutný, český legionář, diplomat a tajemník E. Beneše; Jan Jína, diplomat a vedoucí politického odboru Kanceláře prezidenta Edvarda Beneše; Zdeněk Maria Bořek Dohalský z Dohalic, český šlechtic, novinář a člen protinacistického odboje; Václav Girsas, lékař, diplomat a odbojář. *Pozn. red.*

jsem, „musíme opět začít všestranný odboj jako za války v roce 1914: Budeme musít připravit organizaci odporu doma, zřídít stálý styk s protinacistickou Evropou a připravovat armádu doma i za hranicemi pro boj proti Německu na straně ostatní Evropy, která bude donucena jít do války přes zradu mnichovskou, či právě proto, že k ní došlo. Bude třeba četné politické i vojenské emigrace, která musí včas opustit zemi – na všechno to musíte býti připraveni! A rozhodně už pro příští rok!“

V říjnu 1938 jsem očekával, že se vojenský konflikt nezačne později než v květnu nebo v červnu roku 1939 – tj. asi během osmi měsíců po Mnichově. Byl jsem [si] jist, že k němu dojde útokem na Polsko, jemuž Německo zcela jistě chystá tuto odměnu za podporu, poskytnutou německé politice v posledních letech proti nám a proti Francii – a zejména za podporu v době krize mnichovské –, a očekával jsem – a horoucně jsem si to přál – aby [si] do té doby pomnichovské Československo udrželo svou jistou samostatnost.

V Londýně jsme uvažovali v následujících dnech s Janem Masarykem o svých příštích plánech pro spolupráci. Hned jsem si také organizoval podzemní styk s vlastí. Už v druhé polovici listopadu přišel od pražských přátel první politický posel dr. Jaroslav Drábek⁶. Další poslové docházeli pak pravidelně až do mého odchodu do Ameriky v únoru 1939. Pomáhal tu hned účinně náš vojenský atašé v Londýně plukovník Kalia. Zůstal jsem také v čilém styku se svými politickými přáteli doma a napsal jim – jako odpověď na jejich nesčetné vzkazy a dotazy do Londýna – celé stovky dopisů, žádaje je, aby vydrželi, aby věřili, aby nepodléhali ani zoufalství pod dojmem Mnichova, ani malomyslnosti pro to, co se děje doma v tzv. druhé republice. Chtěl jsem za všech okolností udržet doma

6 Jaroslav Drábek, český právník a publicista, činný v odboji, vězněn v koncentračním táboře. Po 2. sv. válce byl vrchním žalobcem mimořádného lidového soudu v Praze pro potrestání válečných zločinců a kolaborantů. *Pozn. red.*

dobrou morálku a naději na lepší doby, aby nás válka nezastihla zcela nepřipraveny.⁷

Je známo, jak se vyvíjely u nás politické poměry po Mnichově: Byl jsem prostě učiněn odpovědným za Mnichov a všechny jeho důsledky. Nejtrpčí výčitky a nejprudší útoky padaly na mou hlavu. Bylo to tak jednoduché a pohodlné, svalit všecku odpovědnost na toho, kdo stál v osudné chvíli nejvýše, a padl tudíž nejnižší! Hned od počátku jsem si však řekl, že v této chvíli není čas věci ty diskutovat, hledat pravé viníky a hádat se o všechny ty události. Přijal jsem tedy mlčky tuto odpovědnost a řekl jsem si, že ji musím odhodlaně a trpělivě nésti až do doby, kdy události samy vysvětlení všeho umožní. Proto jsem nikdy neprotestoval, nikdy se nehájil, výtek nikomu nečinil ani doma, ani v cizině, a ani proti Francii a Anglii, Polsku a Jugoslávii jsem nedělal pro jejich sebevražednou politiku rekriminací.

Stanovil jsem si jako pravidlo svého dalšího postupu bez zřetele na události doma ani vlády pomnichovské v ničem se nedotýkat, její těžkou úlohu jí usnadňovat, a tím také těžkosti doma a boje stranické umírňovat. Pokládal jsem celkem pro další vývoj za lepší, aby vše spadlo dočasně na mou hlavu. Sobě jsem pak uložil jako povinnost nevystupovat zatím veřejně politicky, mlčet a čekat, až bude všem jasno, že brzy vypukne válka. Do té doby jsem si chtěl zorganizovat styk s domovem a připravit trvalé podzemní spojení s vlastí pro případ války. V této náladě jsem napsal v listopadu 1938 odpověď dr. Lad. Rašínovi⁸ na dopis, který mi do Londýna poslal. Rozebral jsem v něm celou problematiku Mnichova a naší nové situace a naznačil jsem mu své plány do budoucna. A počítal jsem

7 Jeden z takových typických dopisů odeslaných Benešem z Londýna byl např. Jaromíru Nečasovi. *Pozn. red.*

8 Ladislav Rašín, český politik a právník, syn Aloise Rašína. *Pozn. red.*

už od té chvíle s ním jako se svým budoucím odbojovým spolupracovníkem.⁹

Z podobných úvah vyšel také můj dopis dr. E. Háchovi z 30. listopadu 1938.¹⁰ Blahopřál jsem mu k zvolení prezidentem – chtěje tím uklidnit pomnichovskou vládu doma (aby [si] v Praze nemyslili, že mám pro tu dobu jakékoli úmysly zasahovat do vnitřní politiky druhé republiky a ztěžovat tím jejich pozici vzhledem k Berlínu) a naznačit, jak se má, po mém soudu, v zájmu státní a národní disciplíny chovat vůči rozhodnutí nepříznivého osudu opravdový demokrat.

Z těchto úvah, předtuch a příprav vyšel konečně i můj dopis ze dne 27. ledna 1939, který těsně před odjezdem do Spojených států jsem poslal prostřednictvím našeho londýnského vyslanectví pražské vládě, aby znala mé záměry a mé plány a aby byla sama upozorněna jednak, co má očekávat, jednak, nač má sebe, stát a národ připravovat.

Text tohoto dopisu, který poslal chargé d'affaires, legační rada našeho londýnského vyslanectví K. Lisický, do Prahy ve formě svého rozhovoru se mnou – otiskují jej zde opět – a který zahraniční ministr dr. Chvalkovský, jak zcela určitě vím, správně dostal, zněl:

„1. Dr. Beneš konstatuje, že ze zásadních důvodů se zdržuje zásahů do vnitřních věcí československých. Zůstává v kontaktu se svými osobními přáteli, odpovídá na běžnou korespondenci všem, kdož se naň obrátí, ale nemá v úmyslu aktivně se účastnit politické činnosti vnitropolitické. Existenci různých proti sobě namířených a o moc bojujících front u nás by pokládal v nynějších poměrech za nepochopení situace. Je dobře, že je druhá politická strana, poněvadž

9 Benešův dopis Rašínovi je významným dokumentem odboje, protože obsahuje první prezidentovu podrobnou analýzu Mnichova. *Pozn. red.*

10 Paměti III, dok. 86. *Pozn. red.*

to udržuje pro nás v Anglii, Francii a Americe u veškeré veřejnosti sympatie, které pro případ dalšího vývoje evropského ve smyslu napětí, nebo dokonce války evropské pořád státu našemu budou nanejvýš potřebné. Je třeba, vzhledem k situaci, aby si obě strany navzájem pomáhaly. Dr. Beneš zná než jednu věc: stát a jeho svrchovaný zájem. Salus rei publicae; to musí být dnes naším jediným a všem společným programem.

2. Proto, stejně jako rezignoval na prezidentství, když viděl, že v nové situaci je to v státním zájmu, z těchže důvodů se zdržuje zde a hodlá se i nadále zdržovat politické akce, která by mohla vládě způsobit zahraničněpolitické nesnáze. Odmítá veřejné projevy, interviewy, články, přednášky a odmítl publikovat cokoli, aby se to nemohlo z žádné strany **zneužít** proti státu. Pobytu svému v Anglii dal úplně ráz soukromý; byl věnován vědecké přípravě pro nadcházející působnost profesorskou na chicagské univerzitě, resp. i jiných amerických univerzitách, které ho pozvaly přednášet. V červenci se hodlá vrátit zase do Londýna k dalšímu pobytu s programem další činnosti vědeckopublicistické. (K tomu podotýkám, že dr. Beneš zde převzal na zbytek nájemní lhůty vilku ve čtvrti Putney, kterou měl pronajatu jeho synovec B. Beneš, úředník zpravodajské sekce našeho ministerstva.) V Americe bude přednášet o vývoji demokracie a jejích problémech od konce 18. století do dneška. Bude ovšem pevně stát i dále a vždy v budoucnosti za demokracií, ale bude zůstávat na poli teoretickém a aktuálním událostem se bude pokud možno vyhýbat.

3. Vývoj mezinárodní situace sleduje arci dr. Beneš s velikou pozorností. Maje příležitost ji pozorovati s rozšířenými možnostmi, jež pro pozorování mezinárodní situace poskytuje londýnská platforma, **nevylučuje propuknutí akutní krize již letos na jaře** (1939), ač ovšem dosavadní marasmus na Západě může ještě vyústiti v nové odložení konfliktu poskytnutím dalších koncesí totalitárním mocnostem. V tom případě by konflikt mohl přijít [bud] **letos poz-**

ději, nebo v roce příštím, ale ani několikaletý marasmus dr. Beneš nevyklučuje. Za příští etapu náporu nepokládá Východ, nýbrž řešení problému Středozemního moře, snad i ve spojení s problémem koloniálním.¹¹ Teprve pak přijde zase na řadu Východ. Byť by ještě došlo nyní k nějakému narovnání, pokládá nicméně konečné vyřešení válečnou srážkou skoro za **neodvratné**. K této srážce nedojde již za okolností pro Západ tak příznivých, jako byly minulého podzimu, kdy odmítl „bít se za Sudetenland“. Bude třeba, abychom využili dnešní naší těžké situace a „neutrality“ tím, že i v dalším vývoji událostí ušetříme svých sil co nejvíce. Vítězství Německa v eventuálním konfliktu válečném pokládá za vyloučeno, poněvadž by podle všech dnešních předpokladů do války zase zasáhla Amerika. Ostatně, vítězství Západu je jediná eventualita, jež by umožnila Evropu zase sociálně zkonsolidovat pomocí Anglie a Ameriky a zabránit [bud] úplnému chaosu a rozvratu sociálnímu, nebo přímo bolševictví, tentokrát německému. Nesmí býti iluzí o tom, že by snad svět a Evropa sama snesly vítězství Německa a jeho opanování vlastně celé Evropy kontinentální. Znamená to, že kdyby to bylo třeba, byla by to válka velmi dlouhá anebo celá série válek.

4. Dojde-li k válečnému konfliktu, musilo by býti u nás každému jasno, že není v našem národě ani různých táborů, ani různých stran. Hned na počátku musilo by býti heslo neutrality státu každému samozřejmé. Poměry, za jakých by válka vznikla a jak by se dál vyvíjela, by pak rozhodly o dalším postupu. Každá akce v cizině by musila býti velmi přesně koordinována všem potřebám národa a státu doma, aby nebylo zbytečně komplikováno postavení národa v jeho dnešní obtížné situaci. Proto by ani v tomto případě dr. Beneš nepodnikal ničeho svémocně a bez plné dohody.

11 Tehdy se jednalo velmi intenzivně po návštěvě Chamberlainové a Halifaxové v Římě ve dnech 12.–14. ledna 1939 o uvedení v život zvláštních smluv podle britsko-italské appeasementové úmluvy ze 16. listopadu 1938.

5. Dr. Beneš se za politického emigranta nepokládá a návrat do vlasti v době, kdy by to bylo správné nebo vhodné, nevyklučuje ze svých příštích plánů. Učinil by tak ovšem zase po dohodě s vládou, nemaje nejmenšího úmyslu působiti jí potíže v její nynější situaci, jejíž těžkost plně uznává a činnost vlády za těchto poměrů plně oceňuje.

6. Na nějakou ochotu Německa k našemu státu nespolečá. Nikdo vůbec nemůže míti žádnou důvěru v cokoli, co v budoucnosti podnikne Německo vzhledem k celé jihovýchodní a střední Evropě, Polsku, k Jugoslávii a jiným. S nějakým všeobecným uklidněním nebo mírem, dokud bude v Evropě existovat dnešní rozpor režimů nebo dnešní převaha diktatur, se počítati vůbec nemůže. Napětí a další rozpory půjdou dál. V zájmu státu i národa tudíž je dělat při nátlaku Německa vnitropoliticky i vněpoliticky jen to nejnutnější, aby v budoucnosti jednak nás to mezi námi navzájem nerozdělovalo, jednak aby se toho proti nám nemohlo zneužiti za nové situace.

7. V každém případě, soudí dr. Beneš, jdeme do dob, které přivodí změny nemenšího rozsahu a nemenší důležitosti politicky, sociálně a hospodářsky, nežli přivodila válka světová. Tak soudí nyní také velká většina lidí z rozhodujících kruhů v Anglii a Francii. Zdali už to přijde hned nyní, či v tomto a příštím roce, či v letech nejbližší příštích – těžko říci a nikdo se neodvažuje přesněji to předpovídat. Ale s takovými obavami hledí vstříc budoucnosti téměř všichni. Někteří pořád ještě očekávají pád jedné či druhé diktatury z jejich vnitřních obtíží. Dr. Beneš soudí, že bez nárazu z vnějška takový pád nemůže dnes přijít.

8. Není tudíž třeba, soudí dr. Beneš, aby u nás lidé upadali na mysl. Nejistota, obavy, strach z války a z dalších otřesů politických, sociálních a hospodářských je stejně všude: ve Francii, v Anglii a zejména také ve státech totalitních. Dr. Beneš žádných zázraků a ani nějakých překvapení pro nás zvlášť příznivých v nejbližší době neočekává. Ale soudí, že, ať přijde cokoli, **nakonec** náš stát a národ se

může z dnešní obtížné situace a z budoucích zmatků dostati znovu zesílen a s nápravou hlavních nespravedlností, i kdyby musil projít těžkými dobami **okupace, nedobrovolné války** nebo **sociálních otřesů**, prodělávaných společně s ostatní Evropou, poněvadž politicky je zralejší, sociální jeho struktura je vyrovnanější a je vyspělý tak, že se zase z rozvratu vybere rychleji nežli národy ostatní.“

* * *

Nátlak z Berlína po Mnichově a ať zdánlivá, ať skutečná lhostejnost ostatních evropských států k našemu osudu v českých zemích úplně izolovaly vládu v Praze. Hluboce se dotýkaly citů všeho našeho lidu. Byl zdrcen událostmi a cítil se úplně opuštěn celým ostatním světem a vydán napospas berlínskému banditství. Pomnichovská vláda v Praze hledala tudíž – právem – neprávem – nějaký druh „modu vivendi“ s nacistickým Berlínem. Většina jejích členů ostatně nevěřila, že válka byla opravdu přede dveřmi. Dr. Chvalkovský se o tom vyjadřoval se skepsí až urážlivě cynickou. Já sám jsem nepokládal za úplně bezcennou – aspoň mravně – bezpečnostní záruku, kterou západní mocnosti daly Československu za mnichovské krize, a domnívaje se, že nacistické Německo – už ve svém vlastním zájmu – bude k ní míti alespoň jistý, byť nepatrný stupeň respektu, neočekával jsem, že by se Němci pokusili násilně obsaditi Československo dříve než v předvečer skutečné války nebo až při jejím vypuknutí.

A poněvadž jsem věřil, že válka se začne útokem na Polsko nejdříve někdy v létě roku 1939, doufal jsem do posledka, že by se v té chvíli Československo znovu aspoň částečně mohlo zdvihnout a účastnit se hned války na straně Polska, Francie a Velké Británie – přes všecko to, co se mezi námi a jimi v roce 1938 stalo. Chtěl jsem všecku svou práci v cizině věnovat nejprve přípravě pro tuto eventualitu, abychom do druhé světové války proti Německu

vstupovali jako její přímý účastník, jako stát s regulérní vládou, která eventuálně odejde včas do ciziny a do sousedních států převede aspoň část našeho původního vojska. Znal jsem příliš dobře tu kalvárii s dobýváním – od prvních počátků – mezinárodního uznání nové revoluční vlády a státu z války z let 1914 až 1918. A nechtěl jsem, abychom ji musili vytrpět za nové války znovu. Bohužel jsme tomu neušli, neboť v řadě těchto předpokladů a očekávání jsem se zmýlil. Po soustavném nátlaku z Berlína a po podlé, rozvratné akci, prováděné v celé republice opět za pomoci našich Němců, vyvolal Hitler 14. března 1939 cestu dr. Háchy a ministra Chvalkovského do Berlína. Ti se dali ve své politické dezorientaci a přímo neschopnosti donutit přemlouváním, hrozbami a násilnostmi, aby podepsali prohlášení, jímž vložili osud českého národa do rukou Hitlerových a mlčky uznali nastalé oddělení Slovenska. Hitler využil pak svým způsobem tohoto prohlášení k zřízení tzv. protektorátu. Ale ještě dříve, než Hitler začal v Berlíně tato „jednání“ s dr. Emilem Háchou, německá vojska zahájila 14. března 1939 vpád do Československa, tehdy už skoro bezbranného. Jen jeden jediný pluk, 8. slezský pluk v Místku, se statečně pokusil – bez rozkazu z Prahy – o vojenský odpor. Bohužel – byl to pokus jediný. Současná cesta Tisova k Hitlerovi byla vlastizrádně připravována už dříve, oddělení Slovenska a zrada na republice byla některými slovenskými separatistickými vůdci už celé měsíce předtím záměrně plánována za pomoci nacistů a za zády Prahy, a tak byl **s plnou jejich spolupínou** vytvořen v těchto kritických dnech také slovenský protektorát.

Nemám však v úmyslu se zde podrobně zabývat tím, jak došlo k 15. březnu. Nenáleží to k věcem, o nichž mohu dávat zprávu národu já. Celou historii 14. a 15. března 1939 odhalil a objasnil dostatečně průběh procesů s členy tzv. protektorátní vlády české a tzv. vlády slovenské, konaných v druhé polovině roku 1946 a začátkem roku 1947 před národními soudy v Praze a Bratislavě. A i když jsem se v tehdejší době – v roce 1939 – neodvažoval veřejně

konečného a definitivního úsudku o tom, co bude na konci této hrozné krize a války, jedna podstatná a zásadní otázka, v níž jsem svůj názor nikdy nezměnil a nezměním, mi byla hned naprosto jasná: Dr. E. Hácha, náš nejvyšší soudce a právník, prezident státu, a dr. Chvalkovský, jeho zahraniční ministr, v březnu 1939 **obětovali** ve své trestuhodné politické malodušnosti a nevzdělanosti **mezinárodně i vnitřně stát, nemajíce k tomu ani práva, ani žádné legitimace a pověření**. Tiso a jeho druhové **se dopustili v téže chvíli záměrné ničemné zrady, vrazivše hanebně dýku do zad vlastnímu národu**. Jsou věci práva a principy politické morálky, které se **nikdy – za žádnou cenu, ani za cenu jakýchkoli, ať předpokládaných, ať skutečných, oportunistických politických výhod, ani pod nejkrutějšími hrozbami a nátlakem – neobětují**. Takovým právem a principem byl a je pro nás náš jednotný národní stát. Podpis, vzdávající se svobodného státu a umožňující protektorát český a slovenský, neodůvodní, neospravedlní a **neomluví nikdo, nikdy a ničím**.

Totéž platí i o všech těch našich vyslancích a odpovědných diplomatických úřednících, kteří, jsouce v cizině svobodní a majíce možnost právní situaci republiky zachránit, to [bud'] neměli odvahy, nebo nedovedli učinit. Situace našich vyslanectví nebyla ovšem všude stejná. Někde to bylo snazší – v zemích, kde vlády byly protiněmecké a měly odvahu hned násilný postup německý odmítnout – jinde to bylo obtížné a v řadě států prostě nemožné. **Jako náleží těm, kteří dovedli uhájit své úřady a zájmy republiky, plné uznání, tak se musí ti, kteří v tom či onom pochybili, ze své činnosti zodpovídat** a dáti prostřednictvím svého nadřízeného úřadu naší veřejnosti a vládě vysvětlení o svém postupu. Národ má právo vědět, jak se chovali jeho pravoplatní zástupci v cizině.

Záruka, daná nám západními mocnostmi v době mnichovské krize při dočasném podrobení se jejich násilnému diktátu, ukázala

se býti 14. a 15. března politicky bezcennou. **Bylo to druhé nesplnění daného slova a mezinárodního závazku.** Jako důvod a omluva tohoto opětovného nesplnění přijatého závazku byly Paříží a Londýnem v první chvíli po 15. březnu 1939 uváděny činy našich lidí: Háchův podpis a Tisova zrada. Byla to výmluva, výmluva chabá a nicotná.

Svět ostatní – i Paříž a Londýn – neměl ovšem pochybností o tom, že to bylo nové nedodržení francouzsko-anglického závazku, daného Československu při sjednání dohody v Mnichově. Ale **hlavně:** kdekdo viděl, že to byl nový gangsterský zločin Hitlerův, pro něho zcela typický, nové jeho banditství, nové jeho křivopřísežnictví. **Mnichovský diktát byl tak zničen vlastními jeho autory:** nedodržením slavnostních závazků, které všechny čtyři velmoci dobrovolně na sebe vzaly, **nám neodolatelným nátlakem vnutily a pak je samy nedodržely.** Je těžko hledat v historii lidstva obdobu tak neslýchaného fiaska nějaké politiky, jako se stalo ve chvíli násilného obsazení zbytku Československé republiky, fiaska celé ideje Mnichova a „appeasementu“! A nelze snad také v historii Evropy najít obdobu pro tak bezohledný postup velmocí vůči spřátelenému malému národu, jenž učinil vše, aby **svým** závazkům dostál!

* * *

Zůstal jsem v Londýně až do konce měsíce ledna 1939 a sledoval jsem bedlivě mezinárodní poměry a události. Vše mne utvrzovalo v přesvědčení, že Chamberlainův „peace of honour“ a „peace for our times“ je jen naprosto iluzorní a líbivá fráze a nic více. Pilně jsem připravoval za tohoto svého pobytu v londýnském předměstí své univerzitní přednášky pro Chicago a zároveň i stálé podzemní spojení s domovem. Moje poštovní korespondence s přáteli doma byla tehdy tak rozsáhlá, že mi brzy můj bratr Vojta Beneš – s nímž jsem se v Londýně setkal o Vánocích roku 1938 při jeho návratu ze

Spojených států do Prahy¹² – musil z domova odevzdat varování pražské vlády, abych jí neztěžoval situaci a se vším tím přestal. V Londýně jsem zatím postupně navazoval osobní styky s některými starými svými přáteli a i s řadou starších známých z politického života. Neváhám říci, že u všech bez výjimky – i když o tom vždy nemluvili – projevovaly se vcelku rozpaky a stud nad tím, co se nám právě stalo a co vlastně ještě tehdy pokračovalo dál. Francouzská diplomacie po podepsání Mnichova prostě naplno rezignovala a takřka neexistovala, pokračujíc v klamání sebe a svého veřejného mínění dojednáváním šalebného a podvodného paktu s Německem, paktu, který byl pak 6. prosince 1938 v Paříži Ribbentropem podepsán. Diplomacie anglická byla trochu opatrnější; nevěříc už zcela po obsazení Prahy Německu a pozorujíc jeho další akce proti Polsku, připravovala některá opatření, jako byl spojenecký pakt s Polskem, ohlášený Chamberlainem ve sněmovně 6. dubna 1939, a s Rumunskem a s Řeckem, oznámený ve sněmovně Chamberlainem 13. dubna 1939.

Skutečné přípravy vojenské pro již již přicházející válku ze strany obou velmocí mnoho opravdové ceny, bohužel, neměly. Tím spíše, že k nim byla opět připojena nová jednání o nový úvěr a hospodářská jednání s Německem 15. března 1939, prováděná ministrem obchodu Hudsonem.¹³ Všem evropským diktaturám, Beckově diktatuře polské, Metaxasově diktatuře v Řecku, Carolově diktatuře v Rumunsku, bylo třeba pomoci – budiž za tuto pomoc vzdán dík, jsme velmi daleci jakékoli závisti za ni – jen s trpkou ironií vzpomínáme, že jedinou republiku Masarykovu bylo o něco

12 Nečekal jsem tehdy 15. března, a proto jsem soudil, že se ještě aspoň na čas do Prahy vrátit může. Musil však za to později riskovat velmi nebezpečný útek přes Polsko.

13 První vydání 1947 obsahuje tuto větu: „... a spojená podle zpráv, jež jsem tehdy obdržel, s pokusem o definitivní zrušení československého vyslanectví, která však byla potom odložena.“

málo dříve nutno hodit nemilosrdně napospas Hitlerovi pro několik málo měsíců zdánlivého míru, a značně tak zdemoralizovat všechny menší státy v Evropě!

Oznámil jsem začátek svých univerzitních přednášek v Chicagu na únor 1939 a konal jsem přípravy k odjezdu do Ameriky. A očekávaje takřka s jistotou začátek všeobecné krize evropské přibližně a nejpozději na konec léta, zaopatřil jsem si hned v Londýně na tuto dobu zpáteční lístek do Anglie pro tutěž loď, kterou jsme do Ameriky odjížděli. Na konci ledna jsem byl pro odjezd do Spojených států zcela připraven.

* * *

Nasedli jsme v Portsmouthu 2. února 1939 s mou ženou a s Bohušem Benešem na americkou loď „George Washington“ k cestě přes Atlantik. Na lodi jsem si dokončoval své univerzitní přednášky a promýšlel jsem plán celé své práce ve Spojených státech. Chtěl jsem postupovat i v Americe zpočátku velmi zdrženlivě. Ale už první dny mého pobytu v New Yorku značně zapůsobily na změnu tohoto plánu. Ještě nežli jsme dorazili do newyorského přístavu, byl jsem obklopen řadou interviewujících reportérů a žurnalistů z New Yorku; byl jsem takřka donucen mluvit z lodi do amerického rozhlasu a k mému překvapení mne vedli z lodi za asistence městské policie a úředního aparátu rovnou na newyorskou radnici k mayorovi¹⁴ La Guardiovi.

A tam došlo k novému překvapení: vítaly nás masy lidí na ulici, obecnstvem přeplněné sály radnice a pak temperamentně pronesená uvítací řeč La Guardiaova na téma: „Čtyři reprezentanti dvojí úpadkové evropské demokracie a dvou násilnických diktatur se sešli v Mnichově, rozhodli, že místo politiky budou provádět

14 Primátor. *Pozn. red.*

obyčejnou řezničinu, položili si na svůj operační stůl spoutaný malý stát a pak, podvodně jej zradivše, nelítostně ho začali čtvrtit. Prezidenta tohoto státu vítáme dnes v New Yorku. Ujišťujeme ho, že jsme na toto řeznictví evropských velmocí nezapomněli, že je po zásluze ceníme a že podle toho statečný jeho národ budeme zde ve Spojených státech vždy podporovat. A prohlašujeme, že tento národ znovu se brzy zdvihne k svobodě a že jeho prezident se vrátí zpět do své osvobozené vlasti.“

Řeč tato vyvolala hned vzrušení a druhý den poplach v tisku. Viděl jsem, že nebude možné – budu-li chtít dodržet svůj původní plán –, abychom se zdržovali dlouho v New Yorku; toto přijetí nás sice velmi povzbudilo, na druhé straně mi však pro tehdejší dobu vadilo, neboť mě nutilo stejným či podobným způsobem odpovídat; a to nebylo právě v mém původním úmyslu. Pospíchal jsem proto do Chicaga. Ale tam se skoro stejně přijetí – zejména zásluhou našich krajanů – opakovalo.

Přešel jsem rychle v prvních dnech svého pobytu v Chicagu všechny tyto projevy a stáhl se více do soukromí, volaje raději jednotlivé významné lidi k sobě a vykládaje jim podrobně, s jakými dojmy, názory a plány z Evropy přicházím. Pak jsem vstoupil do intimnějšího styku s univerzitou, seznámil se s jejím prezidentem R. Hutchinsem a s řadou ostatních kolegů (prof. Quincy Wright, Charles Merriam, Bernadotte Schmitt, Samuel Harper aj.), kteří mi projevovali vesměs veliký zájem a opravdové přátelství, a začal jsem své univerzitní přednášky.

Ještě v Londýně jsem přijal řadu nabídek na přednášky na různých univerzitách, v řadě významných spolků a organizací, v politických i nepolitických institucích, vědeckých a učených společnostech; přednášky se týkaly vesměs problémů evropské demokracie a jejího vývoje, evropských diktatur, sociálních a hospodářských poměrů, otázek míru a války v Evropě apod. O Mnichově jsem zatím odmítal mluvit; ale to, co jsem vykládal na zmíněných

přednáškách, dávalo mi dosti příležitosti, abych zdůrazňoval nebezpečí evropského vývoje, varoval před válkou, ocenil zhoubnost evropské diplomacie a ukazoval na scestí, na němž se svět nachází po Mnichově.

Zůstal jsem v Chicagu od začátku února do července roku 1939 a projel jsem za tu dobu na svém přednáškovém turné celou Severní Ameriku od západu k východu a od severu k jihu. Navštívil jsem všechny významné univerzity a přednášel jsem na nich. Řada univerzit mi nabídla čestný doktorát, řada jiných se pokusila mne převést z Chicaga na svá učení; navštívili jsme, já i moje žena, rodiště nebo hroby G. Washingtona, Jeffersona, Lincolna, Wilsona – to vše bylo všude doprovázeno velikými schůzemi a manifestacemi, na nichž nezdůrazňuji, že bývalo 10 – 15 – 20 tisíc lidí. Byla to ohromná propagační akce pro mír, pro demokracii, pro Československo a proti tomu, co se stalo v Mnichově. Teprve nyní jsem plně pochopil, jak veliký to byl mravní kapitál, jenž byl pro republiku za dvacet let naší existence a za bojů o demokratický řád v roce 1938 získán naším postupem, naší vírou a věností k Masarykově demokracii, naším usilováním o zachránění míru, naším důstojným postojem k Německu a vůbec k nacismu. Doznávám, že jsem tohoto mravního a politického kapitálu za šest měsíců svého pobytu v Severní Americe důkladně využil.

To, že jsem se usadil v Chicagu – takřka ve středu Spojených států – a že jsem tu přijal profesuru na univerzitě, získalo mi už napřed přístup do vědeckého a učeného světa Spojených států a mělo význam podstatný. Dostal jsem se tím zároveň do středu našeho tzv. krajanského života a mohl automaticky přispívat k jeho správné orientaci v blížící se válce.

Bylo to jedno z neaktivnějších a zároveň – po éře mnichovské – z nejúnavnějších období mého politického života. Ale ve chvíli, kdy se válka začala, přineslo to ve všech směrech ovoce nejkrásnější. Nikdy bych nebyl věřil, že ve všech vrstvách obyvatelstva v Americe

bylo o nás tolik skutečného zájmu a že se tu budou tak opravdově a nesobecky projevovat sympatie k malému státu, mnichovskou politikou sraženému k zemi!

Nemělo by konce, kdybych vyprávěl, co jsme tu všechno zažili a jak všechny americké kruhy denně a denně oživovaly naše naděje a povzbuzovaly nás do boje za svobodu vlasti: mezi vědci a na univerzitách, v dělnictvu a v ostatních politických kruzích, mezi církvemi a v náboženských střediscích, v sociálních a hospodářských organizacích – které aspoň chtěly autenticky ode mne znát, co je možno čekat od nejbližší budoucnosti –, v odborných kruzích politických obou vedoucích politických stran, demokratické i republikánské, a nakonec i ve všech kruzích oficiálních.

Učinil jsem si z toho všeho závěr: **naše věc nemůže býti za takových poměrů ztracena, a dojde-li v dohledné době ke konfliktu v Evropě – a k tomu jistě dojde – musíme učinit vše, abychom těchto velikých mravních a politických sil ve Spojených státech pro vítězství své pravdy získali a nikdy je už neztratili!**

2.2.2 První důsledky 15. března – protesty velmocím a Společnosti národů

Patnáctý březen 1939, který mne zastihl už ve Spojených státech, byl především novou přetěžkou ranou Anglii a Francii, mravně i materiálně. Nikoho – vedle Polska a Jugoslávie – nestál Mnichov a chyby mnichovské politiky tolik jako tyto dva státy. Soudím, že v posledních důsledcích – ani Československo ne. My jsme tehdy – přes nespravedlnost na nás skoro celým světem spáchanou – svou čest a svá práva a nároky mravně neporušené zachovali! My jsme celý svět včas úředně a co nejdůrazněji varovali a dvakrát své válečné síly na svou obranu mobilizovali!

Zůstali jsme, bohužel, zcela opuštěni a v rukou tehdejšího sverpého a nekulturního nepřítele totálně izolováni.

Obsazení Prahy bylo však skutečným začátkem druhé světové války – 15. března 1939 ji koneckonců musil vyvolat. Svět – přes zoufalé a nestatečné snahy oficiální Paříže a Londýna – už mlčet nemohl. A tíhu války – tak hroznými (mravními i materiálními) obětmi oddalované – musily nésti především Paříž a Londýn!

Byl jsem v té době už v Chicagu a začal jsem jako profesor přednášet na univerzitě. Dostal jsem první zprávy o těchto tragických událostech 15. března ráno. Byla to pro mne rána hrozná: celá stavba mých dalších plánů pro případ války už nyní za doby míru rozrušena, samostatnost, stát, jednota se Slováky – jak se zdálo – ztracena, Němci u nás pány všude a všeho! A ta nejistota, co ostatní svět, naši lidé doma, naše zastupitelstva v cizině udělají! A hlavně: co se stane, jestli Hitler s další ranou proti Polsku počká a my budeme přece jen musit čekat na společnou válku proti Německu několik let? Vydrží naši doma to peklo, zůstávajíce pevní v odporu a mravně nedotčení?

Jak hrozná to byla perspektiva!

Promýšlel jsem dlouze, co dělat dále. Neviděl jsem nikoho jiného, kdo by měl a mohl v této chvíli jménem národa zdvihnouti svůj hlas k protestu a svobodně jednat, nežli druhého prezidenta republiky, který od tohoto okamžiku byl opravdu v exilu a po tom, co se nyní stalo u nás doma, měl opět možnost zcela svobodně mluvit a jednat. Hitlerovým zločinem, novým anglickým a francouzským nedodržením slova a Háčovým podpisem jsem se cítil osvobozen od všech dřívějších závazků, které jsem si sám dočasně uložil, a od všeho toho, co jsem násilím a nátlakem od 19. září 1938 byl nucen spolu udělat. Vše padlo – tzv. *první republika znovu právně existuje!* A její hlas se musí v této chvíli ozvat, děj se co děj!

Takové bylo moje konečné rozhodnutí.

Poslal jsem tudíž 16. března v tom smyslu – i když v této chvíli toto všecko zcela naplno ještě řečeno nebylo a tehdy hned řečeno býti nemohlo – telegram prezidentu Rooseveltovi, min. předsedům Chamberlainovi a Daladierovi, Maximu Litvinovovi a předsedovi Rady Společnosti národů. Zastával jsem stanovisko, že jsem měl právo zaslati tyto své protesty, poněvadž jako druhý, legálně zvolený prezident Československé republiky byl jsem proti právu, spravedlnosti a ústavě donucen německým násilím, abych se vzdal svého úřadu a odešel do vyhnanství, jakož i proto, že události samy zabránily, aby mohl jednati jiný skutečný a nespoutaný představitel československého státu a národa.

O tři dny později – 19. března 1939 – učinil jsem známý rozhlasový projev k americkému lidu z chicagské univerzity, která mne vyzvala, abych tak učinil z její tribuny. V tomto projevu podal jsem krátký přehled zářijové krize a prohlásil jsem mezi jiným toto:

„Před pěti měsíci, v době tzv. zářijové krize, bylo naléháno na Československo, aby přineslo v zájmu míru neslýchanou oběť na svém území. Na náš lid byl učiněn neodolatelný nátlak, aby nebojoval za svou svobodu, neodvislost a územní nedotknutelnost a aby tím zachránil celý ostatní svět od války. Byl učiněn nápor na tento malý stát, aby se obětoval za mír celého světa. A tento lid se skutečně obětoval. Dostal za to ujištění a záruku, že integrita jeho zbylého národního státu bude zachována. Tento malý národ přinesl, jak známo, tuto oběť pod nátlakem mnichovského rozhodnutí, jemuž se podřídil jen proto, že čtyři evropské velmoci podepsaly v Mnichově závazek, že se zaručují za bezpečnost nového státu.

A přece přes všechny tyto oběti, přes všechno to sebeovládání a přes všechny ty sliby a garancie mocností, které tak slavnostně podepsaly mnichovský pakt, a přes slib Německa, že nebude míti dalších územních požadavků v Evropě, přes fakt, že mnichovskou dohodou a jejími důsledky se dostalo přes 1 200 000 občanů národnosti československé do hranic cizích států, německá vláda

brutálně porušila svoje sliby a závazky, vpadla na území československé, zřídila tam tzv. protektorát a svou vládu teroru, tajné policie, politické a náboženské nenávisti a pronásledování a systému koncentračních táborů, a potlačivši všecku svobodu tisku, projevu a svědomí a ustavivši tam takto vládu násilí a nelidskosti, prohlásila cynicky, že všecko to učinila ve jménu míru v Evropě.

Nezapomeňte však, prosím, že to, co říkám, netýká se jenom Evropy, jen národů střední, jižní a východní Evropy. Jde také o Francii a Anglii, jde o skandinávské národy, jde i o Spojené státy. A nejen to: celý svět je nejen v nebezpečí války, nýbrž také v nebezpečí, že bude vymýceno veškeré pojetí skutečné lidské morálky, svobody, cti a slušnosti. O to jde! Společnost, která nadále bude trpět tento stav věcí, bude zničena a zmizí.“

A prohlásiv, že stát, Republika československá, žije právně dál, že ji německé násilnictví zničit nemůže, skončil jsem takto:

„Jsem přesvědčen, že můj národ, procházeje tímto bojem odvažně a hrdě jako vždy v minulosti, vyjde z něho vítězně, maje na své straně sympatii, uznání a lásku všech slušných lidí světa. Bylo tomu tak už několikrát v jeho pohnuté historii a není vhodnějšího místa pro toto moje prohlášení než svobodná země Washingtonova a Lincolnova.“

17. března dopoledne – den poté, co jsem poslal svůj protestní telegram prezidentu Rooseveltovi z Chicaga – učinil Sumner Welles, státní podsekretář zahraničního úřadu Spojených států, úřední prohlášení, jež mi bylo týž den brzy ráno telefonicky z Washingtonu sděleno a v němž oznámil, že „americká vláda, založená na zásadách lidské svobody a demokracie a těmto zásadám oddaná, musí dát najevo, že tento stát odsuzuje činy, jež vedly k dočasnému vyhlazení výsad svobodného a neodvislého národa, se kterým ode dne, kdy Československá republika dosáhla své neodvislosti, lid Spojených států udržoval zvláště úzké a přátelské vztahy... Jest zřejmé, že činy zpupného bezpráví a svévolného násilí ohrožují

světový mír a samu strukturu moderní civilizace. Vývoj posledních tří dnů jasně ukázal naléhavou potřebu, aby byly zachovány zásady, hájené touto vládou.“

Vláda Spojených států pojala pak toto prohlášení do své úřední nóty z 20. března, zaslané německému chargé d'affaires, v níž odmítala přijmouti německou nótu ze dne 17. března 1939, oznamující vládě Spojených států vytvoření německého protektorátu v Čechách a na Moravě.

27. března odpověděl pak prezident Roosevelt na můj telegram.

Chamberlain odpověděl 20. března krátkým telegramem, v němž poukázal na to, že vyslovil názor vlády Jeho Veličenstva na německý vpád do Československa v své řeči, kterou pronesl 17. března 1939 v Birminghamu. 18. března zaslal Maxim Litvinov československému vyslanci v Moskvě opis sovětské nóty, odevzdané téhož dne německému velvyslanci. V této nótě odmítal rozhodným způsobem celou akci nacistického Německa proti Československu.¹⁵ Od Daladiera – podle jeho v československých věcech „osvědčené“ tradice – odpověď nedošla.

Vlády britská a francouzská odpověděly na německé nóty, oznamující vytvoření německého protektorátu v zemích českých a na Slovensku, až když první krok byl učiněn Spojenými státy. Jejich oficiální nóty, datované dnem 18. března, odmítly německou akci a postup, poněvadž byly v rozporu se zásadami mezinárodního práva a se smlouvami, jež byly podepsány.¹⁶ Britská odpověď výslovně konstatovala, že vláda J. V. je nucena považovati události několika posledních dnů za naprosté porušení mnichovské dohody

15 Plný text sovětské nóty viz v Dokumentech. Nóta objasňuje celé politické a právní stanovisko sovětské vlády. Byla tehdy jasnou diplomatickou, právní a politickou analýzou skutečné povahy násilného německého činu z 15. března.

16 Francouzská nóta byla uveřejněna ve francouzských diplomatických dokumentech 1938–1939 (*Le Livre jaune français. Documents diplomatiques 1938–1939*, Paříž 1939, #64, 76 a 77; přeložil Procházka, #43, 44, 48).

i ducha, v němž se podpisovatelé dohody zavázali spolupracovati k pokojnému řešení všech evropských otázek. Nóta rovněž protestovala proti změnám, učiněným v Československu vojenským postupem Německa, a prohlásila, že podle názoru britské vlády tyto změny postrádají jakéhokoli právního podkladu.

Sovětský svaz odpověděl, jak jsem se již zmínil, velmi pevnou nótou a odmítl uznati zničení Československa; i nadále poskytoval veškerou pomoc československému vyslanectví v Moskvě a uznával jeho právní a diplomatické postavení až do 1. ledna 1940, kdy změnil svou politiku a sdělil 15. prosince 1939 československému vyslanci v Moskvě, že považuje jeho funkci v Sovětském svazu od 1. ledna 1940 za skončenu. Vyslanec Zdeněk Fierlinger odjel z Moskvy do Paříže a Londýna a přidal se k našemu hnutí v západní Evropě. Očekával jsem, že se tato změna sovětské politiky ukáže býti jen dočasná a prozatímní. Nepodali jsme proto protest. Čekali jsme trpělivě na den, kdy nám bude možno vrátiti se k naší společné politice a obnoviti naše přátelské diplomatické styky. Den ten přišel více než půl druhého roku nato, po napadení Sovětského svazu Německem v červnu 1941.

Hned po těchto událostech jsme se dohodli o dalším postupu s Janem Masarykem a s vysl. Vlad. Hurbanem. Masaryk brzy po Mnichově rezignoval na svůj úřad československého vyslance v Londýně, byl právě v téže době na své přednáškové cestě ve Spojených státech a po březnových událostech se hned v dohodě se mnou vrátil k práci do Londýna, kde zatím v kritických dnech a v těžkých poměrech leg. rada K. Lisický, plukovník J. Kalia a tajemník vyslanectví dr. Jan Gerke ve shodě s Foreign Office zachránili naši legaci a hned nám to hlásili do Chicaga. Masaryk se pak až do konce války v Anglii a v Americe, kde znal lépe než kdokoli jiný poměry i rozhodující lidi, co nejvíce a nejúspěšněji účastnil naší společné činnosti odbojové a vykonal tu naší národní věci služby veliké.

Vladimír Hurban, československý vyslanec ve Washingtonu, 16. března rozhodně a se správným politickým rozpoznáním celé situace odmítl vydati washingtonskou legaci nacistickým úřadům, dojel hned za mnou do Chicaga a dal sebe i svůj úřad druhému prezidentu republiky k dispozici v dalším boji; po celou dobu této krize i později po dobu války postupoval ve své práci ve Spojených státech velmi účinně a úspěšně, opravdu vlastenecky a k republice do všech důsledků věrně; s ním a pak se mnou hned oddaně pracoval dr. J. Papánek, druhý věrný a pevný Slovák v Americe, náš konzul v Pittsburgu, a mnozí jiní. Ustavili jsme hned v Chicagu první prozatímní politické centrum odboje, jemuž jsme zatím říkali „zahraniční akce“.

Vedoucí představitelé amerických Čechů a Slováků v New Yorku, Chicagu, Clevelandu, Pittsburgu a v Texasu – největší to část československé obce ve Spojených státech – počali brzy poté v dohodě s námi, zachovávajícíce jako američtí občané zákony a povinnosti své země, soustřeďovati svými ústředními organizacemi veškeré své úsilí v Americe k práci na podporu nového hnutí pro osvobození Československa. Vyzvali mne pak, abych se ujal hned vedení druhého odboje. V Londýně, v Paříži, v Polsku, v Moskvě a v řadě jiných míst začala se hned tvořit – ať spontánně, ať ve spojení s námi – hnutí obdobná.

Organizovaná práce druhého odboje se začala.

* * *

Od dubna 1939 podařilo se nám postupně sjednotit hlavní naše síly a organizace ve Spojených státech a v Kanadě. Navázali jsme také hned spojení s většinou diplomatických a konzulárních československých zástupců – pokud nepřestali existovat – a pokusili jsme se sjednotit ve všech ostatních státech vše, co zbylo z československého zahraničního státního aparátu, pro blížící se evropskou

válku.¹⁷ Ze Spojených států zařídili jsme ihned – přes Londýn, Paříž a Bělehrad – nová a užší spojení s domovem – spojení, která, mimochodem řečeno, nikdy nebyla přerušena – **a žádali jsme, aby co možná největší počet vojáků a důstojníků neprodleně odešel do ciziny.** Na dotaz z domova jsem souhlasil, aby přišli zejména také generál Sergej Ingr a Rud. Viest. Naši političtí činitelé v Paříži, majíce tehdy své vlastní spojení s domovem, zasílali domů podobné vzkazy.

Bylo pro nás neobyčejně důležité, že celá skupina důstojníků československé vojenské zpravodajské služby v ministerstvu národní obrany unikla s hlavní částí svého pracovního materiálu v předvečer nacistické okupace z Prahy do Londýna. Všichni tito důstojníci, kteří pod vedením plk. Fr. Moravce¹⁸ zachovali pak nejčilejší a nikdy nepřerušovaný styk s vlastí, dali se mi dopisem, zaslaným do Chicaga, k dispozici pro společnou akci krátce po svém příjezdu (14. března 1939) do Londýna. Jejich práce pro společnou věc se začala ve shodě s britskou a později s francouzskou armádou bez prodlení. Nový stav věcí v Československu po 15. březnu jsme **prostě považovali právně za válečný stav Československa s Německem** a zahájili jsme podle toho ihned práci a boj proti vpadnuvším k nám lupičům.

23. května zasedala poprvé po německém vpádu do Československa Rada Společnosti národů v Ženevě. Použil jsem této příležitosti k druhému slavnostnímu protestu proti německému obsazení. 13. května odeslal jsem z Pittsburgu, kam jsem dojel na přednáškovém turné, telegram generálnímu tajemníkovi Společnosti národů J. Avenolovi a třem ministrům zahraničních

17 V průběhu několika dalších neděl přihlásili se mi postupně naši četní diplomatictí a konzulární političtí a vojenští úředníci a úřední činitelé vůbec. Vcelku to byla dobrá a účinná pomoc. A ač situace tehdejší byla pro nás – zejména finančně – velmi zlá, zapojili se všichni postupně do celé práce odbojové.

18 František Moravec, důstojník čsl. armády a přednosta druhého oddělení Hlavního štábu (vojenská zpravodajská služba). *Pozn. red.*

věcí evropských velmocí, kteří byli členy Rady Společnosti – lordu Halifaxovi, G. Bonnetovi a V. Molotovovi.

Na první důvěrné schůzi Rady Společnosti národů generální tajemník J. Avenol oznámil, že můj telegram došel do Ženevy. Odmítl však předložiti jej k oficiální diskusi v Radě s odůvodněním, že protest nebyl předložen řádnou cestou, tj. buď československou, nebo jinou vládou, nýbrž „soukromou osobou“. Většina Rady přijala toto zdánlivě legální, ale hluboce nespravedlivé a ponižující stanovisko, které bylo v rozporu jak s duchem Paktu, tak zejména přímo s právem a povinnostmi Společnosti národů. Vždyť šlo o případ, kde Společnost národů sama byla dotčena ve svých základních právech, zejména v případě maďarského obsazení Podkarpatské Rusi, jejímž byla ženevská instituce spolugarantem. Sovětský velvyslanec v Londýně Ivan Majskij, jednaje podle instrukcí z Moskvy, oznámil však hned během zasedání, že sovětská vláda bere za těchto okolností na sebe povinnost předložiti protest Společnosti sama. Tím byl generální sekretář donucen předložiti československý protest Radě Společnosti k řádnému projednání.

Vzhledem k tomuto rozhodnutí měl náš protest býti předložen Radě a Shromáždění Společnosti národů k případné diskusi znovu v září 1939. V září však byla situace evropská už zcela změněna. Došlo k německému vpádu do Polska, k vypovězení války Velkou Británií a Francií Německu a k důsledkům všech těchto událostí; byla konečně podepsána i smlouva sovětsko-německá. To vše způsobilo, že ani obsazení Československa, ani žádná z těchto nových velikých událostí se nedostala již vůbec k projednávání v Ženevě. Společnost národů upadla pak už do bezmocnosti.

Tisíce našich důstojníků a vojáků začalo hned utíkat z Československa, nejdříve do Polska, do Maďarska, do Jugoslávie, Rumunska, Turecka aj. a odtud pak do Francie. Naše pařížské vyslanectví dosáhlo s francouzskou vládou dohody, která umožnila dočasný vstup našich vojáků do cizinecké legie, aby v případě války byli zá-

kladem samostatné československé armády, která by byla legálním pokračováním čs. armády domácí. Tím se automaticky veškeré naše **vojenské přípravy** soustředily v Paříži.

Současně se konaly přípravy pro zvláštní československou vojenskou akci v Polsku pod vedením našeho vyslanectví ve Varšavě a našeho konzulátu v Krakově za spolupráce s generálem L. Prchalou a jinými československými důstojníky, kterým se podařilo překročit včas polsko-československou hranici. Podle našeho celkového plánu měly být součástí naší politické a vojenské organizace v Londýně a v Paříži. Když dosáhlo napětí mezi Polskem a Německem vrcholu, pokusil se jednak generál Sergej Ingr z Londýna, jednak generál Prchala ve Varšavě dosáhnouti dohody s polskou vládou. Ta však, pokračujíc zjevně v politice pluk. Becka vůči Československu i v této chvíli, pro Polsko i nás tak osudné, zjevně náš odboj v západní Evropě a mne osobně bojkotovala a jednala jen s těmi z našich lidí, kteří se jí uváděli jako moji odpůrci a dávali jí naději, že budou vésti politiku Polsku v budoucnosti takřka poplatnou. Tak je nutno rozumět i tomu, že po zahájení německého vpádu do Polska vydal 3. září 1939, po předběžných diskusích s některými našimi politickými a vojenskými pracovníky (hlavně s gen. Prchalou) ve Varšavě, polský prezident dekret, kterým svolil k utvoření „českých“ a „slovenských“ (nikoli československých) legií na polské půdě jako součástí **polské** armády. Organizací legií byl pak bez našeho zásahu **polskými vojenskými úřady** pověřen generál L. Prchala.¹⁹

19 S duchem a tendencemi činnosti gen. Prchaly jsme v Londýně tehdy nesouhlasili, i když jsme se tehdejšími politickým nezbytnostem a nutností – zabránit v naší odbojové organizaci rozporům – podrobili. Nesouhlasili jsme jednak proto, že, vyhovuje polským přáním, připustil gen. Prchala tvoření „české“ a „slovenské“ legie, jednak proto, že on a jeho přátelé žádali a dostali od tehdejší polské Beckovy vlády peníze na politickou akci a na své vydržování osobní. Také proto, že po nějakou dobu se bránili podřídit se zásadě jednoty naší akce západní a východní a chtěli – na škodu jednoty našeho celého hnutí – využití nepřátelství polské vlády vůči mé osobě.

Mezitím počet našich politických pracovníků v Paříži, v Londýně a ve Spojených státech, kteří se začali sdružovati k boji o osvobození Československa, denně stoupal a byl dále posilován uprchlíky, kterým se podařilo uniknout do Polska, Jugoslávie nebo Rumunska. Byli mezi nimi bývalí ministři, poslanci, senátoři, profesoři a zejména důstojníci a vojáci, nehledíc k vyslancům a úředníkům zejména těch našich vyslanectví a konzulátů, které nebyly vydány a jejichž členové se přihlašovali postupně k boji proti Německu.

Pověděl jsem již dříve, že k první rozsáhlé a soustavné organizační akci pro boj proti Německu v přicházející válce rozhodli jsme se v Chicagu. K dalšímu důležitému usnesení našich amerických krajanů v tomto směru došlo mezi 18. a 20. dubnem 1939 na schůzi hlavních českých a slovenských organizací – Českého národního sdružení, Slovenského národního sdružení a Sdružení českých katolíků –, které se sešly v Chicagu a dohodly se na sjednocení všech sil k novému boji v novém společném orgánu **Československé národní radě v Americe**. Za předsednictví profesora J. Zmrhala nabídli hned poté oddanou a vlasteneckou podporu celému našemu osvobozovacímu hnutí, v souladu se zákony a povinnostmi občanů Spojených států. To byly první začátky práce našich amerických krajanů, rychlé a úspěšné: v jediném měsíci po 15. březnu jsme dosáhli sjednocení našich hlavních sil v Americe. V první světové válce trvalo měsíce a roky, nežli se to podařilo.

Bylo však především třeba dáti hned našim lidem pro jejich boj proti Německu několik základních myšlenek programových, které by byly ideovou základnou našeho celého zápasu. Stalo se tak na schůzi amerických občanů československého původu, která se konala na podnět našich amerických legionářů z první světové války 8. června 1939 v Chicagu. Válka se tehdy ještě nezačala a veřejné mínění americké, stejně jako oficiální stanovisko vládních kruhů Spojených států, bylo velmi citlivé na jakoukoli akci, kterou by bylo lze vykládat tehdy jako agitaci pro válku nebo jako vůbec

nějaký konflikt s totalitárními diktaturami. Byl jsem proto nucen zachovávat ve svých výrocích krajní zdrženlivost a opatrnost.

Přesto mohl jsem již tehdy říci na této manifestaci aspoň to nejnutnější. Zdůraznil jsem, že by bylo velikou chybou nazírat na události v Československu, spojené s krizí mnichovskou a obsazením Československa, bez zřetele k tomu, co se dělo a děje všude jinde ve světě. Evropští politikové nedovedli odhadnouti, kam půjde vývoj, který se začal, když se v roce 1932 Německo, pak Itálie a Japonsko definitivně rozhodly zničit versailleský mír. Naše události z let 1938–1939 byly jen začátkem a malým výsekem tohoto vývoje. Hrozný ten vývoj jde dál a půjde dál.

Nejsme však vázáni mnichovským diktátem a neuznali jsme a neuznáváme německou okupaci. Nepřijali jsme vídeňskou arbitráž, která nám vzala další území a která byla Maďarskem bezohledně porušena, jakmile se mu to hodilo. Neuznali jsme a neuznáme 14. a 15. březen; ostatně, obsazení republiky 15. března nebylo kromě nejužších spojenců Německa uznáno žádným státem. **Československá republika tudíž právně existuje dále** a naše mezinárodní práva i závazky mezi ostatními státy a námi zůstávají nadále v platnosti.

To vše je třeba považovati **za podstatnou právní základnu našeho boje.**²⁰ Zdůraznil jsem dále, že jednání, ke kterým došlo před 15. březnem nebo po něm mezi Berlínem a Prahou a která vedla k zřízení protektorátu nad českým a slovenským územím, postrádala jakékoli právní základny, jelikož nám byla vnucena násilím a barbarskými hrozbami. Jde prostě o činy protiústavní, pro-

20 Přes silnou tehdejší pozici tzv. mnichováků v Anglii a ve Francii, a to ve vládě, v parlamentě i ve veřejném mínění, pokládal jsem už tehdy za možné podle vyvíjející se mezinárodní situace veřejně a jasně odmítnouti Mnichov i v tomto svém prvním projevu oficiálním, a prohlásiti tak zásadu o „právní kontinuitě“ našeho státu.

tizákonné a právně neplatné, neboť žádný ze zástupců tzv. druhé republiky **nebyl** k nim v žádné formě oprávněn.

Ke konci svého projevu obrátil jsem se s několika zvláštními slovy k Slováckům, jichž krajané doma byli machinacemi Hitlera a zrádné vlády Tisovy odloučení od Čechů; zdůraznil jsem, že i zde jde o zradu a činy protiústavní a nezákonné, a **tudíž pro nás neplatné**.

Na této základně začneme tedy zápas o osvobození svého státu a národa. Vyvodíme z toho všechny právní a politické důsledky!

2.2.3 Rozmluva s Franklinem D. Rooseveltem

Než jsem opustil Spojené státy, navštívil jsem Washington a 28. května 1939 měl jsem dlouhý rozhovor s prezidentem F. D. Rooseveltem.

K této schůzce došlo zvláštním způsobem. Ke konci dubna 1939 navštívil mne v Chicagu můj dávný přítel z první světové války Hamilton Fish Armstrong, vydavatel revue *Foreign Affairs* a tehdy pravidelný informátor prezidenta Roosevelta o věcech zahraničních, autor dobře a kriticky napsané knihy o událostech, vedoucích k Mnichovu. Probral se mnou situaci v Evropě a zvěděl, jak se dívám na další možný vývoj událostí, trval na tom, že musím vidět co nejdříve prezidenta Roosevelta. Nabídl se, že schůzku zprostředkuje, a během několika dní mi oznámil do Chicaga, že budu v krátké době Rooseveltem přijat, že to však bude přijetí na letním soukromém sídle prezidentově a že to má zatím zůstat zcela důvěrné.

Podřídil jsem se ochotně Armstrongovým určením. Roosevelt pak určil návštěvu na 28. května 1939 na oběd a na odpoledne v Hyde Parku (asi 70 km sev. od New Yorku). Doprovázel mne můj americký sekretář Ed. B. Hitchcock, dřívější evropský do-

pisovatel bostonského *Christian Science Monitor*. Strávili jsme s Rooseveltem vcelku asi tři a půl hodiny; měl jsem s ním jeden z nejdůležitějších svých rozhovorů z doby po Mnichově. Roosevelt (kterého jsem znal už z první války světové, z doby, kdy jako s podsekretářem v ministerstvu námořnictví projednával jsem s ním v roce 1919 dodání amerických lodí k dopravě našich sibiřských vojáků do vlasti) se jevil jako velmi vzdělaný a prozíravý politik, mimořádně dobře informovaný o světových problémech a vůbec o otázkách politiky evropské i o krizi kolem Mnichova. Znal také celkem velmi dobře otázky, týkající se Sovětského svazu, znal hlavní jeho problémy, měl pro ně obzvláštní porozumění a hlavně už dávno chápal, že je nutno otázku včlenění Sovětského svazu do světové politiky řešit a bezpodmínečně provést, má-li světový mír postoupit o krok dopředu a má-li se skončit s evropskými diktátorskými režimy. Měl z tohoto hlediska velmi kritické stanovisko k Francii Daladierově a Anglii Chamberlainově; viděl zcela přesně, proč obě tyto země se rozhodly pro politiku „appeasementu“ a pak Mnichova, nekompromisně ji odmítal a **obzvláště** jejich nemožně oportunistický a nedemokratický postup vůči nám odsuzoval.

Přijal mne velmi srdečně, pozdravil mne jako prezidenta republiky a dodal, že pro něho Mnichov neexistuje a že já jsem pro něho dále prezidentem. Viděl jsem tudíž hned, že mohu mluvit naprosto otevřeně a s plnou důvěrou; a tak se rozpředla mezi námi rozmluva, která spoluurčovala moji celou další politiku během války. Mluvili jsme spolu především o Mnichově: kladl mi řadu otázek, chtěl vědět mnohé podrobnosti a některé osobní momenty. Zdůrazňoval zvláště, že jsme dobře učinili, že jsme se v roce 1938 nedali vyprovokovat za tehdejších okolností k válce s Hitlerem. Soudil, že bychom byli hrozně vytrpěli; západní Evropa nám nechtěla a Amerika by nám nebyla mohla pomoci, a kdyby byl zakročil Sovětský svaz sám, nebyl si vůbec jist, jak by se byla v tehdejší politické konstelaci celá věc

skončila. Ani západní Evropa, ani Amerika daleko nebyly v žádném směru na konflikt ani mravně, ani materiálně připraveny a Hitler by se byl snad tehdy ke svému konečnému cíli snáze a rychleji – a aspoň na jistý čas – dostal.²¹

Poté došlo k nejdramatičtější části rozhovoru. Roosevelt mi položil přímo otázku:

„Řekněte mi upřímně, jak nyní vidíte možnosti vývoje politické situace v Evropě a jak se asi podle vás události postupně za sebou rozvinou?“

„Válku v Evropě dlužno čekat už letošního roku,“ odpověděl jsem. „Po mém soudu může vypuknouti každého dne po 15. červenci. Hitler se na válku připravuje velmi intenzivně a chce ji. Rozhodně ji vyprovokuje.“

„Moji vojenští experti ji očekávají později – ne dříve, nežli bude po žních. Ale jak si představujete, že Hitler válku začne?“

„V každém případě útokem na Polsko.“

„Jaký bude její průběh?“

„Válka s Polskem bude velmi rychlá, bude to v pravém slova smyslu ‚Blitzkrieg‘. Během dvou týdnů budou Němci ve Varšavě a celá polská kampaň nebude trvat déle než šest neděl.“

Prezident vyslovil podiv nad tím, že se dívám tak pesimisticky na schopnost polského odporu. Vysvětlil jsem mu to tím, že znám důkladné přípravy diktatury německé a naprostou nepřipravenost, neserióznost a prázdné velikášství diktatury polské. I za krize mnichovské jsem to dobře viděl. A pak: proti Polsku půjdou všichni Němci s nadšením. Proti nám tomu tak ještě nebylo – tehdy někteří

21 Naprosto stejné hledisko formulovali mi brzy nato, když jsem se vrátil do Anglie, vůdcové dělnické strany Arthur Greenwood a Arthur Henderson mladší, kteří si tehdy nebyli jisti, zdali v roce 1938 nebyla situace taková, že by z ní nakonec nebyla rozpoutána evropská válka, zaměřená pouze proti Sovětskému svazu. Ať tak či tak, v té době nebyla podle jejich mínění Anglie zralá a vnitřně jednotná podniknout válku proti Hitlerovu Německu.

ještě váhali. A západní Evropa to mohla mítí snazší také tím, že by byl hned zároveň zakročil Sovětský svaz.

„A jak vidíte další postup událostí?“

„Ve válce bude Anglie i Francie. To však pádu Polska nezabrání, poněvadž ani ony nejsou připraveny dostatečně. Do války bude však zatažena Belgie a Holandsko, a zdá se i Švýcarsko. Takové jsou aspoň mé zprávy z Evropy a přímo z Německa.“

Soudil jsem tak jednak z dřívějších zpráv o plánech Hitlerových, o jeho koncepci „Blitzkriegu“ a o jeho koncepcích politické a vojenské morálky, jednak z přímých zpráv, které jsem v posledních nedělích z Evropy dostal.

„A dále?“ dotazoval se prezident.

„Je třeba počítat, že po Československu a Polsku padnou všechny malé státy středoevropské až po Řecko. Hitler se tak ocitne přímo tváří v tvář Sovětskému svazu. Vlastním jeho cílem je Ukrajina a definitivní zatlačení Sovětského svazu co nejdále na východ. Mám pevnou důvěru, že se tomu Anglie postaví na odpor; co bude s Francií, nedovedu říci. Doufám, že se nakonec k opravdovému odporu také vzchopí.“

„Co bude dělat Sovětský svaz, po vašem mínění?“

„Půjde také nakonec do války.“

„Na které straně?“

„Rozumí se, že na **naší** straně. Mezi ním a Německem je válka dříve nebo později naprosto nevyhnutelná. Vychází to nutně z obou ideologií, nacistické a komunistické, vychází to z Hitlerova pojetí německých národních zájmů, jeho konkrétních plánů a z charakteru lidí, kteří jsou v Německu u moci.“

Prezident mi přisvědčil, ale pak mi předložil řadu otázek, týkajících se Sovětského svazu: Zdali Sovětský svaz bude vůbec s to bojovat, zda-li jeho vojsko a speciálně sovětský důstojnický sbor je na výši, neboť má prý o tom řadu odporujících si zpráv, zdali sovětský válečný průmysl a komunikace jsou v pořádku a jsou-li technicky dosti vybaveny atd. atd.

V dlouhé rozmluvě jsem vykládal Rooseveltovi své zkušenosti ze Sovětského svazu za své cesty v roce 1935, co jsem sám viděl a co mi sdělovali naši vojáci o pozdějších jeho přípravách, o nichž jsem věděl z doby předmnichovské, a skončil jsem vyjádřením názoru, že to bude válka **dlouhá**, válka **všemi možnými prostředky** a svou podstatou **hrozná**.

Roosevelt tyto mé vývody komentoval a doplňoval řadou svých poznámek a názorů jednak ze zpráv svých zpravodajů, jednak ze svých zkušeností, jež nabyl z rozmluv s Litvinovem, který ho jako lidový komisař pro věci zahraniční navštívil u příležitosti jednání o normalizaci styků sovětsko-amerických ve Washingtonu, a s jinými sovětskými činiteli.

Nakonec jsme došli k otázce nejdelikátnější: co budou dělat Spojené státy? Na dotaz prezidentův, co o tom soudím, jsem upřímně odpověděl:

„Myslím, že Spojené státy budou musit v každém případě do války také jít. Evropa nemůže válku proti Hitlerovi sama vyhrát. A nepůjdou-li včas proti nacismu ony, půjde nacismus proti nim. Nelze zapomenout, že v Hitlerovi a jeho společnících vystupují zde proti ostatnímu světu opravdoví šílenci, smyslů zbavení, kteří jsou schopni všeho. A rozklad západních demokracií je tak pokročilý, že bez pomoci Ameriky západní Evropu před dnešním Německem ochránit nelze.“

„Jak si představujete tuto pomoc Ameriky?“ tázal se ještě nakonec Roosevelt.

„Evropa bude bezpodmínečně potřebovat vaší veliké pomoci finanční. Pak jí bude třeba vašeho průmyslu, dodávek zbraní a munice, potravin a ovšem vašeho loďstva. Bez toho se obejít nemůže. Nedovedu říci, zdali bude nutno poslat i vojsko; nevím, doufám, že snad nikoli.“

Pak jsme přešli konečně i na naše věci československé. Vyložil jsem prezidentovi, že jakmile se válka začne, mám v úmyslu vy-

tvořit z našich uprchlíků, emigrantů a z těch, kteří ještě odejdou z domova, organizaci politickou a vojenskou, organizovat v daném okamžiku armádu a prozatímní vládu a opakovati v nové formě to, co jsme dělali pod vedením Masarykovým v první válce světové. Dodal jsem, že v první chvíli největší naší nesnází bude otázka, jak celé hnutí financovat.²² A uzavřel jsem tento svůj delší výklad závěrem, že až půjde o uznání této revoluční vlády, obrátím se o pomoc také k prezidentovi samému. A že doufám, že nebudu oslyšen.²³

Prezident mne požádal, abych mu hlavní věci z tohoto výkladu dal písemně, vyjádřil naději, že věci půjdou úspěšně, a zakončil:

„Pomohli jsme vám už jednou, pomůžeme vám i podruhé. Zůstaňte se mnou ve spojení a dávejte mi zprávy o tom, jak vaše věc pokračuje.“

Pak si ještě vyžádal podrobné informace, za jakých okolností došlo v první světové válce k uznání vlády Masarykovy od Spojených států. – –

Odcházel jsem od Roosevelta s přesvědčením, že celé problematice nadcházející krize válečné v Evropě velmi správně rozumí, že si je vědom úkolu, který nutně připadne Spojeným státům, že dobře rozumí problému obou evropských diktatur a že stejně dobře chápe postavení Sovětského svazu. Z různých narážek – zejména z toho, co mi dosti podrobně vykládal o svých rozmluvách s Litvinovem – jsem vyrozuměl, že je si vědom i toho, jaká všeobecná krize sociální z nové války fatálně vznikne, a proč se tudíž západní demokracie evropské bály jít do války proti Hitlerovi společně se

22 Otázka tato byla pak v dohodě s Velkou Británií dobře a správně vyřešena. Viz o tom další kapitoly!

23 Archaismus „oslyšen“ znamená „nevyslyšen“, řekl tedy de facto „doufám, že budu vyslyšen“. *Pozn. red.*

Sovětským svazem. Byl jsem [si] konečně jist, že nám, kde bude možno, pomůže.

* * *

Jak jsem již pověděl, byla to pro mne rozmluva rozhodující – spolupůsobila při formulaci celé mé další koncepce, již jsem si o druhé válce světové hned na počátku a dalším postupem doby vytvářel. Odcházejе, poděkoval jsem prezidentovi znovu za stanovisko americké vlády po nacistické invazi do Československa a požádal jsem ho o zachování téhož postoje i v budoucnosti, ať se stane cokoli během budoucího vývoje v Evropě. Zakončil jsem pak celou tuto svou diskusi s prezidentem Spojených států těmito třemi konkrétními otázkami:

a) Mohu předpokládat, že vláda Spojených států věří v možnost znovuzřízení nezávislého Československa a že má v úmyslu svou další politikou k tomu působit?

b) Vzhledem k tomu, že nová evropská válka může se státi skutečností v blízké budoucnosti, může a má v úmyslu vláda Spojených států trvat na svém nynějším stanovisku, odmítajícím uznání německého obsazení našeho státu a zachovávajícím i nadále svou dosavadní přátelskou politiku vůči Československu?

c) Dojde-li k válce, můžeme očekávat i případné uznání československé vlády v exilu a podporu československého osvobozovacího hnutí, které by ovšem svědomitě respektovalo zákony Spojených států a neutralitní základnu jejich politiky po dobu, během níž by Spojené státy v neutralitě setrvaly?

Pokud jde o první dvě otázky, prezident zaujal ihned zcela kladné stanovisko k mým dotazům. Při třetí otázce projevil názor, že Spojené státy by zajisté mohly učiniti pro Československo totéž, co učí-

nily ve válce z let 1914 až 1918, že však příznivé rozhodnutí v této zvláštní a konkrétní otázce by záviselo na okolnostech a událostech skutečné války. A dodal přitom: „Jistě neuděláme v této nové válce pro vás méně, nežli jsme udělali pro vaši věc ve válce minulé.“

K návštěvě u státního sekretáře Cordella Hulla došlo 29. června 1939, bezprostředně před mým návratem do Evropy. Řekl jsem mu svůj názor na evropskou situaci a vznesl jsem stejné dotazy v naší věci. Nežádal jsem o okamžitou odpověď, jelikož jsem ji měl dostati – po dohodě s prezidentem Rooseveltem – příštího dne od státního podsekretáře Sumnera Wellese, který mi měl odevzdat definitivní vzkaz Rooseveltův. Příštího dne měl jsem dlouhý rozhovor se Sumnerem Wellesem, který se konal na našem vyslanectví ve Washingtonu v přítomnosti vyslance Vlad. Hurbana. Probrali jsme podrobně události v Evropě a zejména vývoj německé a sovětské politiky. Sumner Welles mi znova opakoval v podstatě ta ujištění, která mi dal prezident Roosevelt sám za mé návštěvy v Hyde Parku. –

12. července 1939 jsem opustil Spojené státy, pospíchaje do Evropy s obavami, zdali přijdu včas před Hitlerovým útokem na Polsko.

2.2.4 Velká Británie, Francie a my na začátku války

Přijížděje k břehům Anglie, uvažoval jsem, jak svou práci v Londýně budu začínat. Vzpomínal jsem, jak jsme tu byli přijati v říjnu 1938: s rozpaky od světa oficiálního a s rozhodným upozorněním ze strany Foreign Office, abych se choval velmi zdrženlivě; s lítostí, někde s rozhořčením proti britské politice od všech svých a našich československých přátel; s opravdovým pochopením všude od prostého lidu. Jeden z prvních, kdo mne přišel navštívit do Gwendolen Avenue v Putney a vyjádřil mi své opovržení k politice tzv. demo-

kratických velmocí, byl spisovatel H. G. Wells. Psal mi viscount Robert Cecil, přišli staří přátelé H. Wickham Steed a Mrs Steedová a R. W. Seton-Watson a paní Seton-Watsonová, sir Walter Layton a lady Laytonová, rodina R. F. Fitzgibbon Younga a paní Youngová aj. aj.²⁴ Nyní po návratu ze Spojených států se návštěvy opakovaly ve větším počtu a s větším důrazem, se zvětšenou sympatií, s důležitějšími politickými rozhovory. Přišla i řada důležitých žurnalistů s žádostmi o interviewy, o články a přednášky. A přišli konečně i přátelé z univerzity v Oxfordě a v Cambridgi.

Zůstal jsem v prvním týdnu svého nového pobytu v Anglii opět zdrženlivý, neboť z Foreign Office mne znovu varovali, že by nebylo dobře, abych veřejně s našimi otázkami vystupoval. Ale už po 20. červenci mi sdělil Jan Masaryk a H. W. Steed, že v parlamentě je zvláštní skupina politiků, kteří mají úmysl mne pozvat na oběd a udělat malou, intimní, zatím neveřejnou politickou demonstraci, na níž by chtěli ukázat, že na Československo a na mne nezapomínají. Sdělil mi, že manifestaci budou patronovat Winston Churchill a Anthony Eden²⁵, ale účastní se jí svorně všechny politické strany. Cítí všichni, že se mraky nad Evropou stahují, že se politická atmosféra stává dusnější a všeobecně se očekává, že se brzy něco vážného stane. Nechtějí, aby se přitom zapomínalo na Mnichov.

Dal jsem souhlas, že já i moje žena (a vyslanec Jan Masaryk) na připravovaný oběd přijdeme. Byl určen na 27. července 1939, dostal ráz politické manifestace pro Československo a předsedal mu Winston Churchill, tento muž nezdolné energie a mladického, romantického ducha, „k němuž se Velká Británie jako k svému

24 Henry Wickham Steed byl britský novinář a historik; Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil, 1st Viscount Cecil of Chelwood, byl britský právník, politik a diplomat; Robert William Seton-Watson byl britský publicista a historik; Walter Thomas Layton byl britský ekonom, redaktor, vlastník novin a politik; Robert Fitzgibbon Young byl britský historik. *Pozn. red.*

25 Anthony Eden byl britský státník (ministr zahraničí a premiér). *Pozn. red.*

válečnému koni utíká vždy, když jí hrozí válečné nebezpečí“ – jak se mi později o něm vyjádřil J. V. Stalin. Účastnilo se ho asi 40 osob, politiků a lidí veřejně činných, a lze říci, že okolo stolu byla shromážděna velká část oněch činitelů, kteří tehdy spolutvořili anglické veřejné mínění. Z politiků byli přítomni vedle Winstona Churchilla a Anthonyho Edena viscount Robert Cecil, sir Archibald Sinclair, Arthur Henderson, vůdce Labour party, Arthur Greenwood, Miss Megan Lloyd George, lord Lytton, lord Davies²⁶, lady Violet Bonham-Carter (pozdější předsedkyně liberální strany), starý labourista I. R. Clynes, generál E. L. Spears, posl. Harold Nicolson, sir Walter Layton, prof. R. W. Seton-Watson, ze žurnalistů H. Wickham Steed, Gordon Lennox, Cpt. Liddell-Hart a mnozí jiní. Projev učinili: předsedající Winston Churchill, Anthony Eden, viscount Cecil, sir Archibald Sinclair, A. Henderson, Harold Nicolson a H. W. Steed; na projevy jsem za nás odpovídal já.

V zahajovací řeči Churchill velmi vřele ocenil moji více než dvacetiletou politickou činnost a mou práci pro mír a slušnou politiku v Evropě vůbec, jakož i obzvláště moje sebezapíravé jednání za krize v roce 1938. Prohlásil, že pokud Československo bude ujařmeno, nebude v Evropě míru, a slíbil, že vždy bude pracovat k odčinění toho hrozného hříchu, který na nás byl spáchán, pokud nebude plně napraven. „Nevím,“ řekl nakonec, „jak se nyní věci vyvinou, a nemohu říci, že Velká Británie půjde nyní do války za Československo. **Vím jen zcela bezpečně, že mír, který teprve bude tvořen, nebude dělán bez Československa.**“ Při těchto slovech byl Churchill tak hluboce pohnut, že měl oči zalaty slzami.

26 Archibald Henry Macdonald Sinclair, 1st Viscount Thurso, byl britský politik a vůdce Liberal Party; Arthur Greenwood byl britský politik; Megan Arvon Lloyd George byla velšská politička, první ženská členka parlamentu; Noel Anthony Scawen Lytton, 4th Earl of Lytton, byl britský důstojník a spisovatel; David Davies of Landinam, first Baron Davies, byl průmyslník, filantrop a politik. *Pozn. red.*

Po Churchillovi odpovídal jsem v stručné řeči já: poděkoval jsem všem přítomným za přátelské přijetí po svém návratu ze Spojených států v Anglii; vykládal jsem, že v září roku 1938 jsem se nemohl sám postavit proti vůli západních evropských velmocí, neboť jsem byl přesvědčen, že by to byla naše rychlá zkáza a nadto přivoděná za okolností pro nás velmi nepříznivých. Připomenul jsem přítomnému A. Edenovi rozhovor, který jsme měli spolu v dubnu roku 1935 v Praze, stojíce před velkou mapou Evropy v mé ministerské pracovně, přičemž jsem mu vykládal plány Německa a přesně už tehdy jsem předvídal možnost událostí, které skutečně na Evropu přikvačily. Dodával jsem dále, že když jsem v říjnu 1938 přijel do Anglie, nehlásil jsem se u svých přátel a známých, nechtěje ztěžovati situaci jim, vládě britské a vládě naší druhé republiky. Stejně v Americe jsem vystupoval s velkou rezervou a teprve, když byla dovršena míra německé hanebnosti obsazením Prahy a mé varování se vyplnilo, jsem z této rezervy vystoupil. Vstoupil jsem do styku s veřejnými činiteli americkými, jak s prezidentem Rooseveltem, tak s členy jeho vlády a s oběma politickými stranami. Konstatuji se zadostiučiněním, že pro věc československou jsem našel v Americe bezvýjimečné pochopení, a doufám, že nyní také v Anglii toto pochopení najdu. A žádal jsem všechny přítomné, aby nezapomněli těžce a nevinně trpícího lidu československého. – Řeč byla přijata všemi přítomnými s velmi vřelým souhlasem.

Pak mluvil Anthony Eden, který se ztotožňoval se vším, co oba předcházející řečníci prohlásili. Vzpomněl na svou dlouholetou spolupráci se mnou v Ženevě „a na dobré rady, které tak často ve věcech střeoevropských ode mne obdržel“, jakož i plně potvrdil, jak byl za návštěvy v Praze v roce 1935 varován před tím, co se v Německu chystá. Opakoval slavnostně, že bez osvobození Československa není a nebude míru. Za liberály promluvil sir Archibald Sinclair (který krátce předtím na veřejné schůzi s odvahou vystoupil za obnovení Československa) a hluboce dojat sliboval

spolupráci a věrnost všech liberálně cítících lidí v Anglii ideálům demokracie proti nacistické diktatuře a velice chvalně se vyjádřil o činnosti londýnského vyslanectví za krize v roce 1938. Po něm povstal staříčkový viscount Robert Cecil, který v řeči, klasické formou i obsahem, prohlásil, že to, co učinila v září 1938 Anglie, byla po jeho soudu zrada (*base betrayal*) na celé její veliké minulosti a na všech jejích nynějších závazcích k demokracii evropské. Dojatě vzpomínal přitom prezidenta Masaryka a svých setkání s ním při různých příležitostech.

V témže smyslu mluvil i lord Lytton.

Mladý A. Henderson, připojuje se za Labour party k řečníkům předešlým, prohlásil, že není rozdíl mezi politickými stranami, pokud se odčinění křivdy na Československu spáchané týče, a že britská politika v nastávajícím řešení evropských politických otázek bude musit konat svou povinnost. Na dotaz Steedův, zdali mohu říci, jakého se mi dostalo přijetí v oficiálních kruzích amerických, jsem konstatoval, že se mi dostalo ujištění nejen od prezidenta Roosevelta a zahraničního ministra Cordella Hulla, ale i od obou politických stran, že Amerika nikdy neuzná znásilnění Československa a slibuje v dalším politickém vývoji spolupráci evropským demokraciím. Všichni smysl těchto projevů chápali tak, že to, co by měl nyní dělat za Anglii N. Chamberlain, za Ameriku již Roosevelt a Hull vykonali.

Churchill zakončil pak celou manifestaci krátkým proslovem, kde znovu shrnul a zdůraznil – upozorniv na vážnost chvíle – vše, co všemi námi bylo právě řečeno.

Po dohodě s přítomnými nebyla manifestaci činěna žádná zvláštní publicita, neboť doba byla příliš napjatá a já sám soudil, že vzhledem k obtížné vnitřní situaci ve Velké Británii bylo třeba postupovat opatrně. Ale celá tato schůze byla velmi důležitým a charakteristickým znakem situace v Anglii vůbec. Jaký to byl rozdíl proti poměrům v Londýně před půl rokem, kdy jsem se odtud

chystal na cestu do Spojených států! Jaké to bylo zcela jiné rozpoznávání, oč jde vlastně v Německu a na evropském kontinentě, a jak jinak se projevovala nálada vůči tomu, co se stalo za minulý rok v britské politice, a zvláště jak se tehdy postupovalo vůči nám! Viděl jsem jasně hned, že se můžeme a musíme připravovat, abychom i v Anglii svůj boj o osvobození a práci k povalení německého nacistu s plnou rozhodností a neústupností v krátké době začali. Bylo to pro nás v těchto chvílích povzbuzení ohromné!

* * *

V Londýně, kam jsem dojel 18. července 1939, jsem zastihl již v práci Jana Masaryka, dr. H. Ripku, který z vlastní iniciativy odešel hned po Mnichově z vlasti, aby začal pracovat politicky v exilu, vysl. Smutného a pluk. Fr. Moravce. Krátce nato z Paříže dojeli gen. Ingr, gen. Viest a dr. Outrata.²⁷ Spolehlivé informace, které naše londýnská zpravodajská služba tehdy dostala z Československa a z Berlína, mne přesvědčily, že Německo podnikne zcela určitě útok na Polsko koncem července nebo nejpozději v srpnu.

Snažil jsem se tudíž shromáždit hned kolem sebe co možno nejvíce spolupracovníků – maje zásadu, že ze spolupráce nemá býti a priori žádný poctivý vlastenec vylučován – a sjednotit celé naše hnutí – pokud by to bylo tehdy vůbec možné – s myšlenkou ustavit **ústřední sídlo odboje tentokrát v Londýně**. Zjistil jsem si také, že důležité britské politické kruhy a britské veřejné mínění si byly

27 Hubert Ripka, český politik, poválečný poslanec a ministr, novinář a historik; František Moravec, důstojník československé armády a přednosta druhého oddělení Hlavního štábu (vojenská zpravodajská služba); Jan Sergej Ingr byl armádní generál legionář, ministr národní obrany londýnské exilové vlády a velvyslanec; Rudolf Viest byl slovenský divizní generál a velitel povstalecké armády v době Slovenského národního povstání; Eduard Outrata byl československý národohospodář a politik. *Pozn. red.*

plně vědomy vážnosti evropských událostí a skutečnosti, že politika „appeasementu“ se patrně blíží k svému vrcholnému kritickému bodu. Britští „mnichováci“ a hlavně ovšem „mnichováci“ pařížští stále však očekávali, že krize mezi Polskem a Německem k válce nepovede a že se skončí nanejvýš nějakým „druhým Mnichovem“. Vyvinuli v tom směru činnost přímo horečnou.

Mezitím došli do Londýna další naši političtí spolupracovníci z vlasti. 20. července 1939 přijel ze Švýcar za mnou do Londýna dr. Milan Hodža. Dohodli jsme se v zásadních věcech – jak se mi tehdy zdálo: snadno – o politické spolupráci: Jsme zajedno v důsledném boji proti Hitlerovi a za obnovení republiky; k minulosti se zatím vracet nebudeme, o Mnichově, o našich budoucích vnitřních poměrech a o tom, jak se nově bude organizovat stát (Slovensko, Němci atd.), diskutovat nebo se hádat nebudeme. To se rozhodne až později, až se začne válka a během války, a pak hlavně až doma. Nechtěl jsem prostě začínat diskuse o věcech, kde jsem se obával, že by hned vznikly rozpory. Přes Polsko přišli dále Msgr. Jan Šrámek²⁸ s konzistoriálním radou Františkem Hálou, posl. Rudolf Bechyně, dr. Jar. Stránský, sen. Vojta Beneš, slovenský posl. Ján Bečko, posl. Fr. Uhlíř a mnozí jiní, kteří se hned zařadili do našeho společného politického hnutí.

V Paříži se brzy po Mnichově tvořilo naše druhé důležité středisko jednak kolem vyslanectví (dr. Osuský), jednak kolem vojáků (gen. Ingr, gen. R. Viest, pluk. Španiel, pluk. dr. Langer aj.) a některých politiků a žurnalistů (dr. H. Ripka, vysl. J. Smutný, dr. G. Winter aj.).²⁹ Bylo dosti čilé a připravovalo se obnoviti tradici osvobozenskou z první světové války. Vykonalo v těchto obtížných

28 Jan Šrámek byl římskokatolický kněz a politik, zakladatel Československé strany lidové. V letech 1940–1945 byl předsedou londýnské exilové vlády. *Pozn. red.*

29 Oldřich Španiel byl český generál a ruský legionář; Gustav Winter byl sociálnědemokratický novinář a publicista. *Pozn. red.*

chvích jistě mnoho dobré přípravné práce. Také pařížská kolonie pracovala dobře hned od počátku. Na moje vyzvání – vyvolané zákrokem našich vojáků v Paříži – přijel dvakrát dr. Osuský do Londýna k diskusi o situaci a o přípravách ke společné další práci mezi Londýnem a Paříží. Za hlavní jsem však pokládal jednak přítomnost v Londýně naší vojenské informační služby s řadou důstojníků pod vedením pluk. Fr. Moravce, jednak dostatečný počet našich důstojníků a vojáků ve Francii v čele s gen. Ingrem a gen. Viestem, kteří mně byli zárukou, že ve chvíli vypuknutí války můžeme hned začít s organizací československé odbojové armády.

A tak když 3. září německý útok na Polsko přivodil vypovězení války Německu Velkou Británií a Francií, bylo mi jasno, že veliký světový okamžik, jenž bude mít v celém světě důsledky více než dalekosáhlé, nastal.

Byla to pro nás 3. září v 11 hod. dopoledne chvíle nejvýš dojemná a pohnutá, když jsme stáli v našem malém domku v Putney u rozhlasového přijímače a naslouchali jsme krajně rozrušenému hlasu Nevilla Chamberlaina, oznamujícího, že právě v této chvíli odevzdává britský velvyslanec (byl to shodou okolností Neville Henderson – druhá oběť Hitlerovy politiky) – vyhlášení války Německu.

Hlas Chamberlainův zněl opravdu tragicky a zlomeně a dobře naznačoval celou tu tragiku těchto chvílí, která se tu odehrávala, a ten hrůzný omyl, kterého se tu dožívala britská diplomacie po tak dlouhé řadě obětí mravních a prestižních i materiálních, jež přinesla své politice s Hitlerem pro tzv. svůj *peace of honour*. Je v historii diplomacie světové málo tak osudných omylů, které by byly měly tak dalekosáhlé důsledky pro celý svět, jako byl omyl tento!

Poslouchali jsme u rozhlasu s mou ženou a s dr. Lobkowiczem a paní Lobkowiczovou, kteří byli tehdy u nás náhodou na návštěvě, bez hlesu a s hlubokým pohnutím celou Chamberlainovu řeč a britskou hymnu, ji zakončující; stojíce takřka uctivě a bez slova komentáře, cítili jsme celou tu úžasnou tragiku slov britského

premiéra a byli jsme si vědomi, že je to začátek strašného utrpení britské říše, ale zároveň i další trvání neslýchaného utrpení lidu našeho. Ale také jsme si byli vědomi, že je to začátek boje o nové naše osvobození a po Mnichově první krok do naší nové samostatnosti!

Týž den odpoledne poslouchali jsme v rozhlase vypovědění války Francie Hitlerovi. Hlas Daladierův působil ještě zlomeněji, chmurněji a tragičtěji nežli hlas britského ministerského předsedy. Takřka jsem z něho vycítoval, co znamená ta chvíle pro vedoucí muže Francie, a skoro jsem očekával, jak na to vše bude nakonec tento muž reagovat: že to bude jeho smutný a konečný pád, bylo mi už tehdy zcela jasno!

Soudě, že máme své síly k odboji připraveny a že jsme i při svých různostech mínění dost jednotní, odeslal jsem ještě týž den – několik hodin po vypovědění války Velkou Británií a Francií – telegramy ministerským předsedům Velké Británie a britských dominií, Francie a Polska, ve kterých jsem prostě konstatoval, že Československo, které právně dále trvá, jest ve válečném stavu s Německem od 15. března 1939 a že se automaticky připojuje ke spojencům.

Podobné odpovědi došly od vlády britských dominií, Egypta a Iráku. **Nedošly odpovědi od francouzského a polského ministerského předsedy** – ti oba nás (nebo tehdy aspoň mne osobně), jdouce dále v duchu předválečné politiky svých zemí a politiky Mnichova, nebrali vůbec na vědomí.

O týden později, 19. září 1939, zahájil jsem – **když mně byl jako stálá a přímá spojka s Foreign Office přidělen náš starý přítel R. Bruce Lockhart**, jenž nám pak prokazoval po celou dobu války neocenitelné, přátelské a oddané služby – politická jednání s britským zahraničním ministrem lordem Halifaxem.

Bylo to typicky britské přivítání, jehož se mi od lorda Halifaxe ve Foreign Office dostalo. On sám hrál, jak známo, značnou roli v událostech, které vedly k Mnichovu. Byl si jistě v této chvíli dobře vědom, stejně jako Neville Chamberlain sám, jakou strašlivou po-

rážku utrpěla mnichovská, a tudíž i jejich politika všemi posledními událostmi z roku 1939. Lord Halifax měl však dost statečnosti osobní, aby mi hned na uvítanou a před další politickou rozmluvou prohlásil: „My v Anglii jsme si dobře vědomi, jakou část spolupovědnosti máme na osudu vaší vlasti a na vašem osudu osobním.“ Odpověděl jsem: „Děkuji vám za tato slova, lorde Halifaxi. K tomu se jistě vrátíme později. Nyní bych chtěl především mluvit o tom, jak se budeme s vámi moci **my** účastnit války.“

V další rozmluvě, jíž byl přítomen také sir Orme Sargent³⁰, jsem se mnichovských událostí už nedotýkal; podrobně jsem jen vyložil naše politické a vojenské plány do budoucnosti. Nakonec jsem požádal lorda Halifaxe o souhlas k pozdějšímu utvoření československého politického orgánu, který by představoval provizorní vládu nebo už vládou přímo byl. Tento sbor by byl vrcholným orgánem celé naší diplomatické, politické a vojenské akce. Především by stál v čele naší armády, která se tehdy začala ve Francii, částečně i v Anglii tvořiti.

Stanovisko lorda Halifaxe bylo sice zásadně kladné, ale vlastní rozhodnutí bylo zatím odkládající. Žádal mne, abych pokračoval v přípravách a v organizaci naší akce a informoval britské ministerstvo zahraničí postupně a soustavně o pokroku naší práce. Britská vláda měla nám dát definitivní odpověď později, podle vývoje událostí a pozdějšího stavu našeho hnutí. Rozmluva se končila podrobnou diskusí se sirem Ormem Sargentem o poměrech v protektorátě a o politickém a mravním stavu národa doma.

Chtěl bych tu zdůraznit zásadně, že při celé naší organizaci hnutí jsme hned od počátku dbali, abychom se nedotkli v ničem autority našich vyslanectví a konzulátů ve státech, kde jejich existence byla zachráněna. Šlo nám nejen o to, aby se nestalo nic, co by jejich exis-

30 Sir Harold Orme Garton Sargent, britský diplomat a státní úředník. *Pozn. red.*

tenci nebo jejich pozici zeslabilo, nýbrž i o to, aby odbojové hnutí mohlo využít co nejvíce jejich služeb a jejich úředního postavení. Byla to otázka dost obtížná a docházelo často k těžkým rozporům.

Příčiny byly nasnadě. Nebylo jasno, zdali Francie, Anglie, Spojené státy, Sovětský svaz a jiní, uznávající i po 15. březnu 1939 naše vyslanectví, drží zároveň **kontinuitu státu**. Zjevně se v této věci nechtěly vázat, aby se podle dalších událostí během války mohly rozhodnout pro nebo proti ve shodě se svými zájmy. Věděl jsem např. pozitivně, že v létě roku 1939 Německo naléhalo v Londýně na zrušení naší legace. A v Londýně některé kruhy tomu byly nakloněny. A ještě v srpnu 1939 musil jsem – na žádost leg. rady Lisického – zvláštním osobním dopisem požádat lorda Halifaxe, aby naše legace zůstala nedotčena.

Naše vyslanectva musila být proto krajně opatrná. Hnutí politické – a zejména naši vojáci – byli však vcelku velmi radikální v posuzování Mnichova a jeho důsledků a podle toho se snažili postupovat. Vyslanectva se tím často cítila ohrožena, neboť radikální projevy a manifestační politická a vojenská rozhodnutí (často namířená i proti vládám britské a francouzské) měla vzápětí výtky a výstrahy ze strany dotčených vlád. Naproti tomu však byly zase u legací tendence hnutí politické a vojenské úředně řídit a ovládat, nebo aspoň hrát rozhodující nebo nejdůležitější roli. Dělat však odboj a revoluci „úředně“ z legací vyvolávalo řadu těžkostí. Z toho pak nové konflikty. Tyto spory ve svých ostřejších formách zmizely až tehdy, když byla uznána znovu legální vláda a republika byla mezinárodně plně obnovena. Tu by bylo namísto zmínit se několika slovy o tzv. vyslanecké teorii.

Náš vyslanec, ev. vyslanecký úředník, zůstáváje po 15. březnu 1939 ve svém úřadě uznáván i nadále od příslušné vlády, u níž byl akreditován, cítil se býti a skutečně také byl posledním zbytkem autority republiky, která byla doma de facto potlačena; měl tím automaticky proti všem československým občanům v cizině, jejichž

právní situace byla mezinárodně velmi nejistá, výhodné postavení, politicky měl obzvláště v této mimořádné situaci důležitou pozici a mohl pro republiku v těchto těžkých chvílích mnoho znamenat a mnoho udělat. Zejména mohl být pro stát důležitým **východiskem** k novému boji a **základnou** k novým politickým úspěchům ve chvíli, kdy se začne zase plný politický boj o osvobození.

Tato situace našich vyslanectví musila být všemi námi ostatními respektována. Ale obtíž spočívala v tom, že někteří vyslanci – prakticky to byl vlastně jen dr. Osuský – z toho činili závěry a vyvozovali důsledky nemožné. Pokládali všechny ostatní politické osobnosti za „soukromé“ osoby, sebe za jediné politické reprezentanty státu a národa, činili si z toho titulu právo na nějaké zvláštní vůdcovství v odboji, na samostatné rozhodování, co se má a nemá dělat, co kdo má nebo smí podnikat, nebo má-li být k té či oné práci a funkci připuštěn. Dr. Osuský se např. na počátku – odvolává se na stanovisko vlády francouzské – stavěl proti tomu, aby se tvořil nějaký centrální orgán odboje, a zejména se bránil, uváděje pro to různé důvody – aby byl vytvořen nějaký politický kolektivní orgán celonárodní, jemuž by měli všichni být bezpodmínečně podřízeni. Dr. Osuský tuto teorii v její plnosti a s jejími důsledky **veřejně** neprohlásil, jen ji tu a tam naznačoval a vůči ostatním ji, kde mohl, důsledně prakticoval.

Nám to dlouho dělalo veliké těžkosti. Prakticky to znamenalo, že takový samostatný vyslanec, nemaje nad sebou své nadřízené vlády, byl vlastně suverénním pánem a mohl své výjimečné situace užívat podle svého vlastního zdání, nikým nejsa kontrolován a nikomu nepodléhaje. Měl přitom – v této těžké pro nás době – neocenitelné výhody: diplomatická privilegia, právo šifry, pasová víza pro cestování, přístup k úřadům, někde finanční prostředky nebo možnost příjmů za vyslanecké úkony atd. Nastal-li s ním nějaký politický spor, byli jsme my ostatní v nejnevýhodnější situaci.

Pokládal jsem to od počátku za nebezpečné pro celé naše hnutí. A tam, kde se tato snaha u vyslance projevila, považoval jsem ji nejen za nezdravou, nýbrž i za nevlasteneckou, a především za projev velmi nepolitického myšlení. Takový vyslanec prostě se touto svou politikou vystavil eventualitě pro zájmy státu nejhorší: ztratil všechnu nezávislost na vládě, u níž byl akreditován a která ho kdykoli pouhým škrtem pera mohla odstranit; musil se tudíž stát loutkou v její rukou a v její politické hře. Ale on – kdyby byl správně politicky myslel – měl právě naopak mít zájem o co nejrychlejší vybudování politického národního centra a nějaké všennárodní autority nad sebou, s níž by spolupracoval, jíž by ve své zvláštní pozici pomáhal, a tak nová diplomatická uznání státu připravoval. V tom smyslu postupoval bezvadně např. VI. Hurban hned po 15. březnu 1939, když přijel 19. března do Chicaga, aby se se mnou o celém našem dalším postupu dohodl; a tak postupovala také řada jiných našich úředníků, kteří se postupně k práci v odboji hlásili.

Vycházejí z těchto obav hned po 15. březnu 1939, měl jsem nejprve v úmyslu vytvořit – jako první stupeň k pozdějšímu ustavení uznané vlády – tzv. **politické direktorium**, složené z našich vyslanců v Londýně, v Paříži, ve Washingtoně, v Moskvě a ve Varšavě. Také proto, že v této době nebylo v cizině ještě jiných politických osobností; chtěl jsem tak „vyslancecké obtíže“ a spory o to obejít. Z Paříže, tj. od našeho vyslanectví, se mi však okamžitě dostalo odpovědi negativní s odůvodněním, že vláda francouzská si zřízení takového centra nepřeje a že to ohrožuje existenci našeho vyslanectví v Paříži. – Nepochybují, že tehdejší pařížská vláda pomnichovská proti tomu byla. Ta byla tehdy, jak se nám zdálo, proti všemu, co jsem za hranicemi podnikal.

V Paříži hrála tato „vyslancecká teorie“ roli i později, když se tam jednalo o vytvoření první vlády a hlavně o vyloučení mé osoby z vedení druhého odboje; hrála stejně velkou roli, když byl vytvořen

Národní výbor a vznikl těžký osobní spor mezi ním a vysl. Osuským. A hrála dále svou roli až do chvíle, kdy byla v Londýně vytvořena a uznána československá vláda v červenci roku 1940. Způsobila nám tehdy mnoho starostí a vyvolala nejvíce sporů. Ale kromě Osuského žádný z vyslanců se jí ani nedovolával, ani ji nepraktikoval.

2.2.5 Mé pokusy o dohodu s Francií – jednání Msgr. J. Šrámka

6. října 1939 jsem odjel na zvlášť naléhavou výzvu gen. Ingra, dr. Ripky a dr. Outraty do Paříže. Naše pařížské vyslanectví a naši vojenští představitelé tam totiž právě skončili dost obtížná jednání, jichž výsledkem byl souhlas francouzské vlády k dohodě o vytvoření naší národní armády ve Francii, která by byla postavena pod vedení československé provizorní vlády. Tato provizorní vláda ovšem ještě neexistovala; zmínka o ní v uvedené smlouvě byla však příslibem, že by taková vláda mohla být později utvořena a vládou francouzskou uznána.

Dohoda byla podepsána – po jistém vnitřním boji mezi námi – ministerským předsedou Daladierem a vyslancem Osuským 2. října 1939. Ingr, Ripka a Outrata očekávali, že se asi bude jednat hned po podepsání dohody o armádě, o utvoření a uznání vlády, a žádali tudíž, abych v každém případě v Paříži byl přítomen. Na jejich velmi důrazné výzvy jsem se do Paříže – ač velmi nerad – vypravil. Nečekal jsem ani přijetí, ani jednání nějak příznivé. Můj zájezd však nebyl vůbec úspěšný.

V plné dohodě se mnou v Londýně odebral se už dříve do Paříže Msgr. J. Šrámek. Věděli jsme, že se Daladierova vláda dívá na mne velmi nepříznivě. Ministr Šrámek měl naproti tomu některé své známé v Paříži v řadách katolíků a gen. Ingr, Ripka aj. byli toho mínění, že by mohl mít dobrý vliv zejména u katolíků (u Champe-

tiera de Ribes, jenž byl tehdy státním tajemníkem v zahraničním ministerstvu). Očekávání ta se ukázala správná. Šrámek se tudíž stal hlavním vyjednavatelem za nás s Daladierovou vládou v těchto chvílích, kdy se jednalo o obnovu našich styků s Francií. Ale ani Šrámkovi se nepodařilo více nežli získat zatím souhlas s utvořením Národního výboru československého ve Francii. Daladier podle referátu Šrámkova odmítl – ústy Champetiera de Ribes – utvoření vlády, postaviv se proti mé účasti v našem hnutí vůbec, projevil důvěru především v Osuského, pokoušel se prosadit účast dr. Hodži a naznačoval, že by eventuálně místo mne přijal za vůdce naší odbojové akce někoho jiného. Šrámek postupoval pevně: neustoupil od naší zásadní linie, vyjádřil se velmi zdrženlivě o Hodžovi, neustoupil od účasti mé; a nemoha prosadit utvoření vlády, dal po společné poradě jen prozatímní souhlas s vytvořením Výboru, jenž měl býti postaven v čelo při organizování naší národní armády. Celé to jednání bylo krajně obtížné a trapné a v jistém smyslu pro všechny naše lidi vzrušující a ovšem i deprimující.

Přesto dal mi tento zájezd aspoň příležitost prodiskutovati všechny běžné otázky našeho hnutí s našimi vojenskými představiteli a politickými spolupracovníky ve Francii a vstoupit do styku s politickým prostředím francouzským. Z francouzských ministrů a politiků, s nimiž jsem se tehdy sešel, uvádím E. Herriota, G. Mandela, Y. Delbose, Reynauda, Queuille, Bluma, Paul-Boncoura, velvyslance L. Noëla, Pierre Comerta, generála Fauchera, nehledě k mnoha jiným politikům, žurnalistům, profesorům a řadě starších našich přátel.

Daladier – když jsem ho požádal o rozmluvu – mne odmítl přijmouti a vůbec se mnou diskutovati o jakýchkoli politických otázkách a ve vládě to pak přednesl a uvedl pro to své důvody. Daladier a Bonnet a většina členů jejich vlády přes to, co učinili proti životním zájmům československého národa v roce 1938 a přes základní změny, které nastaly od Mnichova a po vypuknutí

války v obecné evropské situaci, prováděli dále zcela zdrženlivou a de facto **negativní** politiku k Československu.

Ve skutečnosti, jak jsem si zjistil s naprostou určitostí jak v Paříži, tak později v Londýně, oba setrvali dále na své dosavadní linii a sledovali stále mnichovskou politiku: byvše donuceni jít na pomoc Polsku **proti své vůli** – v září roku 1939 chtěli zjevně opakovat vůči Polsku totéž, co učinili nám rok předtím, a provést „druhý Mnichov“ – chtěli se vyhnouti všemu, co by podle jejich názoru pro budoucnost zhoršilo v poměr Francie k Německu a zejména k Itálii a k Maďarsku. Plánem jejich, už od září 1939, tj. hned od zahájení válečných akcí, bylo zabránit svým postupem Itálii a Maďarsku vstoupit do války na straně Německa, lokalizovat tak celý konflikt, pokusit se pak o brzké jednání o předčasný mír s Německem a orientovat Německo na konflikt se Sovětským svazem. Pro dosažení tohoto cíle **byli ochotni obětovat Československo podruhé, a nově v nějaké formě i Polsko**. Podávám tu objektivně, co jsem viděl a jak jsem jejich politiku tehdy chápal.

Kromě toho jsem já byl pro ně osobně symbolem předválečného Československa (které oni pokládali definitivně za mrtvé) a celé jeho dřívější politiky, symbolem nepřátelství k Mussolinimu a ovšem k Hitlerovi. Opustili Československo a mne **osobně** – a tudíž mne **osobně** neměli rádi. Nebylo proto možno, po jejich soudu, Daladierovu a Bonnetovu Francii mou osobou kompromitovat. Až do pádu Francie v červnu **1940** nezměnili nikdy své stanovisko ani k Československu, ani k mé osobě. Naši přátelé tehdejší – Mandel³¹ např. a i jiní – mi osobně tvrdili, že Daladier odmítl se mnou mluvit také proto, že po tom, co proti Československu učinil, neměl odvahy podívat se mi do očí. – Nijak jsem se tomu nedivil...

31 Georges Mandel byl francouzský novinář, politik. *Pozn. red.*

To, co jsem tehdy viděl a slyšel o průběhu událostí ve Francii, mne přesvědčilo, že pokud zůstane Francie pod vedením Daladiera, Bonneta, de Monzieho³² a celé řady jim podobných politiků a politikářů, nemůže ani vyhrát válku, ani se **nemůže ze své těžké nemoci uzdravit**.

Měl jsem už tehdy za svého pařížského pobytu – měsíc po zahájení války – opravdu velmi zlý dojem ze stavu Francie. Svým přátelům jsem se tím netajil a po čtrnáctidenním pobytu v Paříži jsem náhle a bez rozloučení odjel zpět do Londýna. Byl jsem přesvědčen, že do Paříže se za války už vrátit nebudu moci a že pro válku budu především počítat s britskou říší a se Spojenými státy, přičemž budu stále věřit, že později bude bojovat na naší straně i Sovětský svaz. Podle toho jsem pak přizpůsoboval postoj i politiku celé naší akce smutné a bolestné i kruté francouzské skutečnosti... Další události ukázaly, že jsem už hned tehdy rozpoznal situaci Francie – a celou situaci válečnou – správně.³³

Vláda Daladierova ve shodě se svými dalšími plány postupovala tudíž tak, **aby nemohlo dojít k ustavení československé vlády**, a odůvodňovala to rozpory v našich řadách a politicky odmítavým postojem k mé osobě.³⁴ Po velmi obtížných jednáních povolila jen utvoření Československého národního výboru s velice omezenou

32 Anatole de Monzie byl francouzský úředník, encyklopedista, politická postava a učenec. *Pozn. red.*

33 Dost otevřeně napsal jsem svůj úsudek o situaci ve Francii ještě z Paříže velvysl. Fr. Charles-Rouxovi do Říma a senátoru Barbierovi z Darney, jenž se mnou v Paříži ještě tehdy projednával dokončení památníků našim vojákům v Alsasku.

34 Dr. Osuský chtěje zdůraznit, že jsem já ve Francii nemožný, mi napsal, jak odsuzujícím způsobem se Daladier k němu důvěrně vyslovil o celé mé politické činnosti a speciálně o mém postupu za krize mnichovské. Dopis měl tendenci urážlivou. Měl to být argument proti mé účasti v našem odbojovém hnutí vůbec. Dopis jsem dal tehdy na vědomí Msgr. Šrámkovi a pozdější naší vládě londýnské.

pravomocí. Chovala se k nám přitom hůře nežli carské Rusko v první válce světové. Jednání to za nás vedl, jak jsem se již zmínil, Msgr. J. Šrámek se Champetier de Ribesem.

Dohodli jsme tudíž ještě za mého pobytu v Paříži ustavení Československého národního výboru, který měl vykonávat ony politické a vojenské funkce, které nám vláda francouzská přizná (Šrámkovi bylo zdůrazněno, že já nesmím býti předsedou Výboru).

Ostatně i britská vláda, která sledovala s jistou zdrženlivostí tato jednání v Paříži, měla v těchto věcech své stanovisko zvláštní: soudila také, že by bylo **zatím** předčasné utvořiti hned řádnou československou vládu; ale výslovně projevila Paříži své mínění v tom smyslu, že usilovat o vytvoření československé vlády bez mé účasti, jak to chtěla Paříž, nebude prostě možné. Sdělila tehdy tento svůj názor francouzskému zahraničnímu ministerstvu ještě za mého pobytu v Paříži. Osobně mi to bylo sděleno ze strany Foreign Office až později (10. února 1940).

Smířili jsme se tudíž dočasně a volky nevolky jen s ustavením Národního výboru. Podle rozhodnutí výboru v Paříži jednal jsem po svém návratu do Londýna s britským ministerstvem zahraničí o jeho diplomatické uznání. Francouzského uznání se Národnímu výboru dostalo 17. listopadu, britského 20. prosince 1939.

2.2.6 Pařížský národní výbor a naše emigrace

Ačkoli jsme měli zatím jen Národní výbor, nastala nám hned velmi intenzivní a energická práce.³⁵ Národní výbor zřídil své sídlo v Pa-

35 Členy Výboru byli: Beneš, Ingr, Osuský, E. Outrata, Ripka, Slávik, Šrámek a Viest. Při ustavení Výboru jsem žádal, aby bylo stanoveno, že bude doplněn po příchodu dalších politických činitelů z vlasti, zejména z tábora socialistického, a pak J. Masarykem za naši emigraci v Anglii. Při jednání o uznání Výboru Anglií jsem to vládě britské písemně sdělil.

říži, kde bylo tou dobou jedině možno organizovati naši armádu s vyhlídkou na nějaký úspěch. Já sám, zůstávaje v úzkém spojení a ve stálé spolupráci s pařížským výborem, organizoval jsem za spolupráce Jana Masaryka a vysl. Smutného naše úřady a naši propagandu na britské půdě v Londýně.

Výbor, za pevného a rozvážného vedení svého pařížského místopředsedy Msgr. Šrámka, dosáhl ve Francii bezesporně v době celé své činnosti, tj. od listopadu 1939 do pádu Francie v červnu 1940, důležitých výsledků. Podařilo se mu rozřešiti řadu těžkostí v nepříznivém ovzduší nervozity, defétismu a politické nepřízně v Paříži. Generál Ingr a gen. Viest byli pověřeni správou věcí vojenských a po řadě obtíží měli úspěch s organizací první československé divize ve Francii. Dr. Edvard Outrata byl pověřen vedením věcí finančních a hospodářských, dr. Osuský měl na starosti věci zahraniční, dr. Ripka činnost informační a dr. Slávik byl odpovědným za sociální péči mezi emigranty. Byla to doba, v níž se nám pracovalo nejobtížněji a bylo mezi námi nejvíce sporů. Ostatně jistě bude celá tato doba a činnost Výboru, jenž byl mnohdy také silně kritizován, ještě podrobně probrána a spravedlivě ohodnocena.

Od konce roku 1939 a začátku roku 1940 přicházeli z Prahy socialističtí poslanci František Němec a Boh. Laušman, pak dr. Prokop Drtina, jeden z nejbližších mých osobních spolupracovníků v prezidentské kanceláři v Praze, poslanec Joža David, profesor Vladimír Klecanda, plk. Hutník (Kudláček), plk. Chodský (Boček) a řada jiných. Účastnili se většinou konspirativně politického boje doma. Několik generálů a sta nových důstojníků uprchlo v téže době různými cestami z Československa, takže mohli býti nápomocni při organizaci armády ve Francii. Byli mezi nimi také generálové Znamenáček (Čihák), Miroslav (Neumann), Nižborský (Hasal), Slezák (Vicherek), Ghak (Mézl) a Janoušek. Konečně uprchli s úmyslem spolupracovat s námi ministři dr. L. Feierabend a ing. Jar. Nečas, kteří po vypuknutí války a dříve, než odešli z vlasti, udržovali se

mnou konspirativně styk. V květnu 1940 opustil pak Slovensko Ján Lichner, slovenský poslanec a ministr v pomnichovské vládě. Hlásil se mi už ze své cesty do Bělehradu a byl hned zapjat do společné práce.

Skupina československých komunistů, mezi nimi řada poslanců a senátorů (Nosek, Hodinová, Valo, Beuer, Kreibich), kteří odešli po Mnichově z vlasti a kterým se dostalo azylu v Anglii, nabídla mi svou spolupráci ve společném boji ihned po mém příjezdu ze Spojených států do Anglie. Měl jsem s nimi řadu porad, jež probíhaly dobře. Když však došlo k německo-sovětskému paktu (23. srpna 1939), zaujali k celé naší vojensko-politické akci rezervované stanovisko; v té době s námi nespolupracovali, i když náš styk nebyl ani pak zcela přerušen. Po vpádu Německa do Sovětského svazu vrátili se ke své dřívější politice a spolupracovali s námi v boji proti Hitlerovi bez výhrad.³⁶

Byl jsem rovněž do roku 1943 ve stálém a dobrém styku s W. Jaksem, poslancem německé sociální demokracie, a jeho politickými přáteli, jakož i s jinými německými skupinami (Zinner, Lenk, Kirpalová, Kögler, Peres), které po mnichovské konferenci opustily vlast.

Takové bylo složení naší západní politické emigrace z jara 1940. Opírali jsme se všude o ony diplomatické a konzulární úřady, které stále dosud byly uznávány a zachráněny, o naši organizaci a práci vojenskou, která v té době měla už pevnou základnu a byla přijímána jako vážný doklad našich snah, cílů a citů celého národa; a opírali jsme se především ovšem **o náš denní a stálý styk s domovem a o odpor celého národa doma proti Německu**. Neslýchaný teror, který Němci proti nám doma prováděli hned po zahájení války

36 Naše komunistická emigrace v Sovětském svazu tvoří samostatnou kapitolu. Bude o ní mluveno při událostech, týkajících se Sovětského svazu. Očekávám, že postupem budou podrobně o činnosti této emigrace mluvit komunisté sami.

a zejména od 28. října a od 17. listopadu 1939, a vědomí celého světa, že jsme my za hranicemi jen výrazem toho, co cítí a dělá doma národ – to vše nás opravňovalo, abychom začali hned jasně vystupovat v duchu právní kontinuity státu **jako reprezentanti a symbol boje celého národa.**

Soudil jsem tudíž zjara roku 1940 – věda, že se Němci připravují k útoku na Belgii a Holandsko –, že je čas položit v Londýně otázku utvoření a uznání československé vlády na půdě Velké Británie, čímž by se dostalo československému hnutí za osvobození správné mezinárodní právní a politické formy. Tento den přišel po pádu Francie, když naše armáda byla odtud evakuována a přepravena do Anglie a když Čechoslováci – stejně jako Poláci, Holanďané, Belgičané, Norové a bojující Francouzi – učinili Londýn svým oficiálním sídlem a tehdy hlavním střediskem své západní politické emigrace.

2.3 PRVNÍ VELKÁ KRIZE VÁLKY: KAPITULACE FRANCIE

2.3.1 Záchrana československého vojska z Francie

Od začátku dubna 1940 dostávali jsme denně zprávy z naprosto spolehlivých pramenů v Praze a v Berlíně, že Německo připravuje útok na Francii a Velkou Británii přes Belgii a Holandsko. Již při vypuknutí války jsem nepochyboval, že Německo připravuje tento plán a že jej provede. Viděl jsem v tomto útoku nezadržitelný vývoj válečných událostí. Německý „Drang nach Osten“ musí vždy býti současně i „Drang nach Westen“. Tento základní prvek německé politiky nebyl opět – bohužel – pochopen vedoucími lidmi Francie a Velké Británie i ostatních evropských států v roce 1938. Musily to draze odpykat. A neskrývám své obavy, že to v budoucnosti budou ochotny udělat zase, neboť v politice bývají lidská omezenost a lidský egoismus nevyčerpatelné.

Po útoku na Norsko v dubnu roku 1940 jsem vpád do Belgie a do Holandska pokládal za vhodnou příležitost, abychom s pomocí britské vlády dosáhli mezinárodního uznání naší vlády, vybudovali si v zahraničí celé právní a politické zřízení Československé republiky v exilu, a připravovali si tak postupně odčiňování toho, co se stalo v Mnichově. Připomínalo by to současně proces, který se odehrál za Masarykova vedení na sklonku minulé války v roce 1918.

Zahájil jsem tato jednání 26. dubna 1940 rozmluvou se sirem Alexandrem Cadoganem, státním podtajemníkem britského ministerstva zahraničí. Žádal jsem ho o souhlas britské vlády s utvořením československé vlády na britském území, která by byla složena z členů dosavadního, již uznaného Československého národního výboru a doplněna tak, aby podle možnosti odpovídala svým

složením politickému rozvrstvení československého lidu. Britská vláda měla na počátku některé pochyby. Kromě toho se cítila vázána Francií, kde – i když se nepřívznivý postoj Daladierovy vlády vůči Československu až do jejího pádu nezměnil – Daladierova demise z 20. března 1940 a ustavení vlády Reynaudovy vytvořily stav, který bylo lze považovati za jisté zlepšení naší situace.

V květnu, červnu a červenci pokračovaly v Londýně tyto ústní a písemné diskuse mezi britským ministerstvem zahraničí a mnou. Došlo k dosti obsáhlé korespondenci ve formě nót a memorand – z naší strany je vládě britské zprostředkoval Bruce Lockhart – která vyjasnila a konečně rozřešila všechny obtíže. Koncem června bylo uznání vlády rozhodnuto a zajištěno.

Zatím 10. května 1940 Němci provedli útok na Holandsko a Belgii. Následoval německý postup do Francie, prolomení fronty, oddělení armády francouzské od armády britské a soustředění britských vojenských sil v Dunkerku. Na začátku června bylo nám v Londýně celkem zřejmé, že události vedou nezadržitelně k osudnému vojenskému zhroucení Francie.

Naší první myšlenkou bylo zachránění československé armády ve Francii pro další boj. Bylo mi jasno, že Velká Británie nemůže jít a nepůjde za příkladem Francie a že nevstoupí do žádného jednání s Německem o příměří. Rozhodli jsme se tudíž učiniti vše, abychom zachránili naše vojáky z Francie pro další boj a aby tím všichni Čechoslováci, doma i v cizině, zůstali i nadále spojenci britské říše bez kompromisu, bez váhání a až do konce, ať se stane cokoli. Náš boj nebyl veden jen myšlenkou na to, kdo vyhraje. Náš boj byl nemiřitelným bojem mravním, bojem se zlem, s nímž pro nás nebylo a nemohlo býti kompromisu.

Když bylo zcela jasno, že Francie začíná připravovat kapitulaci, a když jsem zjistil, že také Poláci chtějí učinit pokus o přepravu svého vojska z Francie do Anglie, rozhodl jsem se zaslati 18. června 1940 ministru války A. Edenovi dopis.

Téhož dne zaslal jsem obdobný dopis siru Archibaldu Sinclairovi, ministru letectví, a osobně jsem intervenoval u některých politiků a úředníků v ministerstvu zahraničí, války a námořnictví.

Oficiální odpovědi obou ministrů na můj dopis došly okamžitě. Oba tito přátelé Československa plně v této kritické době pochopili politický význam záchrany našich vojáků a upřímně nám pomáhali.

Byli jsme současně z Londýna ve stálém styku s naším vojenským velitelstvím ve Francii a koordinovali jsme akci svou s jednáním gen. Ingra ve Francii. Pro britskou vládu, která byla zaměstnána záchranou svého velkého expedičního sboru, bylo to období ohromného napětí. Ale i my jsme v těchto dnech prožívali chvíle skoro zoufalé: šlo nám tu vojensky o všechno.

Československá armáda ve Francii sestávala tehdy z poměrně dosti početného letectva a z jedné armádní pěší divize vojska. Letci byli posláni na frontu pod velením gen. Slezáka (Vicherka) ihned po vypuknutí války a bojovali pod francouzskými prapory ve francouzských jednotkách. 17. června, v den kapitulace, bylo jich několik set na frontě, jiní byli ve výcvikovém táboře v Merignac u Bordeaux, další se soustředili v Port Vendre. Britská rozhlasová společnost umožnila nám v českém a francouzském vysílání učinit výzvy našim letcům, aby se soustředili a odletěli do Velké Británie. V krátkosti více než 500 mužů leteckého personálu se dostalo bezpečně do Anglie. Ostatní dostihli Anglie po odvážných a dobrodružných letech a cestách, překonavše všechny překážky a nástrahy jak Němců, tak i lokální obtíže ze strany Francouzů. Když se o šest týdnů poté začala historická letecká bitva o Británii, byli už naši letci s to přispěti svým důležitým přínosem k boji proti společnému nepříteli.

Československé pěší divizi ve Francii, jejíž dva pluky byly ve chvíli kapitulace rovněž na frontě, se podařilo po nadmíru svízelných jednáních a sporech skoro násilím si vymoci cestu ke Středozemnímu moři. Generál Ingr zůstal na pobřeží se skupinou asi 60 důstojní-

ků a oddaně zajišťoval odjezd jednotlivých částí divize. Francouzský generální štáb mu nečinil obtíží, ale místní úřady nevycházely našim vojákům nikterak vstříc; dopravní spojení a administrativní mašinerie francouzská byly již v chaotickém stavu. Bylo také třeba čekat na příchod pluků přímo z fronty, což působilo veliké nesnáze. A tak nebylo lze zachrániti ani celou polovinu našich vojáků z Francie. Zachráněná část divize po překonání všech možných obtíží dosáhla konečně severoanglického přístavu v polovici července roku 1940.

V malém měřítku nám celé toto dobrodružství připomínalo náš sibiřský pochod z první světové války. Některé naše pozemní jednotky byly přinuceny se zachránit přes severní Afriku, některé přes Gibraltar, jiné došly až do Casablanky. Někteří naši letci a vojáci unikli z Francie do Egypta nebo do Palestiny a po mimořádně složitém cestování byli dopraveni o mnoho týdnů později do Velké Británie. Boj o záchranu této malé naší armády a letectva zůstane jednou z nejdramatičtějších příhod našich západních vojenských jednotek v druhé válce světové. A pomoc, které se dostalo československým vojákům a letcům ze strany britského námořnictva a britských úřadů v jejich svízelné situaci, která se často zdála už zcela beznadějná, bude trvalým důkazem obnoveného přátelství a solidarity obou těchto národů ve společném zápase proti nacismu.

14. července po příjezdu našich jednotek na britskou půdu zaslal Anthony Eden vojákům československé armády toto poselství:

„Ve své funkci ministra války a jménem Vašich kamarádů všech hodností v britské armádě vítám Vás srdečně u příležitosti Vašeho příjezdu na naše břehy. Z těchto břehů, ze širokého moře a ze vzduchu, z každé operační báze britské říše jsme rozhodnutí – s Vaší cennou pomocí – přejíti v útok a zničiti válečné síly našeho společného nepřítel. Stejně jsme odhodláni neustati ve svatém našem boji, dokud vaše milovaná otčina, pro kterou jste tak dlouho krváceli a trpěli, nebude navrácena znovu a provždy synům a dcerám Vašeho národa...“

Naše politika v těchto tragických čtyřech týdnech – od pádu Francie a podepsání příměří až k záchraně naší armády a její dopravy na britskou půdu – byla určena prohlášením, jež jsem pronesl rozhlaselem k československému lidu v českých zemích a na Slovensku 19. června, dva dny po francouzské kapitulaci: Ujišťoval jsem v něm, že to není ani konec války, ani definitivní vítězství Německa. Britská říše vytrvá v boji až do konce. My půjdeme s ní, ať se děje, co děje. Ale ani Francie není zdolána a její odpor půjde dále. A do války zasáhne ještě Amerika, a Sovětský svaz je si vědom, že nyní jsou jak střední, tak i východní Evropa – a s nimi i on – ohroženy více nežli dříve. I na ně na všecky dojde. Tož žádné obavy a žádné úzkosti: válka jde dál a půjde dál až ke konečnému pádu Německa a Itálie!³⁷

2.3.2 Britské uznání prozatímní vlády československé

Zatímco jsme jednali o záchranu československé armády a letectva, pokračoval jsem v rozpravách s britským ministerstvem zahraničí o uznání naší vlády. Příchod československých branných sil do Velké Británie dodal ovšem těmto jednáním nové, pevnější, právní i mocenské základny. Utvoření a uznání vlády stalo se takřka nutností.

Už po 15. březnu 1939 jsem si vypracoval právní koncepci pro válečnou a politickou obnovu Československa na francouzské a britské půdě. V letech 1915–1918 jsme pracovali obdobně; ale v druhé světové válce, i když naše vojenské síly byly tehdy daleko menší nežli v roce 1918, jsme měli mnohem větší nárok a nesrovnatelně silnější důvody, abychom byli uznáni, stali se válečnými spojenci a znovu požívali všech práv neodvislého státu, válčícího s Německem. Dvacet let naší svobody a vše, co se stalo od 19. září 1938, nám k tomu dávalo právo; a ukládalo to britské říši

37 Text projevu viz v knize *Šest let*, s. 84–87.

a všem ostatním nezanikající, vážné, mravní i právní povinnosti – až do plného našeho osvobození.

Koncepce ta spočívala na těchto hlavních zásadách:

1) Náš stát právně nikdy nepřestal existovat. Žádný Čechoslovák se ani vnitřně, ani mezinárodně nesmí vzdát tohoto principu continuity. Vše, co se stalo od 19. září 1938, stalo se nelegálně, nekonstitučně a bylo nám nadto hrozbami, terorem a násilím vnuceno. Nikdy to neuznáme.

2) Jako v minulé válce, i nyní si vytvoříme svou národní armádu – i kdyby byla sebemenší – a včleníme ji do celé vojenské akce spojenecké. Armáda bude samostatná, československá a bude jen pokračováním naší armády domácí z doby republiky.

3) Vytvoříme a zasadíme se o uznání československé vlády a včleníme se také politicky a diplomaticky do řady spojeneckých národů vedoucích válku. Vytvoříme si také celý svůj vládní a státní stroj na spojenecké půdě k řešení všech právních, administrativních a hospodářsko-finančních otázek mezi spojenci a námi; obnovíme tak **plně** existenci republiky zatím na cizí půdě nejen právně, nýbrž i ve skutečnosti, mezinárodně politicky, se všemi toho důsledky pro národ doma.

4) Zorganizujeme celou naši politickou emigraci v oficiálním, konzultativním, poloparlamentním orgánu, který by působil jako kontrolní orgán vlády, organizoval a disciplinoval by naše politické pracovníky i vojáky a dal celému našemu hnutí pořádek, vážnost, soudržnost a především **demokratický ráz a ducha**. Zařadili bychom tím zároveň všechny naše vážné lidi do akce buď v činnosti vojenské, nebo politické a úřednické, a ukázali bychom především naši zralost a vyspělost politickou. –

Tento nástin další naší práce a vývoje našeho hnutí dal jsem britskému zahraničnímu ministerstvu při jednání o uznání vlády.

Přítomnost naší brigády a našich letců na britské půdě byla mým posledním argumentem, který zvláště působil. Na počátku měsíce července jsme došli téměř ve všech bodech k základní dohodě. A tak 9. července 1940 jsem zaslal lordu Halifaxovi tento dopis:

„Ve svém dopise z 20. prosince 1939 měl jsem čest oznámiti Vaší Excelenci ustavení Československého národního výboru, oprávněného, aby zastupoval československý lid, zvláště pak aby v dohodě s vládou Jeho Veličenstva ve Spojeném království konal vše potřebné pro obnovení československé armády pod pravomocí vlády Jeho Veličenstva ve Spojeném království.

Vaším dopisem, odeslaným mně téhož dne, britská vláda uznala Československý národní výbor ve smyslu svrchu vyznačeném.

Po několik měsíců Československý národní výbor působil v rámci své kompetence i odpovědnosti a organizoval armádu, která nyní byla evakuována z Francie a přišla do Anglie. Plnil svou povinnost i k Čechům a Slovákům, strádajícím ve vlasti, organizuje jejich odboj proti společnému nepříteli jak doma, tak i za hranicemi. Připravoval vše nezbytné k dalšímu období našeho boje za osvobození vlasti z německé okupace.

Toto nové období nyní nastává. V nové situaci, vyplývající z nedávných událostí v naší zemi a v Evropě vůbec, Národní výbor – ve shodě s armádou, se všemi československými činiteli politickými za hranicemi, zvláště však ve shodě se zcela zřejmým a nezlomným duchem odboje ohromné většiny všeho obyvatelstva v obsazené vlasti – rozhodl se nyní ustaviti prozatímní československou vládu s celým státním zřízením, pokud je ovšem možno zřídit je na britské půdě. Byl jsem pověřen, abych oznámil Vaší Excelenci tento důležitý a rozhodný krok našeho boje za osvobození vlasti.

Majíce na zřeteli, že svobodný československý národ sám v plné volnosti stanoví vše, čeho je třeba k obnovení konečné státní organizace po skončení války, rozhodli jsme se ustaviti tento prozatímní systém státního zřízení:

1. Prezident republiky:

Dr. Edvard Beneš, druhý prezident Československé republiky.

2. Předseda vlády:

Dr. Jan Šrámek, bývalý zástupce předsedy československé vlády.

Členové vlády:

Ján Bečko, Štefan Osuský, L. Feierabend, Edvard Outrata, generál S. Ingr, Paulíny-Tóth nebo J. Lichner, Jan Masaryk, Hubert Ripka, Jaromír Nečas, Juraj Slávik, František Němec, generál Rudolf Viest.

3. Státní rada československá: bude utvořena jako jistý druh prozatímního parlamentu a bude složena z představitelů nejdůležitějších politických a sociálních směrů v naší vlasti. Bude působiti jako poradní a kontrolní orgán, jehož činnost a kompetence bude vymezena zvláštním dekretem prezidenta republiky v dohodě s vládou.

Oznamuje Vaší Excelenci tato fakta, chci nejprve britské vládě srdečně poděkovati za veškeru pomoc, kterou poskytla Československému národnímu výboru v jeho politické a vojenské činnosti od začátku války. Zvláštní dík náleží však vládě Jeho Veličenstva za její postup po událostech 15. března 1939, kdy kategoricky odmítla uznati obsazení naší země a nadále uznávala jak československé vyslanectví v jeho politických a právních výsadách, tak i ostatní legální československé úřady v územích, podřízených pravomoci vlády Jeho Veličenstva ve Spojeném království. Tímto jednáním slavnostně zdůraznila politické a právní trvání Československé republiky.

Ustavující prozatímní československou vládu, pokračujeme tudíž a budujeme svoje státní ústrojí na základně, která byla zachráněna prozíravou politikou a velkodušným postojem vlády Jeho Veličenstva, prodchnutým vznešeným smyslem pro spravedlnost a úctou k mezinárodnímu právu i k posvátným právům národů na svobodu a nezávislost.

V tomto duchu obracím se k Vaší Excelenci se žádostí o uznání prozatímní československé vlády a ujišťuji Vás, že náš stát bude vždycky hluboce vděčen za pomoc, kterou veliký národ britský poskytl lidu československému v jeho dočasném ujařmení a v jeho nynějších útrapách a strádání.“

Na to odpověděl lord Halifax tímto dopisem z 18. července 1940: „Ve svém dopise z 9. července jste mi laskavě sdělil, že Československý národní výbor zamýšlí ustaviti prozatímní československou vládu v této zemi a že jste byl pověřen úkolem oznámiti mi to a požádati vládu Jeho Veličenstva ve Spojeném království, aby uznala tuto prozatímní československou vládu, složenou z osobností, jichž jména ve svém dopise uvádíte.

Mohu Vám s potěšením odpovědět, že vláda Jeho Veličenstva ve Spojeném království je v zásadě ochotna uznati prozatímní československou vládu takto ustavenou a usnadniti její činnost na území, které je pod pravomocí vlády Jeho Veličenstva ve Spojeném království. Vláda Jeho Veličenstva vzala na vědomí, že tato prozatímní vláda má býti reprezentativní vládou českého a slovenského lidu a že se zamýšlí, aby též Státní rada československá, o níž se zmiňujete v svém dopise, byla rázu plně reprezentativního a zahrnovala uznané české a slovenské vůdce za hranicemi, pokud již nebyli pojeti do prozatímní vlády.

Oznamuje Vám to, přeji si, aby bylo jasno, že vláda Jeho Veličenstva, přikročujíc k tomuto uznávacímu aktu, nemá v úmyslu se tím předem zavázati, že uznává nebo že bude podporovati stanovení kterýchkoli budoucích hranic ve střední Evropě. Rád bych také uvedl, že nelze předpokládati, že vláda Jeho Veličenstva nezbytně sdílí Váš závěr, který jste v dopisu učinil: že totiž svým postupem po událostech 15. března 1939 zaujala vláda Jeho Veličenstva jakékoli definitivní stanovisko, pokud jde o právní kontinuitu Československé republiky. Jednání vlády Jeho Veličenstva mělo ten smysl, že protestovala proti změnám, způsobeným

v Československu německou vojenskou akcí, a zdůraznila tak, že tyto změny, po jejím názoru, neměly zákonného podkladu. Uznání československého vyslanectví v Londýně mělo vyznačovat tuto skutečnost.

Uznáním prozatímní československé vlády by se ovšem položily některé správní, finanční a jiné otázky, jež by bylo třeba vyřídit, jako například otázka pravomoci nad československými brannými silami a nad československými nevojenskými osobami v této zemi a otázka zlata Československé Národní banky. Příslušné úřady londýnské rády projednají tyto otázky s Vámi nebo s Vašimi zástupci, kdykoli bude vhodné. Byl bych povděčen za sdělení, zda podle Vašeho názoru jednání o těchto otázkách má být zahájeno ještě před zamýšleným aktem uznání, nebo teprve po něm.“

Současně jsme se dohodli s britským zahraničním úřadem, že ve zvláštním dopise vezmu na vědomí tuto první odpověď lorda Halifaxe a že se vydá veřejné prohlášení o britském uznání československé vlády.

Toto prohlášení učinil sám Winston Churchill v poslanecké sněmovně 23. července. Dva dny předtím jsem obdržel od lorda Halifaxe druhý dopis jako odpověď na svůj dopis z 9. července.

2.3.3 Budování zahraničního československého státního zřízení

To byl první velký a významný krok na poli mezinárodního práva k odčinění Mnichova a z něho vylivší německé okupace. Provedli jsme ihned všechny nutné závěry v rámci naší politické emigrace a naší armády. Pokud to omezení exilu dovolovalo, veškeré zákony, nařízení, dřívější zvyklosti a administrativní a jiné tradice první republiky nabyly ihned platnosti. Zejména ústavní

zákony byly hned plně respektovány, stejně jako zákony jiné, pokud se daly v cizině uplatnit. Práva parlamentu byla rozdělena mezi prezidenta, vládu a Státní radu podle poměrů v cizině a podle zásady, že každá změna ústavy či kteréhokoli zákona jiného musí být dočasná po dobu války a provedena tak, aby se to co nejvíce blížilo duchu i literě ústavy a domácího zákonodárství. Kde pak ryzí kontinuita mohla být hned uplatněna, musila být provedena bezpodmínečně.

Předpokládali jsme přirozeně, že veškerá naše odbojová činnost bude po válce předložena doma ke schválení a že se jí má – po jisté event. revizi a pokud odpovídá poměrům doma – dostati politické platnosti také v poválečném Československu. Proto jsme se rozhodli uplatňovati systematicky zásadu politické a právní kontinuity republiky, počínajíc celou státní strukturou až k životu naší emigrace, našich občanů v exilu a zejména naší armády.

Mezinárodním aktem byl jsem uznán opět mezinárodněprávně prezidentem republiky. Byl jsem jím uznán tímtež aktem jako vláda sama. **Byl to veliký úspěch diplomatický a mezinárodně politický**, že spojenci stejně jako ve válce minulé uznali nám nejen vládu, ale hned také hlavu státu; byl to veliký úspěch **vnitropolitický**, poněvadž to znamenalo rozhodnou konsolidaci emigrace a armády a až do konce války **stabilizaci poměrů**. A po našem soudu to odpovídalo naší zásadě **o právní kontinuitě státu**, neplatnosti Mnichova a jeho důsledků, neplatnosti mé rezignace prezidentské a odchodu z vlasti, neplatnosti všeho toho, co se nám po 19. září 1938 stalo. Porušením Mnichova Německem a Háchovým podpisem v Berlíně 15. března 1939 byly pro nás automaticky a všestranně obnoveny poměry předmnichovské, i když to neznamenal, že si své vnitřní věci doma po válce proti roku 1938 nezměníme. Hájit stanovisko jiné **by z hlediska čes-**

koslovenského bylo bývalo prostě jistého druhu politickou zradou.³⁸

Když jsem se znovu ujal této funkce, které jsem se – také na nátlak Berlína – musil vzdáti hned po Mnichově, považoval jsem za svou povinnost přistoupit jako prezident republiky opět k formálnímu jmenování nové vlády. Přitom jsem použil stejného postupu, jakého jsme se přidržovali na historickém Pražském hradě po celých dvacet let před Mnichovem, za Masarykova i mého prezidentství.

Téhož večera jsem tudíž vydal ve formě dopisu tento dekret:

„Pane doktore Šrámku,
jmenuji Vás předsedou vlády. Současně jmenuji členy vlády tyto ministry a státní tajemníky:

poslance Jána Bečko státním tajemníkem v min. soc. péče,
ministra dr. Ladislava Feierabenda státním ministrem,
div. gen. Sergeje Ingra ministrem národní obrany,
vyslance Jana Masaryka ministrem zahraničních věcí,
ministra ing. Jaromíra Nečase státním ministrem,
poslance Františka Němce ministrem sociální péče,
vyslance dr. Štefana Osuského státním ministrem,
ředitele dr. Edvarda Outratu ministrem financí,
dr. Paulíny-Tótha státním tajemníkem v min. financí,
dr. Huberta Ripku státním tajemníkem v ministerstvu
zahraničních věcí,

38 Proto jsem pokládal a pokládám ony pokusy některých našich emigrantů, kteří z důvodů ryze osobních šířili později v naší politice emigraci a ve vojsku – a dokonce i mezi Angličany a Američany – „teorii“, že nejsem „legálním“ prezidentem, aby tím zabránili v očích našich lidí i spojenců normalizaci a konsolidaci našich poměrů za hranicemi, za prostou vlastizradu. A to tím spíše, že pokud měli, v souladu se svými kalkulacemi, naději na vývoj poměrů podle svých přání a názorů, naši novou právní a politickou situaci svým postupem a jednáním uznávali, a byli dokonce ochotni přijímat **z mých rukou jako prezidenta republiky různé funkce a úřady.**

vyslance dr. Juraje Slávika ministrem vnitra,
div. gen. Rudolfa Viesta státním tajemníkem v ministerstvu
národní obrany.

Pokračujeme v tradicích první republiky, republiky Masarykovy, a připravujeme republiku novou, přizpůsobující se nyní událostem válečným a **novým poměrům, jež vzniknou po válce**. Věřím, že všichni svorně, důstojně a statečně vykonáme své povinnosti. Náš hlavní úkol nyní bude organizovati armádu a vést válku a pak dát do pořádku všechny své věci zahraniční: zastupitelské úřady, věci uprchlické a vystěhovalecké, úřednické atd. Půjde zejména také všude o to, upevnit a udržet v našem středu jednotu, svornost a klid.

Všechna naše starost bude upjata především k válce. Válku proti svým utlačovatelům a nepřátelům povedeme společně se všemi svými spojenci – ať se průběhem událostí válečných k nim připojí kdokoli – do všech důsledků, bez kompromisů a až do konečného vítězství.

Dr. Šrámek v. r.
Dr. Edvard Beneš v. r.“

Čtyři členové kabinetu byli zřejmě levého směru, čtyři lze označiti za příslušníky tehdejší pravice, zbytek patřil politicky ke středu. Pět ministrů bývalo členy československé vlády již před válkou. Tři byli československými vyslanci – v Londýně, Paříži a Varšavě. Dva byli generály československé armády před Mnichovem. Předseda vlády Msgr. Šrámek byl v republice vůdcem lidové strany, mnohokrát ministrem a jednou náměstkem předsedy vlády. Vláda se skládala z osmi Čechů a pěti Slováků.³⁹

39 Později byl totiž jmenován dalším státním ministrem ještě Ján Lichner; dr. Paulíny-Tóth své místo nenastoupil.

Týž den jsem vydal jako prezident republiky další důležitý dekret; a to o zřízení Státní rady, poradního sboru vlády a prezidenta republiky, a 15. října 1940 dekret o prozatímním výkonu moci zákonodárné.

Byla jimi určena kontrolní a poradní funkce Státní rady a stanoveno, jak bude do konce války v našem státním zřízení prováděna činnost zákonodárná. Jak výše bylo už pověděno, bylo **zřízení** Státní rady přímým důsledkem uznání prozatímní československé vlády Velkou Británií, jelikož v průběhu těchto jednání bylo z mého podnětu dohodnuto, že v duchu demokratických tradicí první republiky se vytvoří politické těleso, které by bylo sjednocujícím orgánem veškeré politické emigrace a které by mohlo vykonávat určité funkce, příslušející volenému shromáždění. Ježto však z důvodů samozřejmých nebylo možno zřídit na britské půdě parlament v pravém slova smyslu, byl utvořen jako náhrada orgán s omezenou kompetencí, přitom však dost reprezentativní a aspoň jako činitel, vzhledem k vládě a státním úřadům, **kontrolní a poradní**. Po celou dobu války vykonávala pak Státní rada své povinnosti dobře a prokázala našemu hnutí služby nesporně veliké.⁴⁰

24. července 1940, tři dni po britském uznání, jsem proslovil z Londýna své první politické poselství do vlasti ve své nově uznané funkci. Zhodnotiv politický a mezinárodněprávní dosah opětného uznání vlády a Československé republiky, zdůraznil jsem zejména:

Je znovu mezinárodně uznána naše nová vláda, je znovu uznán mezinárodní status Československé republiky, znovu vlaje pravoplatně naše státní vlajka v celém světě.

40 Text dekretu prezidenta republiky z 21. července 1940 o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení a text dekretu prezidenta republiky z 15. října 1940 o prozatímním výkonu moci zákonodárné.

Neuznavše Mnichov a nic z toho, co přivodil, hájili jsme a hájíme zásadu, že **Československá republika, republika Masarykova, žila a existovala i po Mnichově dále**. Celá naše právní soustava mezinárodněprávně a politicky tudíž pokračuje: **pro nás právně není mého odchodu z úřadu a vlasti, pro nás právně není rozbití republiky, právně a politicky neexistuje pro nás nic, co provedl násilnický nacismus u nás po 15. březnu 1939**.

Prohlašuji slavnostně tyto naše politické a právní zásady a zdůrazňuji, že **platí pro nás všechny zde a platí pro všechny příslušníky našeho státu a našeho národa, pro Čechy, Slováky, Němce i Karpatorusy, i ostatní u nás doma**. Prohlašuji dále za **neexistující a bezprávné všecko to, k čemu jsme byli od září 1938 nezákonně a neústavně přinuceni...**

Nejste vázáni žádnými sliby, závazky a přísahami, jež na vás byly vynuceny. Každý z vás, každý úředník, funkcionář státní, samosprávný i jiný, každý voják, četník, policista, státní i soukromý zaměstnanec, každý občan republiky vůbec, který v kterémkoli úřadě a v kterékoli funkci k čemukoli byl nacistickým režimem přímo nebo nepřímo zavázán, je dnes od závazků těch, pokud vůbec je snad cítil v duši své a ve svědomí svém, volný, a ve chvíli, ve které bude moci volně jednat nebo kdy ho jeho svobodná vláda zavolá, učiní tak jako člověk svobodný, jako řádný, sebevědomý, čestný a věrný občan Československé republiky...

Když jsme se po Mnichově v cizině začali seskupovat k odboji a když se začali hromadit naši vojáci v západní Evropě, byl to výkřik našeho týraného lidství a naší národní víry, byl to tento svatý hlas našich dějin, který nás volal. **Proto, drazí přátelé, jsme v boji a zůstaneme v tomto boji až do konce**. Naše minulost a naše nová budoucnost, Evropa a celý svět a celé dějiny lidstva musí vidět, že v této osudné chvíli existovali Češi a Slováci, kteří se nepoddali a kteří se nepoddají, děj se co děj. Jde o národ, jenž je věčný, jde o jeho čest, o jeho důstojnost, jeho dobré jméno, o věrnost jeho vlastním dějinám...

Prožili jsme dvě těžká, hrozná léta. Sestupovali jsme dlouho dolů a den ze dne dopadaly na nás těžké rány. **Sestup je dnes zastaven – nastupujeme cestu vzhůru, cestu k vítězství...**⁴¹

Hned po uznání prozatímní československé vlády zahájili dr. Ripka a gen. Ingr v britském ministerstvu války a letectví jednání o smlouvách, které by určily směrnice spolupráce naší armády a letectva s britskými brannými silami. Bylo dosaženo dohody ve věci právního postavení naší armády, její technické organizace, jejího vztahu k britským jednotkám a o celkové otázce jejího financování. Smlouva byla podepsána v britském ministerstvu zahraničí 25. října 1940 lordem Halifaxem a Janem Masarykem.

Současně bylo podepsáno jménem britské a československé vlády sirem Kingsley Woodem, britským ministrem financí, a československým ministrem financí dr. E. Outratou zvláštní finanční ujednání, kterým se upravovalo jednak financování našich branných sil během války, jednak právo disponovat československým zlatem, uloženým před Mnichovem u Bank of England v Londýně. Celá československá politická a vojenská činnost v druhé světové válce byla totiž financována z našich vlastních prostředků, které nám zůstaly k dispozici buď z doby republiky, nebo které jsme během války opatřili pomocí půjčky. Dohoda upravovala rovněž spolupráci na přípravách Velké Británie a Československa pro obnovu hospodářského života republiky, jakmile se skončí válka.

Tyto dvě dohody s britskou vládou normalizovaly pak celý život naší politické a vojenské činnosti ve Velké Británii a daly do pořádku právně politicky a finančně všecko, co k naší spořádané spolupráci jako skutečného a pravoplatného spojence bylo nadále potřeba.

Pro den 30. září 1940, den druhého výročí Mnichova, smluvil jsem s britským zahraničním ministerstvem projev k našemu lidu doma o Mnichovu. Žádal jsem o první jasné britské prohlášení, které

41 Celý text projevu viz v mé knize *Šest let...*, s. 88–92.

by znamenalo, že mnichovský diktát neexistuje a že další britská politika bude postupovat tak, aby byl plně odčiněn. Smluvil jsem celou věc s Bruceem Lockhartem, který od našeho uznání byl oficiálním zástupcem britské vlády u vlády naší. I když nebyl přijat britskou vládou můj návrh projevu doslovně, byl to přece jen podstatný politický krok k uskutečnění našich národních cílů. Projev učinil v den druhého výročí Mnichova sám Winston Churchill, který pravil:

„Dnes je druhé výročí mnichovské dohody, na niž svět bude vždy vzpomínat pro onu tragickou oběť, kterou přinesl československý lid v zájmu evropského míru. Naděje, jež vzbudila tato dohoda v srdcích civilizovaného lidstva, byly zničeny. V šesti měsících zrušili oni nesvědomití muži, kteří dnes řídí osudy Německa, všechny slavnostní sliby a zničili dohodu s bezohledností, která odkryla před celým světem pravou podstatu jejich bezuzdné ctižádosti. Ochrana, kterou vám Hitler vnutil, byla jen falší, mající zastříti vtělení vaši kdysi tak kvetoucí země do takzvané velkoněmecké říše. Místo ochrany přinesl vám Hitler pouze morální a hmotné zpuštění. Stoupenci velkého a snášenlivého humanisty prezidenta Masaryka jsou dnes pronásledováni se záměrnou surovostí, která nemá příkladu v moderních dějinách.

V této hodině vašeho mučednictví zasílám vám toto poselství:

Bitva, kterou my dnes ve Velké Británii bojujeme, není pouze bitvou naší. Je to také vaše bitva. Ve skutečnosti je to boj všech národů, které dávají přednost svobodě před bezduchým otroctvím. Je to boj civilizovaných národů za právo žít vlastním životem a způsobem, jaký si samy zvolily. Představuje instinktivní odpor, který lidstvo klade tyranii a neosobnímu univerzalizmu. V celých dějinách Evropy neukázal žádný národ větší životnosti než národ váš a nyní opět váš lid podává nesčetné důkazy své odvahy v dobách protivenství. My ve Velké Británii jsme přivítali s hrdostí a vděčností vaše vojáky a letce, kteří k nám přišli tak nebezpečnými cestami, aby se zúčastnili s úspěchem stále větším bitvy o Velkou Británii, která

je také bojem o Československo. O nic menší není náš obdiv k těm Čechům a Slovákům, kteří dávají v sázku svůj život – a více než jen svůj život – na domácí frontě, vzněcujíce odpor proti utlačiteli tak krutému a bezcitnému.

Protože oba bojujeme o základní podmínky slušného lidského života, jsme rozhodnuti, že ani náš, ani váš boj nesmí zůstatí marný. Proto také jsme odmítli uznati jakékoli brutální výboje Německa ve střední Evropě a kdekoli jinde. Proto jsme uvítali prozatímní československou vládu v této zemi a proto jsme učinili obnovu československé svobody jedním ze svých hlavních válečných cílů. Pevností a rozhodností, dvěma vlastnostmi, jimiž naše národy společně stejně vynikají, dosáhneme těchto cílů. Buďte dobré mysli, hodina vašeho osvobození přijde. Duch svobody je nesmrtelný. Nemůže býti a nebude zničen.“

2.3.4 Záchvaty krize v našem vojsku a v naší emigraci

Měsíce červen a červenec roku 1940 patří k nejdramatičtějším naší zahraniční akce. Byl to pád Francie, byl to boj o zachránění naší armády ve Francii a bylo to rozhodující jednání o opětné uznání republiky a vlády. Od Mnichova jsem nezažil tak napjaté dny a týdny. Byly to veliké kritické okamžiky druhého odboje.

Pád Francie velikou část naší politické emigrace a část naší armády značně demoralizoval. Spory v naší politické zahraniční akci – ze strany dr. Osuského téměř výlučně osobní –, kryté všelijakými malichernými politickými záminkami, dostoupily v té době ve Francii vrcholu. Někteří francouzští činitelé vidouce, kam věci vojensky a politicky ve Francii spějí, ve skutečnosti podporovali a rozdmýchávali naše obtíže a užívali některých našich lidí k donášení i k rozvracení našich řad. Utvoření disidentních organizací pod firmou „České“ a „Slovenské“ národní rady proti oficiálnímu

Československému národnímu výboru, o níž se pracovalo od počátku roku 1940, sloužilo jen k živění a k rozšiřování těchto sporů.⁴² Pozdější obdobné organizace, Prchalova a Priedavkova, staly se jen jejími nástupkyněmi.

Když pád Francie přišel a její kapitulace se stala skutečností, nastal mezi našimi lidmi ve Francii politický a vojenský chaos, z něhož bylo jediné východisko: zachrániti se odchodem do Anglie. To však bylo zároveň východisko jedno z nejtěžších a nejnesnadnějších. Členové Národního výboru pařížského, naši ostatní činitelé a naše úřady z Francie došli v druhé polovici června do Londýna, duševně velmi postiženi všemi těmi událostmi vojenskými i politickými; většina z nich byla silně deprimována, a někteří dokonce soudili, že válka je už prohrána a že je to náš definitivní konec. V mnohém mně tyto události připomínaly to, co se stalo za první války světové v Rusku v letech 1917–1918.

S naší armádou bylo to v prvních chvílích po pádu Francie dosti zlé. Složení našeho vojska ve Francii bylo velmi nejednotné. Veliká část byli Slováci, kteří už dlouhá léta byli usazeni ve Francii; událostmi na Slovensku byli mnozí z nich tak zmateni, že k armádě a k svým vojenským povinnostem nepřilnuli, i když byl dán vojenskými úřady francouzskými souhlas, aby byli vzati do našeho vojska jako českoslovenští občané. Celých 48 % naší armády, dostavši se do Anglie, byla inteligence, značné procento bylo Židů a na počátku také nepatrná část byli naši Němci. Naši důstojníci ve

42 Celou akci inspiroval a vedl dr. Milan Hodža, chtěje si tím vynutit členství v Národním výboru a v připravované vládě londýnské, jak mi to sám osobně doznal. V řadách českých k tomu užíval ing. Schwarze, gen. Prchalý, Borina Ležáka, dr. Lochera aj.; mezi Slováky užíval Priedavka aj. Členové vlády londýnské, členové Státní rady a naše tehdejší emigrace se ovšem ve zdrcující většině postavila proti tomu. Jen s největší námahou se mi podařilo docílit nakonec jejich souhlasu, aby dr. M. Hodža byl mnou jmenován členem Státní rady a jejím místopředsedou. Měl tím býti oficiálně začleněn do odboje. Jmenování přijal, ale mandátu nikdy nevykonával.

velikém procentu byli důstojníci mladí, sotva vojenskou akademií opustivší, ještě nezkušení a na tak abnormální poměry, v jakých žila a konala svou službu tato napolovic dobrovolnická, napolovic povinně sloužící armáda, psychologicky naprosto nepřipravení. Nedovedli vždycky plně a správně ovládat tuto různorodou a ideově velmi rozrůzněnou vojenskou jednotku.

Mimoto byly u nás mezi některými důstojníky tendence také nedemokratické, byly tu i tam záchvěvy antisemitismu; a zprávy o německém teroru u nás doma vyvolávaly přirozeně v armádě zuřivý odpor ke všemu, co bylo německé. Soužití s Němci v armádě to přirozeně neusnadňovalo. Ve vojsku samém pak byly ve značné části převládající tendence socialistické, vedle silně nacionalistických; později se hlásily také tendence komunistické. K tomu reminiscence na Mnichov, na domácí boje politické a boje proti politickým stranám a jednotlivým politikům – to vše vytvářelo v prvních dobách po příjezdu do Anglie chaotické poměry v armádě, nejasnost, nejednotnost a někdy až rozvrácenost myšlenkovou. A nejhorší bylo, že armáda, která prošla francouzskou frontou, prodělala těžkou evakuaci a viděla hrůzný pád mocné armády francouzské, se na počátku **cítla býti součástí této poražené armády**. To vše umožňovalo vytvářet mezi vojáky náladu pro všemožnou propagandu (např. německou, maďarskou, defétistickou, špionážskou atd.). Pokusů o to bylo učiněno několik, vždy s politickými tendencemi. Také ze strany některých činitelů politických – po uzavření smlouvy sovětsko-německé – byla tato akce velmi pronikavá. Nepřišel – myslím – ještě čas všemi těmi případy, jinak počtem řídkými, podrobně se zabývat a politicky je analyzovat.

To působilo na morálku našich vojáků, přišedších do Anglie, mocně. Jedním slovem: **naše vojsko, dostavší se do Velké Británie, prožívalo hlubokou myšlenkovou a mravní krizi**. Že jsme dostali do Velké Británie jen polovici své divize z Francie, bylo také proto, že jistá část našich vojáků pokládala boj za prohraný nebo

skončený, neviděla důvodů, proč by dále sloužila, a řada z nich – ke své vlastní škodě – prostě odmítla opustit Francii.

Nejvážnější bylo to, že takto v prvních chvílích smýšlela i jedna menší část vojska, v Anglii se zachránivší; vyvolávala krize a spory, byla nedisciplinovaná, vymlouvala se často, právem – neprávem, také na fašismus a antisemitismus v armádě a nakonec odmítla konat dále službu, žádajíc propuštění ze svazku československého vojska. Ostatně podobné anebo totožné zjevy se v Anglii objevily ve stejné, ba daleko větší míře ve vojsku francouzském, belgickém a hlavně polském; pro nás to byla tehdy krize vážná, nejtěžší, jakou jsme ve svém vojsku v druhé světové válce zažili.

Navštívil jsem naše vojáky hned po jejich příjezdu do Anglie, zjistil jsem si situaci, vyslechl jsem stížnosti a pokusil se vyrovnat všechny těžkosti po dobrém a domluvou. Nakonec jsem byl nucen postupovat poněkud rozhodněji: dal jsem gen. Ingrovi souhlas, aby byli z našeho tábora, z prostředí i nadále sloužících našich vojáků, odstraněni všichni ti, kteří odmítli dále sloužit a uposlechnout mé výzvy k plnění svých vlasteneckých povinností. Dali jsme zároveň souhlas s návrhem anglických úřadů, aby byli na jistou dobu soustředěni ve zvláštním táboře. Část těchto vojáků byla brzy poté přijata do anglických vojenských pracovních táborů (Pioneers Corps), největší část se jich však v následujících dvou letech po plném vystřízlivění z tohoto poblouznění nebo také nedorozumění přihlásila zpět do armády a konala pak svou vojenskou službu výborně.

Dlouho nás trápila tzv. krize důstojnická. Krize důstojnická byla v naší armádě ve Velké Británii akutní od příchodu našeho vojska z Francie až skoro do polovice roku 1943. Spočívala prostě v tom, že jsme měli na malý počet mužstva, které do Anglie přešlo, příliš mnoho důstojníků. Ti – bylo jich více nežli 400 – nemohli dostat svá důstojnická místa a funkce v méně početné vojenské jednotce, musili sloužit jako prostí vojáci, podle toho se s nimi jednalo, podle toho byli placeni atd. Stejnou krizi měli ve své armádě Poláci, Fran-

couzi, Belgičané aj. Každý chápe, že lidsky to znamenalo pro tyto důstojníky veliké a stálé sebezapírání a oběti; a hned to ovšem také znamenalo spory (zejména o to, kdo má býti jako důstojník umístěn a kdo nikoli), stížnosti, nespokojenost, odpor k vedení a později k vládě a k ministerstvu národní obrany.

Hledaly se všemožné cesty k řešení krize, žádná však nemohla uspokojit, poněvadž každá vždycky znamenala nové finanční náklady a k těm vláda britská nechtěla přivolit. Docházelo proto mezi důstojnictvem k projevům nespokojenosti, které někdy hraničily na těžká porušování vojenské disciplíny; došlo i k takovým kolektivním projevům, jež se mohly jeviti jako „komploty“ a „vzpoury“ proti ministerstvu nebo vládě. Bylo tudíž třeba zakročovat někdy důrazně a – při všem pochopení, které jsem pro takové projevy mravního nebo materiálního neuspokojení měl – dost přísně.

Pravidelně se totiž všem takovým zjevům dával nátěr politický ať ve vojsku samém, ať v politické emigraci. „Opozice“ a nespokojenci v politické emigraci užívali pak všech těchto zjevů za zbraň proti vládě nebo proti ministrovi národní obrany. Skuteční rozvratníci, ať politického, či jiného charakteru, v našem hnutí se pokoušeli zejména také na tomto poli získávat půdu pro své cíle. Největší nebezpečí spočívalo ovšem v tom, že věci takové před Angličany a ostatními spojenci vrhaly zlé světlo na celou naši armádu a na naše hnutí.

Bylo s tím vším proto mnoho starostí, mnoho nesnází a bolestí. Ale i to bylo nakonec v letech 1942 a 1943 překonáno jednak příchodem nových vojáků, jednak přeorganizováním a novým zaměstnáním celé jednotky, také změnou stanoviska britských úřadů k některým našim požadavkům apod.

Byly to pro mne v červnu a v červenci roku 1940 chvíle dosti kritické a bolestné. Jednal jsem právě o uznání vlády a naši někteří vojáci, kteří nedávno do Anglie přišli, se ukazovali v takovém morálním a duševním stavu! Naštěstí ohromná většina druhých brzy ukázala své dobré kvality, a letci, všichni téměř bez rozdílu, postu-

povali dobře, účastnivše se hned po svém příchodu příprav na bitvu o Anglii. A pak: podobné zjevy se projevovaly v jiných exilovaných armádách v daleko horší míře. Tak věci **politicky** neměly pro nás nakonec větší následky. Ale dlužno doznat, že tato krize tehdy **na chvíli** dost otřásla celým naším hnutím.

Konečně tu byly zvláště veliké obtíže s tvořením vlády. Vzal jsem si za úkol – jednak ve shodě s přáním britské vlády, jednak, pokud to bylo možné, v souladu s poměry doma – vytvořit vládu celonárodní, která by byla všemi přijata a uznána. Nechtěl jsem však uznávat starý stranický systém a klíč a vše, co s tím souviselo. Jednak proto, že ve vojsku byl k tomu veliký odpor, jednak proto, že bych byl později ze sporů o to nikdy nevyšel a některé nedobré zjevy stranické z domova bych tak byl zanesl hned na počátku naší zahraniční akce do celého politického systému, budovaného za hranicemi. Tím se však stalo, že pro řadu věcí, funkcí, úřadů jsem neměl ani kritéria, ani ukazatele a byl jsem nucen rozhodovat často sám, skoro autoritativně, jen podle svého mínění a úsudku. Byl jsem proto činěn – v duchu nechvalně známé praxe z první republiky – za všechno osobně odpovědným; a tak se soustavně opakovaly některé naše rozvratné a nevlastenecké manýry z domova: když někdo osobně s něčím nebyl spokojen nebo když si chtěl něco osobně vynutit, začal hrozit nebo útočit na mne (někdy krajně neslušně nebo i politicky nepřístojně), a rozvracel tak hnutí shora. To byla **na počátku** dost běžná praxe ze strany nespokojenců v naší politické emigraci; později vše to téměř všude zmizelo.

Ještě důležitější bylo, že jsem měl v této otázce také značné obtíže s britskou vládou. Nedbajíc příliš, jaké byly skutečné poměry v emigraci a u nás doma, uložila mi za podmínku, že dá uznání prozatímní vládě jen tehdy, **docílím-li plné jednoty všech našich politických směrů, a zejména ovšem i Slováků**. Nestranně a neosobně jsem se o to ze všech sil pokusil. Byl to úkol tehdy nadlidsky těžký. Některé věci jsem přesto odmítl udělat. Teprve když se brit-

ské kruhy samy přesvědčily, jak někteří naši lidé v emigraci byli rozvratní, osobní, nenávistní a politicky přitom neschopní nebo pomýlení či pro spolupráci vůbec nemožní – já sám v několika případech jsem to, co dělali tehdy v exilu, pokládal přímo za zločin a zradu –, věnovaly nám plnou důvěru. Tak např. v červenci roku 1940, několik dní před uznáním, podávali někteří naši lidé, právě příšlí z Francie a rozvratně tam až dosud působivší, proti mně memoranda na Foreign Office, že takřka nic a nikoho nezastupuji a že já a naše vláda nemáme býti uznáváni. Později někteří naši lidé podobné intriky opakovali a prováděli je tak, abychom nedosáhli uznání plného a definitivního, zejména ze strany vlády Spojených států.

Ať tak či tak, v červenci roku 1940 nastala chvíle, kdy měl býti učiněn krok pro celou naši zahraniční práci rozhodný. A **v této chvíli** byla mezi námi jistá část lidí, kteří rozvraceli, hádali se, šli za svými osobními zájmy, intrikovali – ve chvílích tak tragických a přitom tak rozhodných, jako byl pád Francie a příchod našeho vojska a emigrace z Francie do Londýna! Každá sebemenší nervóznost, intrika a nevlasteneckost mohla nám všecko v těchto nejistých chvílích zvrátit, nebo aspoň oddálit. Celé jednání o složení kabinetu a o celý další konsolidační postup našeho hnutí bylo tudíž krajně napjaté, v jistém smyslu nervózní a nejisté. Zmohli jsme všecko nakonec jen za krajního nervového vypětí a po největším úsilí.

Když konečně bylo 21. července ustavení a uznání vlády prohlášeno, oddychl jsem si: největší dosavadní obtíže byly překonány, cesta ke konsolidaci vojska, emigrace a celého hnutí otevřena. Nebyl konec obtíží, sporům i politickým intrikám. Ty pokračovaly – opírajíce se tehdy už o podporu – i finanční – oficiálních i neoficiálních kruhů **polských** – ve formě tzv. československé opozice ještě celá další dvě léta, pokud naše uznání všemi spojenci a zejména Spojenými státy nebylo plně provedeno; a vlastně to tak šlo dál skoro až do konce války, kdy byl mezi námi a londýnskými Poláky zase

nesouhlas o politice vůči Sovětskému svazu. Usilovalo se tím o to, aby se pozice naší vlády a celého našeho systému nemohla vůbec konsolidovat. Ale uznání vlády v červenci 1940 bylo koncem nejobtížnějšímu a nejnejistějšímu období naší zahraniční práce.

2.3.5 Definitivní uznání Československa Velkou Británií

Po uznání prozatímní československé vlády 21. července 1940 probíhala naše politická a vojenská činnost na britské půdě rychle a celkem úspěšně. Zorganizovali jsme si brzy civilní a vojenskou administrativu v Londýně a celou diplomatickou službu v ostatním světě. Jako důležité konkrétní úkoly jsme si pak hned položili: docílení změny „prozatímního“ uznání v **definitivní**, čímž bychom byli získali svůj dřívější mezinárodní předmnichovský status, a byli tak postaveni mezinárodněprávně plně naroveň všem ostatním neodvislým státům spojeneckým. A pak zejména druhý cíl: **odvolání Mnichova**.

Od 28. října 1940, kdy po dvouletém německém útisku jsme opět slavili svůj národní svátek a den nezávislosti svobodně na britské půdě s novými nadějemi do budoucnosti a stejným způsobem, jako jsme jej slavili během minulých dvaceti let v republice a na Pražském hradě, náš státní a národní organismus fungoval, takříkajíc, normálně. Přesto i po uznání vlády – protože to bylo uznání vlády „prozatímní“ – zůstalo mezinárodněprávní a diplomatické postavení Československé republiky v některých bodech nejasné. Denně jsme na to naráželi. Tu a tam byly činěny rozdíly mezi postavením Československa a jiných spojeneckých států.

Proto od počátku roku 1941 jali jsme se projednávat tyto otázky s britským ministerstvem zahraničí, které brzy s námi bylo zajedno, že je zapotřebí skončiti tyto nejasnosti a diskriminace a zavést definitivní právní řád do celého našeho postavení. V podstatě to

znamenal **právní** odstranění důsledků mnichovské dohody a německé okupace.

K uskutečnění toho bylo zapotřebí dosáhnouti uznání těchto faktů:

a) Vláda Československé republiky se má postavit na stejnou právní základnu jako jiné spojenecké vlády v exilu a republika se má dáti totéž mezinárodněprávní postavení, které zaujímala před krizí v roce 1938.

b) Vzhledem k dalšímu vývoji politických a vojenských událostí ve světě a vzhledem k vývoji situace doma v Československu období „prozatímnosti“ československé vlády se končí, neboť všichni lidé v českých zemích a snad nějakých 80 % lidu slovenského se ztotožňovalo bez jakýchkoli výhrad se spojenci proti Německu a s československou vládou v Londýně.

c) Přijímá se právně a politicky logický důsledek, vyplývající z těchto dvou faktů: tzv. neuznaná vláda prezidenta Háchy v Praze podle mezinárodního práva neexistuje. V Praze vládne fakticky Hitler a jeho správa, a ne nějaká česká vláda v zajetí. Mimoto ani protektorát, ani česká protektorátní vláda nebyly nikdy právně uznány britskou říší a jinými spojeneckými a neutrálními státy.

d) Stejně mezinárodněprávně neexistuje samostatné Slovensko, neboť tzv. slovenská vláda není nikým od spojenců uznána, jsouc v podstatě v rukou Německa; podle mezinárodního práva pro spojence a pro nás tudíž neexistuje ani oddělení slovenské země a Podkarpatské Rusi od zemí českých.

V tomto duchu nesl se rozhovor můj i československého ministra zahraničních věcí Jana Masaryka s min. A. Edenem 10. dubna 1941. Projednali jsme tehdy všeobecné mezinárodní a vojenské otázky a shodli jsme se, že německé tažení na Balkáně, ve Středomoří a nastávající na Blízkém východě, zejména pokud bylo namířeno

ve svých dalších fázích přímo nebo nepřímo proti Sovětskému svazu, bude mítí bezesporně hluboký účinek na mezinárodní situaci. Zdůraznili jsme Edenovi, že kdyby právě v této souvislosti bylo možno rozvinouti dále československou otázku, mohlo by to mítí velký význam pro ostatní země: napadené menší národy by právě v tom viděly skutečnou linii britské politiky v nynější válce a pro budoucnost a konečným britským cílům v boji za osvobození Evropy z nacistického násilí by se dostalo nového potvrzení a zdůraznění.

V tom smyslu jsem odevzdal Edenovi 18. dubna 1941 memorandum, ve kterém – mimo jiné – byly zdůrazněny tyto body:

a) Československé vládě bude dáno plné diplomatické uznání *de jure* a vyřeší se otázka právní kontinuity Československé republiky.

b) Na základě tohoto uznání bude jmenován britský zplnomocněný vyslanec u československého prezidenta a vlády a československý vyslanec u krále a vlády britské (až dosud byl pověřen u nás jen britský „delegát“ Bruce Lockhart).

c) Z mezinárodního hlediska Československá republika, její prezident a vláda, bude mítí totéž právní a politické postavení jako ostatní plně uznané spojenecké vlády v Londýně.

d) Oficiální tituly, uznané a užívané, budou nadále tyto:

Československá republika, prezident Československé republiky, vláda Československé republiky, vyslanectví Československé republiky. Všecky budoucí dohody podepsané s Československou republikou budou uzavírány stejně jako před zářím 1938 jménem Československé republiky.

e) Prozatímní ráz československé vlády bude v budoucnu chápán jen jako **vnitřní** věc československé demokracie, což znamená, že nynější československá vláda se podřídí hned po válce pravidlům demokratické československé ústavy. Z **mezinárodního** hlediska prozatímní charakter československé vlády přestává existovati.

V květnu a červnu roku 1941 byly tyto otázky mezi námi opět a opět probírány. Vyskytovaly se obtíže politického a právního rázu. V některých britských kruzích se projevovalo váhání vzhledem k postupujícím vítězstvím Německa a k nejistotě mezinárodní situace, jakož i k rychlým změnám událostí ve střední Evropě, v Německu samém a zejména v Sovětském svazu, jehož vstup do války jsme my od ledna–února 1941 očekávali s naprostou jistotou – (měl jsem totiž o všech německých přípravách k útoku na Rusko asi od ledna roku 1941 bezpečné zprávy) – přes všechen skepticismus v této věci mezi Angličany a všude kolem nás. Nakonec po opětných intervencích a diskusích s britským ministerstvem zahraničí **byla všechna naše jednání o definitivní uznání na sklonku měsíce června úspěšně skončena**. Když pak po vstupu Sovětského svazu do války začali jsme na začátku července své věci s Ruskem úspěšně a rychle projednávat, rozhodl v první polovině července britský válečný kabinet, že celou naši otázku právně upraví. 18. července 1941 si ministr A. Eden zavolal Jana Masaryka a odevzdal mu nótu, ve které bylo řečeno:⁴³

Foreign Office, S. W. I.
18. července 1941

Jeho Excelenci, panu Janu Masarykovi, C. B. E.

Drahý pane ministře,
v memorandu, odevzdaném 18. dubna panu Lockhartovi
pro vládu Jeho Veličenstva ve Spojeném království, dr. Beneš

43 Některé další podrobnosti o všech těchto jednáních jsou obsaženy v knize: E. Beneš, *Úvahy a rozpravy k šedesátým narozeninám* (Praha 1947, J. R. Vilímek) v článku R. H. Bruce Lockharta: „Několik soukromých vzpomínek“. Lockhart se těch jednání velmi aktivně účastnil.

formuloval jisté požadavky ve věci anglo-československých vztahů.

O těchto požadavcích bylo uvažováno také na základě dalšího dopisu dr. Beneše z 28. května a pozdějších výměn názorů, týkajících se zejména nynější situace v Československu. Jsem upřímně rád, že na základě toho Vám mohu nyní oznámiti, že [Jeho Veličenstvo] král rozhodl pověřiti mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra u dr. Beneše jako prezidenta Československé republiky. A vláda Jeho Veličenstva uvítá podobné jmenování, kdyby si československá vláda přála provésti je ze své strany.⁴⁴

Toto rozhodnutí zároveň znamená, že vláda Jeho Veličenstva považuje nyní právní postavení prezidenta a vlády Československé republiky za totožné s postavením ostatních spojeneckých hlav států a vlád, nyní sídlících v této zemi, a že napříště při úředním označování československého státního zřízení bude užíváno výrazů Československá republika, prezident Československé republiky, vláda Československé republiky, vyslanectví Československé republiky atd. Stejně vláda Jeho Veličenstva souhlasí, aby dohody, které by napříště sjednala s Vaší vládou, byly sjednávány jménem Československé republiky.

Vláda Jeho Veličenstva vzala na vědomí sdělení, obsažené v bodě II. 6, memoranda dr. Beneše z 18. dubna, že „prozatímnost“ československé vlády bude napříště pojímána jen jako vnitřní věc československé demokracie, a že to znamená, že se dnešní československá vláda hned po válce podrobí ustanovením demokratické československé ústavy.

44 Ze strany britské byl u nás jmenován vyslancem Philip B. B. Nichols, ze strany naší jmenován dr. Max Lobkowicz.

Memorandum dr. Beneše z 18. dubna položilo také otázku právní kontinuity Československé republiky. Argumenty uvedené v memorandu ukazují, že je to otázka poněkud složitá. Stanovisko vlády Jeho Veličenstva bylo vytčeno v dopise mého předchůdce dr. Benešovi z 18. července 1940 a vláda Jeho Veličenstva si přeje ponechat tuto otázku pro pozdější úvahu ve vhodné chvíli.

Aby se zabránilo možnému nedorozumění, přeji si Vám oznámiti, že vláda Jeho Veličenstva trvá na svém stanovisku, vytčeném v dopise mého předchůdce ve věci územních otázek, tj. dnešní nótou se nezavazuje, že uznává nebo bude podporovati stanovení kterýchkoli budoucích hranic ve střední Evropě.

Vám velmi upřímně oddaný

Anthony Eden v. r.

Z hlediska mezinárodního práva a mezinárodní politiky měla tato britská nóta pro Československo velikou důležitost. I když **výslovně** nepřijala naše stanovisko právní kontinuity a předmnichovských našich hranic, otevřela naplno cestu, aby při dalším vývoji obě tyto otázky řešeny byly, a definitivně vracela republice její celý dřívější mezinárodní status. To pro okamžik bylo nejdůležitější. I ve věci hranic nás ovšem kladla na totéž místo jako všechny ostatní střeoevropské státy – i spojenecké, jako např. Polsko nebo Jugoslávii –, vzhledem k tomu, že v této době vláda britská – zavázavši se k tomu později i vládě Spojených států – hájila stanovisko, že otázky hraniční mají být rozhodnuty **definitivně a společně** až na konferenci mírové.

2.4 VELIKÁ PROMĚNA VE VÁLCE SVĚTOVÉ: SOVĚTSKÝ SVAZ, NAPADEN NĚMECKEM, ÚČASTNÍ SE SVĚTOVÉHO ZÁPOLENÍ

2.4.1 Dvojitý přelom v sovětské politice

Útok nacistického Německa na Sovětský svaz, zahájený Hitlerem v neděli 22. června 1941, změnil v základě celou mezinárodní a vojenskou situaci v Evropě a ve světě.

Není mým úmyslem zkoumat zde **podrobně** politiku Sovětského svazu od Mnichova až do počátku německo-sovětské války. Uvedu jen to nejnutnější. Je to otázka i dnes ještě delikátní; událostí před Mnichovem a mezi Mnichovem a vstupem Sovětského svazu do druhé světové války bývalo využíváno a v jistém smyslu i zneužíváno proti sovětské politice jak před Mnichovem, tak i po Mnichovu. Opakuji jen, že před Mnichovem Sovětský svaz byl připraven dostát své smlouvě s Francií a s Československem v případě německého útoku.

Dohoda, sjednaná 29. září 1938 v Mnichově čtyřmi západními a středoevropskými velmocemi, byla však považována plným právem sovětskou vládou nejen za opuštění Československa, nýbrž i za opuštění celé evropské politiky kolektivní bezpečnosti, která byla založena na ženevských závazcích Francie a Velké Británie. Vyloučení Sovětského svazu ze všech jednání předmnichovských i pomnichovských znamenalo mimoto – podle názoru sovětského – útok na Sovětský svaz a pokus o jeho úplnou izolaci. Moskva se **právem** obávala, že by tento osudný krok mohl brzy vést k válečnému útoku Německa na Sovětský svaz.

Sovětský svaz chápal dále mnichovskou politiku Francie a Anglie jako dobrovolné vzdání se tradičního vlivu těchto států ve střední Evropě, přenechání střeoevropské sféry výlučnému vlivu nacistického Německa a fašistické Itálie a z toho logické postavení Hitlerova Německa tváří v tvář Sovětskému svazu. Při ideologii nacistické třetí říše se zdálo, že nezbytný konflikt s komunistickým Sovětským svazem nemůže dát na sebe dlouho čekat. Společnost národů už v době jednání o Mnichov zjevně ukázala, že jako politická moc vůbec neexistuje, a západní velmoci zřejmě s ní už nepočítaly. Ostatně Chamberlain to přímo a jasně už 8. března 1938 v dolní sněmovně prohlásil.

Proto jsem se před Mnichovem na Společnost národů neobrátil – k jistému údivu některých tehdejších našich přátel jak ve Francii, tak i v Anglii – obáváje se, abych tím věci československé více neuškodil, nežli prospěl. Nevěřil jsem prostě, že by se Francie a Anglie ve stavu, v jakém tehdy byly, v Ženevě za naši protinacistickou politiku postavily, a obával jsem se naopak, že by připustily řešení, **legálně a mezinárodní institucí nadto potvrzené**, které by se pak mohlo pro nás státi pro budoucnost, až by ho Německo proti nám plně využilo, **těžkým a osudným prejudicem**. Rozhodl jsem se proto neriskovat tehdy tento krok, který by byl mohl zvrátit celý průběh dalších událostí v naprostý náš neprospěch.

Nemohl tudíž, po mém soudu, ani Sovětský svaz od Ženevy nic očekávat ve smyslu nějaké kolektivní bezpečnosti. Vývoj událostí předmnichovských a pomnichovských, uznání italského impéria afrického Velkou Británií a Francií, jen s platonickými protesty přijaté obsazení Rakouska, Československa a Albánie – to všecko bylo zjevným dokladem, že Francie a Anglie před Německem a Itálií úplně kapitulovaly a německo-italské střeoevropské a jihovýchodně evropské nároky prostě – i když ne formálně – přijaly a fakticky uznaly.

Bezprostřední otázkou pro celou Evropu a především pro Sovětský svaz tudíž bylo, jaký bude po Mnichově další krok Německa. Logicky se kladl nejdříve jeho spor s Polskem o tzv. Gdaňský koridor, a tím pak se znovu položila souvislost těchto otázek s politikou Francie a Velké Británie. Pro Sovětský svaz to znamenalo nově rozhodnouti směr jeho další politiky a definitivně určit konečnou reakci na celou tuto evropskou krizi.

Diplomatické archivy o této osudově rozhodující chvíli evropské a světové politiky nejsou dosud **plně** přístupny, a nelze tudíž na příslušné otázky dát historicky **přesnou a dokumenty doloženou** odpověď. Lze zatím na ně odpovědět jen s předpoklady víceméně nejasnými nebo neurčitými. Sám řeknu zde jen to, co jsem buď přímo prožil, a tudíž to určitě znám, nebo se aspoň domnívám, že to určitě znám, a to, čeho se logicky z faktů, dnes již známých, dohaduji. Netvrdím, že to jsou fakta úplná nebo zcela rozhodující. Není to tudíž historie celá, **je to jen příspěvek k ní**.

Francie i po obsazení Československa byla – jak já jsem tehdy poměry posuzoval – rozhodnuta na odpor se Německu nepostavit a přenechat i Polsko jeho osudu. Plyne to ze zásadního obratu její politiky, jak jej provedl po 10. dubnu 1938 předseda vlády E. Daladier, když odmítl po podrobné úvaze a diskusi o francouzské zahraniční politice s J. Paul-Boncourem přijmout ho do svého kabinetu a jmenoval zahraničním ministrem Georges Bonnetu.⁴⁵ Velká Británie se začala brzy po Mnichově dost intenzivně připravovat na odpor a později, krátce po obsazení Československa, uzavřela s Polskem, Rumunskem a Řeckem garanční obranné smlouvy.

Sovětský svaz, nejsa si jist ani definitivní linií Francie, ani naprosto určitou a konečnou politickou směrnicí britskou, zaměřenou – zdálo se – proti expanzi hitlerismu, rozhodl se v této chvíli pro politiku, která by mohla jemu poskytnouti co největší **okamži-**

45 Viz *Paměti I*, 3.3c.

tou bezpečnost a která by mu dávala pokud možno značnou volnost rozhodnouti další postup podle vlastního zájmu a podle nově se tvořících okolností. Znamenalo to proň v této nejistotě ono odvážné jednání na dvě strany – jak se západními mocnostmi, tak i s Německem, anebo napřed s jedním a pak s druhým – k němuž došlo na začátku léta 1939.

Úvodem k tomu byla změna v sovětském zahraničním ministerstvu: „TASS“ oznámil 4. května 1939, že Litvinov na vlastní žádost odstoupil jako komisař pro zahraniční věci a že byl vystřídán předsedou rady lidových komisařů Vjačeslavem Molotovem. Francii a Velké Británii byla pak nabídnuta dohoda k jasné a rozhodné politice na zastavení německé expanze s tou podmínkou, že v případě konfliktu s Německem bude Sovětskému svazu smluvně zajištěno obsazení pobaltských států a průchod vojska územím polským. V tom případě se chtěl Sovětský svaz účastnit eventuálního konfliktu s Německem všemi svými silami.

Nechci zde přihlížeti k otázce, zdali v celém tomto jednání ten či onen partner postupoval s nějakými speciálními myšlenkami a plány a zdali jednal jen naoko, či opravdu upřímně; je známo, že Moskva vytýkala, že se jednání za západní mocnosti účastnili činitelé ne dosti vážní nebo významní, vyvolávající tak dojem nebo přesvědčení, že tyto mocnosti jednání o smlouvu se Sovětským svazem proti hitlerovské útočnosti neberou vážně. Mám i v tom na zřeteli jen suchá fakta a výsledky jednání.

Polsko, které bylo jedním, byť i nepřímým partnerem jednání, kategoricky odmítlo dát souhlas k požadavkům Sovětského svazu, Polsko se týkajících, a dohodu mezi západními mocnostmi a Sovětským svazem na těchto základech tím znemožnilo. Znaje plukovníka Becka a celý polský režim, počítal jsem zcela určitě s takovým postojem. Sovětský svaz se zřetelem na polské stanovisko odmítl za takové situace vzít na sebe protiněmecký závazek, jenž by mu v případě konfliktu nedal možnost rozvinout všechny své

síly na svou plnou obranu. Trval tudíž na své podmínce. Tak padla v létě roku 1939 definitivně možnost pevné dohody mezi západními mocnostmi, Polskem a Sovětským svazem, která měla mít za úkol rozhodné zastavení Hitlerova Německa v jeho další evropské expanzi.

Sledoval jsem tato jednání – byl jsem v této době v Chicagu – s krajním napětím. Bylo mi jasno, že na nich závisí brzké vypuknutí evropské války, a tím i náš osud. Z našeho hlediska bylo záhodno, aby válka – měla-li už vzniknout – vypukla brzy a aby se evropský marasmus, v němž by německá okupace u nás natropila hrozné mravní a materiální zkázy, co nejrychleji skončil. Vstoupil jsem v dubnu roku 1939 do styku se sovětským velvyslancem ve Washingtoně Umanským, dával jsem mu v příštích měsících podrobné informace o svých zprávách z Evropy, a zejména z Německa a od nás, a byl jsem vcelku dobře informován jím o další politice Sovětského svazu za všech oněch jednání. Umanskij byl jediný z velvyslanců velmocenských, který i po Mnichově a po 15. březnu 1939 dosti okázale zůstal ve Spojených státech se mnou ve styku, a kde bylo možno, mne podporoval.

Tehdy se právě vyjednávalo, aby na newyorské světové výstavě bylo připuštěno otevření československého pavilonu. Byla o to svedena malá diplomatická bitva. Náš pavilon byl ohlášen a připraven ještě před obsazením Československa. Spojené státy právně naše obsazení neuznaly; daly tudíž souhlas, aby náš pavilon byl oficiálně a slavnostně otevřen. Newyorský starosta Fiorello La Guardia se za věc postavil, vyslanci Hurbanovi i mně všemožně pomáhal, a tak 31. května 1939 k otevření pavilonu došlo. Vystupoval jsem při té příležitosti se souhlasem Washingtonu společně s vyslancem Hurbanem stále jako úřední osoba československá a způsoboval jsem tím značné rozpaky evropským velmocenským diplomatům. State Department byl při slavnosti úředně zastoupen, ale z diplomatického sboru jediný Umanskij se otevření našeho pavilonu

úředně účastnil a mne ještě týž den sám slavnostně na návštěvu v sovětském pavilonu pozval a přijal. Byla z toho značná senzace. A vykonalo to ovšem pro nás své poslání.

Krátce poté dostupovalo moskevské jednání o protiněmeckou smlouvu svého dramatického vrcholu. Jak jsem již pověděl, očekával jsem, že ministr Beck požadavkům sovětským v žádné formě a za nic na světě nepovolí, mezi jiným také proto, že britskou garanční smlouvu pro Polsko měl tehdy už v kapse. Podle britského názoru by protiněmecká smlouva měla vlastně znamenat, aby Sovětský svaz prostě přistoupil ke garanční smlouvě britsko-polské bez jakéhokoli významnějšího vyjednávání o požadavcích nebo podmínkách sovětských.

V nové rozmluvě s Umanským jsem otázky ty znovu podrobně probíral. Na jeho žádost jsem mu dal pro Moskvu podrobný písemný rozklad o poměrech evropských ve vztahu k Německu i k jednání Sovětského svazu se západními mocnostmi. Netrvalo dlouho a Umanskij mi oznámil, že dostal od Molotova telegram, že jednání mezi západními mocnostmi a Sovětským svazem definitivně ztroskotala.

* * *

Nedovedu říci podle své osobní zkušenosti, jakým postupem, z jaké iniciativy a prostřednictvím koho došlo později k navázání jednání o dohodu německo-sovětskou ze srpna 1939. Podle Stalinova prohlášení iniciativa k jednání a návrh na smlouvu vycházely od Němců. Sám jsem byl tehdy na **hospodářská** jednání mezi Německem a Sovětským svazem upozorněn zároveň z Prahy a z Moskvy, a to už v květnu 1939. Z Prahy mi bylo do Chicaga sděleno, že brzy po obsazení Československa zmocnili se Němci plzeňské Škodovky a našli tam všechny písemnosti, svědčící o dohodě našeho průmyslu o dodávce zbrojního materiálu Sovět-

skému svazu – o dohodě, ke které jsem ještě jako prezident státu nepřímou dával souhlas –, a hned se rozhodli styky ty nepřerušovat a v dodávkách pokračovat. Brzy poté jsem dostal zprávy z Moskvy, že ing. Hromádka ze Škodovky byl za tím účelem do Moskvy poslán, a hned poté mi přišly zprávy, pocházející od Hromádka samého, jednak o poměrech u nás doma, jednak o hospodářských jednáních sovětsko-německých.

Právem – neprávem, dělal jsem tehdy z těchto náznaků závěry velmi dalekosáhlé. Viděl jsem jednání sovětsko-francouzsko-anglická jako definitivně zakončená či ztroskotaná, a soudil jsem tudíž, že Sovětský svaz se bude nyní z politického hlediska orientovat naprosto nezávisle jen podle toho, co bude považovat způsobem naprosto nejrealističtější jen za **svůj** přímý prospěch ve smyslu bezpečnosti **svého** státu. Nepokládá se za dostatečně k válce připravena, bude dělat to, co od něho válku co nejvíce oddálí, a bude se zároveň k válce nejhorečněji připravovat – to byl můj úsudek o situaci.

Přitom – znaje dost dobře sovětskou doktrínu a ideologii i praxi – jsem si byl jist, že **svůj** konečný revoluční cíl a **konečnou** komunistickou zásadovou směrnicí z očí nespustí, i když ho to bude nutit k zdánlivé či skutečné nelogičnosti v jeho postupu a i když jeho politika bude na západě vzbuzovat dojem buď nějakého stále se opakujícího „salta mortale“, tj. nějakých neočekávaných, náhlých a senzačních změn jeho dosavadní politiky a taktiky, nebo nějakého amorálního machiavelismu.

Krátce: počítal jsem, že Sovětský svaz po své jasné nabídce, že je ochoten udělat protiněmeckou dohodu k zachování světového míru – a kterou by byl ochoten důsledně plnit –, obrátí se – když dohoda ta se nezdaří – nejdříve k politice jasného odklonu od západních spojenců a aspoň k dočasnému balancování mezi západními mocnostmi a Hitlerovým Německem. Z hlediska světového bude to odůvodňováno prostě zájmem sovět-

ského státu; ideologicky a vzhledem k mezinárodnímu komunismu to bude obhajováno stanoviskem, že je třeba si pro případ války zachovat všechny možnosti k pozdější světové sociální revoluci, k níž se pak připojí – jak komunisté s jistotou očekávali – i proletariát **německý**. To byly tehdy mé závěry.

V tom smyslu jsem takřka skly mikroskopickými sledoval krok za krokem každý další čin a sebemenší pohyb sovětské politiky. Když jsem se 19. července 1939 časně ráno vrátil z Ameriky do Londýna, hlásili mi generál Ingr a plukovník František Moravec, že mají z Německa zprávy o velmi aktivním jednání mezi Německem a Sovětským svazem. Uložil jsem plukovníku Moravcovi, aby se snažil všemožně svými prostředky dostat z Německa podrobnější zprávy o těchto jednáních.⁴⁶

Na počátku srpna 1939 (mezi 10. a 12. srpnem) dostali jsme pak touže cestou důležité zprávy další: rozhodujícím okamžikem **pro Německo** v jednání sovětsko-německém byla noc ze 3. na 4. srpna. Za této noci konala se v Berlíně v zahraničním úřadě schůze, již

46 Podotýkám již při této příležitosti, že naše zpravodajská služba, vedená tehdy pod odpovědností generála S. Ingra plukovníkem Frant. Moravcem, byla v prvním období válečném přímo prvořadá. Měla v republice a v Německu ještě z doby první republiky skvělou síť zpravodajských agentů, měla je přímo v řadách německých vojáků, a zejména mezi protinacistickými Němci. Tím způsobem jsme dostávali až do roku 1942 (až do čistky po zastřelení R. Heydricha) z Německa – a přímo z kruhů německého generálního štábu – zprávy, jimiž jsme Angličany přímo udivovali a které měly pro naše vedení odbojové v zahraničí cenu nesmírnou. Zdůrazňuji to podle skutečné pravdy a podle své povinnosti. A přál bych si, aby tato fakta byla i u nás hodnocena tak, jak zasluhují. – Získané zprávy vojenské – ale i vlastní politického významu – byly tehdy z republiky do Londýna dopravovány radiotelegraficky vysílačkami ÚVODu, později vysílačkami, které obsluhovali parašutisté z Anglie. Pojednám o této veliké zásluze našeho domácího odbojového hnutí ještě podrobněji v dalším svazku „Paměť“. Bez stálého styku s domovem, nepřerušeno ani v době největšího německého teroru a udržovaného za cenu nejvyšších obětí, nebyla by zahraniční akce docílila mnohých úspěchů, jež jí byly dopřány.

se účastnil Ribbentrop, Göring, Goebbels, Keitel, Jodl a někteří jiní činitelé, a rozhodovalo se, má-li Německo přijmouti a podepsati dohodu se Sovětským svazem, či ne. Hitler byl v Berchtesgadenu a účastnil se schůze telefonem, maje po drátě trvalé spojení přímo s účastníky schůze v Berlíně a dostáváje současně výklad o průběhu diskuse od Ribbentropa.

Z diskuse vycházelo najevo, že Berlín nejednal prostřednictvím svého velvyslance hr. Schulenburga, nýbrž poslal už dříve do Moskvy zvláštního vyjednavče ing. Hilgera (byl to obchodní atašé německého velvyslanectví v Moskvě ve funkci legačního rady), který se právě vrátil z Moskvy a dával přítomným na oné schůzce v zahraničním úřadě definitivní zprávy o stavu jednání Sovětského svazu o tuto smlouvu. Rozprava mezi účastníky schůze trvala do ranních hodin 4. srpna za stálé telefonické účasti Hitlerovy. Nakonec dal Hitler z Berchtesgadenu k podpisu smlouvy souhlas a německý vyjednavč mohl se s touto odpovědí vrátit týž den ráno (4. srpna) letadlem do Moskvy.

Byl jsem tedy od 12. srpna 1939, kdy jsme tuto zprávu z Berlína v Londýně dostali, jist, že v krátké době bude oznámena veřejnosti senzační zvěst, že došlo k dohodě německo-sovětské. Zároveň naše zpravodajská služba dostávala – také z týchž německých pramenů – podrobné zprávy o vývoji konfliktu mezi Německem a Polskem pro Gdaňsk. Přicházela nám oznámení o koncentraci vojsk, o diplomatických manévrech a propagačních tricích atd. Závěr všech těch zpráv zněl, **abychom byli připraveni, že kritickým dnem bude 26.–27. srpen, kdy asi konflikt německo-polský vypukne.**

Za těchto okolností jsem se rozhodl vyhledat co nejdříve sovětského velvyslance v Londýně Ivana Majského a o všech těchto otázkách s ním pohovořit. Mělo to býti prvé moje setkání s mužem nesporně vysokých kvalit politických, s nímž jsem pak udržoval dobré politické styky soustavně po celou dobu války a s nímž jsem čas od času – vždy v rozhodujících okamžicích válečných – vy-

měňoval upřímně své názory o vývoji celkové situace. Vzájemně jsme si vždy přátelsky pomáhali. Dopsal jsem Majskému a žádal jsem ho, aby mě přijal. Pozval mě na oběd a na delší rozhovor na sovětském velvyslanectví. Shodou okolností pozvání znělo na den 23. srpna 1939, na týž den, kdy ráno londýnské noviny senzačně ohlašovaly příjezd Ribbentropův do Moskvy a přinášely zároveň obsah smlouvy německo-sovětské, která prý bude v Moskvě Ribbentropem podepsána.

Je známo, že zpráva ta působila v celém světě jako puma. Jsou také známy vášnivé polemiky, diskuse, spory, výklady a vzájemná obviňování z různých stran, jež hned poté v celém světě následovaly. Byly to polemiky nekonečné, týkající se událostí, pro mnohé i dnes ještě ne zcela jasných a pro celý svět západoevropský a americký krajně překvapujících a opravdu senzačních.

2.4.2 Dohoda německo-sovětská a její důsledky pro naše hnutí

Já sám jsem události ty – v celém svém rozhovoru s Majským – bral především jako **daná fakta**. Byl o nich už dříve zpravodajsky informován a máje už od dřívějšíka zprávy z Německa, že se musí počítat ve velmi krátké době s konfliktem německo-polským, uspořádal jsem si všechny události posledních týdnů podle logické souvislosti a soustředil jsem se v rozhovoru s Majským na vývoj do budoucna. Výklad, smysl, motivy, správnost nebo oprávněnost smlouvy – to vše mne už méně v této chvíli zajímalo a nepronášel jsem o tom své úsudky a názory. Pro mne bylo zatím rozhodující, že to znamenalo válku Polska – a tím Anglie a Francie – s Hitlerovým Německem a rozpoutávání všeho toho, co jsem hlásil před třemi měsíci Rooseveltovi ve Washingtoně. A hlavně to pro mne znamenalo: **veliký obrat v celé světové politice, začátek pádu celé politiky mni-**

chovské a Německa vůbec a opravdový a osudový boj o naši novou svobodu a existenci!

Rozhovor s Majským dotýkal se všech těchto událostí. Probírali jsme je dlouze a z různých stránek. Odcházel jsem pak od Majského s několika dosti jasnými závěry a dojmy:

a) Majskij nesouhlasil s mým názorem, že smlouva sovětsko-německá znamená, že Němci chtějí hned začít válku proti Polsku a že prakticky ji už mají naplno připravenou. Mé určité zprávy z Německa o blízkém vypuknutí války přijímal s pochybnostmi a soudil, že hned válka patrně nezačne. Nešly by totiž do ní ani Francie, ani Anglie, a Polsko by se jí samo nemohlo odvážit. „**Bude to patrně druhý Mnichov**; Francie a Anglie vnutily Evropě Mnichov na váš vrub, vnutí jej asi Evropě i na vrub Polska!“ – tak soudil – jak se mi zdálo z jeho náznaků – v této chvíli Ivan Majskij. O mém názoru, že Anglie druhého Mnichova už nesnese, tehdy značně pochyboval.

b) O příští politice Sovětského svazu byl velmi zdrženlivý. Neřekl nic určitého, co Sovětský svaz bude dělat, až válka mezi velmocemi propukne; jak jsem z jeho slov vyvozoval, domníval se, že události **postupem času** přinutí i jeho zemi k účasti v takové válce. Kdy a jak – odmítal se vyslovit. Odcházel jsem s dojmem, že Sovětský svaz se bude snažit zůstat co nejdéle neutrální, aby ve chvíli, kdy se válka – po vyčerpání obou stran – bude chýlit ke konci, mohl do ní zasáhnout, rozhodnout ji a vyvolat automaticky řešení evropských problémů ve smyslu sociálně revolučním.

Rozmluva s Majským byla pro mne druhou rozhodující rozmluvou – po první rozmluvě s Rooseveltem – která mi pomohla usměrnit celý můj postup v této válce. Považoval jsem za dané, že se pro jistou dobu musíme zařídit na neutralitu Sovětského svazu, bedlivě události sledovat, ničím si vůči němu nezadávat a připravovat se na pozdější možnou změnu jeho postupu. V tom smyslu jsem znovu potvrdil své instrukce, dané už v Americe dopisem

z 26. června 1939 vyslanci Slávikovi, že naši vojáci v Polsku musí být připraveni pro případ polské porážky na ústup do Sovětského svazu a pokusit se tam zůstat až do chvíle, kdy budou opět moci do událostí zasáhnout.

V tomtéž smyslu jsem z hlediska sovětského chápal jako logický krok, když krátce po vypuknutí polské války a po rozdrčení Polska „Blitzkriegem“ Sovětský svaz se rozhodl obsadit východní části tehdejšího Polska a vytvořit postupně své vojenské a strategické základny v pobaltských státech. Nebyla to pro mne jen otázka nějakého obsazení území, na něž si činil Sovětský svaz nárok; šlo především o zaujetí výhodných pozic, jež by Sovětský svaz co nejvíce zabezpečily **pro případ jeho pozdější účasti ve světovém zápolení.**

19. září 1939 oplatil mi Majskij návštěvu v mém domě v Putney a znovu jsme probírali události čtyř posledních dramatických týdnů. Sovětská vojska byla již na pochodu do Litvy a do východní Haliče a Majskij chtěl znát mé dojmy z anglického prostředí o situaci. Ptal se mne zejména také, jak se budou dívat u nás doma na sovětský postup. Nezakrýval jsem skutečnost, že i když já se snažím postup sovětský plně pochopit, u nás doma bude to vše – zvláště dohoda s Německem – jistě působit velmi depresivně. Ale hned jsem mu zdůraznil nutnost, aby sovětská vojska došla až na naše hranice. „Nevím sice,“ dodával jsem, „jak se poměry u nás v podrobnostech vyvinou, ale pro budoucnost je nutno, aby toto sousedství s námi a Maďarskem bylo již zachováno. My po této nové válce musíme už se Sovětským svazem přímo a trvale sousedit. **I to je pro nás naučení z Mnichova!** Otázku Podkarpatské Rusi budeme mezi sebou řešit později a jistě se dohodneme!“

Zkoumali jsme pak společně mapu a Majskij mne ujistil, že cílem Sovětského svazu jistě bude, aby se někde na linii našich slovenských hranic udržel už v zájmu toho, co bude dále podnikat Německo, Maďarsko a Polsko. „Ať se věci skončí tak či onak, jistě

se my oba o svých společných hranicích na konci války bez nějakých hlučnějších sporů a bez krizí domluvíme," končil jsem tento druhý rozhovor, který mne v mých závěrečích z prvního rozhovoru s Majským jen utvrdil.

Celá tato dramatická fáze sovětské politiky nechávala mne, jak patrně, vcelku v klidném, byť i velmi napjatém vyčkávání a přes prudké a stálé polemiky ve veřejnosti o jejím smyslu a její podstatě mne nepohnula, abych na své všeobecné linii cokoli změnil.

* * *

Snad bude namísto připomenouti zde jeden důležitý okamžik z jednání s našimi komunisty v této době. Když jsem na začátku října roku 1939 odjel do Paříže k jednání o eventuálním vytvoření československé vlády a o organizaci našeho vojska na půdě Francie – k jednání, jež jak jsem už dříve pověděl, se skončilo téměř úplným nezdarem – vyhledal mne v Paříži 10. října 1939 poslanec J. Šverma. Měl současně s ním přijít také dr. Vl. Clementis⁴⁷; ale ten – jak mi bylo tehdy řečeno – byl právě francouzskou policií zatčen a Šverma přišel sám, tajně, zadním vchodem hotelovým, neboť jak on, tak já jsme byli policií bedlivě střeženi. Znal jsem se s ním dobře. Byl to muž statečný a rozhodný a celým svým postupem za války to dokázal. Roku 1935 vedl se mnou – společně s posl. R. Slánským – za stranu komunistickou jednání o mé první volbě prezidentské.

Byl informován dosti dobře o poměrech ve Francii z roku 1938 a v roce 1939 před válkou a také o poměrech v naší tamější kolonii. Viděl mé těžkosti s daladierovským prostředím, lámal nad tím vším hůl a pokusil se mne přemluvit, abych Západ opustil a odebral se do Ruska. Naše osvobození spojoval výlučně jen s velikým **revolučním**

47 Vladimír „Vlado“ Clementis byl slovenský komunistický politik, publicista a diplomat. *Pozn. red.*

vítězstvím Sovětského svazu a soudil, že bych i já měl tuto orientaci přijmout; domníval se, že v tomto duchu bude pak nutno celou naši osvobozovací akci řídit. Brzy po tomto rozhovoru vypravil se na zpáteční cestu domů a pak dále do Sovětského svazu.

Vykládal jsem mu svůj názor na situaci. Pokládal jsem za nutné Západ neopouštět a po dobu, dokud se Sovětský svaz aktivně neúčastní vývoje válečných událostí, dbát toho, aby se celá naše akce na západě přizpůsobovala situaci a pokud možno nerozštěpovala. **Šlo mi o to, stůj co stůj připravovat a zajistit jednotu celého našeho osvobozovacího hnutí.** Namítal mi, že mne poměry na Západě v dalším postupu zatlačí napravo, odcizí Sovětskému svazu a strhnou do vod reakce. Zdůrazňoval jsem proti jeho mínění, že by bylo chyba přenechat věci na Západě našim emigrantům, orientovaným jen podle Osuského, Hodži a řady jiných, že je třeba hned v základě dát celé naší akci osvobozovací správnou linii pokrokovou, celonárodní a sjednocovací, a také ovšem světovou, tj. západní a východní současně, neboť tato druhá světová válka, světová a revoluční už je a světovou a revoluční zůstane a Sovětský svaz do ní bude nucen později zcela určitě vstoupit. A mimoto: nesmíme zapomínat, že my, možná, budeme mít zájem udržovat v konečných fázích boje proti Hitlerovi spolupráci mezi Západem a Východem.

Ostatně – argumentoval jsem dále – nejde mi o situaci osobní; vyvinou-li se poměry tak, že bych musil na počátku dělat zde ve Francii a v Anglii lidem a událostem takové ústupky, které by se nedaly později, až Sovětský svaz v té či oné formě do války zasáhne, smířit s vývojem v Sovětském svazu a u nás doma a hrozily by rozpoltit celou naši národní osvobozenkou akci, ochotně bych ustoupil a přenechal vedení jiným. Nejde mi v žádném směru o zajištění nějakého osobního postavení v hnutí nebo po válce v nové republice. Jde mi o věc státu a národa. Zatím pokládám především za nutné pokusit se řídit naše věci tak, **aby jednotu celého osvobozenkého hnutí nejen v Anglii a Francii, nýbrž i v Americe**

a v Sovětském svazu byla nadále umožňována a stůj co stůj zachráněna.

Rozhovor s poslancem Švermou mne především nutil, abych si plně uvědomil rozdíly, jak vidí další válečný vývoj komunisté **naši** pod vlivem komunistů **ruských** a jak jej vidím já. Oba věříme, že Sovětský svaz, přestože podepsal dohodu s Německem, do války vstoupí. Komunisté však, zdá se, soudí, že to bude možná až na samém konci války – a patrně právě proto, aby mohl zakročit až na konci války, podepsal Sovětský svaz dohodu s Německem, aby získal čas pro sebe – a že zakročí ve smyslu především anebo výlučně revolučním ve chvíli, kdy oba válečné tábory budou tak vyčerpány, že nebudou mít síly sociální revoluci se bránit a ubránit. **Ostatně se domnívají, že v této chvíli se jim v každém případě podaří zrevolucionovat vnitřně i Německo.**

Já jsem naproti tomu tuto eventualitu sice zcela nevyklučoval, soudě, že takový politický cíl u komunistické strany Sovětského svazu na základě celé její doktríny a ideologie skutečně je, **spíše jsem však věřil, že Sovětský svaz může být jednou nebo druhou válčící stranou do války i proti své vůli zatažen dříve, a nepokládal jsem tudíž jeho účast ve válce za tak odlehlou.** Očekával jsem tedy i eventuality jiné a uvažoval jsem, co se stane, když se celá doktrína komunistická plně neuplatní; **zejména jsem téměř naprosto vylučoval, že se podaří strhnout německé dělnictvo do revoluce, a zvláště po boku dělnictva národů ostatních.** A nemyslel jsem tudíž, že účastenství Sovětského svazu **bude jen revoluční**, nýbrž že bude, ať chce nebo nechce, opravdu bojové, tj. účastní se nakonec války se svými mocenskými cíli jako každý jiný stát. Očekával jsem proto také, že **sovětská snaha udržet se v neutralitě co nejdéle** bude velmi intenzivní – a přitom krajně obtížná – a že Sovětský svaz bude musit za to Německu přinášet značné oběti.

Kromě toho se mi nechtělo věřit, že by jak západní velmoci, tak Německo tyto sovětské výpočty neprohlédly a podle toho nepostupovaly. Vždyť jedni i druzí znali tehdy už dostatečně teorii komunistickou, a speciálně i názory leninsko-stalinské o imperialistické válce a proletářské revoluci; **a budou tudíž dělat také samy své výpočty, jak uskutečnění těchto komunistických plánů zabránit.**

Znamenalo to pro mne, že buď jedni, či druzí udělají vše, **aby Sovětský svaz do války pokud možno brzy vehnali a vyzískali z toho pro sebe co největší válečné výhody. Že by prostě nečinně přihlíželi k vojenským přípravám Sovětského svazu na světovou sociální revoluci, zdálo se mi vůbec nepodobné pravdě.** Zdálo se mi také z pozorování tehdejších událostí, že hitlerovský režim podle toho svou politiku vnitřně už zařizuje a zejména učiní vše, aby zabránil účasti německého dělnictva na nějaké revoluci. Kdyby se v Moskvě dali touto nadějí ukolébat, byli by možná později zle překvapeni.

Nezaváděl jsem tehdy diskusi s poslancem Švermou na všechny tyto své otázky v podrobnostech, ale rozmluva moje s ním mně tuto problematiku a tyto eventuality zcela jasně přiváděla na mysl; a když jsem se vrátil z Paříže do Londýna, stále a stále jsem se v rozmluvách s komunisty nebo sovětskými diplomaty k těmto otázkám vracel a revidoval si správnost svých názorů. Bylo mi také jasné, že tyto úvahy Sovětského svazu o dalším vývoji válečných událostí budou mít rozhodující vliv na postup komunistických stran v jednotlivých státech (např. ve Francii) **a také na postup a ideologii celé války u komunistů našich, doma i za hranicemi.** Nepřekvapovalo mne tudíž, když mi v prvních letech války z domova a odjinud docházely zprávy o zdrženlivém, ne-li negativním chování komunistů k našemu tehdejšímu národnímu osvobozenskému hnutí.

Těmto vlivům, názorům a výpočtům, eventuálně i instrukcím, jsem přičítal hned od počátku rozhodnutí našich londýnských komunistů ze srpna a září 1939 stáhnout se do pozadí – po počátečním značném jejich elánu v účastenství na osvobozenkém boji – a zdržovat se přímé účasti na našem hnutí po uzavření smlouvy německo-sovětské. Tak jsem si také vykládal stále vzrůstající nevraživou akci jedné části našich londýnských a amerických komunistů vedenou proti nám. Tito brzy poté začali zdůrazňovat teorii o imperialistické válce a stavět naroveň oba válčící tábory, západoevropský a německý, teorii o přisluhování naší zahraniční akce britskému imperialismu a britskému kapitalistickému válečnému úsilí, o „naší společné vině“ na mnichovské kapitulaci atd. atd. V té době začala tato část komunistů vydávat v Londýně i letáky proti nám; tak např. podle vzoru britských pamfletů proti britským mnichovákům vydali tehdy brožurku *Guilty Men of Czechoslovakia* (Zločinci českoslovenští), v níž pranýřovali tzv. naši spolupráci s Hitlerem, a to nejen dr. Háchy, nýbrž celé naší zahraniční akce, a dokonce i mou.

Brzo jsem dostával z Prahy od svých přátel⁴⁸ podobné zprávy o komunistické domácí propagandě v tomtéž smyslu. Byla mi zejména zaslána podzemní cestou některá usnesení ústředního vedení strany, publikovaná v ilegálním listě strany a v Praze tajně v podzemí rozšiřovaná. Přesvědčil jsem se pak z těchto usnesení podzemního vedení strany, že toto zaměření komunistické strany dosáhlo svého vrcholu ke konci roku 1940 a na začátku roku 1941; bylo to šest měsíců před zatažením Sovětského svazu do války. Zjevně se v řadách komunistických útok Německa proti Sovětskému svazu tehdy ještě **neočekával**. Ústřední výbor československé

48 Byl to především doc. dr. Vladimír Krajina, kdo se vyznamenával zvláštní houževnatostí a odvahou a podával nám nejlepší zprávy o poměrech v tzv. protektorátě vůbec a o protektorátní vládě.

strany komunistické v prvních měsících a letech války patrně také přijal mylná očekávání ruských komunistů v otázce udržení neutrality Sovětského svazu co možno nejdéle – snad až do konce války –, a především ovšem byl veden a usměrňován i předpoklady o rozpoutání světové revoluce na samém konci tohoto „imperialistického konfliktu“.

Podle toho pak zařizoval ve shodě se sovětskými směrnicemi svůj postup i v naší vnitřní politice a ve vztahu k celé naší odbojové akci domácí i zahraniční.⁴⁹ **Trval [tj. komunistický odboj] sice důsledně na svém odporu k Hitlerovu Německu a nekompromisně prováděl, pokud mohl, revoluční odboj také proti Němcům doma,** ale zachovával svou plnou samostatnost, nespojoval se s jinými odbojovými skupinami doma a za hranicemi stál stranou naší osvobozenké akce.

Ve svých tehdejších i pozdějších zprávách domů jsem varoval naše odbojové skupiny, aby se nikde tím vším nedaly mýlit, aby bez zřetele na tento postup, kde bude spolupráce s komunisty možná, ji nepřerušovaly, znovu ji navazovaly a stůj co stůj se snažily udržet celonárodní jednotu. Stále jsem nevyklučoval, že Sovětský svaz bude patrně do války stržen dříve a že pak on – a s ním i naše komunistická strana – budou přinuceny změnit svůj postup. Když pak k tomu v červnu roku 1941 skutečně došlo, změnila se politika komunistické strany⁵⁰ jak ve spolupráci s Anglií a se Spojenými státy,

49 Viz usnesení ústředního vedení Komunistické strany Československa z 15. prosince 1940, zaslané mi do Londýna mými přáteli-konspirátory (dodal doc. dr. Vl. Krajina se svými spolupracovníky) z Prahy. Uvádím z něho aspoň tyto citáty.

50 Bude třeba později, až budou doby klidnější a ustálenější, všechna usnesení strany a jednotlivé publikace, jak sovětské strany komunistické, tak komunistických stran ostatních národů, podrobně probrat, vědecky a objektivně je analyzovat, srovnat je velmi pečlivě s průběhem válečných událostí a ukázat, v čem se jejich doktrína za války osvědčila a v čem se staly zásadní chyby politické nebo doktrinární.

tak i s pokrokovými a demokratickými činiteli v rámci jednotlivých národů, a tudíž i u nás.⁵¹

A tak i tento rozhovor s J. Švermou mi potvrzoval správnost mých výpočtů o dalším vývoji událostí na východě. A nutil mě plně dodržovat jak moji dosavadní opatrnost v postupu, a nejen moji syntetickou a jednotící koncepci o světové válce a z ní plynoucí pravděpodobnou budoucí sociální revoluci ve formě, v jaké já ji očekával, tak i názor o **brzkém** nevyhnutelném vstupu Sovětského svazu do války, eventuálně zatím i proti jeho vlastní vůli.

2.4.3 Vývoj Sovětského svazu k účasti na válce

Soustředil jsem se od doby, kdy Sovětský svaz začal zdůrazňovat svou neutralitu ve válce, téměř výlučně na Francii, Anglii a Ameriku, věda, že neutralitní politika sovětská nedovolí jakékoli rozvinutí naší práce ve sféře Sovětského svazu. Rozvíjení nové propagandy sovětské o „imperialistické“ válce kapitalistických velmocí mě v těchto úvahách také utvrzovalo. Rozvoj válečných událostí začátkem roku 1940, německá invaze do Norska, Belgie a Holandska, a hlavně pád Francie, jehož náhlost a rychlost, jak se mi zdálo, i Sovětský svaz velmi překvapily, tuto mou argumentaci jen značně zesílil.

S tím souviselo zdůrazňování další orientace Sovětského svazu ve smyslu neutrality: v druhé polovině prosince roku 1939 sovětská vláda oznámila našemu vyslanci Zd. Fierlingerovi, že jeho posláni v Moskvě se končí. Vyslanec pak odešel do Paříže a později do Londýna. Očekávali jsme to, neboť už předtím, 16. září 1939,

51 Dokladem této změny je svolání Ústředního výboru Komunistické strany Československa z 23. června 1941 (vyšlo tehdy v ilegálním vydání „Rudého práva“), jehož text mi byl také zaslán do Londýna naším domácím podzemím (dodal opět doc. dr. VI. Krajina). Bylo totálním obratem její politiky.

byla uznána de facto i de jure Sovětským svazem Tisová vláda na Slovensku a navázány s ní diplomatické styky. Tuka poslal do Moskvy své zástupce a čas od času tam adresoval své poklony. Sovětská vláda, chtějíc být informována, co se děje na Slovensku a v jeho okolí, poslala do Bratislavy zástupce své. Vyžádal jsem si od vyslance Fierlingera po jeho návratu do Paříže podrobný referát o všech událostech, souvisejících s naším postavením v Sovětském svazu a s vývojem a se situací pomnichovskou až do doby přítomné. Zpráva mi byla zaslána a její kopie byla Fierlingerem odevzdána 20. dubna 1940 také pařížskému Národnímu výboru. Ze zprávy Fierlingerovy jsem ostatně vyvozoval přesně stejné závěry, jaké jsem čerpal ze svých zpráv ostatních a ze svých všeobecných názorů o tehdejší sovětské politice. Nemýlil jsem se.

Dával jsem přitom dobře pozor na důraz, s jakým vláda sovětská podškrtávala tehdy „**bezvýznamnost těch různých formalit**“, jak to všechno vyslanci Fierlingerovi – podle jeho tehdejšího referátu mně – bylo při jeho odjezdu z Moskvy charakterizováno; uznáním Slovenska, zrušením našeho vyslanectví atd. platil totiž Sovětský svaz tehdy Německu za trvání své neutrality. Proto přes všechny tyto pro naše lidi tehdy velmi deprimující události jsem při pádu Francie ve své rozhlasové řeči k nám domů znovu vyjadřoval přesvědčení, že pád Francie neznamena konec války a že stále ještě počítám se zasáhnutím do války „velikého faktoru východního“ – Sovětského svazu.⁵² A zůstával jsem vůči všem těm událostem stále pevný.

Vyvolání války sovětsko-finské 30. listopadu 1939 bylo pro mne událostí velmi hodnou pozornosti – právě ve smyslu mého výkladu

52 Má slova, tehdy pronesená, zněla doslovně: „Vždyť právě také ve střední a východní Evropě – po nynějším zlomení odporu armády francouzské – nezůstane vše tak, jak tomu bylo dosud. I tam se v další etapě války válečné události znovu přenesou a také Sovětský svaz je si vědom toho, že i nacistické Německo i fašistická Itálie mají své zabijácké plány proti němu a proti všemu, co leží na východ a jihovýchod od německých hranic.“

všech dalších světových událostí. Znamenalo to pro mne, že Sovětský svaz jde bez zřetele na spojení německo-finské a snahy německé vůbec důsledně a přímočaře za svým cílem a chce se ve všech směrech proti Německu teritoriálně a mocensky zajistit, jsa přitom rozhodnut nést všechny důsledky svého postupu: vyloučení ze Společnosti národů a pokusy Daladierovy strhnout Francii a Anglii v té či oné formě do akce proti Sovětskému svazu. Tím se měla podle dříve už vytouženého plánu Daladierova Francie osvobodit z války proti Německu, jež by samo pak bylo převedeno jen na útok proti Sovětskému svazu, dohodnuvši se o mír se západními mocnostmi.

To všechno mne utvrzovalo v přesvědčení, že se Sovětský svaz na válku a všechny možné eventuality z ní plynoucí stále připravuje. Byla to ovšem po mém soudu i pro Sovětský svaz politika velmi riskantní. A zdůrazňoval jsem dále všem svým spolupracovníkům, aby zůstali v svém politickém zaměření k Sovětskému svazu trvale velmi zdrženliví, aby bez kompromisu na jednu či druhou stranu trpělivě vyčkávali, a zejména také v ničem nepodléhali velmi aktivní protisovětské propagandě, vedené tehdy na západě a v Americe se zřetelem k sovětské válce s Finskem.

Nakonec jsem se na sklonku roku 1940 rozhodl přezkoušet si přímo u Sovětského svazu své dohady o příštím vývoji jeho politiky. Chtěl jsem se pokusit poslat – po odchodu našeho vyslance z Moskvy – do Sovětského svazu našeho zvláštního neoficiálního zástupce, který by tam udržoval za nás stálé styky a informoval nás o vývoji situace se zřetelem k válečným událostem, jsa zároveň informátorem činitelů Sovětského svazu o situaci v prostředí našem. Poslal jsem tam plukovníka generálního štábu H. Píku a ing. L. Klučku, kteří pracovali tehdy pro nás v Rumunsku. Plukovník Píka odešel v říjnu roku 1940 nejdříve do Cařihradu, kde byl ve stálém styku s vojenskou zpravodajskou službou sovětskou; tam naše delegáty několikrát navštívil vyšší důstojník z Moskvy a nakonec byla naše delegace bez obtíží

připuštěna do Sovětského svazu, stavši se po přerušení našich styků opět první naší spojkou mezi Londýnem a Moskvou.⁵³

Chtěje si pak zjistit, jak se sovětská vláda dívá na naši tehdejší akci vojenskou, informoval jsem se, jak postupuje vůči našim vojákům z oddílu podplukovníka L. Svobody, kteří po pádu Polska přešli do Sovětského svazu. Zjistil jsem, že tito vojáci jsou umístěni v prozatímním táboře na Ukrajině, že je s nimi nakládáno slušně, že do jejich vnitřních věcí není zasahováno a že zejména není mezi nimi prováděna žádná propaganda, sebemeně nepříznivá naší činnosti na západě a vůbec našim cílům národním. Pokusil jsem se požádat sovětské úřady prostřednictvím velvyslance Majského a plukovníka Píky, zdali by nám část těchto vojáků nedopravili na západ (do naší armády ve Velké Británii). I v tom smyslu došla odpověď kladná a skutečně pak nám během dalších několika neděl Sovětský svaz pomohl dopravit dva oddíly našich vojáků z Ruska na Blízký východ, kde je převzali Angličané a poslali je pak do Francie k našim vojenským jednotkám.

Byly to pro mne dva doklady přesvědčující. Bylo však nutno provádět z naší strany všechno to s naprostou diskretností, a neuvádět tak Sovětský svaz naší neopatrností do nesnází vzhledem k jeho neutrální politice vůči Německu. Dařilo se nám to. **A tak od začátku roku 1941 staly se mé politické výpočty – po ověření pravděpodobných plánů sovětských – naprostou jistotou.**

53 Počátkem měsíce října 1940 poslal jsem do Bukurešti plk. Píkovi nové instrukce pro případ, kdyby byl nucen náhle odjet z Rumunska; zejména se týkaly další naší spolupráce s SSSR. Bylo to v době, kdy v Rumunsku přišla k moci „Železná garda“ a kdy Němci byli již v zemi, aby na pozvání Antonescovy vlády vycvičili a připravili rumunskou armádu proti Sovětskému svazu.

Tehdy se za dramatických okolností podařilo plk. H. Píkovi i jeho skupině uniknout z rukou gestapa a za pomoci rumunských úředních míst se dostat do Cařihradu (16. října 1940). V Turecku byl plk. Píka ve stálém spojení se sovětskými zástupci a nakonec na sklonku dubna 1941 odjel s ing. Klučkou přes Oděsu do Moskvy.

Účast Sovětského svazu ve válce proti Německu byla pak pro mne skutečně jen **otázkou času**. Šlo jen o to, zdali se to stane podle komunistických předpokladů až zcela na konci války a ve formě revoluce, tj. také s pomocí komunistů německých (o čemž jsem důsledně pochyboval), nebo podle názorů a očekávání mých, tj. v nedaleké budoucnosti a nikoli jen revolučně. Došel jsem brzy k závěru – podle zpráv, které jsem dostával z Německa – to že bude nakonec rozhodnuto Němci samotnými, tj. Hitlerem, a ne Stalinem.

* * *

V další své činnosti jsme podle toho důsledně postupovali. Především v naší politice vůči Polsku. Koncem ledna roku 1941 pozval jsem předsedu polské vlády v emigraci gen. Wladyslawa Sikorského k návštěvě naší vojenské jednotky v Anglii. Přijel ke mně v předvečer vojenské slavnosti u naší armády 26. ledna a zůstal u nás v Aston Abbots na noc.

Byli jsme tehdy už uprostřed jednání o československo-polskou dohodu a o novou definitivní úpravu našich vzájemných vztahů v budoucnosti. Byla to velmi vhodná příležitost probrat důkladně celou problematiku války; stalo se to v rozhovoru, trvajícím dlouho do ranních hodin. První otázkou pro mne bylo shodnout se o naší jednotné politice vůči Sovětskému svazu. Řekl jsem gen. Sikorskému přímo a jasně, jak chápu události: musíme počítat s brzkou účastí Sovětského svazu ve válce proti Německu, podle toho se zařídit, se Sovětským svazem o vojenském vedení války se dohodnout a svou koncepci celé druhé světové války ve vzájemné shodě mezi sebou upravit.

Reakce Sikorského na tento můj výklad mne však značně překvapila a znovu mi ukázala, jak dohoda mezi námi a Poláky – i v případě gen. Sikorského – bude těžká. Povstal, začal nervózně přecházet po pokoji, pak se postavil přede mne skoro jako do vojenského

postoje a s krajní vážností prohlásil: „**To, co říkáte, by byla pro nás všechny katastrofa.**“

Rozhovořili jsme se přesto podrobně o jednotlivých eventualitách vstupu Sovětského svazu do války. Rozdíl obou koncepcí jasně vynikl. Sikorski počítal s jakýmsi opakováním první války světové: Anglie v boji proti Německu vydrží, dostane pomoc od Spojených států, které pak samy do války vstoupí a pomohou znovu na nohy Francii. V podstatě pak o válce a vítězství vůbec rozhodnou i v druhé světové válce Spojené státy, a Velká Británie a Polsko se musí jen na ně orientovat.

Později, když byl Sovětský svaz Německem napaden a ocitl se plně ve válce, dodával Sikorski (a s ním všichni Poláci) k této teorii názor, že Německo svým vítězným pochodem zdrtí nejdříve Sovětský svaz a poté Spojené státy a Anglie zdrtí Německo a pak společně s Polskem vytvoří vítězný mír. V době tohoto rozhovoru (tj. 26. ledna 1941) pokládal se Sikorski býti ve stavu válečném nejen s Německem, nýbrž i se Sovětským svazem, a o nějaké přípravě na včasnou dohodu s ním nechtěl tehdy ani slyšet.

Dokazoval jsem mu, že Anglie sama – vzhledem k tomu, že dosud Spojené státy přímo ve válce s Německem nebyly – a možná, že ani později se Spojenými státy, nebude s to zmoci všechny světové válečné události bez Sovětského svazu. Zdůrazňoval jsem geografickou situaci obou našich zemí a své přesvědčení, že bez Sovětského svazu evropskou válku zvláště my, Poláci a Čechoslováci, jsouce na druhé straně Evropy, vyhrát nemůžeme. Nepřesvědčil jsem ho.

K této diskusi jsme se pak později opětovně v osobních rozmlouvách vraceli (účastnil se jich někdy i Jan Masaryk, dr. H. Ripka a polský zahr. ministr Ed. Raczynski) a mívali jsme o to dosti silné spory; Sikorski své stanovisko v podstatě ani později nezměnil, ani když se vypravil rok poté po napadení Sovětského svazu Německem do Moskvy a se Stalinem se pustil do vážného jednání o dohodu sovětsko-polskou. Tehdy hlavním jeho cílem bylo dostat ze Sovětského svazu celé desetitisíce Poláků a zařadit je do své armády na

západě. Ostatní „londýnští“ Poláci zůstali ve svých názorech ještě daleko neústupnější a svou koncepci druhé světové války nezměnili. Skončilo se to, jak známo, zhroucením tehdejší polské londýnské fronty během roku 1943 a 1944.

Tato rozmluva se Sikorským – a pak řada rozmluv jiných za jednání polsko-československého⁵⁴ – mne však vedla k tomu, abych si uvědomil zásadní rozpor mezi námi; byl jsem proto v celém jednání s londýnskými Poláky i nadále velmi opatrný a nesešel jsem z cesty, o níž jsem byl přesvědčen, že je pro nás jediné správná a že se osvědčí. Nezměnil jsem svůj názor a s krajní upřímností jsem se pokusil v dalším jednání s Poláky, nejdříve se Sikorským a pak s Mikołajczykem⁵⁵, působiti na ně, aby se stejně jako my ve vlastním zájmu o skutečnou dohodu se Sovětským svazem **včas** pokusili.

Netrvalo dlouho a zprávy, které jsme dostali z Prahy, plně potvrdily mé očekávání. Snahou Sovětského svazu zůstávalo oddálit co nejvíce svou účast ve válce. Když však se Hitlerovi nepodařilo v bitvě o Anglii na podzim roku 1940 zdrtit její odpor a přinutit ji k míru, byl, chtě nechtě, nucen uvažovat o dilematu pro Německo vlastně zoufalém: co se stane, bude-li se odpor Anglie stále prodlužovat, pomoc Spojených států Anglii stále zesilovat a příprava Sovětského svazu buď ke vstupu do války, nebo k vyvolání veliké sociální revoluce dosáhne maxima intenzity?

Byly to pro Německo vyhlídky katastrofální a Hitler, jako vždy, učinil hned osudné a, ve shodě se svým charakterem a nevzdělaností, diletantské rozhodnutí, očekáváje ve své politické omezenosti, že se nějak ze situace tím vytvořené nakonec přece jen dostane. Vzhledem k tomu, že Spojené státy dosud ve válce nebyly, rozhodl, že musí včasným útokem na Sovětský svaz jeho válečné přípravy i jeho eventuální pozdější vstup do války a revoluce předejít a jeho

54 Tímto jednáním se budu podrobně zabývat v následujícím svazku *Paměť II. 8.*

55 Stanisław Mikołajczyk, předseda polské exil. vlády za 2. sv. války. *Pozn. red.*

sílu zlomit dříve, nežli se tato bude moci v dostatečné míře projevit. Dávalo mu to zároveň naději, že bude možno včas přesvědčit západní velmoci o evropských a světových revolučních plánech sovětských a pohnouti je k tomu, aby s Německem uzavřely mír a daly mu volnou ruku na východě. Pétainova Francie byla bezesporu k tomu ochotna.

Na počátku března roku 1941 přinesl mi plukovník Fr. Moravec zprávy, že Německo se vážně chystá k útoku na Sovětský svaz. Současně jsme dostali zcela podrobné informace o německých přípravách na vyřízení věcí jihoslovanských a o dohodě Mussoliniho s Hitlerem o rozdělení Jugoslávie mezi Německo a Itálii. Dal jsem tehdy hned všechny tyto zprávy jugoslávskému vyslanci v Londýně Subotičovi a varoval jsem Bělehrad, co Řím a Berlín chystají. Na politiku prince Pavla nemělo to ovšem – a tehdy to už ani nemohlo mít – vlivu. Byl už dávno před Mnichovem na druhé straně barikády, a tím i proti nám. Ostatně Cvetkovičova vláda už dlouho jednala s Hitlerem o přistoupení Jugoslávie k paktu Osy a 25. března 1941 oznámila svůj podpis na něm veřejně. Byla tehdy už plně ve spárech Hitlerových a z těch se dostat – přes pozdější pokusy revoluční Jugoslávie dohodnout se o pomoci sovětské – nemohla vůbec. Hned potom, 27. března 1941, vypukla revoluce proti princovi Pavlovi a Petar II. byl prohlášen králem. Výprava Německa proti Jugoslávii se pak začala brzy poté 6. dubna 1941. Krátce nato přibyl Petar II. s celým svým okolím a vládou do Londýna.

Ale naše zprávy o přípravách Německa proti Sovětskému svazu byly stále častější,⁵⁶ až konečně na počátku března dostali jsme do Londýna zcela přesné údaje: „**O výpravě proti Sovětskému svazu**

56 O pohotovosti Německa k válce s Ruskem přicházely nám zprávy nepřetržitě, především z Prahy od našich lidí v podzemí, od civilistů, od zpravodajů Ingrových, jimž dodávali zprávy také Němci. V tomto zpravodajství se zvláště vyznamenali min. rada dr. J. Papoušek, plukovník J. Balabán a Zdeněk Bořek Dohalský. Také ukrajinští emigranti, kteří mívali zprávy až fantastické, mnoho vyzradili. Někdy došly informace také od našich komunistů z Prahy.

bylo prý už definitivně rozhodnuto. Jakmile skončí Německo kampaň jugoslávskou, tj. nejpozději v první polovici května, dojde k německému vojenskému nástupu proti Sovětskému svazu. V Berlíně byly prý rozděleny už všechny vojenské úlohy a konána již porada všech vyšších velitelů z východní německé fronty s přesným určením a výkladem o plánu nastávající kampaně. Datum ‚Kriegsbereitschaftu‘ na celé východní frontě udává se prý na den 15. května.“ K této zprávě byly připojeny ještě některé další technické podrobnosti o vojenském plánu celé kampaně na východní frontě.

Byla to jedna z těch vážných zpráv z doby války, která mě nejvíce vzrušila. Byla tak vážná, že jsem se ani neodvážil hned ji tehdy ve **všech** podrobnostech spojencům odevzdat, i když podstatu věci jsem sdělil včas všem, Angličanům, Američanům i Sovětskému svazu. Winstonu Churchillovi jsem ji oznámil za okolností poněkud dramatických.

Na den 19. dubna jsem totiž pozval Churchilla k návštěvě naší brigády v Leamingtonu. V poledne téhož dne před přehlídkou našeho vojska jsme byli na obědě u britského poslance Treea; oběda se kromě Churchilla a několika britských a našich vojáků účastnil také americký velvyslanec Harriman a velitel amerického letectva generál Arnold. Po obědě jsme zapředli rozhovor o dalších válečných událostech, přičemž jsem měl možnost celou otázku německého útoku proti Sovětskému svazu před uvedenými politiky a vojáky podrobně rozvinout a projevit své pevné přesvědčení, že o účasti Sovětského svazu ve válce je už zásadně rozhodnuto. „**Kdy a jak se to přesně stane, nerozhodne Stalin, nýbrž Hitler**“ – tak zněla tehdy má formule.

Winston Churchill, jak mi později sdělil, měl v té chvíli podobné zprávy ze Spojených států o Hitlerových přípravách k napadení Sovětského svazu a mé zprávy dosavadní jeho informace precizovaly, potvrzovaly a doplňovaly. Anglie byla v té chvíli **sama** ve válce s Německem, trpěla velice a vynakládala největší úsilí, aby německý nápor vydržela. Bylo možno si představit, jak asi Churchill

mé zprávy a názory přijímal! Za rozmluvy třikrát se vrátil k otázce: „A vy se domníváte, že Sovětský svaz bude skutečně bojovat, že vydrží, že jeho důstojnický sbor bude na dostatečné výši?“ – opakoval mi opětovně. Ujišťoval jsem Churchilla, že mám důvěru v Sovětský svaz i v jeho sílu vydržet německý nápor.

Odjížděli jsme pak od oběda k naší armádě v Churchillově voze a prodiskutovali jsme podrobně stav Rudé armády: její připravenost, její morální stav, stav důstojnického sboru; zvláště tato poslední otázka – neboť vzpomínky na Tuchačevského a důstojnickou čistku z let 1936–1937 byly dosud živé – Churchilla stále zaměstnávala. A k tomu se připojovaly jeho dotazy o morálním a politickém stavu sovětského obyvatelstva, hospodářské připravenosti, komunikacích atd. Já jsem se upřímně a pravdivě snažil jeho pochybnosti rozptýlit a naděje jeho posílit a zpevnit.

Pochopil jsem všechny jeho otázky, když jsem se brzy potom dozvěděl, jaké zprávy tehdy dostával Churchill o Sovětském svazu jednak od britské zpravodajské služby, jednak – a to zejména – z pramenů polských v Londýně. Vcelku možno říci, že byly vesměs jednomyslné: „Dojde-li k válce německo-sovětské, bude Sovětský svaz v osmi až deseti týdnech likvidován.“ Tak formulovala své hledisko i mně tehdejší zpravodajská služba britská. Stejně tak mluvila zpravodajská služba polská. Bylo to totéž, co říkala tehdy – přímo nebo nepřímou, otevřeně nebo skrytě – po zahájení útoku na Sovětský svaz sama propagační služba Goebbelsova.

O všech našich zprávách, a i o své koncepci nutné pozdější spolupráce Západu se Sovětským svazem ve válce, jsem soustavně informoval R. Bruce Lockharta. Lockhart pracoval s námi a pomáhal nám v první světové válce za našeho pobytu v Rusku, souhlasil s Masarykovou neintervenní koncepcí tehdejší politiky vůči Sovětskému svazu a byl jejím zastáncem mezi Angličany. Po válce – než se vrátil k žurnalismu – byl několik let přidělen k britskému vyslanectví v Praze; byl zde naším oddaným přítelem, a v druhé světové válce,

když byl opět zapjat do činnosti na Foreign Office, vrátil se nejprve opět k našim věcem, a maje o nich dobré znalosti i další stálé podrobné zprávy (jakož vůbec byl dobře zpraven o věcech téměř všech slovanských národů), prokazoval nám velmi cenné služby; zasloužil se v tom směru podstatně o věci britské i československé. Býval jsem s ním ve styku i několikrát v týdnu; a zvláště v těchto pohnutých chvílích útoku Hitlerova Německa proti Sovětskému svazu správně hodnotil události a snažil se v tom smyslu působit na britskou politiku.

Sděloval jsem jeho prostřednictvím Foreign Office své názory a časté zprávy o věcech německých, středoevropských a o možném vývoji sovětské politiky. Když se blížil útok Německa na Sovětský svaz, šlo mi především o to, aby britská reakce na tuto velikou událost byla správná, odpovídala poměrům na kontinentě a **odpovídala zejména také spojeneckým a našim cílům a zájmům, i zájmům sovětským samým**. Nedovedu říci, do jak veliké míry se tyto názory v daném okamžiku v britském prostředí opravdu uplatnily. V každém případě dosti značný vliv měly.

Je skutečností, že v osudných dnech (21. a 22. června 1941) jsme byli ze sídla naší vlády v Londýně s Bruceem Lockhartem – a jeho prostřednictvím s Foreign Office – a s předsedou vlády W. Churchillem v nepřetržitém spojení až do chvíle, kdy Churchill pronesl 22. června 1941 večer v britském rozhlasu svou velikou řeč a oznámil světu, že od této chvíle Velká Británie a Sovětský svaz se stávají spojenci pro zdolání Německa, Hitlera a nacismu a všeho, co s tím souvisí.

2.4.4 Útok Německa na Sovětský svaz a obnovení spojení sovětsko-československého

Nedal jsem se, jak patrně, zmásti po Mnichově **zdánlivým** sblížením Německa se Sovětským svazem. Znal jsem dosti dobře oba tyto státy a jejich politické a ideologické orientace. Vylučoval jsem

od počátku možnost, že jakékoli ujednání mezi nimi by mohlo být opravdové nebo jakkoli trvalé. Mohlo býti pouze opatřením přechodné doby a potřeby, diktovaným oportunistickými a taktickými úvahami obou účastněných stran. Bylo mi naopak zřejmo, že v podstatě jde a půjde o nepřeklenutelnou ideovou propast mezi dvěma nesmiřitelnými doktrínami, které se nakonec srazit musí, se všemi důsledky rázu revolučního, jež z toho nezadržitelně vyplynou.

Pokud šlo o politiku Německa, byl jsem si tím zvláště jist.

Nezměnil jsem proto svůj názor na tento vývoj, **ani když se zdálo** – a v tom smyslu se o tom všeobecně mluvilo –, že bylo mezi Německem a Sovětským svazem dosaženo před zahájením války Německem v roce 1939 ať mlčenlivé, či výslovné dohody o Polsku, pobaltských státech, Besarábii⁵⁷ a konečně i o Finsku ve prospěch Sovětského svazu. Očekával jsem tudíž zcela jistě v boji těchto dvou ideologií německo-sovětský konflikt, jak jsem důvody toho již dříve vylíčil, s naprostou jistotou a neskrýval jsem nikdy tuto skutečnost ani před svými britskými přáteli, ani před britskými, americkými, sovětskými nebo jinými úředními osobnostmi.⁵⁸

Toto hledisko určovalo mé stanovisko k Sovětskému svazu především hned po Mnichově. Skutečná politika Sovětského svazu vůči Československu před Mnichovem a hned po něm byla vyjádřena jednak jeho postupem v době záříjové krize roku 1938, jednak nótou komisaře pro věci zahraniční M. Litvinova, doručenou Německu 18. března 1939 po obsazení Prahy; a konečně zákrokem, provedeným v zájmu Československa sovětským velvyslancem I. Majským v Ženevě ještě 23. května 1939. A i když sovětská vláda

57 Historické území ve východní Evropě ležící mezi řekami Dněstr, Dunaj, Prut a Černým mořem. *Pozn. red.*

58 Ve své řeči, proslovené 11. prosince 1940 ve Státní radě, zdůraznil jsem – mluvě o smyslu druhé světové války – toto hledisko a prohlásil jsem, že se musíme podle toho zařídit. Formuloval jsem tehdy svůj názor zdrženlivě, ale pro znalce poměrů a obou tehdejších ideologií dosti jasně.

po podepsání německo-sovětského paktu v srpnu 1939 zaujala k nám nejprve **poněkud pasivní stanovisko** a konečně od 1. ledna 1940 přímo přestala uznávat československé vyslanectví v Moskvě, dodržujíc vůči nám svůj postoj přísně neutrální, zachovával jsem k této nové sovětské politice, co se nás týče, trpělivé a vyčkávací stanovisko. Neznamenal to ani zdaleka, že jsem pokládal sovětský postup za veskrze správný nebo že jsem s ním zcela souhlasil; ale jako vždycky i tentokrát jsem plně respektoval postup samostatného státu, který je a vždycky musí zůstat suverénním soudcem svého taktického postupu v zahraniční politice, a zvláště ve věci války. Čekal jsem tudíž, až události uzrají a přivedou sovětskou politiku ke změně.

Od března do dubna 1941 jsme dostávali – jak jsem uvedl – z Berlína a z Prahy soustavně nejen zprávy o německých přípravách na válku proti Sovětskému svazu, nýbrž i informace, jak německý generální štáb sám neprozřetelně a přímo neuvěřitelně podceňoval hodnotu sovětské armády: počítal s tím, že celá „blitzkampaň“ proti Sovětskému svazu potrvá nanejvýš asi šedesát dní, připravoval si své quislingy pro Kyjev, Minsk i pro Moskvu a očekával, že někdy v září – po likvidaci Sovětského svazu – bude s to obrátit svou pozornost opět k západní Evropě buď mírovou nabídkou, nebo hrozbou vpádu do Velké Británie.

Naše vlastní zprávy o sovětské armádě byly však naprosto jiné. Již v roce 1938 – zvláště však od pádu Francie – jsem se dozvídal, že stav sovětského letectva a vojenského průmyslu jest uspokojivý, i když ještě ne zcela dotvořený, že výzbroj je řádná a příprava pro obranu solidní a že morálka prostého sovětského vojáka zůstala výborná. Očekával jsem ovšem určitě, že po zahájení nepřátelství dojde k význačným německým úspěchům, také však, že se po nich válka podstatně prodlouží a přijdou veliká německá zklamání. Všeobecně jsem považoval – za takovýchto podmínek – válku Německa proti Sovětskému svazu prostě za německou sebevraždu. Ve

své rozhlasové řeči z 24. června 1941 jsem v tom smyslu domů do Prahy své stanovisko a své názory jasně prohlásil.⁵⁹

Když pak v neděli 22. června bylo oznámeno překročení sovětských hranic německým vojskem, byli jsme všichni v Londýně až do večera v krajním napětí a očekávání, jak budou reagovat Velká Británie a Spojené státy. Projev Churchillův, proslovený do rozhlasu večer téhož dne, zaplašil všechnu naši obavu a nejistotu, i když jsem i potom musil přesvědčovat jiné politické a vojenské britské kruhy čas od času o nutnosti jít v zájmu nás všech se Sovětským svazem bezpodmínečně až do konce. Projev ten přesto zůstane jedním z nejdůležitějších dokumentů druhé světové války.

Churchill tehdy řekl mezi jiným toto:

„Dnes o čtvrté hodině ranní napadl Hitler Sovětský svaz a vtrhl na jeho území. Všechny jeho obvyklé formálnosti a perfidie byly zachovány se skrupulózní technikou: nejprve slavnostně podepsal smlouvu o neútočení, která byla až dodnes v platnosti mezi oběma státy. Pak náhle, bez vyhlášení války, a dokonce i bez ultimáta, začaly pršet německé bomby na sovětská města, německá vojska porušila sovětské hranice a o hodinu později německý velvyslanec – který večer předtím zahrnoval Rusy ujištěním o přátelství a téměř spolenectví – navštívil sovětského ministra zahraničí, aby mu oznámil, že Německo je ve válce se Sovětským svazem.

Tak se znovu opakovalo v daleko větším měřítku stejné porušení psané smlouvy a mezinárodní důvěry, jak jsme je zažili již v Norsku, v Dánsku, v Holandsku a v Belgii... a jak je Hitlerův spoluviník a šakal Mussolini věrně napodobil v případě řeckém.

Hitler je obluda špatnosti, neukojená ve své chtivosti krve a lupu. Nespokojen tím, že má už skoro celou Evropu pod svou botou nebo že ji terorem donutil k takové či onaké formě odporného poddan-

59 Šest let, s. 120–126.

ství, přistupuje nyní se svou řezničinou k širokým masám Sovětského svazu a Asie.

Mám vám nyní učinit prohlášení o našem postupu. Lze však vůbec pochybovat, jaká bude naše politika? Známe jediný cíl, a ten je neochvějný: jsme rozhodnuti zničit Hitlera a každou stopu po nacistickém režimu. Od toho se nedáme ničím – pravím, ničím – odvrátit. **Nebudeme nikdy vyjednávat ani se dohovořovat s Hitlerem nebo s kterýmkoli z jeho pochopů.**

Každému muži nebo státu, který bojuje proti nacismu, dostane se naší pomoci. Každý muž nebo stát, který jde s Hitlerem, je naším nepřitelem. To je naše politika a takové je naše prohlášení. Z toho vyplývá, že pomůžeme Sovětskému svazu a jeho lidu do krajnosti. Vyzveme všechny své přátele a spojence ve všech dílech světa, aby šli touže cestou a vytrvali na ní tak jako my, věrně a neochvějně až do konce.

Nabídli jsme vládě Sovětského svazu veškerou technickou i hospodářskou pomoc, kterou vládneme a která by jim mohla být užitečná. Hitler chce zničit sovětskou moc, protože doufá, že podaří-li se mu to, bude moci převést hlavní sílu své armády a letectva z východu na západ a vrhnout ji proti tomuto ostrovu; neboť ví, že buď si podmaní tento ostrov, nebo ho postihne těžký trest za jeho zločiny.

Hitlerův vpád do Sovětského svazu je pouhou předeherou zamýšleného vpádu na britské ostrovy. Hitler nepochybně doufá, že toho může dosáhnout před zimou a že pak bude moci podmanit si Velkou Británii ještě dříve, než loďstvo a letectvo Spojených států bude moci zakročit. Nebezpečí, v němž se ocitl Sovětský svaz, hrozí tudíž stejně nám a Spojeným státům, právě tak jako sovětský boj na obranu svého domova jest bojem všech svobodných mužů a svobodných národů v každém koutě zeměkoule.

Vezměme si k srdci poučení, které nám dává už tolik zkušeností! Zdvojneme své úsilí a udržme se spojenými silami, pokud v nás zbývá jediná jiskra života!“

Připojili jsme se hned za Československo k Churchillovu projevu.⁶⁰ Nazítří vyjádřili za Spojené státy prezident Roosevelt, Cordell Hull a Sumner Welles svůj souhlas s Churchillovou politikou plné pomoci Sovětskému svazu v odporu proti nacistickému Německu. 13. července 1941 došlo k podpisu britsko-sovětské smlouvy, kterou se oba státy zavázaly k všeobecné a vzájemné pomoci proti Hitlerovu Německu a k neuzavření ani separátního příměří, ani separátního míru s Německem. Brzy poté učinili postupně svá obdobná prohlášení ostatní spojenci, Polsko, Holandsko, Jugoslávie a Řecko, kteří plně přijali základní linii britsko-sovětské politiky a vojenské spolupráce proti mocnostem Osy.

Hned 24. června obrátil jsem se – jak jsem už dříve uvedl – rozhlasovým projevem z Londýna k národu doma. Pověděl jsem v něm, jak a proč k útoku Německa na Sovětský svaz došlo, jaký je to sebevražedný čin od Německa, jak přes počáteční úspěchy dožije se Hitler v Sovětském svazu hrozných katastrof, jak jsme tento vývoj očekávali, a že tudíž naše politika za Mnichova a po něm byla správná. Náš dřívější vztah k Sovětskému svazu z r. 1938 se těmito událostmi plně obnovuje. Naše vítězství a odčinění Mnichova je nyní nutno pokládat za zajištěné a celý národ musí se zdvojenými silami v svém boji proti Německu vytrvat.⁶¹

Vstoupil jsem hned znovu do styku se sovětským velvyslancem I. Majským, který mne 5. července 1941 vyrozuměl, že má pro mne oficiální sdělení z Moskvy. Téhož dne byla zaslána Majským stejná sdělení vládě polské a jugoslávské. Navštívil jsem ho 8. července. Majskij v rozmluvě o našich vzájemných vztazích mi vyjádřil mezi jiným stanovisko sovětské vlády takto: Sovětský svaz je pro nezávislost Československa a nemá v úmyslu zasahovati

60 Text telegramu, který Edvard Beneš poslal Winstonu Churchillovi, a jeho odpověď.

61 Text tohoto projevu v knize *Šest let*, s. 120–126.

jakkoli do vnitřních věcí Československé republiky, o kterých náleží rozhodovati jedině československému lidu. Vláda sovětská je ochotna obnoviti okamžitě diplomatické styky s československou vládou v Londýně; na můj dotaz, zdali by vláda sovětská přijala našeho dřívějšího vyslance, odpověděl, že přeje-li si vláda československá, souhlasí Sovětský svaz s návratem vyslance Fierlingera do Moskvy. Zároveň mi sovětský velvyslanec sdělil, že jeho vláda by souhlasila s vytvořením československých vojenských jednotek na sovětské frontě, bylo-li by to přáním československé vlády.

Požádal jsem velvyslance, aby dohoda, ke které jsme v tomto svém rozhovoru dospěli, byla mi dána v písemném dokumentu. Odpověděl, že se musí nejdříve dotázati Moskvy. Na základě instrukcí z Moskvy zaslal mi pak 16. července 1941 dopis, ke kterému připojil návrh sovětsko-československé dohody tohoto znění:

„Vláda Svazu sovětských socialistických republik a vláda Československé republiky se dohodly, že podepíší tuto úmluvu:

1. Obě vlády souhlasí, že si hned vzájemně vymění vyslance.
2. Obě vlády se zavazují, že si vzájemně budou poskytovat pomoc a jakoukoli podporu v dnešní válce proti hitlerovskému Německu.
3. Vláda Svazu sovětských socialistických republik projevuje svůj souhlas s tím, aby byly vytvořeny na území Svazu sovětských socialistických republik z československých státních občanů vojenské jednotky pod velením, které jmenuje československá vláda v soulase s vládou sovětskou. Pokud běží o vojenské použití, podléhají československé vojenské jednotky na území Svazu sovětských socialistických republik vrchnímu velení Svazu sovětských socialistických republik.
4. Tato úmluva vstoupí v platnost ihned po podepsání a nepodléhá ratifikaci.

5. Tato úmluva je vyhotovena ve dvou exemplářích, oba v jazyku ruském a československém. Obě znění mají stejnou platnost.“

Příštího dne československý ministr zahraničí informoval britskou, jakož i polskou a jugoslávskou vládu, s nimiž velvyslanec Majskij již také projednával obdobné návrhy své vlády, co se stalo. Přistoupili jsme okamžitě ke konkrétnímu jednání a 18. července 1941 – téhož dne, kdy došlo ke **konečné** úpravě našich vztahů i k britské vládě – jsme svou novou spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem podepsali. Byla podepsána na sovětském velvyslanectví v Londýně Ivanem Majským jménem Sovětského svazu a Janem Masarykem jménem Československé republiky.

Jak jsem oznámil domů ve své řeči v londýnském rozhlase 24. června, vrátili jsme se ve vztazích mezi oběma našimi státy k předmnichovské situaci a k starému přátelství. Sovětský svaz, který se stavěl tak rozhodně od počátku proti Mnichovu a který se stejnou rozhodností byl proti 15. březnu 1939, **zasadil v tomto rozhodném okamžiku smrtící ránu Mnichovu a všem jeho důsledkům**, neboť hned plně a rozhodně bez jakýchkoli omezení a podmínek **uznal opět republiku v jejím předmnichovském statutu**.

2.5 VÁLKA A SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ

2.5.1 *Spojené státy v druhé válce světové*

Právě v době, kdy v Německu se dostal k moci Hitler, stal se prezidentem Spojených států Franklin Delano Roosevelt (úřadu se ujal 4. března 1933); skoro by se mohlo říci, že to byla událost z vůle Prozřetelnosti.

Prezident Roosevelt byl upřímný demokrat a prozíravý praktický politik. Znal jsem ho dost dobře už z dob Wilsonových, z první války světové. Dovedl se obklopit spolupracovníky, kteří shodně s ním rozpoznali nebezpečí, hrozící celému civilizovanému světu z německé chtivosti po nadvládě a nových územích; nacistické učení o nadřazenosti německé rasy a brutální rozpínavost japonského imperialismu byly mu přímo fyzicky odporné a živelně se přičily celé jeho bytosti. Proto se stal důsledným odpůrcem všeho fašismu a nacismu již v době, kdy západní demokracie z vnitřní rozvrácenosti nebo nepochopení ustupovaly násilí, provádějící tzv. appeasement. Dobře také chápal hloubku duševního úpadku, který se jevil v posledních letech v evropské předválečné politice.

Jeho stanovisko charakterizovala řeč, kterou proslovil 5. října 1937 v Chicagu a v níž pravil: „Dnešní vláda teroru a mezinárodní nezákonnosti se začala před několika lety, začala se neoprávněným vměšováním některých států do vnitřních věcí národů jiných, vpádem na cizí území a porušováním smluv. Tato situace se dnes zhoršila tou měrou, že vážně ohrožuje samy základy civilizace. Bez vyhlášení války a bez jakéhokoli ospravedlnění jsou civilní osoby, ba i ženy a děti, dnes vražděny pumami. Jsou národy, které požadují pro sebe svobodu, svobodu však odpírají národům jiným. Jsou národy nevinné a tyto národy jsou ukrutně obětovány lakotné touze

národů jiných po moci a po nadvládě, která odporuje spravedlnosti a duchu laskavosti. Chceme mít svět, v němž bude možno volně dýchat a žít beze strachu a obav. Národy, které milují mír, musí soustředit své úsilí k posílení zájmů a zásad, které jediné tvoří podklad, na němž může být zaručen mír. Ti, kdož nedbají zájmů lidskosti, vyvolávají dnes mezinárodní anarchii a nejistotu, kterým nikdo nemůže uniknout pouhou izolací nebo neutralitou. Je naprosto nutná dohoda mírumilovných národů, aby byla obnovena důvěra v pravém slova smyslu, aby byla obnovena závazná cena podpisu a smluv. Je třeba, aby bylo uznáno, že mravnost státu má význam právě tak veliký jako mravnost jednotlivců. Pro americký národ je otázkou životního významu a důležitosti, aby posvátnost smluv byla obnovena a s ní i mezinárodní mravnost. Dnes nejde již pouze o porušování některých předpisů některých smluv, dnes jde o válku a mír, o mezinárodní zákony, a zvláště o zásady lidskosti...“

„Mravní svědomí světa musí uznat, jak velká důležitost a význam spočívají v potlačení všech nespravedlivostí. Musí především vysoko vytyčit jednu kardinální nezbytnost: úctu k posvátnosti smluv, úctu k svobodě a právům jiných. Také musí učinit konec každému mezinárodnímu útoku. Musí být obnoveny zásady míru, aby mohla žít civilizace a důvěra mezi národy. Touha národů po míru musí být vyjadřována takovým způsobem, že národy, které by byly v pokušení znásilňovat úmluvy a sáhnout na práva jiných, budou od toho odvráceny.“

Není divu, že Hitler, vypovídaje v prosinci 1941 Spojeným státům válku, vzpomněl této řeči způsobem jemu vlastním – hrubým a nekulturním.

Vycházeje z těchto mravních zásad a názorů na mravnost politickou, snažil se Roosevelt prostředkovat v československé záříjové krizi 1938, i když to tehdy nemělo výsledků, a ze stejných důvodů vycházelo též jeho stanovisko k znásilnění zbytku Československa v březnu 1939.

Zde chci jen krátce připomenout, jak se snažil v době, kdy vypukla válka v Evropě, pomáhati spojencům až do okamžiku, kdy Japonsko přepadlo Spojené státy a Amerika pak vstoupila do druhého světového konfliktu. V důsledku toho pak také Německo a Itálie vypověděly Spojeným státům válku.

Neutralitní zákonodárství Spojených států zakazovalo poskytovat válčícím stranám válečný materiál. V dubnu 1937 došlo ke změně, podle níž měl prezident Spojených států právo povolit vývoz válečného materiálu, jestliže kupující tento materiál napřed zaplatí a odveze si jej vlastními loďmi. Toto ustanovení, známé pod názvem „cash and carry“, platilo pouze 2 roky a jeho platnost se skončila těsně před válkou 1. května 1939. Proto také, když 5. září 1939 vláda Spojených států proklamovala neutralitu v nastalé evropské válce, podepsal Roosevelt neutralitní zákon bez doložky „cash and carry“. Prezidentu Rooseveltovi bylo však jasno, že nepřipravené demokracie budou proti dokonale vyzbrojenému útočníkovi naléhavě potřebovat pomoci. Již v poselství ke Kongresu 4. ledna 1939 vyslovil obavu, že neutralitní zákonodárství Spojených států v té formě, v níž existuje, může útočníkovi přinést pomoc a přitom ji odepřít jeho oběti. Odvoláváje se na tuto svou řeč, požádal 21. září 1939 Kongres, aby byl změněn neutralitní zákon, a zvláště aby byl zrušen obecný zákaz vývozu zbraní a aby bylo opět uvedeno v život ustanovení „cash and carry“. Tyto změny byly po delším jednání přijaty a od 4. listopadu 1939, kdy prezident Roosevelt nově upravený zákon podepsal, dostávaly podle svých finančních možností Velká Británie a Francie ze Spojených států válečný materiál pro své potřeby. Jakkoli tato pomoc byla značná, zvláště když Spojené státy po jistém váhání dovolily, aby i nejnovější modely zbraní bylo dovoleno prodávat, byla přece jen omezena, a to kupní silou a devizovými zásobami kupujících, po pádu Francie prakticky pouze Velké Británie.

Když lord Lothian, britský velvyslanec ve Washingtonu, 28. listopadu 1940 oznámil zástupcům tisku, že britské zásoby deviz

k nákupu válečného materiálu ve Spojených státech jsou téměř vyčerpány, a vznesl prosbu o další pomoc, rozvinul prezident Roosevelt nedlouho poté (18. prosince 1940) svůj plán na „půjčku a pronájem“ válečného materiálu (lend and lease). Odůvodňoval to větší pomocí, které se tím dostane Velké Británii bez okamžitého finančního zatížení a zároveň se vyzbrojí Spojené státy samy.

Podle tohoto plánu, jehož zákonnou normu předložil zároveň v Senátě a v domě [Sněmovně] reprezentantů 11. ledna 1941 po svém třetím nastoupení v úřadě prezidentském, měl být prezident Spojených států zmocněn dát vyrábět válečný materiál a prodávat jej vládám, jež označí, nebo jim jej půjčit nebo vyměnit nebo jiným způsobem dát k použití. Mimoto měl mít prezident pravomoc sdělovat zahraničním vládám jisté vojenské informace a dát svolení, aby cizí válečný materiál byl ve Spojených státech opravován. Prakticky šlo o opravu britských poškozených lodí v přístavech a docích Spojených států. Právem byl tento zákon, přijatý po malých úpravách 11. března 1941, označován za zákon o pomoci Velké Británii a právem mohl prezident Roosevelt po jeho přijetí prohlásit, že „největší průmyslový národ světa se stal arzenálem demokracií“.

Působnost zákona, který původně měl platit pouze do 30. června 1943, trvala až do ukončení války a byla postupně rozšířena na všechny státy, bránící se útoku. Vztahovala se tudíž na všechny spojence a také Sovětský svaz vděčí tomuto zákonu za velkou pomoc.

Spojené státy pomáhaly spojencům ještě v jiném směru. Nešlo jen o dodávky, šlo také o to, aby tyto dodávky došly bezpečně na místo svého určení. Německo tomu bránilo ponorkovou válkou, jíž Velká Británie čelila konvojováním lodí a ostrahou konvojů válečnými lodmi. Britské loďstvo bylo od doby zhroucení Francie přetíženo a mělo nedostatek doprovodných válečných lodí. Proto Roosevelt postoupil 50 torpédoborců Velké Británii (3. září 1940) za pronájem některých britských ostrovů Spojeným státům na dobu 99 let k zřízení námořních a leteckých opěrných bodů. Forma pronájmu

a **zřízení** opěrných bodů, jež se ukázala v době, kdy Spojené státy vstoupily do války, velmi vhodná, byla za daných zákonných možností jediná, jíž bylo lze použít k rychlé a účinné pomoci.

Ani to však nestačilo. 8. července 1941 oznámil Roosevelt, že americké námořní svazy se vylodily na ostrově Islandu a převzaly jeho ochranu. 20. července 1941 prohlásil, že je nutno zajistit zásobování amerických sil v Grónsku a na Islandě, a proto nařídil, aby lodi Spojených států, zajišťující přísun na tyto ostrovy, byly chráněny na cestě válečnými loďmi, a to nejen proti nastalému útoku, nýbrž i proti útoku pouze hrozícímu.

To znamenalo prakticky, že Spojené státy převzaly ochranu konvojů téměř až k břehům Anglie, a zabezpečily tak důležitou část britských dopravních cest. Konečný krok, znamenající tehdy největší možné ulehčení pro Velkou Británii, učinily Spojené státy 14. listopadu 1941. Tehdy dům [Sněmovna] reprezentantů přijal[a] opětnou změnu neutralitního zákona, podle níž bylo dovoleno, aby obchodní lodi Spojených států směly dopravovat válečný materiál do anglických přístavů. Spojené státy dodávaly Velké Británii tou dobou 50 % vyrobeného válečného materiálu a dopravovaly jej až do Anglie.

Po přepadení Sovětského svazu nejzávažnějším činem Rooseveltovým bylo jeho a Churchillovo společné vyhlášení tzv. Atlantické charty 14. srpna 1941, jejíž jednotlivá ustanovení byla v diametrálním rozporu se zásadami politiky, pěstované mocnostmi Osy.

O všechny zákony, které se týkaly pomoci Velké Británii a později spojencům, musel Roosevelt a jeho spolupracovníci usilovat někdy za obtížných podmínek. Rok 1940 byl rokem neúspěchů spojenců a Velká Británie stála od jeho druhé polovice úplně osamocena v boji proti Německu a Itálii. Ve Spojených státech konaly se též rok prezidentské volby, za jejichž přípravy musel prezident Roosevelt dbáti speciálně amerických poměrů a otázek a musel brát zřetel na veřejnost, na kterou měli vliv izolacionisté a propaganda, nacháze-

jící živnou půdu u některých částí amerického veřejného mínění, s nímž Německo počítalo. Boj proti propagandě izolacionistů, boj proti setrvání v neplodné absolutní neutralitě, na níž měl Hitler zájem, musel Roosevelt vést stejně vytrvale jako boj pro vyzbrojení Spojených států. Věděl, že musí Spojené státy připravit na okamžik, kdy budou donuceny účastnit se aktivně války. Toto nebezpečí nastalo ihned po sjednání Paktu tří 27. září 1940 v Berlíně, v němž Německo, Itálie a Japonsko se sjednotily v hrozbě, že vmísí-li se Spojené státy do expanzivního programu těchto tří mocností, půjdou společně proti Spojeným státům. Jeho předvídaté úsilí mělo i na tomto poli výsledky. 16. září 1941 mohl podepsat zákon o všeobecné branné povinnosti, podle nějž téměř 17 milionů mužů ve věku od 21 do 35 let bylo možno povolát k obraně Spojených států.

Neúnavnému úsilí Rooseveltovu a jeho praktické politice děkují Spojené státy a s nimi celý civilizovaný svět, že přes odpor izolacionistů a zastánců absolutní neutrality v době, kdy Japonsko po způsobu fašistických států přepadlo Spojené státy (7. prosince 1941 útokem na Pearl Harbor), a když v důsledku toho také Německo a Itálie jim přímo vypověděly válku (11. prosince 1941), byly Spojené státy morálně i materiálně připraveny tuto válku přijmout a dovést ji spolu se spojenci k vítěznému konci.

2.5.2 Vztah Spojených států amerických k Mnichovu

Stanovisko Spojených států amerických k Československu bylo za druhé války světové charakterizováno politikou, vedenou názorem o právní kontinuitě jistého druhu. Během krize a po krizi v září 1938 americká veřejnost byla neobyčejně rozrušena vším tím, co se stalo, postupem evropských velmocí k Československu, a zejména způsobem, jakým celá tato evropská krize byla rozřešena mnichovskou dohodou. Americký tisk uveřejňoval velmi podrobné zprávy o teh-

dejších událostech, rozhlas jim věnoval zcela výjimečnou pozornost a opravdové sympatie veřejného mínění Ameriky byly bezesporu **vždy**⁶² na naší straně.

Když jsem v únoru 1939 přijel do Spojených států, shledal jsem, že americká veřejnost byla informována v řadě důležitých věcí o událostech, týkajících se mnichovské dohody, důkladněji a věcněji nežli samo veřejné mínění Francie nebo Velké Británie, kde informace, podávané veřejnosti, byly velmi záměrné a tendenčně zabarveny politikou „appeasementu“.⁶³

Zdá se však – a z oficiálních dokumentů to jasně nyní vyplývá – že úřední kruhy washingtonské byly ve svých názorech na zářijovou krizi velmi vážně rozděleny, a tudíž do jisté míry nejisty. Nemůže být pochyby, že **některé** tyto kruhy washingtonské byly rozhodně **proti** politice „appeasementu“, sledované většinou Evropy vůči německému a italskému diktátorovi, **a zejména proti způsobu, jak byla prováděna**, a pak ovšem proti jejím výsledkům a důsledkům. Byl to především prezident F. D. Roosevelt sám.

Jest však rovněž pravda, že jiné, a to i oficiální kruhy **byly podstatně ve vleku mnichovské politiky a měly jistý podíl na odpovědnosti za ni**. Londýnský velvyslanec Spojených států **Joseph Kennedy** výslovně a důsledně stál za Chamberlainovou politikou „appeasementu“. Podporoval ji všude a ztotožňoval se s ní bez výhrad jednak za svého pobytu v Anglii v letech 1938 a 1939, jednak po svém návratu do USA a za prezidentské volební kampaně pro třetí volbu Rooseveltovu. Chamberlain se ve svém postupu o jeho stanovisko nejednou opíral.

62 Slova zvýrazněná tučným písmem jsou Benešova.

63 Americký rozhlas věnoval mi za mého pobytu ve Spojených státech v roce 1939 všechny řeči, projevy, zprávy a komentáře, které byly během mnichovské krize v americkém rozhlase proneseny. Byla to řada velikých a důkladných svazků, které samy byly svědkem, jak politicky vážně se Spojené státy na mnichovskou krizi dívaly.

Americký velvyslanec v Berlíně **Hugh Wilson** pevně věřil ještě v srpnu 1938, že mírumilovná orientace německé politiky není nemožná. Když se v Praze vyvíjely události takřka k vyvrcholení krize, přijel v srpnu 1938 z Berlína do Prahy, aby se na místě také u nás o situaci informoval. Mluvil s americkým a britským vyslancem v Praze, měl v Praze dlouhý rozhovor s lordem Runcimanem a nakonec 6. srpna 1938 navštívil i mne. Překvapil mne tehdy svou naivní vírou v mírové úmysly berlínské vlády. Výslovně mi říkal, že Göring nechce válku a pracuje jistotně pro mír a pro dohodu s námi a s ostatními.

Hugh Wilson byl v tom upřímný; měl k nám sympatie ještě z první války světové a nechtěl nám ublížit, ale o Německu a jeho úmyslech, plánech a intencích byl informován zcela nesprávně. V tomto smyslu informoval patrně také Washington. A jak on sám v roce 1939, když byl z Berlína odvolán, v Chicagu na schůzi bankéřů a národohospodářů zdůrazňoval, prvním a hlavním zájmem Spojených států tehdy bylo, aby nedošlo v Evropě k nové válce, v níž by znovu Amerika musila zakročít. Podle toho se díval na politiku „appeasementu“.

Vyslanec Spojených států v Paříži **William Bullitt** se sice na počátku tak veřejně jako J. Kennedy pro „appeasement“ nevyslovoval, ale pracoval proň usilovně. Jeho stanovisko za krize v září 1938 bylo k nám celkem negativní. Neskrýval to. Rozhodně Daladier za mnoha příležitostí naznačoval, že ve své politice „appeasementu“ je kryt stanoviskem amerického velvyslance, a tím i Spojených států. Bullitt sám usiloval ve všech směrech o zabránění nové veliké válce; přitom dával mírně najevo – omlouvaje tím svůj postup –, že Praha nepostupuje k německé minoritě dost blahovonně, že prezident Beneš je neústupný protiněmecký šovinista a že uvádí svou politikou evropský mír do nebezpečí.

Jeho politika v této době i později byla diktována hlavně jeho odporem – osobním odporem – k Sovětskému svazu, který si přinesl ze svého působení v Moskvě. Jeho postup byl zásadně protisovětský

a projevil se znovu a rozhodným způsobem později, když společně s Daladierem a Bonnetem plánovali a dosáhli vyloučení Sovětského svazu ze Společnosti národů pro jeho válku proti Finsku. Tehdy prý poslal svůj známý telegram do Washingtonu, že se mu dostalo konečně plného zadostiučinění (rozuměj: za to, co zažil v Moskvě jako velvyslanec). Až do pádu Francie prováděl v tomto smyslu svou politiku v Paříži a později – zdá se – i v Americe; také proti de Gaullovi podporoval do jisté míry podle všeho i režim Pétainův ve Vichy.

Vcelku bylo přirozené, že Spojené státy nazíraly na možnost evropského vojenského konfliktu s pochopitelnou úzkostí a pracovaly záměrně a soustavně, aby k němu v září 1938 a ani později nedošlo. Více než jasným dokladem toho je oficiální publikace State Departmentu *Peace and War*,⁶⁴ uveřejněná v lednu 1943 a obsahující úřední výklad o zahraniční politice Spojených států v letech 1931–1941.

Dokazuje se tu, jak Spojené státy usilovaly po celou tuto dobu o zachování míru, jak 26. září 1938 prezident Roosevelt se obrátil se svým poselstvím na Německo, Československo, Francii a Anglii, žádaje, aby se nepřestalo jednat o dohodu mezi Berlínem a Prahou; dále že 27. září 1938 poslal Cordell Hull diplomatickým zástupcům Spojených států v cizině instrukce, aby působili na vlády, u nichž byli akreditováni, aby se na Berlín a Prahu obrátily s podobnými výzvami.⁶⁵ A dodává se, že v týž den, 27. září 1938,

64 *Peace and War, United States Foreign Policy 1931–41* (Mír a válka, zahraniční politika Spojených států 1931–41). Vydáno americkým State Departmentem v lednu 1943.

65 Už tehdy, v září 1938, jsem pochopil, že telegramy všech ostatních států jihoamerických, vyzývajících mne rozhodně, abychom nešli v září 1938 za nic na světě do války s Německem, a zachránili tak mír, vycházely z iniciativy Spojených států amerických. V září 1938 tato výzva – proti úmyslům Spojených států i prezidenta Roosevelta – posloužila Hitlerovi a jeho plánům. Tehdy německá propaganda použila telegramu Rooseveltova a výzev jihoamerických států proti nám a líčila jejich smysl, jako by byly namířeny proti naší politice a pro Mnichov. Byla nám tím zasazena – proti vůli jejich autorů – poslední rána před Mnichovem.

se Roosevelt obrátil přímo na Mussoliniho se žádostí, aby pomohl působit na Berlín tak, aby spor mezi Prahou a Berlínem se vyřešil smírným jednáním, a ne válkou. Ale v tomtéž dokumentu se hned dodává – a to velmi zdůrazňuji –, že po podepsání rozhodnutí mnichovského státní sekretář Cordell Hull učinil veřejný projev, v němž zcela jasně vyznačil, **že dohoda mnichovská ani neza-
jišťuje mír, ani nespočívá na zdravých principech politických
a mravních.**

Všecka tato fakta nejlépe naznačují, jaké byly všeobecné směrnice zahraniční politiky Spojených států v době krize, která vedla k Mnichovu.

Když jsem v únoru 1939 přijel do Spojených států, hned jsem viděl, že izolacionisté a „appeaseři“ jsou i v Severní Americe dosti mocní. Ale celá americká veřejnost stejně jako oficiální kruhy ve Washingtonu si byly vědomy, že se stala Československu veliká křivda; říkaly to otevřeně. Ve všech částech Spojených států, které jsme navštívili Jan Masaryk nebo já za své přednáškové cesty v roce 1939, jsme zjistili, že veřejné mínění, tisk, většina vědeckého světa, důležití političtí činitelé a odpovědné kruhy vůbec jsou v té věci zajedno. Dodalo nám to tehdy velkou morální podporu, udržovalo to v nás naději a povzbuzení pro naši budoucí činnost.

Zmínil jsem se již dříve o způsobu, kterým prezident Roosevelt a washingtonská vláda reagovali na okupaci Prahy 15. března 1939 a na pokusy o rozbití Československa, a o tom, jak bylo zachráněno vyslancem Hurbanem naše vyslanectví, které pak vláda americká i nadále uznávala; dávala tím jasně najevo, že kapitolu o Československu z hlediska mezinárodního práva a politicky nepokládá za uzavřenu. Zmínil jsem se též o své návštěvě u prezidenta Roosevelta v Hyde Parku 28. května 1939 a o svých rozhovorech se státním tajemníkem Cordellem Hullem a státním podtajemníkem Sumnerem Wellesem 29. a 30. června 1939. To vše pro nás znamenalo, že v daném okamžiku budeme moci zahájit svou akci ve Spojených

státech – respektujícíe platné zákony a tehdejší neutrální politiku Spojených států – a zapnout ji do naší osvobozovací kampaně, jakmile válka v Evropě vypukne.

Podstatné důležitosti pro budoucnost byla tu pro nás tři fakta:

a) Spojené státy neuznávaly – na základě principů své politiky, už za prezidenta Coolidge veřejně prohlášených – násilné obsazení žádného státu.

b) Nebyly a necítily se vázány jednostranným rozhodnutím čtyř evropských velmocí v Mnichově, jehož se samy oficiálně neúčastnily.

c) Neměly v úmyslu změnit své stanovisko vůči Československu, jehož vyslanectví a konzuláty nepřestávaly fungovat a kterým se dostávalo i nadále oficiálního uznání od vlády Spojených států.

Vláda Spojených států, zaujavši toto prozíravé právní, mravně jediné správné, a politické stanovisko vůči Československu, **setrvala na něm důsledně až do konečného příznivého právního vyřešení celé naší situace ve Spojených státech v roce 1943.**

2.5.3 Spojené státy americké a uznání naší londýnské vlády

Když jsme po vypuknutí války v září 1939 utvořili ve Francii a Velké Británii Československý národní výbor, upustili jsme – na radu vyslance Hurbana – od usilování o jeho uznání Spojenými státy. Jednak postavení našeho vyslanectví bylo tam velmi dobré a vláda Spojených států měla v naší věci své právní hledisko pevné, jednak Spojené státy byly neutrální, a bylo tudíž výhodnější vyčkat dalšího vývoje. Když však 21. července 1940 byla prozatímní československá vláda v Londýně uznána britskou vládou a pak řadou jiných

spojeneckých vlád, dotázali jsme se ve Washingtonu důvěrně, je-li americká vláda ochotna přenést právní stanovisko, které do té doby zaujímal vůči československým diplomatickým a konzulárním úřadům, i na znovu utvořenou československou vládu.

Vláda Spojených států nečinila především námitek, aby naše americké úřady okamžitě prohlásily, že se podvolují autoritě naší nové vlády, a aby přijímaly její vedení a pokyny, včlenivše se úplně do rámce naší státní organizace. Naznačila nám dále, že vývoj událostí může vésti k uznání vlády, vzhledem k tomu, že její politika vůči Československu, **jehož právní kontinuita jako státu nepřestala nikdy pro ni existovati**, zůstává nezměněna a že otázka uznání československé vlády ve Washingtoně jest pečlivě zkoumána.⁶⁶ V tom duchu postupoval ve svých opatrných a taktických zákrocích vyslanec Hurban; v tom smyslu pomáhali nám ve Washingtonu od počátku roku 1941 někteří jiní činitelé, např. naši američtí přátelé z politických a univerzitních kruhů, naše Národní rada v Chicagu atd.

Po příjezdu amerického velvyslance J. G. Winanta zjara roku 1941 do Anglie navázal jsem s ním 28. března 1941 styky a pak pravidelnou politickou spolupráci; soustavně jsem ho informoval o našem postupu, o vývoji našich věcí a našeho mezinárodního postavení, jakož i o jednání o našem uznání Velkou Británií. Od prvního počátku zaujal k nám velmi kladné stanovisko a pomáhal pak Československu velmi účinně ve Washingtonu.

Od června 1941 pak vyslanec Hurban sám už pokládal situaci pro uznání naší vlády ve Washingtonu za zralou. 24. července 1941 byl přijat v té věci v osobní audienci přímo prezidentem Rooseveltem. Vysvětlil prezidentovi znovu celou situaci národa doma, jakož i politické a právní postavení naší londýnské vlády. Zároveň mu odevzdal můj osobní dopis ze 4. června 1941, kterým jsem se obracel na prezidenta Spojených států a kde jsem formuloval

66 Odpověď Cordella Hulla.

naši žádost o uznání vlády. Připomněl jsem tu Rooseveltovi svou rozmluvu s ním z května v roce 1939 v Hyde Parku, vyložil jsem stav odboje doma a za hranicemi a stav našich dosavadních uznání jinými státy, zdůraznil jsem, co dosud pro nás v této válce Spojené státy učinily a jaký by to mělo pro náš lid doma význam, kdyby nyní Spojené státy uznáním naší londýnské vlády ukázaly, jaká je definitivní jejich politika vůči naší zemi.

29. července informoval pak State Department vyslanec Hurbana, že uznání československé vlády v Londýně bylo rozhodnuto, že mi bude v tom smyslu zaslána přímo odpověď prezidenta Roosevelta na můj dopis a že americký velvyslanec v Londýně J. G. Winant bude zároveň pověřen odevzdáním úřední nóty ministru zahraničních věcí Janu Masarykovi.

O několik dní později odevzdal mi velvyslanec Winant tento osobní dopis prezidenta Roosevelta. A 1. srpna dostal Jan Masaryk od velvyslance Winanta nótu, která definovala stanovisko vlády Spojených států.

Zároveň nám bylo sděleno, že pokud jde o otázku definitivních hranic, vláda Spojených států nemá v té věci žádných závazků.

Tyto události přivedly náš boj o navrácení naší vlasti a národu jejich dřívějšího mezinárodního politického, diplomatického a právního postavení téměř k úspěšnému závěru. Rozhodnutí prezidenta Roosevelta bylo konečnou a rozhodnou ranou celé tehdejší německé akci proti znovubudování Československa a proti svobodě jeho lidu. Bylo také **posledním** krokem, který potřebovala tehdy naše akce pro znovuzřízení mezinárodního právního, politického a diplomatického předmnichovského postavení Československa v celém světě. Dlužno zvláště zdůraznit, že toto uznání bylo uskutečněno **ještě v době, kdy Spojené státy byly státem neutrálním**, a že naše akce pro uznání Spojenými státy byla zahájena ještě před plným a definitivním uznáním Velkou Británií a Sovětským svazem.

O **definitivní** a plné uznání Spojenými státy nebylo vlastně pak již třeba zvlášť jednat. To vyřídily události samy. Po uznání britském a sovětském z 18. července 1941 se totiž naše mezinárodněprávní a politická situace rychle zlepšovala a doplňovala postupnými uznáními všech svobodných států světa, takže od té **doby** diplomaticky a mezinárodněprávně nebylo možno mítí žádných pochybností o politickém výsledku války a spojenecké válečné politiky pro nás.

Vláda československá v čele s druhým prezidentem republiky byla tu znovu uznána jako plnoprávná vláda dřívějšího státu postupně těmito státy: Čínou jako čtvrtou hlavní válčící velmocí se státy Osy 27. srpna 1941, Norskem 12. října 1940, Polskem 27. listopadu 1940, Belgií 13. prosince 1940, Egyptem 13. března 1941, Holandskem 15. března 1941, Jugoslávií 19. května 1941, s Irskem navázány styky 28. července 1941, s Lucemburskem 27. února 1942, s Mexikem 26. března, s Íránem 27. května 1942, s Bolívií 5. června 1942, s Uruguayí 29. června 1942, s Kubou 4. července 1942, s Peru 6. července 1942, s Rep. dominikánskou 10. července 1942, s Řeckem 19. srpna 1942, Brazílií 16. září 1942, Ekvádorem 13. ledna 1943, s Kolumbií a Venezuelou 9. ledna 1943, s republikou Chile 31. března 1943.

Jak známo, vstoupily Spojené státy do války až po útoku Japonska na Pearl Harbor 7. prosince 1941, jímž se Japonsko velmi manifestačně připojilo k imperialistické válce Německa a Itálie. Od té chvíle přešel pak Washington od své poloválečné účasti, v níž na válečných operacích proti Německu se neúčastnil a zůstával i při své vydatné pomoci demokratickým mocnostem právně neutrálním, k své plné a všestranné účasti na politické, diplomatické a vojenské akci demokratických mocností proti německému, italskému a japonskému nacismu a fašismu.

S [Národním] výborem bojující Francie, vedeným gen. de Gaullem, navázala československá vláda oficiální styky hned po

svém prvním britském uznání, pokládajíc od počátku Bojující Francii za opravdového zástupce lidu francouzského, a přenesla pak také na podzim roku 1943 automaticky toto uznání na Výbor pro národní osvobození v Alžírsku. U Společnosti národů a u Mezinárodního úřadu práce zastoupení Československé republiky nepřestalo nikdy existovat. U několika neutrálních států zůstaly naše úřady buď ve stavu uznání „de facto“, anebo aspoň jako tolerované přes nátlak a obtíže, které s tím příslušné státy měly s Němci.

Spojené státy americké za těch okolností bez nových formálních jednání a procedur dávaly nám mezinárodněprávně totéž diplomatické postavení jako ostatním vládám v exilu, jmenovaly u nás stejně svého vyslance a nakonec **26. října 1942 oficiálně sdělily ministru Masarykovi, že uznání Spojených států dlužno pokládat mezinárodněprávně za plné a definitivní.** Totéž sdělení učinil mi pak dva dni poté, v den našeho národního svátku, vyslanec Biddle, dodávaje současně, že Spojené státy očekávají, že v daném okamžiku učiním ve Washingtonu jako hlava státu tutéž oficiální návštěvu, jakou učinily již hlavy států ostatních exilovaných vlád v Londýně. To se pak stalo v květnu roku 1943.

2.5.4 Spojené státy ve válce – moje oficiální politická cesta do Washingtonu

O Vánocích roku 1942 přijel do Londýna náš washingtonský vyslanec Vladimír Hurban, aby se seznámil s našimi poměry v Anglii. Přinesl mi zároveň vzkaz od prezidenta Roosevelta, v němž mne tento přední a vynikající spojenecký státník zval k oficiální návštěvě Spojených států a k rozhovorům o našich i spojeneckých válečných problémech. Naše londýnská vláda se ihned usnesla, abych tuto cestu vykonal.

Dal jsem tudíž hned odpověď v tomto smyslu, rozhodnův, že ji budu politicky vázat na dříve už plánovanou cestu do Sovětského svazu. Celá spojenecká válečná politika byla mi totiž jedním jediným celkem, neboť v této druhé světové válce byly všechny světové problémy více nežli kdy jindy vázány k sobě navzájem, a nebylo vůbec možno řešit jeden jediný nezávisle na druhém. Udělal jsem si tedy hned celkový plán: pojedu zjara nejdříve do Washingtonu a pak brzy po návratu se vypravím z Londýna do Moskvy.

Bylo ovšem třeba na cestu se politicky připravit, jak rozhovory s Angličany, tak zejména dohovorem s Moskvou. Během měsíce března a dubna 1943 předložil jsem řadu otázek velvyslanci Bogomolovovi, v nichž jsem chtěl precizovat přesně náš vztah k Sovětskému svazu, zjistit si stanovisko Moskvy k řadě evropských otázek (zejména pokud jde o Německo) a zjistit si celkové hledisko Sovětského svazu k jednotlivým podstatným otázkám všeobecné spojenecké politiky válečné. V rozhovorech těch byly také už v zásadě dohovoreny všechny body naší budoucí spojenecké smlouvy se Sovětským svazem, již jsme chtěli při své cestě do Moskvy uzavřít.

Skončiv během dubna všechny tyto přípravy a rozhovory, vydal jsem se 6. května na cestu do Spojených států. Za nádherného květnového dne odletěli jsme z Londýna nejprve do skotského leteckého přístavu, odkud se pravidelně konaly lety přes Atlantik. Týž večer jsme odletěli na Island. Byla to naše první zastávka. Tam nás převzali Američané, kteří si zde zařídili asi 10 km jižně od Reykjavíku s opravdovou americkou velkorysostí velikou leteckou a válečnou základnu pro americkou armádu. Když se setmělo, vzletěli jsme znovu a druhého dne brzy ráno přistáli jsme po absolvování druhé letecké etapy na jihozápadním pobřeží Grónska. Odtud pak jsme nastoupili k třetí letecké etapě z Grónska přes Kanadu, kde jsme se znovu nakrátko zastavili. Téhož dne odpoledne jsme dorazili na známé letiště Laguardiovo v New Yorku.

Přelet můj a mých průvodců (mezi nimi byl i vyslanec Smutný a tajemník dr. Táborský) byl chován v tajnosti, neboť jsme měli dojetí do New Yorku oficiálně o několik dní později. V této době, kdy přelet oceánu nebyl ještě ani cestou zcela obvyklou, ani všeobecně užívanou, byla to zkušenost i politicky – vzhledem k pozorováním, která se nám tu naskytovala – velmi zajímavá.

Sešel jsem se hned druhého dne s vyslancem Hurbanem a dr. Papánkem⁶⁷. Probral jsem s nimi situaci ve Spojených státech a všechny otázky, kterých se bude třeba dotknout v rozhovorech s prezidentem Rooseveltem a jeho spolupracovníky. Teprve pak jsme oznámili svůj oficiální příjezd do Washingtonu.

Za svého pobytu ve Washingtonu v květnu a v červnu 1943 jsem měl především řadu osobních politických rozhovorů s prezidentem Rooseveltem, státním sekretářem Cordellem Hullem, vysokými činiteli ministerstva věcí zahraničních Sumnerem Wellesem a Berlem, viceprezidentem H. Wallacem, ministrem financí Morgenthauem, ministry Stimsonem a Knoxem, s řadou členů Senátu a Sněmovny reprezentantů, činitelů politických, vojenských, hospodářských a finančních. Měl jsem o finální projev o Československu, jeho poslání, jeho politice a jeho postavení v Evropě v obou amerických sněmovnách a jménem národa jsem zde učinil nové vyznání víry v sílu a životnost naší příští demokracie. Mohl jsem vidět znovu zblízka lid Spojených států, jeho náladu, jeho názory a snahy, jeho morálku, jeho válečné úsilí – které bylo tehdy už tak ohromné, že se slovy sotva dá vylíčit – a jeho plány pro budoucí vítězství a pro budoucí mír.

Na pozvání předsedy vlády kanadské Mackenzie Kinga zajel jsem 2. června na oficiální návštěvu i do Kanady, prožil jsem tam 2. až 5. června dny obdobné a mohl jsem učiniti úplně stejná zjištění o názorech a válečném úsilí Kanady. V rozmluvách, které jsem tehdy měl s předsedou vlády Mackenzie Kingem a s řadou jiných členů

67 Jan Papánek byl čl. diplomat a právník slovenské národnosti. *Pozn. red.*

vlády kanadské, mohl jsem konstatovat, jak Kanada silně pocítovala nespravedlnost Mnichova a jak sympatie jejího lidu k Československu zůstaly nám v plné síle zachovány. Jinak se politické rozhovory v Kanadě týkaly týchž problémů jako ve Spojených státech, především Sovětského svazu.

Moje politická cesta a všechny mé rozhovory ve Washingtonu byly především veřejným, a řekl bych, skoro demonstrativním potvrzením a zpečetěním naší oficiální mezinárodněprávní pozice ve Spojených státech a v ostatním světě. Znovu se tím zdůrazňovalo, že Spojené státy z toho, co se nám stalo v letech 1938 a 1939, nic neuznávaly, že republika pro ně mezinárodně plně existuje, mnichovská hranice a vše, co s ní bylo spojeno, ať ve věci Slovenska, Maďarska, našich Němců, či kohokoli jiného, nemá vůbec mezinárodní platnosti a že otázka slovenská, otázka našich Němců, otázka karpatoruská jsou naše otázky vnitřní.

V tomto duchu se nesly také všechny naše oficiální rozhovory. Mezi námi a vládou Spojených států bylo vše naprosto jasné: nebylo žádných nedorozumění nebo právních nejasností, nebylo tehdy také žádných rozporů v názorech, pokud šlo o naše podstatné otázky. Bylo ovšem samozřejmé, že řada důležitých otázek bude mezi námi diskutována s konečnou platností až ve chvíli příměří a míru – **zejména podrobnosti ve věcech hraničních** – ale tak tomu bylo také se všemi státy ostatními.

Celá válka proti Německu, Itálii a Japonsku se všemi jejich satelity byla pokládána za válku společnou a jedinou. I zde jsem se přesvědčil, do jak strašného nebezpečí vedla Slovensko zrada Tisova, Tukova, Sidorova, Machova, Čatlošova a všech těch zrádců ostatních.⁶⁸ A zvláště,

68 Vojtech Tuka byl předseda vlády první slovenské republiky a válečný zločinec; Karol Sidor byl slovenský novinář a politik, představitel slovenského klerikálního nacionalismu; Alexander „Šaňo“ Mach byl slovenský novinář, hlavní velitel Hlinkovy gardy a ministr vnitra Slovenského státu; Ferdinand Čatloš byl slovenský generál, ministr národní obrany Slovenského státu. *Pozn. red.*

že vedli válku nejen proti Sovětskému svazu, nýbrž i proti Velké Británii, a hlavně proti Spojeným státům, v očích mnoha Američanů nám velmi škodilo a zájmy slovenského lidu co nejméně ohrožovalo.

Byl jsem v Americe ve chvíli nejtěžších vojenských neúspěchů německých na východní frontě, kdy se německá propaganda rozšířela štváním proti Sovětskému svazu, aby vyvolala rozpor především mezi ním a Spojenými státy. Byl to jeden z posledních pokusů o záchranu Německa. Za svého pobytu ve Spojených státech mohl jsem však na vlastní oči vidět výsledky této kampaně. Vyvolala jak oficiální rozhovory mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, tak také veliké veřejné diskuse. Sám jsem se rozhovorů a diskusí těch účastnil, a to jak v osobním styku s Rooseveltem, Cordellem Hullem, Sumnerem Wellesem, Berlem, Hopkinsem aj., tak i na veřejných schůzích a v různých projevech.

Vysloužil jsem si, jak je známo, za to v propagandě německé a maďarské titul bolševického agenta a agenta Stalinova. S výsledky této veliké mezinárodní diskuse jsem byl však tehdy velmi spokojen: více než kdy jindy bylo v Americe každému jasno, že válku je možno vyhrát jen v intimní a loajální spolupráci Spojených států, Velké Británie, Sovětského svazu – a ovšem i všech ostatních spojených národů. Už tehdy se tím vlastně připravovala známá moskevská konference tří zahraničních ministrů (Molotova, Hulla a Edena), k níž pak došlo v měsíci říjnu 1943 a která měla svými rozhodnutími tak veliký význam pro konečné vítězství spojenců.

Přijel jsem do Washingtonu za okolností dosti zvláštních. Spojené státy vstupovaly tehdy do období války, jež pro ně znamenalo docela jisté vítězství – toto vědomí jistého konečného vítězství bylo tu pro cizince přímo strhující. Vojenské důsledky obsazení severní Afriky společně s Brity, provedeného odvážně a úspěšně na konci předcházejícího roku, se začínaly projevovat; vzhledem k tomu, že Sovětský svaz se italské kampaně neúčastnil, začala se jevit nutnost dosáhnout větší harmonie v politickém a diplomatickém, a ovšem i ve vojenském ve-

dení války. Mezi Rooseveltem a Churchillem byl stálý kontakt a právě den před mým příjezdem do Washingtonu přijel do hlavního města Spojených států k novým poradám i Winston Churchill.

Nejvýznamnějším předmětem mého jednání této chvíle – vedle našich vztahů se Spojenými státy a všech československých otázek politicko-diplomatických – byla otázka Francie, režim Pétainův, uznání de Gaulla, další postup proti Itálii, další jednání o Polsko v jeho vztahu k Sovětskému svazu – jakož vůbec definitivní vyjasnění pozice Velké Británie a Spojených států vůči Sovětskému svazu – to vše zůstávalo stále na denním pořádku. Konečně se velmi naléhavě začala klást už otázka, co mají jednotliví spojenci v úmyslu učiniti na konci války s Německem.

Po slavnostní večeři v Bílém domě 12. května 1943, již se účastnila většina členů vlády, řada poslanců a senátorů a někteří vojeňští poradci Rooseveltovi, odešli jsme s prezidentem do jeho pracovny a setrvali tam až do dvou hodin ráno v živé a otevřené diskusi o všech uvedených otázkách diplomatických a vojenských. Rozhovoru byli přítomni vyslanec VI. Hurban a vyslanec J. Smutný.

Rozhovor se začal otázkou Francie. Roosevelt mi vykládal důvody své zdrženlivosti k de Gaullovi, analyzoval poměry ve Francii, v Alžírsku a v Maroku, jak je viděl za konference v Casablance s Winstonem Churchillem, a projevil o dalším vývoji celé země a impéria francouzského názory spíše pesimistické. Počítal vcelku s velmi dlouhou trvající rekonvalescencí Francie i v případě plného vítězství nad Německem. Jasně jsem z jeho pozorování věcí vycítil jistý druh osobního zklamání nad Francií vůbec – a bylo to vidět i z jeho postupu jak vůči režimu Pétainovu, tak i vůči hnutí de Gaullovu.

Pokusil jsem se hájit Francii a dokazovat nutnost pro nás všechny, bez zřetele na jeho a Churchillovy rozpory s de Gaullem, přispět Francii, rychle jí pomoci na nohy a postavit ji do řady bojujících velmocí evropských. „Na evropském kontinentě,“ dovozoval jsem, „je v zájmu Evropy i ostatního světa a vzhledem k budoucí situaci

Německa třeba, aby tu byla zase vedle Sovětského svazu ještě jedna silná demokratická velmoc – Francie.“ Prezident kritizoval však její režim v koloniích, jak jej viděl za svého nedávného pobytu v severní Africe, a pochyboval, že poválečná Francie bude moci všechny své kolonie udržet. Myslím, že vcelku mé argumenty uznával, ale ve své zdrženlivosti zatím setrval.

Pak jsme přešli na Polsko a Sovětský svaz. Bylo to v době, kdy spor mezi oběma dosahoval svého vrcholu a kdy spojenci – hlavně Velká Británie a Spojené státy – se musili v této otázce definitivně rozhodnout. Miliony amerických Poláků do sporu silně zasahovaly a jejich vliv na eventuální prezidentské volby severoamerické hrál tu velikou roli. Ze stanoviska Rooseveltova, projeveného za diskuse – a ještě více z názorů Harryho Hopkinse, osobního poradce Rooseveltova, které mi sdělil on sám na druhý den při dalším rozhovoru – viděl jsem, že Spojené státy už zaujaly definitivní stanovisko, že v podstatě přijaly názor Sovětského svazu o změně dřívější východní polské hranice a že zásadně souhlasí s tím, že musí dojít k dohodě Polska se Sovětským svazem a k nějaké jejich spolupráci. Jinak Spojené státy za tehdejší postup Polska neměly chuť se postavit. Přesvědčil jsem se zejména (byl to závěr **můj** z washingtonských rozhovorů), že názory londýnských Poláků – a ovšem i jejich vlády – o tehdejší podpoře polských požadavků Spojenými státy proti Sovětskému svazu spočívají na iluzích či zbožných jejich přáních a že je úplný omyl počítat s tím, že by vliv Poláků amerických mohl tu způsobit jakoukoli zásadní změnu. Stejně rozhodně formuloval mi příštího dne toto stanovisko státní podtajemník Sumner Welles.

Navázal jsem na tuto diskusi otázku našeho vztahu k Sovětskému svazu. Povím ještě dále podrobněji, jak se vztah ten vyvíjel. Zatím jen zdůrazňuji, že připravuje se v Londýně na cestu do Washingtonu, vzkázal jsem po velvyslanci Bogomolovovi do Moskvy, že by bylo dobře, kdybych znal před návštěvou v Americe některá zásadní

hlediska Sovětského svazu stran Německa, Francie, Polska a i nás, abych mohl správně ve Washingtonu na příslušné dotazy odpovědět. Jak uvádím na jiném místě, položil jsem Bogomolovovi v tom směru zcela přesné otázky a dostal jsem také přesné odpovědi. Mimo jiné byla tu položena a zodpověděna otázka naší definitivní smlouvy se Sovětským svazem, otázka sovětské politiky vůči Německu, stanovisko sovětské k celé otázce polské atd. Zejména jsem s Bogomolovem – a jeho prostřednictvím s Moskvou – v podstatě už dojednal znění naší spojenecké smlouvy a podporu Sovětského svazu v našem konečném vztahu k našim Němcům. Přijel jsem tudíž do Washingtonu celkem s jasnými představami, jak se asi vbrzku náš vztah k Sovětskému svazu vyvine.

V tom smyslu se rozvíjel náš rozhovor o všech těchto otázkách s Rooseveltem. Sdělil jsem mu, že jsem si vědom dalšího vývoje Sovětského svazu a pro nás z toho vyplývající nutnosti vývoji tomu se přizpůsobit. Otevřeně jsem Rooseveltovi vyložil, že nemůžeme připustit v budoucnosti nový Mnichov, což nás nutí už nyní počítat s dohodou se Sovětským svazem. Stejně jsem mu vyložil, že je mi jasno, že budeme se Sovětským svazem sousedit, a to že bude mít jistý vliv také na naši vnitřní politiku i ve smyslu budoucího našeho vývoje sociálního a hospodářského. Řekl jsem konečně, že po návratu z Ameriky mám v úmyslu se hned odebrat do Moskvy a se Sovětským svazem se definitivně dohodnout. A že věřím, že by i Polsko mělo dělat podobnou politiku, a tím konečnou dohodu o polské otázce mezi třemi hlavními velmocemi umožnit.

Po delší diskusi o těchto věcech vyslovil Roosevelt pro tuto politiku plně své pochopení. Pověděl jsem již, že stejně se vyslovil Harry Hopkins, intimní politický spolupracovník Rooseveltův, a v témže smyslu projevil své názory Sumner Welles. Ještě za mého pobytu ve Washingtoně došla mi z Londýna zpráva od Bogomolova o kladném stanovisku Sovětského svazu k transferu našich Němců po skončení války. Naznačil jsem Rooseveltovi, jak se na transfer Němců díváme

my i Sovětský svaz. Roosevelt jasně zdůraznil, že Mnichov byl pro celý svět taková lekce, že otázka našich Němců musí být podrobně zkoumána **a podle mnou uvedených výsledků našeho podrobného studia s odvahou řešena a rozřešena**. Očekával jsem tudíž s určitostí a právem, že ve chvíli, kdy otázka transferu Němců bude konkrétně položena, Spojené státy nás budou podporovat. Stalo se tak opravdu.

Mluvil jsem pak ve stejném smyslu s Rooseveltem o všech těchto otázkách – a o jiných – ještě při dalších dvou návštěvách. Z Washingtonu jsem odjel na delší cesty po Spojených státech, zhlédl řadu průmyslových, vojenských a jiných středisek, viděl ohromné válečné úsilí Spojených států a znovu jsem činil závěr, že vítězství, plného a rozhodného, bude spojenci dosaženo. Navštívil jsem zejména New York, Chicago, Detroit a jiná místa. Všude jsem měl veřejné přednášky, v nichž jsem zaujímal otevřeně stanovisko k běžným otázkám politickým a diplomatickým. V Chicagu jsem byl přijat slavnostně na univerzitě, jejímž jsem byl stále ještě profesorem. Všude – a při každé příležitosti – byla mi kladena otázka o budoucím vývoji Sovětského svazu, o možné jeho spolupráci se západními velmocemi, o jeho vztazích k budoucím jeho sousedům a k malým státům vůbec, o jeho úmyslech zrevolucionovat a zkomunizovat svět atd. atd. Vcelku všechny mé odpovědi v různých formách vyjadřovaly asi to, co jsem vyložil později v poslední kapitole své knihy *Demokracie dnes a zítra*, a to, co jsem řekl o slovanské politice v pozdější své knize *Úvahy o slovanství*.

Ještě bych se chtěl zmínit několika slovy o naší společné schůzce u Roosevelta s Winstonem Churchillem, která se konala 13. května, den po mém příjezdu do Washingtonu. Roosevelt mne na této schůzce mezi jiným vyzval, abych jim oběma řekl svůj názor na otázku rozdělení Německa. Byl jsem zdrženlivý, nepokládaje věc tehdy ještě za zralou a neznaje přesného stanoviska ostatních – zejména Sovětského svazu. Vyslovil jsem však své pevné přesvědčení, že bude naprosto nutné soudit válečné zločince německé, že bude

třeba organizovat důkladnou a trvalou převýchovu německého lidu a že bez značné decentralizace a podstatné změny sociální struktury německé se poválečné Německo v Německo opravdu mírové a demokratické nepřetvoří.

* * *

Pokládal jsem tuto návštěvu a své rozmluvy s Rooseveltem – jejichž obsah tu ovšem podávám v rozsahu velmi stručném – za další veliký mezník v naší válečné politice. Byla veskrze úspěšná a výsledky tehdejších politických rozmluv pro nás zcela rozhodující. Zdůrazňuji zejména, že **v rozmluvě o našich otázkách probíral jsem s Rooseveltem dvakrát podrobně všechny důvody a postup při odsunu našich Němců z Československa do Německa. Našel jsem u prezidenta plné pochopení, které projevoval ve všech otázkách, týkajících se Mnichova, a dal mi už tehdy plný souhlas s provedením transferu největšího možného počtu našich Němců.**

Odcházel jsem z Washingtonu znovu s přesvědčením, že je nutno, abych návštěvou Moskvy dovršil své dosavadní jednání v Londýně a Washingtoně a abych tuto návštěvu vykonal ihned po svém návratu ze Spojených států.

Je v historii málo příkladů, aby se dostalo politice malého státu v dobách tak bouřlivých a převratných tak velikého zadostiučinění a uznání správnosti jeho postupu, jako tomu bylo za této mé cesty. **V přijetí, které mi ve Spojených státech a v Kanadě u příležitosti této cesty připravili, pocíťoval jsem už v létě roku 1943 tento politický fakt, pro náš stát a národ tak významný, nejsilněji.**

2.6 ZÁPADNÍ VELMOCI ODČIŇUJÍ MNICHOV

2.6.1 Jednání s Velkou Británií o odvolání Mnichova

Nikdy – ani v situaci pro nás nejhorší – jsem nevěřil, že mnichovský diktát bude základem trvalého míru nebo trvalého právního stavu středoevropského. Mé pochyby se týkaly vždy jen doby trvání této hrůzné a nemorální politické nespravedlnosti; hrozil jsem se, co všechno by mohlo stihnouti náš národ, kdyby diktát měl trvat – v jakéms takéms míru – třeba jen několik let.

Bál jsem se v tom případě o morálku národa. Fašisté a nacisté, političtí dobrodruhové, cynikové a nemorální političtí vypočítavci, tzv. političtí realisté a obhájci nemravné politiky několika železek, nevzdělaní političtí prospěcháři a třídní bezohlední egoisté, vcelku: celá naše politická a duchovní reakce by měla měla pravdu proti masarykovské a mé politické koncepci a politické mravnosti! A národ jako celek by byl politicky, hospodářsky, sociálně a mravně strašně sešel a utrpěl úhonu na desetiletí, ne-li na století.

Opakuji: nevěřil jsem, že to je možné. Aby to však možné nebylo, bylo nutno, jako vždy v politickém životě, hned rozhodně a bez únavy proti tomu pracovat. Stejně jsem nikdy nepochyboval, že Mnichov **nebyl koncem** veliké krize, **nýbrž jejím začátkem**. Nacistické Německo potřebovalo Mnichov, **aby mohlo svou expanzi opravdu začít**. Ten egoistický a k nám tak bezohledný směr, který byl u moci v západních demokraciích, to nechápal nebo nechtěl chápat.

Jsa si tím jist, čekal jsem – jak stále zdůrazňuji – válku, a začal jsem tudíž hned po Mnichově přípravě pro náš politický cíl: pro odstranění mnichovského diktátu, pro obnovení republiky, pro

napravení křivd, **pro politické a mravní zadostiučinění**. Od září 1938, doslova vstáváje lehaje, jsem na to myslil, žil jsem tím a trpěl a každým politickým činem k tomu směřoval. Byl to opravdu už jediný cíl mého života.

Tento pocit byl tím silnější, že netrvalo ani šest měsíců a Německo Mnichov samo zničilo. Obě garantující demokratické velmoci pod nepřipustnými záminkami nedodržely – **už podruhé** – své slavnostní závazky, v Mnichově podepsané: hájit mezinárodní existenci okleštěného Československa. Tento nový gangsterský čin Německa byl v dalších šesti měsících vyvrcholen útokem na Polsko, a tak ani ten poslední veliký důvod pro Mnichov – zachránit světový mír – a tím zdánlivou oprávněnost žádat od Československa obět (tj. aby dalo tzv. svobodu svým minoritám) neměl už ani platnosti, ani smysl. Celá politika, jež vedla k Mnichovu, byla vrcholně přivedena ad absurdum, ukázala se naprosto nemožnou, fundamentálně chybnou, zcela lehkověrnou a krajně lehkovážnou a přímo vrcholně směšnou pro všechny, kdo věříce nevěříce jí, stali se jejími iniciátory a autory.

Podmínky pro zrušení mnichovského diktátu a všech jeho důsledků byly tudíž objektivně už dávno dány.

Nebyly však dány subjektivně. Všichni ti, kdo u západních velmocí mnichovský diktát připravili a provedli, byli stále u moci, když se válka začala; a byli u moci ještě dlouho potom – někteří dokonce přes celou válku. Válka plná tři léta probíhala pro spojence špatně a samozřejmá zásada politiky a diplomacie nezavazovat se předčasně k něčemu, o čem nejsem jist, že budu moci provést, byla uplatňována jimi všemi především tam, kde by to bylo znamenalo vlastní désaveu⁶⁹ a odsouzení sebe i svých dřívějších politických činů.

Hluboká souvislost Mnichova s vnitřní politikou ve Francii a v Anglii byla dalším velikým důvodem k odkládání nápravy tohoto

69 Popření. *Pozn. red.*

zlého činu. Nejasnost vztahu západních mocností k Sovětskému svazu, proti němuž byl mnichovský diktát také jasným proviněním, stejně jako proti Československu, vedla rozhodující kruhy západních demokratických mocí, aby postupovaly i zde rezervovaně, někdy až odmítavě.

Proto boj o veřejné a závazné odvolání mnichovského diktátu ve Velké Británii byl tak svrchovaně obtížný, a to i tehdy, když odvolání Mnichova bylo německou politikou válečnou právně i politicky vrchovatě umožněno a když právní stav mnichovský byl Berlínem doslova záměrně a hrubě cynicky zničen. Působila tu, v Londýně, v Paříži i jinde, neuvěřitelně dlouho kletba zlého činu. Začal jsem přesto tento boj hned soukromě a osobně po svém příjezdu do Anglie a pak do Ameriky. Obsazení Prahy 15. března dalo mi možnost vystoupit poprvé veřejně a začít hlásat princip právní kontinuity první republiky; válka Německa proti Polsku, Francii a Velké Británii nám umožnila prohlásit to za první zásadu naší politiky.

První konkrétní pokus o veřejné prohlášení Velké Británie v tomto smyslu jsem pak učinil při druhém výročí Mnichova roku 1940. Bylo to už po uznání naší prozatímní vlády Velkou Británií, ve chvíli, kdy se v Anglii nově organizovalo naše z Francie příšlé vojsko a kdy naši letci se už účastnili nad Lamanšským kanálem „bitvy o Británii“. Při uznání prozatímní vlády dala nám vláda britská ujištění, ne že uznává nějaké **naše** hranice, nýbrž že **není vázána ničím ve věci kterýchkoli hranic ve střední Evropě**. Nedostačovalo nám to a žádal jsem vyjádření jasnější přímo ve věci Mnichova.

Projednával jsem tuto věc se zástupcem britské vlády u prozatímní vlády československé Bruce Lockhartem. Žádal jsem ho, aby britská vláda použila druhého výročí mnichovského diktátu a učinila slavnostní prohlášení k československému národu jako k jednomu ze spojenců, v němž by prohlásila mnichovský diktát za neplatný. Foreign Office dala k mé žádosti zásadní souhlas a jednala se mnou o obsahu projevu; projev měl učinit do československého

rozhlasu v Londýně buď ministr věcí zahraničních lord Halifax, nebo sám ministerský předseda Winston Churchill.

Dal jsem Lockhartovi svůj návrh formulace o Mnichově, který konstatoval dvě podstatná fakta: mnichovská dohoda právně neexistuje,

a) protože byla vnutena zvláštním nátlakem vládě československé a podle československého práva byla násilným porušením československé konstituce;

b) protože byla násilně německým vpádem do Československa 15. března 1939 zničena.

Foreign Office přijala pro oficiální projev jen bod druhý, odmítajíc – roku 1940 – doznat veřejně spoluúčast na tlaku čtyř velmocí na Československo v září 1938, a tím veřejně se hlásit ke spolupíně za Mnichov. Projev byl pak – jak už dříve bylo vyloženo – učiněn 30. září 1940 Winstonem Churchillem.

Vzhledem k tomu pak, že se v něm nemluví o hranicích a že v některých našich kruzích v emigraci i ve vládě byl projev ten ostře kritizován jako nedostatečný, anebo dokonce jako by byl mnichovský diktát svým projevem sám Churchill přijímal, potvrdila mi Foreign Office zvláštním novým oficiálním dopisem Lockhartovým, **že projev Churchillův vyjádřil názor, že mnichovská dohoda byla zrušena, a že pokud by z toho vyplývaly hraniční otázky, britská vláda nemá v úmyslu se předem vázat, že v budoucnu uzná nebo bude podporovat stanovení kterýchkoli hranic ve střední Evropě, což platí ovšem také o tzv. mnichovské hranici.**

Celé toto jednání mi velmi jasně ukázalo, jak bude obtížné i později docílit od Foreign Office přímého a jasného odsouzení Mnichova, které by znamenalo kategorické odvolání celé mnichovské politiky a všech jejích důsledků. Přesto bylo jednání toto prvním

velikým úspěchem, neboť se končilo uznáním dvou velikých faktů, pro nás důležitosti podstatné:

a) Vláda britská prohlašuje, že se mnichovskou dohodou necítí právně vázána.

b) Neuznává mnichovských hranic, pokládajíc otázku **všech** středoevropských hranic za otevřenou.

Bylo tu řečeno, co už není; nebylo ještě řečeno, co je nebo co bude.

Chtěl jsem tudíž, aby se v dalším jednání šlo o krok dále a vyjádřilo se **pozitivně**, co je, nebo aspoň co po dosaženém vítězství bude dosazeno namísto mnichovského diktátu. Pokusil jsem se docílití tohoto pozitivního projevu v létě příštího roku, když se jednalo o změnu zatímního uznání naší vlády v uznání plné a definitivní a když jsme současně žádali a docílili postavení Československa naroveň z hlediska mezinárodního práva všem ostatním spojeneckým vládám, sídlícím toho času v Londýně. Žádal jsem tehdy, aby toto postavení naroveň znamenalo také **uznání právní kontinuity první republiky**, což by implicity přivedilo **uznání plného „statu quo ante“**, a tudíž i uznání předmnichovských hranic.

Foreign Office přijala sice zásadu plné mezinárodněprávní a politické rovnosti Československa se státy ostatními, ale žádala, aby otázka právní kontinuity – a tím i všech jejích důsledků – byla odložena na pozdějšek, neboť prý to je otázka příliš komplikovaná a musí být podrobněji ve svých právních podmínkách i důsledcích studována.

Nechtějíce odkládat provedení definitivního našeho uznání a důležitých politických výhod z něho plynoucích, přijali jsme tehdy prozatím toto hledisko Foreign Office, ale hned jsme dále připravovali novou akci na definitivní vyřízení otázky mnichovského diktátu. Začal jsem vésti jednání o možnostech a formách této likvidace

intenzivněji na podzim roku 1941 po plném uznání vlády Československé republiky Velkou Británií. Po příchodu Heydrichově do Prahy 27. září 1941 a po první vlně masakrů v Čechách a na Moravě jsem ukazoval, jak by, takříkajíc, odvolání Mnichova mravně posílilo naše lidi v jejich statečném odporu proti Německu a jakou by to zasadilo ránu nacistické moci u nás doma.

V dopise z 18. dubna 1941, který jsem prostřednictvím Lockharta předložil ministru zahraničních věcí Anthonymu Edenovi a na nějž jsem osobně upozornil ministerského předsedu Winstona Churchilla u příležitosti jeho návštěvy u československé brigády v Leamingtonu 19. dubna 1941, shrnul jsem československé právní stanovisko k nedůstojnému tomu aktu, který byl v Mnichově bez nás a proti nám dojednán. V memorandu byly uvedeny zásady prohlášení, jimiž by byl mezi Československem a Velkou Británií Mnichov definitivně odklizen.

O věci jednal jsem od začátku roku 1942 s britským vyslancem Nicholsem, nedávno akreditovaným u čs. vlády, který spolupůsobil při návrzích textu formule britského odvolání Mnichova. Výměna názorů se dosti prodlužovala. Uložil jsem si co největší trpělivost a navrhoval pro britský text formule, **znamenantící legální status quo ante**, nezadávat tudíž britské zásadě nevázat se před koncem války v otázkách hranic jednotlivých válčících států. Text byl pak mnou několikrát opravován nebo námitkám Foreign Office přizpůsobován. Všecky mé návrhy obsahovaly vždy tyto hlavní zásady:

a) Vzhledem k tomu, že mnichovská dohoda z 29. září 1938 byla vládou německou svévolně 15. března 1939 obsazením československého území porušena, a tím zničena,

b) vzhledem k tomu, že mnichovská dohoda sama byla československé vládě nátlakem vnucena, a je tudíž z hlediska československého nekonstituční a bezprávná,

c) prohlašuje vláda britská, že není vázána v ničem ani touto dohodou, ani jejími důsledky,

d) a pokládá pro Československo jeho mezinárodněprávní stav, existující již před Mnichovem, za obnovený.

Všecky tyto „integrální“ formule o Mnichovu – tak byly totiž charakterizovány tyto mé návrhy úředními kruhy britskými – narazily však u Foreign Office vždy na nepřekonatelný odpor. Moje stále opakované důvody, že jen to smyje všechno z mysli a z paměti našeho lidu, že jen to vyjasní zcela situaci a odčiní doopravdy všechny nespravedlnosti na nás spáchané, že máme na to právo jak tím, co jsme vytrpěli, tak i tím, že všechny válečné události daly naši politice předmnichovské a našemu postupu za krize mnichovské plně zadostiučinění – vše to nedostačovalo.

Hlavní, oficiálně od Foreign Office uváděné důvody proti takovému „integrálnímu“ odsouzení Mnichova zněly vcelku asi takto:

a) Československem předložená formule znamená, že se už dnes definitivně vyslovujeme pro poválečné hranice československé. To nemůžeme učinit, neboť jednak by to od nás žádaly všechny ostatní státy, které mají otázku tu stejně spornou (i když nejsou vázány nějakým Mnichovem), jednak jsme zavázáni Spojeným státům před koncem války a před společným jednáním na mírové konferenci to neučinit. Válkou jsou v podstatě **všecky** hraniční otázky všech států v té či oné míře znovu položeny; my se tudíž nemůžeme už dnes jednostranně zavazovat jen vůči Československu.

b) Prohlášením, že mnichovská dohoda neexistuje, se neodčिňuje historický a právní fakt, že dohoda ta učiněna byla; a podle britské právní doktríny přestává existovat takový historický a právní fakt ne nějakou jednostrannou britskou deklarací, nýbrž zase novou mezinárodní dohodou nebo smlouvou, na níž se ti, kdo původně dohodu mnichovskou uzavřeli, v nějaké formě účastní. Musila by

tudíž neplatnost této dohody pro Československo a Velkou Británii být prohlášena formulacemi „méně integrálními“.

c) Naléhání naše na uznání právní kontinuity první republiky přivedlo sice Foreign Office k jisté koncesi v tom smyslu, že naše stanovisko jako stanovisko ryze **československé** plně respektuje a nic proti němu nenamítá, ale žádá nás, abychom nechtěli pro tuto dobu od britské vlády mezinárodní potvrzení tohoto našeho hlediska.

Proti oběma prvním důvodům jsme namítali: Jsme ochotni dát prohlášení, že uznáváme, že konference mírová se bude zabývat našimi otázkami hraničními ve stejné míře, jako tomu bude u států ostatních; sám jsem k tomu tehdy podotkl, že my sami budeme mít po vítězné válce – možná – nové návrhy a nové požadavky hraniční, a budeme tudíž žádat sami některé menší změny ve svůj prospěch. Proti druhému důvodu britskému jsme pak byli proto, že by to znamenalo skutečnost pro nás nepřijatelnou, tj. že se vláda Churchill-Edenova hlásí k částečnému zachování Chamberlainova Mnichova.

Ani tyto důvody nezměnily stanovisko Foreign Office. Diskuse o tom byly někdy velmi živé a úporné. Vedly se však v naprosté důvěrnosti a v plné vzájemné loajálnosti. Sám jsem zejména odmítal předložit tuto otázku britské veřejnosti, tisku a parlamentu, a vyvolati tak vnitřní a politickostranický spor britský (ačkoli jsem od některých našich rozhodnějších přátel byl k tomu vyzýván).

Měl jsem však vždycky dojem, že nakonec hlavní pohnutkou, aby se přijetím mé „integrální“ formule nešlo až na jádro věci k úplnému désaveu celé britské zahraniční politiky od roku 1932, byl fakt, že i v Churchillově kabinetě zůstávala řada těch, kteří tuto politiku a Mnichov roku 1938 z přesvědčení prováděli, že by to byla velká veřejně doznaná rána prestiži a vůbec reputaci celé dřívější zahraniční politiky Velké Británie a zejména samotné Foreign Office

a že by to bylo mohlo působit na vnitřní poměry a vyvolat boje, spory a za války velmi nepříjemné diskuse v parlamentě apod. Hrála tu jistou roli také velmi úctyhodná ryze osobní Churchillova koncepce o loajalitě, jíž byl povinen svým osobním spolupracovníkům a bývalým ministerským kolegům.

Krátce: po mnoha diskusích, jež jsem po dlouhé měsíce vedl nejdříve ve veliké tajnosti s Brucem Lockhartem, s vyslancem Nicholsem a s ministrem Edenem, jichž se pak od jara roku 1942 účastnili také ministr Masaryk a ministr Ripka, jsme došli k závěru, že vláda britská, která by k takové dohodě mezi námi a říší britskou musila dát souhlas ve svém válečném kabinetu, přes jistou míru v této věci v žádném případě nepůjde. Současně jsme viděli u Foreign Office snahu odkládat řešení této otázky, pro ni jistě jedné z nejdělitelnějších, na dobu co nejpозdější.

2.6.2 Velká Británie odvolává Mnichov

V této chvíli nám přispěl nepřímo k definitivnímu vyřešení Mnichova mezi námi a vládou britskou Sovětský svaz. Od zimy roku 1942 jednalo se mezi Sovětským svazem a Velkou Británií o bližší dohodu a uzavření nové smlouvy spojenecké, která by odstranila vzájemnou nedůvěru a nejistotu ve věci dalšího vedení války a budoucího míru. Účastnili jsme se – velmi intenzivně a podle svých možností – práce, aby k této dohodě stůj co stůj došlo. Měli jsme na ní životní zájem a její podepsání by bylo novým potvrzením té politiky, o kterou jsme tolik a tak dlouho před Mnichovem usilovali. Kdyby byla existovala, nebylo by bývalo Mnichova a nebylo by ani druhé světové války. Konečně věci uzrály, dohoda byla připravována a v květnu 1942 přijel do Londýna ministr zahraničních věcí Molotov, aby smlouvu v poslední její formě dohodl a podepsal.

Měl jsem s ním v Londýně 9. června 1942 dlouhý rozhovor. Dohodli jsme se na společných liniích naší vzájemné válečné politiky a při té příležitosti jsem od něho dostal prohlášení, že Sovětský svaz uznal republiku v předmnichovských hranicích a že nikdy nic, co se stalo v Mnichově a po Mnichově, neuznal a neuzná. **Dostal jsem také Molotovův souhlas, abych to mohl domů a celé mezinárodní veřejnosti závazně prohlásit.**

4. června mne pozval ministr Eden do Foreign Office, aby mi důvěrně sdělil obsah britsko-sovětského paktu. Děkoval mi přitom za pomoc, kterou jsme k uskutečnění této politiky přispěli, probrali jsme řadu jiných otázek a nakonec jsme přešli k našim věcem – k naší nedokončené diskusi o britské likvidaci Mnichova. „Je čas, aby námi a Velkou Británií byl Mnichov zlikvidován; jednání naše se nekonečně protahují a začínají nedobře působit na náš vzájemný vztah,“ řekl jsem Edenovi zcela upřímně v závěru tohoto rozhovoru.

Ministr A. Eden plně s tím souhlasil; dal mi slib, že se sám nyní věcí bude zabývat a že ji co nejdříve skoncuje. Došlo pak k novým rozmlouvám 25. června a 7. července 1942, z nichž prvé se účastnili také vyslanec, od 1. července 1942 velvyslanec Nichols a z naší strany dr. Ripka, a druhé, vedle obou jmenovaných, také ministr Masaryk, který se mezitím vrátil ze své cesty do Spojených států.

V prvním rozhovoru se mluvilo nejprve o britsko-sovětském paktu a jeho důsledcích, o mém rozhovoru s Molotovem a našich jednáních s Poláky a o poměru polsko-sovětském. Eden zejména chtěl vědět, zdali mezi námi a Molotovem byla nějaká podrobná ujednání o Mnichovu, o našich budoucích vztazích, o Polácích a našich hranicích s nimi a zdali jsme my a Rusové své jednání v Londýně nějak nespojovali s naším jednáním o likvidaci Mnichova s vládou britskou. Ujistil jsem ho, že nic takového nebylo a že Československo chce si svou věc o Mnichovu loajálně vyřídit s každým příslušným státem přímo a odděleně a bez nátlaku. Máme úmysl učiniti tak později také s Francií.

V dalším průběhu rozhovoru byly nám pak z britské strany Edenem předloženy kompromisní návrhy, na základě kterých by prý mohlo dojít mezi námi a vládou britskou k definitivní dohodě o likvidaci Mnichova a v nichž by byly uznány tyto hlavní zásady:

a) Mnichovská dohoda neexistuje, poněvadž byla samotným Německem zrušena.

b) Britská vláda neuznává tudíž nic z toho, co mnichovskou dohodou bylo o Československu stanoveno, a stejně neuznává nic z toho, co se stalo dále v důsledku Mnichova od roku 1938 a později ve věci původních hranic československých.

c) Britská vláda se zavazuje, že za dalších jednání mezinárodních a zejména za jednání mírových neučiní nic, co by bylo jakkoli ovlivňováno tím, co se stalo v roce 1938.

Při výkladu této klauzule bylo nám pak od všech britských účastníků našich rozhovorů oficiálně a výslovně potvrzováno, že to má znamenati totéž, co žádala moje integrální formule, neboť Anglie si přeje, aby Československo bylo co nejsilnější, nejkonsolidovanější a nejzabezpečenější. Je to v podstatě návrat k dřívějším našim přirozeným hranicím, o nichž budeme ovšem musit později formálně ještě mluvit při všeobecném a konečném mírovém jednání o hranicích v podrobnostech a v souvislosti s úpravou naší otázky německé a maďarské vůbec.

d) Navrhuje se dále, aby otázka právní kontinuity našeho státu byla za projednávání otázky Mnichova vynechána, přičemž se **z britské strany plně respektuje naše hledisko jako stanovisko československé**, proti němuž vláda britská nic nenamítá.

e) Vzhledem k tomu, že současně s touto otázkou byla mezi námi od roku 1941 diskutována britská výhrada, učiněná zároveň s uznáním zatímní vlády a našeho státního zřízení v roce 1940, že právní jurisdikce našich úřadů na území britském se nevztahuje na některé kategorie našich občanů – jednalo se tehdy o Němce a Ma-

d'ary z odtržených území, kteří se sami k nám nehlásili – navrhovala vláda britská ve své nové formuli, abychom jmenovali do Státní rady zástupce těchto kategorií občanů, a že by pak svoje výhrady odvolala.

f) Současně nám bylo sděleno prostřednictvím vyslance Nicholse, že vláda britská podrobně uvažovala o našem stanovisku **stran transferu z republiky proti nám se provinivšího minoritního obyvatelstva** a že po tom, co se nám v roce 1938 a za války stalo, při konečném řešení našich menšinových otázek po vítězném skončení války **proti zásadě transferu minoritního obyvatelstva z Československa, ve snaze učiniti z Československa stát národnostně co nejsourodější, nemá v úmyslu se stavěti.**⁷⁰

V těchto formách dostala, jak patrně, diskuse o Mnichově ráz velikého a dalekosáhlého politického jednání pro budoucnost. Od začátku dubna roku 1942, kdy jsem předložil svůj poslední návrh formule o Mnichově, až do konce července 1942 byly to diskuse nepřetržité, soustavné, úporné a někdy i velmi pohnuté, ale vždycky přátelské a s plným vzájemným porozuměním vedené. Bylo k nim také třeba z obou stran svrchované trpělivosti a sebeovládání a, řekl bych, zejména politické moudrosti a prozíravosti při těžkostech, které se stále vnitřně i mezinárodně v Anglii objevovaly, a při trpkých vzpomínkách na všecko to, co pro nás všechny – i pro mne osobně – Mnichov znamenal.

Uvažoval jsem po této rozhodující rozmluvě s Edenem podrobně o britských návrzích a zkoumal jsem otázku, máme-li jednání dále prodlužovat, či přijetím těchto návrhů je už zakončit. Po poradách s ministerským předsedou J. Šrámkem a ministrem Ripkou jsme se nakonec rozhodli vypustit otázku právní kontinuity z celého toho-

70 To se pak skutečně stalo v červenci roku 1945 na společné spojenecké konferenci v Postupimi.

to jednání a přijmout názor britský, respektující plně naše vlastní československé stanovisko; odmítli jsme však kategoricky spojovat otázku naší jurisdikce ve Velké Británii s jmenováním německých členů do Státní rady a s věcí Mnichova. Oznámili jsme pak ministru Edenovi, že bychom britský návrh v zásadě přijali, musíme však dříve vidět přesný text celé formule a zhodnotit její skutečný politický dosah. Ministr Eden pak navrhl, abychom se sešli znovu 7. července, že nám odevzdá text návrhu své definitivní formule o Mnichově a že doufá, že po všech našich dosavadních rozhovorech jej budeme moci přijmout.

Předložená formule při jednání ze 7. července obsahovala tři výše uvedené body, vypouštěla zmínku o právní kontinuitě a podržovala paragraf o uznání naší jurisdikce pro všechny naše občany ve Velké Británii ve chvíli, kdy přijmeme jejich zástupce do Státní rady.

Vyhradili jsme si, že dáme konečnou odpověď, až se ještě jednou mezi sebou poradíme o předloženém britském textu, ale hned jsme ministra Edena důrazně žádali – rozmluvě byli přítomni J. Masaryk a H. Ripka – aby paragraf o jurisdikci pro naše Němce a o jejich členství ve Státní radě byl od této zásadní otázky odloučen a z nóty o Mnichově vůbec vypuštěn. Během následujících dvou dnů jsme pak dali velvyslanci Nicholsovi zásadní souhlas s Edenovým textem a dohodli jsme další postup:

a) Prohlášení bude odevzdáno ve formě diplomatické nóty ministrem Edenem ministru Masarykovi.

b) Ministr J. Masaryk odpoví Edenovi svou nótou, v níž bude příjem britské nóty potvrzen, ale současně bude zcela jasně vyznačeno, že od svého integrálního stanoviska neustupujeme a že ve věci Mnichova trváme na všem tom, co jsme sdělili ve své diplomatické nótě ze 16. prosince 1941, zasláné všem spojeneckým vládám u příležitosti našeho vypovězení války Japonsku, Maďarsku, Rumunsku

a Finsku po útoku Japonska na Pearl Harbor a po vstupu Spojených států do druhé světové války.⁷¹

c) Ministr Eden učiní v parlamentě projev o celém našem jednání o likvidaci Mnichova a dá text obou nót na vědomí britskému parlamentu.

Tím bylo toto důležité a památné jednání skončeno.

V dalších rozhovorech s velvyslancem Nicholsem bylo nám znovu potvrzeno právě uvedené stanovisko britské vlády k naší zásadě o právní kontinuitě republiky a k transferu německého obyvatelstva. Rozhodnutí britského kabinetu, že nezamítá v souvislosti s Československem zásadu transferu našich Němců, bylo nám nedlouho poté sděleno velvyslancem Nicholsem.

5. srpna 1942 došlo pak k dohodnutému projevu ministra Edena v britské dolní sněmovně. Celý projev zněl takto:

„Jsem rád, že jest mi poskytnuta příležitost informovat dolní sněmovnu, že jsem dnes vyměnil diplomatické nóty s československým ministrem zahraničních věcí, ve kterých jsem prohlásil, že politika vlády Jeho Veličenstva ve Spojeném království vzhledem k Československu byla řízena formálním aktem uznání československé vlády vládou Jeho Veličenstva v červenci 1941 a prohlášením ministerského předsedy z 30. září 1940, že mnichovská dohoda byla zničena Němci. Dodal jsem, že vzhledem k tomu, že Německo záměrně zničilo dohodu, týkající se Československa, které bylo dosaženo roku 1938, vláda Jeho Veličenstva se pokládá za zbavenou všech závazků v tomto směru; při konečném určení československých hranic ke konci této války vláda Jeho Veličenstva nebude ovlivňována jakýmkoli změnami, učiněnými během a od roku 1938.

71 Viz text této velmi důležité nóty, obsahující celou naši právní teorii o vztahu Československa k druhé válce světové: *Šest let*, s. 466–472.

Ve své odpovědi pan Masaryk mne informoval, že československá vláda přijala mou nótu jako praktické řešení otázek a nesnází životní důležitosti pro Československo, které vyvstaly mezi oběma zeměmi v důsledku mnichovské dohody při udržování jeho politického a právního postavení vzhledem k této úmluvě a k událostem, které ji následovaly.

Text nót, které byly vyměněny, bude vydán jako ‚White Paper‘ – Bílá kniha.

Nechci přejíti tuto příležitost, aniž bych vzdal hold jménem vlády Jeho Veličenstva tvrdošíjnému a statečnému odporu československého lidu proti jeho bezohledným německým utlačovatelům. Takové činy jako zkáza Lidic pohnuly svědomím civilizovaného světa a nebude jich zapomenuto, až nadejde doba vyúčtování s jejich pachateli.“

To byl poslední akt tragédie mnichovské, pokud se na ní účastnila britská vláda a britský parlament.

Postupovali jsme v celém tom boji o odstranění Mnichova bez hluku. Angličané s jistou zdrženlivostí. Mnozí z nich mi to neváhali dávat otevřeně a mužně najevo. Také britský parlament přešel celou věc rychle, nemaje ani chuť, ani snahu věci tou se dlouze zabývat. Vždyť i ve vládě Churchillově ještě v srpnu roku 1942 bylo několik členů, kteří měli přímý podíl na mnichovské politice a na Mnichově, a parlament, který nyní vzal na vědomí konec Mnichova, byl onen parlament, který vítal Chamberlaina, když se vracel z Mnichova.

Co úvah, co mravních traktátů a ironických výkladů o politické morálce, o událostech a o dějinné spravedlnosti dalo by se ke všemu tomu připojit! Snad bude nejlépe, když místo toho zde připomenu jen to, co jsem 8. srpna 1942 řekl ve svém projevu v londýnském rozhlase, mluvě domů do Československa, o této závěrečné kapitole našeho boje proti Mnichovu:

„Právě asi od chvíle, kdy na naši pražskou půdu vstoupil kat Heydrich a začal provádět své katovské dílo, od chvíle, kdy

tzv. pražská vláda se dala poprvé přinutit k tomu, aby na nás zde a na mne osobně útočila jako na škůdce národa a slavnostně se nás odříkala, od chvíle, kdy zrádná tzv. vláda slovenská vypověděla válku Sovětskému svazu a později pak Velké Británii a Spojeným státům, dávajíc tak bez rezerv napospas a do krvavých služeb berlínské nacistické vlády znásilněný slovenský lid – který jako téměř jediný slovanský kmen bojuje dnes proti skoro všem svým slovanským bratrům –, ve chvíli, kdy si od Němců maďarská vláda znovu vykupovala svůj lup na Slovensku a Podkarpatské Rusi svou vojenskou výpravou do ukrajinských rovin a kdy zástupci veliké části našich československých Němců, vedení pověstným Frankem, nejvíce zuřili v Praze, v Brně a v jiných našich městech, zabíjejíce podle naše vlastence, věrné samostatnosti a celistvosti celé naší republiky – v té chvíli my zde jsme přistoupili k poslední diplomatické akci, jež nám ještě po dosavadních úspěších naší odbojové činnosti zbývala: **po uznání vlády a samostatnosti republiky bylo třeba vymazat z historie posledních let to, co bylo této strašné válce vlastním úvodem: mnichovskou dohodu a všechny její důsledky.**

Vedli jsme tato jednání věcně a klidně, bez hluku, bez zbytečné agitace a propagandy a v duchu přátelství a spojenectví, v duchu spolupráce válečné a poválečné jak s Velkou Británií, tak i se Sovětským svazem. Nebyla však tato jednání ani dnes bez obtíží. Vždyť jsou to věci pro nás i pro všechny ostatní tak dalekosáhlé a budou rozhodující pro řadu středoevropských otázek poválečných. Neváháme i vám říci o těchto obtížích... A nebyla jednání ta také snadná proto, že se týkala události historicky tak veliké a důležité, jakou byl právě Mnichov, události, která měla tak dalekosáhlé důsledky pro Evropu a celý svět. **Neboť právě Mnichovem se začala, jak vám stále zdůrazňuji, druhá světová válka a od té chvíle bylo Československo už na frontě...**

Neskrývám vám, přátelé, že i jednání s panem Molotovem, i jednání s ministrem Edenem a všechno to, co jsem vám právě pověděl, je pro nás všechny i pro mne jako prezidenta těžce zkoušené republiky velikým zadostiučiněním. Byl jsem tak spjat osobně s tím, co se stalo před Mnichovem, v Mnichově i po něm, a všechno jsem tak bolestně s vámi všemi prožíval, že odčinění Mnichova a jeho důsledků a všechno to, co jsem pro to se svými přáteli a spolupracovníky mohl učinit, stalo se mi od posledních čtyř let snad už jediným cílem života. Mnichov a všechno, co s ním bylo spojeno, bylo velikým utrpením a ponížením národa. Dnes už máme za to všechno také veliké uznání světa. A povýšení britské a sovětské legace u nás na velvyslanectví ve chvíli, kdy Mnichov je odčiněn, samo má aspoň symbolicky naznačit ono **mravní uznání**, jehož se vám – lidu československému – za to dostává.

Dnes k tomu ještě vím s naprostou určitostí, že tuto válku vyhraje a že to, co jsme právě svým jednáním se Sovětským svazem a s Velkou Británií dokončili, bude uskutečněno. **Pokládám tudíž diplomatický tento úkol, který jsem celému našemu odboji i sobě uložil, v podstatě za splněný.**⁷²

2.6.3 Odsun Němců z Československa

Bylo mi jasno hned po Mnichově, že až jednou půjde o odstranění mnichovské dohody a jejích důsledků, bude musit být řešena zásadně a definitivně **pro nás stát i otázka menšinová** a speciálně otázka našich Němců. Promýšlel jsem bolestně a nesčetněkrát problém našich Němců a jeho smysl a význam pro existenci našeho státu a národa. Už první má literární práce v době mých právnických studií v Paříži a v Dijonu v letech 1905–1908 byla otázce té věnová-

72 *Tři roky*, s. 99–104; *Šest let*, s. 168–175.

na.⁷³ Během bojů a diskusí za první světové války znovu jsem o ní uvažoval a častokrát jsem ji probíral s T. G. Masarykem.

A po osvobození roku 1918 nebylo dne, abych o ní s Masarykem nemluvil, abych denně na ni nenarážel a přímo co nejbolestněji ji neprožíval v tehdejších Masarykových a svých bojích s dr. Kramářem, s národními demokraty i agrárníky. A hlavně jako zahraniční ministr jsem s ní měl celá desetiletí snad daleko větší starosti nežli celá naše vnitřní politika vůbec: co tu bylo výkladů a domluv našim politikům a stranám, aby věci ty chápali z širšího mezinárodního hlediska, co tu bylo akcí propagačních a informačních přátelské i nepřátelské ciziny, co tu bylo krajně vyčerpávajících bojů v Ženevě, abychom se světu jevíli jako národ a stát vyspělý a světově politicky vzdělaný! Vcelku se nám to dařilo.

A když roku 1926 Německo vstoupilo do Společnosti národů a spojilo se brzo poté nejdříve s Maďary a pak s Italy k rozsáhlé akci v užívání národnostních menšin k politickému boji proti všem svým sousedům a ovšem i proti nám, nemohl jsem nevidět celý ten problém v jeho veliké hloubce a šíři a nemohl jsem si opět a opět neklást otázku: jak dlouho to vydržíme? **Náš stát se s touto otázkou zrodil a musí ji stůj co stůj vyřešit, nebo podlehnout!** A když pak v letech třicátých přišel agresivní fašismus, pak ještě agresivnější nacismus a hitlerismus, nemohl tuto pravdu nevidět leda jen ten, kdo byl politicky úplně hluchý a slepý. A takových lidí bylo i u nás dost a dost!

Proto Masaryk jako prezident republiky věnoval těmto otázkám tolik úsilí a proto já i jako ministr i jako prezident jsem je nikdy z očí nespouštěl a vědomě jsem je posunoval vpřed krok za krokem k jejich skutečnému řešení. Kládl jsem je mnohdy vědomě

73 Viz Edvard Beneš: *Le problème autrichien et la question tchèque. Etudes sur les luttes politiques des nationalités slaves en Autriche* (Problém rakouský a česká otázka. Studie o politických bojích slovanských národů v Rakousku), Paříž 1908.

i před řešení otázek sociálních, neboť jsem jasně viděl, že pro ně bude podniknut **nejdříve a na prvním místě útok na naši samostatnost, existenci a na náš stát vůbec.**

Tato všechna naše úsilí jsou známa a nebudu se jimi zde obírat; dotknu se těchto otázek znovu až v knize, v níž se budu podrobně zabývat krizí mnichovskou. Neboť Mnichov otázku menšin a našich Němců zvláště položil s kategoričností, jež nenechávala nikoho na pochybách, a s oslňující jasností řekl, že jde o otázku osudu našeho státu a naší existence vůbec.

Odcházejе v říjnu 1938 do ciziny, kladl jsem si tudíž znovu tuto naši osudovou otázku: jak řešit definitivně a pokud možno spravedlivě náš národnostní problém, až půjde o likvidaci Mnichova po nové strašné krizi a válce evropské? A jako vždy, řekl jsem si i při tomto tak těžce řešitelném problému, že musím hledat především metodu, jak na to jít, tj. uvědomit si postup a politickou taktiku, kterou budu musit důsledně a nezměněně zachovávat od prvního počátku až do konce celého boje, **určiv si současně anebo předtím zásadní řešení problému, jež bude musit zůstat naším nezměnitelným cílem jak v této nové válce, tak i po ní.** Jen všeobecnému politickému vývoji a pokroku doby – tj. i vývoji událostí válečných – se bude nutno stále a stále přizpůsobovat.

V tom smyslu jsem se rozhodl především **pro kontinuitu politiky předválečné.** To pro mne znamenalo, že řešení našeho národnostního problému musí vycházet, pokud možno, z našich podmínek historických a místních, že musí být vedeno absolutní dobrou vůlí a loajalitou ke všem našim partnerům a že musí navázat na náš postup z doby boje o Mnichov, kdy jsme šli až na poslední hranici možností a kompromisů. Musí však být zároveň věcně i politickým postupem vedeno tak, aby se řešení, jež námi bude zvoleno a hájeno, **dalo uplatnit všeobecně, evropsky, a aby tudíž bylo řešením, které by mohlo být přijatelné všem za nových poválečných poměrů v evropských státech, jež docela určitě po**

této nové katastrofě podlehnou velikým revolučním změnám sociálním. To znamenalo, že řešení národnostní otázky u nás bude nutno logicky spojit se změnami sociálními a hospodářskými čili **revoluci nacionální sloučit s revolucí sociálně hospodářskou.**

Jinými slovy: musí to býti i v národnostních otázkách **pokrok, lidsky a vývojově opravdový pokrok.** Prakticky to znamenalo: bude třeba přesvědčit Angličany, Francouze, Američany i Rusy – a možno-li i Němce samé –, že při zásadním zachování předmnichovského Československa bude třeba zmenšit velmi radikálně počet jeho menšin; a bude třeba přesvědčit Čechoslováky, že tomuto cíli budou musit **i oni přinést některé oběti.**

Tato politická směrnice, kterou jsem skutečně po celou dobu války důsledně zachovával, se pak podle poměrů přizpůsobovala válečným událostem: byla opatrná a umírněná před válkou a na počátku války, vývojem války stávala se pak rozhodnější a zásadovější; byla přizpůsobována sociálním a hospodářským změnám, jež válka nutně vyvolávala ve struktuře nově se rodící poválečné společnosti; **brutálním postupem Němců proti národu doma byla však fundamentálně ovlivňována a byla hlásána neústupně bez rozdílu všem zúčastněným, velkým i malým. Byla uplatňována rozhodně a důsledně i vůči našim doma a byla přirozeně také nesena celým bojem o likvidaci Mnichova.** Kdekdo z nás cítil, že tu opravdu jde nově o bezprostřední a brzký osud národa.

Při každé mezinárodní nesnázi za boje o naši tezi položil jsem pak rozhodně a vždy s naprostou jasností a s vědomím plné odpovědnosti otázku, před níž se vždy každý zarazil: **Chcete připravovat nový Mnichov?** Důsledky Mnichova pro celou Evropu byly opravdu už po celou dobu války celým světem tak dobře chápány, že tato otázka takřka každému stačila.

Od chvíle, kdy jsem viděl, že s Angličany k nějakému uspokojivému řešení otázky Mnichova patrně dojdeme, byl jsem o správnosti svého uváženého a rozhodnutého politického postupu ve věcech

národnostních tím více přesvědčen. Zdálo se mi však, že o těchto otázkách musí být mezi námi naprostá jednota, a to: v naší emigraci české a slovenské v cizině, mezi námi a domovem, mezi námi a našimi Němci (pokud byli v emigraci zastoupeni, to znamená německými komunisty a sociálními demokraty, eventuálně i s ostatními). A umínil jsem si nikomu nic netajit, a přestože to byly velmi delikátní otázky diplomatické, otevřeně – zejména našim Němcům – vše předložit a pokusit se s nimi vše napřed dohodnout. „Fair play“ byla i zde moje politická zásada.

V tom smyslu jsem začal svá jednání s německými sociálními demokraty, prakticky s poslancem W. Jakschem a jeho druhy. Stejně jsem mluvil o této věci se skupinou německých komunistů (poslanec Karel Kreibich) a pak se skupinou Zinner-Lenk-Kirpalová. Jaksch mne navštívil poprvé v Putney už 3. srpna 1939, brzy po mém návratu ze Spojených států do Londýna. Vyprávěl mi o svých těžkých osobních osudech, obtížích a nesnázích, s nimiž se dostal s britskou pomocí z Československa, a líčil mi situaci v Německu, v Rakousku a ovšem i mezi svými straníky v Čechách.

Vykládal, že jsou v Anglii v německé emigraci z Čech dva stejně silné tábory: 50 % pro Velkoněmecko, 50 % pro obnovení Československa se starými předmnichovskými hranicemi. Sociální demokraté z Říše i z Rakouska a jejich politické plány silně prý na naše Němce působí. Mezi Němci samými, a to z Říše i z Rakouska, je však podobný spor: jsou u nich dva tábory a oba počítají s brzkou válkou, přičemž jedni očekávají rychlou porážku třetí říše a v nejlepším případě obnovení výmarského Německa, druzí však počítají s velikou velkoněmeckou revolucí (k nim náležejí zejména rakouští sociální demokraté) a ve shodě s tím plánují reorganizaci Evropy, tj. s uplatněním všech cílů velkoněmeckých.

V této atmosféře horkých hlav mají to prý naši Němci velmi těžké. Kdyby mohli jejich vůdcové předložit své emigraci aspoň nějaký český konstruktivní program o federalizaci Československa

i se zvláštním územím pro sudetské Němce, aspoň tak, jak zněl tzv. čtvrtý plán, nabídnutý mnou Henleinovi – pak by se snad mohl Jaksch a jeho druhové zasadit o toto řešení a vybojovat v emigraci přijetí tohoto plánu na definitivní dohodu mezi Čechy a Němci. Nemohli by ovšem přijmout znovu nějaký diktát z naší strany, neboť nikdo z nich nepřijme situaci takovou, jaká byla v republice před Mnichovem.

Vyslechl jsem názory Jakschovy, který se zjevně opíral o plány ostatních Němců, sdílel jejich veliké naděje a počítal s rychlým spádem válečných událostí a s velikou politickou revolucí všeho německého dělnictva. K naší ryze české věci byl Jaksch zatím zdrženlivý. Zachoval jsem tudíž i já zdrženlivost a své plány jsem mu nerozvíjel; vyzval jsem ho jen, abychom zůstali ve styku a postupně si vyměňovali své názory podle toho, jak se budou vyvíjet další události, a zejména jakmile dojde k válce. Jen jsem odmítl jeho plány a naznačil mu, že k starým teoriím a názorům v žádném případě se vracet už nebudeme, zejména také ne k žádné dvojjazyčnosti okresů a krajů. Válku jsme ovšem čekali my „emigranti“ všichni.

Po začátku války a po mém návratu z Francie mne navštívil Jaksch znovu (4. prosince 1939). Zase si stěžoval, jak v jeho straně řešení o budoucím osudu českých Němců bude těžké. Předložil mi otázku, zdali by se vedoucí činitelé naší emigrace mohli sejít a společně s našimi Němci prodiskutovat celou situaci. Události půjdou prý rychle a mohli bychom být překvapeni předčasným mírem. Nesouhlasil jsem se schůzkou s Němci, pokládaje ji zatím za předčasnou, ale vyzval jsem ho, aby sami o celé situaci Německa, Rakouska i své pojednali a formulovali si podle toho politický program pro budoucnost. A aby nám jej pak předložili.

Věděl jsem tehdy, že Jaksch hned na počátku války rozsáhlý program o Velkoněmecku – tj. o Německu a celé střední Evropě – už vypracoval, že jej v anglické politické společnosti – zejména v Labour Party – rozšiřoval a že v něm nejen o českých Němcích jako

samostatným celku na nás nezávislém, nýbrž i o Československu celém už vlastně rozhodl, umisťuje nás do zvláštní střeoevropské federace s převahou německou.⁷⁴ Vyčkával jsem tudíž, věda, že s našimi Němci bude účelná a rozumná řeč, až jim válečné události ukáží, v jaké situaci celé Německo je, jak se svět k němu staví a jak těmito skutečnostmi budou nevyhnutelně dotčeni i naši Němci sami.

Tehdy jsme měli kromě toho už velmi podrobné zprávy, jak se vyvíjejí poměry u nás v „protektorátě“, co se stalo 28. října v Praze, co bylo 17. listopadu s našimi studenty a s našimi vysokými školami – a vůbec: jak se nakládá s našimi lidmi, s našimi politickými činiteli, s naším prostým lidem, s politickými stranami, s našimi spolky, s naším celým kulturním životem, kolik je už našich lidí v koncentračních táborech atd. atd.

Moje očekávání se splnilo. Dalších šest měsíců války nás i naše Němce o mnohém poučilo, i když doba ta byla vyplněna velkými válečnými vítězstvími Německa ve válce proti Francii. Jaksch přišel znovu ke mně na rozmluvu bezprostředně před uznáním naší prozatímní vlády londýnské. Bylo to 4. července 1940, kdy věc našeho uznání byla dosud tajná a kdy veškerý politický svět byl zaměstnán porážkou Francie a očekáváním, co se bude dít dál.

Jaksch mne však překvapil sdělením a správným svým rozhodnutím, že diskuse o osudu našich Němců zatím není možná, že se o tyto otázky nyní tolik nestará, že nyní jde opravdu jen o válku a o vítězství nad Hitlerem; ode mne nyní také zatím nežadá **žádný** program pro budoucnost nebo nějaká prohlášení o našich Němcích, že prostě prohlašuje bezvýhradně, že je s naší věcí solidární a že je ochoten s námi spolupracovati tam, kde se o tom společně dohodneme. – Myslím, že sdělení to bylo tehdy upřímné.

74 Dozvěděl jsem se také, že později, po britském odvolání Mnichova, poslal W. Jaksch jménem své strany prezidentu Rooseveltovi proti tomu rozhodný protest. Mně osobně kopii protestu toho nikdy neodevzdal.

Rozhodl jsem se tudíž povědět mu více o našich plánech. Sdělil jsem mu, že v krátké době bude utvořena a uznána britskou vládou naše prozatímní vláda, že situace však není tak zralá, abychom mohli s našimi Němci něco pozitivního a konečného už dojednat, že ve vládě Němci proto hned nebudou, ale že vytvoříme současně jakýsi kvaziparlament – Státní radu, v níž bude zastoupena celá naše emigrace, že do řady jejích členů mám v úmyslu povolat i naše Němce a pak s nimi začít politickou rozpravu; chceme řešit potom podle vývoje událostí po etapách všechny jejich otázky, neboť **pro spolupráci s našimi antifašistickými Němci jsme zásadně a rozhodně**. Bez Angličanů ovšem všechny věci s tím související řešit nemůžeme; půjde přece především také **o likvidaci Mnichova**, a to se našich Němců bude podstatně dotýkat. Musíme se dále dohodovat také s národem doma. „Nechceme to vše provádět bez vás, a vítáme tudíž vaše dnešní prohlášení,“ dodal jsem nakonec.

Sdělení působilo na Jaksche velmi silně. Mezi našimi Němci v emigraci se totiž tehdy intenzivně politicky pracovalo a kolovaly mezi nimi názory a zprávy často velmi fantastické. Mnozí byli zásadně proti všem kompromisům s námi, věříce stále svému programu velkoněmeckému; jiní pozorně sledovali naši akci, zejména vojenskou, velmi ji kritizovali a ze silně protiněmecké nálady mezi našimi vojáky vyvozovali velmi ostré závěry proti nám a našemu hnutí vůbec. Nebylo tudíž dlouho podstatnějších dohovorů mezi námi. Jaksch byl mimoto ve styku s Angličany a domníval se – jsa v tom některými z nich utvrzován –, že bez dohody s našimi Němci se v naší věci nic podstatného nestane.

V září roku 1941 se Jaksch znovu ohlásil (22. září 1941). To už bylo po vstupu Sovětského svazu do války proti Německu, po našem definitivním uznání Velkou Británií a Sovětským svazem. Mohl jsem tudíž mluvit už jasněji a definitivněji.

Pověděl jsem mu především, jaká je situace u nás doma vůči našim Němcům, a nijak jsem mu neskrýval krajně radikální ná-

ladu v našich zemích pod dojmem brutálního postupu Němců proti všemu českému. Přečetl jsem mu depeše z domova, jak tam naši plánují řešení německého problému. Prohlásil jsem přesto naše opravdu demokratické Němce za rovnoprávné naše partnery a žádal jsem o jasné jejich prohlášení bez jakýchkoli rezerv a podmínek – ve prospěch naší zahraniční vlády a pro republiku v historických předmnichovských hranicích. Sdělil jsem dále, že jsem sice pro jmenování německých zástupců do Státní rady, že však toto jmenování bude na nějaký čas vzhledem k situaci u nás doma – jak si to naši z domova výslovně přejí – zatím odloženo a že Jakschova strana má mezitím postupovat s námi paralelně; my přitom nebudeme nutit německé naše příslušníky v Anglii ke vstupu do naší armády. Také vylikvidování válečných viníků z řad našich Němců u nás doma se stane v rámci všeobecné odplaty po této veliké válce a v plné rovnosti s viníky z řad Čechů a Slováků. Budu mít brzy příležitost všecky tyto otázky znovu s ním a s jeho přáteli definitivně probrat a vyjasnit a doufám, že se o zásadách i o postupu dohodneme.

Pozval jsem pak Jaksche a ostatní zástupce našich Němců k sobě na čaj 7. ledna 1942 k všeobecné výměně názorů o situaci válečné vůbec a naší zvlášť. Vykládal jsem jim tehdy, že bych definitivní porážku Německa očekával asi roku 1943 – byl jsem tehdy o rychlém spádu událostí válečných i já poněkud příliš optimistický – a že je třeba se na to připravit. Také my všichni mezi sebou a u nás uvnitř musíme být připraveni. **Musíme ovšem očekávat veliké revoluční změny sociální**, a to znamená zároveň veliké změny i v našich věcech národnostních.

Žádal jsem je, aby chápali ten ohromný a neodčinitelný obrat, ke kterému došlo u nás pro postup Němců a jejich režimu, vylupování a rozkrádání – materiální i kulturní – celé země, všeobecný teror atd. Řekl jsem jim: „**Něco takového v historii naší země dosud vůbec nebylo a nikdy se na to u nás nezapomene.** To všechno

nemůže tedy zůstat a nezůstane bez velikých důsledků.“ Upozornil jsem je, že nacionální radikalismus u nás denně stále stoupá také pro hrůzný a nepředstavitelný teror v koncentračních táborech, kde úpí patrně už statisíce našich lidí a kde mřou naši lidé v celých desetitisících. Vůbec protektorát je jedna jediná mučírna, jejíž hrůzy se prostě nedají vylíčit. U nás z toho vzniká hrozivá touha po pomstě a nejméně, co všichni žádají, je **nejen veliká revoluční odvěta na konci války**, v níž se kdekdo chystá zbavit se násilím všech našich Němců z Čech a z Moravy bez rozdílu a bez výjimky, **nýbrž i definitivní náš rozchod s Němci, jejich transfer do Říše, prostě – konec!**

„Já sice nevěřím, že k těmto krvavým extrémům dojde; znám náš lid a vím, že tak krvežíznivý není. Ale vůdci naší německé emigrace musí tím spíše počítat, **že k jejich poválečným plánům a uspořádáním u nás uvnitř, které mi na počátku války předložili** a které dosud ve svých publikacích diskutují, **také nedojde a dojít nemůže**. Já všechny ty věci důkladně promýšlím, jednotlivé plány na řešení těchto otázek zkoumám a kombinuji, a to minimální, k čemu přicházím, je, **že v sociální revoluci, k níž určitě dojde, bude třeba zbavit naše země veškeré německé buržoazie, pangermánské inteligence a fašismu propadnuvšího dělnictva**. To bude naše konečné a pro nás vůbec uskutečnitelné řešení: **spojení revoluce sociální s revolucí nacionální**.“

„Musíme mít odvahu otevřeně si to říci,“ vykládal jsem tehdy dále Jakschovi a jeho druhům. – „A zvláště vy, sociální demokraté, musíte tuto odvahu mít; je v tomto plánu i kus marxismu a jeho dialektiky v revolučním procesu, který se za této nezbytné změny sociální struktury národa, z veliké světové katastrofy vzniklé, musí nezadržitelně dostavit. Po první světové válce napsal jsem knížku o smyslu československé národní revoluce a předpověděl jsem, že u nás německá nacionální buržoazie se jednou pokusí o kontra-revoluci; a že nebude mezi námi pokoj, dokud tato buržoazie ne-

bude přinucena podobnou revolucí, jakou prožili už v dřívějších stoletích Češi, skutečně projít. Projde jí určitě nyní, po této druhé válce světové. A bude přitom u nás zásadně řešena celá naše otázka národnostní.“

Vyzval jsem zároveň své hosty, aby tuto ideologii dobře promysleli, aby pochopili, že oni by měli být nositeli této ideové proměny mezi Němci a spojit se k této práci i s německými komunisty. Říkám jim všechno otevřeně, celý svůj plán; nechci a nebudu nic skrývat. Přijdou-li do Státní rady, musí vědět, s jakými plány a diskusemi se tam nutně setkají. Musím ovšem otázku Mnichova a našich hranic dojednat s Angličany; očekávám, že do několika měsíců to bude hotovo. I to jim otevřeně říkám, že to se spojenci projednávám a jistě i dojednám.

Na druhý den (8. ledna 1942) jsem pozval k dokončení diskuse Jaksche na oběd. Účastnil se ho také Jakschův přítel Paul⁷⁵ (za bojů s henleinovci býval u nás organizátorem sociálně demokratické „Rote Wehr“), který přijel do Londýna ze Švédska. Celá rozprava se při tomto obědě znovu opakovala. Viděl jsem, že si Jaksch od všerejška všechny mé názory rozmyslil a **že jeho reakce na ně je jasně negativní**. Neřekl mi to výslovně, ale jeho stanovisko bylo mi z jeho chování i z chování Paulova jasné. O podobné sociální revoluci, kombinované s revolucí nacionální, nechtěli oba ani slyšet. Brali u nás Němce jako celek a pokládali se nikoli jen za zástupce dělníků, ale za představitele Němců jako celku vůbec. Snad tehdy ani dost dobře nevěděli, že tím automaticky berou na sebe plnou odpovědnost za to, co Němci proti nám jako národu ve válce podnikli...

Od té doby jsme se vídali už řidčeji. 29. května roku 1942 jsme měli znovu delší rozhovor, v němž mi Jaksch výslovně doznal své hlavní dvě chyby, jichž se v exilu za této války dopustil: „**Očekával**

75 Ernst Paul byl německý politik, člen SPD (Německá sociálně demokratická strana). *Pozn. red.*

jsem válku krátkou a počítal jsem s německou revolucí,“ řekl mi. „Já nepočítal ani s jedním, ani s druhým; zejména jsem nevěřil, že by německé dělnictvo dělalo revoluci proti hitlerismu a pro výhru Sovětského svazu proti Německu,“ odpověděl jsem. „Bude ji dělat jako roku 1918 až ve chvíli pádu nacismu, a bude ji dělat stejně jako roku 1918: bude se snažit zachraňovat Německo s celou jeho nacistickou buržoazií před nejhorším. Bude z toho v Německu dlouho hrozný chaos.“

A ještě na počátku roku 1943 pořád W. Jaksch očekával nějaký zázrak, který úplné katastrofě Německa zabrání, a tím zachrání i sudetské Němce. Nedivil jsem se tomu ani jsem mu to jako Němci nevytýkal. Bylo to víc než přirozené za poměrů, které v Německu a v německém národě i mezi takzvanými sudetskými Němci panovaly. **To byly také Jakschovy politické omyly, stejné jako jeho představa, že je on – vyslovený sociální demokrat – nejen zástupcem části dělnických antifašistických Němců u nás, nýbrž všech našich Němců vůbec, tj. i ostatních více než 80 % našich Němců, hitlerismu propadnuvších a hotových za války všemi prostředky k záhubě našeho českého lidu kdykoli přispět.**

Poslední osobní rozmluvy s Jakschem (a s jeho druhy de Wittem, Reitznerem, Wienerem a Katzem)⁷⁶ jsem měl 17. a 25. září, 2. října a 1. prosince 1942. Bylo to již po veřejném oznámení v srpnu 1942 v britském parlamentě o odvolání Mnichova a po konečném vítězství našeho stanoviska a celé naší teze. Byly to rozmluvy, kde jsme probírali všechny dřívější politické otázky spíše už jen jako reminiscence. Zdůraznil jsem, že dlužno pokládat Mnichov a věc našich Němců za definitivně řešenu, že nyní nám půjde jen o největší možné zredukování počtu Němců, kteří u nás ještě zůstanou,

76 Eugen de Witt byl československý politik německé národnosti, poslanec Národního shromáždění; Richard Reitzner byl německý politik, člen Německé sociálně demokratické strany dělnické; Franz Katz bylo československý politik německé národnosti. *Pozn. red.*

v čemž já však hájím a budu hájit stanovisko **kompromisní a lidské**, zejména co se týká skutečných německých antifašistů.

Ostatně sdělení ve stejném smyslu učinili nedlouho přede mnou samotnému Jakschovi i na Foreign Office. **Nikdy jsem si nepřál, aby řádní Němci, kteří s námi o demokracii bratrsky bojovali a demokracii věrní zůstali, byli hnáni do situace tragické.** Přitom však jsem tehdy Jakschovi a jeho druhům otevřeně sděloval, že bych stál o to, aby užívání slova „sudetendeutsch“ a „Sudetengebiet“ z Československa definitivně a navždy zmizelo a aby politický a nesprávně vykládaný německý pojem „Selbstbestimmungsrecht“, jež naše Němce politicky zcela zavedlo a nám budování státu po minulé válce vůbec znemožňovalo, také **zmizel**. Ostatně ani Masaryk, ani já jsme je ve smyslu, v jakém je Němci užívali, nikdy neuznávali a na mírové konferenci v roce 1919 jsme to Lansingovi, Wilsonovu zahraničnímu ministru, velmi rozhodně prohlásili.

Tehdy, za této poslední rozmluvy, mi de Witte dojmavě vykládal o strašné situaci českých Němců, která z toho všeho pro ně vyplývá a která se dá vyjádřit slovy: „Vyhraje-li válku Hitler, jsme my, socialističtí Němci, ztraceni; vyhrají-li ji Češi, jsme stejně ztraceni.“

Odpověděl jsem mu: „Ano, uznávám vaši tragickou situaci a je mi toho z duše líto. Tak tomu však někdy v osudu národů vinou jejich vůdců a sběhem okolností dějinných bývá. Proto se také dnes stavím a vždy se budu stavět proti plánům některých našich lidí na přehnané opravy našich předmnichovských hranic na účet poraženého Německa po dnešní válce. A proto jsem podnikal za Mnichova ty nadlidské pokusy o skutečnou dohodu s našimi Němci i s Německem vůbec.⁷⁷“

Ale v jaké situaci jsme byli od roku 1938 my? Nikdy nezapomeňte, co všechno jsem za boje o Mnichov dělal pro dohodu s vámi já!

77 Připravuji o tom knihu o Mnichově, v níž popíši všechny své pokusy o dohodu s našimi Němci.

Co však pro nás chystal Hitler a více než 80 % vašich německých druhů z Čech a z Moravy, za jejichž zástupce se vy i dnes pokládáte? Čím jsme to zavinili? Uvažte jen, co jsme od roku 1938 všechno protrpěli a jak jsme se bili o demokracii a mír! A náš lid doma strašlivě trpí dál. Co nám Hitler a Němci z českých zemí dělají i dnes stále a denně? O tom všem se svět teprve po válce ještě dozví.

Z toho je, moji drazí, jediný chladný, byť i drsný závěr: **spravedlivá odplata všem přímým i nepřímým, aktivním i pasivním viníkům války pro poučení všem budoucím a – definitivně se rozejít!** Jinak by po této hrozné válce musilo **dojít mezi našimi národy k neslýchanému masakru!** Tomu můžeme a musíme stůj co stůj **svým definitivním rozchodem zabránit!** Jen tak budeme moci jednou – až na dnešní bolest zapomeneme – se zase jako sousedé sejít a každý ve svém novém domově bez hořkosti a v míru žítí dále odděleně, jeden **vedle** druhého.

A přitom já nikdy nezapomenu, že vy, opravdoví němečtí sociální demokraté z Čech a Moravy, jste jméno Němců v této veliké dějinné krizi nepotřísnili a hrozný osud německého národa nezavinili. Ostatně, Němci v tomto velikém zápase jistě zničeni jako národ nebudou, budou žít dál – což pro nás Čechy po roce 1938 tak jisté vůbec nebylo. O tom se ještě po válce dozvíme. A snad tento váš a německý osud vůbec **přispěje v budoucnosti k mravní i politické, demokratické renesanci příštího Německa.**“

Poslední naše schůzka v exilu s Jakschem byla 1. prosince 1942. Dával jsem mu svůj písemný elaborát jako odpověď na projev zemské konference sudetoněmecké strany sociálně demokratické, konané v Anglii v říjnu roku 1942. Strana totiž v Anglii s celou svou organizací pravidelně fungovala, pravidelně činila rozhodnutí a svá usnesení, týkala-li se věcí zásadních, mi odevzdávala. Já pak v některých případech na ně odpovídal. V tom smyslu byla důležitá výměna naší korespondence, zejména dopis Jakschův z 3. ledna 1941, usnesení strany německých sociálních demokratů z 28. září 1941

a ze 4. října 1942, a zvláště usnesení strany z 7. června 1942 s dopisem W. Jaksche z 22. června 1942, jakož i má odpověď ve formě zásadního stanoviska k usnesení strany z června 1942, kterou jsem 1. prosince 1942 Jakschovi na našem vyslanectví v Londýně odevzdal, a můj dopis z 10. ledna 1943. Hlavně v obou posledních dokumentech jsou shrnuty zásadní názory na otázku bývalých našich Němců a na menšinovou otázku vůbec.⁷⁸

Ukázal jsem v těchto úvahách, k jakým všeobecným závěrům jsem došel za války v otázkách našich menšin a v řešení problému našich Němců. Byly to přirozené závěry, jež měly platit i pro naše Maďary a Poláky a jež jsem se snažil důsledně uplatňovat i na ně.

V tomto smyslu jsem hájil toto řešení i ve všech svých diskusích s Brity, Američany, Rusy a Francouzi. Vycházel jsem tu také ze zásady, jež byla během války všeobecně všemi velmocemi přijímána, že totiž **pokusy o minoritní smlouvy, prováděné s pomocí Společnosti národů po první světové válce, opakovány už nebudou, protože se neosvědčily a přímo zklamaly. Nás přivedly roku 1938 – jaká to byla nesmyslná absurdnost! – až do Mnichova!** Není tudíž jiného východiska nežli pokusit se přesunem obyvatelstva, prováděným pokud možno všeobecně, slušně a lidsky, počet menšin v cizích státech co nejvíce snížit a zbývající zlomky menšinového obyvatelstva rozumným postupem asimilovat nebo mu nechat plnou vůli dobrovolně se vystěhovat, kam bude samo chtít.

Bude to pro toto obyvatelstvo sice těžká krize, nějakou dobu trvající, bude to však pořád **lepší a lidštější řešení nežli nové nelidské masakry v poválečných výbuších občanské války a brutální pomsty a pak znovu další staleté národnostní boje,** jež by byly stále se opakující překážkou sociálního a hospodář-

78 Viz tyto doklady v *Dokumentech* (Paměti III – pozn. red.). Dával jsem jejich znění tehdy také britské Foreign Office, s níž byl i Jaksch soustavně ve styku.

ského pokroku lidstva. Ostatně i tento přesun se dá dobře řídit a usměrňovat a lze jej provádět za podmínek slušných a lidských.⁷⁹

Toto řešení platilo speciálně i o našich Maďarech a v tom smyslu jsme rozvinuli všechno své úsilí, abychom získali pro to všechny spojence, a zajistili tím také **definitivní smír a poválečnou spolupráci československo-maďarskou**. Za diskuse v Londýně mezi námi a Poláky o definitivní narovnání polsko-československé v letech 1940–1942 jsme navrhovali totéž Polákům.

Otázku odsunu našich menšin jsem podrobně projednával po jednání s vládou britskou také s Moskvou prostřednictvím velvyslance Bogomolova zjara roku 1943 před svou cestou do Washingtonu, když jsem dohodoval tehdy i znění naší budoucí smlouvy spojenecké se Sovětským svazem. Moskva mi zásadní svůj souhlas vyslovila prohlášením velvyslance Bogomolova, odevzdaným 5. června 1943 dr. Ripkovi, který mi je pak hned na žádost Bogomolova telegrafoval do Washingtonu (6. června), a já jsem potom ihned o něm jednal s Rooseveltem.

Maje totiž takto stanoviska Londýna i Moskvy, předložil jsem otázku hned za svého pobytu ve Washingtoně prezidentu Rooseveltovi, který mi tehdy svůj osobní souhlas také okamžitě dal, dodávaje, **že to, co vyvolalo takovou katastrofu, jakou způsobil světu Mnichov, musí být odstraněno definitivně a jednou provždy**. A když jsem na konci roku 1943 dojel do Moskvy, diskutoval jsem celý problém znovu, tentokrát přímo se Stalinem a Molotovem,

79 Tak byl také později roku 1946 odsun našich Němců skutečně celkem proveden, jak o tom svědčí doklady úřadů amerických. Nepopírám, že i u nás došlo k nějakým početně velmi omezeným excesům ze strany podřízených orgánů, nehodným země Masarykovy, proti kterým jsem se však vždy velmi rozhodně postavil a veřejně je několikrát kategoricky odsoudil a pranýřoval (např. v své řeči na Mělníce 14. října 1945). Toto mé rozhodné ohrazení bylo pak veřejně u nás publikováno a od té doby všechny tyto excesy i našich podřízených orgánů definitivně přestaly.

jimž jsem odevzdal tehdy o otázce té ještě písemné memorandum; potvrzení už dříve mně oznámeného stanoviska Moskvy jsem od obou znovu dostal. Celá otázka našich Němců byla pak prakticky vyřízena na konferenci Sovětského svazu, Spojených států a Velké Británie v Postupimi v červenci roku 1945, kde byl odsun Němců z našich zemí mezinárodně usnesen a pak v letech 1945 až 1946 definitivně námi za vedení a pod plnou a stálou kontrolou Spojených států amerických proveden.

Veliká a osudová kapitola našich národních dějin, která tolikrát v nich rozhodovala o celém našem osudu – a byla by v našich dějinách aspoň dvakrát zavinila naši národní smrt – byla tím konečně uzavřena.

Také jeden z nečekanych důsledků politiky Mnichova!

Doslov ke kapitole o odsunu československých Němců

Projev poslance H. Krebse před jeho odsouzením k smrti lidovým soudem 15. ledna 1947.

„Slavný soude! Je to poslední řeč, kterou bývalý německý poslanec pronáší před československou veřejností a před slavným lidovým soudem.

Stojíme tu dnes před vámi jako obžalovaní a vy jste našimi soudci. Touto chvílí se končí plných tisíc let společného, těžkého, také však velikého dějinného období. Český národ bude nyní konečně žít sám ve svém národním státě, který se stal nejen podle jména, nýbrž také ve skutečnosti opravdu státem národním.

Tři miliony Němců byly odsunuty. Je to největší přesídlení od doby stěhování národů, ba snad největší v dějinách světa. Téměř jedna třetina obyvatel Čech, Moravy a Slezska opustila neb opustí svůj starý domov. Zanechávají zde svůj domov, to, co kdysi zvali svým majetkem, svoji minulost a své mrtvé. Zanechávají zde práci

milionů a práci mnoha staletí, aby se již nikdy do této země nevrátili. Sotva může někdo, kdo to sám neprožil, změřit morální a duševní tíhu, kterou nyní snášíme. Český národ, věřím, ji uzná, teď nebo později. Má tak čarovnou píseň, která tak často dojala také naše duše – váš ‚Kde domov můj‘. Vím, že budete s námi cítit vy, kteří vždy s takovým pohnutím zpíváte ‚... a to je ta krásná země, země česká, domov můj‘.

Já také jsem tuto zemi vroucně miloval, a smím to prohlásit, neboť mohu svůj rod v této zemi prokázat až k roku 1558. Domnívám se, že smím říci: bojovali jsme pro svůj národ ve víře nejlepší. Byli jsme oklamáni, dobrou víru nám však nemůžete upřít. Vždy jsem věřil, že Češi a Němci mohou vytvořit společný stát jako Švýcary, každý ve svém kantonu, ve své samosprávě. Nestalo se to. Dějiny rozhodly jinak. Před vámi stojí zbytek parlamentního zastoupení, kdysi více než sedmdesáti poslanců a senátorů, dnes patnáct mužů, a vám náleží je soudit. Myslete přitom také na velikost této události.

Od nynějška už nebudete mítí národnostní boje v zemi. Přál bych si pouze, aby velké oběti, které musíme přinést, nezůstaly bez užitku, nýbrž aby se z nich konečně zrodilo pokojné soužití – jež se nám, bohužel, nepodařilo uskutečnit ve společném státě – soužití německého a českého státu, které přece zase budou sousedy.

A tak je zodpověděna otázka – v jiné ovšem formě –, jíž jsem zakončil úvod své knihy *Kampf in Böhmen*: ‚Kdy bude mír v této zemi?‘ Ale já doufám a přeji si, aby tomu tak bylo nyní i v budoucnosti, pak by také nebyly zbytečné naše osobní oběti, které musíme přinést.

Slavný soude! Odsud'te mě, domníváte-li se, že je to nutné, aby byly zachovány vaše zákony, a že je to nutné pro mír a budoucnost, ale odsud'te mě pro to, co jsem skutečně učinil, ne pro to, co jsem nikdy neučinil a nikdy učinit nechtěl. Pan generální prokurátor na konci své široce založené řeči prohlásil toto: Nesmí být **nic** zapomenuto a nesmí být **nikdy** zapomenuto! My však voláme na rozloučenou: Kéž odloučení Němců a Čechů přinese konečně oběma mír!

Kéž se útrapy naší doby konečně skončí! Jen tak budou mít smysl všechny oběti, které my, sudetští Němci, musíme nyní v tak velké míře přinášet a které v tak velké míře přinášeli i Češi; budou sloužit nejvyššímu ideálu lidstva – trvalému a čestnému míru.“

Moje poznámka:

Je to bohužel poznání a doznání příliš pozdní. Celý náš boj o Mnichov víc než jasně dokázal, kdo to myslil doopravdy a komu nemůže a nesmí být nepřiznána dobrá vůle. Ve vrcholném a osudném boji za poslední války, v němž šlo doslova o život našeho národa, naši Němci dobrou vůli v ničem neprokázali.⁸⁰ Takový **bude o tom konečný soud světové historie.**

Prof. Reinhold Trautmann⁸¹: „Cesta jednoho národa“

Leipziger Zeitung, 17. ledna 1947

„Hned zpočátku se chci ohradit proti námitce, která může být snadno vznesena: že nejsem humánní.

Každý, kdo si v hrůzách válečné a poválečné doby uchoval zdravý cit, ví, že pro převážnou většinu lidí je trvalá ztráta domova pramenem stálých, často nesnesitelných bolestí a útrap, ať jde o samy kořeny našeho bytí v rodném kraji, ať o navyklou, často zděděnou práci v místech našeho mládí, nebo o hluboké vztahy k předkům a příbuzenstvu. To všecko dobře vím. Také chci předeslat, že je vznešenou povinností ostatních kulturních národů, aby zabránily, pokud to je v jejich moci, smutným a tragickým přesunům národů

80 O tom budou ještě publikovány další dokumenty, mezi jinými i dokumenty Henleinovy o německých plánech s Čechy a s českými zeměmi, např. dokument velmi podstatný, jenž je nejlepším dokladem, jak „dobrou vůli“ měli naši Němci k nám: *Grundplanung O. A.*, nalezený v archivu Henleinově. Je to dokument neméně průkazný nežli tzv. dokumenty norimberské o „vůli k míru“ Německa.

81 Reinhold Trautmann byl jazykovědec, slavista, profesor na univerzitě v Praze, Lipsku, Kaliningradu a v Jeně. *Pozn. red.*

znemožněním válek. Neočekávám – to by bylo nad lidské síly –, že ti, kteří jsou osobně postiženi, budou schopni klidně a bez vášní přemýšlet o svém osudu. Tím spíše je úkolem jiných podívat se jasně a bez romantiky pravdě do očí.

Je jisté, že pro budoucnost nové Evropy je odsun německého obyvatelstva něčím léčivým a požehnaným. Zvláště přemýšlíme-li o posledních 35 letech (v říjnu 1911 jsem přišel na německou univerzitu v Praze a působil jsem na ní do roku 1921), považuji za nezvratné, že opravdová konsolidace Československa za vlivu německého živlu – alespoň převážné většiny sudetských Němců – nebyla možná.

Čechové obnovili v zimě 1918–1919 v příkladném pořádku a plánování svůj stát: pokud došlo k přehmatům, nestály za řeč, zvláště měříme-li je tím, co se stalo za Hitlera. Německé školy a školy vysoké zůstaly, němečtí úředníci byli bez přezkoušení převzati. Svou umírněnost a toleranci k národu zcela bezbrannému musili však Češi těžce zaplatit.

Po dvacet let, počínajíc rokem 1918, prohrávali sudetští Němci. Nesnesli, že nebyli již vládnoucí vrstvou: nechtěli přiznat, ba domýšlivě, krátkozrace a reakčně přehlíželi, že Češi a Slováci již odrostli rakouské, chci říci, německé rákosce, že v posledních letech dlouhé vlády Františka Josefa kulturně dozráli a se osamostatnili. Cena slovanského podílu ve státním hospodářství a správě i v duchovním životě nebyla uznána, naopak, většina ji v samolibé zaslepenosti odmítala: to je hmatatelné, neomluvitelné, těžké, třeba i tragické selhání a vina majority německého obyvatelstva.

Byla (a je) jedna menšina: byli to například pražští Němci, kteří byli vysoce postaveným židovstvem mírněni, kteří svou roli prostředníků mezi dvěma zdatnými národy správně chápali; byla tu skupina německých zemědělců, jejichž nejnapadnější exponent

František Spina⁸² se posléze zcela sžil s českou kulturou, byli tu příslušníci obou socialistických stran, kteří bok po boku s Čechy stáli proti Hitlerovi... Ale nad majoritou ležel hustý závoj zaslepenosti a nadcházejícího neštěstí.

Bylo Hitlerovým osudem, aby toto neštěstí přivodil a dovršil, aby se jeho přičiněním započal bouřlivě probíhající vývoj, který nikdo z Čechů ani v nejdůležitějších snech nemohl tušit a který stál za všichni oběti: je to vybudování ryze slovanského státu.

Není mým úkolem psát nekrolog německví v Československu. Musil by být velmi dlouhý, neboť obsáhne sedm století a je v něm mnoho slavných stránek.

Co je pozitivního v německém přínosu, nepopírá **žádný** z klidně uvažujících Čechů. Ale každý Čech by musil právem poukázat, že všechno pozitivní se změnilo v blahodárné jen s přispěním jeho vlastní životnosti a inteligence a že musil jít vydobýt obojí z dračí tlamy. Skutečně, boj s Čechy trvá již mnohá století a kolem roku 1300 můžeme již znamenat výraz českého sebevědomí. Ve 14. století vznikla v Praze velmi hodnotná česká literatura prozaická i veršovaná. Próza dosáhla evropské výše a významu u Jana Husa a Petra Chelčického. Za husitů se pak české sebevědomí vtělilo do mohutného hnutí, jež nevzniklo jen z pohnutek náboženských, nýbrž také ze silných podnětů sociálních a národních. Ale vše, co v 15. a 16. století Češi v poctivém a tvrdém boji na Němcích vydobyli, ztratili po katastrofě na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Germanizace a katolizace působily tak silně, že v 18. století bylo možno pochybovat o bytí českého národa, ježto ‚národem‘ se tehdy rozuměly jen šlechtické a měšťanské vrstvy. Kolem roku 1800 se posléze začalo to, co jmenujeme českým obrozením, Němci dlouho neviděné, nepochopené a neuznané.

82 František (Franz) Spina byl český politik a publicista německé národnosti, ministr veřejných prací a ministr zdravotnictví a tělovýchovy v období první republiky. *Pozn. red.*

Ale nyní Češi a Slováci dozráli a výrokem dějin, proti němuž není odvolání k vyšší instanci, se jejich nádherná země stala jejich vlastnictvím. Jejich píle, dřinnost, jejich přemýšlivé založení a zručnost, jejich žhavá žížeň po vzdělání, po civilizaci a všech jejich statcích a v neposlední řadě jejich opravdové a silné národní cítění jim ve střední Evropě musí otevřít cestu k významné budoucnosti.

Pro Evropu to vše znamená, že velké obtíže, skrývající mnohá nebezpečí, byly odstraněny, a to tvrdou, avšak nutnou operací. My Němci uznáme tyto skutečnosti jako konečné a navážeme na nové duchovní a politické základně spojení s tímto výborným a velmi nadaným slovanským národem.

Necht' také jak protivník včerejška, tak vítěz přispějí v budoucích desetiletích k zacelení hluboké jizvy. Ve svobodné, sebevědomé a opravdově demokratické Evropě je jistě k tomu dosti příležitosti.“

2.6.4 Také Francie odvolává mnichovskou pohanu

Vyřídívše věci Mnichova s vládou britskou, uvažovali jsme, jak a kdy máme likvidovat Mnichov s Francií. Problém mnichovské konference a dohody ležel na nás jako balvan po celou válku, a doznejme si, že tento balvan leží ve vzpomínkách na nás i dnes a bude na nás ležet ještě velmi dlouho. Politika „appeasementu“ s takovou chladnokrevností a vypočítavostí od jednotlivých vlád velmocí na útraty malých států vedená, bude vždycky v historii evropské politiky velikým a odstrašujícím příkladem politického egoismu, **který zůstane navždy klasickým**. Že to byla také politika neuvěřitelné politické lehkomyšlnosti, nevzdělanosti a trestuhodné neznalosti na jedné (u západních velmocí) a gangsterské zločinnosti na druhé (německé) straně, je další stránka této smutné periody evropských dějin. Norimberský proces a všechno to, co tam vyšlo najevo ve věci

přípravy Německa proti existenci Československa, je více než výmluvným dokladem a důkazem k celé historii dohody mnichovské.

Československo bylo poslední a nejvýraznější obětí této politiky. Obětí, při níž už nebylo možno se dovolávat ani omluv, ani oprávněných argumentů a ospravedlňování. Dobře to vyjádřil známý anglický karikaturista Low: položil ve svém obrázku prezidenta Beneše na operační stůl, Hitler a Mussolini mu usekávali údy a Chamberlain a Daladier ho drželi, aby se nemohl ani hnout. To byla politika „appeasementu“ s názorně vyloženou odpovědností za její provádění v Mnichově. Skutečnost, že Francie a Anglie se cítily vinny, skutečnost, že skoro každý Angličan, s nímž kdokoli z nás za války o Mnichově mluvil, cítil stud a vinu, nás nutila, abychom byli ve svém postupu taktní, slušní, abychom o věci mluvili co nejméně, abychom se k věci zbytečně nevraceli, nevytýkali a nerekriminovali. A hlavně abychom ani v době pro nás zlé nezapomínali, jak nám v první světové válce obě tyto velmoci, zvláště Francie, k prvnímu osvobození opravdu pomohly! A takový postup musíme zachovávat i v budoucnosti.

Vždyť jsme nyní byli znovu spojenci a přátelé, obě ty země – zvláště Francie – za Mnichov tak hrozně platily a nyní, chtíce nechtíce, bojovaly zase za odčinění Mnichova a za naše osvobození, zatímco my – jejich vinou – jsme se nemohli účastnit boje tak účinně, jak bychom si sami byli přáli, a přinášeli jsme proto v této chvíli oběti poměrně menší.

Tento zvláštní stav nás během války přiváděl často do těžkých psychologických situací. Byla přirozeně na všech stranách tendence Mnichov přecházet, Mnichov zapomínat, dělat, jako by ho nebylo – **a on ovšem byl, a je, a bude... Bude provždycky výstrahou generacím budoucím!**

Tato situace bude trvat ještě dlouho. Stalo se mi, že jsem s některými Francouzi o tom mluvil; sami to vyprovokovali, chtějíce znát mé pocity k Mnichovu, k nim, k Francii. Říkal jsem jim, že první věcí je, aby obě vlády, britská a francouzská, Mnichov především

politicky už za války a co nejrychleji plně a beze zbytku právně a politicky likvidovaly. Druhým úkolem by bylo, aby nám k osvobození zase plně pomohly, a tím jej odčinily. My viny za Mnichov nebudeme a nesmíme proti nikomu zneužívat, ale **na plnou restituci máme právo**. A konečně půjde někdy v budoucnosti – snad i formálně – o projev, manifestaci či slavnostní osvědčení buď od národa k národu, nebo mezi našimi parlamenty a národy; nevím dnes, bude-li to vhodné. Ale bude třeba, aby tato událost, pro nás tak hrozná, upadla v zapomenutí a **přešla z politiky do historie**, aby z ní citově nic nezůstalo a abychom o ní v budoucnosti mohli klidně mluvit jako o jednom zlém, izolovaném okamžiku minulosti. Tak budeme moci vzpomínat především na to, co pro nás učinila Francie ve válce z let 1914–1918.

Bude to možné? Věřím, že ano, a přeji si, aby tomu tak bylo. Vždyť Velká Británie v tom smyslu už tolik vykonala v druhé světové válce, že by nebylo správné, kdybychom to plně nekvitovali a neuznávali. Ovšem, nikdy nesmíme zapomenouti poučení, které Mnichov dává naší národní a státní politice pro budoucnost. A nesmí a nemůže je také zapomenout ani Francie, ani Anglie.

V tomto smyslu jsem usiloval o nápravu od počátku roku 1942 u Edena, a v tomto smyslu jsem nyní uvažoval, co udělat v této otázce s Francií. Byl jsem toho mínění, že Mnichov má být odčinován rychle, bez zbytečných veřejných akcí, samozřejmě a bez zdůrazňování naší satisfakce, krátce: **důstojně, mužně a bez mnoha řečí**. To odpovídalo situaci a celému charakteru tohoto činu i tehdejší válečné doby.

Rozhodl jsem se tudíž v tomto smyslu likvidovat hned celou věc – aspoň v zásadě – také s Francií. Na rozdíl od jiných viděl jsem hned po pádu Francie v Ch. de Gaullovi muže, jenž bude ve vojenském obnovování Francie hrát velikou roli a aspoň po jistou dobu bude výrazem Francie poválečné. Byl první, jenž po zradě Pétainově a po pádu třetí republiky zdvihl svůj hlas a zůstal v boji proti Hitlerovi.

Symbolizoval Francii bojující. Taková věc se nikdy nezapomíná, neboť ta vchází do národní historie.

Brzo po svém prvním rozhlasovém projevu do Francie mne de Gaulle 8. srpna 1940 navštívil v mém bytě na londýnském předměstí, vyložil mi své stanovisko k Vichy a vládě Pétainově, k válce a k dalšímu úkolu Francie. Řekl mi hned jasně, co si myslí o Francii z roku 1938 a o Mnichově. Snadno jsme se dohodli, řekli si, že zůstaneme ve styku, budeme se navzájem podporovat a mlčky obnovíme bývalou spolupráci našich obou zemí, neboť o konečném pádu Hitlerově byli jsme tehdy oba stejně přesvědčeni. Krátce poté jsem mu návštěvu oplatil a svá stanoviska jsme znovu stvrdili.

Když vytvořil svůj „Národní výbor bojující Francie“ a podařilo se podřídit mu celá velká území francouzských kolonií, neváhal jsem mu říci, že budeme ihned tento výbor pokládati za skutečného reprezentanta Francie a za její provizorní vládu bez ohledu na to, co učiní ostatní. Když pak usiloval o plné uznání svého výboru jako vlády Republiky francouzské a o přijetí Francie jako rovného mezi rovné do řady spojeneckých států a vlád, bojujících s Německem, dostal se do konfliktu s Velkou Británií a s Amerikou; pokládal jsem odmítavý postup západních velmocí k Francii za nesprávný a taktně, ale jasně jsem jim to projevoval a postup celého našeho hnutí podle toho zařídil.

Nesouhlasil jsem s těmi, kteří soudili, že Francie padla nadlouho, že své dřívější místo ztratila snad už navždycky a že je správné, aby už nyní, ve válce, se podle toho vůči ní postupovalo. Souhlasil jsem, že to byl pád hrozný, ne však trvalý, a nevylučoval jsem naopak, že proces obnovy Francie bude sice obtížný, snad i dlouhý, jak soudili jiní, že však nebude uskutečňován v takové bezmoci, jaké se jedni u Francie obávali a jaké si jiní někdy i přáli.

Moje politika k poražené Francii byla ostatně jednoduchá: v zájmu Československa a v zájmu Evropy bylo, aby na kontinentu evropském na západě byla opět co nejrychleji vybudována nová

a silná Francie. Ne-li, bude nový mír a poválečný politický řád evropský zase chybně vybudován. Proto Československo bude pracovat pro rychlou obnovu Francie, a kde mu to bude možné, bude tomu napomáhat. Právě to, co nám Francie z roku 1938 udělala, nás má vésti k tomu, abychom zlé odměnili dobrým, nic za to nežádali a nic od toho nečekali, vzpomínajíc vděčně především na to, co pro nás Francie učinila v první válce světové. Jaké závěry z toho všeho Francie sama vyvodí, bude její věcí, a jaké budou v budoucnosti vztahy mezi oběma našimi národy, bude věcí především lidu francouzského a našeho. Postoj našeho národa k Francii byl, je a bude vždy zcela jasný a jednoznačný.

V tomto duchu byla vedena celá naše politika vůči Francii za druhé světové války. V tom duchu jsem chtěl také už hned s de Gaullem celou otázku mnichovské politiky likvidovat. A v tom duchu to bylo nakonec provedeno.

Po Edenově projevu o Mnichově v britském parlamentu jsem hned 6. srpna 1942 pozval k rozhovoru komisaře pro věci zahraniční v Národním výboru de Gaullově Maurice Déjeana, pozdějšího prvního francouzského velvyslance v osvobozené Praze. Znovu jsem mu vyložil, že se dívám na francouzský Národní výbor jako na reprezentanta skutečné Francie, a prohlásil jsem, že by po likvidaci Mnichova vládou britskou měli totéž učinit i Francouzi.

Déjean byl za Mnichova úředníkem na francouzském velvyslanectví v Berlíně a odtud všecku bídu tehdejší francouzské politiky a diplomacie sledoval a tam ji zažil. Nikdy s Bonnetovou politikou nesouhlasil, zůstal vždy věren naší dřívější společné linii a hned také po kapitulaci červnové z roku 1940 se připojil k revoltě de Gaullově, patře k těm nemnohým francouzským diplomatům, kteří zůstali věrni Francii bojující; plně se mnou souhlasil a sám připojoval své důvody, abychom tuto politiku nastolili a dovedli ji až do konce.

Na jeho dotaz jsem mu potvrdil, že to, co jsem mu pověděl, může říci de Gaullovi – toho času v Londýně nepřítomnému – jako mé oficiální sdělení.

24. srpna se znovu Déjean ohlásil a přijel za mnou do Aston Abbots k rozmluvě. Přinášel mi odpověď de Gaullova, který souhlasil s mými názory a úmysly, pověřil Déjeana, aby všechny věci s námi prodiskutoval, a souhlasil také, abychom společně dohodli, má-li být likvidace Mnichova provedena formou smlouvy, deklarace či výměny dopisů, jako se to stalo s Velkou Británií.

Probral jsem hned s Déjeanem jednotlivé možnosti, naznačil mu, jak bych si obsahově představoval likvidační dokumenty, a v závěru ho požádal, aby všechny technické podrobnosti dohodl s ministrem Masarykem a ministrem Ripkou. Nakonec bylo ujednáno, že se likvidace provede výměnou dopisů, které podpíše de Gaulle a s ním Déjean jako komisař pro věci zahraniční, za nás pak předseda vlády dr. Šrámek a ministr věcí zahraničních Jan Masaryk.

V příštích týdnech jednali Masaryk a Ripka s Déjeanem o textu obou dopisů. Déjean podal návrh francouzského dopisu, který byl Masarykem a Ripkou pokládán za neúplný, a proto učinil nový návrh dr. Ripka. Tento nový návrh a opravy, které v něm učinili Francouzi, jsem doplnil poznámkami svými a nato pak 23. září se Déjean s Ripkou v jádře o textu dopisů dohodli. Dopisy byly slavnostně podepsány a vyměněny v úřadu předsedy vlády Šrámka v den čtvrtého výročí podpisu neblahé dohody mnichovské. Odpověď byla podepsána předsedou vlády a ministrem J. Masarykem.

2.6.5 My a Francie – cesta do Alžírsko

Uplynulo něco přes pět čtvrtí roku a likvidace Mnichova, provedená Francií, byla zdůrazněna novými politickými činy a prohlášeními. Snad bude nejvhodnější mluvit o tom už na tomto místě.

Když jsem se v lednu roku 1944 vracel na cestě z Moskvy do Londýna, pozval mne generál de Gaulle k oficiální návštěvě Alžír-ska. Francouzský Národní výbor tu již měl vybudovanou celou svou administraci a po osvobození severní Afriky – především invazí americkou a britskou v listopadu roku 1942 – byl už v plné míře pánem dřívějších afrických kolonií francouzských. Přestože poměr de Gaullovy Francie k Anglii a ke Spojeným státům ještě úplně upra-ven nebyl, Národní výbor v Alžírsku byl už vlastně zatímní vládou francouzskou a podle toho si vedl.

Přijal jsem de Gaullovo pozvání a byl jsem jím a Národním vý-borem alžírským 2. ledna 1944 uvítán se všemi projevy a pocta-mi, které náležely hlavě spojeneckého státu na půdě osvobozené Francie. (Alžírsko bylo konstitučně částí metropolitní Francie.) Bylo to přijetí manifestační a politicky významné. Měl jsem za této ná-vštívy s generálem de Gaullem a členy Národního výboru i s fran-couzskými vedoucími vojáky přátelské rozhovory také o našich francouzsko-československých věcech, jejichž politický význam netřeba zdůrazňovati. Byl jsem radostně překvapen, když jsem vi-děl, jak se Francie politicky i vojensky poměrně rychle konsoliduje a zotavuje, jak generál de Gaulle a ostatní vůdčí osobnosti jsou si dobře vědomi, co znamenala strašná krize jejich země z let 1938 a 1939 a její pád z roku 1940, a jak dobře rozpoznávají, co Francie bude musit vykonat, aby se v Evropě zase vrátila na své staré, svou velikou historií zasloužené místo.

Já sám, jak jsem již dříve pověděl, přes všechno to, co se stalo, ve Francii věřit nepřestal a v její novou velkou budoucnost i nadále pevně věřím. Viděl jsem mnohé příznaky francouzské obnovy za svého pobytu v Alžírsku, zaznamenal jsem si je tam zvláště v roz-hovorech s muži, kteří přišli z Francie.⁸³ Vztah Národního výboru

83 Zejména jsem tu tehdy mluvil velmi přátelsky s pozdějším prezidentem republiky Vincentem Auriolem.

k Velké Británii a k Spojeným státům se poněkud upravil, k Sovětskému svazu byl dobrý, v Itálii se již zase francouzská vojska s úspěchem účastnila těžkých bojů a při blížící se invazi do metropolitní Francie mělo de Gaullovo hnutí hráti tu politickou a vojenskou roli, která mu podle nové situace mezi spojeneckými národy právem příslušela. Měla sice tato Francie pořád ještě velmi mnoho obtíží, zdálo se mi však, že by se z ní mohla vyvinout již nová Francie, která tu se svou vládou zase už vstupovala na scénu spojenecké Evropy.

Tím se zase dostaly na pořad staré otázky a postupně ovšem i naše věci francouzsko-československé. Znovu jsem viděl, že opravdoví vlastenečtí Francouzi svůj vztah k Československu v podstatě nezměnili a vše, co se za té několikaleté hrozná krize jejich země stalo, v pravém zájmu své vlasti správně chápali. Vyjádřily to dva proslovy, proslov generála de Gaulla a můj, které jsme měli za mé oficiální návštěvy francouzské země.

Generál de Gaulle v něm řekl o Mnichovu:

„Když byla uzavřena 29. září 1942 mezi vaší vládou a francouzským Výborem národního osvobození dohoda, nahradila na nových základech naše spojenectví, nedávno přerušené nenáviděním hodným Mnichovem; když bylo dosaženo obdobného ujednání mezi Velkou Británií a Československem, když jste byl obnovil základy přátelství národa, jehož jste hlavou, se Spojenými státy severoamerickými, vracíte se nyní z Moskvy, kde jste podepsal s vládou Sovětského svazu jasnou a silnou smlouvu, která určuje od nynějška a zajišťuje do budoucna spojení politiky obou vašich zemí proti stálému německému nebezpečí. Mohu vás ujistit, pane prezidente, že více než Francie se netěší žádná mocnost z jistého a zářivého úspěchu vaší politiky, politiky velkého vlastence a velkého Evropana.“

V květnu roku 1944, když se připravovala britsko-americká invaze na evropský kontinent a bylo určeno, že vpád bude proveden na území Francie, chtěl generál de Gaulle ukončit svůj spor o uznání Národního výboru za prozatímní vládu, a tím také rozhodnout pro

sebe boj o vydání civilní správy osvobozeného území Francie, který vedl zejména se Spojenými státy. Prohlásil prostě svůj Výbor za vládu a oznámil to diplomatickou cestou spojeneckým vládám. Věrní své politice vůči Francii, jak tu byla vylíčena, rozhodli jsme se ihned oficiálně uznat francouzský Národní výbor de Gaullův za vládu nové Francie. Byli jsme s Belgií jedni z prvních.

M. Déjean, který se mezitím stal francouzským vyslancem u naší vlády v Londýně, mi navrhl, abychom u příležitosti tohoto aktu učinili nové prohlášení, které by vztahy obou zemí znovu precizovalo a ve věci Mnichova se znovu jasně vyslovilo. Sdělil mi, že koncem května přijede generál de Gaulle do Londýna a že bychom s ním mohli tento návrh projednat. Text deklarace byl ochoten připravit.

Dal jsem mu k tomu souhlas a pověřil dr. Ripku, aby s Déjeanem takovéto prohlášení formulovali. Zakrátko, když jsem navržené znění v některých podrobnostech upravil a když také francouzská vláda v Alžírsku provedla své korektury, byla nová deklarace zásadně de Gaullem přijata. Stalo se to 8. června 1944, kdy mne v Londýně navštívil. Podepsána byla až 22. srpna de Gaullem a Déjeanem za Francii a Msgr. Šrámkem a J. Masarykem za nás.

I s Francií byl tedy Mnichov ještě za té strašné války, která se Mnichovem začala, vším tím definitivně likvidován.

2.7 VÝCHOD A ZÁPAD – ČESKOSLOVENSKO NA ROZCESTÍ?

2.7.1 *Před mou cestou do Moskvy*

Má cesta do Sovětského svazu byla připravována – jak jsem už dříve pověděl – současně s rozhodnutím o cestě do Spojených států jako náš poslední, rozhodující politický krok vojenského a diplomatického charakteru v době osvobozovacího boje a před dosažením společného a konečného vítězství. Měl to býti diplomatický čin, doplňující a zakončující celou naši válečnou osvobozenkou linii politickou. V budoucnosti, myslím, bude možné považovat jej také za logické vyvrcholení politiky a cest našich velikých předchůdců z roku 1848, z roku 1867, ze začátku tohoto století, a ovšem politiky a cest Masarykových před první světovou válkou i za ní.

Byl úzce spjat s jednáním o naši smlouvu se Sovětským svazem proti možnému německému imperialismu v budoucnosti. Plán na obnovení smlouvy, kterou jsme uzavřeli s Moskvou už roku 1935, a tudíž plán na dojednání nové takové smlouvy před koncem dnešní války, jsem měl od vstupu Sovětského svazu do druhé války světové. Už v červnu roku 1941 jsem to formuloval tak, že navazujeme se Sovětským svazem tam, kde to bylo po Mnichově přerušeno. Proto také – a ovšem i proto, že jsme vždy počítali s účastí Sovětského svazu na naší straně v této válce – všechna naše jednání se státy jinými, zejména ovšem naše jednání s Polskem, byla vedena hned od počátku této války tak, aby pro ně nemohlo mezi námi a Sovětským svazem dojít k rozporům. Tento svůj vztah k Sovětskému svazu a svůj úmysl nikdy se s ním do rozporu nedostat jsme také vždycky loajálně všem ostatním spojeneckým státům sdělovali, zejména i Polákům samým.

Ve svých písemných projevech a při jednání o dohodu v otázkách střeoevropských jsem vždy na to myslil. Ve svém projevu před Státní radou z 12. listopadu 1942 jsem to velmi výrazně prohlásil – máje tehdy na mysli také společnou deklaraci polsko-československou z 11. listopadu 1940 – těmito slovy:

„Pokládám dnešní válku za **rozhodující historickou příležitost pro definitivní zaražení pangermánského ‚Drangu nach Osten‘**, a právě nynější válka **dokázala, že je k tomu třeba opravdové, přátelské a loajální spolupráce Polska, Československa a Sovětského svazu**. Náš vztah k oběma je spojenecký a přátelský a takovým chce trvale zůstat. Přáli bychom si, aby po docílení plné dohody mezi Polskem a Sovětským svazem došlo také k plné dohodě mezi námi třemi, **právě za účelem skoncování s imperialistickým a krvelačným ‚Drangem nach Osten‘**. A podaří-li se nám to, je garantována celá budoucnost Polska a Československa a je pomoheno celé Evropě. Ne-li, přijde zase nová katastrofa v nějaké jiné formě, Německem vyvolaná. Říkám tímto jen to, co je mým opravdovým, hlubokým politickým přesvědčením.“⁸⁴

Když jsme 18. července 1941 uzavřeli se Sovětským svazem první spojeneckou smlouvu jen pro dobu druhé světové války, podepsanou velvyslancem Ivanem Majským a ministrem J. Masarykem, pomýšlel jsem také na trvalejší a podstatnější její formulaci ve smyslu naší politiky, zahájené se Sovětským svazem roku 1935. Viděl jsem však tehdy, že by to bylo předčasné; myšlenka ještě nedozrála ani v Moskvě, ani v Londýně, ani u ostatních států spojeneckých.

Když jsem se však roku 1943 chystal na cestu do Spojených států, rozhodl jsem se, že se o řešení této otázky pokusím. Byl jsem si vždycky vědom, že k Mnichovu a všem jeho katastrofálním evropským důsledkům mohlo dojít jen na základě rozporu a nepřátelství

84 Celý text projevu viz v knize *Šest let*, s. 312–341.

západní Evropy k Sovětskému svazu. Bylo mi jasno, že máme-li v této druhé světové válce vyhrát, musí tento rozpor zmizet. A kdyby tento rozpor trval i po této druhé světové válce, došlo by znovu buď přímo k nové světové katastrofě, nebo pro nás k nějakému Mnichovu ve zcela nové formě a po něm opět ke katastrofě světové. Útok Hitlerův na Sovětský svaz vycházel také z předpokladu, že rozpor světa se Sovětským svazem je takový, že se Německu podaří, děj se co děj, dohodnout se v dané chvíli o mír se západní Evropou, **od níž pak dostane volnou ruku vůči Sovětskému svazu**. Bylo mi jasno, že tuto **opravdovou katastrofu světa** bylo možno zažehnat jen oddanou prací o pevnou a **trvalou** dohodu mezi Anglosasy a Sovětským svazem, že naším hlavním úkolem je pracovat v této situaci pro tuto dohodu a že v rámci jejím bude za této války i naše speciální dohoda se Sovětským svazem samozřejmá a mezinárodně možná.

Proto, chtěje pracovat za své cesty ve Spojených státech také o dalším sblížení se Sovětským svazem, a tím o rychlém vítězství nad Hitlerem, chtěl jsem mít především jasno o politice Sovětského svazu – válečné i poválečné – jak vůči velmocem, tak i vůči menším státům spojeneckým a jiným, zejména pak o jeho vztahu ke všem jeho sousedům, o otázce nevměšování se do vnitřních věcí sousedních států, uznávání jejich plné poválečné svrchovanosti, o jeho vztahu k válečnému a poválečnému Německu **a přirozeně především k nám samým** a i k našemu trvalému poměru jak k Východu, tak i k Západu.

Zdálo se mi, že dojde-li ve všech těchto otázkách k plnému porozumění mezi námi a Sovětským svazem a budeme-li si navzájem naprosto důvěřovat, bude možno ukázat i ve Spojených státech na tento příklad **právě jako na příklad**. Očekával jsem, že to všechny spojence, zejména spojence velké, podstatně sblíží, všechna nesprávná podezřívání Sovětského svazu zeslabí nebo odstraní, a pomůže tak připravit to, co se později stalo jak na spojenecké konferenci v Moskvě, tak i na konferenci v Teheráně.

Proto jsem před svou cestou do Spojených států, už od začátku roku 1943, začal v tomto směru v Londýně rozhovory se sovětským velvyslancem Bogomolovem. Vyložil jsem mu smysl a cíl svého zájezdu do Spojených států a skončil jsem tento výklad tímto závěrem: „Při návštěvě ve Spojených státech budu musit vyložit celou naši politiku vůči Německu, Polsku a vůči Sovětskému svazu. Chtěl bych se proto před touto cestou dotázat Moskvy na několik podstatných věcí, důležitých jak pro vás, tak i pro nás; jejich zodpovědním bude mezi našimi spojenci kdekdo vidět, kam jde naše politika, prováděná nejen s vámi, nýbrž i se všemi ostatními, a zejména ovšem s Polskem. Zvláště tato otázka je zde v Londýně i ve Washingtonu v této chvíli pro všechny nejpálčivější.“

Právě proto jsme už od začátku roku 1940 činili pokusy s Poláky se dohodnout, svou politiku s politikou polskou a sovětskou koordinovat, a dokonce se pokusit o bližší budoucí spolupráci polsko-československou. Jednání tato od konce roku 1942 však uvázla, jednak proto, že poměr polsko-sovětský přicházel do krize a že krize ta se dotýkala i ostatních spojenců, a tím i nás, jednak proto, že londýnští Poláci sami nebyli s to dát nám uspokojivé záruky své politiky vůči nám, a vyřešiti tak pro budoucnost všechny naše sporné otázky, vzniklé ze sporů územních a z polské orientace mnichovské a předmnichovské.

Prosil jsem tudíž velvyslance Bogomolova, aby mi opatřil z Moskvy, dříve než odjedu do Washingtonu, odpověď na těchto několik otázek: Je Moskva ochotna uzavřít s Československem smlouvu, obdobnou anglo-sovětskému paktu a přizpůsobenou poměrům československým? Soudí Moskva, že je možno ve smlouvě podtrhnout vzájemný závazek obou partnerů o nevměšování se do vnitřních věcí druhého státu? Může nám sdělit Sovětský svaz své zásadní stanovisko vůči Německu po válce a může podepřít vzhledem k Německu náš názor o nutnosti přesídlení fašistických Němců z Československa? Může Moskva přijmout naše zásadní hledisko na

dohodu o definitivním zastavení každého budoucího německého „Drangu nach Osten“, přijmouti toto hledisko jako základnu pro naši budoucí alianci a souhlasit, aby poválečné Polsko bylo do této smlouvy a spolupráce společnou dohodou nás všech tří včleněno?

To byly otázky, které jsem v několika rozhovorech s velvyslancem Bogomolovem ve všech podrobnostech v měsíci březnu 1943 diskutoval a nakonec mu je jako přímý dotaz pro vládu sovětskou při jeho návštěvě v Aston Abbots ke konci března předložil.

Odpověď došla 23. dubna. Bogomolov se hlásil téhož dne k návštěvě do Aston Abbots; přijel rozradostněn a dojat. Zdálo se mi, že úspěch v tomto jednání pokládá i on za úspěch svůj. Přinášel ve věcech podstatných odpověď kladnou a správně mi zdůraznil, jak to je z hlediska Moskvy – i našeho – pro budoucnost věc krajně důležitá. Odpověď Moskvy mi formuloval takto:

„Vláda sovětská, bude-li jí vámi učiněn přesný návrh smlouvy, o níž jsme spolu v předcházejících nedělích mluvili, nedá zásadní odpověď zápornou. Ve smlouvě by mohly být vyjádřeny myšlenky o nezasahování do vnitřních věcí, a sovětská vláda by nenamítala nic proti poválečné spolupráci s Polskem ve smyslu československého dotazu. Žádala by tudíž sovětská vláda, aby po této zásadní odpovědi byl jí předložen text návrhu smlouvy, který by byl vámi formulován.“

Co se týče stanoviska Moskvy k Německu, nemůže zatím sovětská vláda oznámit svá hlediska v podrobnostech. Chce jít ve vedení války s Německem do všech důsledků, ale její názory o poválečném Německu jsou v podrobnostech do značné míry závislé také na názorech a stanoviscích britských a amerických. Bude mi tudíž moci Moskva více sdělit o této zásadní věci až v blízké budoucnosti. Také své hledisko k transferu německých fašistů z Československa, které ani dnes není negativní, bude moci definitivně formulovat později.

Netrvalo pak dlouho – bylo to 5. června, kdy jsem dlel na své politické cestě v Americe – dostavil se Bogomolov k ministru

Ripkovi a oznámil mu, že dřívější stanovisko Moskvy k Německu znovu může potvrdit, že však už nyní může sdělit ve věci transferu německého nacistického obyvatelstva z Československa, že je rozhodně kladné. Velvyslanec Bogomolov pak požádal dr. Ripku, aby mi toto sdělení ihned oznámil do Washingtonu.

O těchto diskusích, jichž se v jejich různých fázích účastnili také ministři Masaryk a Ripka, jsem loajálně informoval po návratu z Ameriky vládu britskou a já osobně Roosevelta a zástupce State Departmentu (Cordella Hulla a Sumnera Wellese) už za svého pobytu ve Washingtonu. Všecky mé tehdejší projevy v Americe a v Kanadě v květnu a červnu roku 1943 byly pak přirozeně určovány uvedeným jednáním mezi námi a Moskvou. –

Měl jsem v úmyslu odjet do Moskvy už v létě 1943, hned po návratu ze Spojených států. Ale o zamýšlené smlouvě vznikly mezi námi, Londýnem, Washingtonem a Moskvou diskuse, které mou cestu odložily až do prosince roku 1943.

Ve Washingtonu našel jsem hned při prvních svých rozhovorech plné pochopení pro naši politiku se Sovětským svazem a jak Roosevelt, tak i Cordell Hull a Sumner Welles s ní zásadně souhlasili. V naší smlouvě byl viděn tehdejší vládou severoamerickou příklad, co by měli učiniti včas i ostatní sousedé Sovětského svazu, aby si tak zajistili svou neodvislost i respektování svých vnitřních poměrů a své sociální struktury ze strany Sovětského svazu.

V Londýně byla situace poněkud jiná. Winston Churchill se tehdy spíše klonil vcelku k našemu postupu, ale ve Foreign Office byl mezi úředníky dvojí směr: jedni s ním souhlasili, druzí viděli v něm naše přílišné přiklání se k Východu a hlavně nevýhodu pro Poláky, kteří prý by tím byli izolováni ve svém postupu vůči Sovětskému svazu a vůči sovětské snaze řešit hraniční otázky s Polskem ve smyslu Curzonovy linie. Londýnští Poláci pak, dozvědět se o našich plánech, byli ve veliké většině velmi rozhodně proti této naší politice. Viděli v ní konec svých dřívějších plánů na vybudování

středoevropské federace pod vedením Polska, která měla být bariérou jak proti Německu, tak proti Sovětskému svazu.

Po svém návratu z Washingtonu jsem se od června do listopadu 1943 sešel třikrát s A. Edenem k dlouhým poradám, na nichž jsme diskutovali (za účasti J. Masaryka a H. Ripky na jedné a Stranga a Nicholse⁸⁵ na druhé straně) všechny stránky této politiky. Eden se klonil na počátku k těm, kteří sice nebyli proti smlouvě a proti mé cestě do Moskvy, byl však toho mínění, že vzhledem k veřejnému mínění britskému bych mohl do Moskvy jeti třeba hned a smlouvu tam dojednat, podepsat však bych ji měl později, nejlépe po uzavření příměří s Německem, až věci se Sovětským svazem a Polskem a jeho poválečnou politikou budou všem spojencům zcela jasny.

Nesouhlasil jsem s tímto odkladem. Dokazoval jsem, že náš příklad a naše dohoda se Sověty by mohla nejlépe dokázat, jaká patrně bude a mohla by býti skutečná politika Sovětského svazu po válce, že je v zájmu nás i všech ostatních ukázat celému světu na naší smlouvě se Sovětským svazem, co Sovětský svaz chce a jakou politiku míní dělat, že to naopak má a může Sovětský svaz sblížit jak s Velkou Británií, tak i se Spojenými státy a všechny ostatní spojence, pokud jde o cíle Sovětského svazu, definitivně upokojit. A především to bude nakonec také pro vyrovnání poměrů a pro pokojný vývoj samotného Sovětského svazu v Evropě a ve světě! Na všechny dotazy jsem s důrazem opakoval, že to, co nám Sovětský svaz slibuje, přijímám jako opravdovou skutečnost a že podle své dosavadní zkušenosti nemám zatím vůbec příčiny jeho slovu nevěřit.⁸⁶

85 William Strang byl britský diplomat; Philip Bouverie Bowyer Nichols byl britský velvyslanec u československé exilové vlády v Londýně. *Pozn. red.*

86 Mýlil jsem se tehdy ve svém úsudku a očekávání, či nikoli? Jen budoucnost sama může na tuto otázku odpovědět. Ať tak či tak, moje víra a upřímnost byla tehdy nanejvýš opravdová.

Na počátku byl mezi námi dosti značný rozpor, i když – zdůrazňuji to opět – Velká Británie **se nikdy nevyslovila zásadně proti smlouvě**; naopak zdůrazňovala, že s uzavřením naší smlouvy s Moskvou zásadně souhlasí. Šlo prý jen o to, **kdy** má být podepsána. Sovětská vláda naopak, když jsme došli k závěru, že smlouvu uzavřeme, a dohodli jsme se i na jejím textu, kladla podmínku – a pevně na ní trvala –, že pojedou-li do Moskvy, má být smlouva při té příležitosti v každém případě podepsána.

Vláda britská – a osobně Eden – z celého tohoto jednání činila však velmi důležitý závěr, že jsou tu mezi Londýnem a Moskvou značné nejistoty a různosti názorů, ne-li možné konflikty ve vzájemné jejich politice po dobu válečnou – a zejména v době poválečné – a že se právě na pozadí naší smlouvy tyto možné rozpory projevují velmi výrazně. Dospěla k přesvědčení, že by se různosti ty měly prozkoumat a že by bylo záhodno, aby se dospělo aspoň v podstatných otázkách k jednotě názorů o hlavních aktuálních problémech války a míru mezi třemi hlavními mocnostmi spojeneckými, Velkou Británií, Spojenými státy a Sovětským svazem. Tak došlo, po mém soudu, k myšlence svolání moskevské konference tří spojeneckých ministrů zahraničních věcí z října roku 1943, která byla hned poté doplněna konferencí v Teheráně mezi Rooseveltem, Churchillem a Stalinem v listopadu a prosinci téhož roku.

Myslím, že se tudíž nemýlím, soudím-li, že konference v Moskvě **byla přímo vyvolána, nebo aspoň uspišena jednáním o naši smlouvu s Moskvou**. V každém případě nakonec během naší diskuse v srpnu a v září 1943 v Londýně ministr Eden naléhal, abych odjel do Moskvy až po schůzi tří ministrů – Hulla, Molotova a Edena –, která se sejde prý co nejdříve **v Londýně** a na níž budou jistě objasněny všechny otázky všeobecné spolupráce mezi třemi velmocemi tak, že naší smlouvě nebude už nic stát v cestě. Konference se skutečně do měsíce sešla, **na žádost sovětské vlády došlo však k jejímu zasedání v Moskvě**.

Dal jsem k tomuto postupu souhlas a prohlásil jsem, že po konferenci tří ministrů do Moskvy pojedou v každém případě a podepsání smlouvy mezi námi a Sovětským svazem schválím a provedu. Současně však jsem naléhal v Moskvě, aby komisař pro zahraniční věci Molotov otázku naší smlouvy na chystané konferenci v Moskvě předložil a smluvený její text oznámil zástupcům Spojených států a Velké Británie. Molotov to učinil, Eden i Hull vzali celý náš postup na vědomí a vyslovili uspokojení nad textem, smyslem a cílem smlouvy.

Myslím, že bylo možno pokládat celý tento výsledek našeho loajálního postupu ke všem spojencům a naší politiky vůbec za opravdový úspěch Československa. K mé cestě a k podepsání smlouvy došlo pak brzy po konferenci moskevské. Stala se do jisté míry jednou ze senzačních událostí válečné politiky a diplomacie v roce 1943; a měla bezesporu značný dosah i význam pro celou další politiku nejen naší a Sovětského svazu, nýbrž celého spojeneckého tábora i tábora Osy.

2.7.2 Období velkých konferencí: Casablanca a Washington – Moskva, Teherán a Káhira

Rok 1943 znamená vůbec obrat nejen v událostech vojenských, nýbrž do značné míry i ve válečné ideologii a v plánech a názorech o spolupráci mezi spojenci za války a zejména pro mír a pro dobu po válce. Nejistota v událostech válečných zabraňovala dlouho spojencům formulovat jasněji své názory především o cílech války a o míru. Když během roku 1943 bylo jasno na východní frontě, že Sovětský svaz už válku proti Německu nejen neprohráje, nýbrž že západní velmoci by bez něho **plného** vítězství nad Německem a Japonskem také nemohly dosáhnout, vykrystalizovala se politická situace mezi spojenci do té míry, že všichni viděli a uznávali, jak už jsou jasnější formulace o míru a o válce naprosto nutné.

Do konce roku 1942 byla jejich válečná ideologie určována jen zcela všeobecně Atlantickou chartou a britsko-sovětskou smlouvou. To však nedostačovalo pro konkrétní řešení všech problémů a **praktickou**, úspěšnou a společnou politiku válečnou ode dne ke dni. Bylo třeba dalších jednání a dohod a k těm došlo na šesti konferencích, konaných během roku 1943, nejdříve mezi prezidentem Rooseveltem a ministerským předsedou Churchillem v Casablance (14.–24. ledna 1943), ve Washingtonu (11.–24. května) a Quebecu (11.–24. srpna 1943) a pak mezi třemi velmocemi v Moskvě (od 19. října do 1. listopadu 1943), v Káhiře a Teheráně (22.–26. listopadu a od 28. listopadu do 1. prosince 1943).

Jednání i rozhodnutí těchto konferencí byla přirozeně vyvolávána a určována především spojeneckými úspěchy válečnými. Jak přicházely postupně vojenské úspěchy, bylo třeba nových rozhodnutí **politických**. Jak spojenecké armády postupovaly, tvořila a vyvíjela se další válečná ideologie a měnila a doplňovala se praktická válečná politika spojenců. Obsazení Maroka a Alžírsko a vítězství generála Montgomeryho ve východním Středomoří vyžadovalo přípravu rozhodnutí o celé středomořské kampani, o dalším osudu Itálie a pak zejména o definitivní formě spolupráce s Francií.

Tak došlo nejprve ke konferenci v Casablance v lednu 1943. Projednala v podrobnostech celou další středomořskou kampaň, avšak **jejím nejdůležitějším veřejným závěrem byla dohoda mezi Rooseveltem a Churchillem**, že se s Osou nebude o zásadách příměří vyjednávat, že státy Osy musí **bezpodmínečně kapitulovat**. Toto rozhodnutí tehdy působilo jako puma. Sovětský svaz se k němu plně připojil. Na konferenci v Casablance se dále jednalo o věcech francouzských, a přes řadu nesnází byl tu dán přece jen první základ k pozdější květnové dohodě (roku 1943) mezi Francouzi (generály Giraudem a de Gaullem) k přemístění Francouzského komitétu z Londýna do Alžírsko a k přípravě postupného uznání nové a plné mezinárodněprávní pozice spojených

Francouzů jako činitele pravoplatně zastupujícího vojensky a politicky velmocenskou Francii.

V jednání o Středomoří, započatém v Casablance, bylo pokračováno mezi Churchillem a Rooseveltem ve Washingtoně a v Quebecu v létě roku 1943; došlo k přípravám ke konečnému útoku na Itálii, k dohodě mezi Amerikou a Velkou Británií o konkrétních podmínkách italského příměří a k dalším diskusím o vyjasnění situace Francie. Francouzský Národní výbor, přesídlivší z Londýna do Alžírsko, vytvořil nové poměry na vlastním národním území, zkonsolidoval své vnitřní poměry vojensky a politicky, vytvořil si zdemokratizované státní zřízení, a stal se tak vlastně zatímní vládou, připravující v dohodě s Velkou Británií a Spojenými státy přímé osvobození Francie metropolitní. Sovětský svaz tento vývoj účinně podporoval, takže tábor spojenců se politicky velmi konsolidoval a poměry ve Středomoří, vzhledem k blížícímu se pádu Itálie, se politicky značně, byť ne docela, vyjasnily.

Ale právě náhlý – a tak ubohý – pád Mussoliniho fašistické Itálie (24. července 1943), který po útoku na Sicílii přišel nečekaně brzy, ukázal, jak je třeba být politicky včas na konec války připraveni. Velmoci anglosaské neměly až dosud dosti jasné představy, co by měly v Itálii vnitropoliticky podniknout po pádu fašismu. Vedle toho Sovětský svaz nebyl dosud vůbec dosti účasten na celé akci středomořské a oba druzí spojenci na akci východní. Sovětský svaz vedl svou válku na východní frontě – i když za soustavné a velmi vydatné pomoci Anglie a Ameriky na moři, ve vzduchu a na materiálu – ale **ideová jednota** nebyla dostatečná, spor o tzv. druhou frontu pokračoval, a dokonce se zesiloval, neboť hlavní pozemní válka evropská spočívala především na východní frontě a stále trval dojem, jako by válka byla dvojí: anglosaská a sovětská.

Toho využívala neobyčejně účinně německá propaganda. Od porážky u Stalingradu věděli Němci, že mohou vyjít z této války bez totální katastrofy, jen dokáží-li spojence politicky a diploma-

ticky rozdělit. Proto od jara roku 1943 stupňovala se stále zuřivěji propaganda proti tzv. nebezpečí bolševismu, o tzv. záchraně civilizace před Sovětským svazem, o hrůzostrašné budoucnosti Evropy a světa, jestliže se Anglie a Amerika od Sovětského svazu neodloučí a nenechají jej Německu porazit, nebo snad dokonce mu Sovětský svaz porazit nepomohou. V rozvrácené Evropě – zejména ve státech fašismem a polofašismem různého druhu otrávených – byly v roce 1943 pořád celé miliony lidí, krizí posledních let tak zaslepených a egoismem třídním, národním či osobním tak duševně ubitých, že tato propagační hra tu pořád měla jistý úspěch.

Byl to patrně poslední zoufalý pokus Německa o záchranu. Přišel – zdá se – ve správný čas, neboť vyvolal správnou reakci. Došlo tudíž konečně k tomu, že se spojenci **musili** pokusit politicky, diplomaticky i vojensky všechny až dosud nejasné problémy války mezi sebou prodiskutovat a aspoň v hlavních liniích svou politiku sjednotit. Bylo třeba jasně **ukázat, že je jen jediná válka v hlavních cílech všem společná**, že toto válečné společenství nikým rozbito být nesmí a rozbito nebude. Bylo třeba zdůraznit, že solidarita válečná je taková, že o druhou frontu se opravdu mezi spojenci nehraje, nýbrž že otázka druhé fronty je otázkou **společné** přípravy, **společné** kalkulace, **společné** válečné **ideje** a vůbec **společného a jednotného vítězství**.

Bylo třeba dále formulovat společně třemi – eventuálně čtyřmi – hlavními válčícími spojenci (V. Británií, Sovětským svazem, Spojenými státy a Čínou) hlavní poválečné cíle praktické evropské a světové politiky, jako např.: co bude s Německem, jak se bude po válce prakticky provádět politická a hospodářská spolupráce velmocí a jak bude připravován budoucí bezpečnostní systém evropský a světový, co bude s některými malými státy, co s tzv. fedačními plány ve střední Evropě, jak si představuje svou pozici poválečnou Sovětský svaz sám, co bude se sporem sovětsko-polským atd. atd.

Jen dostatečné vyjasnění těchto konkrétních otázek mohlo také odstranit obavy některých států z nějakých zvláštních revolučních plánů Sovětského svazu vůči druhým částem Evropy a definitivně přesvědčit všechny spojence, že se nepřipravuje žádné tzv. zbolševizování a sovětizování střední, jižní a západní Evropy, jak to vytrvale rozhlašovala německá propaganda.

Tak došlo ke dvěma tehdy nejdůležitějším spojeneckým konferencím, a to v říjnu roku 1943 v Moskvě a od 28. listopadu do 1. prosince téhož roku v Teheráně – před níž se konala konference britsko-americko-čínská v Káhiře ke konci listopadu 1943. Ve všech uvedených a také v jiných otázkách přivodily tyto konference podstatné vyjasnění, a způsobily tudíž politicky dalekosáhlý a příznivý obrat v táboře spojeneckém.

Konference v Moskvě se konala od 19. října do 1. listopadu 1943 a účastnili se jí ministři Molotov, Eden a Cordell Hull se svými politickými a vojenskými štáby. Předsedal jí komisař pro věci zahraniční Vjačeslav Molotov. Prodiskutovala řadu podstatných vojenských a politických problémů, jak to vyžadovala spojenecká situace na začátku pátého roku války, připravila základnu pro opravdovou a loajální spolupráci vojenskou i politickou v nastávajícím, posledním období válečném a pro dosažení brzkého a konečného vítězství a připravovala prostředí skutečné dohody a přátelství mezi třemi účastněnými velmocemi. Poté přijala několik zásadních usnesení, která, jsouce pak ještě doplněna usnesením konference teheránské, se stala základnou společné politiky tří nebo čtyř hlavních velmocí pro vítězné dokončení války a pro přípravu společného budování příštího míru.

Konference se dále dohodla o společné politice vůči Itálii. Fašismus a celé jeho dědictví bude zničeno, pro Itálii připraví se podmínky návratu k režimu demokratickému, a bude to italský lid sám, který si návrat ten provede. Pro přípravu konečných podmínek mírových pro Itálii byla zřízena zvláštní mezispojenecká komise, v níž vedle Anglie, Spojených států a Sovětského svazu bude ještě Francie, Jugo-

slávie a Řecko. Kromě toho přijala konference definitivní rozhodnutí o samostatnosti Rakouska a o potrestání všech viníků Osy, kteří se dopustili vojenských a jiných zvěrstev na obyvatelstvu národů spojeneckých. Prohlášení to je zásadní, rozhodné a kategorické a týká se také všech pronásledování a ukrutností německých ve všech zemích obsazených Němci a ostatními spojenci Osy. I pro nás to bylo tudíž zárukou, že se náš lid za své utrpení dočká spravedlnosti a viníci za své zločiny u nás a za svůj teror nemilosrdného trestu.

Konečně učinila konference poslední dvě důležitá rozhodnutí:

Prohlásila především, že je v národním zájmu tří účastněných velmocí a všech spojenců, aby pokračovali v existující úzké spolupráci za války a **ve spolupráci mírové po válce**, neboť jen tak bude získáno vítězství, docílen výhodný mír a v budoucnosti na dlouhé generace zachráněn. Zřídila zároveň poradní komisi tří velmocí v Londýně pro stálou výměnu názorů o běžných politických a vojenských otázkách, pro udržení této plné a soustavné politické spolupráce a pro přípravu podmínek příměří.

A doplnila tuto základnu budoucí spolupráce posledním dalekosáhlým rozhodnutím o **budoucí poválečné bezpečnosti**: nepřátelské státy budou po kapitulaci dokonale odzbrojeny, celý systém jejich příštího odzbrojení bude zajištěn a pak mezinárodní úprava poválečného odzbrojení bude i nadále společnou dohodou udržována. Státy spojenecké vytvoří dále nový bezpečnostní systém pro udržování míru, který bude všeobecný, světový, bude přístupný všem státům, velikým i malým, a spojenci zůstanou po dosažení vítězství v úzké spolupráci na ochranu míru tak, aby mohli sami – až do doby zavedení trvalé a opravdové pozdější společné bezpečnosti a mezinárodního pořádku – podniknout hned okamžitý vojenský zákrok, kdyby bylo třeba učinit opatření pro ochránění míru proti kterémukoli jeho novému rušiteli.

Bylo konečně učiněno usnesení, že spojenci po skončení dnešních válečných akcí neujíjí svých vojenských sil na území států jiných

jinak než za uvedenými bezpečnostními účely a jen po společné dohodě. Znamená to, že **obsazování evropského kontinentu na konci této války bude se dít výlučně v plné jednotě a ve vzájemné dohodě všech tří velmocí.**

Moskevská konference byla všeobecně hned pokládána za velice úspěšnou. A po mém soudu velikým úspěchem tehdy byla. Byla za této války první všeobecnou konferencí tří velmocí tohoto druhu a tohoto dosahu, a jestliže se dobře uváží nejen dosavadní rozháranost, neurčitost a vzájemná nedůvěra v táboře spojenců, nýbrž i všechna rozhodnutí moskevské konference i se všemi jejich důsledky, znamená to opravdu, že to bylo sjednocení tří velmocí v jejich **hlavních** vojenských i mírových cílech.

Tato důležitá dohoda byla pak doplněna a dovršena konferencí tří vedoucích státníků spojeneckých, prezidenta Roosevelta, ministerských předsedů Churchilla a Stalina a jejich štábů, konanou v době od 28. listopadu až do 1. prosince v Teheránu. Smysl této druhé konference je určen slavnostním prohlášením, v Teheránu usneseným, které samo svým obsahem říká velmi výmluvně všecko:

„My, prezident Spojených států severoamerických, ministerský předseda Velké Británie a předseda Rady lidových komisařů Sovětského svazu jednali jsme po čtyři dny v tomto hlavním městě spojeneckého Íránu a potvrdili jsme směrnice naší společné politiky.

Vyslovili jsme své plné odhodlání, aby naše země postupovaly jednotně ve válce i v míru. Pokud jde o válku samu, naše vojenské štáby projednaly ve společných rozhovorech plán, jak zničit německou moc; došli jsme k úplné dohodě jak o rozsahu, tak o čase společných operací, které budou podniknuty na východě, na západě a na jihu. Tato společná dohoda zaručuje, že vítězství bude naše.

Pokud jde o mír, nabyli jsme vzájemné jistoty, že jen naše dohoda vytvoří mír trvalý. Jsme si plně vědomi velké odpovědnosti své a všech spojených národů, abychom vytvořili mír v duchu dobré

vůle širokých vrstev národů světa a abychom znemožnili na řadu budoucích pokolení děs a hrůzu války.

Se svými diplomatickými poradci vyjasnili jsme politické problémy budoucnosti. Jde nám o to, abychom si zajistili vzájemnou spolupráci a plnou součinnost všech států, ať velkých, nebo malých, jejichž lid, jako lid našich tří zemi, přičiňuje se vším úsilím rozumovým i citovým, aby byla vyhubena tyranie a otroctví, útisk a nesnášenlivost. Přivítáme je všechny, vstoupí-li do rodiny demokratických národů světa.

Není však na světě moci, která by nám mohla zabránit, abychom nezničili německé armády na zemi, jejich ponorky na moři a jejich vyzbrojení ve vzduchu. Naše útoky budou nemilosrdné a jejich síla stále poroste.

Vzhlížíme z těchto přátelských porad s důvěrou ke dni, kdy všechny národy světa budou moci žít svobodně a zbaveny tyranie, podle svých přání a podle svého vlastního svědomí. Přišli jsme sem s nadějí a odhodlaností. Rozcházíme se jako přátelé v činu, v duchu i ve společném cíli.“

O vlastním jednání teheránském je možno říci, že to byla konference, na níž poprvé vůdcové tří světových velmocí si řekli v upřímnosti a otevřenosti, dosud mezi nimi nevídané, vše, čeho bylo třeba, aby byly objasněny všechny dané problémy vojenské i politické v táboře spojeneckém; **učinili definitivní vojenská rozhodnutí**, jichž bylo třeba pro ustavení tzv. **druhé fronty v západní Evropě na jaře roku 1944** a celé další vedení spojenecké války s ní souvisící, a vyměnili mezi sebou všechny názory na řešení hlavních otázek mezinárodní úpravy poválečné, nevyhýbajíce se problémům nejobtížnějším a otázkám nejdelikátnějším.⁸⁷

87 Přitom bylo rozhodnuto o rozdělení válečných zón v Německu a ve střední Evropě mezi Západem a Východem. Polsko a Československo, Rumunsko, Maďarsko i Jugoslávie byly vsunuty do zóny sovětské. Nám to tehdy neoznámili ani oficiálně, ani neoficiálně. Dozvěděli jsme se o tom vlastně jen nepřímou, teprve až za slovenského povstání.

Svou formou a průběhem byla konference v Teheráně dosti nová. Šlo o rozhodující jednání nejen mezi třemi vedoucími spojeneckými velmocemi světa, nýbrž i o dohodu mezi třemi nejvýraznějšími vedoucími osobnostmi spojeneckého tábora, osobnostmi přece jen navzájem se velmi různíci. Schůzky se konaly ve formě volné diskuse na sovětském velvyslanectví v Teheráně „u kulatého stolu“ – round table – přátelsky, bez formálních usnesení, naprosto otevřeným proječováním stanovisek a mínění každého z účastníků tak, aby každá strana mohla vědět, nejen co druhá strana výslovně žádá, nýbrž i do značné míry co si myslí a jak si představuje další společnou budoucnost. Vedle Roosevelta, Churchilla a Stalina byli jednání přítomni ještě americký velvyslanec Harriman a Harry Hopkins, za Brity A. Eden a velvyslanec Kerr, za Sovětský svaz Molotov a Vorošilov.

Dohoda a spokojenost s výsledky rozhovorů byla všeobecná u všech tří stran, jak jsem si sám u většiny účastníků konference osobním rozhovorem mohl zjistit. O hlavních problémech Německa nebylo vcelku sporných názorů: všichni byli jednotni o nutnosti přísného míru proti Německu a nevyloučili ostré zákroky proti němu i ve věcech hraničních. O druhé frontě dostal Stalin podrobné informace: jaký je stav příprav, co Anglie a Spojené státy učinit mohou a kdy nejpozději mají v úmyslu vpád na evropský kontinent provést (květen–červen roku 1944). Účastníci sovětští to přijali a schválili. Byla pak probrána vzájemná politika k Francii a k Číně a některé otázky koloniální.

Stalin zcela jasně a otevřeně vyložil politiku sovětské vlády ve věci západních hranic Sovětského svazu a prohlásil znovu, že si přejí Polsko neodvislé a silné, že nemohou ustoupit od opravené Curzonovy linie (přičemž i Vilno i Lvov zůstanou Sovětskému svazu); předpokládají však, že Polsko bude odškodněno na útraty Německa, zejména Východním Pruskem (přičemž část jeho i s městem Královcem by připadla Sovětskému svazu). Anglie a Spojené státy

vzaly stanovisko Sovětského svazu na vědomí. Bylo to také na této konferenci v Teheráně, kde se ukázaly první snahy o stanovení vojenských – a tím zároveň politických – sfér vlivů jak pro frontu východní, tak i pro frontu západní. Oběma stranám bylo jasno, že musí proniknout do Německa; kde má být nebo bude hraniční čára těchto sfér, zcela přesně určeno nebylo. Možno však předpokládat, že Sovětský svaz v každém případě naznačil už tehdy, že do své sféry počítá severovýchodní Německo, celé Polsko, Československo, Rumunsko a Maďarsko. Pravděpodobně ze strany britské a americké nebylo tu námitek, vzhledem k tomu, že vpád do Francie měl být uskutečněn až na jaře příštího roku. **Nám, jak jsem již dříve poznamenal, o těchto plánech nebylo tehdy nic řečeno ani ze strany sovětské, ani ze strany západních velmocí.** Jasně se nám dosah těchto usnesení projevil až v době slovenského povstání, kdy jsme z toho pocítovali jisté obtíže v poskytování pomoci ze strany britské a americké.

O budoucím systému bezpečnostním bylo jasně řečeno:

- a) že bude určitě vybudován,
- b) že má být všeobecný, a nikoli jen evropský (Roosevelt i Stalin jasně prohlásili, že jinak by se jejich země nemohly účastnit),
- c) bude založen na vojenské moci vedoucích spojeneckých velmocí,
- d) velmoci budou sice vést, ale všem menším státům spojeneckým dostane se příslušné a spravedlivé účasti. –

Jak patrně, šlo v Teheráně o věci pro budoucí mír nejdalekosáhlejší. Pokud se nás týče, vcelku zapadala teheránská rozhodnutí do naší dlouholeté politiky, zajišťující nejdříve vítězství válečné a pak vítězný mír, vítězný i pro nás. Pokládal jsem tudíž konferenci v Teheráně za veliký úspěch spojenecký a všechny své další diskuse jak v Moskvě, tak později v Londýně a v našem jednání s Američany

jsem přizpůsobil výsledkům teheránským. To se týkalo také postupu sovětské armády do střední Evropy a na naše území, s nímž jsem – zvláště od této chvíle – zcela pozitivně a určitě počítal, i když jsem nevylučoval, že se o to pokusí také spojenci západní.

Roosevelt, Churchill a Stalin se rozešli po konferenci v Teheráně i osobně značně sblížení, upevnivše vztahy spolupráce a přátelství i mezi svými státy a národy. Jsem přesvědčen, že tito tři vedoucí mužové společně se všemi svými spolupracovníky prokázali na této konferenci veliké služby svým státům a všem spojeneckým národům i jejich válečnému úsilí a hlavně konečnému vojenskému vítězství. Konference teheránská má tudíž v historii druhé světové války místo opravdu rozhodující. Její některá usnesení také zavinila některé pozdější spory, které mezi spojenci vznikly až během roku 1945 a let následujících.

Opakuji: společně s konferencí v Moskvě znamenala konference ta dohodu tří velmocí v zásadních věcech pro válku, vítězství i mír; dále jistotu, že nebude síly, která by tuto dohodu tří mohla během operací válečných rozbít, a umožnit tak nacismu z rozporu takového těžít, a tak zničení svému uniknout. A konečně přes obtížné diskuse a různosti názorů, které se zase v řadě otázek později objevily a znovu dělaly všem třem státům značné nesnáze, přes různost režimů a vládních systémů mezi velmocemi anglosaskými a velmocí sovětskou byly si tyto tři státy po konferenci teheránské tak silně vědomy podstatného společenství všech svých vitálních zájmů v této válce, že pak učinily vše, **abychom společně dále bojovali jednu jedinou válku a připravovali jeden jediný mír.**

Ve dnech 22. až 26. listopadu 1943 konala se v Káhiře vojensko-politická konference mezi prezidentem Rooseveltem, ministerským předsedou Churchillem a čínským generalissimem Čankajškem za účasti štábů jejich vojenských a politických spolupracovníků. Byla probrána politická i vojenská situace v celé válce proti Japonsku, byl dohodnut další postup ve vojenských operacích proti němu a učině-

no dalekosáhlé usnesení, které, skutečně, mělo znamenat úplnou změnu poměrů na Dálném východě: Japonsko mělo být přinuceno ke kapitulaci a k vrácení nejen všech území, kterých se násilím a zradou zmocnilo v dnešní válce, nýbrž i těch, jichž získalo už od roku 1914 a na útraty Číny od let 1894–1895. Zejména měla být vrácena samostatnost také Koreji. Mělo to znamenat opravdovou revoluci v dosavadních poměrech na Dálném východě a v celém Pacifiku.

Rozhodnutí spojeneckých konferencí z roku 1943 měla dosah prvořadý a v mnohém už rozhodující. Znamenala jistotu společného a svorného vedení války až do vítězného konce; znamenala také aspoň **naději** na zásadní dohodu o vzájemné spolupráci **i po válce** a zachování vzájemné důvěry i pro případ v budoucnosti se křižujících zájmů těchto velmocí. **Slibovala** zajištění světového míru snad na několik generací. **A slibovala v duchu mezinárodní demokracie** pravoplatné místo v nové organizaci světové i ostatním spojencům, **zejména i státům menším**.

2.7.3 Podepsání smlouvy sovětsko-československé

Po svém návratu z moskevské konference sdělil mi ministr Anthony Eden, že při jednání v Moskvě byla otázka naší smlouvy zcela vyjasněna, a že se tudíž nestaví nic v cestu mé návštěvě Moskvy a podepsání smlouvy sovětsko-československé.

Text mého návrhu smlouvy, který jsem už 22. srpna 1943 velvyslanci Bogomolovovi předložil,⁸⁸ byl mezi námi a sovětskou vládou diskutován v měsících srpnu, září a říjnu 1943, a byl tudíž před mou cestou plně dohodnut; v Moskvě byl pak v někte-

88 Benešův záznam rozhovoru s Bogomolovem, ČSVII, #20. Anglický koncept česko-slovensko-sovětské smlouvy o „přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci“.

rých podrobnostech velvyslancem Fierlingerem a zahraničním ministerstvem moskevským doplněn.⁸⁹ Hned druhý den po mém příjezdu, 12. prosince 1943, byl Molotovem jménem Sovětského svazu a velvyslancem Zd. Fierlingerem jménem Československé republiky – a za přítomnosti Kalininovy a mé, Stalinovy, Vorošilovovy a řady našich a sovětských politických a vojenských činitelů – slavnostně podepsán a pak hned ratifikován. Současně byl námi a vládou sovětskou podepsán zvláštní „*Protokol k smlouvě o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik, sjednané 12. prosince 1943*“, který byl tzv. polskou klauzulí a vyhovoval našemu přání po příští dohodě s Polskem.⁹⁰

O smyslu a významu této smlouvy pro nás, pro Sovětský svaz a ostatní Evropu jsem promluvil v moskevském rozhlasu 21. prosince před svým odjezdem zpět do Londýna. Myslím, že všechno to, co jsem tehdy řekl, všechny další události pak potvrdily. Pokládal jsem svou cestu a vše, co během ní bylo pro Československo uděláno, za velký úspěch naší politiky. Mezinárodní veřejnost, která cestu sledovala s velikým napětím, také tak tyto události hodnotila. Ke své řeči, již jsem tehdy z Moskvy pronesl do Prahy a na Slovensko, dodal jsem **ve svém referátě v londýnské Státní radě ještě toto:**⁹¹

a) Chápeme tuto smlouvu jako jeden z článků poválečného systému bezpečnostního, jehož jiným zvlášť důležitým článkem po

89 V mém návrhu bylo např., že smlouva bude po skončení války ratifikována domácím parlamentem v Praze. Její trvání bylo mnou navrženo na dobu pěti let s možností prodloužení. V Moskvě tyto dispozice byly změněny ještě před mým příjezdem. Nechtěje tyto diskuse prodlužovat, přijal jsem moskevské návrhy.

90 Podepsaný text „polské klauzule“ byl formulací zahraničního komisariátu sovětského.

91 Úplný text mého londýnského projevu z 3. února 1944 je v knize *Šest let*: s. 341–407.

našem soudu je a bude také smlouva britsko-sovětská z 26. května 1942, která stejně jako tato naše smlouva zapadne do všeobecného bezpečnostního systému světového, jehož se účastní také Spojené státy, Francie a ostatní státy spojenecké.

Pro nás pak smlouva ta celým svým charakterem, svým dvacetiletým trváním a automatickým obnovováním znamená **trvalou** obranu proti novému vzmachu pangermanismu, proti „Drang nach Osten“ a proti novému banditskému dobývání německého „Lebensraumu“. Je garancí našich hranic a zárukou, že se už nikdy nebude opakovat Mnichov. Znamená to jedním slovem velké zajištění naší samostatnosti a naší republiky, jakého jsme dosud neměli.

b) Náš společný plán a přání spojit se v této politice obrany proti německému imperialismu s Polskem samostatným, demokratickým, k nám oběma přátelským, je **upřímný, opravdový a naprosto pevný**. Mohlo by to znamenat definitivní vyřízení všech sporů mezi námi třemi a připravení bezpečné budoucnosti těchto tří slovanských národů a států stejně jako definitivní zajištění míru ve východní a střední Evropě, a tím snad v Evropě vůbec. Proti spolenectví a svorné spolupráci těchto tří slovanských států k ochraně míru v této části světa nemohlo by se v budoucnosti Německo nikdy už odvážit vyprovokovat novou světovou válku. Dohoda taková mohla by tudíž mít i pro celoevropský mír v budoucnosti význam nejdalekosáhlejší.

V Moskvě jsme byli zajedno, že o takovouto dohodu usilovat v budoucnosti nepřestaneme. Znamenalo by to dohodu Českoslovnáků, Poláků, Ukrajinců, Bělorusů a Rusů – dohodu, jaké mezi těmito slovanskými národy nikdy dosud nebylo. Není to usilování o nějaký nový a zvláštní panslavismus, je to usilování o definitivní zaražení historického německého banditství a pangermánského imperialismu svornou spoluprací tří svobodných, samostatných demokratických států slovanských.

To je náš plán a přání.⁹² Záleží na nás všech, aby byl vyplněn. Němci udělají vše, aby se podařit nemohl. Fašismus a nacismus uvidí v něm svou velikou zkázu. Mělo by to tudíž být pro nás všechny výzvou, abychom přes okamžité nesnáze, obtíže a spory využili této války a těchto ohromných historických událostí ke svému sblížení a vyrovnání všeho toho, co ještě mezi námi sporného zůstalo. Sotva kdy v historii bude pro to chvíle tak příznivá. Dovedeme-li tyto úkoly splnit, prokázali jsme velikou službu nejen sobě, nýbrž i ostatním mírumilovným národům Evropy a celému světu.

2.7.4 Mé politické rozhovory se Stalinem a Molotovem v Moskvě

Mé politické rozhovory s Moskvou se začaly vlastně už během cesty z Londýna do Sovětského svazu, když mi na letišti v Habbanyah u Bagdádu přišel z Moskvy v ústrety zástupce Molotovův v zahraničním ministerstvu Alexandr Kornějčuk.

Odletěli jsme⁹³ z Anglie 23. listopadu v noci přes Gibraltar, Tripolis a Egypt. V Káhiře a v okolí jsem si oživil všecky vzpomínky ze staroegyptské kultury a civilizace, zhlédl památky a vykopávky, navštívil památná místa, a prošel tak rychle starověkem. Pokračovali jsme pak z Egypta přes Palestinu, Mrtvé moře, Transjor-

92 V Londýně nám byla několikrát položena otázka, zdali nemáme obavy, že jsme šli příliš daleko a že jsme svou samostatnost vložili příliš do rukou Sovětského svazu. Odpovídal jsem, že šlo o zajištění proti budoucímu opakování nějakého nového Mnichova a že pevně doufáme, že v Sovětský svaz věřit můžeme. U nás aspoň tato naděje a víra skutečně byla upřímně míněna.

93 V mém doprovodu byli vyslanec J. Smutný, generál Nižborský (Hasal), vyslanec Kraus a dr. Táborský.

dánii⁹⁴ a Irák až do Bagdádu; pak přes Írán do Teheránu. Byla to krásná vzdušná cesta, za níž jsem si zopakovával všechno to, co země ty v historii lidstva znamenaly. Z Teheránu jsme doletěli do Baku a odtud vlakem celé čtyři dni přes kavkazské kraje skoro až do Moskvy jsme projížděli krajinami, v nichž už svým barbarským způsobem vedli válku Němci. Byla to cesta dlouhá, namáhavá, plná velikých dojmů a úvah a ovšem i očekávání a příprav pro diskuse v Moskvě.

Alexandr Kornějčuk s velvyslancem Fierlingerem mne očekávali na aerodromu v poušti u Bagdádu. Strávili jsme tam – nemohouce hned pokračovat v cestě ve zlém zimním počasí přes Kavkaz a jižní Rusko – plný týden a probrali jsme spolu všechno to, co jsem chtěl projednat v Moskvě: věci války, věci míru, Německo, Maďarsko, obzvláště pak Polsko a budoucí slovanskou politiku Sovětského svazu, náš vztah k Rusům a Ukrajincům a naši příští společnou politiku se Sovětským svazem. Z toho, co mi Kornějčuk, dobrý náš přítel, nadaný spisovatel a veliký ukrajinský i sovětský vlastenec, řekl, jsem soudil, že se v Moskvě patrně o všem dobře dohodneme. Sám Kornějčuk o našich rozhovorech připravil pro Stalina a Molotova záznam, takže když se naše diskuse v Moskvě začaly, i Molotov i Stalin v hlavních věcech o názorech mých byli informováni.

Pobyt v Moskvě začal oficiální návštěvou u Kalinina a slavnostní večeří, kterou Kalinin na mou počest pořádal; účastnili se jí i Molotov a Stalin, jakož i všechen oficiální svět politický, vojenský a úřední, společně s činiteli Politbyra. Z naší strany se účastnili oficiálních přijetí také velvyslanec Fierlinger a generál Píka, pak poslanec Kl. Gottwald, prof. Zdeněk Nejedlý a dr. Vrbenský, vedle mého průvodu z Londýna. Při této večeři jsem měl první rozhovory

94 Emirát Transjordánsko nebo také Zajordánsko byl britský protektorát v letech 1921–1946. *Pozn. red.*

se Stalinem⁹⁵ a Molotovem. Prošli jsme přitom zběžně, ale jasně všechny hlavní otázky války a příštího míru. Viděl jsem hned, že se opravdu shodneme – linie byly v zásadě totožné. Setkal jsem se při té příležitosti se všemi důležitými politickými osobnostmi Sovětského svazu, s řadou hlavních vojáků a vedoucích úředníků a nahlédl do jejich vztahů, do jejich hlavních linií spolupráce a vedení věcí domácích a zahraničních. Řeklo mi to velmi mnoho o Sovětském svazu samotném.

V dalších politických diskusích jsme nejdříve probrali ve dvou rozhovorech všechny otázky s komisařem pro věci zahraniční V. Molotovem (za přítomnosti Kornějčuka a Lebeděva⁹⁶ z jedné a velvyslance Fierlingera a vyslance Smutného z druhé strany). Pak jsme měli dva dlouhé rozhovory se Stalinem (za přítomnosti Molotova a Fierlingera), v nichž vše, co bylo třeba, bylo probráno a kde byly o našich společných věcech a o budoucí naší společné politice v našich i ostatních evropských otázkách vyměněny a v plné a přátelské shodě koordinovány naše názory.

Vykonal jsem četné návštěvy v továrnách, ve vojenských objektech a institucích, v kulturních podnicích, ve vědeckých institutech a knihovnách, v divadlech a biografech; mluvil jsem s řadou činitelů od prostých dělníků přes inženýry a ředitele, od prostých vojáků k důstojníkům a generálům, s politiky, diplomaty, s umělci, profesory, spisovateli. Pozoroval jsem všude bedlivě život, práci, lidi, muže, ženy, děti. Vše bylo zaměřeno na válku, na frontu, na vítězství, na poválečnou rekonstrukci, a co nás se týkalo – na naši vzájemnou spolupráci a budoucí slovanské společenství. Československo bylo všude přijímáno radostně, upřímně, srdečně.

95 Měl jsem tu zajímavé diskuse se Stalinem také o Mnichově, o slovanství, o komunismu a komunistech u nás a o jiných věcech, diskuse velmi otevřené a upřímné.

96 Viktor Z. Lebeděv byl sovětským vyslancem 1943–1945 u naší londýnské vlády, kde vystřídal Bogomolova.

Odnesl jsem si dojmy nezapomenutelné. Byla to jedna z mých politických cest – za tak zvláštních poměrů Sovětského svazu i mé vlastní země – kterou v politickém životě svém pokládám za jednu z nejdůležitějších pro naši poválečnou budoucnost. Soudím také, že jsem do života Sovětského svazu znovu dosti dobře nahlédl a své pochopení národů Sovětského svazu ještě prohloubil.

Místo výkladu o podrobných rozhovorech s vedoucími osobnostmi v Moskvě stůž zde jako dokument telegrafická zpráva, kterou jsem poslal hned z Moskvy do Londýna po skončení svých hlavních rozhovorů zahraničnímu ministru J. Masarykovi a vládě o celém jednání moskevském. Cituji z ní aspoň toto:

„1. Dosavadní politické rozhovory a jednání probíhaly v naprosté harmonii, přátelství a srdečnosti. Diskuse byly vedeny hlavně s Kalininem, Stalinem, Molotovem a Vorošilovem. Zvláště důležité byly dva rozhovory se Stalinem podvakerát večer v přítomnosti Kalinina a Molotova a speciálně pak dvě schůze u Molotova, věnované politickým jednáním dle stanoveného programu otázek.

2. S Molotovem probrány v podstatě a systematicky všechny otázky naší společné politiky, poválečná situace Německa a Maďarska, otázka transferu našich německých nacistů, našich hranic a naše spolupráce vojenská a hospodářská se Sovětským svazem; dále otázky Francie, Jugoslávie, Rumunska, Polska, Rakouska, potrestání viníků, a zejména také, jak si my pro sebe představujeme příměří. Podrobně jsme mluvili o politice slovanské v budoucnosti a o konferencích v Moskvě a Teheráně. Se Stalinem byly diskutovány znovu všechny tyto otázky, zejména pak problémy budoucího Německa a Maďarska, transfer našich Němců, otázka Polska, našich hranic a řada jiných věcí. Jednota našich názorů je úplná. V sobotu bude poslední a závěrečná rozmluva znovu u Stalina.

3. Výsledky všech jednání pokládám za plně úspěšné. Možno říci, že jsem sám nečekal, že věci budou postaveny tak jasně, tak

rozhodně a v tak srdečné a harmonické spolupráci pro budoucnost.

4. Pokrok ve vývoji myšlenkovém je zde od roku 1935 a hlavně od doby války veliký, opravdový a definitivní. Pokládat věci s internacionálou, s náboženstvím, **se spoluprací se Západem**, se slovanskou politikou atd. za pouhou taktiku by byl fundamentální omyl. Vývoj k nové sovětské říši, decentralizované, s pevným místem pro ostatní sovětské národy v duchu nové lidové demokracie je na nepopíratelném a definitivním pochodu. Z války vyjde nový Sovětský svaz, hospodářsky a sociálně zachovávající sice plně sovětský systém, politicky však naprosto nový; bude stát v čele Slovanů a vynutí sobě, a tím i jim zcela nové postavení světové. Vědomí vítězství je zde totální a rozhodnutí vypořádat se nemilosrdně s Německem naprosto nerozborné. Pro nás sympatie všeobecné, přijetí podle zdejšího posuzování prvořadé a naše pozice politicky pevná. Smlouva se chápe jako začátek nové, velmi důležité fáze politické mezi námi, eventuálně i jako vzor pro všechny Slované.

5. Odevzdal jsem sovětské vládě memoranda o transferu, o hospodářské spolupráci, o spolupráci vojenské a o našich otázkách pro klauzule o příměří. Věci ty zde bude dále projednávat velvyslanec a naši vojáci. Vcelku možno říci, že naše návrhy a naše požadavky budou spojenecky podporovány. Naše hraniční problémy jsou chápány a možno očekávat, že za námi budou zde jako naši spojenci plně stát.

6. Dodržení všech smluv a dojednání nejen s námi, nýbrž také s Anglií a s Amerikou je možno, myslím, očekávat s jistotou. Respekt toho, co slíbili v Moskvě a v Teheránu Anglosasům, bude zde pokládán za věc, o které nemůže být vůbec pochyby. Sovětský svaz se už ostatně cítí světově rovnoprávným, je hrd na svou roli a pozici a už ji nebude chtít opustit.

7. V celém jednání zde nebylo jediné příležitosti, kde by naši partneři nezdůraznili, když to bylo vhodné, že naše vnitřní věci se jich netýkají a že nebudou v nich zakročovat.

8. S našimi poslanci komunistickými jsem dlouze jednal a vcelku po podrobné výměně názorů o minulosti, přítomnosti i budoucnosti republiky **je mezi námi dohoda o dalším bezprostředním postupu, o době přechodu domů po pádu Německa a o postupu k vytvoření celonárodní fronty domácí hned po převratě.** V diskusi o těchto otázkách se ještě pokračuje.“ –

Zvlášť důležité jednání jsem měl mimoto s maršálem Stalinem a s činiteli z ministerstva války jednak o našem vojsku na území Sovětského svazu a o dalším jeho vývoji, o jeho rozšíření a jeho nové organizaci, jednak o zásobení nás doma ve chvíli pádu Německa zbraněmi, výzbrojí a výstrojí pro rychlé vybudování naší nové domácí armády a o budoucí spolupráci vojenské mezi našimi oběma státy i po skončení války. Vše, co bylo tehdy zejména o našem vojsku na území sovětském dohodnuto, bylo pak v dalším průběhu války krok za krokem uskutečňováno.

Probírali jsme už tehdy zcela otevřeně v rozhovoru v Kremlu u Stalina a za přítomnosti Molotova také eventualitu příštího vstupu Rudé armády na naše území; vyslovil jsem přání, abychom se zcela jasně o těchto věcech včas dohodli. Očekával jsem – ačkoli byla sovětská vojska tehdy teprve u Rostova a před Kyjevem –, že se dostanou brzy na území Polska, půjdou dále na západ a přejdou k nám. Žádal jsem tudíž, aby v tom případě všude s Rudou armádou vstupovaly na naše území vždycky naše vojenské jednotky, **aby při obsazování našeho území, pokud na to početně stačíme, bylo vždy počítáno s námi, aby naše vnitřní uspořádání bylo respektováno a aby území naše bylo pak hned postupně odevzdáváno do naší vlastní správy civilní.**

Maršál Stalin bez váhání na toto stanovisko přistoupil a potvrdil mi je; prohlásil, že Sovětský svaz nemá v úmyslu vzhledem k nám postupovat jinak, že příslušná opatření s našimi vojenskými oddíly budou připravena a v dané chvíli všechny vojenské a politické

přípravy pro to mohou být s naší vládou a s naší vojenskou misí v Moskvě dojednány. K této podrobnější dohodě pak opravdu později – jak ještě uvidíme – došlo; byla v Londýně na naši žádost a na náš návrh 8. května 1944 jako nová doplňovací smlouva mezi námi a Moskvou podepsána. –

* * *

Několikrát jsme probírali v Moskvě otázku Polska, o níž jsme měli důkladné rozhovory s A. Kornejčukem už za naší společné cesty.

K nejpodrobnější diskusi došlo však za společné oficiální návštěvy ve „Velkém divadle“ za účasti Stalina, Kalinina, Molotova, Vorošilova, Kornějčuka, Fierlingera a Smutného. Hráli krásně „Sněguročku“ a v dlouhých přestávkách a na konci představení jsme dlouho do noci v saloně vládní lóže podrobně diskutovali polské problémy. Sovětští politikové chtěli znáti mé mínění o poměrech londýnských Poláků, o stanovisku britském a americkém, o tom, lze-li se s londýnskými Poláky vůbec dohodnout apod.

Pověděl jsem upřímně, co jsem věděl a věřil; ale naléhal jsem ve dvou věcech: že si my Čechoslováci upřímně přejeme, aby k dohodě mezi Moskvou a Varšavou v každém případě došlo. Spory mezi nimi trpíme především my v Československu – bylo tomu tak celých dvacet let po prvé světové válce a přispělo to k Mnichovu –, a proto jsem usiloval o „polskou klauzuli“ v naší smlouvě. A za druhé: věřím pořád, že by k dohodě s nynější polskou vládou v Londýně dojít mohlo, aspoň s některými hlavními jejími činiteli, i když s druhými to je, zdá se, naprosto beznadějně. Ti, kdož byli následovníky Piłsudského⁹⁷ – a těch je mezi londýnskými Poláky rozhodná většina –, se s Moskvou nedohodnou nikdy; ale předseda vlády Mikołajczyk a někteří jiní s ním, jsou po mém soudu upřímnými demokraty

97 Józef Klemens Piłsudski, polský politik a dvojnásobný premiér ve 20. letech. *Pozn. red.*

a jsou snad přesvědčeni, že s Moskvou dohoda a spolupráce po této válce je pro Polsko nezbytná. Přimlouvám se tudíž, aby se o to Moskva ještě jednou pokusila.

A znovu jsem jim vyložil, jako už dříve Kornějčukovi za cesty do Moskvy, celou svou poslední rozmluvu s Mikołajczykem v Aston Abbots před svým odjezdem do Moskvy. Mikołajczyk věda, že jedu do Moskvy, si tuto rozmluvu se mnou sám vyžádal a vyložil mi své hledisko jako polského premiéra ve věci sporu polsko-sovětského. Nezastával již názory, které ještě hájil generál Sikorski, uznával, že Poláci se se Sovětským svazem dohodnout musí a že ve věcech hraničních musí udělat veliké koncese. Šlo mu už jen o zachránění Lvova a části východní Haliče a o nevměšování se Sovětského svazu do vnitřních věcí polských. Chtěl za všech okolností znovu se Sovětským svazem navázat styky a byl ochoten vykonat novou cestu do Moskvy. Oprávnil mne, že to mohu v Moskvě všecko oficiálním kruhům povědět.

Já i moji přítomní spolupracovníci, Fierlinger a Smutný, jsme měli dojem z rozmluvy se svými hostiteli v divadle dobrý. Vcelku stanovisko sovětských činitelů bylo věcné, klidné, upřímné, chtěli opravdu – jak to Stalin řekl – Polsko neodvislé a silné, ale nezapomínali na dvacetiletou polskou politiku po první světové válce a nechtěli, aby se to opakovalo. Mé vývody – zdálo se mi – je zajímaly a nezůstaly snad také bez vlivu na ně. Přimlouval jsem se, aby Moskva souhlasila s eventuálním obnovením diplomatických styků, po známém incidentu katyňském s londýnskou polskou vládou přerušených, aby jim jasně sdělila celou svou politiku vůči Polsku, Německu, vůči nám, dala jim stejné ujištění jako nám, že se nebude vměšovat do vnitřních polských věcí, a aby učinila ještě jeden vážný pokus o dohodu.

Před naším odchodem z divadla precizoval a shrnul pak Stalin náš rozhovor a jasně mi v několika bodech stanovisko sovětské ve věci Polska formuloval. Na můj dotaz, mohu-li to tlumočit

Mikołajczykovi jako oficiální vzkaz z Moskvy, mi dal k tomu své zmocnění.

* * *

Snad bude nejvhodnější, zakončím-li hned zde své moskevské rozhovory o Polsku malou poznámkou. Vraceje se z Moskvy, dostal jsem v Káhiře a pak znovu v Alžírsku pozvání Churchillovo k návštěvě Marrákeše, kde toho času dlel britský premiér na rekonvalescenci po nedávné dosti vážné nemoci. Chtěl znát výsledky mé cesty do Moskvy a hlavně se zajímal o věci polské, o nichž, jak mi říkal, musí dojít co nejrychleji k dohodě, nemá-li všeobecná politika nás všech tím trpět a nemá-li dojít k nejhorším důsledkům především pro Poláky samotné. A chtěl také se mnou mluvit o věcech jihoslovanských, jejichž krize dostupovala v té době svého vrcholu. K mé návštěvě u Churchilla v Marrákeši došlo pak 4. a 5. ledna 1944.

Podal jsem mu zprávu o svých jednáních, dojmech a o mém mínění o polsko-sovětském poměru. Byl velmi rozhodný a pevný: byl toho mínění, že to, co z Moskvy přináším Mikołajczykovi, mají Poláci přijmout, že to mám v Londýně hned vyřídit nejdříve Edenovi, pak Mikołajczykovi a potom společně s Edenem působit přátelsky na Poláky, aby se rozhodli k okamžitému jednání s Moskvou a nabídku Stalinovu přijali. –

Přijel jsem do Londýna 6. ledna 1944. 8. ledna jsem za přítomnosti J. Masaryka všecko probral znovu s Edenem, který byl téhož mínění jako Churchill, a na 10. ledna jsem pozval do Aston Abbots Mikołajczyka. Své dojmy a zprávy z Moskvy a stanovisko ve věcech polských, jak mi je formuloval Stalin, jsem pak resumoval takto:

a) Moskva nevyklučuje jednání s novou londýnskou vládou polskou a byla by ochotna s ní hned navázat diplomatické styky; dnešní polská vláda by však musila být změněna a nesměly by se staré věci

(Katyň, soustavná nepřátelská propaganda proti Sovětskému svazu atd.) opakovat. Je plná ochota jednat s Mikołajczykem, chtěl-li by on takovou novou vládu vytvořit, nevhodné elementy z ní vyloučit a v tomto duchu s Moskvou jednat.

b) Moskva nemůže ustoupit od Curzonovy linie, je však ochotna souhlasit s územními kompenzacemi proti Německu ve prospěch Polska, a to v plné dohodě s Polskem, Anglií a Amerikou – a přijala by linii, o které by byla učiněna dohoda, i kdyby to byla linie Odry.

c) Východní hranice Polska mohla by jít od dosavadní linie, dohodnuté s Německem roku 1939, na „opravenou“ Curzonovu linii (tj. Lomža, Białyostok, Přemyšl by patrně byly dány Polsku).

d) Smlouva Sovětského svazu s Československou republikou je pro oba státy základnou pro budoucí jejich společnou dohodu s Polskem a pro budoucí společnou garancii také Polska vůči Německu. Oba státy budou upřímně usilovat o uzavření smlouvy tripartitní.

e) Sovětský svaz nemá v úmyslu dohodnout se o nějaké revoluci v Německu nebo s Německem proti ostatním; půjde v té věci společně s Anglií a Amerikou, a ovšem i s Československem a Polskem, a přijme politiku územního zeslabení Německa.

f) Ze strany Sovětského svazu nebude žádné vměšování do vnitřních věcí polských, žádné bolševizování a žádné sovětizování.

Měl jsem dojem, že tehdy tato moje sdělení na Mikołajczyka silně působila. Zdálo se mi, že tak jasně dosud v té věci s Poláky mluveno nebylo. Současně jsem sdělil Mikołajczykovi, co jsme v Moskvě diskutovali o nás a v čem pokládám sovětskou politiku vůči nám za definitivní:

a) Předmnichovská naše hranice – v menších detailech snad opravená – se v Moskvě pokládá za samozřejmou.

b) Československo bude sousedit se Sovětským svazem.

c) Budeme mít jednotnou nebo obdobnou politiku vůči Německu.

d) Otázka transferu našich Němců je Moskvou přijata.

e) Budeme mít i jednotnou či obdobnou linii politiky vůči Maďarsku.

f) Sovětská vláda mi slíbila pomoc při obsazování našeho území a vyzbrojení naší armády.

Rozmluva s Mikołajczykem byla velmi přátelská a upřímná. Mikołajczyk mi odpověděl zcela otevřeně, že se obává, že otázku nových východních hranic polsko-sovětských v polském prostředí neprosadí. Kdyby aspoň Lvov bylo možno zachránit pro Polsko! On prý zná Poláky. I kdyby to dopadlo sebehůře pro Polsko, dobrovolně je k tomu, aby povolili na základě Curzonovy linie, snad nikdo prý nedostane. Kdyby aspoň bylo možno posunout hraniční linii polsko-sovětskou dále na východ a kombinovat to s výměnou obyvatelstva!

Bude o všem tom, co jsem mu řekl, ještě uvažovat a poradí se se svými přáteli. Sám osobně má politickou pozici dosti pevnou; čtyři strany jdou zde i doma plně s ním. Co jsem mu řekl, **všecko by bylo dobré a byla by to patrně pro ně přijatelná základna k dohodě; ale otázka východních hranic** – jak jsem mu ji předložil –, **ta se asi nedá přemoci**. Vývoj v polském prostředí k dohodě se Sovětským svazem je prý už dosti značný, je dnes i více důvěry v Sovětský svaz a zejména se uznává, **že by se dohoda v zájmu Polska měla udělat, a to co nejdříve**. On je rozhodně pro dohodu.

Řekl jsem mu, že jsem byl u Churchilla v Marrákeši, že ten naléhal, abych Mikołajczyka informoval a vyložil mu, že Churchill pokládá nynější chvíli za poslední příležitost k dohodě. Vyřizuji mu to tudíž a sděluji mu také stanovisko Churchillovo, který myslí, že nabídku, kterou zde tlumočím, Poláci mají přijmout. Žádá, aby eventuálně Mikołajczyk Churchilla navštívil, a to co nejdříve, aby další postup mohli společně dohodnout.

Nakonec se mne Mikołajczyk ptal, zdali se mi jeví Sovětský svaz svěží, či vyčerpaný, a myslím-li, že setrvá v plné ofenzivě. Potvrdil

jsem mu, že ofenziva půjde dále a že počítat s **vyčerpaným** Sovětským svazem by byla ta nejnerozumnější kalkulace. Potvrdil mi, že se na to dívá právě tak. Odmítá celou známou ideologii části polských důstojníků o dnešním Sovětském svazu a Polsku a pracuje tak, aby polský feudalismus definitivně padl. Ostatně doma prý už vlastně feudalismus padl a sociální a hospodářský radikalismus je doma v Polsku nepoměrně pokročilejší nežli v emigraci. Nové Polsko bude také zcela jiné, naprosto změněné oproti Polsku Piłsudského a Beckovu.

Zdůraznil jsem mu znovu, že se nechci vměšovat do jejich věcí a že tímto rozhovorem mu dávám jen svou zprávu, jak jsem ji slíbil před odjezdem do Moskvy; nezakročuji mezi nimi a Sovětským svazem, řešení si musí učinit oni sami. Dávám prostě informace o tom, co jsem viděl a slyšel, a mám jen snahu přispět k sblížení obou stran. **Ale nedělám prostředníka** a do jejich věcí se nechci vměšovat. Dohoda musí být prací jejich a jen jejich.⁹⁸

Měl jsem dojem, že Mikołajczyk byl přesvědčen o nutnosti okamžitého jednání. Ale bylo mi jasno, že nevěří, že poměry v londýnské emigraci zvládne a k jednání ji donutí.

2.7.5 Diskuse v Moskvě s naší politickou emigrací o převratu doma

K vyličení mého pobytu v Moskvě v prosinci roku 1943 patří i zpráva o tehdejších mém jednání s našimi moskevskými komunisty.

98 Týž den odpoledne mne navštívil ministr Stańczyk. – Opakovala se táž rozmluva. Stańczyk byl rozhodnější, trval na tom, že dohoda být musí, a to co nejdříve, že prý je nejvyšší čas. Na přímý jeho dotaz, je-li nějaká naděje zachránit Lvov, jsem mu řekl, že podle toho, co jsem v Moskvě slyšel, se domnívám, že sovětská vláda v té věci vzhledem k Ukrajině ustoupit nemůže a neustoupí. Stejně bude chtít s námi definitivně vyřídit otázku Podkarpatské Rusi.

Strávil jsem v Moskvě dva týdny. Druhý týden byl věnován rozmlouvám a diskusím s tamními československými politickými činiteli. Byli mezi nimi hlavně Klement Gottwald, J. Šverma, Václav Kopecký, prof. Zdeněk Nejedlý, Rudolf Slánský, dr. B. Vrbenský aj. Sešli jsme se čtyřikrát na schůzi u mne v domě, který mi byl dán po dobu mého moskevského pobytu k dispozici sovětskou vládou. Za naše činitele moskevské dostavili se k rozhovorům, které byly vedeny ve velmi přátelské formě, posl. Kl. Gottwald, R. Slánský, J. Šverma a V. Kopecký.

Přicházejí do Moskvy, měl jsem tento plán pro jednání s naší moskevskou emigrací: Chtěl jsem jí s plnou otevřeností vylíčit naše poměry na západě, povědět, jaké jsme měli obtíže, nesnáze i úspěchy politické, diplomatické a vojenské, jaké byly za války naše styky s domovem a jaké jsou další plány do budoucnosti. A přál jsem si znát podrobně názory a plány našich na východě.

V tom smyslu se pohybovaly všechny naše rozhovory.

a) Především jsem naše moskevské politiky podrobně informoval o stavu naší činnosti a politickém zaměření naší emigrace na západě a ovšem o celé situaci naší vlády;

b) byl jsem připraven odpovědět na všechny jejich další dotazy, vysvětlit dosavadní možná nedorozumění mezi Londýnem a Moskvou a přímo vyzvat moskevskou emigraci, aby se naplno včlenila do naší práce tím, že by vyslala i do londýnské vlády dva své delegáty;

c) chtěl jsem prodiskutovat další eventuální vývoj u nás doma, probrat otázky, které se nám položí doma ve chvíli převratu, a stanovit jednotný postup pro konečnou domácí protiněmeckou revoluci a první dobu domácí politiky v osvobozené republice.

Ve svém výkladu o situaci naší vlády a emigrace na západě jsem zdůraznil všechny okolnosti a obtíže, se kterými jsme zápasili

až dosud v Paříži, v Londýně a v Americe od samého začátku po Mnichově; vyložil jsem náš postup při jednání o uznání vlády, naše nesnáze při organizaci armády, náš styk s domovem, s dr. Háhou i s naší vládou protektorátní a vůbec celý náš názor na poměry ve vlasti, v zemích českých a na Slovensku; vyložil jsem konečně, jak se dívají na další možný vývoj událostí vojenských a politických rozhodující kruhy v Anglii a v Americe – tu jsem mluvil také o své cestě do Spojených států – a jaké z toho vyvozují závěry pro **naši** politiku a pro celý spojenecký výsledek války **vzhledem k nám**.

V druhé části svého výkladu jsem se dotkl některých růzností v postupu mezi Londýnem a Moskvou, naší umírněnější linie londýnské a větší radikálnosti našich moskevských činitelů v posuzování poměrů doma a vůbec rozdílů v taktice – a zejména růzností v rozhlasové propagandě domů – mezi Londýnem a Moskvou. Nepokládal jsem tyto různosti za nějaký zvláštní nedostatek nebo chybu; chápal jsem je prostě jako přirozený rozdíl, vycházející nutně z růzností obou prostředí, západního a východního. Vyložil jsem zejména způsob spolupráce našich jednotlivých londýnských směrů a stran mezi sebou a zdůraznil jsem zásadní souhlas a celkovou harmonii v práci mezi komunisty a nekomunisty v naší emigraci na západě.

A zakončil jsem výzvou, aby moskevští s námi v rámci londýnské vlády přímo spolupracovali a dali svým londýnským kolegům k tomu souhlas a instrukce. Nežli jsem totiž odjel z Londýna, zajistil jsem se v tomto směru jak ve vládě a v našem prostředí československém, tak u vlády britské, kterou jsem o tom informoval; a všechny obtíže, které by tehdy byly mohly z těchto eventualit vzniknout, měl jsem již předem vylikvidovány, takže ze strany Londýna nebylo tu již obtíží.

Poté mi položili moskevští řadu dotazů k mému výkladu; byl tím výklad ten jednak doplněn, jednak nejasnosti nebo některá nedorozumění byla odstraněna. Nejdůkladnější diskuse se pak roz-

předla o bodu třetím: o vývoji doma, o provedení převratu zejména proti Němcům a o domácí politice po osvobození. K tomu podal delší výklad, líčící podrobně stanovisko našich v Moskvě, nejdříve Kl. Gottwald.

Zdůraznil, že oni se dívají na události tak, že konec této války nemůže být takový, jako byl konec války z let 1914–1918. Budeme musít bojovat, budeme musít jak proti Němcům, tak vůči našim domácím provinilcům provést společně se vším naším lidem opravdovou revoluci. Odpověděl jsem, že se v této koncepci o konci války vcelku nelišíme; je samozřejmé, že tato válka po tom, co se u nás stalo, jinak skončit nemůže. A my v Londýně v tomto smyslu děláme už přípravy; všecko naše spojení s domovem jde za tímto cílem. Mluvím ostatně dlouho už v tomto smyslu v londýnském rozhlase veřejně a celá léta o tom posílám domů zprávy důvěrné. V tom jsme tedy všichni zajedno.

Nato vyložil Gottwald svůj názor na postup při přípravě této revoluce: zdůraznil nutnost tvoření národních výborů, kterých by mělo být použito nejen pro formaci revolučních buněk povstaleckých, nýbrž i pro další zárodky celé revoluční správy politické. Nepostavil jsem se proti této koncepci; vykládal jsem, že je nutno otázku tu dobře promyslet a správně ji formulovat, že podobnou mírovou administraci mají a měli v Anglii už dávno před válkou, že se o demokratické správní organizaci takové mluvilo u nás už v revoluční době z roku 1848 a že se v tomtéž smyslu mluvilo také po roce 1918. Po minulé válce však zabránila uskutečnění těchto myšlenek především přítomnost menšin, Němců a Maďarů, u nás.

Skončili jsme úvahy o těchto otázkách s tím, že když se věc dobře promyslí a veřejnosti správně předloží, nebude u nás proti ní podstatných námitek. Hlavní starostí a úkolem bude **zabránit právnímu a správnímu chaosu a nahradit rychle právní řád dřívější novým právním řádem porevolučním** – dodával jsem já na konci diskuse.

Pak položil poslanec Gottwald otázku stranické struktury u nás doma po revoluci. Určitě předpokládal veliký revoluční posun doleva, zjevnou socialistickou většinu a velikou porážku našeho dřívějšího pravého bloku předválečného (agrárníků, národních demokratů a živnostníků). Zjevně také naši moskevští komunisté připouštěli spolupráci tří socialistických stran a strany Šrámkovy. O existenci agrární strany se v prosinci roku 1943 naši komunisté definitivně a určitě nevyjádřili. Bezohledná likvidace všeho fašismu se nám všem bez rozdílu rozuměla sama sebou.

Položil jsem otázku možnosti sloučení všech socialistických stran dělnických; věc zůstala však neurčitá, neboť na můj dotaz, zdali komunisté půjdou za sloučením všech socialistických stran a vzdají-li se eventuálně samostatnosti strany své, mi odpověděli, že dnes – v prosinci roku 1943 – na tuto otázku ještě odpověď dát nemohou. Vyvodil jsem hned tehdy pro sebe z toho závěr, že zcela určitě se samostatnosti své strany komunisté nevzdají. A tudíž zůstane i strana sociálně demokratická, soudil jsem. V diskusi pak padla poprvé otázka **národní fronty**: bude třeba, aby vládní strany utvořily po osvobození jednotnou národní frontu, formulovaly společně jednotný porevoluční program a zavázaly se k jeho solidárnímu plnění. Vyslovil jsem tehdy i s plány o národní frontě souhlas.

Pak byla ještě diskutována otázka voleb. Sám jsem hájil stanovisko, že volby musí být vypsány a provedeny nejdéle do šesti měsíců po skončení války. Nebylo proti tomu námitek. Postavila se pak otázka, jak bude utvořena první vláda, prakticky, **kdo** bude ministerským předsedou; Kl. Gottwald položil požadavek, aby prvním ministerským předsedou byl člen levice, ježto lze s určitostí předpokládat, že po revoluci dojde k posunu nalevo. Po volbách bude pak již otázka ta vyřešena sama sebou; bude jím reprezentant nejsilnější levé strany, vyšlé z voleb. Neměl jsem proti tomu námitek. Vedle těchto otázek dotkli jsme se řady problémů jiných, většinou

jen jako námětů: otázky dalšího vývoje tělovýchovných organizací, otázky potrestání viníků a rozvracečů naší domácí vlastenecké, protiněmecké fronty, některých otázek finančních atd.

Nakonec jsme došli k otázkám, v nichž jednota názorů nebyla mezi námi ani tak snadná, ani úplná. Především měli naši moskevští pochyby o tom, zdali jsme my v Londýně – a já osobně – nešli dále, nežli bylo správné, ve svém spojení s domovem, s dr. Háchou a protektorátní vládou, a jak jsem hned viděl, tázali se sami sebe a zkoumali svými dotazy u mne, zdali jsme se my tím nějak nezavázali pro budoucnost. Snažil jsem se je přesvědčit o správnosti našeho postupu a o plné naší volnosti a nevázanosti nějakými dohodami důvěrnými vůči komukoli – jak to bylo za války mou zásadou všeobecnou a ve všech otázkách. **Nebyl jsem si však zcela jist, že se mi to úplně podařilo;** zdálo se mi, že u nich pochybnosti a podezření zůstaly.

Na mou výzvu, aby vstoupili do londýnské vlády už hned nyní, měli některé dotazy a námítky. Nevyslovili se sice proti vládě londýnské, schvalující vcelku postup svých komunistických přátel ve Státní radě londýnské, ale naznačili mi, že kdyby se měli hned stát členy vlády londýnské, musila by vláda ta býti **celkově** přebudována; kladli mi tudíž přímo otázku, zdali v Londýně je situace taková, že bych k tomuto celkovému přebudování chtěl nebo mohl přistoupit. Zjevně o tom pochybovali. Potvrdil jsem jim jejich pochyby. Shodli jsme se pak, že za těchto okolností do vlády nevstoupí, že v Londýně jejich komunističtí přátelé budou dále spolupracovat ve Státní radě a politicky půjdou i s vládou jako dosud, že však otázka přímé jejich účasti ve vládě bude ponechána dalšímu vývoji.

A konečně došlo přímo ke sporným otázkám, které zůstaly i po provedené diskusi otevřeny. Moskevští namítali proti mému postupu roku 1938 dvě věci: za prvé, že jsem se neměl vzdávat prezidentství, a za druhé, že jsme neměli „kapitulovat“, nýbrž jít do války za všech okolností.

Vyložil jsem podrobně všechny důvody svého tehdejšího postupu: situaci, do jaké nás přivedlo jednání Anglie a Francie, postup, jaký tehdy zvolil Sovětský svaz, zjevně nenávistný a nepřátelský postup Polska v dohodě s Maďary, přímá, písemně stvrzená hrozba Československu ze strany Anglie a Francie o jejich postupu pro případ, že bychom do války přece jen šli; vyložil jsem dále, jaká byla tehdy naše situace vnitřní a postup koaličních stran politických: přípravy u některých domácích činitelů k otevřené zradě vnitřní a tehdejší mé velké pochybnosti o postupu části našich agrárníků, našich luďáků a našich Němců vůbec; konečně naše některé slabiny vojenské (nedostatky v opevnění na rakouské hranici, prolínání naší armády ne dost spolehlivými Němci v mužstvu i ve štábech atd. atd.).

A hlavně: tehdejší nevyhnutelné a nevypočitatelné komplikace mezinárodní pro Sovětský svaz⁹⁹ a pro nás v případě, že bychom byli válku proti vůli Anglie a Francie přece jen vyvolali!

Uzavřel jsem svůj výklad konstatováním, že jsem udělal všecko, abychom do války mohli jít: dvakrát jsme mobilizovali, skoro celý národ jsme k válce připravili a až do poslední chvíle jsme byli v září 1938 hotovi do války se vrhnout... Bylo tehdy možné z naší strany učinit více? – – – „Za situace, jež se pak vyvinula, jsem nakonec – na své svědomí a na svůj zdravý rozum – došel k přesvědčení, že nebylo jiného řešení a východiska, že řešení, k němuž jsem se rozhodl, tehdy, bohužel, z možných jen zlých řešení bylo to nejlepší a že jen ono nám dalo možnost připravit se mravně i materiálně na události, s nimiž jsem už v roce 1938 jako s jednou z eventualit musil v mnohém počítat,“ dokončoval jsem výklad svého stanoviska.

99 Tuto otázku jsem tehdy tak podrobně a přesně nevykládal, jako jsem to učinil později ve své knize *Úvahy o slovanství* v Londýně roku 1944 vydané, kde jsem rozvinul celý svůj názor na náš postup a postup národů ostatních za krize mnichovské. Viz. s. 243 a další a také poznámku na s. 248–249.

„Ostatně to, co se dnes děje, dalo mé koncepci plné zadostučině-
ní,“ dodal jsem. „Ukáže se, že náš národ se bude držet nejlépe – ve
srovnání s národy ostatními –, v protiněmeckém odporu vydrží
a za poměrně menších ztrát válku přetrvá lépe, nežli kdo mohl
očekávat,“ uzavřel jsem svůj výklad.

Naši politikové moskevští mým názorům velmi živě odporovali,
zdůrazňující zejména, že se před koncem války nemůže takový
závěr ještě dělat, neboť – až se bude Německo hroutit – teprve uvi-
díme, jaké spousty na majetku a na životech našich lidí nám Němci
způsobí! „A pak,“ dodával Gottwald, „uvažte jen, jak zlé **mravní** dů-
sledky to mělo na naše lidi; i 15. březen to umožnilo! A co by se bylo
mohlo všechno stát Československu! Je jen náhoda, že se všechny ty
katastrofy na nás už nenavalily; a o to, že se nepříhody, **nemáme**
my zásluhu! A hlavně: musíme počkat, jaký bude konec! To ještě
uvidíme!“

Souhlasil jsem s poslancem Gottwaldem, že v roce 1943, dokud
válka ve své zuřivosti trvá, nelze se definitivně vyslovit o jejím vý-
hodném konci pro nás – je tudíž třeba s úsudkem vyčkat, jestli od
konce roku 1943 události pro nás ve srovnání s druhými budou tak
příznivé, jak jsem já očekával a jaké byly až dosud. Také já ani zdale-
ka nepodceňuji mravní vliv toho, co se stalo v září 1938 a v březnu
1939, a beru v úvahu důsledky toho na ducha národa! – i to jsem
koncedoval.

Co však se týká jeho druhé otázky – co se všechno u nás mohlo
stát a že není naší zásluhou, že se to nestalo – **uvádím já daleko**
oprávněnější otázku, co všechno se mohlo stát, kdybychom
v roce 1938 za tehdejších hrozných okolností a izolování téměř
celým světem do války byli šli! A za druhé dodal jsem – přece jen
si přičítám zásluhu, že jsem předvídal roku 1938, že určité věci
se stanou a že jiné věci se nestanou – jak to jasně vyplývá jednak
z některých mých projevů, jednak z některých mých činů z tehdejší
doby. **Neboť dělat správnou politiku, to znamená také správně**

události předvídat – gouverner c'est prévoir!¹⁰⁰ A to se v našem případě stalo!

V těchto sporných otázkách jsme pak v prosinci roku 1943 **se-trvali každý na svém**. Přenechali jsme rozhodnutí **jednak dalším událostem, jednak soudu historie**, pokud to otázkou nestranné historie je, bude a může být. – –

Vcelku i v těchto našich vnitřních diskusích jsme vykonali veliký kus práce, a to práce dobré a úspěšné. Byl jsem s nimi celkově spokojen. Viděl jsem hned, že přes některé velmi závažné různosti **bude možno** v rozhodujících chvílích dosáhnout v našem národním táboře dohody o základních problémech naší poválečné politiky. A hlavně jsem nevyučoval, **že bude možno u nás doma zabránit občanské válce**.

Když jsem odjížděl z Moskvy, doprovázel mne až do Teheránu velvyslanec Fierlinger. Sděloval mi, že i naši moskevští souhlasili, že po jejich soudu naše porady probíhaly uspokojivě a že se dospělo k výsledkům, kterých sami neočekávali.

Byl jsem už tehdy pln naděje, že se našemu hnutí nestane to, co se napřesrok stalo Polákům a Jugoslávčům.

* * *

V Teheránu na zpáteční cestě nás slavnostně přijal (28. prosince 1943) mladý íránský šáh a projevil nám i se svým okolím (lid, inteligence, univerzita, vojsko i parlament) přátelství za služby, které jsem kdysi, řadu let předtím, prokázal v Ženevě Íránu při jeho sporu o íránský petrolej s Velkou Británií. Vyslovil mi také plné uspokojení ze své schůzky se Stalinem za konference teheránské. Teheránská univerzita mi odevzdala se zvláštním íránským ceremoniálem čestný doktorát (29. prosince 1943).

100 O všech těchto otázkách podrobně promluvím ve svazku svých „Pamětí“, jenž bude věnován událostem kolem Mnichova.

2.7.6 *Sovětská revoluce a druhá světová válka*

Pověděl jsem již dříve, že moje cesta a naše smlouva byla koncem roku 1943 událostí politickou a v rámci druhé světové války v jistém směru událostí senzační. Sovětský svaz už sice měl za sebou skoro celý rok ohromných vítězství válečných, ale běžný názor na Sovětský svaz mezi státy spojeneckými byl stále zdrženlivý. U mnohých jeho odpůrců veliká a nečekaná vítězství nad Německem dokonce obnovila a zesílila dřívější strach, který byl německou propagandou neslýchaně – **a úspěšně** – využíván.

Naše smlouva – první toho druhu za války – prolomila aspoň částečně tuto zeď mezi Sovětským svazem a západním světem, který se díval na náš postup jako na jakýsi experiment a na jakýsi „test case“ – příklad a pokus –, který ukáže, co prý Sovětský svaz má v úmyslu se svými menšími sousedy po válce učinit. Nastala o to na počátku dost prudká polemika. Konzervativní kruhy v Anglii, v Americe, částečně i jinde, katolíci v celém světě, Poláci a ovšem Němci a Maďaři se na nás vrhli. Prošli jsme trochu obtížnou fází naší politiky a bylo třeba na všech stranách vykládat, reagovat, vysvětlovat a i protiútočit. Nebylo to snadné, ale nakonec jsme to u všech lidí dobré vůle překonali, zejména když se brzy ukázalo, že opačná politika polská vedla nejdříve k velikým komplikacím mezi spojenci samými a brzy poté k velikým neúspěchům polským. V důsledku toho pak došlo nakonec k likvidaci celé válečné západní emigrace polské.

Problém byl vlastně pořád jeden a týž. Sovětská revoluce byla velikým zlomem v liberální společnosti, která v hlavních rysech, byť i ve formách daleko dokonalejších nežli ve starém Rusku, v ostatním světě stále trvala; a předsudky proti novému revolučnímu režimu v Sovětském svazu a některé, z hlediska ryze západního pochopitelné námitky proti systému v Sovětském svazu ani druhou válkou odstraněny nebyly. Co vedlo západní svět roku 1937–1938

k „appeasementu“ – strach ze sociální revoluce po nové válce –, se někde dokonce zesilovalo právě událostmi válečnými a pak i sovětskými vítězstvími. A německá propaganda dovedla toho dobře využívat, i když nakonec a „à la longue“ svým krajně neinteligentním postupem v těchto věcech se u všech rozumných lidí dokonale zesměšnila. Zůstávala ovšem otázka **zásadní: jak se projeví poměr mezi Západem a Východem, až se válka skončí? A jaký to bude mít vliv na nás?** Pro nás přirozeně bude stále rozhodující, co ve věci té bude s Německem, neboť my nejsme mezi Západem a Východem, nýbrž především stále zůstáváme sousedy Sovětského svazu a Německa.

My jsme v této své politice vůči Sovětskému svazu – přesto, že byla vzata na vědomí širokou veřejností spojeneckou skoro až za celý rok po podepsání anglo-sovětského paktu – byli dosud stále jedinými průkopníky **soustavné a definitivní spolupráce mezi západem a východem Evropy** a musili jsme nést všechny nepříjemné důsledky tohoto faktu. Nebylo to vždycky snadné. A tak po mém návratu z Moskvy naše celá politika, naše propaganda, náš zahraniční ministr Masaryk a ministr Ripka, vedoucí činitelé naší informační služby byli v Anglii a v Americe po řadu měsíců zaměstnáni především prací, mající všechny tyto nesnáze paralyzovat a překonávat. Dlužno doznat, že jistá vzájemná nedůvěra nikdy úplně nezmizela. Ostatně i **nám** bylo jasno, že tato poválečná spolupráce bude záviset na rozumném postupu **obou** stran. V tom jsme si ani my žádné iluze nedělali.

Tomu bylo věnováno také mé zdůraznění toho, co jsem v Sovětském svazu viděl a jak jsem válečný a poválečný vývoj Sovětského svazu v Anglii a Spojených státech vykládal. Zdůrazňoval jsem, že mnohé z toho, co se na konci roku 1943 Sovětskému svazu přiznávalo, viděl jsem už za své cesty do Moskvy v roce 1935. Proto jsem se Sovětským svazem proti nacismu až do roku 1938 šel, proto jsem v něj v druhé světové válce věřil, o jeho síle nikdy nepochy-

boval, v přesvědčení, že v této válce – i když postup událostí za války v některých věcech, zejména také na západě jsem očekával poněkud jinak, a plánoval tudíž věci a svou politiku také jinak – bude nakonec stát na straně vítězů; proto také jsem nikdy nezaváhal a podle toho jsem řídil hned od počátku celý náš osvobozovací boj v druhé světové válce. Má druhá cesta do Moskvy mi tato fakta a tyto pravdy v míře, která snad i mé očekávání tu a tam překonala, potvrdila.

Neboť vývoj Sovětského svazu a výsledky tohoto vývoje od roku 1935 je něco, co vlivem války a válečných událostí a potřeb se rychle přizpůsobovalo novým podmínkám vnitřního i mezinárodního života a šlo vpřed daleko rychlejším tempem, nežli se dalo čekat. Charakterizoval jsem tehdy po svém návratu z Moskvy situaci Sovětského svazu – a už tehdy, v roce 1943, jsem to napsal – takto:

a) Sovětskou revoluci je možno nazvat revolucí vítěznou. Sovětský režim je pevný, a i když se dále jako každý režim bude vyvíjet, je to režim, který definitivně proti starému Rusku svůj boj vyhrál a stabilizuje se. Vyhrál vnitřně, neboť nepadl ani v nejtěžší vojně, jakou kdy proti nějaké zemi jiný stát podnikl. Vyhrál mezinárodně, neboť si svými velikými činy a úspěchy své nové definitivní mezinárodní postavení vynutil. Stal se uznávaným a vojensky mocným spojencem největších říší světa, překonav pokusy o svou izolaci a připraviv se hrát po válce svou velikou světovou roli společně se svými spojenci a ostatními státy.

b) Je si vědom svého vítězství válečného, je naň hrdý a je hrdý na roli, kterou v boji o svobodu Evropy a světa a pro záchranu demokracie proti nacismu až dosud sehrál a ještě do konce války sehraje. Dívá se sám na sebe jako na rovného s velmocemi ostatního světa, reklamuje uznání této rovnosti ostatními a chce si pro budoucnost tuto rovnost, rovnocennost a spolupráci s ostatními již podržet.

V organizaci svého válečného úsilí vyrovnal se nejschopnějším a v některých věcech je předčil; Rudá armáda první porazila ně-

mecký pozemní válečný stroj; zmožila všechny obtíže pověstného válečného komunikačního problému v Sovětském svazu, vždy až dosud skoro nezvládnutelného; překonala všechny nebezpečné nesnáze se zásobováním všeho druhu a je po této stránce již mimo každé nebezpečí. Sovětský válečný průmysl pracoval téměř bezvadně a s plným úspěchem.

c) Některé změny v Sovětském svazu, které udivily v poslední době ostatní svět, byly přirozenými důsledky jednak války, jednak dovršeného již vývoje, jednak změny celého jeho postavení ve světě; rozpuštění komunistické internacionály, jeho nový postoj k pravoslavné církvi a k náboženství vůbec, jeho neuvěřitelně živý a hluboký život kulturní, umělecký a literární v Moskvě a v jiných centrech Sovětského svazu i za války – přestože je státně usměřován – jeho hluboký sovětský patriotismus a nový nacionální cit, jeho příznivý pohled na tzv. slovanskou politiku, tj. vědomí, že německý imperialismus, zaměřený především proti národům slovanským, je nutno právě nyní navždy rozbít a slovanské národy osvobodit a ochránit v budoucnosti před novým německým imperialistickým expanzivismem¹⁰¹ – **to vše nebyla jen hra nebo jen taktika nebo konečně jen oportunistické využívání těchto všech činitelů, jež by snad po válce bylo zase možno odhodit stranou.**

Byla to nová vnitřní i mezinárodní situace státu, který vyšel z izolace, probjoval se k uznání a k novému postavení ve světě, jež mu náleželo, a který si byl vědom sice své nové síly a moci, ale také své nové mezinárodní odpovědnosti za Evropu a svět i za jejich mír. Byl to přirozený a logický vývoj velikého světového státu, jehož postavení právě konečným vítězstvím jeho dříve tak proskribované revoluce se ve světě plně změnilo a který měl pojednou nové úkoly, nové povinnosti a nové cíle, ne už jen revoluční a jen sovětské. Začal prostě užívat nových cest, nových metod a nových prostředků poli-

101 Viz co jsem o tom řekl ve své knize: *Úvahy o slovanství*, Praha 1947.

tiky, která mu toto nové postavení ve světě zajišťovala. **Nemyslím ostatně, že celý tento vývoj je už dnes ukončen.**

Jedni v tom už tehdy viděli návrat k tomu, co prý dělají dnes ti druzí; jiní tvrdili, že se změnili ti, kdož proti Sovětskému svazu dříve stáli. Nový postoj Sovětského svazu k té či oné otázce je prý tudíž zcela přirozený. Já sám v tom viděl přirozený postoj a vývoj zvítězivší revoluce, jdoucí prostě svou zákonitostí vpřed, vývoj sociologicky zcela vysvětlitelný. Byl jsem o něm už dříve přesvědčen a soudil jsem, že je v podstatě sovětské doktríny samé; proto už od roku 1922 – a vlastně už od konce první války světové – jsem usiloval o sblížení Evropy se Sovětským svazem a o postupné vyrovnání s ním. Soudím i dnes – snad více než dříve – že kdyby se to bylo včas navzájem pochopilo, nebylo by snad druhé války světové. **Ostatně také Sovětský svaz sám se od doby svých prvních začátků podstatně změnil** a bude nucen i dále ještě se měnit. Neboť i pro Sovětský svaz hlavní otázkou bude: jakou cestou jít dále, aby se na této nové světové pozici i nadále a trvale udržel? Je přirozené, že žádá od jiných v kritice svého režimu a jeho metod porozumění a toleranci. **Ale je stejně přirozené, že ve své kritice režimů jiných a jejich metod musí projevit totéž porozumění a tutéž toleranci. Plné a definitivní uznání a respekt zásady, aby každý svobodný stát šel si cestou, která mu nejlépe vyhovuje, je nutnou podmínkou každé mírové spolupráce světa. Jinak celý vývoj povede opět k válce, a to k válce strašnější, nežli byla válka dřívější.** Chceme ji, nebo ne?

d) Sovětský svaz a sovětský lid byli velcí nejen tím, co historicky významného dovedli pro sebe i pro všechny ostatní v této své veliké národní, vlastenecké válce a vůbec ve své národní revoluci vykonat, nýbrž především také tím, co v té strašné válce vytrpěli. Není snad národa, který by dovedl svá utrpení tak nést jako Sovětský svaz. Jeho oběti byly bezesporu ze všech válčících států na lidech i na statcích největší.

Projížděl jsem na své cestě spoustou ruin sovětských měst a obcí, rozvrácených domů, rozstřílených vesniček, železnic a nádraží, mostů a cest; míjel jsem nekonečná pohřebiště německých tanků, automobilů, letadel, vagonů a zbraní všeho druhu; procházel jsem za krásné, jasné noci Stalingradem a viděl tu neuvěřitelnou spoušť, kterou Němci způsobili: domy rozbořené, rozvrácené, mající většinou jen své čtyři základní stěny, jejichž části čněly k nebi jako hrůzné a varovné ukazováčky a jevily se ještě hrůznějšími za noci, nežli mohou vypadat ve své válečné spoušti za dne. Předse- da městského sovětu mi v podrobnostech vyprávěl, jak nedaleko odtud u Volhy pohřbíval jen na jediném pohřebišti na tisíce mrtvol zničených, zdemoralizovaných, neuvěřitelně rozvrácených a zubo- žených, Rudou armádou pobitých a spravedlivě potrestaných Něm- ců, které tam dal svážet na nákladních autech jako postřílenou zvěř a skládat je po tisících a desetitisících do velikých hlubokých šachet jako pařezy.

Mladí hrdinové obrany Stalingradu mi sdělovali neuvěřitelné podrobnosti o obraně svého města, o utrpení všech obyvatel bez rozdílu, o neslýchaných zvěrstvech, kterých se na ženách a dětech dopouštěli němečtí vojáci, než bylo možno je navždy sraziti do jejich zasloužených hrobů, o zoufalém pobíhání a volání o pomoc set a ti- síců dětí a starců v hořících ulicích za pekelného bombardování německými letadly až do chvíle, kdy Rudá armáda vše to zlomila, vše to zničila a právě zde u tohoto města navždy rozdrtila všechny ty bídné a šílené sny německého nacismu a berchtesgadenského kaprála.

A v Moskvě jsem viděl doklady – ve filmu podle živé skutečnosti natočeném – o spoustách na Ukrajině, na Dněpru, v Charkově, v Kyjevě: všude ta neuvěřitelná a neslýchaná zvěrstva, masy ubi- tého civilního obyvatelstva, starců, žen a dětí; skoro v každém osvo- bozeném městě šíleně, zbytečně a bez vojenské potřeby rozbíjené kulturní památky a stavby, zničené kostely a kláštery, knihovny,

univerzity, nemocnice, prosté památné domy, bez ohledu, bez potřeby, bez nutnosti. To vše mi skoro ani nedovolovalo věřit, že německá armáda se vůbec ještě skládala z lidí. To všecko nebylo lze zapomenout a s tím vším se musilo zúčtovat!

Také toto utrpení přivedlo Sovětský svaz k pozdější a dnešní tak realistické koncepci poválečné politiky, k rozhodnutí se vším tím skoncovat, dohodnout se upřímně s Anglosasy a s každým, kdo se opravdu dohodnout chtěl, a budovat společně s námi všemi novou, spravedlivější Evropu, nový svět a nový mír. –

* * *

Odjížděl jsem se svými spolupracovníky z Moskvy 23. prosince 1943 s pocity krajního uznání a vděčnosti ke všemu sovětskému lidu, k jeho armádě a k jeho vůdcům. Byl-li jsem vděčen Britům a Američanům za vše, co pro nás v této válce vykonali, byl jsem neméně vděčen Sovětskému svazu nejen za veliké jeho činy válečné, nýbrž i za opravdu přátelské a srdečné přijetí, jehož se nám v Moskvě a v celé zemi dostalo; za přízeň, kterou nám Sovětský svaz věnoval s takovou upřímností a uznáním našim vojákům, bojujícím na jeho frontě. A přál jsem si, aby to, co jsem viděl a zažil v této chvíli, rozhodně pro celý další průběh války, pochopili ve stejném duchu i ostatní naši spojenci a přátelé a orientovali podle toho svou budoucí politiku: pro skutečnou poválečnou a mírovou spolupráci Západu s Východem. **Bylo mi ovšem jasno, že i Sovětský svaz musí na linii politiky, kterou sám během války tak rozhodně a státnicky prozíravě začal a bez výhrad prováděl, pokračovat trvale i po válce.** A tu se mně samotnému za celé zpáteční cesty do Londýna stále a stále vracela otázka: jsme, či nejsme na správné cestě? Dojde opravdu k tomu, co jsem tak hluboce promýšlel celá svá londýnská léta a co jsem pak podrobně vypsals ve své knize *Demokracie dnes a zítra*, tj. k vyrovnání mezi Západem a Východem,

což i nadále musí být především ve vlastním našem zájmu **naším velkým politickým úkolem?**

Západní svět sledoval ovšem s napjatou pozorností po mém návratu z Moskvy, jak se bude náš poměr vyvíjet dále. Mnozí nám předpovídali **těžká zklamání** z toho, co zažijeme ze strany Sovětského svazu. Mnozí po straně i veřejně vykládali, že „Beneš příliš pospíchal“. Německá propaganda sršela ovšem ohněm a sírou proti nám, vykládala našim doma, že jsem prodal vlast Stalinovi a znovu zradil národ: doma založili protibolševickou ligu a hnali knutou a revolverem masy našeho lidu na manifestace proti bolševismu, jemuž jsem se dle nich zaprodal.

My sami v Londýně jsme však dostávali z domova zprávy, že **většina našeho lidu komunistická sice není, ale že plně chápe a schvaluje náš postup, moji cestu, naši smlouvu**, krátce: **chápe problematiku poválečné politiky evropské**, rozumí, že po tom, co se stalo v roce 1938 a 1939, a vzhledem k tomu, že po válce budeme sousedy Sovětského svazu, naše zahraniční vláda se orientuje správně a že národ doma její politiku – včas se se Sovětským svazem dohodnout – plně schvaluje.

2.7.7 Československo na rozcestí mezi Západem a Východem?

Tyto mé úvahy o dalším vývoji věci po válce a mé otázky, zdali se splní to, co jsem za války tak usilovně až dosud hájil a hlásal, tj. nutnost společného vedení války a ovšem i společné přípravy budoucího míru a společné politiky mírové po válce, staly se pak pro mne od návratu z Moskvy alfou a omegou veškerého mého přemýšlení i mé činnosti politické.

Pro nás se ovšem kladla – a klade **dnes opět** – otázka: jsme národem kultury východní, nebo kultury západní? A jaké pak plynou

z toho pro nás důsledky? A právě náš postup za války vyvolával někdy na Západě dojem, jako bychom se připravovali přejít pojednou od své dřívější orientace kultury západní k orientaci tzv. kultury východní. V tom smyslu jsem soudil a soudím, že prostě otázka byla a je dnes zase postavena **zcela nesprávně. Nešlo a nejde ani dnes o změnu této orientace kulturní.** Kulturní vývoj národa není hodnotou, která se vyměňuje jako kabát, a dokonce ne ze dne na den nebo z jednoho roku na druhý a podle nějakého okamžitého politického režimu. Kulturní vývoj národa jsou staleté hodnoty, které celé věky se vytvářejí a nepomíjejí, stále se vyvíjejí a jen postupně a velmi pomalu se novým kulturním faktům a hodnotám přizpůsobují. Takový je sociologický vývoj každé národní kultury; v tom smyslu mluvit o změně naší národní kulturní orientace je prostě neznalost a nerozum. Ostatně v našem kulturním vývoji nikdy nepřestal platit jeden veliký fakt, který odvědy trval a trvá, tj. **že jsme vždy vědomě šli za tendencí všeobecnou a všelidskou,** tedy nejen za vývojem a pokrokem západním, nýbrž také za pokrokem a vývojem východním. Snad v tom či onom po válce své kulturní styky s východem poněkud prohloubíme o něco víc, nežli jsme je pěstovali zejména v posledních dvaceti letech před válkou.

Nejlepším dokladem toho je stále se opakující náš vztah ke kultuře **německé:** vždy jsme na ni vědomě reagovali – i když to bývalo často inspirováno cítěním především nacionálním – vědomým se přichylováním jednak ke kultuře francouzské a anglosaské, ale také ke kultuře ruské, projevující tím instinktivně své od staletí existující snahy ne snad o prosté a otrocké napodobování kulturních a jiných hodnot toho či onoho národa, nýbrž o pěstování kultury a pokroku všelidského a **vysloveně světového,** držíce se přitom vášnivě a houževnatě svých forem **národních.** Všichni naši velicí a vedoucí národní mužové jsou toho zjevným dokladem.

A tak pro nás problém, obsažený v otázce: Západ, či Východ? je vědomě a jasně řešen odpovědí: **Západ a Východ.** V tom smys-

lu – a **jedině v tom smyslu** – byla podepsána a mnou schválena naše smlouva se Sovětským svazem z prosince 1943, **navazujíc tak záměrně a vědomě na smlouvu britsko-sovětskou z 26. května 1942**, v jejíž poválečné trvání – právem, či neprávem? – jsem tehdy pevně věřil.

Dnes ovšem nejde o přeměnu kultur a národních orientací. Dnešní revoluce je zásadní a vědomá přeměna **politických a sociálně hospodářských režimů**. Přirozeně, že tato hluboká změna i na národní a kulturní orientace jistě vlivy mít bude a v mnohém se jich dotkne, ale v **podstatě** půjde a jde o změnu, kterou jsem vypsál ve své knize *Demokracie dnes a zítra* na str. 247 a násl. a již je možno resumovat takto: **Je vůbec možný přerod poválečné demokracie a je možné její soužití a spolupráce se systémem socialismu sovětského?**

Řekl jsem tehdy dále, že po této druhé hrozně světové válce zůstanou tu – nejdříve jako spojenci, **později jako rivalové** – systém politické demokracie a systém sovětského socialismu. Mohou a budou spolu a vedle sebe žít? Budou spolupracovat, anebo se navzájem aspoň tolerovat? Či půjde boj mezi nimi dále také až do pádu jednoho či druhého, snad po nějaké době přestávky, které oba po válečném vyčerpání budou pro své vnitřní zotavení a zesílení potřebovat, a nakonec se pak oba opět vrhnou do nového velikého zápolení?

Důsledný marxismus **teoretický** musí ovšem věřit v konečnou likvidaci systému buržoazního kapitalismu, a komunismus **teoretický** vede a povede tudíž svůj boj o triumf beztrždní socialistické společnosti dále. Povede jej i po této válce přes ty ohromné změny, válkou tou vzniklé, jako dříve **i prakticky**? **A bude dále podporován v tomto boji** mezinárodně sovětským státem, a to bez ohledu na to, co se už v dnešní válce stalo? **Podle zodpovězení těchto otázek vyvine se pak přirozeně po této válce praktický vztah mezi západoevropskými demokraciemi a demokracií**

americkou na jedné a Sovětským svazem na straně druhé. Podepsání britsko-sovětské smlouvy z 26. května 1942 o spolupráci válečné a o spolupráci na rekonstrukci a zabezpečení míru poválečného by naznačovalo **a slibovalo**, že šlo tehdy **o opravdový úmysl** a rozhodnutí zajistit si aspoň dvacetiletou přátelskou a společenskou spolupráci obou systémů po podepsání příštího míru.¹⁰²

Či šlo tehdy jen o válečné zajištění vzájemné pomoci s úmyslem, že po vyhrané vojně mezinárodněsociální boj obou systémů začne se bojovně znovu a půjde pak neúprosně dále? Není pochybnosti, že to tehdy žádná ze zúčastněných stran nedávala v tomto smyslu najevo, spíše se před podepsáním smlouvy tvářily **obě právě naopak**. A znamená to, že se máme vrátit zpět k vražednému systému předválečného boje mezi západní Evropou a Amerikou a Sovětským svazem, k vzájemnému bojkotu a vzájemné izolaci, až se to zase vyvrcholí v nějaké katastrofě?

„Já sám,“ řekl jsem dále v roce 1944 ve své knize, „ke všem těmto otázkám vzhledem k dnešní celkové situaci mezinárodní odpovídám **zcela jednoznačně: myslím, že je mírová spolupráce obou možná a že je správná a nutná, aby** – stejně jako ve válce – i dnes **oba tyto systémy svorně spolupracovaly a navzájem se loajálně tolerovaly i po válce**. Mělo by to vzápětí nejprve jejich další dočasné vzájemné sblížení a nakonec snad i trvalé, vývojové vyrovnávání a přizpůsobování. Názor ten zakládám jednak na **úvahách teoretických**, jednak na **potřebách praktických**.

Socializační proces společenský je dnes v celém světě ve všech moderních demokraciích i dnešních jejich formách na postupu! (Viz např. vývoj dnešní Velké Británie!) Bylo to až donedávna omezování různých forem soukromého vlastnictví a soukromokapitalistického zisku; dnes už to je vyslovené postátňování a socializování všech forem vlastnictví podle socialistických nauk. Dnes se formule socia-

102 Viz moje úvahy v knize *Demokracie dnes a zítra*, s. 250 an.

lizační vtělují v různých formách i do nových konstitucí. Vědecké hospodářské plánování je už přijímáno všeobecně. Je to všecko veliký krok k socializaci moderní demokratické společnosti a zároveň vysloveně veliký krok ke kompromisu i s názory hájenými sovětským socialismem. Není to ovšem žádné přijímání teoretického komunismu, ale prospěch z takové dohody měl by především na prvním místě světový socialismus sám.

„Přitom princip etatizace, zestátňování a zveřejňování výrobních prostředků, distribuce statků a soukromého zisku je v některých demokraciích zcela ve svých počátcích, jinde proces ten je dost pokročilý; někde bojuje dosud o své všeobecné principiální uznání, jinde to už není boj o princip, nýbrž jen o stupeň jeho praktického uplatnění v tom či onom oboru.“

„A tu kladu opět podstatnou otázku: je možné soužití mezi sovětským socialistickým systémem a novou přebudovávanou demokracií, která zásadně už princip zveřejňování výrobních prostředků a soukromého zisku přijala a která by jej v praktické politice vedle jiných tzv. socialistických cest a prostředků odvážně a přitom rozumně a vývojově uplatňovala? Ano, nebo ne? Odpovídám opět, že **ano!** Cesta je tu opravdu otevřena. Uskutečnění tohoto cíle se stává jednak otázkou povlovného vývoje, nových metod politické práce a stupně vyspělosti té které společnosti¹⁰³ a toho kterého státu, jednak otázkou zkušenosti, osvědčení se a výhodnosti menší či větší míry a stupně socializace moderní společnosti.“

„Je to tudíž otázkou vhodnosti a volby prostředků, jaký skutečný postup zaujmout a na jakou cestu se dát. Je to možno provésti jedním rázem násilnou revolucí, kvapným postupem víceméně násilným a vcelku všeobecně pokládaným za přehnaný a ukvapený, pro získání většiny obyvatelstva za psychologicky nevhodný a vzbuzující

103 Viz také, co jsem o tom řekl ve své řeči při přijímání čestného doktorátu na právnické fakultě v Praze 15. prosince 1945.

protirevoluční reakci; je však také možno jít postupně, vývojově, empiricky a vědeckým hospodářským plánováním, bez katastrof a bez násilností, dohodou a spoluprací.“

Jsem pro tuto druhou cestu – jsem pro ni kategoricky a bezvýhradně. Jsem pro ni také proto, že jsem **opravdový demokrat**. Víím, že jsou ve vývoji národů a států doby, **kdy násilné revoluce bývají nutné**. Víím však také, že v určitých chvílích národní historie **pokusy o násilnou revoluci mohou znamenat ten nejhorší pokus o skutečnou reakci**. A jako **opravdový demokrat** chci vyčerpat všechny cesty smírné, všechny prostředky dohody a všechny cesty demokratické spolupráce. I komunisté, když se už dostali tak daleko na své cestě za skutečnou mocí, musí rozumět tomu, že si mají ukládat některé rezervy, nemusí jít sice nikde zpátky, ale musí mít trpělivost, aby správně volili chvíli, kdy mohou zase pokračovat v další vývojové a rozumné cestě.

Nechci se sektářsky přít, co je a co není revoluce. Pomalý postup může být někdy revolučnější nežli nerozumný nátlak a násilí. A. S. Puškin krásně o tom říká: „Pomni, mladý světe, že nejlepší a nejtrvalejší jsou ony změny, které mají původ v zlepšení mravů bez jakýchkoli násilných otřesů.“ Jde mi o věc. A půjde mi o to, aby náš stát a národ si vytvořil sociální stavbu co nejlepší a nejtrvalejší. Jako praktický politik, a ne jako nějaký straník a sektář chci dělat to, co je nutné, vhodné a prospěšné a hlavně: co je možné a co je podle daných poměrů té které společnosti a země **správné, cestou vývojovou a nenásilnou**.

Věřím také, že by za těchto okolností oba uvedené politicko-sociální systémy – nová demokracie poválečná a systém sovětského socialismu – mohly žít vedle sebe opravdu smírně, bez rivalit a nepřátelství, ve spolupráci a ve vzájemné dohodě. A dodal jsem už tehdy velmi významně, obávaje se toho, co se už dnes na obou stranách ukazuje: „Jaký bude konečný stav a postup tohoto vývoje u jednoho či druhého z obou těchto sociálněpolitických systémů,

nemůže říci dnes nikdo.“ Viděl a předvídal jsem tehdy dnešní vývoj událostí správně, či nesprávně – hledíc na dnešní vývoj Východu a Západu?

A půjde tento vývoj dále až ke konečnému násilnému vyvrcholení, anebo jej **obě strany**, přestavše se holedbat svou revoluční silou nebo atomovými pumami, jakož i zdůrazňováním skutečných nebo jen předpokládaných slabostí svého odpůrce, samy, navrátivše se k politice tak státnicky prováděné za těžké doby války, zastaví a obrátí jej ve směr pro obě strany nutný a příznivý? Ne-li, pak běda, běda bez rozdílu všem nám!

Neboť od zodpovědění této fundamentální otázky závisí dnes opět mír a veškeren osud celého světa a jeho rozumný nebo násilný a nešťastný další vývoj.

Konec Pamětí, jak je E. Beneš publikoval v letech 1947 a 1948. Dále jsou uváděny texty zanechané Benešem a jeho spolupracovníky v různém stádiu rozpracování.

[2.8] ČESKOSLOVENSKO A POLSKO V 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Postup Beckovy¹⁰⁴ /polské/ vlády vůči nám v posledních letech předmnichovských /speciálně od uzavření německo-polského paktu z ledna 1934/, vyvrcholivší hanebným ultimátem z 30. září 1938 /provedeným současně s německým útokem/, vojenským obsazením velké části našeho Těšínska a později části severního Slovenska, neobyčejně brutální postup Beckovy soldatesky proti našim lidem na Těšínsku, otevřená polská podpora maďarských požadavků a veřejná i diplomatická Beckova kampaň pro odtržení Podkarpatské Rusi – to vše ~~zanechalo~~ /znamenalo/ nad jiné hlubokou ~~rýhu~~ /ránu/ ve vztazích československo-polských. Československý lid nesl nad míru těžce tyto zákeřné rány do zad, které mu Beckův režim zasadil v nejkritičtějších chvílích jeho národní existence /– a bude záležití jen na Polsku, aby je zapomenouti mohl/. Nelze se proto divit, že se v něm vytvořila silná protipolská nálada, jak to dosvědčovaly i zprávy z domova, jež mi po mém odchodu z vlasti byly do Londýna a do Ameriky posílány.

Ani po 15. březnu se politika /fašizující/ Beckovy vlády proti nám nezlepšila. Polsko ponechalo sice v tiché činnosti naše vyslanectví ve Varšavě a konzulát v Krakově, jichž /jejich/ přednostové nevydali Němcům, a nebránilo přechodu /některých/ našich uprchlíků do Polska, ~~ač byly i tehdy zprávy, že některé jejich skupiny vracely polské pohraniční orgány zpět.~~ Později pak, když Němci položili

104 Následující text existuje ve více verzích vytvořených Edvardem Benešem. Původní formulace jsou škrtnuté, úpravy a doplňky jsou vloženy do lomených závorek. *Pozn. red.*

ještě výrazněji své požadavky vůči Polsku a bylo už i Beckově vlá-
dě /režimu/ zřejmo, že by mohlo dojít k /německo-polské/ válce,
zavedla i české vysílání z Katovic, povolila zřídit zvláštní výcvikový
vojenský tábor a po vlastním vypuknutí války vytvořila /dovolila
utvořit/ i české a slovenské legie /pod polskou svrchovaností/.

Nicméně i v tomto období bezprostředně před válkou ~~chovala~~
/choval/ se k nám a našemu zahraničnímu hnutí ~~Beckova vláda~~
/Beckův režim/ s krajní nevlídností. ~~Byla prvou~~ /Byl prvý/ – po
Německu – jež ~~uznala~~ /uznal/ tzv. slovenský stát¹⁰⁵ a ~~projevovala~~
/projevoval/ nehoráznou radost z toho, že její /polská/ kampaň
za odtržení Podkarpatské Rusi /ve prospěch Maďarska/ konečně
uspěla. ~~Podporovala~~ /Podporoval/ /také hned od počátku/ s velkou
chutí prchalovsko-kahánkovské¹⁰⁶ hnutí proti ~~ústřední naší akci~~ /
ústředí naší akce/ v Londýně, a naši odbojovou organizaci záměrně
tím ~~ztěžovala~~ /ztěžoval/.

Tato smutná kapitola vztahů polsko-československých, jejíž ko-
nečné údobí jsem tu v několika málo slovech jen zcela povšechně
shrнул, neskýtala valných vyhlídek k zlepšení v budoucím našem
vzájemném poměru. Nedával jsem se však tímto neuspokojivým
vývojem nijak znechucovat. Jsa jist, že válka začne sporem ně-
mecko-polským, věřil jsem, že ~~Beckova vláda~~ /Beckův režim/,
/jehož krajně nenávistnou a stupidní zabeđenost jsem z hlediska
polského samotného nikdy vůbec nechápal/ ~~od níž~~ /a od něhož/
jsem po těchto trpkých zkušenostech ve vztahu k nám čekat ~~mnoho~~
/nic/ dobrého nemohl, nedočká konce války, která ostatně nejlé-
pe odhalí /nemorální/ povahu celé její /jeho/ dřívější politiky
s Německem, šalebné, neupřímné a /nad pomyšlení/ hloupé. Ale

105 Polský prezident se tím velmi provokativně při nástupní audienci [slo-
venského vyslance] chlubil.

106 Lev Prchala byl český generál a exilový politik, výrazný odpůrce politiky
E. Beneše; Ferdinand Kahánek byl český novinář a politik. *Pozn. red.*

Německo bylo /nyní naším/ odpůrcem prvním a hlavním a byl jsem /tudíž/ rozhodnut proti němu pozitivně a loajálně s Polskem jít hned, jakmile válka polsko-německá vypukne. Věřil jsem, že za této nové války – jak já ji chápal – projde Polsko /nezbytně/ velkou obrodou politickou a sociální, odstraní zbytky svého reakčního fašizujícího systému a dospěje k opravdovější lidové demokratické vládě, nezaslepené /dřívějším nevzdělaným/ velikášstvím a chápa- jící lépe hodnotu československo-polského přátelství, nežli tomu bylo u Polska dosavadního.

Viděl jsem v této válce jedinečnou příležitost jednou provždy skoncovat s tím, co /mezi námi a Polskem/ bylo, a nastoupiti novou éru polsko-československých vztahů, založenou na opravdovém přátelství obou našich národů a na těsné vzájemné spolupráci politické, vojenské i hospodářské v budoucnosti. Dějiny obou našich západoslovanských států jsou protkány těžkým zápasem o jejich národní bytí proti Němcům. Oba stojí v tradiční cestě německé expanze na východ, do Podunají, na Ukrajinu a k Černému moři, oba jsou první výspou proti německému „Drang nach Osten“. Při každém novém německém pokusu o expanzi budou vždy fatálně prvními jeho oběťmi. Byl jsem přesvědčen, že je nutno znovu vynaložiti vše, aby proti této věčné hrozbě byl na východě vybudován pevný a trvalý spolek polsko-československý, opřený o sílu Sovětského svazu. Tento mohutný blok tří slovanských států – a jenom tento blok – byl a jest s to navždy vzít Německu veškerou chuť na nové výboje, popřípadě je rozhodně a důkladně potříti, kdyby se o ně přece znovu pokusilo.

Jakmile válka vypukla, poslal jsem hned vládě varšavské stejný telegram jako vládě v Londýně a v Paříži, nabízející spolupráci československou. Odpověď nedošla. Nezměnil jsem své linie a čekal jsem na vývoj událostí. Byl jsem si jist, že Polsko dlouho se svým odpo- rem nevydrží a že další události automaticky změní postoj Polska k nám. Pak teprve bude příležitost, abychom o těchto věcech mohli

začít sondovat půdu a popřípadě zahájit i rozhovory. Mohlo tu jít samozřejmě zatím jen o Polsko, neboť Sovětský svaz zachovával – po uzavření paktu s Německem v srpnu 1939 – v nastávším zatím válečném konfliktu ~~střechou~~ neutralitu, a pro dohovor s ním o věci společné protiněmecké fronty nenastal proto ještě čas.

Důvody, pro které jsem se odhodlal pokusit se o dílo, jež se nám už tolikrát v historii nepodařilo, byly nasnadě.

a) Geografické položení Polska a Čech samo vysvětluje jejich tak pohnutou historii a zhoubné boje s Němci, ve kterých tolikrát /ztrativše státní a národní samostatnost/ podlehly. Od první války světové bylo to /již/ několikrát znovu potvrzeno a druhá válka světová byla toho /nad jiné/ ~~přímou~~ /příkladnou/ ilustrací. Československo, mající ze tří stran za sousedy Němce a Maďary a ze strany čtvrté několik set kilometrů dlouhou hranici s Polskem, nesmělo se nepokusit v této válce dostat ~~ze svého~~ /z německo-maďarského/ obklíčení dohodou s Polskem, ~~přes to, co Polsko proti němu v posledních letech podnikalo~~ /nehledíc na jeho neuvěřitelný sebevražedný protičeský postup v posledních letech/. Polsko bylo a zůstane jeho sousedem na těchto několika stech kilometrech, a nemá-li mu hrozit /stále/ nějaký nový Mnichov, musí se ~~znovu~~ pokusit zabránit mu především i dohodou s Polskem. Snad i Polsko pochopí, že dohoda s námi je mu aspoň tak cenná jako nám dohoda s ním.

To zůstávalo a zůstane pro mne v platnosti, ať válka skončí jakkoli. I pro budoucnost musí to zůstat naším cílem.

b) Celková situace západních spojenců v roce 1939 a 1940 nás přímo nutila k tomu pokusu o dohodu. Polsko bylo na počátku roku 1940 rozdrceno, Francie byla reakční a defétistická, v Anglii byli při vládě stále „mnichováci“. Na Polsko, na nás a na střední Evropu dívali se stále s neporozuměním a nedůvěrou. Dohoda německo-sovětská ze srpna 1939 vyvolala v nich značný pesimismus ohledně

budoucnosti. Bylo třeba zdůrazňovat možnosti rozumné reorganizace střední Evropy a hlavně možnosti spolupráce polsko-československé, aby tento nebezpečný defétismus a pesimismus zcela nepřevládl a aby reakce západoevropská se nepokusila v nějakém předčasném míru nás /definitivně oba/ prostě obětovat. Nebezpečí bylo veliké – jak jsem to viděl už v říjnu r. 1939 v Paříži – a spolupráce polsko-československá mohla tu aspoň částečně pomoci tuto defétistickou reakci od jejich plánů zdržet nebo odvrátit.

c) Na počátku roku 1940 zvláště nebezpečně se v západní Evropě jevila dohoda sovětsko-německá ze srpna r. 1939. Západ se této dohody obával pro případ, že by se mohla prodlužovat a trvat, a věřil v ní nějaký společný souhlas pro budoucí sociální revoluci; a na druhé straně si jí západoevropská reakce brala za záminku, aby se nějakou intrikou dostala z války s Německem a hnala je na východ proti Sovětskému svazu. Byla by to bývala nová forma, jak nás obětovat oba, Polsko i Československo.

Já naproti tomu jsem sice očekával, že Sovětský svaz se do boje proti Německu dostane, nepřál jsem si však, aby se to stalo ~~tímto způsobem~~ /nějakou formou všeobecné evropské revoluce, jíž konce jsem nedovedl dohlédnout/, a hledal jsem cesty, jak konstruktivním plánem udržet západní Evropu v boji s Německem za každou cenu až do konce, jak jí zachovat cestu ke sblížení s Ruskem a nechat otevřeny možnosti ke společné válce /Západu a Východu/ proti nacismu.

Znal jsem ~~však také~~ dvě podstatné zásady sovětské vlády v její mezinárodní politice: dodržet podepsané smlouvy a býti naprosto tvrdě realistickou ve svých mezinárodních plánech. Znamenalo to pro mne, že Sověty /pravděpodobně se budou snažit/ svou smlouvu s Německem ~~dodrží~~ /dodržet skoro/ až do konce války – neporuší-li ji ~~mezitím~~ /zatím/ Německo – a že pak se rozhodnou pro realistickou politiku svou, ať situace bude jakákoli. Budou se exponovat za cíle /výlučně/ své ~~a žádné jiné~~. Bude na nás, aby cíle naše se s cíli jejich sešly, aby aspoň v žádném případě nebyly protichůdnými.

~~Bylo tudíž nutno počítat i s touto eventualitou, která se mně v praxi jevila /Jevila se mi tudíž ona eventualita, se kterou jsem musil na počátku války počítat,/ takto: dojde-li aspoň k částečné porážce Německa /od západních velmocí/, při níž by Sovětský svaz, docíliv už hlavní z toho, co potřebuje, zůstal ve vyčkávací pozici /zachovával vyčkávací stanovisko/, my a Polsko, oba v podstatě poraženi, bychom se v této situaci musili po válce diplomaticky a s pomocí /vítězné/ západní Evropy pokusit zachránit si proti Německu, co nejvíce bude možno. /Vystoupí-li však nakonec Sovětský svaz proti Německu a půjde-li proti němu až do konce, musíme za každou cenu včas najít cestu k Rusku, vytvořit linii politiky obdobné a přímo společně formulovat s ním zásady budoucí naší vzájemné dohody. Bylo by osudné, kdyby se nám nepodařilo včas k takové dohodě dospět. Za těch okolností také společný postup nás obou – Polska a Československa – za války i po ní bude znovu naprostou nezbytností. A dohodnou-li se i Poláci i my se Sovětským svazem, bude shoda polsko-československá snadná. Vždyť právě náš dobrý poměr k Rusku byl vždycky pro Polsko takovou překážkou. Že ovšem na konci války budeme státi před Polskem docela jiným, nežli bylo Polsko Beckovo, bylo mi samozřejmé. / Společný postup nás obou za války i po ní bude proto znovu nezbytný.~~

d) Tyto důvody mne vedly k tomu, abych hned od konce roku 1939 počítal se spoluprací s Polskem. Bylo mi však jasno, že nemohu opustiti v jednání takovém zásadní svůj předpoklad – že totiž zůstává pořád nejpravděpodobnější eventualitou účast Sovětského svazu na válce proti Německu –, a že tudíž jednání naše s Polskem musí býti za všech okolností a ve všech fázích války vedeno tak, aby mohlo býti v tomtéž duchu vedeno také s nějakým novým Polskem (znal jsem dobře složení polské emigrace z r. 1939, která byla převážně /– zejména ve své složce vojenské – piłsudsko-beckovská a/ reakční), které by během války pod vývojem nalevo mohlo vzniknout, a že musí býti vedeno vždycky tak, aby se nedotklo zájmů Ruska a moh-

lo se vyvinout ve spolupráci všech nás tří, Československa, Polska a Sovětského svazu. Konečně, že musí býti vedeno tak, aby bylo přijatelné za všech okolností i západní Evropě.

O tento nesmírně těžký úkol jsem se upřímně a oddaně během celé druhé světové války pokoušel, jsa velmi často skoro na všech stranách nechápán – zejména u Poláků samých. A to, co o těchto jednáních dále povím, nejlépe ukáže, na jaké překážky jsem ~~na-
rážel~~ /jsme naráželi/ a /jakými těžkými proměnami jsme musili procházet/. ~~zdali jsem aspoň částečně vytčeného cíle dosáhl.~~

Podotýkám ještě, že jsem o všech našich jednáních s Polskem vždy loajálně informoval jak Anglii a Francii (později i Spojené státy), tak Sovětský svaz sám; a také jsem vždy loajálně Polsko upozornil na to, že bez vědomí těchto států /a bez souhlasu s domovem/ s vládou polskou definitivní ujednání o naší budoucí spolupráci učiniti nemůžeme.

Porážka Polska v září 1939 – svou rychlostí a úplností západní Evropu překvapivší a Polsko samé uvrhší do ~~tragické situace~~ /do daleko tragičtější situace, nežli byl pro nás Mnichov/ – smetla jedním rázem celý Beckův režim a uvedla v existenci nový systém reprezentovaný jedním z hlavních odpůrců režimu Piłsudského – generálem ~~W.~~ /Vladimírem/ ~~Sikorským~~ /Sikorskim/. Tím došlo automaticky ke změně v poměru obou našich ~~národů~~ /vlád/. Zároveň se mi naskytla příležitost k prvnímu mému osobnímu kontaktu /za války/ s gen. ~~Sikorským~~ /Sikorskim/ v říjnu 1939 za mého zájezdu do Paříže, těsně po vytvoření nové jeho polské vlády.¹⁰⁷ ~~Hned 4. října 1939 jsem poslal gen. Sikorskému blahopřejný telegram k utvoření jeho vlády, na nějž on obratem odpověděl.~~

107 Hned 4. října 1939 jsem poslal gen. Sikorskému blahopřejný telegram k utvoření jeho vlády, na nějž on obratem – na rozdíl od vlády varšavské – odpověděl.

Znali jsme se s gen. Sikorským už z doby dřívější – /v roce 1937/ byl u mne též v Československu /a mluvili jsme už tehdy o připravované německé válce proti Polsku a nám a o nemožné politice Piłsudského režimu s Berlínem. Sikorski byl vynikající voják a čestný muž; byl znám také jeho odmítavý názor na Becka vůbec a k politice Piłsudského, proti níž byl gen Sikorski vždy v neskrývané opozici/ – ~~znal jsem jeho odmítavý názor na Becka a jeho politiku, proti níž byl gen. Sikorski vždy v neskrývané opozici.~~ A soudil jsem proto, že nyní, kdy se celá nesprávnost a trestuhodná nemožnost Beckovy politiky ukázala v plné své nahotě, ~~nesou~~ /přinášejíc s sebou/ tak hrozný úděl trpícím polskému lidu, nastala doba pro trvalé sblížení obou našich národů.

Mluvil jsem s gen. Sikorským za svého krátkého pobytu v Paříži dvakrát. Měl nejrozhodnější slova odsouzení pro postup Beckův a /vyslovoval o něm obvinění nejhroznější;/ ~~vůbec~~ pro celou Piłsudského zahraniční politiku od r. 1926 /měl jen nejostřejší odmítání/. Řekl mi, že bude zřízena zvláštní komise, jež by postup Beckův a beckovců podrobila zevrubnému ~~vyšetření~~ /šetření/. Prohlásil výslovně, že po jeho soudu my Čechoslováci neneseme za špatný stav vztahů polsko-československých odpovědnosti. Oba tyto naše rozhovory mi jen potvrdily můj dojem, že se tentokrát opravdu otevírá nové pole možností pro novou a lepší úpravu vztahů obou našich států. A řekli jsme si už tehdy oba, že se o to upřímně pokusíme.

Prvý návrh na nové uspořádání polsko-československých vztahů přišel ze strany polské v souvislosti s jednáním o polské uznání Československého národního výboru, který byl v listopadu a prosinci 1939 uznán vládou francouzskou a britskou. Při tomto jednání bylo z polské strany navrženo, aby na uznání byla napojena také povšechná dohoda o všech aktuálních otázkách spolupráce mezi polskou vládou a naším Národním výborem a aby jí byl hned také položen základ pro československo-polskou spolupráci pro budoucnost.

Polská vláda si představovala, že by se tak mohlo státi tím, že by k aktu uznání bylo připojeno o těchto věcech společné prohlášení, jež by zůstalo důvěrným. Prohlášení to – jak bylo z polské strany navrhováno – mělo obsahovati vzájemný závazek k těsné polsko-československé spolupráci na poli zahraničněpolitickém, vojenském, vojensko-zpravodajském, propagačním a tiskovém, jakož i ve výměně zpráv z domova. Měl v něm býti dán výraz přání obou národů vybudovati budoucí vztah polsko-československý na podkladě federativním, jakož i snaze obou stran dojít k dorozumění ve vyřízení všech hraničních věcí polsko-československých ještě před příštím jednáním mírovým. A mělo v něm býti též stanoveno, že obě strany si poskytnou navzájem pomoc při jednání o hranicích ostatních, zejména o hranici československo-německé, polsko-německé a ~~polsko-ruské~~ /polsko-rumunské/.

Tento návrh /takto formulovaný a vycházející z tehdejšího vědomí porážky obou našich národů/ byl pro nás pochopitelně /v této formě/ nepřijatelný. Především nebylo pro nás vůbec myslitelné spojovat otázku uznání Národního výboru s nějakým jednáním politickým tohoto druhu. Byla by tím jen potvrzena tehdejší mezinárodněprávní nerovnost našeho a polského postavení a mohlo to vypadat, jako kdyby Polsko toho chtělo využít a naše uznání vázati na nějaké podmínky. Velká Británie od nás při uznání Výboru nic podobného nežádala, a když se o to začali pokoušet Francouzi, rozhodně jsme to odmítli. Museli jsme tudíž zásadně trvat na tomtéž stanovisku i ve vztahu k Polsku.

Nebylo by dále bývalo od nás správné a dost loajální činit něco takového bez plného vědomí našich spojenců Anglie a Francie. Šlo o závazky dalekosáhlé, jež bychom nemohli podepsat, aniž bychom dříve znali, jaké stanovisko k tomu oba naši velcí spojenci zaujmou. A konečně nebylo vůbec myslitelné, abychom na sebe brali definitivní závazky, daleko přesahující obvyklý rámec i sebetěsnější

přátelské spolupráce, aniž bychom si předem spolehlivě zjistili, jak by se na to asi díval náš národ doma.

Ostatně, byl jsem toho názoru, že celá věc je v tomto širokém rámci ještě velmi předčasná, že třeba vyčkat dalšího vývoje vojenského i politického, který sám mnohé pro nás objasní a vyřeší. Držel jsem se prostě i tu své /dávnné politické/ zásady, jež se mi už tolikrát dobře osvědčila v minulosti, a jak je patrné z jiných kapitol této knihy, i při řešení řady jiných našich problémů v této válce, že nemá prostě smyslu a nepřináší žádného užitku pouštět se do nějakých podrobných a definitivních řešení, dokud pro ně nenastanou potřebné reálné a faktické politické předpoklady.

Hlavní věcí však bylo, že jsme nemohli vůbec přijmouti návrhy, které by nás přes otázku československo-polské spolupráce učinily spoluúčastníky polského hraničního sporu se Sovětským svazem. Jak to ještě výrazněji vyplyne z pozdějších výkladů, bylo mou stěžejní zásadou i ve chvíli našeho nejobtížnějšího položení /pomnichovského/ nedělat při veškerém našem jednání s Poláky nejen nic, co by se nesrovnávalo s přátelským vztahem našeho národa k Rusku, nýbrž též ~~nečinit~~ /neučinit/ také nic, ani ve chvíli, kdy platila ještě smlouva s Moskvou a Berlínem, co by mohlo jakkoli poškodit otázku budoucích vztahů Sovětského svazu k západu, jsa jist, že ~~Sovětský svaz se nezbytně dostane nakonec do konfliktu s Německem~~ a že celý problém vítězství i míru v této válce bude Sovětským svazem nutně spoluurčován.

Počítaje tudíž, jak jsem to již dříve při řadě příležitostí řekl, s /pravděpodobnou/ účastí Ruska ve válce na straně Spojenců – a tedy také na straně Polska –, nechtěl jsem a nemohl jsem chtít dále rozjitřovat celý ten bolestný polsko-sovětský problém tím, že bychom se do něho ještě my měli v té či oné formě mísit. Bylo by to bývalo ostatně v příkrém rozporu s celou naší dosavadní politikou, jež počítala s přátelstvím a spojenectvím /sovětského/ Ruska a jež se už mnoho let před válkou soustavně snažila o to, aby se Rusku

dostalo co nejplnější účasti v evropské politice. Byl jsem ostatně pevně přesvědčen, že bude i v zájmu Polska, aby Československo zůstalo stranou /jeho/ sporu s ~~Ruskem~~ /se Sovětským svazem/. Neboť jsou v přátelských stycích s oběma těmito slovanskými mocnostmi, bude snad moci pro vyrovnání jejich vztahů učiniti více, nežli kdyby bylo na věci přímo účastněno.

Poslal jsem proto v lednu 1940 našemu vyslanci u polské vlády dr. Juraji Slávikovi /do Paříže/ instrukce v tomto směru. Dal jsem však svůj souhlas k tomu, aby se mezi námi a Poláky přikročilo k bližší součinnosti na poli informačním a propagačním a k těsnější spolupráci mezi našimi armádami, obé podle jasných směrnic, jež by o tom byly předem dohodnuty.

Na tomto stadiu zůstal poměr československo-polský až do pádu Francie a utvoření a uznání naší prozatímní vlády. Pád Francie přivedl do Londýna i vládu polskou, jež /stejně/ jako vláda československá ani na okamžik nezaváhala v této osudové chvíli v tom, že její místo je po boku Velké Británie a jejích dominií v boji proti Německu až do konce. Tím nastala další etapa vztahů československo-polských, jež vedla k naší společné deklaraci z 11. listopadu 1940.

Náhlým pádem Francie a kapitulací Pétainovy vlády nastala vojensky i politicky nová situace. Na britských ostrovech se za mocnou clonou anglického válečného loďstva rychle organizovaly zbytky ~~špatně vyzbrojené~~ /na francouzské půdě poražené/ anglické armády a jejích spojenců, počítajíc v to i naše jednotky, jež se nám podařilo z Francie evakuovat. Letectvo se chystalo k velké bitvě o Británii. Ve městech a vesničkách celého Spojeného království se budovaly improvizované záseky a překážky, svědčící o skvělé vůli a odhodlání /britského lidu/ k obraně do posledního dechu.

V této době úžasného vypětí – jež zůstane jednou z nejkrásnějších chvil slavné britské historie – na této poslední hrázi proti nacistickému přívalu, chystajícím se ji ztéci, na níž stáli s rukama takměř holýma v jednom společném houfu mužové britského impéria

se zbytečky armád šesti evropských spojenců, v této době hluboké solidarity, stmelené bezprostředním smrtelným nebezpečím, kdy i mocná staletá britská říše stála – dle slov Winstona Churchilla – až na kraji propasti, jsem cítil, že by bylo namísto osvědčiti zvláštním veřejným aktem naši spolupráci polsko-československou, a ukázati tak, jak my, Čechoslováci a Poláci, hledíme už do budoucna, za obzor nynějšího pekla a utrpení našich národů, k době, kdy dnešní vražedná mašina našeho ničitele bude ležeti v troskách.

Proto, když jsem se opět na počátku září 1940 /– po prvním zotavení se ze starostí, vyplynuvších z přepravy vojska z Francie –/ sešel nejprve s gen. Sikorským samotným a několik dní potom spolu s ním ještě s gen. Sosnkowským a s ministry Zaleským, Strońským, Kotem a velvyslancem Raczyńským, ihned jsme začali projednávat předpoklady naší budoucí spolupráce. Hned při naší prvé rozmluvě s gen. Sikorským jsme velmi otevřeně probrali celou problematiku československo-polských vztahů. Vyložil jsem gen. Sikorskému nesnáze, které, po mém soudu, stojí v cestě naší užší spolupráci, a shrnul jsem je pod čtyři záhlaví:

a) Polský poměr ke Slovensku, v němž nemůžeme pochopitelně strpět, aby z jejich strany snad někteří pracovali nebo počítali pro budoucnost se Slovenskem jako se samostatným státem, a pokračovali tak v rozvratné politice dřívějšího polského režimu. V některých teoretických polských úvahách o budoucí východoevropské federaci se tehdy mluvilo záměrně o svazku česko-polsko-slovenském.

b) Naše československo-polské věci hraniční z doby mnichovské /– a společný polsko-německý útok proti nám –/, jež pro nás vyřešeny nejsou a jež bude třeba vyřídit, a jak doufám vyřídit přátelsky.

c) Otázka polské vnitřní struktury sociální, neboť má-li dojíti k nějakému užšímu svazku polsko-československému, je to možno, jen když se sociální systémy obou zemí k sobě přiblíží.

d) Odlišnost vztahu polsko-ruského a československo-ruského, v nichž je třeba, aby se naše a polská politika sladily. Je třeba, aby se Polsko a Sovětský svaz vzhledem k nebezpečí německému i pro budoucnost trvale sblížily.

Gen. Sikorski, jak jsem tehdy měl z jeho slov dojem, s mými vývody /v zásadě/ souhlasil. Byl však názoru, že naše vzájemné věci hraniční by měly být zatím nechány stranou a řešeny později – až spolupráce naše více pokročí, a tím i atmosféra pro jejich řešení se zlepší. /Přijal jsem tento návrh./ Na další naší schůzce dne 16. října jsme pak pokračovali v této výměně názorů a probrali už podrobněji všechny otázky, souvisící s celým problémem československo-polské spolupráce po této válce. Závěrem /po velmi dlouhé diskusi/ jsem mu slíbil, že své názory o této věci dám na papír a pošlu mu je jako můj osobní nezávazný názor. Učinil jsem tak 1. listopadu, když jsem byl koncept tohoto memoranda předložil ministrům /J. Šrámkovi,/ J. Masarykovi, dr. Slávikovi, dr. Feierabendovi a státnímu tajemníku dr. Ripkovi.

Toto mé memorandum, jemuž jsem dal titul „Výměna názorů o spolupráci polsko-československé po této válce“, stalo se pak základem celého dlouhého jednání, vedeného nejprve mezi mnou a gen. Sikorským osobně, pak mezi našimi vládami a ministry zahraničních věcí a později nadto ještě výbory a podvýbory, jež k tomu účelu byly zvláště ustaveny. Bude proto namístě, abych tu uvedl alespoň jeho základní body.

V první části memoranda /předmětem dlouhé diskuse polsko-československé./ Položil jsem především zásadní otázku: /jaký druh spolupráce hodlají oba naše národy po této válce mít /podniknouti/ a jak daleko chtějí jít v jednotě svého úsilí, své společné práce a všeobecné politiky. Vycházejí z předpokladu, že i po této válce zůstane Evropa rozdělena v několik velkých bloků politických a hospodářských, že Polsko a Československo vyjdou

z této války dosti oslabeny a že patrně zpočátku Francie nebude moci hrát úlohu Francie z let 1914–1918, dospěl jsem k závěru, že by Polsko a Československo ~~měly~~ /mohly/ vstoupit ve svazek /poněkud/ těsnější, než jakým je pouhá aliance; a ~~že by měly vytvořit jakousi~~ /říkal jsem tomu/ „konfederaci sui generis“. ~~Zároveň však jsem ihned zdůrazňoval nutnost vytvořit přitom~~ /Chápal jsem ji jako/ systém sdostatek volný a pružný, mající za základ dosti všeobecné a široké zásady, jež by umožnily postupný vývoj společného ústrojí politického a hospodářského v jednom či druhém směru podle budoucích potřeb, podle zkušeností a dosažených výsledků.

Principy, na nichž by tato konfederace ~~byla~~ /mohla býti/ budována, jsem vytyčil takto:

a) Oba státy podrží podstatné atributy své vlastní suverenity (své hlavy státu, vlády, parlamenty, své národní armády atd.).

b) Jejich svazek bude založen především na omezení jejich suverenity v oboru hospodářském. Byla by mezi nimi /jistého druhu/ celní unie (při níž by dočasně mohla i zůstat vnitřní cla), unie měnová, při níž by mohly zůstat však zachovány oddělené Národní banky, byla by společná politika obchodní a společná, neb alespoň souběžná politika dopravní.

c) Zahraniční politika ~~by musela býti~~ /byla/ jednotná a její jednotu by byla zajištěna vhodným uspořádáním mezi oběma vládami a ministry zahraničních věcí /myslil jsem na nějakou společnou „Radu“ jako v případě Malé dohody/. Avšak diplomatická zastoupení obou zemí by zůstala samostatnými.

d) Armády by podržely své vlastní hlavní štáby, ale ~~byly by~~ /mohl by býti/ též jeden hlavní štáb společný. Výzbroj a výstroj by byla stejná a byla by též shodně normalizována válečná výroba a doprava.

e) ~~Společnými orgány konfederace by pro počátek byly~~ /Společné orgány, jež by si „konfederace“ utvořila, by byly/:

1) Rada, která by v hlavních liniích řídila politiku zahraniční (jako tomu bylo u Malé dohody) a vojenskou a koordinovala by základní principy politiky hospodářské, obchodní, měnové a dopravní. Rada tato by se skládala z určitého počtu delegátů, mezi nimiž by jistě byli ministerští předsedové, ministři zahraniční, zahraničního obchodu, financí a dopravy obou států. Rozhodnutí rady by musela býti schválena a prováděna odděleně vládami a vládními orgány obou zemí.

2) Zkušenost by asi ukázala, že by bylo třeba jako další pomocné a víceméně technické společné orgány vytvořiti ještě Radu hospodářskou a zvláštní Radu pro věci obchodní.

3) Bylo by také asi třeba nějaké delegace obou parlamentů, jež by fungovala jako jakýsi legislativní sbor pro věci společné. Její usnesení však by vždy musela býti ještě schválena odděleně oběma státními parlamenty.

/Vcelku to měl býti ústavně-právně poměr, který existuje přibližně mezi jednotlivými členy britského impéria./

V druhé části memoranda jsem se zabýval podmínkami, jež jsem považoval pro uskutečnění československo-polského svazku, který jsem měl tímto plánem na mysli, za naprosto nezbytné. Byly v podstatě tyto otázky:

a) Bude třeba důkladně prostudovati zejména problém vztahů mezi průmysly a zemědělstvími obou států a možnosti jejich společné hospodářské politiky.

b) Bude třeba již od nynějška prozkoumati základy jednotné zahraniční politiky. Bude lehce dosaženo shody o politické linii vůči Velké Británii, Spojeným státům, jakož vůči západní a severní Evropě i Německu. Budou sice jisté obtíže, pokud jde o vztah k Evropě podunajské /(myslil jsem na Maďarsko)/, jistě však i ty budou ~~do~~ /poměrně/ snadno překonány. Avšak nejtěžší věcí bude najít společnou politickou linii vůči Sovětskému svazu. Chtěje, aby v celé této delikátní otázce bylo mezi Poláky a námi od počátku naprosto

jasno, zcela /přímo a/ otevřeně jsem se ve svém memorandu zmínil o sympatiích, které má československý národ odedávna k národu ruskému, a konstatoval jsem, že další vývoj věcí v této válce ~~patrně~~ /určitě/ ještě tyto sympatie posílí.

Není to, řekl jsem tehdy, otázka ideologie, nýbrž jednak otázka citová a jednak „otázka našich národních zájmů, tak, jak je Čechoslováci ~~pojímají~~ /chápou/“. „Všichni Čechoslováci,“ zdůraznil jsem tehdy doslovně, „jsou v zásadě názoru, že máme-li zarazit víceméně definitivně germánský ‚Drang nach Osten‘, tj. boj na život a na smrt Němců proti Polákům a Čechoslovákům a zápas, který je dnes veden ve jménu nacistické revoluce a který může býti zítra veden všemi Němci zase ve jménu /nějaké/ revoluce ~~sociální~~ /jiné/ – nesmíme míti Rusy proti sobě.“ ~~Bude~~ /Proto je/ třeba se již od nynějška dohodnout na společné politice pro případ náhlého pádu nebo nové revoluce v Německu. Kdyby tato revoluce byla rázu ~~kommunistického~~ a ~~Sovětský svaz jí šel na pomoc, a dostal se tím do~~ ~~konfliktu se západem~~ /sociálního/, znamenalo by to pro oba naše státy ~~znovu~~ /nová/ nebezpečí ~~téměř smrtelné~~. Bude proto nutno v okamžiku pádu Německa obnoviti v našich zemích rychle pořádek a učiniti ~~všecka~~ opatření proti Německu, jichž bude třeba. A zase ~~jsem tu opakovat~~: /a všestranně se na tento vývoj připravit také po stránce sociální/.“ To by však nebylo možné, kdybychom v tomto rozhodujícím okamžiku našich dějin nedospěli včas a předem k dohodě o nějakém modu vivendi se sovětským Ruskem.

a) Upozornil jsem tu dále na problém rozdílnosti sociální struktury obou našich zemi. Poukázal jsem na pokročilou demokratickou strukturu Československa, na to, že v něm není národní aristokracie a velkého pozemkového vlastnictví, a řekl jsem doslovně: „Toto jsou fakta, s nimiž se musí počítat při určování jednotné politické linie obou států, jak vůči vnějšku, tak i uvnitř.“

b) Konečně jsem ponechal výslovně otevřenou otázku přístupu ostatních střeoevropských států /Věda, že Poláci měli tehdy v úmyslu tvořit nějakou střeoevropskou federaci a myslii zejména na Maďary, což my nepokládali za možné/, dal jsem však zcela jasný výraz svému názoru, že se mi jeví býti nezbytnou nejprve předběžná dohoda polsko-československá /nežli se bude jednat o jakýchkoli jiných plánech/.

V třetí části memoranda pak jsem se především zabýval některými aktuálními problémy československo-polské spolupráce za této války, týkajícími se hlavně výměny informací a sdělování si vzájemných stanovisek o politických běžných otázkách, jak již o tom bylo jednáno v lednu 1940. Doporučil jsem dále, že by bylo nejvhodnější zřídit pro diskusi o všech otázkách budoucí polsko-československé spolupráce zvláštní řídicí /koordinační/ výbor, jenž by se už o bližším postupu dohodl a připravil příslušné návrhy. A přijal jsem též stanovisko gen. Sikorského, aby zkoumání otázek, o nichž byl spor mezi Československem a Polskem, bylo ponecháno na dobu pozdější, až by mezi oběma vládami bylo dosaženo nějaké dohody ve věcech podstatných a vytvořila by se lepší vzájemná atmosféra, v níž význam těchto sporů by byl snížen na minimum.

Jak patrně, vytyčovalo toto memorandum celou problematiku našeho vzájemného vztahu do budoucna a naprosto jasně a otevřeně položilo zejména dvě z podmínek, bez nichž bližší vztah mezi našimi národy nebyl myslitelný: vyrovnání vnitřní sociální struktury obou států /a plné zdemokratizování jejich sociálního života – úkol to zejména pro Polsko neobyčejně těžký –/ a přátelský a naprosto korektní poměr k Sovětskému svazu. Znamenalo to prostě, že budoucí spolupráce polsko-československá závisí od toho, změní-li se Polsko uvnitř /sociálně a hospodářsky/ a přiblíží-li se svým vývojem nalevo ke skutečné lidové demokracii a vnitřní struktuře Československa a dohodne-li se o hranicích i o svých budoucích vztazích se Sovětským svazem. O smyslu mého memoranda nemoh-

lo býti pro nikoho, kdo znal poměry /a myslil to se sblížením obou států upřímně, žádných/, pochybností. /Mluvil jsem tak jasně také proto, že mně byly známy různé politické proudy v polské emigraci, že emigrace v Paříži a v Londýně byla plna elementů z tábora Piłsudského a Beckova a že tato emigrace měla především tendence antisovětské; její plány o středoevropské federaci směřovaly i proti Východu i proti Západu (i proti Německu i proti Rusku). Bylo tudíž třeba učinit hned při první příležitosti jasnou a nepřekročitelnou demarkační linii a zabránit předem a na všechny strany dobrovolným i nedobrovolným nedorozuměním nebo tendenčním výkladům./

Memorandum poslal jsem ~~gen.~~ /generálu/ Sikorskému s doprovodným dopisem, v němž jsem je označil jako „osobní výměnu názorů, jež by se mohla státí základnou naší vzájemné diskuse“, a výslovně jsem prohlásil, že „nás /zatím/ nezavazuje, co se týče stanovení konečného názoru“; poznamenal jsem, že případná generálova odpověď bude pro mne ~~mít tutéž~~ /míti tudíž/ prozatímní povahu.

Souběžně s těmito mými diskusemi s gen. Sikorským jednal ministr zahraničních věcí Masaryk s polským zahraničním ministrem o tom, jak by se mohl dáti další etapě československo-polských diskusí nějaký formální výraz navenek, aby se tak i domů do vlasti, i před mezinárodní veřejností manifestovala československo-polská solidarita v těchto těžkých chvílích podzimu 1940. Bylo nám to tehdy také silně doporučováno ze strany britské. /Kdo si uvědomí zoufalou situaci obou národů na konci r. 1940 – oba státy rozvaleny, Francie obsazena, Belgie, Holandsko, Norsko pod německou okupací, Anglie osamocena a bitva o Velkou Británii v proudu, Sovětský svaz v plné neutralitě – chápe veliký politický význam těchto jednání, už proto, aby západním defétistům nepřicházely myšlenky na jednání o předčasný mír./

Výsledkem těchto rozhovorů byla československo-polská deklarace, vyšetší z iniciativy polské a přijatá jednomyslně naší vládou /ve schůzi/ za mého předsednictví dne 5. listopadu 1940. Zněla takto:

„Polská vláda a prozatímní vláda československá se rozhodly učiniti tento projev:

I.

Naplněny jsouce nezlomným přesvědčením, že heroický boj, který vede nyní Velká Británie spolu se svými spojenci proti německému tyranství, se skončí porážkou sil zla a rozkladu; oživeny jsouce hlubokým přesvědčením, že příští světový řád musí býti založen na spolupráci všech činitelů, kteří uznávají zásady svobody a spravedlnosti jakožto mravní základnu celé naší společné civilizace;

obě vlády soudí, že je nezbytně třeba prohlásiti slavnostně již nyní, že Polsko a Československo – ukončujícíce jednou provždy období dřívějších rekriminací a rozporů a berouce v úvahu jednotu svých základních zájmů – jsou rozhodnuty po ukončení této války vstoupiti jakožto nezávislé suverénní státy do užšího politického a hospodářského sdružení, které by se mohlo státi základnou nového řádu ve střední Evropě a zárukou její stability. Obě vlády vyslovují nadto naději, že k této spolupráci, založené na úctě k svobodě národů a k hlavním zásadám demokracie a lidské důstojnosti, se připojí také jiné země v této části evropského kontinentu. Obě vlády jsou rozhodnuty již nyní těsně spolupracovati k ochraně svých společných zájmů a k přípravě sdružení obou zemí v budoucnu.

II.

Obě vlády odsuzují současně co nejdůrazněji cynickou frašku, kterou vůdcové nacistického Německa snaží se sehráti tím, že se prohlašují za budovatele ‚nového evropského řádu‘. Pokrytectví těchto tvrzení je nejjasněji odhaleno německým úsilím, směřujícím k úplnému zničení našich dvou starobylých národů, které přispěly způsobem tak vynikajícím k rozvoji civilizace. Násilnosti a ukrutnosti, jimž jsou podrobeny oba naše národy, vyhánění domorodého obyvatelstva rozsáhlých oblastí z jejich odvěké vlasti,

posílání set tisíců mužů a žen do vnitrozemí Německa na nucené práce, hromadné popravování a deportování do koncentračních táborů, loupění soukromého a veřejného majetku, vyhlazování inteligence a zakazování všech projevů kulturního života, drancování vědeckých a uměleckých pokladů, pronásledování všeho náboženského smýšlení – to vše nemá příkladu v lidské historii. To je význačnou ukázkou ducha a metod německého „nového řádu“. Obě vlády obracejí se tímto plamenným apelem na všechny svobodné národy, které nejsou podrobeny německému teroru, v přesvědčení, že tyto národy ze všech svých sil pomohou spojencům v boji za svobodu všech národů, aby tak svět byl co nejrychleji zbaven dnešní oblundné příšery.“

Jak je z tohoto jejího textu patrné, byla deklarace ta koncipována v pojmech hodně všeobecných. Bylo to ~~z naší strany /z obou stran/~~ úmyslné. Pociťovali jsme tehdy oba, že sice už přišla chvíle, kdy je užitečné veřejně vyhlásiti takové zásadní prohlášení o budoucích vztazích československo-polských, že však přesto situace nebyla ještě do té míry zralou, aby ve věci tak dalekosáhlé bylo řečeno něco konkrétnějšího. ~~Proto také jsme zvolili pro veřejné označení zamýšlené československo-polské spolupráce výraz „politické a hospodářské sdružení“.~~ Skýtal nám dosti široký, a přitom zcela svobodný rámec pro další jednání.

Deklarace ta byla přijata mezinárodní veřejností s velkým uspokojením a učinila všude, nejen v Anglii a dominiích, ale zejména též v Americe výborný dojem. Naznačovala světu, že dva slovanské národy, polský a československý, činí pokus uzavřít definitivně a jednou provždy smutnou kapitolu svých dřívějších nedorozumění a sporů a že chtějí budovati svůj příští vzájemný vztah na těsné a přátelské spolupráci. Vyvolávala naději, že už v tomto údobí války se tu začínají klásti základy k poválečnému spojenectví polsko-československému, jehož bude tolik třeba k tomu, aby bylo po této

válce Německo drženo pevně v šachu. V tom byl její tehdejší značný politický význam.

Krátce po vyhlášení polsko-československé deklarace – dne 3. prosince 1940 – dostal jsem od gen. Sikorského odpověď na své memorandum z 1. listopadu 1940. V této své odpovědi, vyjadřující, jak v ní bylo výslovně řečeno, jednomyslné mínění polské vlády, přijal ~~gen.~~ /generál / Sikorski v zásadě všechny hlavní podněty, jež jsem ve svém memorandu uvedl. Přijal ideu „konfederace sui generis“, jakož i myšlenku spolupráce v oboru vojenském, dopravním, finančním i hospodářském, doporučuje přitom zachování vnitřních cel; projevil názor, že jsouce spojenci ve válce proti společnému nepříteli, měli bychom už od nynějška započítati se spoluprací našich dvou vlád v oboru zahraničněpolitickém, vojenském a i v oborech ostatních vzájemným trvalým stykem příslušných činitelů československých a polských.

Vyslovil souhlas se zřízením ~~Řídícího (koordinačního) komitétu /koordinačního výboru/~~ s potřebným počtem subkomitétů a oznámil mi též, že polský ministr zahraničí A. Zaleski a polský velvyslanec u britské vlády hr. Raczynski byli určeni, aby zahájili – budeme-li s tím souhlasit – s československými zmocněnci předběžné rozhovory o věcech okamžité spolupráce, uvedených v třetí části mého memoranda. Rovněž vcelku souhlasil s mým rezervovaným stanoviskem v otázce přístupu dalších států k našemu svazku, jakož ovšem i s tím, abychom naše vzájemné spory ponechali až na dobu, kdy už bude mezi námi jasnější dohoda o naší budoucí spolupráci.

Ve své odpovědi dotkl se však ~~gen.~~ /generál/ Sikorski upřímně a zcela otevřeně též dvou nejpodstatnějších problémů, v nichž, jak se ukázalo, nebylo mezi námi plné jednoty: vztahu k Rusku a Maďarsku.

Co se týče vztahu k Sovětskému svazu, přijal ~~gen.~~ /generál/ Sikorski mé stanovisko, že je třeba „vytvořiti nejlepší vztahy

dobrého susedství mezi eventuální konfederací polsko-československou a Ruskem, ať je jakákoli“, a prohlásil, že polská vláda, „rozhodnuta zachovati síly své země, nezbytné k obraně proti německé hrozbě, nemá nižádného úmyslu sledovati politiku nepřátelskou vůči Rusku“. A resumoval polské stanovisko k ruské otázce těmito třemi body:

„1. Pevná snaha nalézti základnu, na níž by se vytvořily mezi konfederací polsko-československou a Ruskem vztahy důvěry a přátelství.

2. Uchování neodvislé politiky našich dvou států vůči Rusku právě tak jako vůči kterémukoli státu jinému.

3. Ruské dbání legitimních práv našich obou zemí. Polsko podržuje integrálně svá práva na území republiky. Počítá na to, že je získá opět v držení dohodou, kterou doufá ve vhodném okamžiku s Ruskem uzavřítí.“

Co se týče Maďarska, projevil ~~gen.~~ /generál/ Sikorski názor, že by bylo záhodno vyhnouti se tomu, aby Maďarsko zůstalo v nepřátelství mimo náš svazek, a že by bylo naopak dobře je do něho přibrat. Konstatoval však loajálně, že Polsko si nemůže utvořit v této otázce konečný závěr, aniž by znalo stanovisko československé, a požádal mne, abych se o této věci vyjádřil. –

Spatřoval jsem v tomto důležitém a přitom upřímném a jasném dokumentu, přinášejícím nejen osobní názor ~~gen.~~ /generála/ Sikorského, ale, jak to nám napsal, i názor všech členů jeho vlády, jen /velmi/ částečné sblížení polského a československého stanoviska, zejména právě v otázce nejdělikátnější, v polském postoji vůči Sovětskému svazu. Vyvozoval jsem z něho souhlas polský, že naše konfедераční spolupráce bude možná, jen když nastanou mezi námi a Ruskem opravdu vztahy důvěry a přátelství. Další jeho

dva body mne poněkud zneklidnily – ale soudil jsem, že /snad/ „vývoj /událostí sám/ nám pomůže“.

Proto jsem ve své odpovědi z 23. prosince 1940 zatím jen konstatoval, že „v hlavních zásadách je mezi námi shoda a že není žádné vážné překážky, abychom se nedali ihned do práce“. Oznámil jsem současně ~~gen.~~ /generálu/ Sikorskému, že našimi zástupci v ~~Řídícím (koordinačním)~~ /koordinačním/ výboru budou ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, státní tajemník dr. H. Ripka a ministr a bývalý vyslanec československý v Polsku dr. Juraj Slávik. Naznačoval jsem, že diskuse ve výboru mohou býti vedeny na základě obou dokumentů, jež mezi námi byly vyměněny – mého memoranda z 1. listopadu 1940 a odpovědi ~~gen.~~ /generála/ Sikorského z 3. prosince 1940 – jakož i na podkladě polsko-československé deklarace z 11. listopadu 1940, a slíbil jsem sám odpovědět ~~eo~~ ~~nejdříve~~ ústně nebo písemně na otázky, jež ještě vyžadovaly odpovědi nebo doplňujícího vysvětlení.

Příležitost k tomu naskytla se mi ve dnech 26. a 27. ledna 1941, kdy generál Sikorski za návštěvy u československé brigády byl mým hostem na našem venkovském sídle v Aston Abbotts. Vyložil jsem tehdy ~~gen.~~ /generálu/ Sikorskému – jak jsem mu to byl dlužen v odpověď na jeho dopis z 3. prosince – naše pevné a naprosto zásadní stanovisko vůči Maďarsku. Řekl jsem mu zejména, proč neuznáváme vídeňskou arbitráž a obsazení Podkarpatské Rusi a proč budeme žádat navrácení všeho našeho území, které nám Maďarsko pomocí ~~Hitlera~~ /Hitlerovou/ obsadilo. Dokud to nebude vyřízeno, nedá se o spolupráci s Maďarskem mluvit. ~~Gen.~~ /Generál/ Sikorski tím byl překvapen: domníval prý se, že jsme se už Podkarpatské Rusi vzdali. Bylo na mně, abych byl nyní překvapen já.

V tomto rozhovoru, který trval dlouho do noci a byl veden v duchu opravdového i osobního přátelství – já sám jsem si Sikorského opravdu vážil, pokládáje ho za nejvýznamnějšího a bezesporu nejlepšího zástupce Polska za druhé světové války – došlo k dalším

dvěma překvapením /z nichž o jednom jsem se už zmínil dost podrobně výše, v kapitole čtvrté/.

Vykládal jsem Sikorskému podrobně svou koncepci druhé války světové: že bude dlouhá, těžká, že po ní budou převraty a /veliké sociální/ revoluce /v řadě evropských států/, že ji /válku/ sice vyhraje, ale nikoli bez Ameriky a Ruska, a že tudíž Sovětský svaz v ní musí být. A dle toho my oba musíme postupovat. /Jak jsem již výše pověděl, odpověděl mi temperamentně Sikorski „To by byla katastrofa“/, ~~odpověděl mi temperamentně Sikorski~~. Dokazoval jsem mu – opakuji, bylo to dne 26. /25./ ledna 1941 – že západ bez Sovětského svazu válku proti Německu není s to vyhrát, a to že bychom zaplatili my – Polsko a Československo – svou samostatností. Opakoval, že by to byla katastrofa, a naznačoval mi, že doufá, že se bude opakovat to, co bylo ve válce z r. 1918: západ Německo porazí, Sovětský svaz se žádné války neodváží, neboť je vnitřně slabý a spojuje se už dnes s Německem proti Polsku, obávaje se dalšího vývoje. Souhlasil, že Spojené státy budou v nějaké formě na válce účastny, a věřil tím více v mír, který budou diktovat Anglosasové především Německu a pak eventuálně i Rusku. /Odpověděl jsem gen Sikorskému jen krátkou poznámkou: „Milý generále, tento zázrak se stal jednou, v roce 1918. Ale takové světodějně zázraky se zřídkakdy opakují podruhé.“/

Byl jsem tím znovu velmi ~~zneklidněn~~ /znepokojen/, neboť jsem se začal po této rozmluvě vážně obávat, že z těchto tak zásadně rozdílných koncepcí války a takových rozporů v posuzování mezinárodní a válečné situace nebudeme moci vytvořit skutečnou základnu pro budoucí spolupráci polsko-československou, jak jsem ji ve svém memorandu vyložil /a jak jsem si ji pro budoucnost představoval/.

Konečně v tomto našem rozhovoru přišel gen. /generál/ Sikorski také s požadavkem, abychom se my dva už nyní navzájem dohodli o všech našich hranicích vzhledem k /státům/ ostatním a v tom smyslu je pak společně důsledně hájili: my stanovisko polské

a Poláci stanovisko československé. Žádal přitom, aby naše jednota byla založena mimo jiné také na zásadě, že Polsko bude mít své původní hranice vzhledem k Rusku, a vyslovil přesvědčení, že Velká Británie by toto naše stanovisko přijala, budeme-li v tom oba pevní.

Byl to v obměně tentýž požadavek, který byl ze strany polské položen už dříve při jednání o polské uznání našeho Národního výboru pařížského. Jako tehdy, nemohl jsem ani nyní tento podnět přijmouti. Navrhl jsem naopak, aby naší zásadou v těchto věcech bylo, že své konfederativní společenství naše státy vytvoří, ať budou mít hranice jakékoli. Vyslovil jsem zároveň své pochybnosti o tom, co mi Sikorski říkal o stanovisku Velké Británie.¹⁰⁸

Jak jsem pověděl: tato rozmluva s gen. Sikorským – jasná, otevřená, upřímná a plně přátelská – mne poprvé naplnila obavou, že se ani s vládou Sikorského za daných okolností nebudeme moci dohodnout.

Otázka vzájemné podpory ve věcech hraničních stala se pak hlavním tématem několika nových dopisů, jež mezi mnou a gen. Sikorským byly v dalších měsících vyměněny. A stala se bohužel také zdrojem nových nedorozumění mezi námi a Poláky, z jejichž strany nám bylo zakrytě i nezakrytě vytýkáno, že ve věci jejich východních hranic nechceme nijak v jejich prospěch vystoupiti. S tím pak se objevila neočekávaně znovu v popředí otázka hranice polsko-československé, a tím ovšem – jak tomu ani nijak nemohlo býti – problém celého našeho vzájemného poměru z doby předmnichovské. Tedy právě ty věci, o nichž jsme

108 Když jsem si pak dodatečně stanovisko Britů ve věci polsko-sovětských hranic ověřil, ukázalo se, že mé pochybnosti byly správné. Bylo mi kategoricky prohlášeno, že Velká Británie nezaručila Polsku integrity území, nýbrž jen obnovu neodvislosti, že Foreign Office nyní nechce o hranicích kteréhokoli státu zatím vůbec mluvit a že britské stanovisko, jež bylo, jak řečeno, projeveno o hranicích ve střední Evropě vůči nám, platí také v téže míře pro Polsko.

se s gen. /generálem/ Sikorským shodli, že si je ponecháme až na dobu pozdější!

Otázku tu nastolil v nové formě sám gen. Sikorski, když mi ve svém dopise z 10. února 1941, vracaje se k našim rozmluvám z 26. a 27. ledna, výslovně napsal:

„Jak jsem již měl možnost ústně potvrditi, stojí polská vláda pevně na stanovisku, že naše hranice z doby před zářím 1939 v žádném případě nemohou podlehnouti změnám pro nás nevýhodným. Polsko, které mělo tyto hranice, podepsalo dohodu s Velkou Británií, a rovněž s těmi hranicemi šlo do války, v níž přineslo tak ohromné oběti, bráníc společnou věc. Proto nemůžeme ani připustiti myšlenku, že by Polsko z této války vyšlo zmenšené.

Polská vláda, nepředbíhající hraničním změnám, které mohou nastati na západě pro ni ve smyslu příznivém, bude brániti rozhodně svoji dosavadní državu na východě. Nedopustí nikdy a nikde, aby byla zkrácena její nesporná a mnohokráté Ruskem uznávaná práva na hranice z roku 1939.

Nevysunujeme-li tyto otázky do popředí, řídíme se výhradně ohledy taktickými, jak již jsem Vás měl čest o tom informovati. Nicméně však polská vláda dává oficiální výraz tomuto stanovisku, které je jedním z podkladů její činnosti, kdykoli je toho zapotřebí. Soudí totiž právem, že v opačném případě nebyla by hodna zastupovati svůj národ.“

Generál Sikorski dotkl se v tomto dopise také znovu otázky vzájemné podpory ve věcech hraničních. Zdůraznil, že se v těchto věcech musíme již dnes snažit o co nejdále jdoucí solidárnost, a podotkl, že Polákům rovněž není lhostejno, jaké hranice bude míti Československo v budoucnosti. Proto prý všude silně zdůrazňuje právo Československa na tzv. území sudetské.

Byla-li mi věc takto přímo formulována, považoval jsem za nezbytné, aby nemohla o věci vzniknout žádná pochybnost, vyjádřiti se o ní se stejnou přímostí a písemně formulovati některé věci, které

jsem ~~gen.~~ /generálu/ Sikorskému už řekl při našich rozhovorech z 26. a 27. ledna. Učinil jsem tak dopisem dne 25. února 1941, v němž jsem znovu formuloval své stanovisko ve věcech hraničních všeobecně a v otázce našeho vztahu k Maďarsku a /konečně jsem/ učinil jsem potřebnou výhradu v otázce /hranice/ československo-polské.

Ve všeobecných věcech hraničních jsem naše stanovisko vyjádřil takto:

„1. Říkám upřímně, že nepokládám otázku tu pro nás za snadnou. A kdybych se měl všeobecně o ní vyjádřiti v odpověď na Váš dopis, musil bych stejně jako Vy sám říci, že československá vláda trvá prostě na svých hranicích, které měla před zářím 1938, neboť by jinak nemohla zastupovat svůj národ.

Já však se domnívám, že formulovat dnes definitivní a pevné stanovisko ve věci hraniční ve všech podrobnostech je předčasné a takřka nemožné. Otázka ta závisí na výsledku války a na dnešním i budoucím postupu jednotlivých národů a států, v této válce zainteresovaných. A není pochyby, že různé otázky průběhem dalších měsíců budeme patrně formulovat jinak, nežli bychom je formulovali dnes. Proto ze strany naší nechceme mluvit o těchto nejchoulostivějších věcech dnes a vyčkáme, až události samy nám pomohou řadu otázek vyřešiti. Jsme-li však přece nuceni o hranicích něco říci, mluvíme o tom ve formě všeobecné, jak jsem to učinil vzhledem k Vám v poslední naší rozmluvě.

Proto jsem Vám navrhl, abychom v souvislosti s našimi dnešními jednáními neprecizovali už nyní otázku hranic jednoho a druhého státu a abychom přijali hned definitivně v zásadě /tuto/ formulaci ~~tuto~~: Jsme dohodnuti utvořiti ve střední Evropě nový, mezinárodní politický útvar, jehož formy začneme právě diskutovat, ať konečné hranice našich států budou jakékoli.

2. Pokládal bych dohodu o uvedené formulaci za podstatnou. Každý z nás si může formulovat své hraniční požadavky, jak jeho

potřeby a názory budou to vyžadovat, a druhý partner to vezme prostě na vědomí a bude to respektovat, aniž by se do věci druhého míchal. Nebude však nikde a v ničem podnikati nic, co by bylo proti požadavkům druhého partnera. To by nám zcela bezpečně zajistilo jednotu a vzájemnou loajálnost a zabránilo by to nesnázím vlád z obou stran, neboť žádná z vlád by nebyla s to zabrániti, aby se tvořily buď v polském, neb československém táboře proudy, které by na vlády útočily, nutily je postupovat jinak a zaujímat stanovisko jiné. Zaujetí stanoviska výše uvedeného bylo by však tak pevné, objektivní a přitom veskrze loajální navzájem, že by obě vlády mohly vždycky odolat každému nátlaku, mohly by je dodržet vždycky a za všech okolností a nemohlo by to nikde vyvolat mezi nimi spory nebo nesnáze.“

Náš postoj k Maďarsku jsem vyjádřil takto:

„Neuznáváme nic z toho, co se stalo od 19. září 1938, poněvadž to bylo všecko vynuceno násilím, nedodržením smluv a nikdy to nebylo potvrzeno dle československé konstituce ani parlamentem, ani žádnou legální ratifikační procedurou. Proto pro nás dohoda v Mnichově se všemi jejími důsledky prostě neexistuje. Proto také vzhledem k Maďarsku neuznáváme vídeňskou arbitráž z 2. listopadu 1938; a zejména nikdy nepřijmeme a neuznáme porušení daného slova a dobrovolně podepsané smlouvy Maďarskem, které když jsme se nemohli ani bránit vojensky, vtrhlo na Podkarpatskou Rus a východní Slovensko, tato území násilím obsadilo a bezprávně je dosud drží.“

Když jsem pak stručně vylíčil, jak jsme v této souvislosti jednali s vládou britskou, napsal jsem dále:

„Opakuji však, že bychom si přáli ve všech těchto věcech pokojné dohody s Maďarskem a nestavěli bychom se po této válce proti tomu, aby se připojilo vedle jiných partnerů ke společenství polsko-československému. Pokládáme celý tento spor za spor ryze maďarsko-československý a nemáme v úmyslu Polsko jím zatěžovat, přejíce si, aby

Polsko vzalo tuto věc na vědomí a v ničem nepodnikalo nic, co by bylo proti našim požadavkům. My sami pak ve stejném duchu musíme zaujmouti totéž stanovisko v požadavcích polských vzhledem k Sovětskému svazu a v celém sporu polsko-ruském.“

V otázce hranice československo-polské jsem konečně učinil v dopise toto ohrazení:

„Ve svém memorandu ze dne 9. listopadu 1940 jsem navrhl, abychom sporné věci československo-polské nyní neprobírali a řešili je teprve tehdy, až se dohodneme o naší budoucí spolupráci. Ve svém memorandu ze dne 3. prosince 1940 vyslovil jste se stanoviskem tím plný souhlas. Proto větu z Vašeho dopisu ze dne 10. února 1941, v níž říkáte, že „polská vláda stojí pevně na stanovisku, že naše hranice z doby před zářím 1939 v žádném případě nemohou podlehnouti změnám pro nás nevýhodným, nevztahují na akci plk. Becka ze září 1938 proti Československu a na všechno, co z ultimáta jeho a jeho vojenské akce proti Československu vedené vyplynulo. Naše zásadní stanovisko ohledně událostí od 19. září 1938 vložil jsem už výše.“

Na tento můj dopis dostalo se mi odpovědi od generála Sikorského dne 18. června 1941, krátce po jeho návratu ze zájezdu do Spojených států a Kanady. ~~Gen.~~ /Generál/ Sikorski označil v ní formulaci, již jsem navrhoval, co se týče hranice Polska a Československa k jejich sousedům, za zásadu „désintéressement“ v otázce hranic s druhými státy a nezbytné „minimum“. Řekl však, že ji nemůže uznat za optimum, neboť je pro něho samozřejmým, že „starost o trvalost a odolnost svazku, spojená s péčí o vlastní bezpečnost, musí vytvořit automaticky u každého z partnerů živý zájem jak o věci hraniční, tak vůbec o záležitosti vztahů k sousedům druhého partnera“.

Zároveň – a ve formě ještě výraznější – vyzdvihl ~~gen.~~ /generál/ Sikorski opětovně otázku našeho vztahu předmnichovského a otázku vzájemných našich hranic.

Pravil doslovně: „Podle mého soudu nelze však popřít důležitost problému hranic našich států v souhrnu polsko-československých vztahů, a jest třeba beze vší pochybnosti snažiti se o co možná nejrychlejší vyřízení tohoto problému cestou vzájemné dohody.

Samozřejmě, společenství zásadních zájmů obou našich národů jim přikazuje, aby hledaly co možná nejpřesnější formy spolupráce; pro atmosféru této spolupráce je neobyčejně důležité, aby byly odstraněny – mimo jiné spravedlivou úpravou hraničních věcí – psychické stopy zůstavené chybami, kterých se dopouštěly obě strany počínajíc rokem 1918 do roku 1938. Jsem ostatně hluboce přesvědčen, že v dané chvíli dojde v této záležitosti k uspokojivému řešení.

V tom přesvědčení mne utvrzuje zvláště okolnost, že jste, pane prezidente, již v září 1938, mluvě o záležitosti Těšínského Slezska, potvrdil ve svém dopise tehdejšímu polskému prezidentovi potřebu napravit chyby spáchané vůči Polsku; já pak i vláda, kterou reprezentuji, nejednou jsme odsoudili politiku plk. Becka prováděnou vůči Československu.“

Byl jsem tímto dopisem, který takto kategoricky – a přitom tak jednostranně – položil otázku našeho vzájemného sporu, velmi /krajně a přitom bolestně/ překvapen. /Vyvstala mi hned zcela jasně myšlenka, že se s Poláky – ani po tak strašné katastrofě – nebudeme moci dohodnouti. Mluví-li o našem poměru takto muž, který je bezesporu člověk poctivý a vlastenecký a který prožil tolik politických zklamání vnitřních i mezinárodních, zažil přímo ukřižování své země a napsal jako voják tak správné knihy o budoucím nebezpečí Německa pro Polsko a Československo jako právě on – a musí tudíž vidět trochu dále do budoucnosti nežli takový nějaký Beck –, co to má všechno znamenat?

V Paříži v říjnu r. 1939 mi z vlastní iniciativy prohlásil, že Československo nemělo viny na špatném poměru k Polsku. Odsoudil kategoricky Beckův postup proti nám v roce 1938. Několikrát mi

opakoval, že si z toho všichni musíme vzít výstrahu do budoucnosti. A nyní mi oficiálně říká, že jsme oba dělali stejné chyby, že výsledky Beckova politicky nemožného a násilného postupu si Polsko má v úmyslu podržet, aniž to vůbec chce znovu zkoumat, připomíná mi můj dopis, napsaný v nejhorších chvílích naší novodobé historie, v němž jsem – i v zájmu Polska – připomínal polskému prezidentovi, abychom se na čas sjednotili a připravili na brzký útok germanismu proti Slovanům, a varoval ho, aby nám Polsko nevráželo dýku do zad, že se i o ty naše hraniční otázky můžeme dohodnouti a že my jsme hned ochotni o tom jednat. Tak snadno se přenáší nyní polský premiér přes tu hroznou historii Mnichova, v níž Polsko – ke své škodě – mělo tak velikou spoluúčasť a spoluvinu, že mu stačí dnes jen prosté mávnutí rukou – že prý polská vláda nejméně jednou Beckovu politiku vůči nám odsoudila! A o nutnosti odčinění zlého činu – ani slova! To vše mi tak klidně a s tak nedostatečnou politickou psychologií přednáší ve chvíli, kdy chceme udělat definitivní úklid s minulostí a připravujeme upřímnou a trvalou dohodu pro budoucnost.

Mně to vše v této chvíli uvádělo znovu – už potolikáté – na mysl domněnku, že se ani tentokrát nebudeme moci dohodnout, že my a Poláci nejsme stvořeni pro to, abychom se dohodli. ... Taková katastrofa – a ani ta nás nepřivede k tomu, abychom správně, objektivně, tolerantně uvážili a pochopili, co musí bolet jednoho a druhého! A přitom se jedná o území, o němž nesčetněkrát jedni i druzí slavnostně prohlašovali, že jeho skutečná cena se vůbec nedá porovnávat s tím, oč oběma národům pro budoucnost skutečně jde! A jedná se zároveň o něm ve chvíli, kdy šlo o to, abychom se jednou provždy spojili na ochranu celé své společné budoucnosti a všeho svého území proti odpůrci, tak se proti nám v minulosti osvědčivšímu a včera, dnes a zítra a vždycky proti nám oběma společně jdoucímu! /

Rozhodl jsem se /nakonec/ připravit odpověď, o níž dále ještě promluví. Ale dříve, než jsem mohl na tento dopis gen. Sikorského odpovědět, došlo dne 21. června 1941 k německému útoku na Sovětský svaz. Nastalo tím zcela nové období války a mezinárodní politická situace doznala dalekosáhlé změny. Nastalo to, s čím jsme od začátku počítali a čeho jsme si přáli: Sovětský svaz se ocitl v jednom bojovém šiku s Anglií, Polskem, s námi a všemi ostatními protivníky Německa. Došlo k rychlé dohodě anglo-sovětské, k dohodě československo-sovětské z 18. července, a tím k úplné normalizaci československo-sovětských styků na plné základně předmnichovské republiky.

A dne 30. července byla uzavřena – po dost obtížných jednáních – i dohoda polsko-sovětská, jíž se Sovětský svaz a Polsko staly spojenci v boji proti hitlerovskému Německu, navázaly navzájem opět řádné diplomatické styky a sovětská vláda dala souhlas k vytvoření samostatné polské armády v SSSR. Zároveň uznala výslovně sovětská vláda, že německo-sovětské smlouvy z r. 1939, pokud se týkají územních změn v Polsku, ztratily svou platnost, a vláda polská prohlásila, že není vázána žádnou dohodou s třetími státy, jež by byla namířena proti Sovětskému svazu. Zvláštním protokolem z téhož dne pak sovětská vláda udělila amnestii všem polským občanům zadrženým na území SSSR.

Pozdravili jsme tuto dohodu s opravdovou radostí a pozdější cestu ~~gen.~~ /generála/ Sikorského do Moskvy, která na ni byla navázána, jsme pokládali za skutečný státnický čin. Byl tím také dán i nový podklad pro naše jednání s Polskem.

Ten nejožehavější problém, který byl naší spolupráci až dosud na překážku, vztah polsko-sovětský, zdál se býti na ~~nejlepší~~ cestě k ~~slušnému~~ a rozumnému narovnání. Nedělal jsem si sice ani po uzavření polsko-sovětské dohody z 30. července iluzí, že by vše šlo nadále mezi Polskem a Ruskem hladce. Naopak jsem očekával – a jak se později ukázalo, právem – další obtíže, zejména když si

někteří Poláci začali mylně vykládati svou dohodu se Sověty v tom smyslu, jako by jim byly ze strany sovětské potvrzeny východní hranice podle řížské smlouvy. A ještě více jsem byl znepokojen, když od chvíle vojenských ústupů sovětských před vnikajícími německými armádami z polského tábora všech směrů se šířila soustavná propaganda, že Rusko válku nevydrží, že to s ním skončí jako ve válce z r. 1914, tj. napřed bude poraženo sovětské Rusko Německem a pak Německo západními spojenci, a my ostatní že musíme tudíž dle toho zařídit svou celou politiku...

Viděl jsem však přesto v této dohodě podstatný krok, kterým byl navázán prvý kontakt a jenž umožňoval další přímé jednání mezi oběma vládami o všech otázkách, jež mezi nimi ještě zůstaly sporné. Byli jsme nyní všichni tři – Sovětský svaz, Polsko a my /Československo/ – spojenci v jedné válce s jedním společným cílem: porazit Německo a znemožnit mu navždy, aby proti nám znovu povstalo. Myšlenka společenství tří slovanských národů proti německému „Drang nach Osten“ zdála se býti v rámci uskutečnitelných možností.

Německým útokem na Sovětský svaz a opětovou normalizací našich vzájemných styků se Sověty byl též dán nezbytný předpoklad k tomu, abychom o těchto věcech mohli přímo hovořit s činiteli sovětskými.¹⁰⁹ Použil jsem k tomu hned prvě příležitosti, jež se naskytl. Při prvém svém setkání s velvyslancem Majským dne 6. /8./ července 1941, na němž mne podle instrukcí sovětské vlády zpravil o věcech, jež se pak staly obsahem československo-sovětské dohody z 18. července, informoval jsem ho o naší koncepci československo-polské spolupráce v budoucnosti a o všech podstatných věcech našeho jednání s Poláky a požádal jsem ho – zdůrazňuje, že nyní budeme opět spojenci, a že tudíž pokládám za

109 I předtím, v r. 1940 a 1941, zůstal jsem s vyslancem Majským ve stálém styku přes vyslance Fierlingera, který jej v Londýně v souhlase se mnou čas od času navštěvoval a informoval ho o našich věcech, mezi jiným též o našich jednáních s Poláky.

samožřejmě o našich liniích politických jeho vládu loajálně informovat – aby se vyjádřil, jaké k tomu bude asi stanovisko ruské: Majskij mně tehdy sdělil, že po jeho soudu, bude-li tomu tak, jak já tu spolupráci chápu, a bude-li to míti toho ducha, o němž mluvím, nebude patrně v Moskvě námitek.

Mezitím náš vyslanec u sovětské vlády Zd. Fierlinger odjel na své místo do Moskvy. I jemu jsem uložil, aby o stavu našeho jednání s Polskem sovětské činitele mým jménem informoval a aby na místě vyzkoumal, jak se na vše to sovětská vláda dívá. Vyslanec Fierlinger brzy po svém příjezdu do Moskvy měl příležitost mluvit o věci s vicekomisařem pro zahraniční věci Vyšinským a podle depeše, kterou mi o tom poslal, vyslovil tento osobní názor, že za podmínek mnou vyložených by patrně sovětské Rusko nic proti polsko-československé spolupráci nemělo.

O věci jsem pak opětně mluvil s velvyslancem Majským dne 28. srpna 1941. Znovu jsem mu celou věc našeho jednání s Polskem vyložil. Řekl jsem mu, že samozřejmě nechceme se Sovětským svazem o Polsku a bez Polska nic ujednávat, že však chceme býti loajální jak k Polsku, tak i k Rusku, a proto že sovětskou vládu chceme o postupu polsko-československého jednání informovat a mít vždy o jejím názoru jasno. Referoval jsem mu též o obsahu Fierlingerova rozhovoru s Vyšinským a Majskij k tomu prohlásil, že o věci byl informován, že tomu také tak rozuměl a že si to ještě znovu v Moskvě přezkoumá.

Maje tak zjištěno stanovisko Sovětů vůči našemu jednání s vládou polskou a vida znatelné zlepšení také ve vztahu polsko-ruském, dospěl jsem k závěru, že není překážek, aby se pokročilo v budování budoucí polsko-československé spolupráce o krok dále. Pozval jsem tudíž [dne 4. září 1941] k sobě polského zahraničního ministra /hr./ Raczyňského, abych mu vyložil, jak se nyní za těchto nových okolností na věc našich vztahů dívám. Řekl jsem mu, že nyní je po mém soudu historická chvíle, abychom se my a Poláci

jednou provždy dohodli /mezi sebou – a učinili totéž s Rusy –/, a že je povinností naší stejně jako povinností Poláků se o to upřímně pokusit. Sdělil jsem též, že jsem o tom informoval Rusy a že podle zpráv, kterých se mi dostalo, se nezdá, že by z jejich strany byly /proti/ tomu ~~činěny obtíže~~ /vzneseny námitky/.

Zcela otevřeně jsme pak probrali bod za bodem ony věci, v nichž mezi námi a Poláky nebylo dosud jasno. Znovu jsem mu opakoval naši tezi o věcech hraničních, tak, jak jsem ji formuloval už ve svých dřívějších jednáních s ~~gen.~~ /generálem/ Sikorským. Rovnou a bez obalu jsem mu řekl, že Poláci musí chápat, že žádný Čechoslovák nemůže přijmout nic z toho, co má jakýkoli vztah k Mnichovu. A že jsem kdykoli ochoten začít o těchto věcech s Poláky mluvit. Upozorňoval jsem ho, že vidím, jak se mezi Poláky nepřesně mluví a píše o našich vzájemných vztazích v minulosti, a že bude-li se v tom pokračovat, začne se psát o tom z naší strany také. Dal jsem mu v úvahu podnět, z mé strany v dřívějších diskusích již nadhozený, zda by tedy nebylo možno ustavit komisi, která by zcela objektivně z jedné i z druhé strany prozkoumala minulost a dala všechno na papír, aby se už jednou provždy vědělo, jak to všechno vlastně bylo. A dodal jsem, že bych přijal i každý jiný návrh, podle něhož by bylo lze skutečnou historickou pravdu o všem tom, co se mezi námi stalo, /objektivně a závazně/ zjistit.

Mluvili jsme též široce o vztahu polsko-sovětském a jeho odrazu na vztahy polsko-československé a československo-sovětské. Insistoval jsem, že by měli mít odvahu přímo se nyní /se Sověty/ o svých věcech dohodnout a že dohodu tu pokládám i pro správný vývin československo-polských vztahů za nezbytnou. Ujistil jsem ho, že do jejich hraničního sporu se Sověty se nebudeme mísit a že v tom směru nebudeme dělat nic ani pro ně, ani proti nim. A dodal jsem, že i kdybychom byli nakonec sousedy s Ruskem, nic to nezmění na našem zásadním plánu spolupráce s Polskem.

Nakonec pak jsme se shodli, že by naše přípravné práce pro československo-polskou spolupráci měly pokračovat rychleji a že si nyní obě strany připraví své teze, s nimiž by se pak šlo do našeho koordinačního polsko-československého výboru.

Měsíc poté jsem odpověděl *gen.* /generálu/ Sikorskému na jeho dopis, který mně došel těsně před německým útokem na Sovětský svaz. Blahopřál jsem mu, jak jsem to již výše řekl, k úspěchu jeho jednání se sovětskou vládou a navrhl jsem mu, abychom nyní přešli ke konkrétnějším formulacím, a aby tedy československo-polský koordinační výbor přijal formálně „jako první podstatnou zásadu a jako první článek naší prozatímní celkové dohody“ formuli, o níž jsme se shodli v našich dopisech: „Dohodli jsme se vytvořit ve střední Evropě nový mezinárodní organismus, jehož strukturu začneme ihned projednávat.“

Objasnil jsem dále *gen.* /generálu/ Sikorskému, proč považuji za nutné držet se ve věcech hraničních té formule, již on nazval zásadou „*désintéressement*“. Privil jsem /tehdy/ doslovně:

„Ve chvíli, kdy oba státy budou mítí všechny, nebo aspoň hlavní /své/ hranice určeny a naši vzájemnou dohodu hotovu, předpokládá naše budoucí spolupráce docela určitě Vámi naznačený společný zájem a solidaritu. Obávám se však, že kdybychom přijali navzájem už nyní zásadu o plné hraniční solidaritě, že by z jedné či druhé strany se projevovaly snahy vměšovat se navzájem do těchto otázek. Došlo by docela určitě k tomu, že by Čechoslováci dokazovali Polákům, co má být jejich skutečný státní zájem ve věcech hraničních, co mají nebo nemají od druhých žádat, a patrně by bylo též ze strany Poláků vůči Čechoslovákům totéž. Toto vměšování by nás rozhodně oddalovalo. Vyvolalo by nové spory. Proto pokládám svoji formuli za věcně i takticky schůdnější a výhodnější pro oba. Zachovává vzájemnou loajalitu a přátelství nedotčeno. Každý stát si určí v těchto věcech své plány, možnosti a požadavky sám, druhý partner k nim bude loajální a po vyřízení hraničních

věcí a po přijaté dohodě polsko-československé bude vzájemná solidarita úplná.“

Konečně jsem považoval za nutné uvést na správnou míru tvrzení ~~gen.~~ /generála/ Sikorského, /že v našem vzájemném sporu obě strany stejně chybovaly a/ že jsem dopisem, který jsem v září 1938 napsal prezidentu Mościckému, sám potvrdil potřebu napravit chyby, spáchané Československem vůči Polsku. Sdělil jsem mu, že mu o věci zašlu zvláštní memorandum, v němž vylíčím, co se všecko vlastně v září 1938 mezi vládou pražskou a vládou varšavskou událo a jak k mému dopisu prezidentu Mościckému došlo.

Učinil jsem tak dne 29. října 1941, když jsem byl mezitím ještě dostal od ~~gen.~~ /generála/ Sikorského dne 21. října další dopis, v němž akceptoval v otázce hranic našich států vůči státům třetím mou zásadu tzv. nutného minima, jakož i můj návrh, aby koordinační výbor obnovil své práce, a sdělil mi, že polská delegace předloží na nejbližší schůzi výboru návrh základních zásad příští československo-polské konfederace.

O obsahu tohoto mého memoranda z 29. října 1941 nepřísluší zde vlastně hovořiti, neboť se týká výlučně jen našeho vztahu k Polsku za dobu do r. 1938. Patří sem jen ten fakt, že jsem vůbec takové memorandum během druhé světové války musil napsat a odeslat. Jak je patrné z toho, co jsem o celém našem jednání s Poláky až dosud uvedl, úzkostlivě jsem se těmto smutným reminiscencím vyhýbal. A když se věci ty, a to ve formě proti nám zkreslené, začaly na polské straně objevovat, žádal jsem několikrát, aby byla ustavena nějaká nestranná komise, která by je objektivně objasnila a jednou provždy zlikvidovala. Nedosáhl jsem toho. Břímě neurovnaného minula zatěžovalo vývoj československo-polských vztahů i nadále, dostalo se přičiněním některých polských kruhů znovu do veřejné polemiky a celou atmosféru mezi námi kalilo a postupně zhoršovalo.

Gen. /Generál/ Sikorski sám mi na mé memorandum z 29. října 1941 odpověděl obsáhlým dopisem dne 25. července 1942. Byl /mu/ zjevně napsán některým ze starých Beckových úředníků, kterými bylo polské ministerstvo věcí zahraničních v Londýně přeplněno. Polemizoval v něm vůči mým vývodům starými nepřesnými polskými argumenty o našem postupu ve věci Těšínska v letech 1918–1920, mimo jiné těž známou tezí o dohodě, jíž bylo dosaženo r. 1918 o rozdělení Těšínska mezi tamní polskou Národní radou a místním českým Národním výborem. Vytkl, že před r. 1934 se prý československá vláda chovala zdrženlivě vůči polským snahám o sblížení a že tuto její zdrženlivost tehdy, v době bouřlivé německé propagandy ve věci polského koridoru, „pravděpodobně diktovalo přání neohrožovati styky mezi Československem a Německem“. A kategoricky prohlásil, že ani sebekritičtější ocenění polské politiky v období mnichovském „nemůže míti v ničem vlivu na názory celého polského národa, po mnoho let zakořeněné, ohledně problému Těšínského Slezska“ a že také „nemůže osvoboditi polskou vládu od závazku, aby bránila integritu státu, který reprezentuje“.

Myslil jsem si – přes všechny obtíže, jež se tu až dosud vyskytovaly –, že nakonec přece jenom vláda **gen.** /generála/ Sikorského dospěje k tomu, aby formálně prohlásila neplatnost Beckova násilnictví vůči Těšínsku a severnímu Slovensku. Domníval jsem se, že vývoj událostí a oduznání Mnichova Anglií a Francií, na němž právě jsme pracovali a jež už bylo téměř dohodnuto, ji k tomu samo přiměje. Soudil jsem takto tím spíše, že vláda **gen.** /generála/ Sikorského nenesla za postup Beckův žádné odpovědnosti, že **gen.** /generál/ Sikorski byl vždy sám k Beckově politice v naprosté opozici a ne jednou ji i po pádu Polska rozhodnými slovy odsoudil. /Mohl tudíž snadno celý postup Beckův kategoricky zavrhnout, restituovat to, čeho se Beck násilím zmocnil, a pak – eventuálně – znovu položit problém polsko-československý na základně předmnichovské./

Jeho dopis z 25. července 1942 mi jasně ukázal, že jsem se v těchto svých očekáváních zklamal. Byla to veliká rána do všech našich jednání. Trpce jsem toho litoval, neboť jsem v tom viděl rýsovat se znovu velkou, téměř nepřekonatelnou překážku našich přátelských vztahů. Bez jasného a veřejného polského zavržení ohavného Beckova násilí nebylo myslitelné, aby náš národ, z jehož paměti vzpomínka na tuto zákeřnou ránu sotva kdy vymizí, mohl akceptovat s Polskem bližší spolupráci, natož nějaký svazek ~~konfederativní~~ /federativní/. A i když ani potom jsem se ještě nevzdal veškeré naděje, musil jsem postupovat s ohledem na to. ~~Gen.~~ /Generálu/ Sikorskému jsem potvrdil příjem jeho dopisu a oznámil mu, že jeho sdělení se svou vládou v plné loajálnosti a přátelství uvážíme. Byl to poslední dopis, který jsme [si] vyměnili. Ústně jsem mu řekl otevřeně, jak /katastrofálně/ jeho dopis na mne působil. Necelý rok nato ~~gen.~~ /generál/ Sikorski tragicky zahynul při letu z Blízkého východu do Londýna.

Mluvil jsem /až dosud/ hlavně jen o svých osobních jednáních, jež jsem za spolupráce hlavně ministra zahraničních věcí Jana Masaryka a ministra dr. H. Ripky a dr. J. Slávika vedl s min. předsedou ~~gen.~~ /generálem/ Sikorským, ministrem zahraničních věcí Zaleským a velvyslancem Raczyńským a některými jinými členy polské vlády. ~~Tato jednání~~ /Tyto zásadní výměny názorů se však staly/ ~~stala se~~ ~~však~~ základnou pro ~~dlouhá a obsáhlá~~ /další/ jednání řady československo-polských výborů a podvýborů, na něž padlo ~~celé velké~~ břímě všechny ty různé a složité aspekty československo-polských vztahů prodiskutovat, propracovat a připravit pro konečné ~~jednání~~ /návrhy/ vládní.

Definitivní dohoda o jejich zřízení byla učiněna na schůzce, kterou jsem měl dne 10. ledna 1941 s polským zahraničním ministrem Zaleským a velvyslancem Raczyńským. Smluvili jsme se tehdy, že pro brzké zahájení polsko-československé spolupráce bude vytvořeno několik smíšených polsko-československých výborů, které co

nejdříve zahájí činnost. Věc byla pak projednána a schválena i ve vládě polské a československé, a tak ještě v lednu 1941 se mohl sejít i k první své schůzi československo-polský výbor koordinační, jenž měl státi nad výbory ostatními, a jak je už z jeho názvu zřejmo, jejich činnost koordinovati.

V několika týdnech dalších byly pak vytvořeny smíšené výbory další pro jednotlivé věcné druhy agendy. Byly to tři výbory pro válečnou spolupráci běžnou – zahraničněpolitický, informační a vojenský – a pět výborů pro spolupráci v budoucnosti – politicko-právní, hospodářsko-finanční, vojenský sociálně politický a kulturně politický (posléze uvedený se zabýval též běžnou československo-polskou kulturně politickou spoluprací). Členy těchto výborů byli na straně naší i na straně polské členové vlády, Národní rady polské a Státní rady československé, vzájemní diplomatictí reprezentanti u obou států a řada význačných odborníků příslušných oborů, civilistů i vojáků.

Výbory ty, vycházejíce ze základny dané deklarací z 11. listopadu 1940 a mou výměnou dopisů s gen. /generálem/ Sikorským, provedly v řadě schůzí rozsáhlou diskusi o všech hlavních problémech československo-polské spolupráce a vydatně přispěly k jejímu dalšímu vývoji a věcnému vyřízení /vyjasnění/. Byla to práce velmi užitečná a vzhledem k složitosti otázek, s nimiž se výbory ty musily zabývati, i vzhledem k jejich delikátnosti možno říci, že splnila v mnohém to, co se od ní očekávalo.

Členové výborů šli do práce té s velkým porozuměním pro její historickou důležitost a věnovali se jí s opravdovou láskou pro věc československo-polské spolupráce. Rok 1941, jehož počátek viděl zrození těchto československo-polských výborů, byl vůbec údobím nejtěšnější československo-polské spolupráce za této války, spolupráce, jež se /tehdy/ projevovala nejenom v nejrůznějších směrech a oborech na straně vládní a úřední, nýbrž i mezi občany obou států

v Anglii, Americe a jiných státech, kde našli útočiště Čechoslováci i Poláci ve větším počtu.

Celoroční práce těchto výborů vyvrcholila v lednu 1942 uveřejněním protokolu, shrnujícího do čtrnácti bodů hlavní zásady, na nichž by měla být příští konfederace Československa a Polska zbudována. Zněly takto:

1) vlády si přejí, aby konfederace československo-polská zahrnula v sobě také jiné státy té evropské oblasti, se kterou jsou spjaty životní zájmy Československa a Polska.

2) Cílem konfederace je zajištění společné politiky v oboru:

a) otázek zahraničních,

b) otázek vojenských,

c) otázek hospodářských a finančních,

d) otázek sociálních,

e) komunikací, pošt a telegrafů.

3) Konfederace bude mít společný hlavní štáb, jehož úkolem bude připravovat obranu a v časech válečných bude mít konfederace jedno vrchní velení.

4) Konfederace bude koordinovat politiku zahraničního obchodu a celní tarif států do ní náležejících ve snaze o uzavření celní unie.

5) Konfederace bude mít vzájemně přizpůsobenou měnovou politiku. Samostatné emisní banky států náležejících do konfederace budou zachovány. Jejich úkolem bude pečovat o to, aby stanovený poměr mezi národními valutami byl zachován.

6) Konfederace bude koordinovat finanční politiku států náležejících do ní, zejména v oboru daní.

7) Rozvoj a správa komunikací železničních, silničních, vodních a leteckých, jakož i služby telekomunikační budou se řídit společným plánem. Jednotný tarif poplatků poštovních a telekomunikačních bude platný na celém území konfederace. Státy, mající mořské a říční přístavy, budou přihlížet k hospodářským zájmům celé konfederace.

Současně státy tvořící konfederaci budou vzájemně podporovat zájmy přístavů mořských a říčních států, které do ní náležejí.

8) Koordinace se také uplatní v oboru politiky sociální.

9) Konfederace zajistí spolupráci mezi svými členy na poli školství a kultury.

10) Otázky státní příslušnosti patří do kompetence jednotlivých států tvořících konfederaci. Osobní ruch mezi státy náležejícími do konfederace nebude ničím omezován, zejména nebude třeba zahraničních pasů a víz. Bude upravena otázka svobody pobytu a výdělečné činnosti občanů jednotlivých států náležejících do Konfederace na jejím celém území.

11) Upravena bude rovněž otázka vzájemného uznávání diplomů školních a odborných, dokumentů a výroků soudů, jakož i otázka vzájemné právní pomoci zejména při vykonávání soudních rozhodnutí státy náležejícími do konfederace.

12) Ústavy jednotlivých států náležejících do konfederace zajistí příslušníkům těchto států tyto svobody:

- a) svobodu svědomí,
- b) svobodu osobní,
- c) svobodu nauky,
- d) svobodu slova a tisku,
- e) svobodu shromažďovací a spolkovou,
- f) rovnost všech občanů před zákonem,
- g) volný přístup všech občanů k vykonávání všech funkcí ve státě,
- h) nezávislost soudnictví,
- i) kontrolu vlády národním představitelem, svobodně zvoleným.

13) Obě vlády se shodují v tom, že zajištění společné politiky ve výše uvedených oborech vyžaduje vytvoření společných orgánů konfederace.

14) Státy náležející do konfederace budou společně krýti její výdaje.

Neměl jsem podílu na pracích československo-polských výborů, jejichž výsledkem tento souhrn zásad byl. Uvádím proto výsledek ten, aniž bych se jej pokoušel blíže rozbírat, jen jako dokument o tom, jak si ~~obě naše vlády /oba výbory/~~ představovaly, že by ono užší politické a hospodářské sdružení Československa a Polska, o němž mluví naše slavnostní deklarace z 11. listopadu 1940, mohlo vypadat. ~~Sám myslím, že jsou to zásady dobře a rozumně vyvážené, jež by ve své většině v této nebo jiné formě musily být postupně uplatňovány, kdyby bylo k československo-polské konfederaci skutečně došlo.~~

~~Zejména důležité bylo, že v tomto protokolu zásad bylo výslovně pamatováno na to, aby státy, jež měly do konfederace vstoupit, měly ústavní řády demokratické a aby jejich sociální politika byla koordinována. Byla to jedna z podmínek, jež jsem – jak je patrné už z mého prvního dopisu gen. Sikorskému z 11. listopadu 1940 – od počátku pro československo-polskou spolupráci v budoucnosti kladl.~~

~~Rozumělo se též samo sebou, že i podmínky ostatní /Všecky ostatní podmínky československo-polské spolupráce/, jež byly obsaženy v naší korespondenci s gen. Sikorským, zůstávaly i nadále v plné své platnosti. To se týkalo též zejména našeho vztahu k Sovětskému svazu, jak to zvláště zdůraznil min. dr. H. Ripka, když v československém vysílání z Londýna referoval našemu lidu doma o těchto výsledcích práce československo-polských výborů. A rozumělo se samo sebou – vzhledem k tomu, že podobná dohoda se dotýkala naší ústavy a vynucovala její změnu – že zůstávala v platnosti i naše hlavní rezerva, že o všech těchto otázkách může s definitivní platností rozhodnout jen národ doma sám, tj. jeho Národní shromáždění.~~

~~Byl to vrcholný dokument polsko-československého jednání v Londýně za druhé světové války.~~

~~Bohužel hned po jeho přijetí ukázaly se /Hned po jeho předložení oběma vládám se však ukázaly/ rozpory v jeho interpretaci a v oceňování jeho významu a dosahu. Vládou československou~~

byl vzat na vědomí jako vzájemně dohodnutý podklad pro budoucí možnou dohodu vzhledem k tomu, že naše vláda sama se nikdy nepokládala za oprávněnou dokument, který se tak hluboce dotýkal naší suverenity i naší ústavy, definitivně přijmout, aniž by naše veřejné mínění a naše politické strany a zastupitelské sbory se mohly o něm vyslovit.

V tom smyslu byl podstatný rozdíl mezi dokumentem tímto a prohlášením z 11. listopadu 1940, které bylo všeobecné, vyjadřovalo jen úmysly a plány obou vlád, polské a československé, a ničemu neprejudikovalo, nepotřebujíc také předběžného souhlasu zastupitelstev lidových. Proto také bylo bez obtíží jako definitivní od nás všech ve schůzi vlády, jíž prezident republiky předsedal, přijato. Dokument z 23. ledna 1942 byl však pokládán od nás za podklad budoucího jednání, za materiál v hlavních rysech a zásadách sice smluvený, ale nehotový a teprve po rozhodnutí doma dále precizovatelný.

Proto také zůstal /jako protokol komise/ jen rozhodnutím příslušných komisí, vláda československá jej vzala jako takový na vědomí a prezidentu republiky nebyl úředně předkládán ani k schválení, ani k podpisu, ani k nějaké ratifikaci. Také jsem se neúčastnil schůze vlády, v níž o něm bylo referováno /jako tomu bylo v případě dokumentu z 11. listopadu r. 1940/. Já sám osobně – zejména když vyšlo později najevo, jak je vykládaly některé kruhy polské – jsem pokládal dokument sám a zejména jeho veřejné úřední ohlášení za předčasné.

Zdá se naproti tomu, že některé polské kruhy, které velmi insistovaly na odhlasování tohoto plánu, pokládaly dohodu o něm ~~za hotový fakt~~ za jakousi vzájemně dohodnutou a jakoby hotovou smlouvu, za dané slovo, kterým už jsou obě strany definitivně a nezměnitelně vázány, bez ohledu na to, co se stane u nás doma i doma uvnitř Polska.

Vedle toho však jsme brzy slyšeli ze strany polské výklady a hodnocení tohoto dokumentu, které nás velmi znepokojovaly.

Mluvílo se o tom, že byl dohodnut společný generální štáb, že bude sídlit ve Varšavě a že jej přirozeně povedou polští vojáci, protože Češi žádných vedoucích vojáků nemají. Vykládalo se, že zahraniční politiku konfederace povedou Poláci jako činitel nejsilnější. Čechům, kteří jsou dobří hospodáři, přenechá se vedení v hospodářských věcech. /A takových a podobných věcí byla celá řada./

Nejvážnější však bylo, že hned nato se začalo z polských kruhů navazovat na naše jednání celé systematicky propagované hnutí pro velikou středoevropskou konfederaci o 120 milionech obyvatel s jasně vytčeným cílem býti bariérou nejen proti Německu, nýbrž také valem proti Sovětskému svazu. Ze sovětské strany jsme slyšeli, že naši spolupráce s Poláky se silně používá ze strany polské v propagandě proti Rusku, v jejich vzájemném sporu územním. Hlasy se množily, dotazy na nás se opakovaly a naši členové polsko-československých komisí sami byli čím dále tím ve větších nesnázích.

Nesnázě ty konečně vyvrcholily v komisi hospodářské, když v diskusi o hospodářské unii československo-polské polská delegace předložila návrhy a statistiky, v nichž počítala do budoucího Polska nejen celé dřívější polské území za Curzonovou linií, jež požadoval nyní pro sebe Sovětský svaz, nýbrž i celé ono těšínské území, které nám v boji o Mnichov násilně obsadil pluk. Beck. Členové naší komise nemohli učinit jinak nežli jednání prostě přerušit. A už se k němu nevrátili.

Nejvážnější však bylo, že všechno to ~~pozorovala~~ /pozorně sledovala/ také vláda Sovětského svazu a začala se přirozeně dívat na jednání ta – na něž se začala navazovat tak silná polská propaganda – nejdříve s ~~jistým váháním~~ /jistými rozpaky/, pak s jistou rezervou. ~~a nakonec~~. Vzhledem k tomu, že současně vlivem jiných událostí se znovu ~~přiostril~~ /začal přiostrřovat/ poměr Sovětského svazu k Polsku, s ~~jistou nedůvěrou~~ /rezerva ta se ponaáhlu změnila v jistou nedůvěru/. Viděl jsem to zejména z rozhovorů, které jsem v té době měl s velvyslancem Bogomolovem. Stále se při nich

vracel k této otázce a bylo mi zřejmo, že přes všechna má ujišťování o podmínkách, na nichž vytvoření našeho svazku s Polskem činíme závislým, přes má zdůrazňování, že do něho hodláme vstoupiti tehdy, budou-li všechny sporné věci mezi Polskem a Ruskem přátelsky vyřešeny, zůstávají stále na ruské straně obavy z nějaké jim nepříznivé politické konstelace na jejich západní hranici. Sovětský svaz, naplněn vzpomínkami a představami o neblahém dvacet let trvajícím „cordon sanitaire“, k němuž Piłsudského-Beckovo Polsko do tak veliké míry přispívalo, zaujímal hned od počátku své účasti ve válce ke všem konfедераčním snahám mezi Baltským a Egejským mořem postoj ne sice plného zamítání, ale jistě aspoň opatrného vyčkávání.

Neplatilo to jen o našem jednání s Polskem a o tehdejších jednání o konfederaci řecko-jugoslávskou. Týkalo se to všech evropských poválečných plánů a nejlepší výraz to pak dostalo nejen v tom, že na žádost Molotovovu byl článek o podpoře federálních snah ve střední Evropě z paktu britsko-sovětského z května r. 1942 vynechán (když Londýn odmítl přijmouti definitivní hranici rusko-polskou), ale zejména také ve zvláštním memorandu sovětské vlády, předloženém na moskevské konferenci v říjnu 1943, o odložení všech federálních plánů středoevropských až do doby poválečné a do doby, kdy bude jasno zejména, jaké budou vnitropolitické režimy jednotlivých států evropských. Ministři Cordell Hull a Anthony Eden memorandum to přijali.

Vše to pramenilo, jak jsem to /brzy/ vycitřoval, z naprostého nedostatku důvěry mezi vládou polskou a vládou sovětskou. Rusům docházely informace o propagandě, která byla proti nim některými polskými kruhy – ve formách často opravdu nepřijatelných – na západě prováděna; měli také zprávy o tom, že prý Poláci svého jednání s námi využívají proti Sovětskému svazu. A konečně se dívali s velkou skepsí a nedůvěrou na jiné pokusy ~~gen.~~ /generála/ Sikorského, k nimž v té době z jeho a polské úřední iniciativy došlo, aby menší spojené národy se daly dohromady a dohodly se samy

bez velmocí – jak se tehdy říkalo „pod vedením Polska“ – na stejné linii politiky ve věcech příprav mírových atd. atd.

Přítom však mi za celého prvního půlroku 1942 nebylo ani jednou řečeno, ba ani naznačeno, že by za předpokladů, za nichž jsme do svazku s Polskem chtěli vstoupit, měla proti tomu sovětská vláda nějaké námitky. Nicméně, vida tyto rezervy, rozhodl jsem se, z důvodů plné loajality a „fair“ postupu jak k Polsku, tak i k vládě sovětské, všechny nejistoty a pochybnosti v této celé otázce co nejdříve vysvětlit a odstranit. První příležitost k tomu se naskytl, když byl v Londýně v souvislosti s jednáním o anglo-sovětskou smlouvu v květnu a červnu r. 1942 sovětský komisař zahraničních věcí V. Molotov. Sešel jsem se s ním dne 9. června 1942 na sovětském velvyslanectví za přítomnosti velvyslance Bogomolova a zcela otevřeně, upřímně a jasně jsme celý problém naší spolupráce s Polskem probrali. Molotov začal sám první o věci hovořit a požádal mne, abych mu objasnil naše jednání s Poláky, v němž mu prý nebylo vše jasno.

Vyložil jsem mu dosti obšírně celou historii i danou situaci našeho jednání s Polskem, jakož i důvody, jež nás k tomu vedou. Řekl jsem mu o třech našich podmínkách, jež pro to klademe, a sice:

a) že za hranicemi to můžeme toliko připravit, ale teprve po schválení národem doma nějaká společná organizace bude moci býti definitivně přijata a vstoupiti v platnost a účinnost,

b) že sociální struktury obou států se musí napřed sblížit,

c) že se Polsko musí předem dohodnout se Sovětským svazem o všech sporných věcech a musí s ním býti v přátelské spolupráci.

Konstatoval jsem, že toto je názor nejen můj, ale všech našich lidí, kteří se pro tuto spolupráci až dosud vyslovili, a že právě tak loajálně, jak to říkám jemu, jsem to řekl a napsal a mnohokráte opakoval Polákům. Molotov byl – zdálo se mi – mým výkladem uspokojen. Prohlásil mi, že věc je mu nyní jasná. Chápe, že chceme

býti s Polskem v přátelství a dohodě, Sovětský svaz proti tomu nic nemá a sám má stejný cíl ohledně Polska a přál by si, aby se to s Polskem nám i jim podařilo.

Dne 16. července 1942 však měl ministr Jan Masaryk rozmluvu s velvyslancem Bogomolovem, v níž mu tento projevil poprvé své pochybnosti o našem jednání o konfederaci s Polskem. Předtím už podobné sdělení předal nám z Moskvy velvyslanec Fierlinger, se kterým jsem vedl já sám osobně další korespondenci, vykládal jsem mu – pro jeho rozmluvy s Moskvou – všechny důvody (a ovšem i všechny naše podmínky), pro které a za jakých my musíme učiniti vše, abychom se během této války s Polskem dohodli. /Já mu dokazoval, že s Polskem bychom měli učinit dohodu takovou, aby platila za všech okolností a za všech režimů. Tak je existence jednoho z našich států vázána na existenci státu druhého./ On naproti tomu zdůrazňoval pochybnosti Moskvy, která prý soudila – a právem tak soudila –, že se s „dnešním“ Polskem dohodnouti nelze.

To vše mi pak bylo potvrzeno přímo velvyslancem Bogomolovem při našem rozhovoru 31. července 1942, jenž mi zdůrazňoval, že vláda sovětská proti našim jednáním zásadně býti nemůže, nevěří však v možnost takové dohody, jak si ji představujeme my, a sovětské kruhy moskevské mají tudíž pochybnosti o tomto jednání.

Setrval jsem, jak jsem to tehdy výslovně velvyslanci Bogomolovi řekl, i potom na svém původním stanovisku: a) Musíme učiniti vše, abychom se s Polskem dohodnouti mohli, b) můžeme to učiniti jen na základě podmínek, které jsme od počátku jasně Polákům sdělili, c) jen další vývoj ukáže, jestli splňování těchto podmínek naše další jednání i nadále umožní, nebo je vývoj politiky polské vlády v Londýně zastaví nebo odloží.

Vzal jsem stanovisko Sovětského svazu na vědomí a setrváváje – jak jsem to tehdy velvyslanci Bogomolovi řekl – stále na stanovisku, že musíme učiniti vše, abychom se s Polskem dohodnouti mohli, a že to můžeme učiniti jen na základě podmínek, které jsme od

začátku jednání jasně Polákům sdělovali, dospěli jsme k závěru, že jen další vývoj ukáže, jestli postupné splňování těchto podmínek naše další jednání i nadále umožní, nebo je vývoj politiky polské vlády v Londýně zastaví nebo odloží.

Ovšem pochybnostmi Ruska stalo se naše dosavadní jednání s Polskem delikátnějším. Jediným a základním účelem jednání o polsko-československý svazek bylo, jak jsem to již výše vyloužil – hlavně proto, co se stalo v r. 1938–1939 – vytvořiti ve střední a východní Evropě pevný val proti německému „Drang nach Osten“, opřený o účinnou součinnost a přátelství Sovětského svazu, který by nám všem třem dal dosti silnou oporu i bez pomoci západu. Bez plného souhlasu a přímé spolupráce Sovětského svazu nebylo možno cíle toho dosáhnout. Nedělal jsem si ~~tehdy~~ /nikdy/ iluze o vytvoření nějaké středoevropské konfederace, která by měla býti „bariérou současně proti Německu a Rusku“. Pokládal jsem to za dětinské a vlastně jen připravování společenství německo-ruského, jemuž bychom vždycky musili padnouti za obět' především my a Polsko. A pak: dělat společenství nebo konfederaci proti Německu společně s ~~Polskem~~ /Rakouskem/ a Maďarskem je prostě absurdní. Při ~~prvním mezinárodním útoku~~ /první mezinárodní krizi by proti útoku/ Německa padla by jako domek z karet.

~~Nezbývalo tudíž než s věcí vyčkávat.~~ /Bylo tudíž třeba podívat se této nové situaci jasně do očí./ Loajálně jsem hned při rozmluvě, kterou jsem měl s ~~gen.~~ /generálem/ Sikorským a ministrem Raczynským dne 17. srpna 1942, otevřeně oběma ~~naznačit~~ /sdělil/, že se ve věci našeho jednání o naší budoucí spolupráci vyskytly nesnáze. Naznačil jsem jim, jak je pro úspěch našeho celého vztahu nutné, aby Sovětský svaz nebyl proti, a když mně bylo naznačeno, že bychom prostě měli jítí dále přes všechny překážky a postaviti státy ostatní před hotová fakta, otevřeně jsem jim řekl, že my nemáme v úmyslu udělat proti Rusům nějaký „fait accompli“, stejně jako bychom neudělali žádného jiného „fait accompli“ ani proti Britům

a také ne proti Polákům. Gen. /Generál/ Sikorski uznal nakonec správnost mého hlediska a souhlasil s tím, abych ještě znovu o věci s Rusy mluvil. ~~a podle výsledku že~~ /Podle výsledku se pak/ se dohodneme, co budeme dělat dále. Zároveň jsem též o tomto stavu věci informoval přes velvyslance Nicholse Angličany.

V našem posledním rozhovoru s velvyslancem Bogomolovem, ~~otevřeném~~ /přátelském/ a upřímném, v němž mi vykládal své pochybnosti o možnosti dohody o konfederaci s „dnešním“ Polskem, mi mimo jiné položil otázku, proč by nám zatím s Polskem nemohla stačit smlouva o spojenectví? V téže době mluvil jsem o našich neshodách v téže věci s polským ministrem Stańczykem a ten mi položil ~~podobnou~~ /trochu podobně tutéž/ otázku. Stańczyk, který byl vždy velmi rozhodným přítelem úzké spolupráce našich obou států, ~~to~~ kvalifikoval /druhou možnost naší spolupráce/ jako smlouvu „o trvalém, věčném spojenectví“. ~~Vida tudíž, že situace není zcela zralá pro československo-polskou konfederaci, domníval jsem se, že by snad bylo~~ /tuto situaci, položil jsem si otázku, zdali by nebylo/ namíste pokusit se s Polskem alespoň o nějakou dohodu alianční. A soudil jsem, že by – dle poznámky Bogomolovovy – Sovětský svaz nejen nebyl proti tomu, nýbrž dokonce snad by se k jednání takovému připojil nebo sám je i s Polskem začal.

Třebaže Československo a Polsko byly v této válce spojenci už na základě jiných diplomatických aktů a vedly válku proti společnému nepříteli, nebylo mezi nimi žádného přímého dvoustranného dokumentu formálního, jenž by tato spojenectví potvrzoval – kromě deklarace z 11. listopadu 1940, koncipované i v tomto ohledu jen v pojmech zcela všeobecných. Soudil jsem také, že by zejména i s ohledem na mezinárodní veřejnost na západě, v níž byla polsko-československým protokolem z ledna 1942 vyvolána značná očekávání – neboť jí unikaly ostatní obtíže, které s celou věcí byly spojeny –, bylo výhodné nějakým formálním aktem spojeneckým, jdoucím svým dosahem za bezprostřední rámec této války, opětně

veřejně dokumentovati upřímný úmysl Československa tvořiti jeden trvalý spojenecký blok pro spolupráci poválečnou.

To vše jsem měl na mysli, když jsem při svém výkladu, předneseném ve Státní radě dne 12. listopadu 1942, zakončil kapitulu věnovanou situaci mezinárodní těmito slovy:

„Chci tím vším jen zdůraznit, že pokládám dnešní válku za rozhodující historickou příležitost pro definitivní zaražení pangermánského ‚Drang nach Osten‘ a že právě nynější válka dokázala, že je k tomu třeba opravdové, přátelské a loajální spolupráce Polska, Československa a Sovětského svazu. Náš poměr k oběma je spojenecký a přátelský, a takovým chce trvale zůstat. Přáli bychom si, aby po docílení plné dohody mezi Polskem a Sovětským svazem došlo také k plné dohodě mezi námi třemi, právě k vylikvidování imperialistického a krvelačného ‚Drang nach Osten‘. A podaří-li se nám to, je garantována celá budoucnost Polska i Československa a je pomoženo celé Evropě. Ne-li, přijde zase nová katastrofa, v nějaké jiné formě Německem vyvolaná. Říkám tím jen to, co je mým opravdovým, hlubokým politickým přesvědčením.“

Řeč tuto, nežli jsem ji proslovil, poslal jsem předběžně na vědomí jak gen. /generálu/ Sikorskému, tak i velvyslanci Bogomolovovi. Také ministru Edenovi.

V myšlence ujednat nyní aspoň československo-polskou dohodu alianční utvrzoval mne i velmi živý souhlas, s nímž se myšlenka ta setkávala u vlády britské. Ministr Eden, jemuž se o tom ministr Masaryk zmínil, napsal mu dne 19. listopadu dopis, v němž se za uskutečnění této myšlenky velmi přimlouval.

Připravil jsem proto hned příslušný koncept jako písemný podklad k dalšímu jednání a o věci jsme měli dne 23. listopadu spolu s ministrem Masarykem a dr. Ripkou podrobný rozhovor s gen. /generálem/ Sikorským a ministrem Raczyńským, jemuž se již několik dní předtím ministr Masaryk o věci zmínil. Bylo mi ovšem samozřejmé, že jako to mělo býti při uskutečnění nějaké spolu-

práce konfедераční, bude tomu tak i při uskutečnění spolupráce alianční, tj., že se při jednání o alianci vyřídí mezi námi současně už jednou provždy ony věci, jež mezi námi z minula stále ještě zůstávaly: otázka polské okupace Těšínska a severního Slovenska a různé ty nejasnosti, jež se znovu i za druhé světové války v polské politice k nám vyskytovaly, zejména ve vztahu ke Slovákům a Maďarům.

Věci ty se totiž stávaly čím dále tím aktuálnějšími, ~~stávaly se /~~ jsou / v poslední době předmětem pravidelných polemik mezi námi a Poláky. Rozbíjela se o ně ostatně už předtím normální jednání československo-polských výborů. Rovněž nás začaly otázky ty zvýšenou měrou zatěžovat i před mezinárodní veřejností, na mezinárodním fóru, na němž oficiální představitelé vlády polské se nerozpakovali vystupovati byť i s neúspěchem i za naši oblast těšínskou, prohlašující ji víceméně jasně za součást svého státního území. Byla to situace nedobrá, jež nebyla už vzhledem k rychle se vyvíjející politické situaci nadlouho udržitelná. Velmi trpce se nás tento postup dotkl zejména při našem jednání s Angličany a Francouzi o oduznání Mnichova a jeho důsledků. Tu polská vláda, chápajíc, že oduznání Mnichova nezbytně musí ukázati třeba i jen nepřímou veškerou nemožnost a neudržitelnost polských nároků na kraje, jež nám Poláci současně s Hitlerovým útokem na nás násilně a proti znění všech dřívějších smluv dobrovolně jimi podepsaných odebrali ve chvíli, kdy jsme byli bezmocní, snažila se všemožně, aby tomuto nutnému důsledku nějak zabránila.

A tak, když jí bylo námi formálně notifikováno oduznání Mnichova a všeho, co se od té doby na náš úkor stalo, ministr Raczynski odepsal dne 15. září 1942 našemu vyslanci u polské vlády dr. Skalickému, že oduznání to se nevztahuje na hranici polsko-československou. Použil k tomu – proti jasnému znění tohoto britského aktu – nesprávné interpretace prohlášení, jež tehdy ministr Eden v Dolní sněmovně o věci učinil. Když pak jsme o stejné oduznání

jednali s de Gaullovým Francouzským národním výborem, činili nám v tom Poláci opět nesnáze a neváhali u Francouzů přímo proti formulaci, o níž jsme se s nimi dohodli, protestovat.

To vše mne vedlo k tomu, abych při jednání o dohodu spojeneckou se Sikorským položil požadavek, že všechny tyto věci mají býti mezi námi vyřízeny, dříve než bychom spolu alianci uzavřeli; naše další spolupráce nemůže a nesmí býti od začátku znovu zatížena nevyřízenými otázkami z minulosti, její fungování a trvalost by bylo předem ohroženo nějakými novými diskusemi o spory z minulosti, zejména psychologicky tak bolestnými. Položil jsem takto otázku při našem novém osobním setkání se Sikorským [dne 23. 11.] 1942 na polském velvyslanectví, jehož se účastnili z polské strany také min. Raczyński a z naší strany ministři Masaryk a dr. Ripka.

Na přímý dotaz polského ministra věcí zahraničních Raczyňského, jak bych si řešení to představoval, jsem mu otevřeně řekl: ~~nevidím jiného východiska, než aby Poláci slavnostně odmítli násilné anexe z roku 1938, ku kterým jim pomohla akce Hitlerova, stejně tak jako~~ „Československá vláda musí slavnostně odmítnout a odsoudit anexe polského území, které provedla za pomoci Hitlerovy quislingovská vláda bratislavská, a vrátit je Polsku; a Polsko slavnostně odmítne násilné anexe z roku 1938, ku kterým mu pomohla násilná akce Hitlerova, a vrátí území to Československu.“ Ministr Raczyński tehdy, už za nepřítomnosti Sikorského, jenž mezitím odešel, prohlásil, že pro takovýto postup by se polská vláda vyslovit nemohla.

V důsledku nevyřešení těchto otázek uvízlo také celé další jednání o alianci s Polskem na písku. A jak se jinak ani nedalo očekávat, poměr československo-polský se tím nezlepšil. Chci však zdůraznit, že i Sikorský i Raczyňský vedli všechny ty diskuse poctivě a loajálně a slušně, jsouce upřímně přesvědčeni o nezbytnosti naší

dohody pro oba národy a nikdy myšlenku tu neopouštějíce. Snad poměry v jejich vládě jim nedovolily jíti dále, nežli to učinili.

Od těchto chvílí se v polském tisku objevovaly čím dále častěji články a stati nám nepříznivé. Některé polské kruhy začaly naši vládu dokonce zákulisně osočovat v Anglii i v Americe, tvrdíce, že ve věcech polsko-československých posloucháme jen rozkazy Moskvy a, vydávající nás čas od času takměř za přímé exponenty **bolševismu** /moskevské politiky/. V polské Národní radě, v níž se dostalo ostentativní reprezentace polským občanům z Těšínska, se objevovaly stále silnější tendence protičeskoslovenské. Polské ministerstvo propagační posílalo do celého světa svým zastupitelstvům materiál pro protičeskoslovenskou propagandu. Druhé oddělení polského ministerstva války začalo nám soustavně podporovat a organizovat disidenty v britském prostředí, kteří prováděli proti naší vládě pustou a vlastizrádnou agitaci. (Prchala, Priedavok aj.) Dne 20. února 1943 tento poradní orgán polské vlády znovu manifestačně odhlasoval rezoluci, trvající na plné integritě polského území podle stavu z 1. září 1939, a obsah této rezoluce nám byl dokonce oficiálně notifikován. Z naší strany musily býti všechny tyto akce zásadně odmítány už také proto, aby na žádné straně nemohl vzniknouti dojem, že „qui tacet consentire videtur“ – kdo mlčí, souhlasí.

Nejpodstatnější, a vlastně rozhodující však bylo, že mezitím došlo k radikálnímu zhoršení vztahů polsko-sovětských. Mezi vládou polskou a sovětskou se začala veřejnými prohlášeními vésti polemika o věcech hraničních. V dubnu r. 1943 došlo k známé nanejvýš nešťastné historii katyňské. Nikdy jsem nepochopil, jak a proč se Sikorski a jeho vláda dala strhnouti ve věci katyňské k známému osudnému protestu proti Moskvě. Vzápětí pak byly přerušeny diplomatické styky polsko-sovětské a další spory mezi polskou vládou v Londýně a Moskvou se hrnuly jako lavina. V Moskvě se brzy nato vytvořila Unie polských patriotů, již bylo sovětskou vládou

povoleno vybudovati na sovětském území samostatnou polskou armádu, od polské vlády v Londýně neodvislou. V polských kruzích na západě a v Americe pak začala zvýšenou měrou prudká akce proti postupu vlády sovětské, polemiky se množily, ~~odpověď následovala za odpovědí~~ a obě vlády se tak čím dále tím více vzdalovaly od sebe.

Spojenci britští a američtí se několikrát pokusili o zprostředkování. Nepodařilo se to. Já sám při své cestě do Moskvy, jak bylo již výše vyloženo, jsem se pokoušel pomoci k dohodě, ~~především /také/~~ z důvodu našeho vlastního zájmu. Ani to nepřispělo k sblížení. Nakonec Moskva dala uznání „Polskému národnímu komitétu osvobození“ (jenž se později usadil na polském území v Lublině), čímž poslední naděje na dohodu Moskvy s polskou vládou v Londýně definitivně padly. ~~Znamenalo to, že ani my nějakou definitivní dohodu nebudeme moci uzavřít.~~

Za tohoto stavu nebylo možno nepříznivý průběh československo-polských jednání před spojeneckou veřejností dále utajovat. Ve dnech 17.–19. května 1943 došlo v naší Státní radě k diskusi o posledních mezinárodních událostech (v té době jsem byl právě na zájezdu ve Spojených státech) a při té příležitosti podal ministr dr. H. Ripka v rámci svého referátu také zprávu o stavu našich vztahů k Polsku. Zopakoval přehledně celý dosavadní průběh našeho jednání s polskou vládou, vytyčil cíle, jež tím československá politika od počátku sledovala, upřímně a otevřeně vylíčil všechny ony obtíže, které se v československo-polských vztazích v poslední době vyskytly.

Oznámil, že z těchto důvodů byla sice další jednání polsko-československá, vedená na dosavadní základně, zastavena, že to však neznamena, že program naší budoucí spolupráce byl opuštěn, neboť československá vláda přesto trvá i nadále důsledně na svém přesvědčení, že je v oboustranném zájmu a v zájmu evropského míru a bezpečnosti, aby se národ československý a polský, jež jsou přímými sousedy, stejně nebezpečně ohrožovanými německým im-

perialismem, dohodly o nejtěsnější součinnosti v budoucnosti. A prohlásil jménem vlády, že dohoda s Polskem zůstává jedním z hlavních a trvalých cílů československé politiky. ~~Přesvědčení o tom~~ /Totéž stanovisko/ bylo pak znovu vyjádřeno ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem v jeho doslovu k debatě.

Myšlenky našeho spolenectví jsem přes všechny tyto nezdary a zklamání ani já neopustil. ~~Právě naopak~~. Měl jsem ji zejména na paměti od samého počátku i při pozdějším našem jednání o spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem. Moje prohlášení ve Státní radě ze dne 12. listopadu 1942, nahoře citované, že musí dojít ke spolenectví Československa, Polska a Sovětského svazu, aby „Drang nach Osten“ mohl býti zaražen, zůstalo více nežli kdy jindy i mým hlavním programem. Došlo výrazu v protokolu, jenž byl podepsán dne 12. prosince 1943 současně s naší smlouvou se Sověty a jímž bylo právě počítáno na Polsko.

Jeho přístupem k této smlouvě byl by vytvořen právě ten silný protiněmecký blok tří slovanských států, k němuž všechna ta jednání, jež jsme vedli nejprve s Poláky a potom po jejich vstupu do války i s Rusy, směřovala. Po velkých zvratech a obtížích, jež někdy už dávaly těžce pochybovati o konečném zdaru našich snah, ~~mohli bychom přece jen dospěti~~ /zachovávali jsme si stále naději, že přece jen dospějeme/ nakonec k cíli, který jsme si v celé naší politice za druhé světové války položili.

Budiž tu zdůrazněno, že jsme o „polskou klauzuli“ v naší smlouvě se Sovětským svazem – která nejlépe dokazuje naši nepřetržitou snahu a stálou naši linii s Poláky se dohodnouti bez ohledu na vnitřní režim polský – jednali v Moskvě z naší iniciativy v době, kdy také Sovětský svaz ještě doufal, že se s londýnskou vládou polskou dohodne. V každém případě se opravdu ještě znovu rozhodl učinit poslední pokus o dohodu s vládou Mikołajczykovou. Jak jsem pověděl už nahoře, tento pokus se nezdařil.

Jak je z tohoto podrobného vylíčení našeho vztahu k Polsku za této války patrné, zásady, na nichž jsme založili naši politiku k Polsku a po dle nichž jsme od počátku se do konce postupovali, byly tyto:

1) Jsme rozhodnutí spolupracovat důsledně a loajálně v nějaké těsné formě s Polskem proti německému „Drang nach Osten“?

2) Vážeme však tuto spolupráci na několik podmínek:

- a) přátelské vyřízení našich vzájemných věcí hraničních,
- b) pokud by šlo o svazek povahy konfедераční, vyrovnání sociální struktury obou našich států a plné demokratizování Polska,
- c) přátelské narovnání mezi Polskem a Sovětským svazem,
- d) schválení dosažení dohody národem doma.

3) Usilovali jsme současně od vstupu Ruska do války o naše i polské spojení se Sovětským svazem, a tak o vytvoření obranného bloku tří slovanských států.

4) Od počátku jsme o všech předpokladech jednání se Sovětským svazem a o celém jeho postupu pravidelně informovali jak Poláky, tak i Rusy a Angličany.

5) Nikdy jsme se nepropůjčili k ničemu a neudělali nic, co by dohodu těchto tří národů mohlo ztížit, a naopak vždy a ve všem jsme se snažili k ní napomáhat.

Zásady tyto jsme dodrželi od počátku až do konce. Zůstanou programem naší politiky, v každém případě mé osobní politiky, i v budoucnosti. Nestranní soudcové rozhodnou, nakolik jsme v politice té měli pravdu a úspěch, a pak co ještě zbývá vykonat.

[2.9] NAŠE VOJENSKÁ ÚČAST V RÁMCI SPOJENECKÝCH ARMÁD DRUHÉ VÁLKY SVĚTOVÉ

2.9.1 Obnovení našeho pozemního vojska

Československo bylo před Mnichovem k válce připraveno – nejlépe ze všech demokracií evropských – a válku bylo ochotno i za cenu jednoho milionu životů podniknouti už v roce 1938, soudíc, že je nezbytná a že je to poslední chvíle, kdy bylo ještě možno společným a solidárním zásahem demokracií útok diktatur zásadně, rychle a úspěšně odrazit.

V mobilizaci v září 1938 vojenská síla Československa byla značná. Jeho pozemní vojsko bylo uskupeno v operační jednotky a v jednotky pro zvláštní úkoly, jichž sílu možno hodnotiti na 45 vyšších jednotek, rozdělených na čtyři armády a zálohu hlavního velitelství. Kromě toho byly u armád zvláštní útvary posilové, zajišťující týl a vykonávající pomocné úkoly. Vojenské letectvo mělo asi 56 letek. Mobilizovaná armáda vcelku čítala asi $1\frac{1}{4}$ milionu osob a byla dokonale moderně vyzbrojena a vycvičena.

Viděli jsme, za jakých okolností rychlý vývoj a spád událostí přinutily Československo podrobiti se dočasně mnichovskému diktátu, demobilizovati a přinésti krátké záchraně světového míru těžké oběti odstoupením pohraničního území. Zbaveno tisíciletých přirozených hranic, přinuceno podříditi se nestoudné, ponižující arbitráži vídeňské, zbaveno moderních pohraničních opevnění, vybudovaných za velkých finančních obětí, bylo Československo vydáno napospas další agresi a lupičství. Dne 15. března 1939 překročily početné německé pozemní a letecké jednotky hranice

republiky, aby okupovaly zbytek území Čech a Moravy, když předtím již 14. března obsadily Mor. Ostravu a zbytek Těšínského Slezska s Frýdkem a Místkem, a autonomní sněm v Bratislavě, na nátlak Berlína, prohlásil samostatnost Slovenska. Podkarpatská Rus stala se kořistí Maďarska.

Československá armáda, v té době už poměrně slabá, byla na rozkaz Berlína rozpuštěna a její bohatá, moderní výzbroj a výstroj převzata německou armádou, která tak získala možnost okamžitě ozbrojit asi 40 německých vyšších jednotek.

Hned po 15. březnu 1939 začal odchod čs. vojáků všech hodností a věků za hranice, aby hledali možnost účasti v boji proti německé rozpínavosti v konfliktu, který se s určitostí očekával. Bylo již výše pověděno, že francouzská armáda dala souhlas k přijímání našich vojáků do cizinecké legie a s příslibem, že v případě války s Německem je uvolní pro československé jednotky. Nejvíce vojáků odcházelo přes Polsko, kde v Bronowicích u Krakova byl zřízen vojenský tábor: tam byli čs. vojáci shromažďováni a odtud pak hromadně transportováni do Francie, kde vstupovali do cizinecké legie. Po vypuknutí německo-polské války čs. vojáci odcházeli různými jinými cestami, mnohdy za velkých obtíží a utrpení, přes Maďarsko, Rumunsko, Jugoslávii, Řecko, Turecko, Sýrii do Francie.

Koncem července 1939 polská vojenská správa se začala zajímat o čs. letce a specialisty-techniky a nabízela jim, aby vstoupili ve smluvním poměru do polské armády. Tehdy se také rozšířily zprávy, že polská vláda hledí příznivě na zřízení čs. legií v Polsku a, tvrdilo se, vyhlédla arm. gen. Lva Prchalů, který v té době již byl v Polsku, za velitele těchto legií. Obé mělo značný vliv na naše příslušníky, přicházející do Polska, a na jejich další odsun do Francie. Když se pak ukázalo, že již není možné dopravit naše vojáky na západ, rozhodli jsme se ve vedení zahraniční akce v Londýně a v Paříži ponechat je v Polsku, zajistit jejich organizování a ve-

dení a připojení je k celkovému zahraničnímu hnutí, jehož jednotu v celé Evropě jsme obzvláště zdůrazňovali. Polská vláda a hlavní štáb o věcech vojenských jednala původně s gen. Ingrem v době jeho průjezdu Polskem a pak zvláště s arm. gen. Prchalou, a proto dne 31. srpna 1939, když gen. Prchala výslovně prohlásil, že se podřizuje ve věcech politických československému zahraničnímu ústředí, byl mnou pověřen vedením našich vojenských věcí v Polsku. Naším politickým představitelem tam zůstal vyslanec dr. Juraj Slávik a po nějakou dobu spolupracoval s gen. Prchalou a jinými našimi vojáky v organizaci našich vojenských jednotek v Polsku.

Při vypuknutí války bylo v bronowickém čs. vojenském táboře asi 1000 našich vojáků. Dekretem prezidenta polské republiky ze dne 3. září 1939 byla zřízena na území Polska „legie Čech a Slováků“. Předtím (29. srpna 1939) byla již velmi valná část našich vojáků – asi 800 – přesunuta do Leszna u Baranowic. Jelikož však polská armáda neměla dostatek výzbroje, příslušníci legie nebyli skoro vyzbrojeni a žádných bojů se na frontě nezúčastnili. Skupina u Leszna 11. září byla přesunuta do prostoru Tarnopolu (do osady Hluboczek Wielki), kde setrvala až do 17. září, kdy zbytky polské armády vedly nerovný boj s Němci západně a severozápadně od Lvova a kdy sovětská vojska byla již na pochodu do východní části Polska.

Velitel skupiny pplk. L. Svoboda se rozhodl přesunouti skupinu k rumunským hranicím, a to se souhlasem gen. Prchaly, který v té době byl u skupiny, ale později souhlas vzhledem k změněné situaci u Lvova odvolal. Bylo však již pozdě, neboť sovětská vojska překročila polsko-sovětskou hranici. Aby se vyhnul Němcům, pplk. Svoboda odbočil se skupinou na východ, překročil řeku Seret a v noci 19. září v Rakově byl sovětskými jednotkami internován s celou skupinou.

Zbytek skupiny, který zůstal v Bronowicích, přesunoval se po cestě valné skupiny, nesetkal se však s ní a 18. září dosáhl Dalatyna, odkud pokračoval pak v pochodu k rumunským hranicím, které 19. září překročil u Kut, aby jeho skupina uprchlíků nastoupila obtížnou cestu plnou utrpení na západ. Tím skončila kapitola čs. vojska v Polsku.

Skupina internovaná v SSSR byla přesunuta přes Husiatin do Kamence Podolského, pak do Vrchovců u Husiatina a odtud pak do Jarmolinců (u Šepetovky), kde byla umístěna po nějaký čas v internačním táboře. Zjara r. 1940 byla skupina přemístěna nejprve do Oranky u Gorkého a odtud pak v červnu do Suzdalů u Vladimíru. Odtud byla pak jedna část příslušníků skupiny na moji žádost v menších skupinách postupně sovětskou vládou z internace uvolňována a odjela přes Turecko a Sýrii k čs. armádě jednak do Francie, jednak doplnila čs. skupinu na Středním východě. Druhá část zůstala v Sovětském svazu, kde jsme ji úmyslně nechávali pro případ, že Sovětský svaz vstoupí do války a dovolí nám na svém území organizovati naše vojenské jednotky.

Ještě před vypuknutím války, jak již bylo uvedeno, francouzská vláda dala souhlas k přijímání čs. vojáků do cizinecké legie. V první řadě měli to býti čs. vojáci, kteří uprchli do Polska a jichž do konce srpna r. 1939 bylo převezeno do Francie přes 1200. Při vstupu do cizinecké legie vojáci museli převzít normální závazek cizineckého legionáře. Jen část aktivních důstojníků byla převzata v důstojnických hodnostech. Život našich vojáků ve francouzské cizinecké legii byl těžký, trpký a plný odříkání. To však nezlomilo pevné odhodlání našich vojáků vyčkat chvíli, vhodnou pro naši národní odvetu.

V měsíci červnu 1939 odjel za hranice přes Polsko div. gen. Sergej Ingr, o něhož jsem žádal, byv upozorněn, že je hotov odjet do ciziny, a jemuž jsem chtěl svěřiti řízení organizace čs. vojska v zahraničí. Přijel přes Polsko do Londýna a po dohodě se mnou v Londýně odjel do Paříže, kde s energií jemu vlastní zahájil činnost.

Dne 2. srpna – měsíc před vypuknutím války – byla v Paříži zřízena voj. odbočka našeho zahraničního ústředí, která se přeměnila později na čs. vojenskou správu.

V dohodě s našimi vojenskými kruhy ve Francii odevzdal náš vyslanec v Paříži dr. Osuský dne 28. srpna 1939 francouzskému ministerstvu zahraničních věcí nótu, obsahující žádost o povolení obnovení československé armády na francouzském území. Po dost obtížném jednání, v němž byla řada sporů i v našich kruzích a do něhož já osobně zasahoval z Londýna přes velvyslance Corbina, došlo dne 2. října 1939 na francouzském ministerstvu zahraničních věcí k podepsání francouzsko-československé vojenské dohody. Francouzské ministerstvo války vycházelo při znovuzřízení československé armády vcelku velmi vstřícně; zřídilo francouzskou vojenskou misi v čele s generálem Faucherem a určilo středisko pro budoucí československé jednotky v Agde v jižní Francii. Obtíže byly rázu politického, vycházely spíše z Quai d'Orsay a byly všeobecně určovány odporem francouzských mnichováků ke mně osobně.

Dne 15. září odjela do Agde první skupina čs. důstojníků, aby provedla přípravu pro přijetí našich vojáků, kteří se krátce nato začali sjížděti v táboře. Byli to jednak naši vojáci z cizinecké legie (asi 70 důstojníků a 550 poddůstojníků a vojinů), jednak dobrovolníci z našich příslušníků, usdlých v různých městech a krajích Francie.

Dne 17. listopadu 1939 byl ustaven Národní výbor československý, který byl vybaven potřebnou pravomocí pro uskutečnění opatření, vyplývajících z francouzsko-československé vojenské dohody, a vyhlásil pak „mobilizaci“ čs. státních příslušníků, žijících na území Francie. Jako ústřední orgán pro vojenské věci byla utvořena v rámci „Národního výboru“ Československá vojenská správa, jíž byl v čelo postaven divizní generál S. Ingr.

Organizace československého vojska ve Francii poté rychle postupovala, takže dne 1. ledna 1940 byla už utvořena první československá divize na území Francie. Jejím prvním velitelem byl ustaven div. gen. Rudolf Viest.¹¹⁰ Dekretem prezidenta francouzské republiky ze dne 1. dubna 1940 bylo pak ještě organizováno u naší armády samostatné československé vojenské soudnictví na území Francie.

Do Agde se brzy začali sjížděti dobrovolníci ze všech koutů světa. Početné byly hromadné transporty našich vojáků z vlasti, kteří různými cestami se dostali do Sýrie a odtud byli dopravováni přes Středozevní moře do Francie. Koncem dubna 1940 naše první divize sestávala z velitelství, 3 pěších pluků (z nichž dva byly kompletní), dělostřeleckého pluku o 3 oddílech, baterie protitankových děl, smíšeného předzvědného oddílu, telegrafního praporu, ženijní roty a příslušných služeb. Dne 9. května 1940 v Arrasu – den před vpádem Němců do Belgie a Holandska – ve výroční den bitvy roty „Nazdar“ u Arrasu v r. 1915 – obdržel náš 1. pěší pluk od obyvatelstva kraje Artois plukovní prapor – první to prapor obnovené československé armády v druhé válce světové.

V době od 6. do 9. června 1940 byl 1. a 2. pěší pluk pod vedením pluk. Kratochvíla a pluk. Satorieho společně s velitelstvím div. pěchoty přemístěn z prostoru Agde do výcvikového tábora v prostoru Montigay poblíže Troyes, aby dokončily taktický výcvik ve větších jednotkách a polní střelbu. Rychle se měnící a vážná situace na

110 Při prvních jednáních v Londýně v srpnu r. 1939 s gen. Ingresem jsme se dohodli, že by gen. Ingr vedl vojenskou správu v rámci politického vedení a gen. Prchala by byl velitelem divize. Gen. Viest by byl v tom případě zůstal v politickém vedení pařížském. Žádal jsem tudíž, aby gen. Prchala z Varšavy přijel na západ ke mně do Londýna. Počítal jsem sice s určitostí, že válka začne v Polsku, ale byl jsem přesvědčen, že Polsko bude rychle přemoženo, že naši vojáci budou musit ustoupit do Ruska, a chtěl jsem mítí tudíž všechny vyšší důstojníky včas na západě. Gen. Prchala slíbil, že přijede, ale do Londýna nepřišel.

frontě, vytvořená rychlým postupem Němců na Paříž a na Marnu, zkrátila však pobyt pluků ve výcvikovém táboře. Už dne 10. června byl pěší pluk 2. dán k dispozici 7. armádě a přesunut 11. června přes Coulommiers, aby chránil přechody přes řeku Marnu mezi Cureq a la Ferté-sour-Jouarre ve svazu 239. franc. divize. Dne 12. června pluk upravuje obsazená obranná postavení a již k večeru dochází k prvnímu boji s Němci. Pluk se drží po celý den na místě a veškeré pokusy nepřítel proniknouti jsou odraženy.

Také pěší pluk 1. byl dán 11. června k dispozici franc. 4. mechanizované divizi, aby v jejím svazu zaujal obranné postavení na říčce Grand Morin u Coulommiers. Později byl 1. pluk přidělen k francouzské 23. divizi, v jejímž svazu zůstal až po ukončení válečných operací. Boje s Němci zahájil dne 13. června a držel se stejně jako 2. pluk bezvadně.¹¹¹

111 Další bojová činnost obou našich pluků se vyvinulo takto:

K večeru dne 13. června 1940 dostaly oba pluky rozkaz k ústupu. Dne 14. června pěší pluk 2. byl poslán na Grand Morin do prostoru Le Bertrand, ale za přesunu byl rozkaz pozměněn. Pluk pokračoval v pochodu přes La Celle-Sur-Morin až na Rozay en Brie, kde měl zaujmouti obranu na západ od tohoto místa. Pěší pluk 1. ustoupil do obranného postavení na východ od tohoto městečka, takže oba pluky byly v těsném sousedství. K večeru téhož dne obdržely pluky rozkaz, aby ustoupily za Seinou, kde 1. pluk měl zaujmouti obranu u městečka Montreau, 2. pluk pak západně od Champagne s. Seine.

Pěší pluk 1. časně ráno 15. června přešel Seinou, až za 1. prapor, kterému před příchodem k Seině francouzští ženisté zničili most. Prapor se však odpoledne přepravil přes řeku na nouzových plavidlech a připojil se k pluku, který mezitím zaujal obranné postavení. Toto postavení však nehájil, neboť Němci 14. června obsadili Paříž a ovládli přechody přes Seinou. S nastávajícím soumrakem pluk jako jeden z posledních odešel od Seiny a byl převezen vlaky do Glen na Loire, aby zaujal obranné postavení východně silnice Gien-Argent.

Pěší pluk 2. při ústupu od říčky Morin nebyl na Seině vůbec zastaven a pokračoval v pochodu na nádraží do Montigny s. Loing, odkud byl poslán do Gien k obraně Loiry asi 10 km západně tohoto místa mezi La Ronce a Les Bardolets. V této situaci navštívil na frontě oba pluky div. gen. Faucher. Gen. Ingr s uznáním se vyslovil o bojovém duchu a činnosti pluků a udělil jim pochvalu.

Pěší pluk 1., který původně měl být v oboustranném svazu, na západě s plukem 23. divize, na východě s jednotkami 8. francouzské divize, změnou situace byl nucen 17. června změnit svoji sestavu, aby chránil východní křídlo obranné sestavy. K večeru téhož dne Němci vnikli však do Gien a překročili Loiru východně od křídla pluku. Na úsvitě 18. června byl pak zahájen boj na celé loirské frontě. Nepřítel se zmocnil nedostatečně zničeného mostu v Gien, přišel na jižní břeh řeky a tlačil k jihu francouzské jednotky. Německé pokusy o útok proti našemu 1. pluku se zhroutily v jeho palbě. V odpoledních hodinách téhož dne se situace stala neudržitelnou. Pluk se sice houževnatě bránil na místě, byl však postupujícím nepřítelem na obou bocích obchvácen. Nebezpečí se zvýšilo k večeru, když Němci podnikli většími silami útok od jeho východního boku. Pluk v té době dostal rozkaz k ústupu, ale vytrval až do soumraku, odrazil předtím znovu nepřátelský útok, a pak beze ztrát v pořádku ustoupil pod ochranou našich zajišťovacích částí, které rovněž svůj úkol úspěšně splnily a druhý den se připojily k pluku.

Pěší pluk 2. v té době v poměrném klidu se připravil k obraně. Dne 18. června po poledni se objevily přední vojenské části nepřítele. Navázal se boj, který naši vojáci vydrželi, ale krátce nato pluk dostal rozkaz k ústupu. K večeru zahájili tudíž naši ústup za silné nepřátelské palby pod ochranou zajišťovacích částí přes Argent-Villeneuve do prostoru Sousmes, nejdříve k obraně řeky Sauldre a pak za řeku Indre.

Pěší pluk 1. byl přesunut do prostoru Guépins u la Chapelle d'Angillon, kde měl zaujmout obranu u osady Présley. Jelikož Němci byli v patách ustupujícím francouzským jednotkám, pluk, sotvaže zaujal obrannou sestavu, obdržel rozkaz pokračovati v ústupu za řeku Char. Dne 20. června byl pak pěší pluk 1. odsunut do prostoru St. Pierre a odtud dále do Châteauroux. Pěší pluk 4. se shromáždil u Thénioux na jižním břehu řeky Cher a ustupoval pak přes Levroux-Villedieu sur Indre do Chozan Chrétien. Dne 21. června pěší pluk 1. zaujal přechodně obranu u Lionne na silnici z Châteauroux do Argenton; k večeru pak ustupoval na St. Martin. Pěší pluk 2. byl přesunut přes Ciron do Bélâbre. Dne 22. června pěší pluk 1. po celý den byl v druhém sledu obranného postavení v prostoru St. Benoît-Bélâbre. Večer byl přesunut do prostoru St. Junien, kde obdržel rozkaz k přesunu do Nontron a dalšímu odsunu vlakem na jih. Tentýž rozkaz dostal pak pěší pluk 2. po příchodu do prostoru St. Hilaire.

Tím končila bojová činnost našich pluků na francouzské frontě. Byla dobrá, ale plná strádání a duševního utrpení. Naši vojáci přišli na frontu už ve chvíli plného ústupu a nezadržitelné porážky. Viděli už také postupný rozklad francouzské armády a pád Francie. Svůj úkol a své povinnosti vykonali však až do konce.

Oba pluky naší první divize, přestože byly nasazeny do bojů nedostatečně připravené a vyzbrojené a v nejkritičtějších údobí ústupových bojů poražené armády francouzské, čestně splnily svoji povinnost a skvěle obhájily jméno československého vojska. O tom svědčí pochvalné uznání francouzských velitelů, jimž pluky byly přiděleny. Za bojovou činnost obdrželi příslušníci pěších pluků 32 franc. válečných křížů, 85 čs. vál. křížů 1939 a 162 čs. medailí Za chrabrost. Ztráty pluků byly značné, většinou však na nevěstných.¹¹²

Československá vojenská správa s francouzskou vojenskou misí opustila zároveň s francouzským ministerstvem války Paříž dne 10. června a přemístila se do městečka Romorantin poblíže Tours – Blois, odeslavši již předtím písemnosti a část personálu do Béziers. V té době byl velitelem 1. čs. divize ustanoven brig. generál B. Miroslav, důstojník bezvadný, příkladně svědomitý a vlastenecký. Jelikož francouzské vládní úřady chystaly další odsun do Bordeaux, byl odeslán i ostatní personál do Béziers. Náčelník československé vojenské správy div. gen. Ingr odjel k jednotkám na frontu.

Současně vyvrcholila celá tragédie Francie. Dne 16. června podala francouzská vláda demisi a maršál Pétain byl pověřen sestavením nové vlády. A už dne 17. června oznámil nový předseda vlády, že „požádal protivníka o sdělení podmínek příměří“. To byl konec činnosti našeho vojska ve Francii.

Bylo třeba učiniti opatření, aby byl umožněn odchod našich vojenských jednotek z Francie. Div. gen. Ingr s gen. Faucherem od 18. června jednali s francouzskou vládou a ministerstvem války

112 Skupina telegrafního praporu a ženijní roty byla odeslána do přífrontového pásma s pěšími pluky. Část telegrafního praporu byla dána k dispozici čs. veliteli div. pěchoty, který byl s pluky na frontě. Jedna četa ženijní roty prováděla destrukční práce podle rozkazů francouzského velitelství. Zbytek skupiny nebyl zasazen a byl přesunut do Thouars. Po uzavření příměří byl usměrněn do Bordeaux, odkud byl převezen do Velké Británie.

a hlavním velitelstvím o odsunu naší divize z Francie. V nastalém chaosu jednání jen zvolna postupovalo. Pověděl jsem již v dřívějších kapitolách vše o svém jednání s anglickými úřady o záchranu a převoz našich jednotek do Anglie. Po obtížných jednáních jak s francouzskou vládou, tak v Londýně, kde věci jinak šly snáze, podařilo se obstarat potřebné lodi. Zároveň bylo některými našimi vojenskými úřady rozhodnuto, že do Anglie odjedou jen ti, kteří chtějí dobrovolně pokračovat v boji. Ostatní byli odesláni k demobilizaci do Agde. Dostalo se tak do Anglie jen o něco více než polovina naší divize z Francie.

Dne 22. června získány dvě francouzské lodi v přístavu Sôte a započalo se s nalodováním. Situace se však změnila pod vlivem jednání o příměří. Nebylo již jisté, zda bude dovoleno francouzským lodím vyplouti. Situace byla zachráněna lodmi britskými. První transport odjel ze Sôte 24. června a pak postupně týž den byly odvezeny ostatní jednotky z prostoru Béziers. V Sôte zůstal jen div. generál Ingr s užším štábem, aby vyčkal pluků z fronty a převedl do Anglie to poslední, co bylo možno zachránit.

Pěší pluky, které přicházely přímo z fronty, byly v té době shromážděny v Nontron, aby byly přesunuty vlakem na jih Francie. Po dlouhém, bezvýsledném jednání s hlavním velitelstvím a francouzskou admirálitou naděje na odsun těchto zbývajících našich jednotek z Francie skoro nebylo. Přesto nakonec po rozčilujícím jednání s francouzskými úřady a s Londýnem se dne 27. června 1940 podařilo oba naše pluky z fronty nalodit a odjet do Anglie. Byl nejvyšší čas – německá armáda se blížila Marseilli.

Oba naše lodní transporty bez nehod po několikátýdenní plavbě Středozemním mořem, Gibraltarskou úžinou a Atlantickým oceánem připluly k břehům Velké Británie v první polovině července.

Zbytky první československé divize z Francie byly shromážděny v první polovině července 1940 v táboře Cholmondeley u Chesteru,

kde byly během měsíce srpna 1940 přeorganizovány na československou smíšenou brigádu podle organizace britské armády. Velitelem brigády zůstal generál Miroslav.¹¹³

Navštívil jsem ji hned 25. července; byla v nedobré mravní i fyzické kondici a bylo na ní vidět, že byla součástí armády poražené a bojovala boje ústupové. Zotavovala se v britském prostředí jen pozvolna a ne bez vnitřních krizí.

Po uznání naší prozatímní vlády vládou britskou v červenci 1940 byla naše vojenská správa přeorganizována na ministerstvo národní obrany se sídlem v Londýně a v čele s div. generálem Ingrem jako ministrem národní obrany a státním ministrem div. generálem Rud. Viestem.

V říjnu 1940 jednotky brigády, zatím přejmenované na čs. samostatnou brigádu, byly přesunuty do prostoru Leamington, kde dokončily organizaci, byly vyzbrojeny a zahájily systematický výcvik a tvořily zálohu vyššího velitelství, jemuž byla svěřena obrana britských ostrovů. Bylo zřízeno náhradní těleso pro brigádu, organizovány příslušné vojenské polní soudy a utvořen Oddíl stráže prezidenta republiky. V rámci zdravotní služby byla zřízena v r. 1941 jednak československá vojenská nemocnice ve Warwicku s odbočkou ve Stratford on Avon, jednak vojenská ozdravovna ve Windsoru.

V první polovině května 1942 byla naše samostatná brigáda dána k dispozici britskému velitelství jižního pobřeží, přidělena 8. britskému sboru a pověřena přímou obranou pobřežního úseku v prostoru oboustranně Seatonu. Dne 20. srpna 1942 byla přemístěna do oblasti velitelství východního pobřeží a ve svazku 54. britské divize byla jí svěřena obrana pobřežního úseku obou-

113 Sestávala z velitelství brigády, smíšeného předzvědného oddílu, dvou pěších praporů, dělostřeleckého oddílu, později pluku, baterie kanónů proti útočné vozbě, brigádní kulometné roty, ženijní roty, brig. telegrafní čety, brigádní kulometné čety proti letadlům a příslušných služeb.

stranně města Lowestoft¹¹⁴ a později pobřežního úseku u města Harwiche.

Koncem roku 1942 zahájilo naše ministerstvo národní obrany jednání s britským ministerstvem války o reorganizaci samostatné brigády na brigádu tankovou a o přesun československých jednotek ze Středního východu do Velké Británie, abychom tak své vojenské síly v Anglii početně zvýšili a sjednotili je v jednu kompaktnější vojenskou organizovanou jednotku. Britský imperiální hlavní štáb dal k tomu souhlas, a tak dne 12. srpna 1943 vylodila se československá vojenská jednotka ze Středního východu v Liverpoolu a byla sjednocena s naší brigádou z Francie, která pak byla přejmenována na Československou samostatnou obrněnou brigádu.¹¹⁵

Pád Francie zastihl v Bejrútu v Sýrii část našich vojáků, kteří již nemohli býti převezeni do Francie, kteří však byli odhodláni pokračovati v boji proti Němcům. Dali se k dispozici Angličanům a byli umístěni v táboře As Sumeiriya sev. od Haify, u starého římského akvaduktu, při silnici, kudy kdysi táhl Alexandr Velký a křížácká vojska. Později byli přemístěni do tábora v Gedera poblíž Tel Avivu.

Po dohodě ministerstva národní obrany s britským War Office bylo rozhodnuto, že z těchto československých příslušníků bude utvořena na Středním východě samostatná vojenská jednotka.

114 Od 15. ledna 1943 byl ustanoven velitelem pěchoty Jan Kratochvíl a dosavadní velitel brig. gen. Bohuš Miroslav byl ustanoven náčelníkem nově zřízeného Štábu pro vybudování branné moci, který byl pověřen přípravami pro návrat zahraniční armády do vlasti a pro vybudování nové branné moci po návratu. Plk. Kratochvíla vystřídal v březnu 1943 gen. Alois Liška, když byl Kratochvíl povýšen a poslán jako velitel našich vojenských jednotek v Sovětském svazu.

115 Tato obrněná brigáda sestává z velitelství brigády, motorizovaného předzvědného oddílu (M. P. O.), motorizovaného praporu (M. P.), dvou tankových praporů, dělostřeleckého pluku o dvou oddílech, oddílu kanonů proti útočné vozbě (K. P. U. V.), protiletadlové baterie (B. O. P. L.), ženijní, spojovací roty, dopravního oddílu, příslušných dílen a služeb.

Zároveň byla zřízena v Jeruzalémě československá vojenská mise s div. generálem Ondřejem Gakom, který byl pověřen organizací této jednotky. Počty jednotky byly postupně doplněny jednak příchodem československých vojáků, příšlých ze Sovětského svazu, jednak našimi dobrovolníky z Palestiny, Íránu apod. Na zimu byla jednotka přemístěna do zimního tábora v Jerichu v údolí řeky Jordánu a pak do Egypta do Sidi Bishru, na okraj pouště mezi Alexandrií a Abukirem. V Palestině zůstala jen čs. vojenská mise. Později určen jednotce tábor v Agami, kde počty jednotky vzrostly asi na 1270 osob. Z tohoto počtu byl utvořen pěší prapor 11. a zbytek ponechán ve výcvikovém středisku.

V květnu r. 1940 odjel tento československý pěší prapor 11. jen ve svazku 23. britské brigády, do západní pouště, kde je pověřen úkoly na záložním postavení a ochranou letiště. Později byl přesunut do prostoru Mordjayoun (Jdeide) v Sýrii, kde se účastnil vojenského tažení k dobytí Sýrie ve svazku 6. britské divize. V dalším se prapor zúčastnil tažení na Bejrút, přičemž zajišťoval východní bok postupující armády gen. Wilsona.

Po kapitulaci Sýrie a po příměří postoupil prapor s okupační armádou na sever do prostoru Aleppo (stanoviště velitelství – S. V. praporu), kde střežil 3 rotami severní hranice Sýrie od Středozemního moře až k Eufratu, máje přitom jednu rotu v Palmyre. Po splnění tohoto úkolu byl prapor přesunut zpět nejdříve do Palestiny, pak odeslán do Alexandrie a konečně do obleženého Tobruku Rommelovými vojsky, kde byl včleněn společně s polskou brigádou Karpatských střelců do britské divize. Praporu, který zaujal svá postavení dne 22. října 1941, byl svěřen úsek na západní straně tobrucké pevnosti ve vnějším pásmu hlavního postavení v šířce asi 5 km oboustranně silnice na Dernu.

Dne 10. prosince 1941 byl Tobruk osvobozen a část praporu se zúčastnila pronásledování ustupujícího nepřítele. Část praporu zůstala pak posádkou v Tobruku, část postupovala s vítězí britskou

armádou přes Mochili – Gerrari – Maus – Antelat do Benghází. Od konce prosince 1941 prapor rozmístěn v okolí Tobruku, kde konal strážní službu. Za bojovou činnost v Tobruku a v západní poušti obdržel prapor pochvalu od velitele 8. britské armády gen. Ritchie a britského velitele na Středním východě gen. Auchinlecka.

V dubnu 1942 byl náš pěší prapor 11. po šestiměsíčním pobytu v západní poušti přesunut do tábora poblíže Haify, kde byl dne 24. května 1942 přeorganizován na lehký protiletadlový pluk 200. o 3 oddílech. V té době navštívil jednotky na Středním východě ministr národní obrany div. generál Ingr a odevzdal mu plukovní prapor.

Při britském ústupu za Rommelovy ofenzivy do Egypta byly dva oddíly pluku poslány do pole. Zároveň bylo použito i československého výcvikového střediska k obraně důležitého úseku a později k obraně letiště.

Koncem prosince 1942 byl československý lehký protiletadlový děl. pluk odeslán po krátkém odpočinku opět na frontu a pověřen protiletadlovou obranou Tobruku. Za bojovou činnost byli příslušníci praporu vyznamenáni 53 Čs. válečnými kříži 1939, 24 čs. medailemi Za chrabrost a 6 britskými vyznamenáními. Dne 1. března 1943 byl velitel pluku plk. pěch. Karel Klapálek ustanoven operačním velitelem celé protiletadlové obrany Tobruku. Toto ustanovení znamenalo ocenění a uznání práce a dobrých výsledků čs. jednotky na Středním východě.

Ve dnech 3. a 4. července 1943 se přesunula celá naše jednotka z Blízkého východu do Port Towfik, nalodivši se na loď Mauretania, plavila se přes Rudé moře, Indický oceán, Madagaskar, Kapské Město, Sierru Leone a oceán Atlantický, dorazivši do Liverpoolu 12. srpna 1943.

Koncem srpna 1943 byly jednotky ze Středního východu, jak už bylo pověděno, sloučeny s československou samostatnou brigádou a rozděleny do nově se tvořivších jednotek Čs. samostatné obrněné brigády.

Náš stálý přátelský poměr k Sovětskému svazu urychlil po vypuknutí války německo-sovětské (22. června 1941) jednání o uznání naší vlády v zahraničí a už dne 18. července 1941 byla podepsána Janem Masarykem s vyslancem Majským československo-sovětská spojenecká dohoda, která mezi jinými předvíдалa vytvoření čs. vojenských jednotek na území sovětském. Po dohodě s vládou Sovětského svazu byla dnem 2. srpna 1941 utvořena v Moskvě „Československá vojenská mise“ pro styk a jednání se sovětskými vojenskými úřady, pro řízení našich vojenských věcí a organizaci československých jednotek na sovětském území. Šéfem mise byl ustanoven plk. gšt. Heliodor Píka.

Dne 27. září 1941 byla v Moskvě podepsána zvláštní československo-sovětská vojenská úmluva. Podle ní československé jednotky organizované na území sovětském jsou součástí jednotné branné moci suverénní Československé republiky, jejímiž částmi jsou také naše vojenské jednotky ve Velké Británii. Ve věcech operativních jsou podřízeny sovětskému vrchnímu velitelství, ve věcech organizačních a osobních, které musí býti řešeny po vzájemné dohodě, hlavnímu veliteli československých branných sil, kterým byl gen. Ingr. Velitele československých jednotek v Rusku ustanovuje hlavní velitel našich branných sil po dohodě s vládou Sovětského svazu. Příslušníci jednotek podléhající čs. předpisům a zákonům přísahají Československé republice. Organizace jednotek odpovídá podle možností organizaci československých jednotek na území Velké Británie. Prapory, výsostní a hodnostní odznaky jsou československé. Úmluva dále upravuje otázky jurisdikce, otázky doplňování jednotek a věci materiální a finanční.

Základem našich jednotek v Sovětském svazu byl zbytek skupiny pplk. Svobody, která byla v září 1939 po obsazení východní části Polska sovětskými vojsky internována a z níž větší část byla postupně uvolněna pro čs. jednotky ve Francii, resp. ve Velké Británii a na Středním východě. Podle československo-sovětské vojenské

úmluvy ze dne 27. září 1941 byla suzdalská skupina Svobodova postupně doplněna nábořem československých státních příslušníků, žijících na území Sovětského svazu. Koncem roku 1941 sovětské vojenské úřady určily za posádkové středisko nově se tvořivší jednotce město Buzuluk v oblasti kujbyševské ve východní části evropského Ruska. Omezené počty jednotky dovolily však utvořit jen samostatný pěší prapor a ze zbytku utvořen náhradní oddíl. Při organizaci jednotky bylo použito také žen v počtu asi 30 pro službu zdravotnickou a pomocnou.

Koncem června a začátkem července 1942 navštívil jednotky ministr národní obrany div. gen. Ingr, který s uznáním a pochvalou se vyslovil o jejich stavu, kázni a duchu. Dnem 1. srpna 1942 byl pak pplk. Svoboda ustanoven zatímním velitelem těchto jednotek. Svým vystupováním, chováním a pracemi, které prováděli v létě na kolektivních hospodářstvích, získali si naši vojáci velké sympatie místního obyvatelstva. Pplk. Svoboda za zásluhy, které si získal jako velitel, byl povýšen dnem 1. září 1942 na plukovníka pěchoty. Koncem roku uvolnila sovětská vláda všechny Podkarpatské Rusy – československé státní příslušníky, kteří byli na území Svazu internováni pro ilegální přechod maďarsko-sovětských hranic – pro nábor do československé vojenské jednotky v Sovětském svazu. Zároveň bylo rozhodnuto, že bude postaven pěší pluk a náhradní těleso.

Po dohodě se sovětskou vládou zřídil ministr národní obrany vyhláškou ze dne 19. září 1942 oblast polních soudů pro československé jednotky v Sovětském svazu.

Začátkem prosince 1942 bylo stanoveno, že pěší prapor bude odeslán na frontu. Odjel hned do frontového pásma, kde měl dokončit výcvik ve spolupráci s druhými zbraněmi a ve větších jednotkách. Před odjezdem byl mu odevzdán plukovní prapor. Už začátkem března r. 1943 byl náš pěší prapor přesunut do prostoru vesnice Sokolova. Dne 8. března 1943 podnikli Němci prudký útok tanky na postavení praporu. Prapor vydržel německý nápor, uhájil

přidělený úsek, zničil 19 nepřátelských tanků a pobil 400 Němců. V boji zvláště se vyznamenala 1. rota, která přes prudký nápor Němců udržela svá postavení. V boji padl hrdinskou smrtí velitel npor. Jaroš. A už hned dne 9. března prapor společně se sovětskými jednotkami účastnil se protiútoků na německá postavení.

Za příkladnou statečnost, s jakou jednotka splnila svůj bojový úkol, dostalo se jí uznání gen. Golikova, velitele fronty. Vrchní velitelství Rudé armády vyslovilo se velmi pochvalně o bojové činnosti praporu a zhodnotilo boj naší jednotky takto:

Československá polní jednotka, zejména 1. rota, bojovala hrdinně. Důstojnický sbor je bezvadný a na vysoké technicko-vojenské úrovni. Polní jednotka prokázala mužnost, hrdinství a oddanost ke své vojenské povinnosti.

Podle hlášení plk. Svobody v boji padlo na 112 důstojníků a vojáků (3 důstojníci, z nich 2 velitelé rot, 4 rotmistři a 105 poddůstojníků a vojínů) a zraněno 104 důstojníci a vojíni.¹¹⁶

Po dohodě se sovětskými vojenskými úřady začátkem června 1943 byla provedena reorganizace našich jednotek v Rusku a ministr národní obrany rozkazem ze dne 4. června přeměnil naše

116 Bojové výkony československé jednotky byly oceněny vrchním vojenským vedením sovětské armády a vlády, které udělilo celou řadu vyznamenání příslušníkům jednotky, a to:

titul „Hrdiny Sovětského svazu“ npor. Otakaru Jarošovi

Řád „Lenina“ veliteli jednotky plk. L. Svobodovi

Řád „rudého praporu“ 15 osobám

Řád „vlastenecké války“ I. třídy 1 osobě

Řád „vlastenecké války“ II. třídy 20 osobám

Řád „rudé hvězdy“ 22 osobám

medaili Za odvalu 26 osobám

medaili Za bojové zásluhy 1 osobě

Mezi vyznamenanými je též 8 žen. Stejného ocenění za jejich vojenské činy v bojích v prostoru charkovském dostalo se našim vojákům ze strany naší; byli vyznamenáni čtými [Čs.] válečnými kříži 1939 a medailemi Za chrabrost.

jednotky na sovětském území v 1. československou samostatnou brigádu, s náhradním praporem. Na návrh ministra národní obrany jmenoval jsem velitelem všech našich jednotek v Sovětském svazu generála Jana Kratochvíla a velitelem 1. čs. samostatné brigády plk. Ludvíka Svobodu.

V měsíci červnu 1943 jsme požádali sovětskou vládu o propuštění našich státních příslušníků české a slovenské národnosti, kteří sloužili v německé a slovenské armádě, ze zajateckých táborů, pokud by se přihlásili do naší armády. Sovětská vláda žádost o osvobození českých a slovenských zajatců vyřídila hned kladně. První kontingent Slováků v počtu asi 200 osob ze zajatců byl odeslán k náhradnímu praporu začátkem července. Pro nedostatek důstojníků z našich jednotek v Rusku byli k nim přiděleni za souhlasu sovětské vlády naši čelní důstojníci jak ze Středního východu, tak přímo z Velké Británie.

Dne 30. září 1943 odjela brigáda na frontu do nových bojů.

2.9.2 Naše letectvo v druhé válce světové

Vzrůstající význam letectva jak po stránce obchodně-dopravní, tak po stránce vojenské byl u nás před druhou světovou válkou správně hodnocen a letectvu se dostávalo plné podpory i z parlamentu, i z příslušných vládních kruhů. Naše veřejnost byla dobře vedenou propagandou plně získána pro letectví a heslo „NÁŠ VZDUCH – NAŠE MOŘE“ stávalo se pro nás skutečností.

Po stránce technické vzrostl počet továren vyrábějících letouny na sedm, vedle tří továren vyrábějících letecké motory a mnohých dalších, vyrábějících letecké přístroje a leteckou výstroj. Početní stavy československého vojenského letectva byly rychle zvyšovány. Před Mnichovem a až do 15. března 1939 mělo naše letectvo asi 56 letek a počet leteckého výkonného personálu přesahoval

2500 osob. Byla pocitována nutnost mít co největší kádr vycvičených pilotů: uspořádána akce „1000 pilotů“ a bylo velmi popularizováno plachtění Masarykovou leteckou ligou. Byla založena řada aeroklubů, vybavených dobrými školními a sportovními letouny. Naše sportovní letectvo bylo světoznámé a při mezinárodních závodech získalo vždy čestná místa.

Obchodní letecká doprava byla stále rozšiřována a kromě vnitřních leteckých linek bylo zřízeno pravidelné letecké spojení s Londýnem, Moskvou, Paříží, Římem, Bruselům, Amsterdamem, Varšavou, Bukurešťi a Sušakem¹¹⁷. K ochraně výsostných práv státu ve vzduchu, udržování pořádku a bezpečnosti v civ. létání bylo po vzoru jiných – letecky vyspělých států – v r. 1935 založeno četnické letectvo a 14 četnických leteckých hlídek bylo vybaveno potřebným leteckým materiálem a personálem.

V roce 1938 byla naší vládou smluvna – v očekávání blízké války – dohoda o francouzské a sovětské pomoci letecké. S vládou sovětskou byla dohodnuta spolupráce a větší dodávka bombardovacích letounů. V práci na vybavení zcela moderních letišť se v letech 1937 a 1938 horečně pokračovalo a před Mnichovem byly skončeny všechny přípravy, aby počet našich letišť odpovídal poměrně počtu aerodromů, jimiž disponovalo Německo nebo Francie. Sám jsem se této práci v rámci své kompetence vojenské osobně usilovně účastňoval.

Po přepadení a obsazení naší republiky Němci byla československá branná moc postupně likvidována. Pozornost Němců byla obrácena zvláště k našemu leteckému personálu se zřejmou snahou využití jich nějakým výhodným způsobem pro Německo. Říšský ministr letectva Göring, který znal výbornou kvalitu našich výkonných letců, hodlal jich využití aspoň pro leteckou dopravu a jiné letecké služby. Konaly se „odvody“ našich letců a některým, kteří se zdáli „spolehliví“, byly svěřeny Němci nám ukradené letouny k přepravení do Německa.

117 Město na jihu dnešního Slovinska. *Pozn. red.*

Výsledek akce byl pro Němce žalostný: mnohé letouny při prvních přeletech prostě zmizely a přistály v Polsku a Sovětském svazu. Jiné při startu a přistání byly tak poškozeny, že byly neschopné letu. Po těchto nepodařených pokusech a zkušenostech upustilo říšské ministerstvo letectví definitivně od myšlenky použití naše letce na podporu svého válečného stroje.

Mezi prvními, kdo v r. 1939 odcházeli za hranice, aby se účastnili příštích bojů za osvobození vlasti, byli naši letci. Příslušníci československého letectva začali se po březnu 1939 seskupovati v tajných organizacích, které se staraly o jejich ilegální dopravu do ciziny. Až do vypuknutí německo-polské války přecházela většina našich odcházejících letců ilegálně polsko-české hranice. Někteří z letců přihlásili se do polského letectva a účastnili se hned bojů v Polsku proti Němcům, většina však směřovala přímo do Francie, která jim ještě před vypuknutím války umožnila – ovšem za velmi těžkých podmínek – vstup do cizinecké legie. Závazek sloužiti v cizinecké legii podepsalo asi 430 našich letců, z nich asi 140 důstojníků, kteří byli většinou přijati jako četaři. Po vypuknutí války byli postupně odesíláni na různé francouzské letecké báze k přecvičení. Ale i po vyhlášení války museli letci nejdříve podepsati závazek do cizinecké legie a dlouho to trvalo, nežli byli závazku zproštěni.

Přecvičování našich letců po vyhlášení války na francouzských leteckých bázích postupovalo poměrně dobře u stíhačů, hůře však u bombardérů, patrně pro nedostatek cvičných letounů. Po přecvičení byli naši stíhači přidělováni od listopadu 1939 po 2–6 k jednotlivým perutím, bombardéři od května 1940. Celkem se účastnilo bojů ve Francii asi 210–240 příslušníků našeho letectva, kteří svou odvahou, odhodláním a praktickou činností nejenže čestně obhájili dobré jméno československého vojska a letectva, ale získali obdiv a uznání všech svých francouzských představených.

Podle vojenské dohody z 2. října 1939 mělo být započato s organizací československého letectva, jakmile k tomu budou vhodné pod-

mínky. Technické a zvláště politické důvody však tomu zabraňovaly a teprve koncem května 1940 byla podepsána československo-francouzská dohoda o zřízení československých letek. Stíhací českoslovenští piloti byli zařazeni převážně do „21e Groupe de Chasse“. Mezi úspěšnými piloty proslulé letky „LA CIGALE“ byla převážná část českých pilotů. Nově přicházející stíhací a bombardovací piloti byli soustředováni do letecké skupiny v Agde v jižní Francii. Část této skupiny byla v květnu 1940 odeslána k výcviku do Bordeaux.

Skupina našich letců, kteří bojovali proti Němcům společně s polskými letci, zčásti překročila sovětské hranice, kde byla internována, zčásti se dostala do Francie dlouhou, někdy nebezpečnou cestou Rumunskem, přes Balkán, do Sýrie a sev. Afriky.¹¹⁸ Jinak po okupaci Polska Německem unikali letci jednotlivě i ve skupinách klikatou a často nebezpečnou cestou – většinou přes Slovensko, Maďarsko a na Balkán a Blízký východ – do Francie. Značná část jich musela projít žaláři, zvláště v Maďarsku.

Ve Francii ukázala se poprvé vysoká hodnota našich letců. Během pouhých dvou měsíců, května a června 1940, sestřelili jednotlivě nebo ve skupinách 158 letadel. Za své bojové výkony obdrželi naši letci řadu francouzských vyznamenání: 70 letců Fran. válečný kříž, 7 letců „Legion d’Honneur“, 5 letců „Médaille Militaire“. Československá vyznamenání obdrželo 93 našich letců (75 letců obdrželo Čs. válečný kříž 1939 a 18 letců obdrželo čs. medaili Za chrabrost).¹¹⁹

Po zhroucení se Francie v červnu 1940 dostali se naši letci postupně do Anglie způsobem, který byl výše vylíčen. Z francouzských přístavů byla evakuována větší část československých letců, kteří byli na leteckých bázích ve výcviku, a ti, kteří čekali v Agde na za-

118 Z nich bylo 55 našich letců vyznamenáno Polským válečným křížem.

119 Naše ztráty ve Francii v poměru k dosaženým výsledkům byly malé: ze 123 našich pilotů, kteří byli zasazeni do boje, celkem 19 zahynulo v operacích nebo v aktivní letecké službě, dalších 9 zůstalo neznámé.

řazení do letectva. Některé polní letecké jednotky do severní Afriky, kde byly shromážděny a odeslány do Anglie, a asi 60 našich letců, uvolněných z Ruska, přibýlo do Anglie později (v říjnu 1940). Vcelku dostalo se do Anglie přibližně asi 1000 osob z našeho leteckého personálu.

Stejně jako ve věci armády pozemní začalo se okamžitě jednat s britskými leteckými činiteli – jakož i s Foreign Office, aby byla dohodnuta úmluva, dle níž by naše letectvo bylo jako zvláštní složka zařazeno do skvělého letectva britského. Stalo se tak úmluvou ze dne 25. října 1940.

V prvním článku úmluvy je stanoveno, že příslušníci československého letectva budou organizováni v československé jednotky, přidělené do britského královského letectva. Tyto jednotky, ačkoli jsou organizovány jako součást britského letectva jen z důvodů praktické vhodnosti, jsou uznávány jako jednotky československého letectva, které je zároveň integrální součástí československé branné moci ve Velké Británii.

Hned po příchodu našich letců do Anglie a jejich vedoucích činitelů generála Slezáka a Janouška bylo se mnou dohodnuto praktické vybudování našich prvních leteckých perutí. Bitva o Velkou Británii už začala a vláda britská potřebovala každého jednotlivého letce k obraně proti možné německé invazi na anglické ostrovy. Už dne 12. července 1940 byla založena první československá stíhací peruč „310“. Stalo se tak v době rekordně krátké. A po velmi krátkém výcviku dostalo se této peruti cti bojovati ve slavné „BATTLE OF BRITAIN“. Peruč byla „operační“, tj. uznána za schopnou bojových letů, od 17. srpna 1940.

Od té doby byla peruč skoro každodenně, často i několikrát v jednom dni zasazována do bojů nad jihovýchodním pobřežím Anglie a nad Londýnem. Těžké letecké bitvy svádělo tehdy mnoho set německých stíhacích a bombardovacích letounů v obrovských sevřených formacích proti početně sice slabším, ale morálně i le-

tecky vyspělejšími skupinám anglických stíhacích letounů, mezi kterými byla také naše 310. stíhací peruč. Zuřivé souboje celých skupin i jednotlivců odehrávaly se od 10 000 m až zcela nízko nad zemí.¹²⁰

Brzy nato bylo přistoupeno k vytvoření dalších našich leteckých jednotek. Dne 5. září 1940 byla založena naše 312. stíhací peruč a dne 10. května 1941 313. československá stíhací peruč. Obě stíhací peručě účastnily se náletů do obsazené Francie, doprovodu bombardérů, náletů na lodě atd. V únoru 1942 účastnila se 313. stíhací peruč pronásledování německých křižníků Gneisenau, Scharnhorst a Prinz Eugen. Dne 19. srpna 1942 účastnily se 310. a 312. stíhací peruč nájezdu na Dieppe. Českoslovenští letci měli tu opět značné letecké úspěchy, postřelivše a poškodivše řadu nepřátelských letounů.

Velmi dobře osvědčila se také československá noční stíhací letka, utvořená v rámci britské peruti. Zvláště jsou tu známé výkony por. letectva v záloze Karla Kuttelvašera, který sestřelil tehdy největší počet letounů – 22 – a stal se jedním z nejpopulárnějších nočních letců v britském letectvu.

Stejně proslulosti dostalo se našemu pilotovi ppor. J. Františkovi, který bojoval v rámci polského letectva a sestřelil v Battle

120 Výsledek bojové činnosti 310. stíhací peruti je velmi čestný. Za dobu jednoho měsíce, tj. do 27. září 1940, bylo našimi letci sestřeleno celkem 38 letounů jistě, 11 letounů pravděpodobně a 4 letouny byly poškozeny.

Uvádím některé dny, kdy bylo sestřeleno více nepřátelských letounů:

31. 8. 1940 – sestřeleno: 5 určitě, 1 pravděpodobně

3. 9. 1940 – sestřeleno: 6 určitě

7. 9. 1940 – sestřeleno: 5 určitě, 3 pravděpodobně, 3 poškoz.

9. 9. 1940 – sestřeleno: 4 určitě, 3 pravděpodobně, 1 poškoz.

15. 9. 1940 – sestřeleno: 8“ určitě

18. 9. 1940 – sestřeleno: 6 určitě

Peruč nalétala jen v měsíci září 1940 celkem 500 operačních hodin. Jak úporné to byly boje, je patrné z toho, že 11 pilotů (tedy polovina celé letky) se zachránilo v té době seskokem padákem i nouzovým přistáním, 7 pilotů utrpělo zranění v bojové činnosti a 6 pilotů zahynulo.

of Britain 16 nepřátelských letounů, až sám v boji leteckém podlehl.¹²¹

Československá bombardovací peruč č. 311 byla založena dne 10. září 1940. Od svého založení až do 25. dubna 1942 účastnila se četných náletů nad Německo včetně náletů na Berlín a na Itálii.¹²²

Bombardována byla našimi letci v rámci společných útoků všechna důležitější města v Německu a severní Itálii, mnohá několikrát. Mezi těmito byl zejména také Berlín, Štětín, Norimberk, Turín a Janov. Ztráty peruti na personálu i materiálu byly poměrně značné, avšak vzhledem k dosaženým výsledkům úměrné. Od 25. dubna 1942 zahájila 311. bombardovací peruč novou činnost proti ponorkám. I v této činnosti dosáhli čeští letci na širých oceánech pozoruhodných výsledků a československá bombardovací peruč byla od Angličanů zařadována v této činnosti mezi nejlepší.¹²³

121 Celkový výsledek činnosti čl. stíhacích letců v Anglii až do 1. října 1943 byl: sestřelených letadel určitě 158“
pravděpodobně 56
poškozených letadel 113“

Mimo toho byly útoky stíhacích letounů zničeny 3 lokomotivy a poškozeny 23 rychlé čluny, 1 pomoc. voj. loď, 12 různých menších lodí, 6 lokomotiv, 1 nákladní vlak, 5 želez. vagonů, 1 přístavní skladiště a signální stanice. Ztráty našeho výkonného stíhacího leteckého personálu v Anglii do 1. října 1943 byly na mrtvých 61 pilotů, na nezvěstných 34 pilotů a do zajetí se dostalo 12 pilotů.

122 Výsledek její operační činnosti v bombardování byl velmi čestný. V době od 10. 9. 1940 do 25. 8. 1942 účastnila se 1061 operač. bombardovacího letu na Německo a na obsazená území v úhrnné době 5499 hodin a 33 minut. Bylo svrženo 2 436 750 liber výbuš. pum a 92 925 kusů pum zápalných. Spotřeba pohonných látek činila celkem 2 103 367 litrů a nalétaná vzdálenost celkem 1 099 800 km. Letů účastnilo se 52 posádek a v uvedené době naše ztráty činily 129 leteckých osob a 28 letounů bombardovacích.

123 Do 1. října 1943 útočily letouny 311. bombardovací peruti 18krát na ponorky a většinu jich zničily nebo poškodily. Při těchto akcích byly pravidelně napadány nepřátelskými letouny, z nichž 5 sestřelily určitě, 13 poškodily. V téže době ztratila peruč celkem 48 osob výkonného leteckého personálu a 7 letounů.

Je nutno zmíniti se také v rámci této zprávy o našem letectvu za války o našich výborných dopravních pilotech. Většina z nich si odbyla operační bojovou činnost a pak na „odpočinek“ byli zařazeni jako dopravní piloti. Jedna část pilotů prováděla transatlantickou dopravu letounů z Ameriky do Anglie, jiná pravidelnou dopravu do Afriky a na Maltu a další leteckou dopravu po Anglii a po Irsku. Českoslovenští piloti se také osvědčovali jako výborní učitelé létání a byli pro své zkušenosti vyhledáváni i v továrnách pro zalétávání letounů.

Československé letectvo bylo od samého začátku války v bojových akcích. Budiž spravedlivě konstatováno, že naši letci byli první, kteří v druhé světové válce jako vojáci vystoupili a v bojové činnosti až do konce vytrvali. Bylo tudíž přirozené, že bylo postihováno stálými úbytky personálu, že jejich ztráty byly poměrně největší a že odchází personál také pro zestárlost a opotřebovanost. Opatřování a náhrada leteckého personálu nám činila značné potíže vzhledem k omezeným možnostem získání mladých a zdravých letců pro leteckou službu v našem exilu.

Elementární výcvik našich letců byl prováděn na výcvikových letištích v Kanadě. Sám jsem je tam navštívil a tam jsem si zjistil, jak byli všeobecně ceněni a oblíbeni. Operační výcvik se prováděl u operačních výcvikových jednotek v Anglii.¹²⁴

124 Celkem bylo uděleno našim letcům 834 Čs. válečných křížů 1939 a 674 medailí Za chrabrost. Také anglická vyznamenání byla četná: Knight Commander – The Most Honorable Order of the Bath 1, Distinguished Service Order 1, Commander – Order of the British Empire 2, Officer – Order of the British Empire 2, Member – Order of the British Empire 2, Distinguished Flying Cross 25 a 1 Bar, Distinguished Flying Medal 12 a 1 Bar, Air Force Medal 3. Naše letecké ztráty, jak jsem již uvedl, byly poměrně na počet našeho letectva velké. Do 1. října 1943 byly ztráty našeho letectva celkem (včetně Polska a Francie) – 437 osob. Z toho v Anglii 220 mrtvých, 132 nezvěstných a 46 zajatých.

[2.10] [EDUARD TÁBORSKÝ]¹²⁵ NAŠE STÁTNÍ ZŘÍZENÍ V ANGLII

2.10.1 Organizace výkonné státní moci – Státní rada

Jak bylo již výše vyloženo, žádal jsem v dubnu r. 1940 uznání britské vlády nejen pro československou vládu, nýbrž i pro celé státní zřízení československé, předvídaje, že vzhledem ke komplikované situaci naší emigrace za druhé světové války bude toho nezbytně zapotřebí. Hájil jsem teorii právní kontinuity republiky a chtěl jsem prostě na britské území přemístit z této kontinuity vše, čeho nám k obhajobě této zásady bylo třeba a co jsme také potřebovali k tomu, abychom tu nebyli v nevýhodě proti ostatním spojeneckým vládám, jsoucím rovněž v exilu na britském území.

Usiloval jsem tudíž o uznání státního zřízení, které by se co nejvíce přibližovalo normálním poměrům republiky předmnichovské a které by nás zároveň nezatěžovalo tím, čeho zapotřebí nebylo. Šlo mi tudíž o to, aby s uznáním vlády byla plně uznána hned funkce hlavy státu, která pro jeho samostatnost a plnou jeho suverenitu je vždy nezbytná a nejcharakterističtější.

Funkce a kompetence naší zahraniční státní exekutivy, tj. uznaného prezidenta republiky a uznané vlády jako celku a jednotlivých ministrů individuálně, byla nám dána našimi ústavními zákony, a v tom – prohlásivše kontinuitu státu a jeho institucí právních a politických – jsme tudíž neměli v podstatě žádných těžkostí.

125 Autorem části kapitoly je pravděpodobně Eduard Táborský, kterému bylo E. Benešem uloženo napsat do chystaných *Pamětí* (kapitola o čs. odboji) text o státním zřízení v zahraničí. Text má opět dvě verze, úpravy k původnímu znění se řídí poznámkami E. Táborského, Pro potřeby našeho vydání je původní text přeškrtnut a nový dopsán do svislých závorek. *Pozn. red.*

Situace vlády v emigraci je ovšem vždycky neobyčejně obtížná: nemá možnosti dostatečného a stálého kontaktu s lidem, jež zastupuje, nemá možnosti demokratického přezkoumání veřejného mínění své vlasti, aby tak ukázala, že je stále obrazem své země a svého lidu, je v prostředí, které samo sebou je rozkladné, hádavé a stále se svářící, nespokojené a stále nervózní a takřka nemocné. Je tudíž v nejčastějších případech nejvhodnější, ne-li nutné, ke každé kritice mlčet, aby nevyvolávala dojem v cizím prostředí a v cizí zemi, v níž žije, že je skutečně v rozkladu, nereprezentuje správně národ a že v ní a v její emigraci „není jednota“. To celou její situaci a práci značně zeslabuje. Její autorita je pořád ohrožována, snadno otřesena a je sebemenší událostí uváděna v nebezpečí. Význačnější disidence v emigraci se může se snadno vyvinout ve značné obtíže pro autoritu zahraniční vlády, ne-li přímo v její krizi. /rozvratné, nespokojené a stále nervózní, citlivé a takřka nemocné, a v nejčastějších případech musí ke každé kritice mlčet, aby nevyvolávala dojem v cizím prostředí a cizí zemi, v níž žije, že je skutečně v rozkladu, nereprezentuje správně národ a že v ní a její emigraci „není jednota“, což její situaci a práci značně zeslabuje./

Každá změna /krize/ zahraniční vlády byla a je tudíž vždy velkou zkouškou celé její situace a jejího celého politického systému. Nutná změna vlády musí býti v emigraci prováděna vedle toho jen na zodpovědnost několika lidí, ne-li někdy docela jen na zodpovědnost jednoho jediného vedoucího činitele. Není zde veřejného mínění, není zde domácího tisku, není zde parlamentu – vůbec činitelů, kteří krizi takovou spolu vyvolávají a spolu řeší.

Řekl jsem si tudíž při sestavování už prvé vlády – a takové jsem dal také slovo britské vládě, která to ve svém uznávacím dopisu kvitovala a jako závazek přijala –, že sestavím vládu, která bude reprezentovat všechny hlavní složky, směry a tendence našeho lidu doma, a ty které neumístím ve vládě, budu jmenovat do kontrolního a poradního sboru – Státní rady – tak, abych měl opravdu

v zahraničním zřízení celou národní a státní jednotu kromě těch, proti nimž jsme bojovali vnitřně a mezinárodně. Tuto národní a státní jednotu jsem chtěl držet za všech okolností až do konce války.

Šlo mi tudíž o to, abych měl vládu co nejkonsolidovanější a co nejtrvalejší, a tím podporoval a vyvolával všude dojem jistoty, pevnosti a jednoty jak v zahraničí, tak i doma. Nevylučoval jsem změny ve vládě i rázu podstatnějšího, jestli vývoj událostí toho bude vyžadovat, ale nechtěl jsem nikdy připustit, aby změna vlády byla určována buď jen rivalitami osobnostními a stranickými, nebo nějakými zákulisními manévry a intrikami jen v malém prostředí emigračním. V tom právě nám byl příklad některých vlád zahraničních velikou výstrahou.

S tím souviselo také hned od počátku našeho osvobozovacího hnutí pevné moje rozhodnutí nepřipustit založení a vedení našeho zahraničního státního zřízení na základě starých předmnichovských politických stran. Jednak jsem viděl, že po Mnichově a v porobené vlasti staré politické strany byly dost kompromitovány a už v tzv. druhé republice a aspoň na povrchu své formy a seskupení změnily, jednak byl k tomu v zahraničním vojsku vůbec veliký někdy i pro naši demokratickou ideologii poněkud nebezpečný odpor. A na tendence v armádě byl jsem vždy nucen brát zřetel veliký právě proto, abych postupem opačným armádu nezpolitizoval, a tak její pověst v očích spojenců neohrozil.

Znamenalo to pro mne mít v celé emigraci naprostou jednotu a při respektování všech nefašistických politických tendencí stran vytvořit vládu osobností ze všech politických táborů náš odboj podporujících; ale jsoucích ve vládě jedině za své osoby, a nikoli za strany, jsoucích zodpovědnými prezidentu republiky a národu jako celku. Totéž platilo pro členy Státní rady. Důsledně a zásadně jsem odmítal jakýkoli klíč stranický, i když jsem při obsazování různých politických míst k dřívější síle a pozicím stran aspoň do jisté míry

přihlížel, nemaje jinak jiného kritéria pro objektivní řešení některých nevyhnutelných sporů:

Tyto zásady jsem dodržel přes všechny pokusy různých činitelů po celou dobu vlády v emigraci. Působilo to některé nesnáze, ale bylo to řešení správné a šťastné, neboť nás zachránilo – jak bylo vidět na příkladě jiných vlád (polské, jihoslovanské, řecké) – od řady nevyřešitelných sporů a možná přímo od neblahého rozvratu a rozkladu:

Dávalo to prezidentu republiky na počátku odboje zvláštní osobní moc; ale také velikou zodpovědnost, kterou jsem musil v tehdejších poměrech na sebe vzít a která vyvolávala také proti mně zvláštní – někdy bezohlednou, vášnivou a i sprostou – kritiku těch, kteří s rozhodnutími mými nebyli spokojeni a kteří svou pozitivní a nerozvratnou spolupráci s prezidentem vážali na to, jestli je bude jmenovat tím či oním, jestli jim poskytne taková či onaká místa a funkce:

Postupem doby, když státní zřízení se dostatečně konsolidovalo, jsem tuto svou osobní moc záměrně omezoval a celé státní zřízení soustavně „demokratizoval“ tím, že jsem i svou moc i svou zodpovědnost přenášel a svorně se podílel s vládou a se Státní radou:

V tomto duchu jsem sestavil hned první vládu zahraniční a dne 22. července 1940 ji jmenoval. Za předsedu vlády jsem ustanovil dr. J. Šrámka, především jako zástupce domácího směru, blížícího se nejvíce centru našeho politického života. Poměry v Anglii a ve Francii a v ostatním tehdy spřáteleném světě byly v létě r. 1940 takové, že jmenování politického činitele tohoto směru a rázu za předsedu vlády nejvíce jim odpovídalo. Mimoto politický postup dr. Šrámka v krizi mnichovské a v posledních letech před válkou byl veskrze správný – takový, že mu nebylo možno vzhledem k celému válečnému vývoji nic vytýkat. Konečně, jeho politická zkušenost

a rozvaha a jeho mravní osobnost byla v této době nám v zahraničí kapitálem, který nesměl být promarněn.

Kolem něho jsem soustředil činitele levé i pravé v plné rovnováze – tři dřívější sociální demokraty, tři dřívější agrárníky, později dva československé socialisty a čtyři víceméně nepolitické a nestranické činitele ze středu. Soudil jsem, že to je **základna**, která zůstane až do návratu domů a která se bude doplňovat, přizpůsobovat a ovšem i eventuálně měnit dle okolností a potřeb situace za hranicemi nebo doma.¹²⁶

/Tak došlo k/ K první změně vlády ~~došlo~~ dne 27. října 1941, která byla přiveděna důvody ryze věcnými: práce vlády se rozrostly a dosavadní její seskupení a rozdělení resortů bylo třeba nově upravit, doplnit a zdokonalit. Přitom byly změněny některé funkce osobní, které už neodpovídaly situaci, jaká byla na konci r. 1941. Do vlády byl nově jmenován dr. Jaroslav Stránský jako státní ministr a pověřen vedením ministerstva spravedlnosti, ing. Nečas byl jmenován ministrem pro hospodářskou rekonstrukci (a pověřen vedením ministerstva veřejných prací), dr. L. Feierabend se stal ministrem financí a dr. E. Outrata ministrem obchodu, průmyslu a živností. Tři státní tajemníci Bečko, Ripka a Viest zůstali ve svých dosavadních funkcích a byli jmenováni státními ministry. Tím byla vnitřně situace vlády po stránce věcné i osobní zharmonizována a znormalizována, tj. její konstrukce se přiblížila, pokud to bylo možno, dřívějším vládám doma v republice.

126 První vláda zahraničních měla, jak už uvedeno, toto složení: Dr. Jan Šrámek, předseda vlády, Jan Masaryk, ministr věcí zahraničních, generál S. Ingr, ministr národní obrany, dr. J. Slávik, ministr vnitra, dr. E. Outrata, ministr financí, Fr. Němec, ministr sociální péče. K tomu byli připojeni státní ministři: Dr. L. Feierabend, J. Lichner, ing. J. Nečas, dr. Št. Osuský a tři další členové vlády, jimž byly určeny speciální úkoly v jednotlivých ministerstvech ve funkci státních tajemníků: Ján Bečko v ministerstvu sociální péče, dr. H. Ripka v ministerstvu zahraničních věcí a generál R. Viest v ministerstvu národní obrany.

Všecky ostatní změny ve vládě byly změny ryze osobní: dne 31. března 1942 byl zproštěn úřadu státního ministra dr. Št. Osuský. Příčinou jeho odchodu byl osobní spor, který vznikl mezi ním a skoro všemi členy vlády a který další jejich spolupráci činil nemožnou. Ostatně, dr. Osuský se už předtím celých osm měsíců prací a schůzí vlády z vlastního rozhodnutí neúčastnil. Dne 12. listopadu 1942 došlo k demisi celé vlády následkem některých osobních rozporů v kabinetu. V nové vládě, znovu sestavené dr. J. Šrámkem, nebyl již ing. Nečas a dr. Outrata, ministrem hospodářské obnovy se stal Fr. Němec, který byl současně pověřen správou ministerstva obchodu, J. Bečko byl jmenován ministrem sociální péče a pověřen vedením věcí ministerstva zdravotnictví, státní ministr J. Lichner byl jmenován ministrem zemědělství a pověřen vedením ministerstva veřejných prací. Ostatní členové kabinetu zůstali ve svých dřívějších funkcích. Při této změně byl pověřen vyslanec dr. J. Friedman vedením Nejvyššího kontrolního a účetního úřadu.

Poslední změna ve vládě ~~před jmenováním první vlády domácí~~ byla provedena po jmenování ministra Němce vládním delegátem na osvobozeném území dne 3. srpna 1944, kdy ministrem obchodu, průmyslu a živností byl jmenován Václav Majer, čímž počet dřívějších sociálně demokratických členů vlády zase byl zvýšen na tři členy (~~po odjezdu na Slovensko ministra Němce, který členem vlády zůstával~~). Téměř současně byl dohodnut odchod z vlády ~~obou generálů, Sergeje Ingra a Rudolfa Viesta~~. / (po odchodu ministra Němce), a odchodem z vlády ~~obou generálů, Sergeje Ingra a Rudolfa Viesta~~. /

Po vypuknutí branného odporu proti německému vpádu na Slovensko ke konci srpna 1944 byla totiž celková naše vojenská účast už tak rozsáhlá, že bylo třeba, aby funkce ministra národní obrany a funkce hlavního našeho vojenského velitele byly od sebe odděleny. ~~Doposavad je obě vykonával generál S. Ingr~~. Měli jsme tehdy vojsko ve Francii, celý československý sbor v Sovětském

svazu, nyní začal boj na Slovensku a připravoval se boj v českých zemích. Vyhověl jsem tudíž žádosti generála Ingra, aby byl zproštěn úřadu ministra a aby konal jen své funkce ryze vojenské.

Obdobně tomu bylo s generálem R. Viestem. Byl nejprve určen k tomu, aby společně s ministrem Němcem odešel jako jeho zástupce na osvobozené území. Když však nastaly boje na Slovensku, vyžádalo si ho jako velitele první armády na Slovensku politické i vojenské vedení slovenské. Vyhověl jsem tomu, zprostil ho úřadu ministra a jmenoval jsem ho vojenským velitelem v boji proti Němcům na Slovensku.

Správou ministerstva národní obrany v Londýně, ~~kteřé /jež/~~ ustavením hlavního velitelství a jeho štábu ~~a odchodem naší obrněné brigády z Anglie na bojiště~~ bylo ve své činnosti vcelku značně omezeno, byl pověřen ministr ~~Jan Masaryk.~~ /dr. J. Slávik./

Vláda měla ve svém celku některé slabiny. Byly doby, kdy nebývala dost výkonná, ale vzhledem k situaci všeobecné a k podmínkám, za jakých pracovala, vykonala opravdu velikou práci a zhostila se svého historického úkolu s úspěchem. Bylo učiněno několik pokusů dojít k podstatné a zásadní její změně. Nikdy k tomu nebylo důvodů skutečně politických a věcných. Sám jsem mnohokrát o tom uvažoval a byl ochoten vzít to v úvahu. Vždycky na konec všech svých úvah jsem dospěl k závěru, že každá jiná vláda – založená na jiných směrnicích a jiných osobních kombinacích – by byla horší, i když ta či ona osoba by byla mohla býti nahrazena osobou jinou, snad pro ten či onen obor schopnější, ale pro celkovou spolupráci buď nebezpečnější, anebo skutečnou spolupráci většiny ostatních vůbec znemožňující.

Problémem se pro nás stala otázka naší státní **legislativy**, tj. parlamentu a všeho toho, co s tím souviselo. Pověděl jsem už výše, jak a proč došlo ke zřízení **Státní rady**. Vzhledem k veliké citlivosti anglosaských zemí k projevům veřejného mínění nejen doma, nýbrž i národů ostatních a vzhledem k tomu, že bylo brzy

jasno, že druhá světová válka bude válkou o triumf demokracie ještě ve větší míře nežli první válka světová, bylo třeba zdůrazňovat zejména v emigraci, že reprezentuje domácí veřejné mínění všech vrstev národa a že není vedena ani diktátorsky, ani oligarchicky. Bylo mi tudíž jasno, že tomu bude dlužno dáti hned od počátku našeho státního uznání výraz v nějaké demokratizující instituci, která by nahrazovala a připomínala náš demokratický parlament.

Druhý důvod – velmi podstatný – pro utvoření Státní rady vycházel z charakteru naší emigrace samotné. V první světové válce byla naše politická emigrace ještě daleko náhodnější nežli ve válce druhé; byla však zejména **málo početná**. To mělo nevýhody, ale také veliké výhody: neměli jsme tehdy starostí politicko-stranických, a tudíž velmi málo sporů. Pokud byly, byly ryze osobní. Jinak naše emigrace byla především vojenská – byli to, jak známo, naši zajatí vojáci, z nichž jsme pak vytvořili naše legie.

V druhé světové válce byly poměry zcela jiné. Do emigrace šel předmnichovský prezident republiky, předseda vlády, dva jeho náměstkové, několik bývalých ministrů, celé desítky poslanců a senátorů, řada generálů, vyslanců, úředníků, činitelé finanční a hospodářští atd. Téměř všechny politické strany byly dost výrazně v emigraci zastoupeny, a některé z nich dokonce buď celým, nebo aspoň částečným svým ústředním vedením. Armáda masově přijít nemohla, a pokud důstojníci a vojáci přišli, bylo jich ve srovnání s počtem legionářů z první světové války poměrně málo.

V organizaci politické emigrace a zejména v organizaci státního zřízení za hranicemi bylo třeba dáti tomu bezpodmínečně výraz, nemělo-li to vést k těžkým sporům nejen osobním, nýbrž i stranickým a ideovým, a nemělo-li nakonec naše hnutí za osvobození republiky utrpět v očích spojenecké politické veřejnosti těžké morální úhony pro nespočetné spory stranické a osobní.

Proto vedle vlády byl vytvořen hned od počátku politický orgán poradní a vládu kontrolující – Státní rada –, jemuž byla dána kompetence připomínající parlament, ale nikoli v její úplnosti a autoritě řádného parlamentu, z důvodů nasnadě jsooucích. Přitom měla však existence tohoto orgánu velmi jasně ukazovati na to, že prezident a vláda nejsou autokraty ani oligarchy a že respektují demokratického ducha svého národa. Byli jsme z emigrovaných vlád první, kteří tomu dali výraz, bylo to ve veřejném mínění britském i u ostatních spojenců s uznáním kvitováno a stali jsme se příkladem jiným národům.

Provedení plánu nebylo však snadné. V našem vlastním prostředí byla řada námitek a především obav, co se z toho vyvine. Byla zejména obava z možných konfliktů mezi vládou a Státní radou. Nakonec vše bylo překonáno. Slíbil jsem vytvoření takového orgánu při jednání s Foreign Office a rád zdůrazňuji, že tento slib naše uznání ze strany britské podstatně usnadnil. To bylo také nakonec rozhodujícím důvodem pro všechny ty, kteří instituci této nebyli na počátku nakloněni.

Načrtl jsem si tudíž hlavní zásady, jimiž se při ustavení Státní rady a při vytyčení její kompetence budeme řídit, prodiskutoval jsem je s předsedou a se členy vlády a dal je právníkům zformulovat ve zvláštním statutu Státní rady.¹²⁷

V listě ze dne 9. července 1940, v němž jsem oznámil britskému ministru zahraničních věcí lordu Halifaxovi utvoření československé vlády, jsem zdůraznil, že se Národní výbor, uznaný dopisem lorda Halifaxe dne 20. prosince 1939, usnesl ustavit na britském území zatímní vládu s celým státním ústrojím. Žádal jsem za uznání takto utvořené vlády a uvedl jsem, že naše státní ústrojí bude sestávat z prezidenta republiky, z ministerského kabinetu a ze Státní (Národní) rady.

127 Pomáhal tu vydatně zejména dr. Jaroslav Stránský.

Jak jsem už výše uvedl, Velká Británie uznala listem lorda Halifaxe ze dne 21. července 1940 zatímní československou vládu, a téhož dne jsem vydal dekret o ustavení Státní rady jako poradního sboru zatímního státního zřízení Československé republiky. V 1. článku dekretu se stanoví, že se Státní rada zřizuje jako poradní sbor prezidenta republiky a jako pomocný kontrolní orgán v rámci zatímního státního zřízení Československé republiky. Podle článku 2. tohoto původního dekretu má Státní rada nejvýše 40 členů, jež jmenuje prezident republiky na dobu jednoho roku. Mandát člena Státní rady trvá, pokud jej prezident republiky nebo Státní rada sama na návrh kárného výboru nezruší nebo pokud se ho člen sám nevzdá. Podle článku 4. měla Státní rada předsedu a tři místopředsedy, vesměs ustanovené prezidentem republiky. Článek 5. zmocňuje Státní radu, aby si sama dala jednací řád, který, stejně jako případné jeho změny, podléhá schválení prezidenta republiky. Podle článku 6. může být členem Státní rady též člen vlády, ale původní dekret určil, že se člen vlády jako člen Státní rady zdržuje hlasování. Předsedovi Státní rady přísluší právo pozvati členy vlády k účasti na schůzích, aby mohli poskytnouti členům Státní rady žádaná vysvětlení.

Působnost Státní rady upravuje článek 7., podle něhož Státní rada je povinna podati v ustanovené lhůtě prezidentovi republiky nebo vládě poradní zprávu o otázce nebo věci, která jí byla prezidentem republiky nebo vládou předložena. Může ovšem také z vlastního podnětu podávati prezidentu republiky nebo vládě memoranda ze všech oborů státního života. Dodatkem k výše zmíněnému ustanovení, podle něhož Státní rada může mandát člena zrušit na návrh kárného výboru, obsahuje článek 8. předpis, že se tak stane, uzná-li Státní rada na návrh výboru, že člen není mandátu hoden. Jest povinna podati o tom neprodleně zprávu prezidentu republiky. A konečně článek 9. stanovil, že se členům Státní rady dostane za výkon jejich mandátu příslušné náhrady.

K první novelizaci ústavního dekretu prezidenta republiky o ustanovení Státní rady došlo dne 24. listopadu 1941. Nejvyšší možný počet členů Státní rady byl zvýšen ze 40 na 50, počet místopředsedů ze tří na pět, přičemž příslušné ustanovení bylo doplněno doložkou, že prezident republiky stanoví zároveň s jmenováním místopředsedů jejich pořadí. Novela nabyla platnosti ode dne 27. října 1941.

Mnohem důležitější a dalekosáhlejší byly změny, které zavedl ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1942. Touto novelou byly podstatně rozšířeny pravomoci Státní rady i její autonomie. Namísto prezidentem ustanoveného předsednictva nastoupila volba předsedy a pěti místopředsedů, která se provádí v první plenární schůzi každého období Státní rady, přičemž Státní rada zároveň stanoví pořadí místopředsedů. Po stránce formální určuje novela, že tuto plenární schůzi řídí předsednictvo minulé Státní rady, pokud jeho členové členy Státní rady zůstali. Význam tohoto předpisu je zajisté ten, že se řízení schůze má ujmouti předseda z minulého zasedání Státní rady, a pokud by již nebyl členem Státní rady nebo byl jinak zaneprázdněn, některý z místopředsedů podle jejich pořadí a za předpokladu trvajících členství ve Státní radě.

Ustanovení o právu předsedy Státní rady pozvati členy vlády na schůzi, aby mohli poskytnouti členům Státní rady žádaná vysvětlení, se doplňuje předpisem, že členové mohou klásti členům vlády dotazy v záležitostech všeobecné politiky a ve všech věcech, o kterých pojednávají poradní zprávy, jež Státní rada podává.

Nejdůležitější rozšíření pravomocí Státní rady spočívalo však v dodatku k článku 7. původního dekretu, stanovícím působnost Státní rady. Podle tohoto dodatku vyžádá si prezident republiky, dříve než užije svého práva ve smyslu článku 2. ústavního dekretu ze dne 15. října 1940 o zatímním výkonu moci zákonodárné, poradní zprávu Státní rady, neučinila-li tak již vláda sama. Nepodá-li

Státní rada poradní zprávu ve stanovené lhůtě, znamená to, že se předpokládá její souhlas s návrhem.

K vysvětlení dosahu této novely budiž uvedeno, že článek 1. ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 15. října 1940 o zatímním výkonu moci zákonodárné zní: „Dokud nebude možno prováděti ustanovení hlavy druhé ústavní listiny ze dne 29. února 1920 o moci zákonodárné, bude prezident republiky úkony, které mu ukládá článek 64. čís. 1. ústavní listiny, pokud k nim je zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, vykonávati se souhlasem vlády.“ To znamenalo prakticky, že do 27. října 1942 byli zákonodárnými činiteli československého státního zřízení v zahraničí prezident republiky a vláda, a to tím způsobem, že zákonodárnou moc vykonával prezident, jsa přitom vázán návrhem vlády. Na základě novely ze dne 27. října 1941 přistoupila k tomuto normotvornému procesu s poradním hlasem Státní rada a platný vznik dekretu prezidenta republiky jako zákonodárného opatření v zahraničí byl od té chvíle vázán na okolnost, že před vydáním dekretu byla vyžádána o něm poradní zpráva Státní rady.

Logickým důsledkem těchto zvýšených pravomocí Státní rady bylo, že se zrušilo ustanovení o tom, že se členové vlády jako členové Státní rady zdržují hlasování.

V listě zaslaném dne 13. října 1940 prvnímú předsedovi Státní rady R. Bechyňovi jsem uvedl, že Státní radu lze považovati za „ambo řádného parlamentního života“. V témže listě jsem také zdůraznil, čím se liší Státní rada v zahraničí od parlamentu doma v republice: „Jde především o zásadu, že Státní rada nevyslovuje důvěru či nedůvěru vládě. Státní rada nemá a nemůže mít všechny prerogativy řádného parlamentu, je jmenována, nemůže býti volena, není zde stran, tisku, veřejného mínění a veřejných politických schůzí a všeho toho, co je podstatnou a nezbytnou součástí skutečně demokratického parlamentarismu. Odtud ta naše některá omezení i v právech i v povinnosti naší Státní rady.“

Podle článku 5. ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 21. července 1940 o ustanovení Státní rady usnesla se Státní rada se schválením prezidenta republiky dne 14. ledna 1941 na svém jednacím řádu. Tento jednací řád určil kompetenci předsedy a obsahoval předpisy o práci výborů a plenární schůze, jakož i předpisy disciplinární. Podle čl. IV. jednacího řádu měla Státní rada v prvním zasedání čtyři výbory: výbor politický, výbor hospodářský, výbor branný a výbor kárný.

V II. plenární schůzi druhého zasedání, konané dne 3. prosince 1941, usnesla se Státní rada o zvýšení počtu výborů. Změna spočívala v tom, že se výbor hospodářský nahradil výborem hospodářským a sociálním a mimoto se určil nový výbor finanční a rozpočtový. VIII. plenární schůzi, která se konala dne 23. prosince 1941, provedla Státní rada revizi jednacího řádu, kterou zavedla instituci předsednictva a rozdělila dosavadní působnost předsedy mezi něho a předsednictvo. Zároveň vybavila předsednictvo pravomocí, aby schvalovalo a v dohodě s původcem připravovalo texty projevu nebo návrhu, učiněných členy Státní rady v jejích schůzích, pomýšlí-li některý člen Státní rady svůj projev jakkoli zveřejniti. Dále bylo předsednictvo zmocněno, aby vydávalo o schůzích Státní rady tištěné zprávy. Schválil jsem výše uvedené změny listy ze dne 3. prosince 1941 a 15. ledna 1942.

K opětné novelizaci jednacího řádu došlo v důsledku změn, které nastaly ve struktuře předsednictva Státní rady a v jejích pravomocích vydáním shora citovaného ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1942. Státní rada znění jednacího řádu ustanovením provedla ve schůzi dne 3. února 1943 na základě zkušeností z minulých období přesnější formulaci některých ustanovení, zejména pokud šlo o práva předsedy a předsednictva a o jednotnou praxi při řízení plenárních i výborových schůzí, a dala struktuře celého jednacího řádu průhlednější rámeček. Schválil jsem tyto změny listem ze dne 11. února 1943.

Ohledně činnosti Státní rady za její čtyřleté existence budiž zde řečeno aspoň toto:

První zasedání Státní rady jsem svolal rozhodnutím ze dne 3. prosince a zahajovací schůze konala se dne 11. prosince 1940 v zasedací síni československého velvyslanectví v Londýně. Zahájil jsem práce Státní rady obšírným poselstvím, v němž jsem vyložil celou strukturu zahraničního zřízení a úkoly, které Státní radě v něm připadnou. Zároveň jsem podal výklad o smyslu druhé světové války, o naší situaci v ní od doby Mnichova a o našem politickém a vojenském programu v boji za osvobození republiky. Předseda Státní rady R. Bechyně hned ve stejném duchu odpověděl a Státní rada vypracovala pak svou vlastní oficiální odpověď na poselství prezidenta republiky.

V tomto prvním zasedání konala Státní rada osm plenárních schůzí a 50 výborových o stavu československé sociální a zdravotní péče, o stavu československé správy informační, o stavu československého školství ve Velké Británii, o právním a organizačním stavu československé vojenské správy a konečně o rozpočtu československého státního zřízení v zahraničí na rok 1941.

Dále schválila Státní rada odpověď na poselství prezidenta republiky ze dne 11. prosince 1941 a podnět branného výboru na vydání příručky pro osvětovou výchovu v armádě podle návrhu člena Státní rady poslance Františka Uhlíře.

Druhé zasedání Státní rady bylo svoláno na den 25. listopadu 1941 do sídla prezidenta republiky v Londýně. První schůze byla opět vyhrazena politickému poselství prezidenta republiky, v němž jsem podal přehled práce odbojové za uplynulý rok, ocenil výsledky práce vlády a vyložil další naše plány a úkoly. Na můj výklad jménem Státní rady odpověděl pak předseda vysl. Prokop Maza. Během zasedání konala Státní rada celkem 24 schůze plenární a 78 schůzí výborových. V tomto druhém zasedání vypracovala a prezidentu republiky předala Státní rada poradní zprávy o rozpočtu státní-

ho zřízení u ministerstva zahraničních věcí, ministerstva národní obrany, ministerstva sociální péče, ministerstva pro hospodářskou obnovu, ministerstva financí, ministerstva průmyslu, obchodu a živností, ministerstva vnitra a jeho školského odboru, ministerstva spravedlnosti a právní rady a o činnosti Nejvyššího účetního kontrolního úřadu a konečně o dodatečném rozpočtu státního zřízení v zahraničí na rok 1942.

Mimoto projednala a schválila Státní rada projevy, týkající se různých oborů státního života: odpověď na poselství prezidenta republiky, poselství do vlasti po Lidicích, zprávu o britsko-sovětské smlouvě o vojenském spojení a vzájemné pomoci ze dne 26. května 1942, zprávu o politické a propagační cestě ministra zahraničních věcí Jana Masaryka po Severní Americe a Kanadě, zprávu o výměně nót mezi ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem a britským ministrem zahraničních věcí A. Edenem ze dne 5. srpna 1942, která se týkala politiky britské vlády vůči Československu a zrušení Mnichova, projednala rezoluci o cestě ministra národní obrany div. generála S. Ingra na Střední východ a do Sovětského svazu a konečně projednala a schválila zprávu pro prezidenta republiky o stavu a úkolech armády.

Třetí zasedání Státní rady bylo zahájeno dne 12. listopadu 1942 opět mým politickým poselstvím. V tomto zasedání bylo celkem 36 plenárních schůzí a 74 schůzí výborových. Státní rada vypracovala v těchto schůzích odpověď na poselství prezidenta republiky, 10 poradních zpráv pro prezidenta republiky o úkolech a činnosti jednotlivých ústředních úřadů, dvě poradní zprávy pro prezidenta republiky o původním a o dodatečném rozpočtu státního zřízení v zahraničí na rok 1943 a o osnovách příslušných finančních dekretů prezidenta republiky, poradní zprávu pro vládu o její osnově dekretu prezidenta republiky o promócích československých doktorů veškerého lékařství ve Velké Británii, poradní zprávu o její osnově dekretu prezidenta republiky, jímž se mají upravit peněžité a na-

turální náležitosti vojenských osob a jejich rodinných příslušníků, a zaujala memorandy nebo rezolucemi stanovisko v řadě důležitých otázek našeho státního života, zejména v otázce další platnosti prezidentského úřadu dr. Edvarda Beneše po 18. prosinci r. 1942, o situaci ve vlasti, o cestě ministra financí dr. L. Feierabenda do Spojených států amerických, o událostech zahraničně politických a o hospodářské situaci v Československu, o některých otázkách pozemního vojska a letectva, o státních závěrečných účtech za dobu od 1. srpna 1940 do 31. prosince 1941 atd.

Čtvrté zasedání Státní rady bylo svoláno dekretem ze dne 21. října 1943. Ustavující plenární schůze provedla volby předsednictva a výborů dne 26. října 1943 a Státní rada zadala pak svou normální, tradicí už danou pravidelnou činnost. Po návratu ze Sovětského svazu v lednu 1944 přednesl jsem dne 3. února 1944 své čtvrté politické poselství k Státní radě ve zvláštní plenární schůzi, v němž jsem podal nejen zprávu o své cestě do Moskvy, nýbrž dal bilanci celé naší odbojové činnosti, diplomatické a mezinárodní situace republiky a ovšem jsem vyložil naše plány budoucí zejména ohledně vnitřní situace republiky ve chvíli osvobození a jejího vývoje po osvobození. Byl to můj nejdůležitější projev v době války před Státní radou. Státní rada jej podrobně prodebatovala a manifestačně jej jednomyslně schválila a přijala.

Ve svém čtvrtém zasedání měla Státní rada 38 plenárních schůzí.¹²⁸ Jinak jako v letech předcházejících konala Státní rada dle ustálených pravidel a úspěšně i ve čtvrtém roce své činnosti úkoly poradního a kontrolního orgánu v rámci státního zřízení za hranicemi. Podala znovu řadu poradních zpráv o jednotlivých

128 Výbor politický konal 38 schůzí. Výbor branný 12, výbor hospodářský a sociální 17, výbor finanční a rozpočtový 22 a kárný 5. Mimoto byly 2 společné schůze finančního a rozpočtového a branného výboru a 5 společných schůzí finančního a rozpočtového a politického výboru. – O své činnosti vydávala Státní rada své zvláštní „Zprávy Státní rady“.

resortech ministerských, schválila rozpočet a závěrečné státní účty, předložené Nejvyšším kontrolním úřadem, měla řadu debat politických, podala zprávy poradní o několika velmi důležitých zákonných a ústavních dekretech prezidenta republiky a vůbec vykazovala v tomto konečném období zvlášť důležitou činnost, kdy také vláda dokončovala své zahraniční úkoly a dělala přípravy pro politický a státní život doma ve vlasti vzhledem k blížícímu se konečnému osvobození.

Členy Státní rady byli buď z domova přišlí poslanci, nebo za hranicemi se osvědčivší pracovníci civilní i vojenští, pracovníci podzemního hnutí a jiné reprezentativní osobnosti. Jmenoval jsem je z příslušníků všech našich spolehlivých stran, z Čech, Moravy, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Postup prací Státní rady a celý její život byl organizován na základně a dle vzoru parlamentního. Její činnost a vliv na celé státní zřízení byly nesporně pronikavé. Její kontrola ovlivňovala často dost podstatně úřadování státní administrativy. V prvních zasedáních se Státní rada soustředila na běžnou činnost vlády a ministerstev, kdežto od roku 1942 těžištěm jednání a poradních zpráv a memorand Státní rady byly problémy rekonstrukční a budoucí život v osvobozené vlasti.

Státní rada, stejně tak jako vláda, měla ve svém středu sice příslušníky všech našich pozitivně pro osvobození pracujících politických stran, ale nebyla stranicky rozvrstvena a organizovaná a neprováděla – dle dohody se mnou, k níž jsme dospěli hned na počátku – svou činnost na základě politiky organizací stranických. Budiž zdůrazněno, že dovedla důsledně a až do konce udržeti tuto za hranicemi a v emigraci nezbytnou národní disciplínu.

Budiž mi zde na závěr dovoleno upřímně ocenit práci Státní rady a zdůraznit její opravdové zásluhy v našem boji osvobozovacím. Míti za války v emigraci pořádek, jednotu a svornou spolupráci je vždycky úkol nanejvýše svízelný a většinou téměř neuskutečnitelný. Nešlo nám v emigraci jen o to, abychom ustavili vládu a začali svůj

politický boj. Bylo třeba zorganizovat vojsko, v něm zařadit a zdisciplinovat hlavní síly emigrace, a určit tak linii práce největšímu počtu našich lidí, zejména důstojníků. Další část naší emigrace, zejména inteligence, bylo stejně třeba zařadit do práce, především do práce úřednické a organizační. Činitele povýtce politické bylo nutno vedle umístění ve vládě zkoncentrovat do jiných orgánů, úřadů, komisí atd. Jinak bylo nebezpečí, že jejich činnost politická, k níž měli právo a kvůli níž především do emigrace odešli, bude neorganizovaná, bude vyvolávat obtíže, rivality, rozpory a namnoze bude více škodit nežli prospívat. Rozvrat politický v celé emigraci byl by toho naprosto nevyhnutelným důsledkem.

Ustavení Státní rady tomu všemu předešlo. Nadto bylo dokladem nad jiné výmluvným, že naše emigrace není vedena autoritativně jedním politikem nebo klikou několika politiků, že udržuje tradici domácí naší demokracie, snaží se býti obrazem domácích poměrů a výrazem všech směrů a politických a sociálních tendencí, dávajících místo kritice, kontrole a objektivnímu dohledu nad vedoucími lidmi a úřady. Možno říci, že jsme se v tom stali do značné míry příkladem emigracím ostatním a že to bylo všeobecně uznáváno a oceňováno. Úspěch naší práce celkové dlužno i tomu přičítat.

V tom smyslu byla naše Státní rada v našem boji osvobozenkém [činitelem] velmi důležitým a politicky významným. Mnohokrát ve svých projevech jsem Státní radě samotné zdůraznil, že vykonala mnoho dobré práce nejen svou vnitřní činností politickou, svou prací kontrolní a poradní, svými debatami a usneseními, nýbrž že svou existencí jako státní orgán nám celou politickou emigraci disciplinovala a organizovala, držela ji na jisté morální výši a vytvářela atmosféru spolupráce, klidu a jednoty. Jako politický orgán stala se symbolem parlamentu, i když skutečným parlamentem býti nemohla, a získala si svou práci, svým postupem a celou svou funkcí skutečné vážnosti a uznání.

Její práci úspěšně a politicky rozvážně, osobně smířlivě a klidně a s plným všeobecným uznáním vedl více nežli tři léta vyslanec Prokop Maxa.¹²⁹

2.10.2 Činnost a práce státního zřízení v zahraničí

Po vyřízení těchto zásadních věcí šlo pak už jen o to, aby se tato státní administrace kol prezidenta, vlády a Státní rady postupně budovala a uvedla do normální funkce.

Nebyla to věc lehká a bylo třeba při této provizorní stavbě našeho dočasného státního ústrojí překonávat řadu překážek. Již to, že tomuto ústrojí bylo fungovati na půdě cizího, byť i spojeneckého a nám přátelského státu, přinášelo s sebou četné nesnáze

129 Složení Státní rady bylo určeno prezidentem republiky po dlouhém jednání a dohodování jak s členy vlády, tak s jednotlivými skupinami emigrace takto: Předsedou Státní rady pro rok 1940–1941 byl jmenován Rudolf Bechyně, bývalý místopředseda předmnichovské vlády. Dr. Milan Hodža a Msgr. Pavel Macháček byli jmenováni místopředsedy. Členy Státní rady pro první rok byli jmenováni třicet dva českoslovenští političtí představitelé, v letech následujících byl počet ten ještě doplněn jinými skupinami. Při jmenování členů přihlíželi jsme k tomu, aby Státní rada soustředila v sobě pokud možno všechny složky Národního shromáždění, které vyšlo z voleb v r. 1935. Aby byla zachována analogie s československou parlamentní tradicí, všichni členové československé vlády byli jmenováni členy Státní rady. V třetím a čtvrtém období předsednictvo bylo voleno. Předsedou byl zvolen vyslanec Prokop Maxa.

Členy Státní rady (mimo členy vlády) v jednotlivých obdobích byli:

Rudolf Bechyně, dr. Milan Hodža, Msgr. Pavel Macháček, Vojta Beneš, dr. Pavel Cibere, dr. Ján Čaplovič, J. David, dr. Julius Friedman, Julius Furth, František Hála, pí. Marie Jurníčková, dr. Vladimír Klecanda, ing. Gustav Kleinberg, J. B. Kozák, Bohumil Laušman, dr. Paulíni-Tóth, mjr. Rudolf Smetánka, dr. Jaroslav Stránský, František Uhlíř, Alexander Vido, ing. M. Harminc, dr. Prokop Maxa, V. Nosek, ing. A. Fischer, pí. A. Hodinová, K. Janšta, K. Kreibich, V. Majer, V. Mišík, V. Pácal, Ivan Petruščík, V. Radakovič, J. Valo, B. Vrbenský, J. Čapek, dr. Fedor Hodža.

a komplikace, které nutně vznikají tam, kde na tomtéž území působí vedle sebe dvě suverénní státní moci. A k tomu přistupovaly i jisté obtíže povahy politické, dané růzností britského a našeho stanoviska k určitým problémům státní moci, které se vyskytly v prvních dobách naší zahraniční vlády a pramenily hlavně z různého hodnocení účinků Mnichova.

Ale měli jsme i velké své vlastní obtíže. Byl tu především značný nedostatek schopných a zkušených lidí, nedostatek, který se jevil tím důrazněji, čím více naše státní organizace pokračovala a ujímala se dalších důležitých státních a politických úkolů. Zpočátku převážná většina úřednictva našeho státního zřízení sestávala z úředníků naší zahraniční služby, kteří po 15. březnu zůstali v cizině a odmítli sloužit Němcům. Z domova odešel do zahraničí jen velmi malý počet státních úředníků. Bylo proto třeba postupem času přibírat na výpomoc osoby ze života soukromého a bez předchozí administrativní praxe. Je proto pochopitelné, že trvalo jistou dobu, než se tento různorodý úřednický aparát náležitě sladil a celý chod jeho zaběhal.

K tomu přistupovaly i potíže ryze technické. Měli jsme nedostatek úředních pomůcek všeho druhu; ba i sbírky zákona nám chyběly. Tu věc je třeba mít na paměti, chceme-li si tvořit správný úsudek o naší administrativě v zahraničí. A majíce toto na mysli, musíme přesto říci, že se ve svém celku osvědčila, že vykonala kus dobré a užitečné práce v podmínkách mnohdy neobyčejně svízelných.

Leč hlavní potíže, na něž jsme tu od počátku naráželi a o nichž je třeba se tu především zmínit – neboť se týkají nejzákladnějších problémů demokratické správy – byly povahy ústavně politické a ústavněprávní. Vytkli jsme si pro naši zahraniční práci této války zásadu pokud možno důsledné kontinuity předmnichovské republiky. Zaujal jsem toto hledisko nejen z důvodů nasnadě jsoucích, tj. že první republika přes to, co se stalo v Mnichově a dne 15. března 1939, mezinárodně existuje dál a že vše, co se tehdy stalo, bylo ne-

legální, nekonstituční a násilné, ale také proto, že nám toto stanovisko provizorně vyřešilo nejvážnější otázky, o které bychom se byli jinak v emigraci vášnivě hádali a nikdy je v jednotě nevyřešili.

Toto stanovisko nám ovšem dávalo plný politický i právní podklad pro státní exekutivu a pro funkci a působnost prezidenta republiky a celé vlády a všech jejích resortů, jichž v zahraničí bylo třeba. Ale zanechávalo nám zející mezery v obou ostatních složkách demokratické státní moci – v legislativě a v moci soudcovské. A to byly pak dva ústřední problémy, s nimiž bylo třeba se vyrovnati, chtěli-li jsme v našem státním zřízení v zahraničí dosíci maxima demokratického postupu, jednoty a pořádku.

Pokud jde o legislativu, bylo jasné, že nějaké obnovení předmnichovského parlamentu nebylo v zahraničí možné. Do zahraničí se sice dostal jistý počet členů obou našich sněmoven, ale byl to jen nepatrný zlomek jejich plného ústavního počtu, a to ještě zlomek, o němž vzhledem k jeho nahodilému a příliš jednostrannému složení nebylo lze dobře tvrditi, že by byl skutečným, plným a početně správně vyváženým výrazem politického mínění celého národa. Zřízení Státní rady, o jejíž činnosti bude ještě dále řečeno více, bylo jen částečné a omezené řešení této otázky, neboť Státní rada se plnoprávným parlamentem stát nemohla. Nezbyvalo proto než hledati jiné řešení v otázce výkonu moci zákonodárné.

Po podrobné diskusi se svými správními znalci a po plné dohodě s jednotlivými členy vlády vydal jsem proto v říjnu 1940 (k jednomyslnému návrhu vlády) dekret o prozatímním výkonu moci zákonodárné, jímž bylo ustanoveno, že po dobu trvání zatímního státního zřízení v zahraničí budou předpisy, jimiž se mění nebo nově vydávají zákony, vydávány v nezbytných případech k návrhu vlády prezidentem republiky ve formě dekretů, které spolupodepíší předseda vlády a členové vlády pověřeni jejich výkony. Zároveň jím bylo určeno, aby v ostatních případech, kdy ústava povolává k součinnosti s prezidentem parlament, byl tento v zahraničí

zastupován v této své funkci kolegiem vládním. Později, když se fungování Státní rady ustálilo a osvědčilo, byla její kompetence rozšířena, a připojena tak k řádnému výkonu moci zákonodárné ještě další garancie, že totiž prezident nevydá takového dekretu bez vyžádání si poradní zprávy naší Státní rady.

Považovali jsme toto řešení za dané situace za poměrně nejlepší. K vydání normy s platností zákona bylo tu třeba společné vůle a součinnosti obou ústavních orgánů, jež jsme za hranicemi měli. Byla to vlastně obměna toho, na co pamatoval právě pro situaci válečnou zákon na obranu státu. Přitom však zůstávala naše normotvorná činnost v zahraničí i formálně oddělenou od normotvorné činnosti předmnichovské, a nesla tak i zevně vyslovený rám své naprosté prozatímnosti. Přitom jsme přímo do samotného dekretu včlenili zásadu, že tato naše právo tvorná činnost bude omezena jen na případy nezbytné.

Bylo totiž naším úmyslem, abychom co nejvíce vystačili s naším bohatým zákonodárstvím předmnichovským a abychom si je pro naše účely v zahraničí upravovali co nejméně. Že toto omezení bylo dodrženo v nejplnější míře, toho nejlepším dokladem je, že za více než čtyři léta trvání našeho státního zřízení v zahraničí bylo vydáno jen /v originále necháno prázdné místo/ dekretů, z nichž ještě naprostá většina se týkala jen nezbytně nutných opatření vojenských. Celá řada dekretů byla pak, když bylo patrné, že válka se chýlí ke konci, jen připravena, aby mohla býti domovu k dispozici především jako připravená látka a pomůcka pro prvé chvíle po osvobození.

Mluvě o naší legislativě v zahraničí a o jejích problémech, nemohu se ovšem už nezmíniti na tomto místě o velké práci, kterou i na tomto poli přinesla naše Státní rada svými pečlivými a politicky vyspělými poradními zprávami k osnovám dekretů, jež jí byly předkládány. O tom však bude více promluveno ve zvláštním oddílu této kapitoly, věnovaném této důležité instituci našeho zřízení, jež právem došla použití i ve státních zřízeních druhých exilových

vlád této války. A nemohu též zde opomenouti neobyčejně důležité účasti, kterou měla na přípravě řady důležitých norem Právní rada, o níž se zmíním později.

Druhým ústředním problémem našeho státního ústrojí v zahraničí byla totiž, jak jsme si výše řekli, otázka moci soudcovské. Mám tu na mysli naše soudnictví správní, neboť soudnictví občanské může na cizí půdě býti pochopitelně obstaráno jen soudy místními a o soudnictví vojenském je zmínka na jiném místě. Naše správní soudnictví vypracovalo se za dvacet let předmnichovských – přes některé jeho závady, jež jsme se snažili postupně odstraňovati – ve velmi důležitou instituci demokratické ochrany občana proti případným zásahům exekutivy do sféry jeho občanských a politických práv a vytvořilo si v tomto směru úctyhodnou tradici. Není proto divu, že nedostatek této instituce byl pocíťován i při působení státního zřízení v zahraničí. A je a zůstane krásným dokladem československého smyslu pro právnost a demokratickou sebekontrolu, že podnět k vytvoření Právní rady, jež měla býti náhražkou za tento nedostatek správní justice ve státním zřízení v zahraničí, vyšel z řad exekutivy, tedy těch, jejichž pravomoc tím měla býti kontrolována, nikoli od těch, v jejichž prospěch se měla kontrola ta díti.

Zřídit v zahraničí nejvyšší správní soud nebylo dobře možné. Nebylo tu sdostatek osob majících plnou kvalifikaci v tomto směru. Ani jeden ze soudců tohoto našeho správního tribunálu neodešel do zahraničí. Nebylo sdostatek potřebných právních pomůcek, jež by skýtaly možnost absolutního prostudování všech právních problémů, jež by se byly mohly před jeho senátem ocitnouti. A hlavně by nebylo bývalo namísto zřízením provizorního nejvyššího správního soudu v zahraničí znemožniti konečné přezkoumání případných stížností do postupu našich úřadů v zahraničí řádným správním soudem doma.

Proto jsem po poradě se svými právními znalci zvláštním dopisem ze dne 4. II. 1942, adresovaném předsedovi vlády, vytvořil – vy-

hovuje příslušnému návrhu vlády – k tomuto účelu zvláštní orgán – Právní radu –, jenž měl podávat k žádosti prezidenta republiky, Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu nebo i k žádosti jednotlivých občanů, kteří by se cítili nějakým aktem československých úřadů dotčeni ve svých právech, posudek, zda se příslušné nařízení nebo rozhodnutí vlády nebo ústředních úřadů shoduje s platným československým řádem. Vedle toho pak měla, jak již to bylo výše řečeno, fungovati Právní rada jako fórum k právnímu posuzování normativních osnov vládních.

Právní rada, jež rozhodovala o takovýchto žádostech o posudky v pětičlenném senátu, naprosto splnila očekávání do ní kladená. Za více než dvě a půl léta svého působení vyřídila celkem /v originále vynechané prázdné místo/ stížností, z nichž ve /v originále vynechané prázdné místo/ případech se vyjádřila, že příslušné rozhodování úřadu se shoduje s československým právním řádem a v /v originále vynechané prázdné místo/ případech že se neshoduje. (V /v originále vynechané prázdné místo/ případech byla žádost odmítnuta pro nepříslušnost).

Uvážíme-li, za jak obtížných okolností bylo naší administrativě pracovati, jak těžko bylo nalézati správnou aplikaci našeho předmnichovského právního řádu na skutečnosti, jež nepředvídal a předvídati nemohl, uvážíme-li, že úmyslně jsme omezovali naši normotvornou činnost v zahraničí na naprosto nezbytné minimum, a máme-li na mysli všechny ty jiné obtíže osobní a technické (např. i to, že se v některých našich kruzích objevovaly čas od času tendence nebrat dostatečného zřetele na právní hlediska, když děláme odboj a vlastně revoluci), je tato bilance nesporně vysokou známkou právnosti postupu a úcty k právu našich provizorních zahraničních orgánů. Avšak i všude tam, kde úřad nedodržel literu právní normy, stalo se tak vesměs jen proto, že věcné zřetele, jež měl na paměti, nebyly kryty normami, vytvořenými pro jinou situaci. Nicméně dlužno k tomu dodati, že v naprosté většině případů, v nichž postup

byl shledán z hlediska československého právního řádu chybným, úřad svou praxi změnil a uzpůsobil, třebaže posudek Právní rady neměl a za dané situace z důvodů výše nadhozených nemohl mít účinku kasačního.

Nezůstalo však jen na této kvazisoudní kontrole exekutivy, nýbrž považovali jsme za svou povinnost vystaviti celou naši exekutivu i co nejplnější občanské kontrole politické a odborné kontrole účetní a finanční. O občanské kontrole politické, jejímž nositelem se stala Státní rada, bude více řečeno níže. Zde bych se jen chtěl zmíniti o tom, jak jsme si zařídili odbornou kontrolu účetní a finanční. Stalo se tak tím, že byl zřízen i v zahraničí NÚKÚ (Nejvyšší účetní a kontrolní úřad), jehož předsedou byl nejprve ministr Bečko, vystřídaný potom vyslancem dr. J. Friedmannem. Úřad ten pečlivě kontroloval podle našich platných předmnichovských zákonů veškeré finanční hospodaření státními penězi, a znamenitě tak doplňoval obdobnou funkci politickou, kterou při projednávání každoročních rozpočtů vykonávala Státní rada.

To byly tedy ústřední ústavně-právní a ústavně politické problémy, jež se nám při budování našeho státního zřízení v zahraničí po uznání naší vlády Velkou Británií položily, a v tomto duchu jsme je postupně řešili. Myslím, že to bylo řešení za dané situace snad nejlepší.

K nim se přidružila – též jako problém zásadní povahy pro dobu působnosti československého státního zřízení mimo oblast republiky – otázka úpravy služebních a platových poměrů našich úředníků. Šlo nám tu o dvojí:

a) abychom, věrni naší domovské tradici z domova a zásadě právní kontinuity republiky, postavili status úřednictva i v zahraničí na pevnou právní základnu;

b) abychom však přitom nijak neprejudikovali konečné úpravě celé úřednické otázky doma a abychom ji – beztak již značně

komplikovanou Mnichovem, 15. březnem a vším, co následovalo – ještě dále nezatěžovali naším postupem v cizině.

Proto jsem po delším přípravném jednání vydal k návrhu vlády v srpnu 1941 dekret, který vytvořil zvláštní kategorii zaměstnanců československého státního zřízení v zahraničí. Podle toho dekretu byli rozvrženi úředníci našeho státního zřízení v zahraničí do pěti platových stupňů; byla stanovena kritéria, podle nichž zaměstnanci ti mají být vybíráni a zařazeni, a určeny všechny ostatní platové modalities a byly na ně přeneseny příslušné předpisy disciplinární ze zákonných předpisů domácích.

Touto úpravou bylo dosaženo v plné míře obou výše uvedených účelů. Nebylo žádného povyšování ve smyslu předmnichovských zákonů. Úředníci republiky, kteří konali službu v československém státním zřízení za hranicemi, zůstali – až na některé nutné výjimky, vyžadované zvláštními okolnostmi – v týchž služebních třídách, zaměstnaneckých kategoriích a platových stupnicích; a zůstali úředníky týchž resortů veřejné správy, v nichž byli před Mnichovem. Otázka služebního zhodnocení jejich práce v zahraničí byla v zásadě ponechána až společné úpravě personální doma.

Na tomto ústavně politickém podkladě začala vlastní konkrétní činnost vládní a administrativní, jež se rok od roku víc a více rozvíjela a jež vyvrcholila v posledním roce války rozsáhlými přípravami pro politickou, hospodářskou, sociální a kulturní rekonstrukci republiky, na nichž se plnou měrou podílely všechny orgány našeho zahraničního zřízení a jež byly jejich přínosem k materiálu, o němž mělo býti definitivně rozhodnuto našimi příslušnými orgány doma.

Bylo by třeba dlouhého výkladu, kdybych zde měl být i jen v podstatných rysech zachytiti vše, co za ta léta války všechny naše úřady v zahraničí v našich vnitřních věcech vykonaly a jak se ta celá práce postupně rozvíjela. Omezují se vědomě jen na celkový rámcový rozhled.

Uvedl bych nejprve v tomto pracovním přehledu, jak se postupně konstrukce naší zahraniční exekutivy rozvíjela. Podobně, jako jsme si pro naši činnost normotvornou vytkli zásadu vydávati nových předpisů co nejméně, postupovali jsme při stavbě naší administrativy tak, aby bylo úřadů právě jen tolik, kolik jich bylo nezbytně třeba. Nebylo naším úmyslem vykládati si princip kontinuity tak, že bychom zde měli mít všacka ta ministerstva, jež bývala doma, a vytvářet tak zde instituce pro instituce. Proto naše první vláda, ustavená v červenci 1940, měla jenom pět resortů: zahraniční věci, národní obranu, finance, vnitro a sociální péči. Bylo to, jak je z tohoto výpočtu zřejmo, právě jen to, čeho nám pro počátek bylo třeba. Když německým útokem na Rusko zřejmě nadešla další pokročilejší fáze války, byla vláda postavena jasněji před úkoly, týkající se přípravných prací pro domov. Byly zde ostatně i důvody ryze vnitřně politické; naše emigrace začala od té doby žít intenzivněji politicky, a musil jsem na [to] bráti zřetel, abych zachoval její jednotu a disciplínu. K dosavadním pěti resortům byl tudíž připojen resort ministerstva obchodu, průmyslu a živností, jehož posláním mělo býti pokusit se navázat opět přetrhané spoje našeho zahraničního obchodu a činit v tomto neobyčejně důležitém směru všcky potřebné přípravy pro dobu osvobození; a péče o resort ministerstva spravedlnosti, jež mělo zejména přihlížeti k bezvadné právní stránce četných normativních osnov, připravovaných pro domov. Zcela nově bylo pak zřízeno zvláštní ministerstvo pro hospodářskou obnovu – dle vzoru některých spojeneckých vlád –, jehož úkolem bylo studovati a připravovati obnovu hospodářského života na území republiky, pokud by nešlo o věci přikázané už jiným resortům. Přednosta tohoto ministerstva byl pak zároveň pověřen vedením věcí náležejících do působnosti ministerstva veřejných prací.

Tato soustava ministerstev došla pak dalšího doplnění při rekonstrukci vlády v listopadu 1942. Bylo vytvořeno ministerstvo zemědělství, aby i této části národní produkce, jež bude míti v prvé

době po této válce tak velký význam pro národní výživu, dostalo se patřičného soustředění pro přípravu všech potřebných plánů. Ministr sociální péče byl pak zvláště ještě pověřen vedením věcí náležejících do působnosti ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a ministr vnitra vedením záležitostí spadajících do působnosti ministerstva školství a národní osvěty. Byl tím obojím sice jen potvrzen faktický stav dosavadní – neboť ministerstvo soc. péče a vnitra tyto věci již předtím *via facti* obstarávala –, ale měl tím býti dán výraz zvýšeného významu, jenž péči a přípravě věcí pro tyto důležité obory státní správy byl naší zahraniční vládou přikládán. Tato soustava resortů státní správy v zahraničí zůstala pak, nehledíc k menším personálním změnám, až do konce války.

Práci naší vlády a celého státního zřízení v zahraničí, jakož i výsledkům, jež byly ve všech oborech politiky vlády a státu dosaženy, je vlastně věnována celá tato kniha, a je o ní mluveno tudíž v různých jejích kapitolách. Jelikož jsem se v nich však více soustředil na vylíčení především naší válečné práce na poli zahraničněpolitickém a věnoval jsem zvláštní kapitolu věcem vojenským, chtěl bych se na tomto místě zvláště zmíniti alespoň několika slovy o bohaté a významné práci naší zahraniční v ostatních oborech.

Prvým takovým úsekem vládní práce, jemuž bylo třeba se věnovati, byla sociální a zdravotní péče o naše uprchlíky. Emigranti nemají ani ve spřátelené cizině na růžích ustláno, zejména když ta cizina má plné ruce práce se svými věcmi vlastními. Bylo proto nutně třeba vypomáhati sociálně našim lidem v cizině, v Anglii, Americe, Palestině i v Sovětském svazu. Tato velká práce připadla našemu ministerstvu sociální péče a Československému červenému kříži spolu s řadou jiných pomocných organizací. Péče ta týkala se nejen našich osob civilních, nýbrž i příslušníků naší armády v Anglii, na Středním východě i v Sovětském svazu. A v posledních letech čím dále tím více se přenášela na péči o domov. Byly chystány zásoby vitaminů a léků, aby byly pohotově pro domov

v prvních dnech osvobození. Byly vycvičovány v mezipojeneckých i našich vlastních kursech sociální pracovnice, byly připravovány a s Anglií i Amerikou dojednávány seznamy lékařských pomůcek, léčiv, potravin, oděvů a jiných nezbytných potřeb pro první dobu. Naši zástupci se v nejpilnější míře účastnili všech mezinárodních jednání, jež o těchto věcech byla konána, nejprve v Loith-Rossově komitétu a pak v organizaci UNERM. Rovněž s vládou Sovětského svazu byla dojednána obdobná počáteční výpomoc pro východní, z Ruska snáze dostupné kraje republiky. Bylo též dbáno na to, aby naši lidé, pokud nebyli způsobilí k službě vojenské, se uplatnili ve spojenecké produkci válečné. Pod dohledem ministerstva sociální péče byla zřízena naše vlastní zprostředkovatelna práce, jež pracovala v těsné souvislosti s obdobnou institucí anglickou.

Od samého počátku bylo též pamatováno na potřeby naší hospodářské rekonstrukce po této válce. Dotkl jsem se už na jiném místě hospodářské dohody, k níž došlo mezi britskou a československou vládou hned v prosinci 1940 při uzavírání naší dohody finanční. Už tehdy britská vláda přislíbila, že pro účely poválečné rekonstrukce bude vůči nám uplatňovati princip sloučení a že pro obnovu Československa dá nám k dispozici suroviny z celé sterlingové oblasti. Rovněž byla již učiněna zmínka i o dohodě o půjčce a pronájmu mezi vládou americkou a československou, jež svým obsahem jde za účely této války a tvoří zásadní závazek vzájemné americko-československé poválečné hospodářské součinnosti. V jednáních těch bylo pak pokračováno jak individuálně s Velkou Británií, Spojenými státy a zejména též po uzavření československo-sovětské dohody z prosince 1943 i se Sovětským svazem, tak v rámci Spojených národů, v UNRRA. V této souvislosti dlužno se též zmíniti o naší trvalé spolupráci s Mezinárodním úřadem práce, jehož konferencí, za války konaných, se účastnili v plné míře naši oficiální delegáti. Na všech těchto pracích podílely se všechny naše příslušné resor-

ty – ministerstvo sociální péče, obchodu, rekonstrukce, zemědělství a ovšem též ministerstvo zahraničních věcí.

Na věcech finančních, jež s těmito hospodářskými věcmi tak těsně souvisí, stala se základem našeho finančního hospodaření ve Velké Británii anglo-československá dohoda. Ta dala podklad celému finančnímu vedení našeho boje o osvobození. Jako ve válce minulé tak i nyní jsme zásadně nepřijali od nikoho, od žádné vlády žádných finančních prostředků, kterými bychom se byli komukoli a v čemkoli zavázali. Podklad našeho finančnictví státního tvořilo naše zlato, uložené u Bank of England, o němž byla učiněna s britskou vládou dohoda, doplněná kreditními opatřeními v náš prospěch ze strany britské vlády. Kredity těmi byla kryta pak jak naše administrace civilní, tak i naše vydání vojenská na území britském (event. pak sovětském).

Vůči Americe byl náš finanční vztah dán dohodou o pronájmu a zápůjčce. Se Sovětským svazem byly učiněny dle okamžitých potřeb vojenských a politických příslušné kreditní úmluvy. Bylo též jednáno o poskytnutí úvěru poválečného ze strany Velké Británie a USA. Budiž zdůrazněno, že naše vláda se účastnila svými delegáty a experty úspěšně všech kolektivních finančních jednání, organizovaných spojeneckými národy, zejména konference v Bretton Woods, kde, jak známo, byl vyřešen vrcholně důležitý problém naší účasti na stabilizačním fondu měnovém a na nové mezinárodní bance pro poválečný úvěr.

Při práci spojené s účastí na těchto jednáních mezinárodních, pro nás neobyčejně důležitých, nebylo zapomínáno ani na přípravu finančních věcí pro domov. Byly připraveny ministrem financí plány, jichž účelem bylo co nejrychleji ozdravit naši měnu, zajistit zdravou základnu našemu hospodaření a finančnímu životu, našemu domácímu i zahraničnímu obchodu a rozvinutí vnitřní zaměstnanosti a nové prosperity. A byl též do zásoby natištěn potřebný pro první dobu počet bankovek, aby ani po technické stránce nebylo potí-

ží. Vojenské jednotky osvobozujících armád mohly přijít na naše území už s našimi penězi – mělo to velký význam nejen finanční a hospodářský, ale i politický.

Nebylo zapomínáno ani na věci kulturní a školské. Pokud to bylo vůbec možno, starala se vláda a naše ministerstvo vnitra, jež tu obstarávalo také agendu ministerstva školství a národní osvěty. V Anglii byly zřízeny československá obecná a střední škola a i v Moskvě byly v činnosti alespoň školské kursy pro děti našich lidí. Naším studentům (pokud to vojenské poměry dovozovaly) byla v hojné míře získávána a poskytována stipendijní místa na anglických a amerických univerzitách, aby tak alespoň v této malé míře bylo napravováno to, co nám způsobili Němci zavřením našich univerzit doma. Zejména tu šlo v prvé řadě o naše mediky, jichž potřebu pro dobu poválečnou si každý z nás plně uvědomoval. Celá řada jich tak mohla v Anglii plně dokončit studia, v Československu započatá, a byli též v několika etapách promováni na Oxfordské univerzitě, jež na dobu války – svým zvláštním generózním gestem – adoptovala, tj. přijala v ochranu studenty a učitele všech československých univerzitních učilišť. S Oxfordskou univerzitou bylo též dohodnuto zřízení československé stolice, obdobné oné, jež už od minulé války existovala na univerzitě londýnské, a v Americe jsme se napojili na akci, jíž byl zřízen zvláštní ústav pro střeoevropské věci při slavné Cornell University. S Velkou Británií byla též sjednána kulturní konvence. Co se týče příprav pro domov ve věcech školských, i tu byla vypracována řada cenných elaborátů reformních a naši školští a výchovní odborníci použili svého exilu k zevrubnému studiu školských systémů jiných, takže přinesli v této formě domů užitečný materiál, jehož bude dobře použití.

Zvláštní zřetel byl vládou a speciálně ministerstvem vnitra a spravedlnosti věnován otázce potrestání válečných zločinců. Zástupci obou těchto ministerstev od počátku pracovali v příslušných komisích Spojených národů, stavějíce se vždy co nejrozhodněji za

radikální postup proti všem, kdož se jakkoli proti našemu státu a národu provinili, a dodávající příslušným orgánům mezinárodním veškerý materiál o zločinech u nás nacisty spáchaných. Naše ministerstvo vnitra spolu s ministerstvem spravedlnosti vykonalo vše, co bylo v mezích jejich možností.

V posledním roce války se soustřeďovala práce vlády vedle příslušných jednání mezinárodních na konečné přípravy věcí pro domov pro přechod z německého obsazení do svobody, z války do míru. Bylo třeba pro to připravit řadu věcí, aby nedošlo ani k chaosu, ani k násilným výkyvům, a aby přechod byl co nejhladší a nejrychlejší.

V prvé řadě šlo tu ovšem o zajištění výživy obyvatelstva a vojenské očištění celého státního území od nepřítele. V obou věcech byla ovšem vláda odkázána na pomoc spojeneckou, stejně tak jako v otázce surovin potřebných pro prvou dobu hospodářské rekonstrukce. Ale vedle toho byla tu řada věcí, jež byly zcela v moci vlády samotné, a v nichž tedy mohla postupovat naprosto volně.

V součinnosti všech příslušných orgánů vládních byly tu vypracovány tři základní právní osnovy: o retribuci, o obnově právního řádu a o národních výborech. Jsou všem ve svém konečném znění známy. A kolem těchto tří osnov byla vypracována příslušnými resorty zahraniční vlády dlouhá řada osnov a opatření o různých otázkách souvisejících s prvými úkoly státní správy – hospodářské, sociální, politické a kulturní.

Byla to velká práce, konaná za velkých obtíží technických a zejména bez spolehlivé možnosti odhadu poměrů, pro něž osnovy ty byly připravovány, a tudíž práce, o níž bylo předem známo, že mnohé z ní bude třeba měniti, předělávati, popřípadě i odložiti. Ale byla to práce plná dobré vůle, snahy připravit i za těchto omezení a nesnází co nejvíce materiálů pro ty, jimž národ doma svěřil vedení věcí na své vlastní půdě.

[2.11] [PROKOP DRTINA] ORGANIZACE ODBOJE DOMA A STYK LONDÝNA S DOMOVEM ZA VÁLKY¹³⁰

Vlastní podzemní hnutí v pravém slova smyslu vzniklo až po obsazení Prahy, ale vzniklo bezprostředně po něm, ba téměř současně s ním. Přípravy k němu však se daly ihned po Mnichově tou částí naší veřejnosti, která rozuměla všemu a chápala vše, co se ve světě stalo v roce 1938, v souvislosti s československou krizí jako předzvěst a začátek velikých revolučních a válečných událostí, jichž součástí bude náš nový zápas za svobodu a jež také ukáží, že to, co se nám stalo v Mnichově, byl jen začátek nové katastrofy světové, jedné z nejhorších, kterou kdy Evropa znala. A na tento nový boj se znalá část naší domácí veřejnosti duchovně připravila už během podzimu a zimy 1938–1939.

Zdůraznil jsem už několikrát, že jsem počítal s určitostí s válkou již během roku 1939 a upozorňoval jsem řadu našich činitelů politických, vojenských a ostatních, aby s tím počítali a připravovali se na to – pokud jsem ovšem před svým odjezdem do Londýna s nimi přišel nebo mohl přijít do přímého nebo i nepřímého styku. Ukládal jsem si i v tom vědomou rezervu, nechtěje ztěžovati situaci nikoho z našich veřejných činitelů a nechtěje zejména dáti nejmenší záminky německé vládě k tomu, aby mého styku s oficiálními osobnostmi pomnichovskými využila pro zvýšení svého tlaku na celý náš veřejný život pomnichovský, tlaku, který beztak byl nemalý a den ze dne vzrůstal.

130 Původní text P. Drtiny upravil a doplnil E. Beneš. *Pozn. red.*

Přesto za mou přijelo do Sezimova Ústí po 5. říjnu 1938 několik osobních a politických přátel.¹³¹ S některými z nich jsem hovořil již o konkrétních otázkách ve věci spojení se mnou v cizině a o podzemní činnosti, jejíž povahu bude třeba přesně stanovit teprve podle událostí, jež jim doma samy určité úkoly ukáží. Zpočátku šlo – i za tzv. druhé republiky a za předpokladu, že v této formě naše státní existence určitou dobu potrvá – o udržování spojení se mnou a ostatními, kteří popřípadě budou za hranicemi (dr. Ripka odjel již začátkem října). Šlo o to, abychom my venku byli přesně informováni o tom, co se děje doma, jak pokračuje nacistické prolínání, jak postupuje vláda a jak se vytváří náš vnitřní politický život, co je s armádou, jak si počíná nová zahraniční politika, co si myslí a jak se k tomu všemu staví masy lidu atd. atd. Naproti tomu bylo třeba zajistiti, aby byli doma přesně a správně informováni o vývoji zahraničně politickém zejména v tom případě, že by došlo k rychlé fašizaci státu a že by nebyly udrženy volné styky s ostatním světem i ostatní demokratické svobody občanské. K tomu všemu nebylo třeba mnoho příprav. V podstatě [je dělalo] jen několik spolehlivých jednotlivců, kteří měli možnost sledovat bedlivě vývoj našeho vnitřního života a kteří byli schopni podávat systematicky o všech jeho oborech zprávy.

Takovou jednu skupinu, která tento úkol začala plnit již v pomnichovské republice a s níž jsem byl ve styku prakticky od samého začátku své nové emigrace, vytvořili vysl. Smutný, dr. Jína, dr. Chytil, dr. Drábek a dr. Drtina v nepřímé a později i přímé spolupráci s řadou jiných. Opustil jsem Prahu 22. října a již v druhé polovině listopadu ke mně přijel první posel, dr. Drábek, jenž přivezl podrobné informace o vývoji domácí situace po mém odjezdu a odnesl si zase

131 Byli mezi nimi náš nynější londýnský velvyslanec dr. Max Lobkovicz, vysl. dr. Girsá, dr. Jína, dr. Zdeněk Chytil, dr. Zdeněk Dohalský, plukovník gšt. Eret, advokát dr. Ivan Klouda z Benešova a jiní. Z dřívějších našich vedoucích politiků přišel Rudolf Bechyně.

vzkazy a zprávy mé. Kládl jsem v nich již tehdy zejména důraz na to, že každá naše odbojová podzemní organizace v příští válce bude musit míti povahu převážně vojenskou, že je také třeba, aby se naši důstojníci na to připravovali, neboť je to jen jiná forma vlastních úkolů armády. V prosinci jsem poslal nové zprávy a vzkazy a obdržel čerstvé informace o vývinu veřejného mínění, když do Prahy ke krátké návštěvě zajel náš voj. atašé v Londýně pplk Kalia.

A již koncem ledna byl u mne opět dr. Drábek. Bylo to bezprostředně před mým odjezdem do Ameriky, takže jsem měl na cestu čerstvý obraz toho, jak se poměrně rychle začíná naše veřejnost probírat z prvního myšlenkového chaosu a zmatku pomnichovského, přesto, že se jí dosud nedostalo autoritativního vysvětlení toho, co a jak se vlastně sběhlo v naší zářijové krizi. Bylo mně to závažným a dobrým symptomem pro těžké doby, které nás očekávají. Mimoto během této doby přišlo za mnou z domova i více jednotlivců nebo posílů různých skupin a kroužků, kteří samostatně a iniciativně se rovněž připravovali na tajnou odbojovou aktivitu, jakmile vývoj světových událostí uzraje a poskytne k tomu vhodnou příležitost. Byli to např. brněnský advokát dr. Ečer a dr. Císař, náš gen. konzul dr. Opočenský aj.

Byl jsem přesvědčen, že tentokráte bude boj na domácí frontě nepoměrně obtížnější, bezohlednější a krvavější, než byl v našem prvním osvobozovacím boji za první světové války. Věděl jsem též, že aktivně do něj nebudou moci po delší dobu zasáhnout nejširší lidové masy, když od počátku budou za tímto bojem stát a jej skrytě podporovat ještě v daleko větší míře a jednotněji, než tomu bylo za minulé války. Ale věděl jsem také, že se najdou a vyvstanou odhodlaní jednotlivci i celé početné skupiny, které vědomě na sebe vezmou riziko tohoto boje, ať to stojí, co stojí. Psal jsem o tom také v tom smyslu poslanci dru Ladislavu Rašínovi ihned v listopadu 1938: **„Mnozí z vás by měli držet hned opatrně v jistém smyslu starou linii a pak být připraveni v daném momentě a zařídit se**

cele dle poměrů, dle postupu války a událostí. Budou-li jedni při moci, musí se druzí obětovat pro naši starou a vždy trvajících tradici národní...“

Toto moje očekávání se vyplnilo ihned po obsazení Prahy a zřízení Hitlerova protektorátu Čechy a Morava a Hitlerova tzv. samostatného slovenského státu. Den 15. března byl ovšem důkazem, že všechny naděje, jako by snad s nacistickým Německem bylo pro náš národ nějaké dorozumění a soužití možné, byly od základu pochybené a spočívaly na nesprávné znalosti podstaty nacistického pangermanismu. Byl také znamením, že mezinárodně politická situace se znovu rapidně zhoršuje a spěje rychle k nové krizi. Vyvolal i u nás téměř obecné přesvědčení, že fatálně musí tato krize vyústit v novou světovou válku, která nám stejně jako první válka světová poskytne novou příležitost, abychom se znovu dali do boje o svou státní existenci. Z tohoto přesvědčení, jež ovládlo od samého počátku německé okupace ohromnou většinu naší veřejnosti, vznikla pak horečná podzemní aktivita a příprava na válku i u nás doma.

Tato organizační činnost nabyla záhy převážně charakteru vojenského. Hned 15. března odletělo do Anglie – ještě před příchodem Němců – jádro II. oddělení našeho generálního štábu, jež spolu s důstojníky, kteří zůstali doma, začalo připravovat tajnou síť zpravodajskou a připravovat zejména službu spojovací a informační. Byl to pro mne opravdu nadmíru radostný okamžik, když jsem na začátku dubna 1939 obdržel v Chicagu v hotelu Windermere dopis pluk. Moravce, který mi oznamoval, že se mu podařilo z Prahy včas uniknout, zachránit vše podstatné z materiálů zpravodajského oddělení generálního štábu a že se mi se vším i se svým štábem staví plně k dispozici. Byl to tehdy začátek opravdu nad jiné cenný a významný.

Ruku v ruce s tím se pak začaly organizovat nejnaléhavější úkoly vojenské, o nichž je řeč ve zvláštní kapitole. Úkol bezpečného spojení našeho domácího odboje se složkou zahraniční úzce souvisel

již i s vedením naší podzemní války po stránce politické. Jednak mělo spojení to samo plnit úkoly politicko-zpravodajské, jednak bylo určeno, aby sloužilo spojení politických činitelů domácích se zahraničními. K tomu bylo ovšem třeba kooperace vojáků a politiků a přes pochopitelné a samozřejmé obtíže, které jsou v povaze věci samé, záhy se tato kooperace začala projevovat v celé konspirativní činnosti. Složky civilní a politické, doma iniciativně vznikající v nejrůznějších střediscích, daných nejrůznějšími podmínkami a nejrůznější společnou základnou konspirátorů (politické strany, odborové organizace, Sokol, D. T. J., Orel a jiné tělovýchovné organizace, různé menší intelektuální společnosti a kroužky, lokální organizace, úřady státní a jiné veřejné instituce atd. atd.), začaly záhy všude na sebe narážet, stýkat se, ba i navzájem se prolínat s organizací vojenskou, která byla již svou povahou disciplinovanější a jednotnější. Také ovšem tím, že se mohla systémem buňkovým organizovat a záhy opírat o kádry důstojníků a rotmistrů z povolání i důstojníků a poddůstojníků záložních, v čemž na druhé straně byl ovšem zárodek nejednoho budoucího nebezpečí a leckterého nezdaru.

Ale fakt je, že bez značné iniciativy nesčetných jednotlivců v nejrůznějších částech republiky, pocházející z obyvatelstva jak městského, tak i z vesnic, by ani organizace spojovací služby řízená shora nebyla svedla při naší těžké geografické poloze nic proti neprostoprostnosti gestapácké a SS-manské policejní a špionážní služby. Byla to právě tato iniciativa na vše odhodlaných opravdových patriotů, která umožnila největší část pozitivních výsledků podzemní práce, ať již šlo o spojovací službu kurýrní nebo radiotelegrafickou, o organizování přechodů přes hranice, o ukrývání gestapem pronásledovaných a jich transport do bezpečí, o vydávání letáků a podzemních časopisů, o organizování národních manifestací a demonstrací, o šeptanou propagandu, o pasivní rezistenci i o sabotáž atd. atd. V této široké iniciativě jednotlivců a malých kroužků a grup měla svůj původ také převážná část vynalézavosti nových

prostředků, jakým bylo možno plnění těchto naléhavých úkolů ukrýt před zraky gestapa a provádět mu je často téměř před nosem.

Když jsem se vrátil z Ameriky v červenci 1939, shledal jsem stav konspirativních příprav již tak uspokojivý a pokročilý, že bylo bezpečně doufat, že i kdyby válka vypukla ihned, bude pro další válečnou aktivitu tvořit již bezpečný základ jak vojenský, tak politický. O své cestě do Ameriky a o stavu mezinárodní situace jsem poslal domů ihned po svém příjezdu podrobnou zprávu a koncem srpna – těsně před vypuknutím války – přijel do Londýna posel, který mně přinesl důležitou politickou zprávu, že konspirační přípravy na válku doma pokročily již i po stránce politické tak daleko, že se utvořilo v zemích českých politické vedení podzemní činnosti, které je v úzkém styku s vedením vojenským a svým složením má již značnou politickou váhu. Jeho členy byli tehdy mezi jinými dr. Přemysl Šámal, ing. Nečas, dr. Feierabend, poslanec Richter, dr. Ladislav Rašín a prof. dr. Adolf Procházka¹³². V podstatě tedy složení odpovídající hlavním složkám naší koalice.

Důležitější bylo to, že zpráva – v souhlase ostatně s jinými zprávami – ukazovala, že tajná podzemní činnost zasahuje nejen všude naše politické strany, nýbrž i organizace odborové, Sokol a jiné organizace celonárodního významu. Mimoto že Národní souručenství jako jediná Němci povolená politická organizace je prostoupeno skrz naskrz masami našich uvědomělých drobných politických pracovníků, takže každé jeho použití k účinné podpoře protektorátního aktivismu je ve skutečnosti nemožné a musí ztroskotat, protože v podstatě jen jeho předáci, určení shora, a někteří jednotlivci byli skutečnými kolaboranty a zrádci. To se ostatně pak dalším vývojem plně potvrdilo. Také bylo ze všech zpráv došlých v této době jasno, že podzemní příprava zasahuje již do všech složek

132 P. Šámal, politik, kancléř prezidentů T. G. Masaryka, E. Beneše a krátce i E. Háchy; A. Procházka, právník, vysokoškolský učitel, poválečný politik. *Pozn. red.*

naší veřejné správy, do všech centrálních úřadů, do městské správy, do policie, do četnictva, ano i do tzv. vládního vojska. Konečně byli i v tzv. protektorátní vládě aktivní členové podzemního hnutí, jak je zjevno zejména z případu Eliášova a Feierabendova. Zkrátka všecko nasvědčovalo tomu, že duch domova je dobrý, na válku plně připravený a s ní počítající a přímo nedočkavě na ni čekající a že veškerý protektorátní aktivismus – až na zcela úzkou vrstvu kolaborantů, quislingů, zrádců, arivistů¹³³ a jiných podobných individuí – je v podstatě jen kamufláž před nacistickou zvlášť a útlakem.

Sám jsem mohl po tomto poslu zaslat v samý předvečer války obsáhlý výklad o mezinárodní situaci a moje pokyny a rady pro podzemní činnost za války. Tento vzkaz vykonal své poslání; byl psán již po uzavření sovětsko-německého paktu z 24. srpna, jenž přirozeně vyvolal v naší veřejnosti značný zmatek a nejistotu. Část mého výkladu i s mým tehdejší předpokladem, že válka vypukne mezi 20. a 30. srpnem, byla naší podzemní organizací v desetitisícovém nákladu vytištěna a rozhozena mezi lidem (zejména na Moravě), a přispěla tak vydatně k tomu, aby naše veřejnost si učinila správný výklad událostí kolem paktu a po něm bezprostředně následujícího vypuknutí války. Došly nás záhy zprávy o tom, že tato šťastná shoda okolností přispěla k uklidnění veřejného mínění, k jeho správné orientaci a k upevnění rezistenční jednoty na samém prahu druhé světové války.

Vypuknutí války přirozeně ztížilo naše spojení s domovem, ale nepřerušilo je. Písemný styk a informace z domova soustavně stále pokračovaly, ale prakticky bylo nesrovnatelně snazší dostat zprávy z domova, než je domů dopravit. Aby naše instrukce, informace, rady a upozornění se mohly domů dostat alespoň tak včas, aby nebyly zcela zastaralé a událostmi překonané, bylo záhy zjevné, že je třeba mít vybudováno bezpečné spojení telegrafické.

133 Kariéristi. Pozn. red.

Přípravy k tomu byly učiněny již před válkou – neboť zpravodajská vojenská skupina pluk. Moravce pracovala s rozsáhlou sítí radiotelegrafickou hned od počátku –, ale pro různé nedostatky a překážky technického rázu zejména v Praze zcela pravidelné spojení mezi Londýnem a Prahou začalo pracovat asi ve dvou měsících po vypuknutí války. Vcelku možno říci, že toto rychlé vzdušné spojení – s určitými přestávkami a poruchami způsobenými nacistickou perzekucí – fungovalo souvisle a v odbojové kontinuitě od začátku listopadu 1939 až do poloviny roku 1942, tedy po dobu více než dvou a půl roku války. Nezdolala je ani první vlna Heydrichova teroru na podzim 1941. Teprve druhá vlna teroru Daluegova po smrti Heydrichově na podzim roku 1942 je ochromila; podařilo se je trvale obnovit – po několika nových, zpočátku zdařilých a později zase rozrušených pokusech, trvajících skoro celý rok – až na podzim a v zimě 1943, odkdy již bezvadně a neobyčejně úspěšně pokračovalo až do konce války.¹³⁴

Když v listopadu 1939 plk. gšt. Moravec mně hlásil, že přímé spojení mezi Londýnem a Prahou je navázáno, a když se začal na něm pravidelný provoz rozvíjet, bylo patrné hned z prvních došlých depeší, že se nám bude dostávat z naší podzemní organizace hodnotných zpráv dvojího druhu: 1) zpravodajství vojenské a 2) zpravodajství politické. Bylo též zjevné hned z jmen pražských informátorů, že vojenská a politická složka na domácí frontě je v nejužší spolupráci nejen v konspirativní organizaci, nýbrž přímo i v úkolu zpravodajském. A i když se tato spolupráce neobešla bez nevyhnutelných nesází a konfliktů kompetenčních, osobních a prestižních, celkem fungovala spolehlivě a dobře po celou dobu své souvislé periody až do přerušení v roce 1942. Neúnavnost, píle,

134 Jak toto spojení bylo účinné, o tom svědčí nad jiné výmluvně tato udání: během roku 1940 bylo vyměněno mezi naší londýnskou zpravodajskou centrálou vojensko-politickou vcelku přes 14 000 depeší, asi 8000 nám jich došlo z Německa a Československa a asi 6000 jsme jich odeslali z Londýna.

odvaha, houževnatost, příkladná obětavost těch, kteří na pražském konci na sebe dobrovolně tento úkol vzali – a z nichž tak mnozí jej zaplatili životy –, patří k jedné z nejkrásnějších a nejstatečnějších kapitol našich válek o svobodu.

Pro moje hodnocení zpráv našeho politického zpravodajství z domova bylo důležité, že od samého jeho počátku, i od počátku našeho pravidelného přímého spojení, jeho jádro tvořila skupina mých spolupracovníků, která tento úkol na sebe vzala již za druhé republiky a o níž jsem se zmínil dříve. Bylo to důležité zejména proto, že jsem věděl přesně, z jakého prostředí zprávy pocházejí, znal jsem sám osobně řadu našich informátorů a mohl dle toho jejich zprávy správně analyzovat a činit si přesné závěry; jejich osobní styky a znalost našich poměrů nám umožňovaly, abychom vskutku znali vše podstatné, co se děje v okolí dr. Háchy a v tzv. protektorátní vládě, co v našich úřadech, v Národním souručenství, co dělají v podzemí naše politické strany atd. atd. Bylo to důležité ovšem také proto, že jsme venku viděli a věděli, že také po politické stránce se můžeme plně spoléhat na své spolupracovníky na domácím konci naší přímé linky. Prvé zprávy ryze politické, jež jsme touto cestou dostali, byli podepsány krycím jménem mého osobního tajemníka dr. Drtiny.

Tak naše tajná vysílací stanice byla spojena přímo nejen s naší ústřední vojenskou organizací v Praze, nýbrž i s centrem politickým. Hned první zprávy to plně potvrdily. Základy a přípravy podzemní činnosti, jež byly položeny již hned po Mnichově a zčásti i před mým odchodem za hranice, se i zde celkem osvědčily a nesly své cenné ovoce.

Řeknou jiní podrobněji, jak se tato práce konala, jak se překonávaly všechny obtíže a překážky, kolikrát byla SS-many a jinými německými policejními orgány rušena, na jaké technické obtíže narážela atd. atd. Sám bych chtěl jen konstatovat, že vedle důstojníků, rotmistrů a poddůstojníků naší armády – o nichž je řeč na jiném místě – měli významný podíl na ní naši intelektuálové a jmenovitě naše Karlova univerzita a vysoké školy vůbec, a to i po stránce

technických příprav, i po stránce organizační, i konečně ve výkonu této služby samé. Vynikající, neúnavnou a vůdčí práci vykonal v tom především docent přírodovědecké fakulty dr. Vladimír Krajina. S ním nejvíce spolupracoval po stránce technické, zpravodajské i politické docent dr. Horáček, docent dr. Uzel, filolog dr. Kratochvíl, právník dr. Vladimír Hora a redaktor Antonín Pešl a později i jiní. Tento podíl naší inteligence na našem boji v jeho prvním období a obětavé plnění úkolů, jež na sebe její představitelé vzali a za něž položili i své životy, nelze ani dost vyzdvihnouti.

Tak se stalo, že záhy jsme byli přesně v Londýně informováni o každém významnějším kroku Němců, o postupu protektorátní vlády, o tom, co se chystá, o tom, co ví gestapo o naší podzemní činnosti, o všech důležitějších událostech v tzv. protektorátě. Byly doby, kdy jsme byli informováni o skoro každém hnutí na Pražském hradě a kolem Neuratha téměř v několika hodinách potom, co k němu došlo. Byli jsme také v přímém nebo i nepřímém kontaktu s mnohými významnými činiteli našeho veřejného života, s některými i tak, že si toho ani nebyli – alespoň po jistou dobu – vědomi. Mohli jsme také v tom nebo onom zasáhnout, nebo alespoň ovlivnit postup některých osob nebo skupin a mohli jsme je též varovat a upozornit na škodlivost toho a onoho jejich počínání.

Němci záhy o tom věděli a uvádělo je to ovšem v zuřivost, zejména když se jim nedařilo naše styky vypátrat. Byly celé dlouhé měsíce, kdy naše spojení tušili a cítili, ale nemohli je nikde zachytit a nemohli nikoho usvědčit. Již po listopadových studentských bouřích věděli o existenci naší podzemní organizace, ale nevěděli nic podstatného. K. H. Frank a šéf policie a gestapa v Praze SS-man dr. Stahlecker hrozili již tehdy v soukromých rozhovorech s některými funkcionáři protektorátními z českých řad, že o naší podzemní činnosti vědí, a jak se Frank tehdy vyjádřil, že se na české straně hraje hra, „v níž pánům půjde o hlavy“. Dr. Stahlecker, když pak v prosinci se skutečně gestapu podařilo určitou složku naší konspirace zachytiti, se vyjádřil

generálu Ježkovi s těžko skrývaným obdivem o rozsahu a odbornosti podzemní organizace a jejího technického vybavení.

Tímto způsobem jsme byli v Londýně po prvé tři roky války v trvalém styku s celou řadou lidí doma. Uvádím jmény podstatnou jejich část, aby bylo patrné, jak daleko systémem prostředníků a kam všude náš styk sahal a že zabíhal do všech složek naší národní společnosti:

1) Z členů našeho parlamentního a stranicko-politického života, pokud zůstali po vypuknutí války doma a alespoň zpočátku na svobodě, to byli poslanci Hampl, ing. Nečas, Laušman, Němec, Richter, dr. Klapka, Petr, dr. Rašín a dr. Klíma a senátoři dr. Klouda, Plamínková a (?)

2) Z protektorátních činitelů v čele vojenské tajné organizace stál – jak je dnes již známo – gen. Eliáš a přímo zapojen byl dr. Feierabend. Do určité doby jsme byli v nepřímém styku s dr. Kalfusem¹³⁵. Nikdy jsme nebyli v přímém styku s dr. Háchou, ale dávali jsme mu sami informace, pokyny a varování a prostředníkem jsme dostali od něho vzkazy, a dokonce ještě začátkem roku 1941 i významný a důležitý slib, že odstoupí – jež nedodržel. Od léta 1941 jsme své styky k Háchovi a jeho okolí přerušili. Vida totiž, že přichází zlá doba Heydrichova, požádal jsem Háchu a jeho vládu – vzniknuvší přece jen do značné míry rozhodnutím našich zodpovědných politických činitelů (Hácha byl zvolen sněmem!) –, aby odstoupili a nestali se spoluvinnými na tom, co přijde. Hácha slíbil, ale když přišel Heydrich, neprovedl to a začal svou neblahou éru spolupráce!

3) Z ostatních našich veřejných pracovníků jsme alespoň v té neobné části války byli ve styku a zároveň ve větší nebo menší spolupráci mimoto zejména s Jaroslavem Kvapilem, dr. Kroftou, dr. Lánym, dr. Papouškem, profesory Uhrem, Vl. Helfertem, s dr. Emilem Sobotou,

135 Josef Kalfus byl národohospodář, politik, ministr. *Pozn. red.*

J. V. Škrachem, spisovateli K. J. Benešem a Zdeňkem Němečkem, z průmyslových kruhů s dr. Jiřím Hejdou, s ing. Sátorou a ředitelem nakladatelství Borový R. Jílovským.¹³⁶ Na pražské radnici s fin. referentem Ant. Kinkalem, ze zahraničního ministerstva s Jiřím Sedmíkem a dr. Heidrichem, s místopředsedou Čs. obce sokolské dr. Janem Štolcem, s některými odboráři (mimo již zmíněných poslanců), dále s úředníky téměř všech našich centrálních úřadů atd. atd.

S našimi komunisty byl styk našich podzemních organizací od samého počátku. Omezoval se především na vzájemnou informaci a na spolupráci v některých konkrétních akcích. Jinak komunisté v podzemním hnutí postupovali odděleně, což víceméně pokračovalo i po 22. červnu 1941. Tím, že většina jejich předních členů byla za hranicemi nebo zatčena, neznali jsme v Londýně ani jmen jejich vedoucích v podzemním hnutí. Pouze na Slovensku, kde nebyla tak tuhá perzekuce a kde ani komunistická první garnitura nebyla všecka pozatýkána, byli jsme ve styku – zejména v posledních dvou letech války – s poslancem Širokým, dr. Husákem, L. Novomeským a Petrem Jilemnickým.¹³⁷

136 Jaroslav Kvapil byl český básník, dramatik, překladatel, libretista a divadelní režisér, v době 2. sv. války byl spoluzakladatelem odbojové organizace Prozatímní revoluční národní výbor; Emil Pavel Lány byl český šlechtic a jeden z nejvýznamnějších právníků první republiky, s J. Kvapile spoluzakládal Prozatímní revoluční národní výbor; Jaroslav Papoušek před 2. sv. válkou byl krátce ředitelem archivu Ministerstva zahraničních věcí, v době 2. sv. války se zapojil do odboje byl zatčen a umučen v koncentračním táboře; Vladimír Helfert byl český muzikolog, pedagog a dirigent; Emil Sobota byl právník, spisovatel a publicista, odborník na ústavní právo; Vasil Kaprálek Škrach byl filolog, filozof, osobní tajemník T. G. Masaryka, během 2. sv. války byl zapojen do doboje a popraven. *Pozn. red.*

137 Gustáv Husák byl slovenský komunistický politik, v pozdějších letech 1975–1989 čsl. prezident; za 2. sv. války se účastnil odbojového hnutí a Slovenského národního povstání; Ladislav (Laco) Novomeský byl slovenský básník, publicista a politik, účastník odboje a Slovenského národního povstání; Peter Jilemnický byl slovenský spisovatel, novinář, učitel a účastník protifašistického odboje. *Pozn. red.*

Podzemní politické hnutí na Slovensku mělo, jako téměř všechno ostatní, podstatně jiný vývoj než v zemích českých. V první části války tam podzemní aktivita občanská nedosahovala zdaleka té iniciativy jako v české části. Z politických parlamentních činitelů se jí přímo účastnili pouze dr. Ivan Dérer¹³⁸ a posl. Ján Lichner, přičemž Dérer žil v Praze a Lichner byl s námi ve styku přes pražské politické ústředí. V prvních letech války jsme měli daleko méně zpráv ze Slovenska než z českých zemí, ale na sklonku roku 1942 se situace obrátila zcela ve prospěch Slovenska. Nejvýznačnější podíl na tom měla skupina mladších politických pracovníků a intelektuálů, seskupená kolem paní Květoslavy Viestové¹³⁹, jejíž činnost byla vskutku horlivá a jež nám v Londýně usnadnila, že jsme byli vcelku informováni o všem politicky důležitém, co se na Slovensku v druhé půli války dalo. Z aktivních spolupracovníků dlužno jmenovati: dr. Országha¹⁴⁰ (jenž dovedl nalézti k nám spojení velmi odvážně a iniciativně), dr. Lettricha¹⁴¹, učitele Kapinaje a (?).

Když tato skupina v roce 1941 [1943] vyslala do Londýna Viliama Radakoviče¹⁴², který přivezl s sebou též memorandum slovenských vlastenců z 10. února 1943, jež v podstatě bylo vůbec prvním programovým stanoviskem, jež nás ze Slovenska došlo, zastávající program nekompromisní československé jednoty, jmenoval jsem jej ihned členem Státní rady, stejně tak, jako za členy Státní rady byli vybráni zástupci všech bojových skupin a hlavních programových směrů, pokud nám byli v Londýně k dispozici. Dále jsme byli v přímém styku s poslancem Ursinym a s jeho okolím. Vel-

138 Slovenský právník, publicista, účastník protifašistického odboje. *Pozn. red.*

139 Jedna z předních organizátorek občanského protifašistického hnutí na Slovensku. *Pozn. red.*

140 Jozef Országh byl slovenský veřejný činitel a právník. *Pozn. red.*

141 Jozef Lettrich byl slovenský politik, účastník odboje. *Pozn. red.*

142 Člen londýnské Státní rady, slovenský agrárnícký politik. *Pozn. red.*

mi důležitá byla spolupráce s dr. Vavro Šrobárem¹⁴³, kolem něhož se soustředilo od léta roku 1943 tajné politické hnutí všech směrů a složek (včetně i komunistů), bylo s námi ve stálém styku, posílalo nám důležité zprávy a podrobně nás informovalo o plánech na slovenskou revoltu, ke které pak vojensky i politicky v plné dohodě s Londýnem v září 1944 přesně dle programu došlo.

Z ostatních politických pracovníků na Slovensku se ozvali a během doby přihlásili jako celek sociální demokraté. Jménem národních socialistů na Slovensku přihlásili se ing. Slávik a předseda Pechold. Důsledně jsme odmítali vejít ve styk s vedoucími luďáky¹⁴⁴, exponenty tisoovsko-tukovského režimu, a lidmi stojícími na předních místech tzv. slovenského státu, přestože se tu a tam některé pokusy o to z jejich strany staly. Stejně tak jsme kategoricky odmítali konspirativní spolupráci s těmi, kteří ač nebyli luďáky, dali se po 14. březnu 1939 plně k dispozici tzv. slovenskému státu a zastupovali jej buď před mezinárodní veřejností, nebo přijali v něm exponovaná klíčová postavení, v nichž úzce kolabovali nejen s nacistickým režimem v Německu, ale i s fašistickou Itálií a horthyovským Maďarskem. Ti se pokoušeli opět přebíhat na československou stranu, když již porážka Německa byla všem zjevná.

V politickém zpravodajství ze Slovenska až do konce 1943 převládal po stránce technické styk písemný, prostředkovaný různými cestami a posly přes neutrální země. Tento styk a obsáhlost zpráv a bohatost různého písemného materiálu dosáhly zejména v roce 1943 velkého rozsahu a byly nám v Londýně dobrou pomocí. Na rozdíl od českých zemí přímé rádiové spojení se nám však podařilo na Slovensku zařídit teprve od začátku roku 1944. Po více dřívějších marných pokusech stalo se tak pomocí parašutistů

143 Slovenský lékař a politik, protifašistický bojovník. *Pozn. red.*

144 Představitelé Hlinkovy slovenské ľudové strany. *Pozn. red.*

a během tohoto posledního roku války se pak podařilo je i rozvětvit i jeho politickou hodnotu podstatně zvýšit.

Moje vzkazy domů

Během pěti let války vedle mnoha drobných zpráv, informací, politických sdělení, upozornění, varování, rad, pokynů a směrnic jsem poslal postupně, jak si toho události válečné vyžadovaly, domů řadu větších situačních politických zpráv, jež jednak měly dát našim jasný obraz o mezinárodně politické a válečné situaci, jednak naznačit možný a pravděpodobný další vývoj, aby se doma mohli dle toho zařídit a na přicházející události se mohli připravovat. Takových obsáhlejších zpráv jsem poslal během této doby celkem čtyřicet čtyři od začátku války až do odchodu vládního delegáta pro správu osvobozeného území z Londýna. Počítán je v tom i onen vzkaz ze dne 21. srpna 1939 zasláný politickému ústředí v Praze, v němž jsem domov upozornil, že očekávám vypuknutí války kolem 1. září 1939. Jsou mezi nimi vzkazy společné do Prahy i do Bratislavy, jsou v nich zprávy speciálně určené jen do českých zemí nebo jen na Slovensko, tak, jak si toho zvláštní poměry v obou částech republiky vynutily.

V těchto politických zprávách jsem soustavně informoval naši odbojovou organizaci i naše politické činitele doma o těchto hlavních otázkách:

- 1) Mezinárodní politická situace a naše zahraniční politika,
- 2) válečná situace a pravděpodobný vývoj,
- 3) stav našeho zápasu o mezinárodní právní a politické postavení republiky a mezinárodní odčinění Mnichova,
- 4) vnitropolitické poměry našeho zahraničního odboje a prozatímního státního zřízení v zahraničí,

- 5) naše zahraniční armáda a válečné přípravy k vojenskému osvobození státního území,
- 6) německá otázka a problém našich menšin,
- 7) postup našich doma pod německou okupací, potřeba boje na domácí frontě a jednota našeho odboje doma i za hranicemi,
- 8) potrestání válečných viníků, quislingů a zrádců,
- 9) poměr Čechů a Slováků v osvobozené republice,
- 10) příprava a náměty pro nové vnitřní uspořádání státu po osvobození.

{[Drtina]: Sem by snad mohly přijít některé citace z těchto, dále co by pan prezident chtěl říci o svých vzkazech Eliášovi a Háchovi a co tím politicky sledoval a některé jiné problémy, jichž by se pan prezident chtěl ve své zprávě dotknout. Bez bližších instrukcí nemohu dobře posoudit, co z toho bude třeba vhodně říci. – Veškeré politicky důležitější projevy spojené s domovem průběhem války.}

Dobrá informovanost Londýna o domácí situaci během roku čtyřicátého se začala projevovat účinně v československém rozhlasu z Londýna, jakmile po uznání vlády nám BBC poskytla možnost bezprostřední redakční spolupráce v rozhlase na podzim 1940. Mělo to značný politický a psychologický význam, neboť toto vědomí kontaktu mezi podzemním hnutím doma a Londýnem bylo nejširším vrstvám obyvatelstva značnou morální oporou v době, kdy téměř nebylo jiných reálných skutečností, o něž by svou víru v úspěšné ukončení války mohly denními událostmi na bojištích i v mezinárodní situaci posilovat a osvěžovat. Bylo to v důsledku toho, že londýnský rozhlas v té době si získal doma mimořádně značný morální kredit a důvěru. Docházely nás o tom z domova přesvědčivé zprávy z různých pramenů, zejména v zimě roku 1940–1941.

Od února a března 1941 pak se náš soustavný denní kontakt mezi domovem a Londýnem projevil jako silně politický a účinný i negativně tím, že německá protektorátní propaganda se cítila být nucena na vliv londýnského rozhlasu a celého zahraničního státního zřízení v Londýně otevřeně reagovat. Až do té doby goebelsovská propaganda prostě činnost a mezinárodně politické úspěchy československé emigrace totálně ignorovala. Pod tlakem veřejného mínění doma však musila začátkem roku 1941 toto stanovisko opustit a zejména se snažila podrýt důvěru, kterou si Londýn doma získal právě tím, že se jevil svým posluchačům jako dobře informovaný o tom, co se doma děje. Z té doby silný nátlak na všeobecnou rovnováhu vykonávalo zejména pranýřování některých zrádců, quislingů, udavačů a jiných nehodných jednotlivců v londýnském rozhlasu, o něž nás domácí podzemní organizace naléhavě žádala a jejichž jména a provinění nám systematicky oznamovala.

Stejně tak v úzké spolupráci s podzemním hnutím a z jeho podnětu došlo k známému bojkotu znacizovaného českého tisku v září 1941. Jednotnost této pasivní demonstrace, současnost výzev šeptané propagandy doma i výzev londýnského rozhlasu působily silně nejen na ducha existence domova, nýbrž i otrásly německými iluzemi o skutečném smýšlení dočasně k mlčení odsouzeného národa.

Pro československou pozici mezinárodní měly všechny tyto projevy jednoty národa a jeho pravého smýšlení význam nedoceníitelný. Jak stále více německá tisková a rozhlasová mašina v českých zemích se dostávala do defenzivy a do polemiky proti smýšlení a různým zjevům v českém životě pod nacistickou kontrolou, tak stále více sílila pozice československá ve spojeneckém táboře a ve svobodném světě vůbec. V tom smyslu vyvrcholením byly události kolem příchodu Heydrichova do Prahy na podzim 1941 i strašlivá perzekuce Daluegova po zabití Heydrichově v létě 1942. **Jakkoli strašlivé a hlubokého politováníhodné byly oběti, jež si tyto**

události vyžádaly, pro náš boj v této válce měly význam vrcholný. Při příchodu Heydrichově, zejména pak stanným soudem proti generálu Eliášovi, demonstrativním způsobem přesvědčily svět, **že de facto celý národ je v odporu proti Německu** a že organizace tohoto odporu sahá v pravém slova smyslu i až do samého centra toho, co si Němci zřídili jako českou oporu svého protektorátního zřízení. Dále tím, že svými bezhlavými a bezohlednými popravami Reinhard Heydrich sám ukázal světové veřejnosti, jak organizace odporu pronikla doslova všemi vrstvami národa od vojáků a politiků, intelektuálů, příslušníků svobodných povolání přes živnostníky, řemeslníky, veřejné i soukromé zaměstnance až do nejširší vrstvy zemědělského lidu a průmyslového dělnictva.

Za éry Daluegovy **pak jmenovitě Lidice se staly zvláště v západní Evropě a Americe přímo symbolem současně i německé nacistické bestiality i hrdinného a nezlomného odporu utlačeného národa** i bojové solidarity širokých vrstev jeho lidu.

Pro náš politický zápas měly tyto události význam nedozírný v jeho mezinárodní oblasti a mimoto po Mnichově a světem vynuceném ústupu pomnichovském v pravdě tyto oběti zachraňovaly morálku a duši národa.

Význam našeho spojení s domovem spočíval také v tom, že politický a politicko-zpravodajský styk československých míst v Londýně s českými zeměmi od samého vypuknutí války byl velmi živý, častý, soustavný a celkem bez velkých diskusí a bez závažných problémů politických, o kterých by byla různost názorů. Politická jednota domova a zahraniční akce byla v podstatě úplná. Teprve od začátku roku 1943 tento styk ve svém obsahu se stal více diskusním, protože průprava programová vnitřní nové úpravy státu začala nabývat v něm stále většího místa.

Do Londýna došla zejména důležitá zpráva dne 21. června 1943, důležitá zejména tím, že pocházela od významných veřejných pracovníků, požívajících všeobecné vážnosti a autority v našem

veřejném životě, a to jak politiků, tak nepolitiků. My jsme tehdy bezpečně věděli, že mezi vedoucími jsou Jaroslav Kvapil, dr. Kamil Krofta a dr. Lány. Tato zpráva zejména sdělovala, že v okamžiku převratu se vedení věcí v Praze ujme Národní výbor, jehož složení bude prezidentu republiky a vládě sděleno později. Podle došlé zprávy však již tehdy byla dohoda o osobě předsedy, jímž bude významný český spisovatel. Původně bylo uvažováno o tom, aby byl svolán stálý výbor Národního shromáždění, jemuž podle čl. ústavy náleží vykonávat funkci zákonodárných sborů, pokud tyto z různých důvodů zasedat nemohou. Ale jednak tento výbor by byl velmi neúplný (úmrtí, koncentrační tábory atd.), jednak někteří jeho členové nejsou spolehliví natolik, aby s nimi mohlo býti o tom jednáno již nyní (napříkl. bývalý gen. Gajda, fašista). Mimoto by jeho složení, založené na bývalých politických stranách, asi neuspokojilo veřejnost, která si přeje všeobecně podstatné zjednodušení stranického systému. Proto od tohoto úmyslu bylo upuštěno a přijata myšlenka Národního výboru jako vyjádření revoluční vůle osvobozeného lidu, než bude možno zvolit řádný zákonodárný sbor. Zejména zpráva mimoto vyslovila naprostou jednotu se zahraniční naší politikou prováděnou z Londýna a s vedením celé zahraniční akce. Nejdůležitější však bylo, že formulovala již program, shrnutý ve čtyři body, jež skutečně vyjadřovaly základní principy domova, na nichž má býti náš boj dobojován. Tento program byl nazván „Čtyři pražské body“, jež znějí:

1) Obnovení státní nezávislosti na základě kontinuity republiky Masarykovy, která může bráti podíl na jakékoli konfederaci států, pokud se tak děje se souhlasem Ruska.

2) Prezident Beneš je uznáván za ústavního a zákonného prezidenta a vláda jím jmenovaná je vláda ústavní.

3) Každý Němec bude občanem Říše a nesmí se mísiti do věcí státu našeho. Němci musí býti souzeni za spáchané zločiny a jmění

odsouzených bude konfiskováno. Věrní Němci mohou se stát státními občany.

4) Požadavek reparační, který mluví jednak o náhradě materiální škody, jednak o pracovní povinnosti Němců pro opravné práce na území republiky. Prezident je žádán, aby nebral žádných záruk proti minoritám, neboť země české jsou hospodářsky zruinovány.

Zpráva dále podrobně vypočetla, na jakém podkladě se připravuje organizace převratu a že při přechodu z okupace se počítá velmi prakticky s celou veřejnou správou, s centrálními úřady, krajskými a okresními úřady, s obecní správou, dále s policií, četnictvem, pohraniční finanční stráží, a dokonce i s tzv. vládním vojskem, ač je to instituce zřízená tzv. protektorátem. Všecky tyto indikace se v podstatě osvědčily, dalšími zprávami a pozdějšími přípravami i událostmi pak byly plně potvrzeny.

Od počátku roku 1943 také styk československé vlády v Londýně se Slovenskem nabyl velkého rozsahu v každém směru a po všech stránkách. Až do té doby se omezoval na poměrně úzké odbojové skupiny slovenských vlastenců nebo jednotlivců a byl povahy převážně čistě zpravodajské. I když toto zpravodajství v předchozích letech shodně potvrzovalo, že slovenská veřejnost vnitřně odmítá režim, který byl na Slovensku Hitlerem nastolen za pomoci některých politiků slovenské strany ľudové, zřejmých projevů politického odporu proti režimu a aktivní činnosti ke změně tohoto stavu směřující bylo poměrně málo. Bylo ze všeho zřejmo, že síly, jež zůstaly vždy věrné Československé republice, nepovažovaly dobu ještě za vhodnou k aktivnější politické a organizační práci a že vyčkávají dalšího válečného vývoje, aby se výrazněji projevil.

V této situaci nastala podstatná změna téměř současně se změnou roku. Za devět měsíců tohoto roku politicko-zpravodajský styk i výměna názorů mezi Slovenskem a československými vládními činiteli v Londýně nabyly na soustavnosti, rozsahu i množství vyměněných

zpráv a rozšířily se na Slovensku téměř na všechny bývalé politické strany a kruhy. Začátkem března došlo do Londýna memorandum z 10. února 1943 jako základní program dvou hlavních skupin odboje. Toto memorandum se staví **bezvýhradně za zásadu kontinuity jednotné Československé republiky, odmítá všechny autonomistické tendence**, které se uplatnily po Mnichově – tedy i tzv. žilinskou dohodu slovenských stran z 6. října 1938 o dualismu republiky –, naznačuje potřebu správní úpravy republiky ve smyslu decentralistickém a staví se plně a bez výhrad za prezidenta republiky dr. Beneše a československou vládu v Londýně.

Memorandum zní takto:

„Československá republika, ktorá za dvacať rokov bola vzorom sociálnej spravodlivosti a národnostnej a náboženskej znášateľnosti, zničená bola brutálnym násilím nemeckého fašizmu. Pravda, len dočasne.

Ľud, žijúci na Slovensku, so zánikom Československej republiky nikdy nesúhlasil a súhlasiť nemôže.

Preto my, ktorým je zem slovenská milá a drahá a ktorí za oslobodenie Československej republiky bojujeme s nasadením vlastného života, za ktorý boj niektorí z nás úpia už dlhý čas v žalároch, stojíme neochvejne na stanovisku, že slovenský ľud svoj kultúrny a hospodársky rozvoj má zaistený iba v nedeliteľnej Československej republike, stvorenej 28. októbra 1918 a uzákonenej dňa 6. novembra 1918 pod číslom 11 Zb. z. a n.

Rozhodne a dôrazne zavrhneme činnosť tých slovenských činiteľov, ktorí Slovensko by sice radi videli v rámci Československej republiky, avšak na podklade nanúteného žilinského rozhodnutia zo dňa 6. októbra 1938. Súdime, že autonómia by v krátkom čase slovenský ľud priviedla do tej istej situácie, v akej je dnes.

Poučení československou tragédiou i dnešnými ťažkými pomermi, keď pod knutou cudzej nadvlády úpí celý národ, volajúci po československej jednote, získali sme presvedčenie, že politiku Československej republiky v budúcnosti bude treba viesť tak, aby event. politické strany nenarušili jednotu národa. Žiadame preto aj našich československých činiteľov v zahraničí, aby prípadné spory medzi sebou odstranili tak, ako to robíme a pripravujeme aj my tu doma pre dnešok a pre všetky časy.

Čo sa týka vnútorných pomerov v Československej republike, súdime, že jednou z najpálčivejších otázok bude otázka zamestnanosti. Jej riešenie si predstavujeme v duchu jednoty československého národa, a to tak, aby sa riešila na základe parity.

Československej vláde v Londýne, ktorú pod vedením pána prezidenta dr. Eduarda Beneša uznávame my, Slováci doma, za jedine legálnu vládu nášho národa, **slávnostne sľubujeme**, že nijaké vyhrážky koncentračnými tábormi, žalármi alebo smrťou nás neodradia od vytrvalej a húževnatej práce za čím skoršie oslobodenie Československej republiky, ktorej suverenita a integrita je nám nadovšetko.

V Bratislave, dňa 10. februára 1943“

Současne osobným poslem byla do Londýna sdělena jména těch, kteří toto memorandum podepsali. Pak následovala celá řada zpráv, informací, podnětů, návrhů a dotazů ze Slovenska, na něž se pisatelům dostalo četných vzkazů a odpovědí z Londýna, takže během roku 1943 a začátkem roku 1944 byla mezi Slovenskem a Londýnem provedena vskutku zevrubná diskuse o všech základních otázkách převratu a uspořádání v novém státě, pokud jen lze za takových podmínek a na takovou vzdálenost takovou diskusi provést. Na základě těchto zpráv československá vláda v Londýně, vědoma si

tohoto vnitřního prudkého vývoje veřejného mínění na Slovensku a odpovídajíc na vzkazy podzemního hnutí, se proto rozhodla zaujmout již jasněji formulované stanovisko k těmto otázkám, což učinila svým prohlášením z 30. června 1943, jež bylo přečteno v londýnském rozhlase. Přesto, že bratislavská propaganda se všemožně snažila využít stanoviska o československé jednotě propagačně proti londýnské vládě, zdá se, že neměla valného úspěchu, protože záhy s rozdmýcháváním separatistických tendencí ustala. Naopak však dne 15. září došla do Londýna tato důvěrná zpráva:

„Vládní prohlášení ze dne 30. června 1943 vyvolalo velkou radost a povzbuzení mezi lidem, který pod vlivem domácí propagandy zakolísal, zda Československá republika se obnoví.“

A dne 24. září pak další zpráva praví:

„Usnesení československé vlády v Londýně ze dne 30. června tr. přijali občané na Slovensku s velikým nadšením. Nám dodalo síly, váhavé povzbudilo a ostatní čekají na chvíli, aby se mohli připojit k všeobecnému hnutí na Slovensku za osvobození Československé republiky. Fašistický režim na Slovensku má mnoho práce, aby propagandou v tisku i rozhlase držel netrpělivé občany na uzdě.“

I když toto prohlášení československé vlády bylo v některých směrech kritizováno též v zahraničním zřízení, bylo přece jen výrazem toho, jak prudce se na Slovensku myšlenkový vývoj pohnul v roce 1943 směrem k československé státní jednotě a integritě a jak v této základní otázce je nesporný a nekompromisní.

Mimoto v této poslední fázi styku se Slovenskem vedle čistě vojenské přípravy konečného boje byla prodiskutována i otázka administrativního provedení převratu. Z této výměny názorů vyplývalo, že jmenovitě se dobře rozumí na Slovensku potřebě – aby právě bylo zabráněno chaosu a rozvratu – připravovat převzetí moci takovým způsobem, aby v sobě obsahoval kombinaci principu kontinuity republiky i principu revolučního. Princip kontinuity se jím rozumí jako samozřejmý a znamená, že zahraniční vláda je legální vládou

republiky, která se chopí moci v dohodě s domácími revolučními národními výbory. Organizování těchto výborů již značně pokročilo a jejich úkolem bude, aby především odstranily ve všech krajích a místech zrádce, živly státu nepřátelské nebo kolaboranty, kteří se tak kompromitovali spoluprací s quislingovským režimem, že by jich lid nesnesl na vedoucích místech. Národní výbory, mající znalost místních poměrů a složené ze zástupců všech odbojových skupin a politických směrů, budou tak moci dáti plný a organizovaný výraz nespokojenosti lidu, která se v okamžiku převratu uvolní. Naproti tomu zásada kontinuity umožní navázat bez obtíží na legální a konstituční stav z doby před 29. zářím 1938. Prakticky na Slovensku by se to projevilo tak, že hned v první den převratu by centrální národní výbor slovenský prohlásil kontinuitu jednotné republiky a prohlásil by, že přejímá zodpovědnost za vedení politických a správních věcí do doby, dokud se nebude moci ujmouti vedení zákonná vláda československá. Převzetí administrativy a péči o řádný a nerušený chod veřejné správy by měli na starosti již zemský prezident slovenský a zemský vojenský velitel slovenský, jež bude jmenovat v důsledku toho ihned zahraniční vláda.

Na základě všech vzájemně vyměněných zpráv o tom a když bylo docíleno mezi Londýnem a Slovenskem naprosté dohody o všech těchto zásadních otázkách, formuloval prezident dr. Beneš výsledek těchto vzkazů v podrobnou zprávu, zaslanou na Slovensko dne 12. září, o celém komplexu těchto otázek, jež znamená definitivní přípravu provedení převratu a sjednocení všech zemí republiky. Jakmile by se provedlo toto navrácení ke stavu předmnichovskému, provedl by prezident republiky rekonstrukci vlády [dle] návrhu centrálních národních výborů, českého i slovenského. Takto rekonstruovaná vláda by pak teprve připravovala volby do zákonodárných sborů a bylo by na novém Národním shromáždění, aby připravovalo revizi ústavy a zejména novou úpravu vzájemného poměru Čechů a Slováků.

[2.12] [BOHUSLAV MATOUŠ] STYKY VLÁDY PROTEKTORÁTNÍ S DR. E. BENEŠEM

V předloženém elaborátu o stycích pražské vlády za války s prezidentem dr. Edvardem Benešem a ústředím československého druhého odboje v Londýně [dal ???] jsem si za úkol vylíčiti věci přísně podle zachovaného dokumentárního materiálu. Je to vlastně sbírka dosud přístupného archivního neb jiného dokumentárního materiálu. Přitom užil jsem při líčení pokud možno původních textů, a to i na úkor plynulosti vyprávění, které v dlouhých pasážích je jen parafrází předloh. Pokud jsou činěny tu a tam některé závěry, jsou to vlastně jen kritické poznámky, obsahující hodnocení užitého materiálu. Elaborát není a ani nemůže být vyčerpávající syntézou.

K zpracování nebylo dosud možno – až na malé výjimky – užití jiného materiálu, než který je uložen v politickém archivu Kanceláře prezidenta republiky (KPR). Tento materiál je ve své podstatě dvojího druhu. Jsou to jednak úřední spisy, vzniklé doma za německé okupace, a to jak z české, tak i německé strany, jednak akta neúřední, dodávaná z Prahy odbojovými činiteli do Londýna a naopak.

O úředních spisech, vzniklých ze strany české, neplatí rčení *quod non est in actis, non est in mundo*¹⁴⁵. Spisy českých úřadů, pokud byly buď předkládány Němcům, neb byly ukládány do úředních registratur, neobsahují někdy ani objektivní pravdu. Názory v nich vyslovené často nelze mít za pravý a skutečný názor původce spisu,

145 Co není ve spisech (soudních), není na světě (pro soudce neexistuje).
Pozn. red.

ať je tím myšlena osoba, která spis koncipovala neb podepsala, neb názor celého úřadu, v jehož oboru ten který spis vznikl. Motivace důvodů, postoj k otázkám, o něž ve spisu šlo, ideové zaměření musilo být v době okupace upravováno tak, aby bylo shodné s německými názory, které jediné platily. Nebylo lze psát například o Židu jako o člověku, požívajícím plných občanských práv, nebylo lze psát o způsobu, jak Hitler se zmocnil zbytku Československé republiky, jinak než zněla oficiální německá verze, nebylo lze komentovat zahraniční události jinak, než předepsalo berlínské ministerstvo propagandy, apod. Objektivní pravda je v těchto spisech pouze tam, kde jde o popis neb záznam událostí, které mohli Němci kontrolovat.

Německá akta, tj. spisy vycházející z německých úřadů a organizací, jsou plně průkazná a lze jim věřit, pokud vyjadřují projev vůle – ponejvíce příkaz – vydavatele (osoby i úřadu, který zastupovala). Není v nich vnitřního rozporu mezi tím, co chtěla dokázat a způsobit, a tím, jakých prostředků neb motivace k tomu účelu používala. To ovšem neznamená, že motivace, důvody, právní názor na věc apod. by byly objektivně správné a že se kryjí s právními předpisy. Průkaznosti německých spisů nutno proto pro účel historického soudu rozumět tak, že v daném tom případě zachycují a zobrazují věrně tou dobou platné a Němci uznávané stanovisko k jednotlivým otázkám. Naproti tomu po tom, co víme o způsobu německého nacistického postupu, nesmíme a priori věřit ani faktům, uváděným v německých spisech.

Spisy neúřední, tj. zprávy odbojového hnutí, podávané z domova do Londýna, mají tu přednost, že zachycují věrně skutečné mínění pisatele. V šifrovaných radiodepeších, používaje krycích jmen, mohl pisatel bez obalu a bez výhrad vyjádřit své jinak nejintimnější názory na věc a svoje přesvědčení. V tom se diametrálně liší od českých úředních spisů, kde právě názory pisatele jsou úplně skryty za zdí tou dobou konvenčních a dovolených názorů.

U spisů, jejichž obsah pro konspirativní ráz je určován nepatrným okruhem osob a nemůže být obecně kontrolován, vzniká naopak nebezpečí, že převládne subjektivita v líčení událostí a postojí k nim. Podavatel zpráv za často ani nemohl kontrolovat všechny zprávy, které sbíral z nejrůznějších pramenů a jež byly získávány i nepřímo, aniž dotazovaný vystihl přesně smysl otázky, která mu byla nenápadně položena. Mnozí dodavatelé zpráv ani netušili, že byli zapojeni v mechanismus boje. Tím vznikla leckterá neúmyslná nepřesnost, tradovaná pak do prostředí, které mělo pro kontrolu dodaných zpráv pouze omezené možnosti. Konspirační činnost, soustředěná v poměrně malém kruhu, v němž mohly působit i osoby založené romanticky, svádí již svou povahou k jisté podezřívavosti a k nedůvěře k osobám stojícím mimo okruh spolupracovníků. K tomu mohou se připojit subjektivní pocity osobních nebo stranických sympatií neb antipatií k institucím neb osobám, o nichž se právě podává zpráva, mohou se v nich skrývat vlastní aspirace pro dobu pozdější a snaha zalíbit se určitým zaměřením zpráv. Proto nutno posuzovat obsah tzv. ilegálních zpráv opatrně, prověřovat popisované události, srovnávat hlášení o událostech s fakty nyní známými a korigovat úsudky o osobách, podávané konspirátory, skutečnostmi a pozdějšími činy a konáním lidí, o nichž ve zprávě byla řeč. Rychlý spád událostí, chvat, obecný neklid, nervozita doby, davová sugesce, neznalost motivů jednající osoby, nepřesná, dílčí informace a vlastní zaměření pisatele, jeho vlastní přání a touhy, to vše mohlo způsobit, že bez zlého úmyslu, ba s nejlepším svědomím a vůlí podával zprávy i stroze formulované, buď příznivé, neb nepříznivé, které by třeba dnes sám opravil a uvedl na pravou míru.

Bohužel za často není již možné, aby opravu zpráv provedl ten, kdo zprávy původně podal. Odbojová práce byla nebezpečná a tvrdost Němců v boji proti ní veliká. Jen málo odbojových pracovníků dožilo se osvobození a i z těch zná každý jen úseky časově neb prostorově omezené. O přemnohých věcech není již svědků.

Doklady o stycích protektorátní vlády s prez. dr. Edvardem Benešem a s londýnským ústředím odboje jsou zachovány již od podzimu roku 1939.

Vláda protektorátu ptala se 27. října 1939 prostřednictvím dr. Drtiny, jak se má zachovati, bude-li povolána do Berlína, aby tam výměnou za nabídku rozšíření autonomie protektorátu a vrácení Těšínska učinila Říši slib věrnosti. Hácha odmítl tento slib učiniti a z cesty do Berlína sešlo (29. října 1939) dříve, než prez. dr. Beneš [se] o věci dozvěděl a proti němu se vyslovil (21. listopadu 1939).

Brzy nato (4. listopadu 1939) vzkázal vyslanec Smutný dr. Feierabendovi na jeho dotaz o zárukách západních mocností pro Československou republiku, že rozhodující význam pro naši věc budou míti dvě věci: výsledek války a chování našich (tj. obyvatelstva a vlády) doma. Doma se nesmí povolit v odporu, dočasné výhody, jichž by vláda získala povolením v odporu, byly by využity nejen proti londýnskému vedení odboje, ale i proti vládě protektorátu. Nevylučuje to, aby doma nezávaznými vcelku projevy, které si Němci vynutí, snažila se vláda získat úlevy v perzekucích. Zásadně však nesmí se v ničem povolovat.

Ve zprávě o ustavení Národního výboru oznámil vyslanec Smutný dr. Drtinovi, který tehdy byl ještě v Praze, že vedení zahraničního odboje nemohlo ještě dosáhnout souhlasu Velké Británie a Francie k ustavení vlády. Překážkou bylo neurčité stanovisko Francie a Velké Británie vůči rozsahu pojmu Československé republiky a názor právních expertů Francie a Velké Británie, kteří soudili, že republika dále existuje a má prezidenta (Háchu) i vládu, kteří – i když jsou v zajetí okupantů – přece jen právně existují a v okamžiku převratu nabudou plnosti svých práv. Proto nemůže míti podle názorů francouzských a anglických právních znalců republika vládu ještě druhou, a připustili, aby jen československý lid měl v zahraničí své představitelstvo v Národním výboru.

Poněvadž tato teorie měla veliké klady a výhody, musel se prezident Beneš přizpůsobiti poměrům a přijmouti tento kompromis. Vyslanec Smutný ve svém vzkazu z uvedeného jako výsledek důrazně požadoval, aby prezident Hácha i vláda protektorátu nepodávali demisi za žádných okolností, a to do té doby, až by prezident Beneš viděl, že by to za hranicemi mohlo přinést užitek. V tu dobu by to prozatím neprospělo, a prezident Beneš žádal, aby i Hácha i vláda protektorátu byli o tom zpraveni.¹⁴⁶

Na vzkaz, aby Hácha i vláda setrvali na svých místech, došla 12. ledna 1940 do Londýna odpověď prezidentu Benešovi od dr. Feierabenda, který mluvil jménem ostatních (patrně celé vlády). Vzkaz vyjadřoval slib, že „vláda protektorátu bude se řídití zprávami, informacemi a pokyny od prezidenta dr. Edvarda Beneše“, a ujištění, že mezi nimi (tj. vládou) je naprostá jednota v názorech. „Hácha se nyní drží přímo obdivuhodně,“ psal dr. Feierabend, „i Havelka je s ostatními na jedné linii a jeho dřívější nevyrovnanosti, při nichž několikrátě nalítl (snad z malých zkušeností, nikoli ze špatné vůle), patří úplně minulosti. Ačkoli se tlak Němců zvyšuje, požadavky rostou, vláda se brání všemi prostředky; ačkoli je nebezpečí, že Němci by rádi dosadili do vlády lidi z politické periferie (vlajkaře, zbytky fašistů apod.), a ačkoli Frank vyhrožuje jednotlivým ministrům, že má v ruce materiál o jejich stycích se zahraničím, přesto považuje vláda podle poslední své dohody s prezidentem dr. E. Benešem za důležité setrvati v nynějším svém postavení tak dlouho, jak jen bude možno, neboť než by mohla být u nových lidí utvořena taková jednota, jako dnes je, mohlo by dojíti k nedozírným škodám přinejmenším vnitřního rázu, a pak se neví, kdo by vůbec mohl přijít.“

„Je proto možné, že z těchto a jiných důvodů bude vláda donucena spolknouti některé pilulky, prosí ale, aby se to nevykládalo špatně.“

146 O tomto vzkazu mluví dr. Feierabend ve své výpovědi z 4. 1. 1946.

Není možno všechen tlak vydržet, aniž by se dostala s Němci do otevřeného konfliktu. Zvláště nutno zdůraznit, že veškeré projevy, pokud je v nich jenom stopa politiky, jsou vynuceny.“

Po odchodu dr. Drtiny a ministrů Feierabenda a Nečase do zahraničí není po delší dobu dokladu o styku Londýna s pražskou vládou. Až 19. dubna 1940 oznámil dr. Drtina redaktoru Pešlovi, který měl styk s Eliášem, Kalfusem¹⁴⁷ a Havelkou, že prezident Beneš zašle Háchovi a vládě písemný vzkaz. Bezprostředním důvodem byl Háchův telegram Hitlerovi 15. března 1940 u příležitosti prvního výročí zřízení protektorátu, v jehož zakončení Hácha přál německým zbraním vítězství a zdar.¹⁴⁸

K tomuto pozdravnému telegramu zaujal 25. dubna 1940 stanovisko také gen. Ingr z Paříže, který oznámil do Prahy, že Háchův telegram Hitlerovi z 15. března 1940, přísaha členů vlády a projev Nebeského¹⁴⁹ (za Národní souručenství) působí na veřejnosti velmi špatným dojmem a poškozuje akci. „Také vynucená loajalita musí mít své meze,“ sděloval a žádal, aby o tom dostali zprávu příslušní činitelé (vláda?) a politické ústředí.

Prezident dr. Edvard Beneš, používaje zintenzivnění války po přepadu Dánska a Norska a s ohledem na poměry v protektorátě, stav emigrace a se zřetelem na celkové situaci politické, počal se zabývatí otázkou uznání vlády a celého státního aparátu v zahraničí. Dosavadní důvody, nutící ho ku zdrženlivosti, nezralost situace, jak se ukázala za pařížského jednání o uznání Národního výboru, a ohledy na možnou perzekuci doma, ztrácely na významu, naopak, jevil se nebezpečí z příliš opatrného postupu některých živlů vůči

147 V radiogramu označení „Šejnoha“.

148 „Es drängt mich daher heute, den glorreichen deutschen Waffen, die auch das tschechische Volk schirmen, Sieg und Heil zu wünschen.“

149 Josef Nebeský, český agrární politik, od roku 1939 v čele Národního souručenství. *Pozn. red.*

Němcům doma i z určité únavy, která by vznikla v zahraničí působením německé propagandy. Chtěl však míti jistotu, že když jeho jednání s Velkou Británií i Francií bude úspěšné a když dosáhne uznání zahraniční vlády, nestane se doma nic, co by věc zahraničního odboje v Londýně mohlo podstatně poškodit.

Proto zaslal dne 1. května ÚVODu¹⁵⁰ vzkaz do vlasti, určený tezí pro Háchu, vládu a Národní souručenství, v němž se znovu vyslovil proti ústupnosti Háchy a vlády, jak se zejména projevila kolem 15. března 1940. „Nechci a nebudu nikomu doma předpisovat a rozkazovat, jak má jednat a jaký postup volit. Ale platí stále moje stanovisko, že za jistou mez se za žádných okolností nesmí jít. Překročením této meze například je, přeje-li český exponovaný činitel (Hácha 15. III. 1940) zdar německým zbraním v okamžiku, kdy už Německo je ve válce se západní Evropou. Není sporu o tom, že takových věcí může být v daném okamžiku proti nám využito. Sám nepřipouštím po tom, co se stalo, zejména po Mnichově, aby Francouzi a Angličané (zde se to ostatně také ještě nestalo a mám za to, že také nestane) kritizovali postup Háchy a jeho vlády. Tím spíše však je třeba, abyste zdůraznili, že každý krok pražské vlády, který ať už z pochybného odhadu, nebo z nedostatku rezistence překročí onu míru, za kterou nesmíme jít, je zde bedlivě sledován a může ho být, jak jsem již řekl, proti nám dříve neb později zneužito.“

Když pak Němci 10. května 1940 napadli Belgii, Holandsko a Lucembursko a zaútočili přímo na Francii a když v důsledku toho a také jako výsledek delšího již vývoje nastaly vnitropolitické změny ve Francii a Anglii, příznivé československému zahraničnímu vedení, vzkázal dne 11. května 1940 prezident dr. Edvard Beneš redaktoru Pešlovi, aby zcela určitě [sdělil] pražské vládě, že „každý zbytečný projev loajality k Němcům, nebo dokonce jakýkoli poli-

150 Ústřední vedení odboje domácího, ústřední orgán protinacistického odboje v protektorátu. *Pozn. red.*

tický akt v duchu 15. března může nyní vážně ohrozit naše konečné národní a státní cíle“. Prosil, aby pražská vláda si to uvědomila. „Nepředpisoval jsem nikdy,“ psal, „jaký postup má vláda a Hácha volit. Ale dnes musím insistovat také proto, že utvoření vlády zde stane se patrně dost brzy aktuální vzhledem k rychlému vývoji událostí na západě a pravděpodobně také brzy na jihovýchodě.“ Konečně žádal, aby pražská vláda mu dala na tento vzkaz odpověď.

Redaktor Pešl vzkaz vyřídil a již 17. května byla v Londýně odpověď pražské vlády, kterou oznámil docent dr. Krajina: „Vláda vzkaz přijala. Bylo by prý nutno znát okolnosti, pro které nebylo možno postupovat jinak. Také hrozí stále Rysova¹⁵¹ či jiná vláda s horšími projevy.“

Prezident dr. E. Beneš reagoval na odpověď pražské vlády 20. května 1940, uváděje, že hrozba Rysem se nesmí přeceňovat. Vlajka slouží ke strašení, aby se vynucovala ústupnost. Pochyboval, že by Němci pustili na odpovědné místo lidi, o nichž vědí, že nic neznamenají. „To raději odstraní vládu vůbec, čímž bychom byli zbaveni vůbec odpovědnosti. Je to zřejmá taktika v duchu ‚Mein Kampf‘. Ale i kdybych se mýlil, rozhodující je, že nás nemůže kompromitovat nějaký Rys. Ten si může prohlašovat, co chce. Každý ví, že je to náš Quisling. Hácha ale byl zvolen Národním shromážděním. Představuje proto i pro západ stále ještě formálního reprezentanta národa. On, vláda i Národní souručenství jsou v podobné situaci jako český Svaz poslanců za války. To je třeba mít i nyní stále na paměti.“¹⁵²

151 Jan Rys-Rozsévač, český fašistický politik a novinář, funkcionář Vlajky. *Pozn. red.*

152 Téměř zároveň zasáhl prezident dr. E. Beneš také ve věci, o níž informoval 7. května Petiční výbor Věrní zůstaneme. Ten tehdy upozornil, že se mluví o rekonstrukci protektorátní vlády, jíž se prý mají účastnit také politikové Beran, Černý, Hampl, Gajda a Hodáč. Hácha prý hrozí rezignací, ale i pro tento případ je připraven kandidát – Kruliš-Randa. Dne 25. 5. 1940 prezident dr. E. Beneš pro

Ministerský předseda Eliáš převzal zprávu 29. května a stěžoval si, že „panikáři ve vládě přišli pod tíhou neúspěchů na západě s návrhy dalekosáhlých ústupků Němcům“.¹⁵³

Prezident dr. Edvard Beneš mu 6. června 1940 po projevu díky za vzkaz odpověděl, že „panikáři si musí být vědomi, že ustupováním nic nevykoupí. Proto Němcům nepovolovat, leda po těžkém boji. Každé dobrovolné ustupování bude naši situaci těžce zhoršovat. Nyní více než dříve právě proto, že spojenci mají neúspěchy.“ Eliáš nesmí pouštět z mysli fakt, „že Belgie, Holandsko, severní Francie bude zkoušet nepoměrně hůř než naše země“.

Zároveň žádal prezident dr. E. Beneš týž den redaktora Pešla, aby vyřídil Eliášovi, že chce znát podrobnosti, proč došlo k Háchovu gratulačnímu telegramu Hitlerovi k vítězství.¹⁵⁴ Upozornil opětovně vlá-

všecky případy upozornil, že by to bylo nežádoucí a mohlo našince poškodit. A to tím spíše, jsou-li nyní spojenci v tísnivé situaci a on jedná o uznání vlády. Žádal, aby ÚVOD upozornil, že nesmí brát na něčem podobném účasti žádný politik, který nechce zničit politickou minulost a definitivně si podepsat politickou smrt pro budoucnost. 31. 5. 1940 oznámil redaktor Pešl, že vstup starých politiků do vlády nepřichází v úvahu.

153 Patrně z téhož pramene oznámil Pešl 9. června, že Frank si přivezl plné moci k dosazení vlády vlajkařů s Moravcem či Bláhou v čele, Rys má státi v čele Národního souručenství. Böhme (šéf SD v Praze) že má seznam 77 000 Čechů, které dá pověsit. Ježka vytlačil fašista Bláha. Mezi oběma zprostředkuje zatím Havelka (hlásí doc. dr. Krajina). Drtina chtěl z Londýna Ježkovi pomoci tím, že by proti němu zaútočil v rozhlase (15. 6.).

154 Blahopřání Háchovo Hitlerovi k ukončení bitvy v severozápadní Francii z 5. 6. 1940 obsahovalo pasus: „Ich bitte E. Exzellenz von mir als dem derzeitigen obersten Vertreter des tschechischen Volkes die herzlichsten Glückwünsche und zugleich die Versicherung entgegennehmen zu wollen, dass wir Sie und die ruhmgekrönten deutschen Truppen noch bei dem weiteren Ringen, das nunmehr anhebt, nicht nur mit vollster Anteilnahme begleiten, sondern auch, soweit die Möglichkeiten des tschechischen Volkes reichen, tatkräftig zu unterstützen bereit sind.“ ÚVOD (red. Pešl) navrhoval 11. 6. 1940 do Londýna, že by bylo psychologicky i takticky vhodné pokárati v rádiu Háchu za tento telegram.

du, „že takové věci zle škodí, a zejména fakt, že nic takového není ze strany polské“. Oznamil, že jedná s Angličany o uznání vlády a „přijde pak okamžik, kdy bude třeba vyvodit z těchto věcí důsledky i u nás jak ve vládě, tak u Háchy. Dojde-li v Londýně k uznání, bude to uznání nejen vlády, nýbrž i prezidenta státu, podobně jako u Poláků. Zde bude pak prezident i vláda svobodná a plnoprávná. Vláda i prezident [v] Praze byli by knutou.“ Prezident dr. E. Beneš žádal dále, aby Eliáš věci uvážil, jak se jim jeví doma a jak se dívají na možnou likvidaci této situace. „Dosud jsem neřekl ani veřejně, ani soukromě nic proti pražské vládě ani proti Háchovi. Naopak, důsledně jsem je hájil. Dojde-li nyní v důsledku uznání vlády v Anglii ke změnám, bude dále tato situace neudržitelná. Musil bych dělati veřejné projevy proti pražské vládě, a tomu se chci vyhnout v zájmu budoucnosti a v zájmu jednoty národa za každou cenu. Nechci, aby v očích národa se někomu jedni jevíli jako vlastenci a jiní, i když jednají pod tlakem a i v přechodném zájmu národa, jako prospěcháři a defětisti, nebo dokonce zrádci. Nechci, aby se říkalo, že národ je rozdvojen.“

Pronikavé vítězství Hitlerovo na západě mělo vliv na politické názory a náladu lidí v protektorátě a tyto vlivy zasáhly i do vlády. 14. června hlásil redaktor Pešl, že vzkaz z [5.] 6. června bude vyřízen co nejlépe, že je nutno dát injekci nešťastným lidem, že ve vládě je vzájemná nedůvěra. Dne 22. června 1940 děkoval ÚVOD za rozhlasový projev prezidenta dr. E. Beneše z 19. června 1940 „Po pádu Francie“¹⁵⁵ a srovnával ho s Háchovým postojem (velký

155 „Nemějte, přátelé a krajané českoslovenští, obav, nemějte úzkostí; s duší nekonečně klidnou, s duchem pevným a nepodléhajícím žádné depresi a žádné dočasné porážce, s nezvratnou vírou v sílu našich idejí a našeho práva – s našimi vojáky, se všemi svými přáteli a spolupracovníky, s celou československou Amerikou, se statisíci a miliony našich přátel v celém světě – jdeme a půjdeme až do konečného vítězství za velikou ideou svobodné Evropy a svobodného Československa.“

Po tomto projevu blahopřál Hácha Hitlerovi telegramem ku kapitulaci Francie 25. června takto: „... Das tschechische Volk welches sich als Erste Ihre Größe

kontrast s Háchou). Dne 23. června 1940 oznámil redaktor Pešl dr. Drtinovi, že okolnosti nejsou příznivé k dalšímu povzbuzování vlády a nejlepší „nástroj“ k tomu jsou rozhlasové projevy (je „mlátička“).

Prezident dr. E. Beneš za tohoto stavu marně čekal na odpověď na svůj vzkaz z [5.] 6. června, a proto oznámil 14. července 1940 doc. dr. Krajinovi, že nedostane-li odpověď na svůj vzkaz a dotaz ze začátku června, chce alespoň, aby pražská vláda věděla, že se obrátí přímo k národu s poselstvím, poněvadž ustavení československé vlády v Anglii může přijít v nejbližších dnech. Styk s Eliášem zprostředkoval tehdy red. Pešl. Nebyl právě v Praze a v této situaci oznámil za ÚVOD doc. dr. Krajina dne 8. července 1940, že urgence prezidenta dr. E. Beneše bude Eliášovi urgentně doručena, a dodával: „Pochybujeme, že se Eliáš projeví. Za národ svobodně rozhodujete jen Vy.“

Dne 12. července 1940 oznámil špkt. Morávek, že dosud nemá odpovědi od Eliáše, a sám vysvětloval Háchův projev z 25. června 1940 podle zpráv z vážného pramene, že „projev byl pod dojmem Neurathova sdělení o jisté porážce Anglie, též o lady Astor a po rozkladu Francie“.

Ačkoli Eliáš nedával odpovědi, nepřestal prezident dr. E. Beneš pravidelně informovat pražskou vládu o postupu jednání o uznání československé vlády v Londýně. Učinil tak 10. července prostřednictvím dr. Drtiny a oznámil 20. července 1940 osobně

und die Tatsache zum Bewusstsein gebracht hat, dass unter der Führung des deutschen Reiches eine neue Zeit für Europa, weiss es sich immer zu schätzen, dass es sich unter dem Schutz des grössten Staatsmannes und Heerführers unserer Zeit gestellt hat. Es wird dies auch weiterhin in seinem gesamten Denken und Handeln zum Ausdruck bringen. Ich bitte ... die ehrerbietigen Glückwünsche meines Volkes und die Versicherung entgegennehmen zu wollen, dass es den einzigartigen Ruhmeshallen der deutschen Truppen tiefe Bewunderung stellt. Ich benütze diesen hochbedeutsamen Anlass um erneut zu beteuern, dass ich und meine Regierung in wahrhafter Treue zu Ihnen stehen.“

ÚVODu a pro vládu, že „dnes ukončil i všechna podrobná jednání o všech zásadních otázkách, souvisejících s uznáním vlády“.

Odpověď na svůj vzkaz z [5.] 6. června 1940 dostal prezident dr. E. Beneš od pražské vlády až 15. července. Byla krátká a odmítavá: „Vláda odpovídá. Háchův telegram vynucen a vymámen. Poláci doma vládu nemají, proto neblahopřejí. Těžko chápati situaci, metody a atmosféru u nás. Zničte archivy. Opomenutí v Paříži stálo nás už 117 lidí. Neužívejte pravých jmen.“¹⁵⁶

Tímto rozhodnutím končí první fáze styků londýnského československého odboje s pražskou vládou. K dovršení všeho vydala pražská vláda dne 26. července prohlášení proti nově uznané československé vládě v Londýně a proti prez. dr. Edvardu Benešovi.

Projev vlády protektorátu Čechy a Morava proti čs. vládě a prezidentu dr. E. Benešovi ze dne 26. VII. 1940:

Vláda protektorátu měla již několikrát příležitost upozornit české obyvatelstvo na neodpovědnou činnost některých českých emigrantů, kteří – vedeni jen svými osobními zájmy – osobují si právo mluvit za hranicemi jménem českého lidu. Ve shodě s celým národem vláda vždy takové zjevy ostře odsoudila.

Podle posledních zpráv z nepřátelské ciziny utvořila se prý nyní v Anglii takzvaná československá vláda s vlastním prezidentem. Tento počín nemá přirozeně vůbec žádného podkladu, neboť český národ má svého jedině oprávněného reprezentanta ve státním prezidentu dr. Emilu Háchovi, který byl řádně ke své funkci povolán, a ve vládě protektorátu, tímto státním prezidentem jmenované. Jakékoli pokusy tvořiti za hranicemi nějaké orgány českého národa

156 Výtku, že nebyly zničeny archivy v Paříži, je bohužel správná. Některé věci nabyli Němci také v soukromých bytech, a ne v ústředních archivech a registraturách. Také později udály se v Londýně některé případy, zvláště v rozhlase, jimiž pražská vláda se cítila dotčena. Byla to zejména řeč Stránského, u nás se mluvilo v jednotě odbojů domácího a zahraničního. Věci si povšiml K. H. Frank a zuřil na rádiové spojení Prahy a Londýna (počátek září 1940).

jsou již napřed odsouzeny k naprostému neúspěchu. Český národ ví dobře, jaké má poslání ve střední Evropě v úzké spolupráci s vítězným národem německým. Český lid stojí pevně za svým státním prezidentem, věrně plní své povinnosti k německé říši a nedá se od této cesty odchýliti žádnými dobrodružnými svody. Důvěřuje ve slova vůdce a říšského kancléře a věří pevně ve svou šťastnou budoucnost pod ochranou velkoněmecké říše.¹⁵⁷ Zatímco na Němce působilo podle informací Dohalského uznání československé vlády v Anglii velmi depresivně, charakterizoval tou dobou Krajina pražskou vládu jako malátnou, bojící se využít puče vlajkařů k zákroku proti ní [Vlajce]. Eliáš je podle něj po pádu Francie bez elánu, Havelka předpovídá vítězství Německa, k Ježkovi je naprostá nedůvěra a Kratochvíl je pohlcen dvořením Lídě Baarové.¹⁵⁸

Ze své letargie dostává se pražská vláda koncem měsíce srpna, kdy se už určitěji rýsoval plán na Němci chystanou celní unii protektorátu s Říší. Vláda prosila 31. srpna velmi naléhavě a spěšně, aby londýnský rozhlas oznámil národu, že redaktoři Crha (neb Ryba), Kožíšek, Krychtálek a Křemen jsou vlajkaři vyslaní do výboru Národního souručenství s úkolem zmocniti se vedení politické sekce, a tím provést v Národním souručenství převrat suchou cestou. Dále prosila, aby v rozhlase i tisku bylo uveřejněno, že na rozkaz Hitlera bude dne 1. října 1940 provedena celní unie. Tím se stane, že i ministerstvo financí bude zrušeno, snad i Národní banka, neboť

157 ÚVOD v důsledku tohoto prohlášení žádal, aby prezident dr. Edvard Beneš dal vědět, že všichni provinilci, Češi i Němci, budou potrestáni. Chtěl, aby prezident dr. Edvard Beneš zdůraznil, že bude očista veřejného života od všech, kdo dbali víc sebe než národa. Vzkázal: „Plně důvěřujeme ve Vaše vedení, Vaše autorita u celého národa je obrovská.“

Domácí odbojoví pracovníci hlásili dokonce, že jednotliví ministři dostali od Němců za úspěšné zařazení českého národa při německé akci na západě po 80 000 K zvláštní odměny.

158 Zpráva je z 19. srpna 1940.

správu finančních věcí povede Berlín. Čtyři až pět miliard ročně poplyne do německých kapes.

Všecko cukerní, lihové a tabákové hospodářství převezme Berlín. Měna bude ponechána, aby Sicherheidienstus usnadnili nové podvody na domácím i mezinárodním trhu. Z českého hospodářství nezbude nic. „Tak plní Hitler své sliby z března 1939,“ stěžovala si pražská vláda.

Vbrzku bude zaveden pro všechny úřady pracovní týden o 52 hodinách. Není na čem pracovat, ale má to být podklad pro novou systemizaci. Prodloužením pracovní doby bude odůvodněna výluka poloviny úřednictva, které [???] dolů hladu, který brzy přijde, má tak bezpečněji vyhnout.

U příležitosti celního zapojení protektorátu do Říše [pronesl] Hácha společně s protektorátní vládou závažný politický projev (22. září 1940), v němž vyzdvihoval, že po státoprávním začlenění protektorátu do Říše přistupuje nyní k užšímu svazku s Říší po stránce hospodářské, a zdůrazňoval domnělé výhody této nové úpravy. Pokud jde o politiku vnitřní i zahraniční, dovozoval, že „velké události posledních dob ukazují, že svrchované státní celky malých národů náležejí definitivně minulosti. Namísto roztržštěných národních státek nastoupily velké územní celky vůdčích národů, které přijímají pod ochranu národy malé. Náš národ byl první, který pochopil tuto dějinnou skutečnost a přihlásil se bez jakýchkoli výhrad za člena velkoněmecké říše, s kterou jej váží po staletí trvající svazky hospodářské i kulturní. Víme že doba válečná není vhodnou pro konečné vyřešení ohromných úkolů, jež bude německému národu vykonati v Evropě, avšak jsme pevně přesvědčeni, že s nastávajícím vítězným mírem přijde také k plnému uplatnění zásada, že protektorát Čechy a Morava se spravuje jako svébytná jednotka svými vlastními orgány a že českému národu v rámci velkoněmecké říše kyne národní rozkvět a po stránce hospodářské i kulturní netušený rozmach.“

„Český lid se dobrovolně a upřímně hlásí k účasti na budování nového evropského řádu a odklonil se již od dřívějšího svého nazírání na politický vývoj věcí. Rozhodně odmítá jednání české emigrace, která se dovolává stále dřívějších poměrů československých, zapomínajíc, že oba národní kmeny Čechů a Slováků, které v bývalém československém státě žily, ubírají se dnes samostatnými cestami. Rovněž je český národ navždy vyléčen z jakýchkoli planých nadějí, upírajících se na východ, neboť zdravý smysl našeho lidu uznal, že by bylo záhubou českého národa, kdyby svou kulturu, jejíž největší zdroj byl v Německu, podřídil sobě cizí kultuře východní.“

„Státní prezident,“ končil Hácha, „řídil osudy českého národa s jasnou rozvahou a se smyslem pro skutečné dění. Události daly státnímu prezidentu úplně za pravdu. Věřte proto i v budoucnosti svému státnímu prezidentovi a jeho vládě, kteří jsou jediné oprávněnými našimi zástupci a ve vaší vlasti hájí vaše životní zájmy.“

„Státní prezident a vláda protektorátu vás vyzývají, abyste nejen plnili své povinnosti vůči Říši, nýbrž abyste byli věrnými občany Říše, která vám skýtá možnosti dříve nebývalé. Buďte dobrými Čechy, avšak také spolehlivými příslušníky Říše, která je vaší Říší stejně jako Říší Němců.“

Povážlivý a politicky velmi nebezpečný projev Háchův donutil prezidenta dr. E. Beneše k rychlé a důrazné odpovědi (28. září 1940). Dr. Drtina požádal docenta dr. Krajínu, aby odevzdal Háchovi a jeho vládě depeši, o níž oznámil, že v její stylizaci nechce měnit ani slovo, poněvadž jde o rozhodnutí historického významu, a že by bylo dobře, kdyby byla Háchovi a Eliášovi odevzdána doslovně, možno-li, přímo. Dr. Drtina vyslovil obavu, že Havelka by vzkaz věrně netlumočil.

Prezident dr. E. Beneš vzkazoval, že prohlášení Háchovo o zapojení do Říše za dnešních okolností není už jen fundamentální chyba politická. Upozornil už, že po uznání vlády v Londýně loajální prohlášení pro Německo se nemůže opakovat. Také řeči proti

emigraci jsou dnes už zjevné přinucení londýnské vlády vystoupit proti domácí vládě z rezervy, kterou se snažil stůj co stůj zachovat. Lituje toho, ale upozorňuje na to důrazně.

„Prohlášení, že je v zájmu národa zapojit se do říše a připoutat se ke kultuře německé, nemělo nikdy vyjít z úst žádného vážného Čecha. Je to pokračování v historickém lhaní německém a je to absurdita ve dvacátém století, kdy se tvoří kultura světová a kdy její antitezí je Hitler. Je to zrada na českém historickém a kulturním myšlení. Je možno mlčky snášet, když tak mluví Göbbels nebo Ribbentrop, není možno, aby tak mluvil český úřední činitel. Omluva, že po odchodu dnešní vlády a Háchově by přišlo něco horšího, snad Vlajka a Rys, dnes už neplatí. Dnes by nám to naopak v cizině prospělo a doma začínáte být v situaci, kdy by to Němce už jen ještě víc zkompromitovalo, stejně jako zde v cizině. Musí se přece počítat s tím, že k takové eventualitě dojít v nějaké formě nakonec musí.“

„Přijímat veřejně dva státy s národy – český a slovenský –, a dávat tak znovu sankci hitlerovskému násilí z 15. března 1939, je zrada na českoslovenství.“

„Upozorňuji,“ pokračoval prezident dr. Edvard Beneš, „že podobné projevy zadávají našim cílům do budoucnosti těžké rány. Zejména v dnešní chvíli. Jsme v nejmávnějším momentě války. Půjde do ní brzy Amerika, nevyhne se jí Rusko, a právě v této chvíli má být každý pevný. Je pravda, že podlehne asi vbrzku ještě celý Balkán. Ale to bude zároveň chvíle pro pokus Hitlerův o vynucení míru. Hitler žádal Háchovo prohlášení právě pro tyto eventuality a Hácha mu pomohl, aby mohl pak prohlásit, že Češi se zapojením do Říše a s rozbitím republiky souhlasí. Vykládat v Londýně, že to bylo vynuceno, lidem, kteří sami dnes a denně jsou v nebezpečí smrti, jimž se nad hlavami ničí domy a celá města, jimž hrozí pád celé světové říše, nemá účinku a nebylo by ani vhodné, ani možné, ani čestné.“

„Upozorňuji na historickou zodpovědnost vlády a Háchovu a zdůrazňuji, že jsem včas a jasně varoval. Odpor Háchův a vlády

v této situaci by naopak v historickém světle Háchovu roli a jeho vlády do značné míry ospravedlnil za to, co se stalo od 15. března 1939. Dávám poslední varování, a nepomůže-li to, znamená to definitivní roztržku. Dnešní válka není to, co bylo s Rakouskem za války poslední. S Rakouskem se dalo kompromisovat, s Hitlerem nikoli. Žádám, aby všem těmto věcem byl učiněn konec; jinak budeme pokládat tyto a podobné činy už jen za zachraňování osob, a nikoli pokus zachránit národu, co se dá, a dle toho budeme postupovat. Dnes už musí být každému jasno, že od Němců a od Hitlera si nikdo žádnou koncesi nevyprosí a ustupováním naopak národ ještě více do rukou gestapa a nacismu vkládá.“¹⁵⁹

Docent dr. Krajina zařídil, že vzkaz z 28. září 1940 byl ing. Eliášovi odevzdán již 5. října. Eliáš slíbil, že jej sám odevzdá Háchovi, a vzkázal, aby prezident dr. E. Beneš jim věřil, že chtějí prospět naší věci nejlépe. Prezident dr. E. Beneš nemá pochybovat o nutnosti prohlášení Háchova z 22. září 1940, bylo prý učiněno pod nátlakem a hrozbami celému národu. Sděloval, že někteří členové vlády jsou příliš ochotni k ústupkům, a žádal, aby mu byl zaslán přehled politické situace.

Reakci Háchovu na vzkaz prezidenta slíbil opatřit a odevzdat k zaslání do Londýna.

Na tuto zprávu oznámil ihned druhý den, 12. října 1940, dr. Drtina doc. Krajinovi, aby odevzdal zprávu o situaci (určenou ÚVODu a 7. X.

159 K projevu Háchovu a pražské vlády vrátil se prezident dr. E. Beneš ještě jednou, a to ve vzkazu, který zaslal 7. října 1940 z Londýna do Prahy, v němž není jisto, zda se dostal do rukou Háčových, nebo vlády.

„Protestoval jsem proti Háchovu projevu o zařazení do Říše. Opakuji, že to k ničemu neslouží a k ničemu sloužit nebude. Jen nás to zneuctí. Události ukazují, že naše linie vnitřní i vnější politiky byla správná; všichni, kdo ji opustili a nás zradili, jsou strašlivě potrestáni a ještě budou. ... Vaše bolesti, vaše utrpení, germanizace, plundrování, německé bestiality – to vše je dočasné a nepatrné ve srovnání s tou velikou evropskou katastrofální proměnou a strašnou odplatou, která Německo neodvratně stihne.“

datovanou v Londýně) Eliášovi a vyžádal si co nejrychleji odpověď Háchovu, aby podle ní se prezident dr. E. Beneš rozhodl o svém dalším postupu. Prezident dr. Beneš měl mluvit k výročí 28. října do rozhlasu, a proto potřeboval odpověď nejpозději do 22. října.

Odpověď od vlády z Prahy došla 21. října. Doc. dr. Krajina, odevzdávaje ji jménem ÚVODu, zaznamenal, že Eliáš nechápe nebo nechce chápat situaci a utíká od odpovědnosti. Zda Eliáš odevzdal Háchovi prezidentův vzkaz a situační přehled, nevěděl a oznamoval, že v té příčině bude znovu urgovat 22. října 1940. Doporučoval nepočítat dále s pražskou vládou a nebrat na ni ohled.

Odpověď protektorátní vlády byla skutečně chabá. Stálo v ní, že „národ se většinou drží dobře. Srazy Národního souručenství a nálada na nich jsou toho důkazem, čehož jsou si vědomi. Lid stále věří v Rusko, čehož komunisté obratně využívají a za což jsou četná zatýkání. Poměr ke Slovensku se z původní nenávisti jen pomalu mění k lepšímu. Hodně k tomu přispívá stálé zdůrazňování česko-slovenské myšlenky zvenčí. Styky se Slovenskem jsou sice skrovné, ale dobré. Poněkud je uklidněno staré rozvrstvení na politické strany, čemuž přispívá jednotný postup v Londýně. Nedopustíme tam rozkoly, které by Němci rádi viděli.“

„Vlajka je silně zmatena a zdá se otřesena. Činnost skupiny Krychtálek–Křemen–Ryba je nyní daleko nebezpečnější a ohrožuje dosavadní jednotu. Jsou u nás v Národním souručenství, ale i ve vládě jedinci, kteří jim podléhají. Jejich aktivitu podporují jen Němci druhé garnitury (Gregory), ale dosud úspěšně. Pranýřování jich musí být opatrné, jinak jim sjednává pozici u Němců.“

„Jsou obavy, aby se lid nedal strhnouti k provokacím 28. října. Zájem Němců je, aby klid byl porušen a byla příčina k zákroku. Bude asi snaha použít i provokatérů, aby lid se dal strhnout k činům. Varování z Londýna je velmi nutné, jak do továren, tak do škol.“

Vyhýbavá odpověď Eliášova všímala si věcí menší důležitosti, efemérních, a neobírala se jasně položenými a opakovanými poža-

davky prezidenta dr. Edvarda Beneše, aby ani Hácha, ani pražská vláda neučinili žádný politický projev, schvalující stav, násilně vytvořený Němci 15. března 1939 a stavící se proti vládě londýnské.¹⁶⁰

Byla-li odpověď Eliášova nedostatečná, odpověď od Háchy nedošla vůbec. Docent Krajina oznámil v té příčině 24. října 1940, že Hácha „zřejmě se bojí“.

Přesto, ba snad právě proto, používalo londýnské vedení každé příležitosti, aby Háchu a Eliáše upozornilo na nutnost zachovávat žádoucí základní směrnice politické.

Dne 4. listopadu 1940 oznámil dr. Drtina docentu Krajinovi, že diplomatický korespondent nedělních *Timesů* [správně: *Sunday Times*] v úvaze o mírové ofenzivě Hitlerovi píše o tom, že Hitler se bude snažit představit zejména Americe evropské národy jako dobrovolně souhlasící s jeho novým pořádkem. V této souvislosti řečený korespondent píše doslovně: „Je také příznačné, jak od nějakého času jsou čeští předáci Němci nuceni, aby se vyslovili sami a dobrovolně ve prospěch nového pořádku.“ Dr. Drtina žádal, aby na věc byl upozorněn Hácha a Eliáš, aby si doma uvědomili, jak svět bedlivě pozoruje, jak se česká vláda chová.¹⁶¹

160 V této souvislosti nutno upozornit na téměř současnou zprávu Balaбанovu z 14. 10. 1940, který oznamoval, že protektorátní vláda čeká, že ji Londýn bude napadat. Věřil, že jí to u Němců prospěje. Ví, že u národa je zdiskreditována a že jí to ublížit nemůže. O útoky žádá také Národní souručenství. Věřil, že jim to prodlouží život, a tím se prý národu prospěje. Další projevy Němci vynucují a vláda, Národní souručenství a odborové organizace se neodvážejí odmítnout.

Docent. Dr. Krajina k tomu poznamenal, že je nebezpečí, aby se za touto žádostí neskrývaly osobní zájmy některých horlivých aktivistů, a ponechával proto rozhodnutí o tom, zdali Londýn má protektorátní vládu v rozhlase napadat, přímo londýnskému vedení.

161 Tou dobou vláda připravovala na nátlak Němců novou úpravu židovské otázky ve shodě s norimberskými zákony. Trojice aktivistických novinářů Krychtálek, Křemen, Ryba, tlačící se do vlády a Národního souručenství, vydala

Za tohoto stavu nejasnosti, nepevnosti a kolísavosti pražské vlády ÚVOD trpce si stěžoval, že vláda je bez linie, lavíruje mezi vlivy osob a skupin (včetně starých politických předáků) a provádí politiku drobného chytráctví, z něhož mají zisk jen osoby, ale ne národ. V široké veřejnosti byla však podle téhož hlášení nálada pevná a důvěra v konečnou porážku Německa (26. listopad 1940). Nesouhlas vedoucích domácího odboje s politikou vlády šel tak daleko, že se domnívali, že roztržka bude nutná. V pražské vládě byla, jak hlásí, stále pokorná nálada vůči Němcům: „Dělá se jim pomyšlení.“ Snad na vládu působila obava, že Němcům se přece jen invaze podaří. Havelka řekl ale Nebeskému, že podle zpráv z uve-
dených kruhů z Berlína se Němci kolem 15. prosince znovu pokusí o invazi, tentokráte i [??] a i domácí odbojníci s možností invaze stále počítali, nikoli však před březnem 1941.

Jakási odpověď z Prahy došla do Londýna až 12. prosince 1940. Není však jisto, je-li to odpověď Háchova prezidentu dr. E. Benešovi, jak upozornil plk. Balabán. Doc. dr. Krajinovi projevil názor, že je to vzkaz spíše Eliášův než Háchův. Proto Krajina hledal dále přímé spojení na Háchu, a to prostřednictvím Dohalského. Odpověď, poněkud určitější než předešlá Eliášova, opakovala, že „tlak se zvyšuje se silnou nervozitou ze strany Němců. Průmysl, obchod i banky jsou soustavně i násilím germanizovány, mnohé české firmy jsou likvidovány, šéfové pozavíráni. Čeští lidé jsou násilně vystěhováváni, aby

požadavky předstihující norimberské výklady. Byla to nebezpečná vnitropolitická krize ve prospěch Němců. Eliáš chtěl při případné rekonstrukci vlády zůstat ministerským předsedou. Navíce snažil si udržet Krychtálka jako stálého poradce vlády (obdoba Vansittarta). Krychtálek kladl si za podmínku demisi Havelky, odchod Klimenta i Nebeského, aby měl Háchu pak úplně ve svých rukou. Již předtím žádal Nebeského, aby provedl soud nad prezidentem Edvardem Benešem, že opustil a zradil český národ.

Trojice Krychtálek, Křemen a Ryba měla styky pouze s třetí německou garniturou (Gregory), slibovala, že její působení přinese národu úlevy, avšak měla sloužit jen k rozvrácení Národního souručenství a povalení vlády Eliášovy.

germanizace neměla překážek. Zavírají se a ruší násilně některé české střední školy, [???], měšťanské i obecné. Situace venku je dobře chápána též [Tylem???], který se zvláště v poslední době dobře drží. Jeho okolí je prozatím na uzdě. Zatím nejsou z projevu žádné obavy. Lid se drží dosud a je silný jedině nadějí na brzký konec. Politikaření se mu hnusí. Leč některé staré strany se snaží dále uplatňovat. Vyživovací stav je špatný, ale přece je aspoň něco. Beznadějná je vyhlídka na jaro, nepřijde-li z východu zásobovací pomoc.“

V této zprávě bylo nejdůležitější, že zatím nehrozí nebezpečí nového aktivistického projevu buď vlády, neb snad i Háchy. Aby byly vyjasněny pochyby o tom, od koho vzkaz je, žádal dr. Drtina 14. prosince 1940 docenta dr. Krajínu, aby prostřednictvím Dohalského se dal zeptat Háchy, hodlá-li prezidentu dr. E. Benešovi vůbec odpovědět. Přitom mu měl dr. Dohalský připomenout taktní postup dr. E. Beneše vůči jeho osobě až do nynějška a říci mu, že ještě nyní ve svém projevu ku Státní radě vylíčil prezident dr. E. Beneš 15. března 1939 jako atentát spáchaný na Háchovi.

Tato urgence byla však již zbytečná. Hácha již odpověď dal, a to 11. prosince 1940. Došla do Londýna 23. prosince 1940. Odevzdal ji Eliáš, který vzkázal, že „Hácha veškeré depeše dostal a že souhlasí s odpověďmi na ně. Hácha rozumí situaci a chápe dobře také stanovisko londýnské vlády. Brání se, jak může.“

Dohalský však podle příkazu, daného mu 14. prosince, snažil se dostat se přímo k Háchovi. Podařilo se mu to v týdnu před Štědrým večerem r. 1940 a „upozornil Háchu, že události jdou rychleji, než se počítalo. Žádal, aby ho mohl kdykoli informovat.“

Hácha mu odpověděl, že se cítí velmi unaven a mdlý: „Jsem Vám k dispozici, kdykoli si budete přát. Těším se, až to odevzdám. Vy víte, komu. Do ráje už s vámi nepůjdu, já zůstanu stát na prahu.“ Hovoru se účastnil Havelka, který nechtěl nechat Dohalského s Háchou samotné. Havelka po Háchových slovech byl velmi vzrušen, cítil vážnost chvíle a s odchodem Háchovým ohrožení své pozice.

I když toto nebyla přímá odpověď na vzkazy prezidenta dr. E. Beneše, o nichž nyní i podle Dohalského byl Hácha informován, pokládal to Dohalský za významnější než odpověď. Chtěl nadále soustředit informování Háchy ve svých rukou, poněvadž Hácha byl nedůvěřivý a ve dvojí koleji by byl viděl neserióznost.

Vzájemné vztahy prezidenta dr. E. Beneše a vlády londýnské k Háchovi a jeho pražské vládě se ku konci roku 1940 tedy vyjasnily. Hácha i pražská vláda překonali těžkou depresi, která se jich zmocnila po vítězství Německa nad Francií, a když zklamala německá naděje na mír s Anglií a hrozba invazí se neuskutečnila, mohl dr. Hora 16. prosince 1940 oznámit, že Hácha je už optimista a že věří, že to s Němci špatně skončí.

Do této situace zlepšených vztahů mezi londýnskou a pražskou vládou přišla znenadání krize vyvolaná K. H. Frankem.¹⁶² Šlo o jeho

162 K. H. Frank uveřejnil v časopise *Böhmen und Mähren* obsáhlý článek, nazvaný „Omyl v zásadě“ (Irrtum im Grundsätzlichen), vyjadřující německé stanovisko k otázce čs. legionářů. Dovožoval v něm, že v německé říši není ani z českého stanoviska místa pro mentalitu, vytvořenou a pěstovanou legionáři. O legionářích tvrdil, že jejich valná část vznikla z vojenských zběhů a že hlavně v Rusku, kde jedině byli početně významní, používali metod bezectných a perfidních, nedbali úmluv, zrazovali ruské vedoucí kruhy, dopouštěli se řady zločinů, rabovali ruskou zem a krutě vraždili rakousko-uherské zajatce německé národnosti. Náзор na hrdinství legionářů byl prý uměle zkonstruován z nedostatku státní ideje státu československého. Legionáři stali se nositeli falešné státní ideje, jíž byla dána protiněmecká koncepce.

V Československé republice byli legionáři nositeli státní myšlenky a určovali vnitřní a zahraniční politiku státu Masarykova a Benešova. Především byli nepřáteli Němců, a to jedni z důvodů svého světového názoru, druzí z důvodů národnostních. Všecky legionáře všech odstínů spojovala společná snaha vykořisťovati bez mravních námitek vlastní stát a jeho materiální bohatství. Korupčním systémem byli legionáři jako privilegovaná vrstva lidu dosazeni do rozhodujících pozic. Chtěli a dosáhli, že i mládež byla v legionářském duchu vedena, a ovšem hlavně měli rozhodující vliv v armádě. Přitom zatlačili do pozadí ty české důstojníky, kteří zůstali až do ukončení války věrni přísaze, kterou vykonali. Toto obsazení všech vedoucích pozic mělo prý pro český národ důležitý socio-

logický význam. Vytvořila se nepřírozená nová společenská vrstva, která bez předpokladu vzdělání a chování získala význam politického státního stavu a ve všech sborech jako nepatrná 3% menšina, také v hospodářství, terorizovala většinu mnohem schopnějších a slušnějších příslušníků českého národa. Legionářské zákonodárství je prý nejasociálnějším zjevem v zákonodárství evropských států a lze těžko zjistiti, jak veliká byla nenávisť širokých vrstev lidu proti tomuto uzákoněnému protekcionářství. Zlatem z uloupeného ruského státního pokladu založili legionáři Banku legií, a terorizovali tím i na poli sociálním a hospodářském. Zmocnili se prý i státního obchodu tabákem, filmového průmyslu, vydělávali na zbrojním průmyslu a měli největší podíl na pozemkové reformě. Z toho lze seznat, že zájmy legionářů nebyly jen asociální, nýbrž v nejhrošším slova smyslu kapitalistické, a obracely se proto proti zájmům českého národa. Legionáři neuznali, že jejich politika v říjnu 1938 resp. 15. 3. 1939 ztroskotala, a nezměnili se. Zůstali nesmiřitelní a nepoučitelní, věčně včerejší, kteří si míru nepřejí.

Plukovník legionář Drgač, obviněný nyní z velezrady, stal se generálním sekretářem Národního souručenství. Legionáři zřídili zpravodajskou službu, obsadili četná místa v organizačním aparátě a působí dále v mnoha státních a místních úřadech, často na vedoucích místech.

Legionáři pokračují ve svém počínání, které se štítí světla, jsou nositeli šeptané propagandy, jsou rozhlasem spojeni s nepřitelem. Dokud pracují, nelze vybudovati spolupráci s Říší.

„Jejich vymýcení z veřejného života nesmíme však považovat za pronásledování českého vlastenectví. Je falešné slučovati pojem legionářství s českým patriotismem.“ Legionářství lze prý míti za výraz vystupňovaného nacionalismu pouze do té doby, v níž nebezpečný historický obraz Palackého a v politicky vzduchoprázdném prostoru konstruované teze Masarykovy a Benešovy ovládaly národ. Avšak nenávratně zašla doba, spatřující v boji Čechů s Němci osudové poslání národa. Z tohoto mýtu vznikla Československá republika 1918 a musela ztroskotat, protože jeho idea byla falešná.

„V novém českém patriotismu není místa pro duchovní podklady bývalého falešného vývoje a na legionářství se dívám,“ tvrdil K. H. Frank, „jako na rušitele nového vývoje. Vedení českého národa musí uznat, že legionáři jsou neštěstím Čechů, protože ruší budoucí mír v nové Evropě. Proto je nelze již nikdy strpěti.“ Článek K. H. Franka použil redaktor časopisu *Der Neue Tag* dr. Kurt Homolka, který opakoval jeho vývody a uveřejnil svůj článek 9. 1. 1941 pod názvem „Die Legionärsdique ist untragbar“ (Klika legionářů je nesnesitelná). Vývody Frankovy zesílil, poukázal na rozdíl mezi klidnou a pracovitou vrstvou dělnickou,

obvinění, že všichni legionáři jsou nepřátelé Říše a že jich nelze nadále trpět.

Eliáš, sám legionář, cítil se právem osobně dotčen, svolal ihned 9. ledna 1941 ministerskou radu a oznámil, že jako legionář podá demisi. Vláda se jednomyslně usnesla, že odstoupí spolu s ním. Dne 10. ledna předložil Eliáš Háchovi demisi vlády, který ji po delším jednání s vládou odevzdal s příslušným odůvodněním říšskému protektorovi Neurathovi. Zpráva prý působila na Neuratha jako bomba, ačkoli nešlo o nic, o čem sám nebyl předem informován. Útok proti vládě, inteligenci a benešovcům zahájil Neurath sám, a to novoročním projevem v uzavřeném kruhu vysokých německých úředníků civilních a vojenských za přítomnosti K. H. Franka.

Eliáš – 12. ledna 1941 – dal do Londýna zprávu, že Háchův i jeho spor s Němci jde do krajnosti. On sám chce rázný krok, ale Havelka to brzdí. Němci mají tendenci udělat u nás totéž, co udělali v Belgii, Holandsku a Norsku, vojenskou správu země.

Podle hlášení doc. dr. Krajiny byla nálada uvnitř vlády rozdvojená. Byla-li demise nejprve usnesena jednomyslně, chtěli v průběhu krize (13. ledna 1940) zůstatí ve vládě ministři Ježek a Krejčí, aby prý chránili drobné legionáře. Havelka se zatím prý nevyjádřil. Útoky v novinách na legionáře neustávaly a doc. Krajina a dr. Hora nevyklučovali, že Frank usiluje tím nejen o odchod Eliášův, nýbrž také Háchův. Potřebovali vědět, zda londýnské ústředí odboje by odchod obou uvedených představitelů české politiky doma mělo již v tomto okamžiku za prospěšný české věci. Sami se domnívali, že vnitropoliticky by bylo prospěšnější, aby Hácha ještě zůstal. Nabízeli se, že v tom směru by

kteřá se dobrovolně začlenila do nových poměrů, a na pasivní rezistenci a zlovolnou činnost části české inteligence. Ke zbytkům doby, která se nikdy nevrátí, patří hlavně nejvýbornější krmení dětí, Benešovy fantazie legionářské ideologie. Tyto jsou nejzákladnější brzdou německo-českého spoluzití, neboť počet jejich vyznavačů je právě v řadách „vedoucí vrstvy“ českého národa ještě dnes velký.

působili na Háchu, i když svůj vliv na něj nechtěli přeceňovat. Mimoto jejich dobrá znalost poměrů ve vládě nutila je k opatrnosti, neboť již od začátku (12. ledna 1941) správně předvíдали, že vláda pravděpodobně jako vždy podlehne německému nátlaku (14. ledna 1941).

Přesné a rychlé zpravodajství o vládní krizi bylo prezidentu dr. E. Benešovi nejen [??] vítané, nýbrž také z důvodů zahraničně-politických prospěšné. Britská vláda, Churchill i Eden, se velmi zajímali o vývoj v Praze a již zpráva o tom, že Hácha uznává vůdčí úlohu prezidenta dr. E. Beneše a těší se, že mu po návratu odevzdá úřad, neobyčejně silně na ně zapůsobila. Viděli v tom důkaz, že celý národ doma jde za londýnským vedením a že i jeho vedení a vláda doma nepovoluje Němcům.

Proto prezident dr. E. Beneš nabádal Eliáše, aby nepovoloval a bezpodmínečně držel linii, neboť je to také otázka jeho osobní cti. Nepředpisoval však ani v tomto případě, nýbrž ponechával jeho rozhodnutí, zdali už přišel nyní okamžik, kdy má odejít. Jen upozorňoval, že je třeba, aby odešel čestně, a tato příležitost se mu zdála velmi dobrá a pro budoucnost významná. Doporučoval, že v každém případě, nebude-li dáno nějaké zadostiučinění, je nutno krizi prodlužovat, dělat obtíže a nakonec eventuálně odejít. Je však třeba dbát a dát pozor, aby Hácha nebyl opuštěn od dobrých elementů a nakonec nezůstal jen v ruce Ježka a Krejčího nebo jiných nestatečných elementů (14. ledna 1941).

Zatím v Praze se situace uklidňovala. Původní rozhořčení ustupovalo, snad i z bázlivosti a jiných osobních zájmů (dr. Hora a Krajina o tom referují: „Schází všem jakákoli hrdinnost a snad se bojí i o příjmy.“). Hácha, který 11. a 12. ledna měl v úmyslu vzdáti se svého úřadu, ač unaven a rozladěn, rozhodl se setrvat. Myslelo se, že patrně Eliáš odejde a že vláda bude rekonstruována, přičemž se prý počítalo s Ježkem neb Krejčím jako budoucím ministerským předsedou. Byly obavy, že do vlády přijdou Ryba nebo jiní otevření aktivisté a kolaboranti. Dr. Hora i doc. Krajina se domnívali, že

tažení proti legionářům je jen začátek nové perzekuce, která se rozšíří i na zednáře a Sokolstvo apod. (15. ledna 1941).

Prezident dr. Edvard Beneš, jsa docentem Krajinou podrobně a rychle informován, zasáhl po této zprávě znovu. Vzkázal, že počítal vždy s krizí vlády a postavení Háchova. Šetrně upozorňoval, že si vždy uvědomoval, že to bude pro ně příležitost rozhodnout se, v jakém světle se bude jevit jejich role v historii. Ten okamžik nyní přišel. Jistě jsou si toho všichni ministři vědomi. Ačkoli by byl býval dal přednost tomu, aby k odchodu Eliášovy vlády mohlo dojít o několik měsíců později, vítal by, je-li postavení Eliášovo neudržitelné, aby s ním odešla celá vláda a také Hácha. Soudí-li Hácha, že sám ještě odcházet nemá, je třeba za každou cenu zabránit tomu, aby Eliáš nepadl sám. Připomínal, že boj o legionáře je symbolický, je to boj o první československý odboj, o republiku, o jednu z největších dob naší historie. Kdyby nebylo možno docílit solidarity v demisi celé vlády, doporučoval, aby společně s Eliášem odešlo aspoň několik dalších. Sám osobně apeloval v tomto smyslu na Havelku, Klumpara, Kalfuse, Čiperu, Kaprase, Kratochvíla a Krejčího.

„To by ovšem vyžadovalo i odstoupení Háchovo, jež nevyžadoval kategoricky, avšak s nímž souhlasil, jestliže Hácha sám už cítí, že už odejít má. Zůstane-li Hácha, musí s ním někdo ze slušných lidí zůstat ve vládě, aby nebyl zcela vydán napospas dobrodruhům a zrádcům. Musí se pak role rozdělit, ale alespoň část vlády musí odejít solidárně s Eliášem. Jinak, z hlediska zahraničního, odstup celé vlády i s Háchou byl by jen doklad, že celý národ jde za zahraničním vedením a že je v odboji. V zahraničí by to působilo velmi účinně.“ (15. ledna 1941)

Dohalský odevzdal oba prezidentovy vzkazy Háchovi v pátek 17. ledna 1941. Hácha souhlasil se vzkazy,¹⁶³ které mu poslal

163 V zachované depeši se mluví o třech vzkazech: z 14., 15. a 16. ledna 1941. V archivu jsou zachovány pouze vzkazy z 14. a 15. ledna.

prezident dr. Edvard Beneš, a vzkázal mu, že „odejde, jakmile uvidí reálný podklad, který v dnešní situaci ještě nevidí. Stačí ho upozornit, kdykoli bude nutno; aby odešel. Nikdy nedovolí, aby mu dali do vlády lidi, k nimž nemá důvěru. Kdyby se tak přece stalo, byl by to poslední den jeho úřadování, jak prohlásil výslovně Neurathovi. Má za to, že situace k rezignaci by byla zralá asi za 3–4 měsíce. U Němců, s nimiž se stýká, pozoruje depresi. Nynější vládní krize skončí kompromisem, čestným pro Eliáše, jehož Hácha, jsa v tom zajedno s dr. Edvardem Benešem, jako muže své plné důvěry podporuje.“ Hácha, jak dodává Dohalský, cítil se unaven a mluvil opět o odevzdání svého úřadu dr. Benešovi a žádal, aby londýnský rozhlas v nejbližších dnech upustil od útoků a komentářů o krizi ve vládě.

Vládní krize, která vyvstala celkem nečekaně po Frankově útoku na legionáře, prudce vzplanula, ale brzy se uklidnila. Dr. Hora hlásil již 17. ledna, že se zdá, že již minula. Neurath oznámil prý 14. ledna, že proti Eliášovi nic nemá, že si ho váží, ve schůzi ministerské rady z 16. ledna bylo usneseno, že Eliáš zůstane, prosadí-li bez výjimky všechny legionáře u drah a pošt a v jednotlivých případech [jako] konceptní síly. Jinak chtěl trvat na demisi. Vláda sama pokládala začátkem února (2. února 1941) krizi za skončenou kompromisem. Propouštění legionářů se nemělo týkat nižších kategorií a u konceptních měl být postup individuální. Eliáš byl ujištěn, že kampaň nebyla proti němu, s čímž se spokojil.

Nutno však uvážit, že Němci sami neměli na nižších kategoriích zájmu a u drah a pošt byli nuceni často povolávat penzisty, neměl-li váznout provoz.

Vezmeme-li v úvahu, že Berlín nemohl demisi protektorátního ministerského předsedy ze zahraničně politických důvodů potřebovat, že celkem zvítězilo stanovisko Frank-Neurathovo, že oni nařizují a Češi musí poslechnout a provádět německá nařízení, že nešlo o demisi vlády, nýbrž pouze o jakési ohrazení české vlády,

nelze v daném případě mluvit o úspěchu protektorátní vlády. Na urážlivé články K. H. Franka nedostalo se Eliášovi žádné satisfakce, ačkoli prezident dr. Edvard Beneš vzkazem z 20. ledna 1941 ještě znovu nabádal, že je třeba zůstat pevným, nepovolovat, a nedostane-li se Eliášovi satisfakce, aby odešel alespoň s několika členy vlády. Rozhodnutí o tom kladl do rukou Háchových, tj. uzná-li on kompromis pro Eliáše za přijatelný, bude i on souhlasit s řešením a nebude mít námitek, bude-li lze se ctí držet pozice ještě nějaký čas.

Eliáš se spokojil s tím, že Neurath po svém návratu z Berlína, kam odjel referovat, povolal jej k sobě a ujistil ho, že Říše si jeho osoby velmi váží a nemůže jeho demisi přijmout. Frankův článek se prý netýkal vůbec jeho osoby a z německé strany se nebude prý už mluvit o legionářích. Otázka přebytečných státních a veřejných zaměstnanců bude prý řešena na nové základně a za součinnosti české vlády.¹⁶⁴

Pozitivním výsledkem krize pražské vlády z ledna 1941, a to pro budoucnost velmi významným, bylo, že začala přesná spolupráce

164 Frankův útok proti Eliášovi nebyl jen jeho osobní věcí. Ve stejném smyslu mluvil ve svém novoročním projevu také Neurath k uzavřenému kruhu vysokých německých úředníků civilní a vojenské správy za přítomnosti Frankovy, v němž prohlásil, že nevěří nikomu z Čechů, ani členům vlády. Oznámil, že po svátcích nastane přísné hlídání Čechů a že volba prostředků nerozhoduje. Odhodlá se prý i k vojenské diktatuře, bude-li třeba. Na témže projevu mluvil i Frank a oba slibovali bezohlednost a ostré pronásledování všeho českého.

Aby získali povolnost pražské vlády a odradili Eliáše, Háchu a vládu od demise, použili Němci osvědčeného prostředku výhrůžek. K. H. Frank si pozval 15. ledna k sobě hospodářské ministry, měl k nim projev, v němž zdůraznil vážnou hospodářskou a vyživovací situaci Říše, obvinil vládu ze sabotáže a hrozil odnětím autonomie v hospodářství a výživě. Pohrozil, že Němci se budou starat jen o Němce, a nikoli také o Čechy. Pražská vláda byla při svých jednáních v nevýhodě také proto, poněvadž se domnívala – ať již právem, či neprávem –, že Němci znají osobní mínění každého člena vlády, projevované při společných vládních poradách. To bezpochyby snížilo značně odhodlání k důslednému odporu.

mezi londýnským vedením odboje s Háchou a pražskou protekto-
rátní vládou. Britská vláda byla o všech událostech informována
a postup a souhra obou vlád působily na ni velmi dobrým dojmem.
Již fakt, že pražská vláda nejsou quislingové, měl pro londýnskou
československou vládu velký význam. Předpokládaje, že v Praze
budou v daném okamžiku postupovat tak, jak to bude česko-
slovenská vláda v Londýně potřebovat, upozorňoval prezident
dr. Edvard Beneš na mravní dosah této spolupráce v budoucnosti.
Radil nyní i nadále držet úzkou součinnost s Londýnem a těšil se,
že souhra může být dokonalá. Proto také odmítl starší rady, dané
domácím ústředím odboje, postavit se otevřeně proti pražské vládě
a dal přednost spolupráci s vládou a hlavně s Háchou.

Spojení s Háchou a vládou použil prezident dr. Edvard Beneš nyní
častěji. Tak 14. února vzkázal, že je nutno trvat proti Němcům v od-
poru stálém, důsledném, důstojném, nekompromisním a účinném.
Nežádal povstání, nežádal zbytečných obětí, nežádal zbytečné ris-
kování. Ale žádal, aby bylo jasně dáváno najevo, že Čechoslováci, že
lid, že národ se s nacismem nesmířil a nesmíří, že sloužení Němcům
nepřijal a nepřijme, že nevěří v jejich vítězství a v trvání jejich reži-
mu, že se mravně nepoddal, jejich ideologii nepřijal a nepřijme. „To
znamená připravovat se na revoluci a na vojenský odpor. Celý náš
národ,“ píše doslova, „musí na konci této války znovu zbraněmi do
ní zasáhnout. Připravujeme to my zde a musíte to připravovat vy
doma. Je bezpodmínečně nutno zabránit tomu, aby národ a lid doma,
veřejné mínění v zahraničí a ve světě vůbec dostaly dojem, že těch
pár lidí, kteří s Němci spolupracují, něco vyjadřuje a něco znamená
a že by z toho vyvozoval závěr, že národ se buď podřídil, nebo ochabl
v odporu. Přestože je pro mne jasno, že nacismus padne, nevylučuji
pokusy o nějakém jednání s německými vojáky, s konzervativci, s Va-
tikanem a Itálií. Přitom budou Němci vykládat světu, že se Češi s nimi
smířili a že jsou s námi už dohodnuti. Nelze tudíž čekat, že ostatní
svět nám všechno vybojuje, že nám svoboda spadne do klína.

Je pravda, že Mnichov a vše ostatní byla naše pohana, které jsme nezavinili. Ale nynější náš postup musí být takový, aby byl pokračováním naší vůle bojovat o svobodu, jak jsme to projevili před Mnichovem. Je to nutno nejen kvůli tomu, aby nevznikla nálada mezi spojenci znovu nás opustit, ale především proto, aby z této války vyšel národ zase politicky a mravně čistý, neposkvrněný a aby měl pro budoucnost zase ze svého chování veliký mravní kapitál pro budoucí generace a pro náš nový stát. Toho si musí být vědomi také všichni ti, kdož nemají dnes úřední zodpovědná postavení, a nesmí se snížit k ničemu, co by tuto linii národa mohlo porušit a národ zneuctít. Po této válce se jistě bude volat po zřízení národního tribunálu, který bude provádět národní soud nad viníky. Nesmí jít o to, aby se demagogicky kacířovalo a oddělovali političtí odpůrci. Ale po této válce určité činy se odpustit nebudou moci. Zejména to bude platit o řadě Němců, kde žádný pardon se nebude dávat, a o řadě vyslovených našich českých a slovenských zrádců.“

„Připravuji zde některé plány o rekonstrukci republiky po válce a po převratu. Půjde o to zabránit chaosu, získat co nejvíce proti Němcům národnostně i majetkově a připravit silnou sociální politiku, aby nedošlo k [???] země. Pošlu Vám brzy jejich nástin a budu žádat Vaše dobrozdání.“

Dne 20. března 1941, v době, kdy se zdálo, že válka vstupuje do předposlední své fáze po odhlasování amerického zákona o pomoci Anglii a kdy na Balkáně se rýsovala druhá fronta, kdy zklamala ponorková válka a prokázala se slabost Itálie a kdy Němci sami začali vážně probírat i eventualitu své vlastní nevýhry, prezident E. Beneš opět co nejvíce varoval, aby vláda nedbala případné mírnosti Neurathovy, s níž by nutil Háchu k loajálním projevům, ani nátlaku na tisk, různé organizace a Národní souručenství a vše ostatní. Vláda bude možná brzy stát před rozhodnutím nesmírné národní zodpovědnosti. Němci mohou znovu hrozit největší perzekucí a na druhé straně mohou nabídnout koncese proti dnešku, koncese možná dost

svůdné, jen aby vláda přijala a aby se pak o věc národa hrálo dál jako s věcí, která je vyřizena. Kdyby národ a jeho zástupci neodolali, stala by se nejhorší věc, jakou jsme ve své moderní historii měli. Bude to pro nás patrně nejkritičtější okamžik války. Tehdy však už žádné dohadování a žádné provolávání se opakovat nesmí. Proto žádal a prosil, aby naprosto rozhodně byly odmítnuty ať jakékoli hrozby, ať jakékoli nabídky.

Proti německému plánu navrhl prezident dr. Edvard Beneš postup, aby dr. Hácha a vláda byli připraveni na požádání zahraničního vedení se vzdát okamžitě svých pozic jako projev faktu, že se necítí už v ničem vázáni k dosavadnímu dočasnému stavu, co se týče říše a protektorátu. Zahraniční vedení odboje musí mít možnost tuto rezignaci prohlásit za doklad a projev smyšlení celého národa, který chce být plně svobodný a nepřijme žádný kompromis s Německem.

Nikdo z vážných českých lidí nesmí se propůjčit k projevům, které by znamenaly desaveu zahraniční akce pro plnou restauraci republiky. Podniknou-li Němci něco s Vlajkou a fašisty, např. sestaví-li z nich nějakou novou vládu, nebude v zahraničí nikdo na to brát zřetele. Zahraničnímu odboji spíše to prospěje. Němci to vědí a budou se sami bránit, aby k tomu nemusili sáhnout. A v tom je síla pražské vlády. Ustup Berlína v legionářské kampani v lednu to nejlépe potvrzuje. Rozhodující bude jediné gesto a postup Háchův jako voleného prezidenta a toho, jenž 15. března 1939 byl v Berlíně. K jednání s britskou vládou a zesílení mezinárodního postavení československé vlády v zahraničí, k jednání o uznání Tureckem, Řeckem, jihoamerickými státy a jinými, k jednání o hranicích, o věcech slovenských a Podkarpatské Rusi musí mít zahraniční vedení patrně, že dr. Hácha a jeho vláda s naznačeným postupem souhlasí a že v daném momentu se podle toho zachovají.

Prezident dr. Edvard Beneš u vědomí obtížné situace a dřívějších vzkazů z domova končil, „že se rozumí samo sebou, že zahraniční vláda nikoho do nemožnosti nepožene a že bude dbát poměrů

doma“, a žádal, aby odpověď Eliášova a Háchova mu byla v každém případě brzy dodána.

V měsíci únoru a březnu 1941, v době, kdy Německo jednak doufalo, že získá Jugoslávii pro Osu, a politicky i materiálně připravovalo se na útok proti Rusku, pojaly některé nevýznamné německé kruhy plán získati pražskou vládu a český národ. Dohalský referoval 25. března 1941 o tomto plánu po návštěvě u Háchy v tom smyslu, že Němci chystají nabídku Čechům a Belgičanům. Pražské vládě byly známy jen náznaky a dohady některých německých úředníků z Berlína a Chvalkovského.

Hitlerovi prý šlo o prohlášení o státoprávním poměru Čechů k Říši. Nejisté zprávy a dohady německých úředníků mluvily o tom, že Čechům bude poskytnuta autonomie, že hranice protektorátu budou rozšířeny, že univerzity budou opět otevřeny, větší počet zatčených že bude propuštěn z koncentračních táborů a vězení apod. Ačkoli Krajina správně upozorňoval, že by, dojde-li k jednání, šlo z německé strany o nabídku a jednání pouze fiktivní, jehož účelem by bylo vylákat státoprávní prohlášení pražské vlády a zdiskreditovat vládu londýnskou, byli někteří členové pražské vlády, zvláště prý Havelka, ochotni k jednání. Také Kliment¹⁶⁵ zastával stanovisko, že „když na to přijde, Hácha jednat bude“.

Nebeský z okolí pražské vlády naznačoval, že je třeba jednat, kdyby Němci chtěli jednat. Je prý nutno postavit maximální požadavky, jednání natahovat, prospět zatčeným, docílit určitých politických ústupků atd.

Hácha sám v rozhovoru s Dohalským trval na slibech, které dal v lednu a únoru, a přes obavy Krajinovy, že bude štván oportunisty (Havelkou), slíbil společně s Havelkou, že bez dohody s Eliášem a bez přímé dohody s Dohalským, tj. s ÚVODEM, by nevešli v žádné

165 „Klimenta nelze považovat za mluvčího Háchových názorů. Hácha jím opovrhne, stejně jako Masaříkem,“ oznamuje Dohalský 29. března 1941.

jednání. Kdyby snad vyzvání přišlo, mohly by pražské strany postavit maximální požadavky, když ne historických hranic, tedy asi čtvrté a páté etapy. Tím by bylo všechno jednání zmařeno. V žádném případě by však, jak Hácha podle úmluvy s Dohalským slíbil, nedal prohlášení dříve, než by byly podmínky splněny. Rád by si prý opravil svou pověst z března 1939. V tom se mu mělo podle rady Dohalského pomoci.

Dohalský sám byl přesvědčen, že bude-li se při jednání s Háchou moci opřít plně o autoritu prezidenta dr. Edvarda Beneše, Hácha vydrží, a jak mu slíbil, najde cestu, jak by úřad státního prezidenta složil.

Docent dr. Krajina k této depeši, že je nutno Dohalského prostřednictvím ÚVODu zmocnit prezidentem dr. E. Benešem k jednání, vyslovil obavu, že jediný, kdo by mohl situaci komplikovat, je dr. Havelka. Podle něho je to hysterik, netrpělivý a ambiciózní člověk, který je politicky slepý. Mohl by se prý snadno stát obětí svých vášní, ale také přání značné části konzervativních lidí, části agrárníků a některých lidí z průmyslu, kteří by rádi viděli Londýn v emigraci trvale a dali přednost národní škodě před návratem prezidenta dr. Edvarda Beneše. Také Chvalkovský je jedním z nich a dal by přednost každému jednání, i když jsou skutečnosti proti. Pokud šlo o vítězství Německa, byl prý Chvalkovský již značně pesimističtější a výslovně říkal, že v Berlíně se nálada drobí, že vojáci jsou sice přesvědčeni o výhře, ale že v lidu je opačná nálada.

Na Háchův vzkaz, že v jednání nevstoupí bez vědomí Eliáše a Dohalského, odpověděl prezident dr. E. Beneš (26. března 1941). Zmocnil jednak Dohalského k jednání s Háchou a uložil mu, aby se vším možným snažil Háchu přesvědčit, že podruhé nesmí dát svůj podpis na žádný dokument ani přinucen hrozbou, ani dobrovolně, sveden zdánlivými dočasnými koncesemi. Jen tak může odčinit první podpis.

Pro Háchu, Eliáše a vládu vzkázal, že ve chvíli, kdy Hitler a Neurath přijdou s nabídkami koncesí, budou se nalézat v situaci Karla Habsburského v r. 1917 a zjara 1918. Tehdy Češi právem a správně nepovolili. Německu půjde zase jen o podvod a nové násilí. Nic z toho, co slíbí, nemá ceny. Německu půjde jediné o získání nového podpisu a nového souhlasu, aby mohlo věc Československa předložit světu jako vyřízenou. V zahraničí by to pokládali za zpečetění osudu československého státu. Prezident dr. Edvard Beneš radil nic nedojednávát, s ničím nedat souhlas, nic nepodepsat. Dobrovolný podpis na nějakém prohlášení o zařazení se do Říše za koncese protektorátu byla by věc osudná, daleko horší nežli vynucený podpis 15. III. 1939. Opakoval, že má v Háchu plnou důvěru, že věří, že nepodlehne nátlaku ani německému, ani domácích oportunistů. Vyslovil důvěru, že stejně nepovolí Eliáš a že bude ho jako svého nejvyššího vojenského velitele legionářsky podporovat. Věřil také, že může spoléhat, že se k ničemu nepropůjčí žádný z členů vlády v těchto osudových chvílích národa. Dojde-li k nabídkám, prosil o okamžitou zprávu, aby mohl podle situace dohodnout společný postup. Měl za dohodnuté a vzájemně závazné, že postup bude jednotný, že bez vzájemné dohody se v těchto věcech nic definitivního nepodnikne.¹⁶⁶

Oba vzkazy – z 20. a 26. března – byly odevzdány Háchovi a Eliášovi 6. dubna 1941 a působily podle zprávy Krajinovy na ně hlubokým dojmem. Dohalský projednal s Háchou, Eliášem a také Kalfusem různé možnosti, vyplývající z obou vzkazů a ze situace doma. Hlásil, že na Háchu, Eliáše i Kalfuse lze spoľehnouti, zatímco

166 Den poté (28. 3. 1941), kdy v Bělehradě nastoupila vláda Simovičova, pokázal také dr. Drtina ve vzkazu do Prahy na význam jugoslávského postupu a doporučil, aby v rozhovorech s Háchou a Havelkou se uplatňoval náležitě vliv jihoslovanského postupu. „Od tohoto okamžiku není již možno, aby kterýkoli národ snesl, aby jeho zástupci domlouvali cokoli závazného a konečného s Německem.“

u ostatních členů vlády, s nimiž však osobně nejednal, je veliká netrpělivost, neklid a nedostatek rozvahy.

Háchova odpověď prezidentu dr. Edvardu Benešovi z 12. dubna 1941 zněla takto:

- 1) Souhlasím se společným postupem a podřizuji se mu.
- 2) Nepodepíši žádný akt mezinárodní povahy, to znamená žádné státoprávní prohlášení.
- 3) Nevyhlásím a nepodepíši žádný plebiscit, který nám hrozí a který považuji za daleko surovější formu státoprávního prohlášení.¹⁶⁷
- 4) Patnáctý březen už nebudu opakovat.

167 Zpráva, že Němci chystají plebiscit, byla z Prahy do Londýna hlášena již 3. dubna 1941. Procházela z okruhu úřadu řííšského protektora a uváděla, že se připravuje plebiscit všech Čechů v protektorátě a v Sudetech o tom, zda s dnešním stavem souhlasí, či nikoliv. Není prý rozhodnuto, zda se bude hlasovat mezi nynějším státním postavením Čech a Moravy k Říši a dřívějším, anebo o tom, zda počiny Háčovy byly a jsou správné, či nikoli. Plebiscit se má uspořádat jako v Rumunsku a jeho výsledku má být použito vůči USA a SSSR. Má prokázat spokojenost Čechů a stát se důležitým činitelem při tvoření míru. Vojenská složka odboje vyslovila ihned pochybnost o tom, že se Němci toho odváží, neboť sami vědí, že národ jde za Benešem a že by výsledek museli zcela zfalšovat, aby byl pro ně uspokojivý. Nicméně i ÚVOD očekával, že Němci budou žádat plebiscit, o jehož době a formě sice nevěděl, ale prosil, aby Londýn již připravoval agitaci proti (4. 4. 1941). 12. dubna, zároveň s odpovědí Háčovou a Eliášovou, sděloval Dohalský, že hrozí dvojí nebezpečí, a to plebiscit, o kterém Němci sondují, a snaha rozdělit národ na dvě skupiny. Toto druhé nebezpečí hrozí z ústředí odborových organizací, které jsou lákány do vlády. To by znamenalo rozchod vlády a možná odstoupení Háchovo. Němci se budou podle Eliášova sdělení pokoušet zrušit Národní souručenství a zaměnit je za čisté dělnickou národní organizaci. Další nepříjemnosti bylo lze podle Dohalského očekávat ze strany Národního souručenství, o kteréžto organizaci uvádí, že je v rukou agrárníků a že má na ni velký vliv dr. Havelka. Pokud jde o plebiscit, hlásil 1. května „Nemo“, že je dokončen tisk hlasovacích lístků pro plebiscit.

5) Proším, abyste uvědomil kompetentní lidi venku v důvěrných rozhovorech, že tento den nebyl důsledkem mé slabosti, nýbrž důsledkem Mnichova.

Jsem starý člověk a chci umřít ve cti. Kdyby mne dostali do podobné situace, volil bych případ hraběte Télekiho¹⁶⁸.

Toto Vám vzkazuji se vší rozhodností. Jsem na to připraven.

Hácha.

Podle hlášení Dohalského byl rovněž Eliáš pevný a prohlásil, že neustoupí, kdyby ho to mělo stát krk. Vzkázal, že „stojí na společné linii a neodstoupí od ní“.

Stejně pevný byl také Kalfus.

Dohalský dodával ke své zprávě, že bude jednat ještě s dvěma lidmi, a to velmi opatrně, s každým vždy že jedná zvlášť, protože jsou velmi dobře hlídáni. Pro jeho jednání podle informací Eliášových zdáli se mu definitivně ztraceni pouze Ježek a Krejčí. Dále hlásil, že Havelkův vliv na Háchu velmi upadl, a domníval se, že Hácha by jistě odešel, kdyby do kabinetu mu byli dosazeni Vlajkaři nebo Křemen, Ryba, Krychtálek a Moravec. Konečně tlumočil ještě přání dr. Háchy, aby protektorát byl bombardován.

Odpověď dr. Háchy a Eliáše byla tentokráte jasná. Prezident dr. Edvard Beneš za ni také ve své odpovědi 17. dubna 1941 upřímně děkoval a hodnotil ji jako odpověď mužnou, statečnou a důstojnou, které nikdy nezapomene. V anglických kruzích působila mocným dojmem a umožní plné a definitivní diplomatické a mezinárodní uznání. Vykoná, jak věřil, plně to, k čemu má sloužit: pomůže podstatně národu a státu.

168 Pál Teleki, maďarský politik, v letech 1939–1941 premiér. Když se mu nepodařilo udržet nezávislou maďarskou politiku, spáchal sebevraždu. *Pozn. red.*

Hácha i Eliáš, dávající ujištění a sliby, že již žádných závazných projevů pro Německo neučiní, trvali, jak se zdá, na názoru, že jejich sliby se týkají pouze výslovně přímých státoprávních prohlášení. Jejich projevy, učiněné na jaře 1941, se snaží být neutrální. Je to viděti v gratulačním telegramu Háchově Hitlerovi k 15. březnu 1941, k druhému výročí zřízení protektorátu, v němž Hácha vzpomíná „velkomyslného rozhodnutí Hitlerova vzítí český národ do ochrany“, ale zároveň zdůrazňuje, že Hitler přislíbil českému národu autonomii.

Povážlivější byl projev Háchův, který dal téhož dne novinám. Praví v něm, že když prohlásil 15. března 1939 vůdci a říšskému kancléři, že osud českého národa je v jeho rukou, nalezl u něho plné porozumění pro tehdejší situaci a životní potřeby českého lidu. Vůdce vzal velkomyslně český národ do ochrany a vskutku jest také říše mocnou záštitou a ochránila zemi od všech následků zuřící války.

Státoprávně znamenal 15. III. 1939 přechod od politické samostatnosti českého národa a jeho začlenění do německé říše jako autonomní její součásti. Toto uspořádání jest způsobilé umožnit českému národu jeho národní uplatnění po všech stránkách jeho života.

Pro kulturně vyspělý národ, který si sám jednou řídil své politické osudy, není snadné nalézt ihned správný postoj k jinému řešení a psychologická převýchova vyžaduje tu dlouhé doby. Přesto v širokých vrstvách nabývá pudy vědomí, že každý Čech je zároveň i členem velkoněmecké říše. Výhody, jež mu přináší zapojení do velkoněmecké říše, snaží se zasloužiti si poctivou prací ve všech oborech svého života. „Pokládám za klad českého lidu,“ dovozuje Hácha, „že dovedl na výzvy svých vedoucích činitelů pochopiti své nové povinnosti a dáti svou práci do služeb Říše. Spolehlivé pracovní výkony ve všech oborech jsou toho dokladem.“

„Český národ hlásí se ke spolupráci na výstavbě nového evropského hospodářského a sociálního řádu. Můžeme klidně říci, že jsme se neomezili na pouhá slova, nýbrž že jsme se horlivě snažili uvádět ve skutek nové myšlenky, jež německá revoluce světu přinesla.“

„Český národ, který se s vzácnou národní kázní téměř bezvýhradně podřídil pokynům svých vedoucích činitelů, nabývá po zkušenostech posledních dvou let stále pevnější důvěry ve svou budoucnost. Při své pracovitosti a vzdělanosti nemusí mít obav, že by zásada, podle níž vedoucím pořádacím principem mezi národy má být princip výkonu, mohla být k jeho neprospěchu. Jsa prvním z neněmeckých národů, který přijal ochranu velkoněmecké říše dobrovolně, může po dosavadních zkušenostech spoléhati, že se v rámci vítězné velkoněmecké říše dopracuje čestného místa mezi všemi ostatními národy.“

Docent Krajina hodnotil jak Háchův gratulační telegram, tak i jeho projev k 15. březnu 1941 jako povážlivý. Zároveň oznamoval, že Hácha i Havelka se domnívají, že slov Hitlerových v telegrafickém poděkování Háchovi o „českém státu“ se bude z české strany využívat obdobně jako titulu „státní prezident“.¹⁶⁹ Dr. Krajina však opět poznamenal, že Hitlerův telegram svědčí spíše o snaze z německé strany o jednání a získat k tomu souhlas vedoucích českých osobností, jak o tom mluvil prezident dr. Edvard Beneš ve své poslední řeči.

Vliv závazných slibů, učiněných dne 12. dubna Háchou a Eliášem, projevil se zřetelně v aféře, která se vyvinula z Krychtálkovy žádosti o interview a stanovisko ministrů Havelky, Ježka a Krejčího k jugo-

169 Telegram Hitlerův z 15. 3.1941 zněl: Děkuji Vaší excelenci za telegram, zasláný při příležitosti druhého výročí nového uspořádání českého státu, a za blahopřání, která jste v něm německému národu a jeho branné moci vyjádřil. Spojuji se svým díkem svá upřímná přání pro budoucnost a blaho českého národa, jakož i pro osobní blaho Vaše. Adolf Hitler.

slávskému protiněmeckému postoji, kterážto věc vedla k odchodu Havelkovu z prezidentské kanceláře a vlády.

Redaktor Krychtálek požádal dopisem dne 7. dubna ministry Havelku, Krejčího a Ježka, aby mu dali pro časopis *Večer* odpověď na tyto otázky:

1) Co soudíte o negativním stanovisku, který zaujaly Jugoslávie a Řecko k vybudování nové Evropy?

2) Jak ve světle těchto nových událostí hodnotíte rozhodnutí pana státního prezidenta dr. Háchy z března 1939?

Tou dobou znali již Hácha a Eliáš, patrně také Havelka, vzkazy a žádost prezidenta dr. Edvarda Beneše z 20. a 26. března 1941, v nichž prezident dr. Edvard Beneš žádal, aby se Němcům neustupovalo.

Generál Ježek dorozuměl se během dopoledne 8. dubna 1941 s Havelkou a Krejčím a podal osobně zprávu Eliášovi, s nímž po rozboru celé otázky společně došli k názoru, že jednak podle dřívějšího usnesení vlády, resp. pokynu min. předsedy, jednak s ohledem na tisk, o nějž šlo, jednak s ohledem na osobu žádajícího redaktora a zvláště vzhledem k tomu, že v druhé otázce je dotčena osoba státního prezidenta Háchy, musí být věc předmětem porady ministerské rady. Tuto poradu určil Eliáš na 9. dubna 1941 odpoledne.

Mezitím volal Krychtálek Havelku do ministerstva dopravy a žádal o odpověď na otázky interviewu. Havelka mu odpověděl, že druhou otázku považuje za naivní (v česky vedeném rozhovoru snad užil slova „hloupost“), poněvadž každý, kdo zná poměry, ví, že patří k nejužším spolupracovníkům Háchovým a že doporučoval cestu Háchovu 15. III. 1939 do Berlína. Je tudíž jasné, jak hodnotí tento krok prezidenta Háchy. Pokud jde o první otázku, je vzhledem k druhé otázce jeho stanovisko zřejmé.

Dále oznámil Krychtálkovi, že musí dříve, než dá odpověď, mluvit s prezidentem Háchou, a to proto, poněvadž je úředníkem jeho kanceláře, a za druhé, že musí o věci mluvit též s ministerským předsedou, protože jde o politické interview.

Krychtálek se tázal, je-li Havelka ochoten opakovat svou poznámku, že druhý bod interview je naivní (hloupost) také představiteli německého tisku, od něhož vyšla iniciativa k interviewu. Havelka mu odpověděl, že poštou je ochoten tak učinit, a tázal se, kdo ten německý představitel je. Krychtálek mu na tuto otázku neodpověděl a požádal ho, aby se v té věci obrátil na ministerského předsedu Eliáše.¹⁷⁰

Za Krychtálkem stál totiž Němec dr. Gregory a za ním, patrně jako inspirátor celé věci, K. H. Frank, který když do odpoledne 9. dubna čeští ministři Havelka, Krejčí a Ježek nedali odpověď na otázku, zaslal Eliášovi dopis, v němž praví, že v době, kdy tisk má na interviewech, jak žádal Krychtálek, zvláštní zájem, bylo nutno předpokládat, že odpovědi budou ihned dodány. To se však nestalo

170 Odpovědi na otázky, předložené Krychtálkem, ministři Krejčí, Ježek a Havelka nedali. Místo nich zaslali mu večer 9. 4. dopis, v němž „podle dohody s ostatními členy vlády a se souhlasem státního prezidenta oznámili toto: Protektorátní vláda je vládou pana státního prezidenta dr. E. Háchy. Většina jejích členů byla členy vlády již v březnu 1939, kdy pan státní prezident učinil krok, jehož hodnocení nyní od nás žádáte. Je Vám jistě známo, že tehdejší vláda převzala za počin pana státního prezidenta jednomyslně plnou odpovědnost. Je tudíž vláda ve svém nazírání na události z 15. 3.1939 zcela shodná se stanoviskem pana státního prezidenta stejně jako celý náš národ.

Z toho vyplývá jasně také stanovisko vlády k jakýmkoli zahraničním událostem. Činiti však o tom veřejné projevy vymyká se z působnosti vlády, a to tím spíše, když o takových otázkách činí projevy podle vlastního rozhodnutí – pokud neurčí jinak – pan státní prezident sám, a to vždy v dohodě s příslušnými říšskými činiteli.

Upozorňujeme Vás, že tento dopis jest určen jen k Vaší informaci, nikoli však k uveřejnění.“

a jmenovaní se schovali za rozhodnutí ministerské rady, které prý je nutné.

„S největším podivením musím konstatovat,“ píše K. H. Frank dále, „že proti samozřejmým požadavkům tisku se užívá takové oddalovací taktiky. Je zřejmé, že to může být pouze výraz ilojalního postoje vůči velkoněmecké říši. Tento případ jsem zaznamenal, jak náleží, a v určitém případě jej použiji jako příčinu k jistým konsekvencím. Prosím, abyste třem jmenovaným pánům vyřídil mou nejostřejší nelibost.“

Eliáš odevzdal dopis Háchovi, který dva dny nato, 11. dubna, na něj sám dal Frankovi odpověď. Praví v ní, že postup ministrů Krejčího, Havelky a Ježka považuje za správný a souhlasí s ním všichni nezúčastnění ministři. Rozhodnutí o tom, má-li být vůbec dána odpověď na otázky ryze politické redaktorovi, který tyto otázky kladl, a pro časopis, pro nějž byla odpověď vyžádána, musí být závislé na mém souhlasu a souhlasu ostatních členů vlády. Jinak nebylo lze ani jednat, neměl-li ve veřejnosti vzniknout dojem, že jednotliví ministři ve svých náhledech se různí, jak by se jistě mohlo dovozovati ze skutečnosti, že pouze jednotliví ministři, a to v určitém časopise, vystupují s politickými projevy. Je důležité, že všichni tři ministři původně ani nevěděli, že podnět k interviewu vyšel od Gregoryho. „V každém případě,“ psal dále Hácha, „musím Vás, vážený pane státní sekretáři, požádati, abyste upustil od názoru, že je možno spatřovati ilojalní postoj členů protektorátní vlády vůči Říši v tom, že ihned nedali odpovědi na otázky, položené redaktorem rázu pana Krychtálka, jehož minulost je s to vzbuzovati pochyby o upřímnosti jeho chování a vůči němuž jsem i já sám zdrženlivý, a to pro časopis, jehož okruh čtenářů je tak omezený, jako je časopis ‚Večer‘.

Vláda jako celek i jednotliví její členové a zvláště ti, o něž jde, měli již řadu jednoznačných projevů k české veřejnosti. Tím více jsou dotčeni jak oni, tak i já, jejich státní prezident, že jejich naprosto korektní postup v daném případě vyvolal Vaši ostrou kritiku.“

S tímto odmítnutím se K. H. Frank nesmířil a ihned 11. dubna 1941 odpověděl Háchovi, že z jeho dopisu vyrozuměl, že Hácha neznal pravý stav věci a byl nepochybně od svých lidí v této důležité věci nesprávně informován. Konstatoval, že Gregory při telefonickém rozhovoru Ježkovi výslovně oznámil, že mnoho záleží na rychlé odpovědi. Gregory prý dodal, že je zájem o odpověď na otázky, které byly z německé strany dohodnuty, pouze před očekávanými vojenskými úspěchy na jihovýchodě. Krejčí později výslovně potvrdil, že Ježek v zasedání vlády uvedl svůj telefonický rozhovor s Gregorym. „Proto,“ [uvedl] v nesouhlasu s Háchovým názorem, „museli od začátku dotčení tři ministři vědět, že Krychtálek, který v této věci měl moji plnou důvěru, tlumočí moje, resp. Gregoryovo přání. Má-li se nyní dodatečně mně nepochopitelné jednání tří ministrů omlouvati tím, že dotčený redaktor nebyl přijatelný, zdá se mi to podivné. Bylo dosti času oznámiti tyto pochybnosti.“

„Námitka, že časopis ‚Večer‘ je nevýznamný časopis, neobstojí, protože převzetím interviewu z ‚Večera‘ do říšského tisku a rozhlasu – jak se též stalo v případech výroků slovenských státníků – byla by důležitost českých výroků náležitě zdůrazněna.“

„Skutečnost, že z české strany nebyl učiněn pokus učiniti něco v politicky tak důležité době k vyjasnění stanoviska národa silně politizujícího, resp. vyhověti příslušným příkazům, jest jednoznačným důkazem pro nedostatek dobré vůle a v tom tkvící ilojální postoj osob, o něž jde.“

„Nemohu tudíž odchýliti se od názorů, obsažených v mém dopise z 9. dubna tr.“ končí K. H. Frank svůj dopis.

Hácha se opět nezalekl ostrého tónu Frankova dopisu a 19. dubna mu odpověděl, že je pevně přesvědčen, že mu bylo o celé věci správně referováno, že 11. dubna správně napsal, že dotčení tři ministři původně nevěděli, že podnět k interviewu vyšel od Gregoryho. Krychtálek teprve odpoledne 8. dubna Ježkovi naznačil, že

podnět vyšel z německé strany, načež Ježek se obrátil na Gregoryho a ten mu [to] potvrdil.

„Nemohu pochopit,“ píše dále Hácha, „proč podnět nebyl dán přímo a proč byla volena cesta přes Krychtálka a časopis ‚Večer‘. Kdyby se tak nebylo stalo, nebylo by bývalo došlo k této události, která je mi velmi nepříjemná. Byl bych Vám velmi povděčen, kdyby Vám bylo možno zařídit, aby Vaše úřady podobná přání přednášely přímo. Lituji velice, že se mně nepodařilo Vás přesvědčit, že postup tří ministrů nezaslouží výtky ilojalality vůči Říši, zvláště když jejich postup byl v naprostém souhlasu se mnou a všemi členy vlády.“

V dalším poukázal Hácha na dosavadní činnost zmíněných tří ministrů, na jejich dosavadní projevy, na projev, který se souhlasem vlády vydalo o jugoslávských věcech Národní souručenství, a uvedl, že by se řečených tří ministrů nezastával, kdyby je neznal a nebyl bezvýhradně přesvědčen, že nemají viny. „Podnětem k jejich jednání byla osobnost pana Krychtálka a charakter jeho časopisu, a proto si včas neuvědomili, že z německé strany je [interviewu] přisuzována zvláštní důležitost.“

Výměnou dopisů mezi Háchou a K. H. Frankem nebyla však věc ukončena. Hácha vyslovil v posledním dopise přání, aby o věci mohl též příležitostně jednat s K. H. Frankem. Nemluvil pak však s ním, nýbrž přímo s Neurathem, jehož v té věci navštívil 21. dubna. Neurath začal o žádosti red. Krychtálka o interview tří ministrů pro *Večer* a vyslovil svoje neuspokojení nad tím, jak věc byla vyřízena. Vytýkal zvláště, že když byl odpor k osobě redaktora Krychtálka, mělo to být sděleno příslušným německým úřadům (Gregorymu). Nato vyslovil přání, aby ministr dr. Havelka vedle své funkce člena vlády neměl též funkci v kanceláři státního prezidenta.

Hácha, který postup ve věci interviewu obhajoval podle údajů, které uvedl ve svých dopisech Frankovi, pokoušel se bezvysledně přesvědčit Neuratha, že nepokládá za vhodné opatření, aby dr. Ha-

velka opustil své místo v prezidentské kanceláři. Neurath si konečně vyžádal souhlas Háchův k tomu, aby mohl s Havelkou věc osobně projednat a za tím účelem ho k sobě pozvat.

O této návštěvě není záznamu a zprávu o ní mohl by podat jedině dr. Havelka sám.

Z dalších pramenů vychází najevo, že při návštěvě, kterou Hácha učinil u Neuratha dne 24. dubna 1941, vyslovil Neurath vůči Háchovi přání, aby Havelka byl zproštěn úřadu ministra, jakož i vedení kanceláře státního prezidenta a řízení ministerstva dopravy. Hácha řekl Neurathovi, že tomuto přání vyhoví.¹⁷¹

Průběh krize, vedoucí k odchodu Havelkovu z vlády, je zachycen také v depeších, které zasílal doc. dr. Krajina do Londýna. Dne 22. dubna hlásil Krajina jako zcela zaručené, že Krychtálek se obrátil na ministry Havelku, Ježka a Krejčího o interview o Jugoslávii. Po jednání ve vládě i s Háchou sdělili mu, že se nemohou vyjadřovat o politických otázkách, což náleží jen státnímu prezidentovi. Krychtálek toto odmítnutí sdělil asi Gregorymu, neboť Eliáš dostal od Franka sprostý dopis, že to považuje za umělé výmluvy, důkaz o neloajalitě, který bude [???]. Nato Hácha zaslal Frankovi obratně stylizovanou odpověď v tom smyslu, že o odpovědi Krychtálkovi ví, plně s ní souhlasí a považuje ji za správnou. Dne 27. dubna hlásí opět Krajina, že Havelka musel odejít, protože neposkytl Krychtálkovi žádaný interview o Jugoslávii. Frank si ho zavolal a zle mu vyčinił. Ježek a Krejčí byli pardonováni.

Toto vylíčení věcí, zvláště první Krajinovo hlášení, odpovídá pravdě a lze je doložit nespornými dokumenty. Ne tak je tomu s hlášením z 8. května, které v téže věci zaslal Eliáš prezidentu dr. Edvardu Benešovi.

V tomto Eliášově hlášení se praví, že

171 Toto vylíčení je podle spisů uložených v kanceláři prezidenta republiky. Jsou to spisy čís. T/122,125,131,134,140,141,143 a 144, vesměs z roku 1941.

1) Křemen, Ryba a Krychtálek byli vyzváni Frankem, aby interviewovali Havelku, Krejčího a Ježka o Jugoslávii.

2) Jednání vedl Křemen, Havelka slíbil, ale později se chtěl z toho vysmeknout. Na opětné naléhání Křemenovo prohlásil to za hloupost. Pak Krejčí a Ježek oznámili Frankovi, že oni mají svá prohlášení napsaná, ale Havelka že odmítá.

3) Frank nepustil pak prohlášení žádné, vymohl si však na Háchovi zbavení Havelky úřadu přednosta prezidentovy kanceláře. Nato Havelka podal demisi i jako ministr v domnění, že jej Hácha nepustí. Na Eliášův zákrok Hácha přijal. Tím se zbavil Eliáš jednoho ze tří nebezpečných, který chystal s Němci plebiscit.

4) Eliáš myslí, že tím bude zasazena citelná rána přípravám plebiscitu.

Tuto zprávu, označenou „Navrátil“ (tj. prezidentu dr. Edvardu Benešovi) „od Eliáše o demisi Havelky“, převzal od vojenské složky ÚVODu a předal Krajina, jistě jako vždy doslovně. Vykazuje tolik nepřesností, že těžko lze pochopit, že by mohla pocházet od Eliáše, ač to výslovně o sobě uvádí.

Jednání nevedl Křemen, ani Ryba se ho nikde neúčastní, ve zprávě není zmínka o tom, že o věci se radila vláda, že Hácha zasahoval, je v ní naopak jinak nedoložitelné tvrzení, že Krejčí a Ježek oznámili Frankovi, že oni mají svá prohlášení napsaná, a závažné obvinění, že udali Havelku u Franka. Frank nemohl pustit žádné prohlášení proto, poněvadž, jak píše, šlo mu o to, aby interview bylo rozšířeno ještě před očekávanými vojenskými úspěchy v Jugoslávii. Dne 9. dubna obsadila německá vojska Niš a Soluň a prolomila tzv. Metaxasovu linii. Lze pochopiti, že Frank po těchto úspěších o interview nestál. Uvádí-li se v tzv. Eliášově zprávě dále, že Havelka podal demisi i jako ministr v domnění, že Hácha jej nepustí, a že Hácha na Eliášův zákrok jeho demisi přijal, nelze zatím kontrolovat správnost tohoto údaje. Nutno však upozornit, že Hácha při své ná-

vštvě u Neuratha dne 21. dubna hleděl Havelku pro svou kancelář si zachovat.¹⁷²

Názor tzv. Eliášova vzkazu, že Eliáš se odstraněním Havelky zbavil jednoho ze tří nebezpečných, který chystal s Němci plebiscit, netřeba vyvracet. Je nesprávný a v doslovné stylizaci absurdní.¹⁷³

Ačkoli Hácha i Eliáš dali prezidentu dr. Edvardu Benešovi dne 12. dubna takřka slavnostní ujištění, že neučiní dalších projevů pro Říši, vydal Hácha dne 19. června – tedy ještě před německým útokem na Rusko – protest proti vojenské povinnosti Čechoslováků za hranicemi. Privil v něm, že „zjišťuje z hlasů tisku a z některých projevů, které ho docházejí, že nedávná novinová zpráva o zavedení vojenské povinnosti pro cizince, žijící v Anglii, mezi nimi také pro Čechy, vyvolala značné znepokojení. Tato zpráva dává mu podnět, aby opětně konstatoval, že protektorátní příslušníci jsou ve svém domově z vojenské služby pro Říši vyňati podle zásadního rozhodnutí Hitlerova, které vedoucí říšské kruhy striktně zachovávají. Naproti tomu vystavování jsou protektorátní příslušníci za hranicemi nejen přímým válečným útrapám, jichž jsou doma ušetřeni, nýbrž kromě toho jsou nuceni do nejtěžšího konfliktu s Říší, pod jejíž svrchovanost český národ náleží. Opatření, jímž jsou protektorátní příslušníci za hranicemi nuceni k vojenské službě, jest považovati za citelné porušení práva a zaslouží rozhodného odmítnutí.“

Tento projev byl v okamžiku, kdy byl vydán, krajně nevhodný, a jak se ukázalo, i zbytečný. Když Hácha při návštěvě u Neuratha dne 3. července 1941 upozornil, že z české i německé strany jsou

172 Také odborový přednosta dr. Křovák, který byl po dlouhou dobu v kanceláři prezidenta republiky a zažil v ní odchod Havelkův, uvádí ve svých vzpomínkách na Havelku, že „s Havelkou se Hácha při jeho Němci vynuceném odchodu z kanceláře těžko loučil“.

173 Dne 27. dubna 1941 hlásil o věci Krajina, že „Havelka musel odejít proto, že neposkytl Krychtálkovi žádaný interview o Jugoslávii. Frank si ho zavolal a zle mu vyčínil. Ježek a Krejčí pardonování.“

náměty, aby český národ aktivně se zúčastnil boje, který proti bolševismu vede říše, a chtěl proti tomu přednésti své námitky, Neurath ihned reagoval, že aktivní vojenskou pomoc považuje za nemožnou, ježto je jednak prakticky neproveditelná (organizace, výcvik, nové metody bojové a nové druhy zbraní), jednak proto, že pro tuto válku má největší cenu práce českého národa v dílnách a v poli, která by tím byla ohrožena. Mluvil o této věci již s vůdcem, který od českého národa nic takového neočekává. Neurath sám nepokládal za vhodné uvažovat ani o dobrovolnických formacích, tím méně o odvodech z branné povinnosti.

Vzhledem k tomuto prohlášení nebylo ani třeba, aby Hácha použil připraveného aide-mémoireu.

Neurath slíbil, že o rozmluvě bude referovat Hitlerovi a snad i dá publikovat, aby bylo veřejnosti jasné, že z věcných důvodů nebude uvažovat o otázce branné účasti českého národa.

Obsah rozhovoru Háchova s Neurathem byl dne 4. července dán na vědomí Eliášovi.¹⁷⁴

Je proto s podivem, že Eliáš, podávaje o tomto zprávu prezidentu dr. Edvardu Benešovi do Londýna, píše, že Hácha přesvědčil „ochránce“, že vojenský sbor proti SSSR, ať již jako podnik povinný, nebo dobrovolný, by byl pro českou veřejnost nepřijatelný.¹⁷⁵

Povážlivější byl projev Háchy proti bolševismu, který učinil ihned po německém útoku na SSSR. Privil v něm, že „vůdcovo rozhodnutí zúčtovat s bolševismem je historickým mezníkem v úsilí o přebudování Evropy. Nás Čechy toto rozhodnutí našlo duševně připraveny – stejně jako vždy v osudových chvílích našich dějin –, kdy na dlouhou dobu měli jsme se rozhodnouti o svém stanovisku. Jsme proti orientaci, která je cizí našemu historickému a kulturnímu vývoji a poslání. My, věrni svým dějinám, dnes

174 Záznam o Háchově návštěvě u Neuratha čís. T301/1941 z 3. 7.

175 Zpráva Eliášova z 17. července 1941.

jako včera rozhodujeme se pro Evropu, pro sociální spravedlnost bez násilí a krveprolévání, pro tradiční naši křesťanskou duchovní základnu. I v dobách bolševismu nejpříznivějších náš národ mu dokonale odolal, hlavně proto, že naše dělnictvo, naši zemědělci cítili instinktivní odpor proti zápornému a destruktivnímu, nám rasově cizímu marxistickému bolševismu. Jsme přesvědčeni, že vždy vítězná vojska velkoněmecké říše, která včera nastoupila svůj pochod, v několika málo dnech ukáží celému světu, co se skrývá za hlučnou fasádou bolševismu. Pro všechny české lidi platí jediný příkaz, jediná národní povinnost – v klidu a naprosté kázni pracovat se zdvojenou silou na úkolu nám svěřeném, na zásobovacím a výzbrojním plánu velkoněmecké říše.“

Týž den (23. VI. 1941), kdy Hácha vydal svoje svolání proti bolševismu, poslal prezident dr. E. Beneš, nevěda o jeho svolání, Háchovi a Eliášovi naléhavý vzkaz, žádaje, aby jim byl okamžitě odevzdán a aby mu dali odpověď. Opět v něm, tentokrát již kategoricky, žádal Hácha a Eliáše, aby byli a zůstali vůči Němcům pevní, neustupovali v ničem a odstoupili, ať přijde cokoli.

„V zájmu cti národa,“ zapřísahá, „v zájmu jeho poválečné jednoty a v zájmu toho, abychom se hned po válce nezačali mezi sebou hrozně rvát a nedali zejména komunistům záminku a příčinu dostat se k moci na základě oprávněných výtek, že jsme pomáhali Hitlerovi, musíte přezkoušet svou politiku a učinit definitivní rozhodnutí. Ode dneška nesmí naši vedoucí lidé, nesmí vláda a ovšem ani prezident v jakékoli formě ustupovat. Je nebezpečné, že byste tím, chtějíce zájmy národa jakž takž bránit, vyvolávali dojem, že jdete [s nacismem] nebo pomáháte nacismu proti Rusku. Anglie a Amerika jdou dnes s Ruskem, jsme tam, kde jsme měli být v r. 1938, Mnichov je diplomaticky a politicky odčiněn, z této nové situace je třeba vyvodit důsledky.“

„Prosím Vás tudíž, uvažte hned nově celý Váš postup a dejte mi ihned o rozhodnutí Vašem zprávu. Pokládám za nutné, abyste po-

mohli vyvolat situaci, kdy by prezident mohl odejít. Přirozeně bude to také odchod vlády. Ať přijde cokoli, je dnes už čas na tuto změnu. Válka už prohrána nebude, Vy doma zachránit už nic nemůžete, nám zde to jen prospěje a pro budoucnost bude to zase znamenat zachránění jednoty národa v nejhorší chvíli naší historie. Pokládám to za hlavní krok k tomu, aby po válce v sociálních převratech, jež přijdou, připravili jsme postup, jenž bude znamenat spolupráci celé dělnické třídy k oprávněným rekriminačním.“

„V žádném případě však není pro nás zde únosné, abyste v čemkoli režimu nacistickému pomáhali, abyste dělali jakékoli výzvy, abyste se vyslovovali ať přímo, nebo nepřímo pro říši. Začnete-li [to] po dnešních událostech dělat, půjdete nyní, když bude Němcům čím dále tím hůře, po nakloněné ploše dál a dál a pak už se zpět nedostanete. Byli bychom zde nuceni začít propagandu, akci, politiku proti Vám, útočit na vládu a prezidenta, na protektorát, a to by bylo osudné. Očekávám, že by s tím moskevský rozhlas brzy začal a že by vznikla tři centra: Praha, Londýn a Moskva. Nechci za žádnou cenu k tomu být dohnán, abychom pro budoucnost mohli zachovat čistý štít jako národní celek. Naše dosavadní spolupráce bude jednou krásná stránka naší historie. Uvažte tudíž toto všecko a dejte mi hned odpověď. Chci celý další postup rozhodnout s Vámi v dohodě.

Resumuji:

- a) Připravit si rychle situaci tak, abyste mohli odejít.
- b) Nečiňte žádných projevů v žádném směru pro říši a pro spolupráci s nacismem a Berlínem.
- c) Učiňte, pokud můžete, vše, aby žádný vážný činitel už po Vás do vedení protektorátu nepřišel. Lepší je, bude-li eventuálně přizvána k vedení ta nejhorší pakáž jako v Chorvatsku, anebo bude-li protektorát a autonomie vůbec zrušena.
- d) Prosím, učiňte rozhodnutí brzy a sdělte své mínění. Máte-li návrhy jiné, prosím také o jejich sdělení.

Píši Vám po velmi zralém uvážení situace.“

Teprve 7. července došla z Prahy odpověď Eliášova prezidentu dr. E. Benešovi na tento jeho tak důležitý vzkaz, spojený s naléhavou prosbou o okamžitou odpověď.¹⁷⁶

Odpověď postrádá srdečného a upřímného rázu, není také již tak pevná jako sliby dané 12. dubna. Eliáš oznamuje prezidentu dr. Edvardu Benešovi na jeho „dotaz“: „Poslední projev byl skutečně poslední. Situaci vidíme tak, jak ji líčíte. Projev byl vyvážen kompenzacemi hospodářskými, aby bylo zabráněno hladu mezi lidem. Nutno chápat situaci, jaká je zde, neboť hlad by vyhnal lid do ulic a krveprolití. To si nikdo nemůže vzít na svědomí. Politicky se zařídíme tak, jak naznačujete.“

Prezident dr. Edvard Beneš nicméně poděkoval (9. července 1941) Eliášovi za vzkaz a slib, že již žádných projevů loajality nebude, a vzkázal, že věří, že Eliáš a Hácha budou postupovat podle jeho vzkazu. Aby zůstal s oběma uvedenými představiteli české politiky ve vlasti ve styku, požádal ÚVOD, aby jim dal na vědomost také obšírnou zprávu o jednání s velvyslancem Majským, který ho 7. července navštívil a oficiálně mu oznámil příznivé stanovisko Moskvy k obnovení Československa.

Po uznání československé vlády v Londýně¹⁷⁷ zaslal prezident dr. Edvard Beneš Eliášovi a Háchovi politický vzkaz a směrnice. Poděkoval mu, že znemožnil akci pro vytvoření vojenských sborů proti Rusku, žádal, aby takovou hanbu v žádném případě nepři-

176 Krajina hlásil 6. července 1941, že vzkaz z 25. 4. 1941 došel a byl ihned Háchovi a Eliášovi odevzdán. Také z jeho jiné zprávy, podané do Londýna 7. 7., plyne, že vzkaz byl odevzdán před 30. 6. 1941. Odpověď Eliášova je snad z 2. července.

177 Po uznání podal 22. 7. 1941 dr. Drtina ÚVODu krátký rozbor situace, k němuž připojil: „Proto předpokládáme, že po těchto úspěších ani Hácha, ani Eliáš a nikdo jiný z vážných lidí neučiní nic, co by tuto naši linii kontraktarikovalo. Hlídejte je dobře. Kladu na to srdce zejména Dohalskému.“

pustil, a připomínal, že nyní za nové situace a po našem uznání se může bránit co nejrozhodněji i pracovní povinnosti a zejména nějaké kontribuci.

Navazuje patrně na Eliášovu odpověď ze 7. července („Nutno chápat situaci, jaká je zde, neboť hlad by vyhnal lid do ulic a krveprolití“), pokračoval prezident dr. Edvard Beneš: „Nemám v úmyslu vás hnát do věcí zbytečných, ale odpor musí být rozhodný i za cenu odchodu. Bude nutno, abyste začali tím hrozit a eventuálně [to] provedli. My dle toho bychom postupovali zde v rádiu. Uvažte dobře situaci, a má-li to být namířeno skutečně proti Rusku a má-li tím národ být zneuctěn, volte raději postup radikální se všemi dalšími důsledky. Jsem si vědom toho, že zůstat v pozici dosavadní může mít řadu výhod pro národ. V žádném případě se to však nesmí vykupovat novými břemeny,¹⁷⁸ která by národu byla uložena s vaším souhlasem, ani novými proněmeckými projevy, nebo dokonce projevy namířenými proti londýnské vládě. – Snad je také již čas učinit propuštění našich vězňů v koncentračních táborech předpokladem vůbec jakéhokoli jednání vlády.“

„Ale kdyby vám chtěli ukládat nová břemena a nemohli byste tomu zabránit, je lépe odejít, a tím před světem i vlastním národem demonstrovat. Dnes už by to mělo velký ohlas a mravně by to národ jen posílilo. Ruská fronta vydrží, a tak válka patrně zjara nebo na počátku léta 1942 by mohla skončit. To by už národ tudíž všecko vydržel.“

Dne 30. července hlásil dr. Krajina, že do desíti dnů bude mít Dohalský delší rozhovory a Háchou, Eliášem a Kalfusem, a dále sdělil, že věci s Háchou a Eliášem jsou v pořádku podle domluvené linie.

178 ÚVOD hlásil jako zaručenou zprávu dne 19. 7. 1941 plk. Moravcovi a Drtinovi, že neúčast Čechů na vojenské službě proti SSSR má být vykoupena širokou pracovní povinností od 19 do 25 let a kontribucí asi 7 miliard korun.

„Došlo-li by do té doby k nátlaku z německé strany na provedení toho, co by nás mělo zneuctít nebo jinak poškozovat, bude krize vyvolána ihned.“

Tuto zprávu dal Krajina patrně ještě před odevzdáním vzkazu Dohalským, a pokud jde o postoj Eliášův, vyjadřovala názor pouze členů ÚVODu, nikoli Eliášův. O překvapivé vyjasnění Eliášova postoje postaral se Eliáš sám vzkazem, který došel do Londýna 5. srpna 1941. Krajina oznámil, že „současně, když jsme (prostřednictvím Dohalského) odevzdávali Eliášovi Váš poslední vzkaz (z 26. července 1941), přišel od něho vzkaz, který dnes bez oprav předávám a k němu přidávám jeho odpověď, kterou nám zaslal po našem vzkazu“.

Vzkaz Eliášův zněl:

„Situace obtížná, zásobování ohroženo, vypuknou-li nepokoje, budou z hladu, proto je zbytečné a krajně nebezpečné štvát lid do čehokoli. Jinak se nevyhne žalářování a krveprolití. Nezapomenout, že je nutno udržet veřejnou správu v řádném chodu, a tak zabránit nedozírným hospodářským poruchám, které by jinak určitě přišly. To je možno tak, udrží-li se i za jistých obětí dosavadní režim. Jeho předčasná změna měla by nedozírné škodlivé důsledky. Proto nutno hledět na některé počiny Háchy a vlády pod tímto zorným úhlem. Lid doma to chápe dobře a rozumí správně mnohemu, co se vám zdá chybné. Netřeba ho štvát do národnostního cítění. Je pevný. Zbytečnými výzvami podporujete plnění žalářů. To mnozí naši lidé již sami kvitují. Proto klid na všech frontách je jedinou rozumnou radou.“

Druhá část odpovědi došla až 7. srpna 1941 do Londýna. Eliáš vzkazoval, že „v případě uložení nových břemen podá vláda demisi, půjde-li o břemena národu neúnosná. V případě demise vlády budou učiněna opatření, aby vážní lidé vládu nepřevzali. Stanovisko k situaci i odpověď je společná s Háchou. Eliáš.“

První vzkaz, tak v rozporu s dřívějšími závažnými sliby, ukazuje, že v Praze se cosi událo, co změnilo názor Eliášův.¹⁷⁹ Hácha sám již vůbec neodpovídal, ač v dubnu ještě energicky vystoupil, dal závazný slib a v aféře vyvolané Krychtálkovou žádostí o interview se choval pevně. Vnucuje se proto otázka, zdali tento zvrat a odmlčení se Háchy nesouvisí mimo jiné také s událostmi okolo odchodu Havelkova z kanceláře prezidentovy neb snad i přímo s odchodem Havelky.¹⁸⁰

Členové ÚVODu s názory Eliášovými nesouhlasili a oznámili to zároveň do Londýna. Uváděli že „je to úhoří politika, vyhýbající se odpovědnosti za stálé a potupné ústupky Němcům. Vyplývá z devízy: Spojenci nám to vyhrají, ať děláme cokoli.“ Jako příklad uváděli školskou politiku Kaprasovu (mlčel k uzavírání českých středních škol).

Změněný postoj Eliášův v nazírání na situaci a postup vzbudil zprvu prudkou reakci v Londýně. Dr. Drtina zkoncipoval odpověď, v níž shrnul veškeré námitky proti vývodům Eliášovým, avšak tato odpověď, snad ani nedokončená, pouze v prvním impulsu napsaná, nebyla do Prahy odeslána.¹⁸¹

179 Na počínající změnu ukazuje však již Eliášova zpráva ze 7. července 1941: „Nutno chápat situaci, jaká je zde, neboť hlad by vyhnal lid do ulic a krveprolití. To si nikdo nemůže vzít na svědomí.“ Naznačil mi ji záhy asi těmito slovy: „Je konec politiky dvojí tváře, nezbývá nám než opravdová spolupráce s Němci.“ Jelikož odb. přednosta dr. Křovák odešel do penze z prezidentovy kanceláře 2. 7. 1941, lze výroky jim uváděné datovati do doby od odchodu Havelkova z kanceláře prezidentovy (24. dubna 1941) do konce června 1941. Zdá se, že Havelka měl účast a snad i zásluhu na tehdejších, později opuštěném, pevném stanovisku Háchově.

180 Dr. Křovák ve svých vzpomínkách na dr. Popelku uvádí: Popelka „jako přednosta kanceláře prohlásil mi jednou, že musí již nastat konec dvojakosti a že náš poměr k Němcům musí být upřímný“, a ve vzpomínkách na Havelku píše: „Popelka ... šel pak jako dosti silná individualita přece jen vlastní cestou.“

181 „Nevíme, s kým polemizujete, říkáte-li, že je zbytečné a krajně nebezpečné štvát lid do čehokoli. My s tím pro tento čas souhlasíme a konstatujeme, že v londýnském rozhlase nebylo jedině výzvy k nějaké akci lidu. Nemáme dojem, že jste se dosavadní svou politikou žalářování a krveprolití vyhnuli.“

Jaký výsledek měly rozhovory Dohalského s Háchou a Eliášem, k nimž mělo podle zprávy z 30. července dojít během devíti dnů, nebylo do Londýna oznámeno. Dr. Krajina hlásil dne 7. srpna 1941, že výsledek těchto rozhovorů ještě nemá a že jej oznámí, až je dostane. Ze spisů nelze doložit, zda rozhovory vůbec se konaly, neboť o věci nedošla do Londýna žádná další zpráva.

Styk s Eliášem a Háchou v měsíci srpnu a září ustal.

Ostatně o to nejde. Jde o to, co je a co není nutné politicky dělat a jaké oběti je nutno přinést, aby národ neztratil nic ze své politické samostatnosti, jíž dobyt v roce 1918. A tomuto cíli je nutno podřídit vše. Pro něj je nutno eventuálně přinést i žalářování i krev. Bud' uznáváte dr. Beneše za svého politického vůdce, nebo ne. Ale uznáváte-li, pak musíte jemu ponechat nyní – kdy on již splnil úkol, který jemu příslušel – již naplno rozhodování. Nezapomínáme, že je nutno udržet veřejnou správu v řádném chodu, ale jsme přesvědčeni, že je to nutno nejen pro nás, ale i pro Němce. Nemyslíme proto, že řádný chod hospodaření – pokud vůbec v bezprávním státě o nějakém řádném chodu může se mluvit – je závislý na tom, udrželi-li se politické pozice, které zaujímá Hácha, Eliáš a spol. Nechceme, aby změna na těchto místech byla předčasná, ale nesmí být vykupována již novými projevy loajality vůči Němcům. Kdyby se tyto projevy opakovaly, musili bychom my v londýnském rozhlase otevřeně vystoupit i proti Háchovi a Eliášovi. Obáváme se, že tento otevřený rozkol by přinesl více škody než Vaše odstoupení. I když někteří doma Háchovo a Vaše (Eliášovo) počínání chápou, jiní jím velmi trpí mravně a jiní se jím demoralizují. Obratu, že není třeba lid štvát do národnostního citění, dobře nerozumíme. Nám jde spíše o posilování zejména ve chvílích deprese. Musil byste též konkretizovat, kterými výzvami a kdy jsme přispěli k zatýkání našich lidí. – Proti klidu na domácí frontě teď ještě nejsme, ale další ústupky Němcům – například uzavření 53 středních škol – za tichého souhlasu Vašeho, Háchova a Kaprase nepovažujeme za snesitelné pro nás zde, aniž bychom o vašem tichém souhlasu nesouhlasně mluvili.

Jinak nám pro vaše pojetí situace chybí konkrétní údaje, čeho jste v zásobování docílili a čeho jste národ uchránili. Zajišťují-li Němci zásobování českého obyvatelstva natolik, aby nevypukly nepokoje z hladu, soudím, že je to spíše proto, že si těchto nepokojů nepřejí, než proto, že Vy nebo Hácha jste ve funkci, a konečně v závěru ještě poznamenáváme, že kdybyste polovinu toho, co vytýkáte nám, měli odvahu vytknout také Němcům, že byste tím účelu, který sledujete, možná, posloužili lépe.“ (Koncept, psaný vlastní rukou dr. Drtiny, není podepsán.)

Ministerský předseda Eliáš byl po příchodu Heydrichově dne 27. září 1941 zatčen. Háchovi oznámil jeho zatčení osobně šéf pražského SD dr. Böhme odpoledne po páté hodině. Zároveň mu oznámil, že 28. září navštíví jej Heydrich spolu s K. H. Frankem. Hácha odjel poté v doprovodu dr. Čihaře na [Bulovku???] k návštěvě pí [???]. Po návratu na Hrad, kde ho očekával náměstek předsedy vlády dr. Krejčí, uložil své kanceláři (patrně dr. Popelkovi a dr. Čihařovi, kteří byli při tom), aby mu vypracovali dopis, oznamující Hitlerovi jeho rezignaci. V dopise, který nebyl odeslán, dovolával se svého stáří a zdravotního stavu, pro nějž nemůže již svůj úřad vykonávat.¹⁸²

182 Opis KČ.T 290/41.

An Seine Exzellenz

Den Führer und Reichskanzler Adolf Hitler

Eure Exzellenz!

Schon seit längerer Zeit habe ich das Gefühl, dass ich infolge meines vorgerückten Alters und vor allem meines Gesundheitszustandes, der zu wünschen übrig lässt, den Anforderungen meines Amtes nicht mehr voll gewachsen bin. Ich bin mir bewusst, dass die gegenwärtige Zeit viel zu ernst ist, und der Posten, auf dem ich stehe, viel zu verantwortungsvoll ist, als dass diese Funktion die Dauer ein Mann bekleiden könnte, der nicht mehr im Besitze voller Spannkraft und Leistungsfähigkeit ist. Unter dem Eindruck der sich häufenden Schwierigkeiten, welche mir diese Tatsache immer klarer und eindringlicher vor Augen geführt haben, bin ich nach reiflicher Erwägung zu dem Entschluss gelangt, mein Amt als Staatspräsident niederzulegen.

Ich bitte Eure Exzellenz diesen meinen Entschluss zur Kenntnis nehmen zu wollen und gestatte mir dabei meinen Dank für das mir entgegengebrachte Wohlwollen sowie die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtung auszusprechen.

Eurer Exzellenz, sehr ergebener

Prag, am 28. September 1941

V 22.15 hodin dostavil se na Hrad také vysl. dr. Mastný a Hácha strávil tento večer až do 23.30 ve společnosti s ním, s dr. Krejčím, dr. Popelkou, dr. Čihařem a arch. Kamilem [Rost???].

Dne 28. září ve 12 hodin v poledne navštívil Heydrich v průvodu K. H. Franka Háchu, odevzdal mu spis, v němž oznamoval, že Eliáš byl zatčen a že v protektorátě je silné hnutí odporu, které všemi prostředky hodlá potlačit. Hácha mu odpověděl jednak ústně, jednak dopisem, v němž pravil, že Heydrich uznal loajální spolupráci s Neurathem, a ujistil za sebe i za vládu, že má upřímnou snahu pokračovat v této spolupráci.

Vyslovil přesvědčení, že tato jeho snaha, jakož i stejná snaha vlády bude míti plný úspěch, bude-li se moci on i vláda všude, kde to vyžadují zájmy Říše neb českého národa, obrátit na Heydricha a když jim týž bude [???].

Dále si sliboval, že také spoluprací lze překonat všechny obtíže, o nichž mluvil Heydrich.

Zatím byl Eliáš postaven před německý lidový soud pro velezradu a zemězradu a dne 1. října odsouzen k smrti.¹⁸³ Hácha intervenoval v jeho prospěch u Heydricha, řekl mu, že chtěl mluvit do rozhlasu, aby uklidnil národ, avšak že tak nemůže učinit dříve, dokud neustanou rozsudky smrti. U Heydricha ovšem nepořídil.¹⁸⁴

Uvedení, zvláště vysl. dr. Mastný, mohou znáti pohnutky Háchovy, které ho vedly k tomu, aby rezignaci na úřad nepodal. (Viz spisy D 3994/41 a T290/41.)

183 O tomto rozsudku zmiňuje se Heydrich v řeči, kterou měl dne 2.10.1941 před německými vedoucími osobnostmi v Praze. Obsah řeči byl přísně tajný. „Ein Beispiel hierfür (jak Češi jsou houževnatí a využili by každého ochabnutí z německé strany) war die Verurteilung des Ministerpräsidenten Eliáš – übrigens ein Meisterwerk von Untersuchung und Aburteilung, das nur durch die phantastische Gründlichkeit und das politische Geschick und Verständnis des Präsidenten Dr. Thierack (stal se na základě těchto a podobných zásluh později ministrem spravedlnosti) vom Volksgerichtshof, ich muss sagen trotz des Justizministeriums, möglich war.“

184 V téže řeči praví o tom Heydrich: „Kaum ist das Urteil heraus, da kommt bereits der kranke Herr Hácha, kommt mit weinender Stimme und versucht Mitleid erregend zu erreichen, dass man den Mann begnadigen müsse. Er habe eigentlich im Rundfunk sprechen wollen, um das Volk zu beruhigen, das könne

A neměl opět dost odvahy, aby z toho vyvodil důsledky, jak slíboval 12. dubna 1941. Zpráva agentury Globe-Reuter ze Stockholmu, že Hácha rezignoval na svůj úřad, byla bohužel mylná.

Vynesený rozsudek smrti nebyl proveden. Heydrich oznámil písemně dne 6. října Háchovi, že vůdce vykonání rozsudku smrti nad býv. min. předsedou Eliášem zastavil, poněvadž jeho výpovědi je třeba v jiných soudech („Der Führer hat die Rechtstreckung des Todesurteils an dem ehemaligen Ministerpräsidenten Eliáš ausgesetzt, da seine Aussagen in einigen anderen Verfahren erforderlich sind“). Teprve po skončení těchto procesů [???] o žádosti o milost.

Při vyšetřování Eliáše a Dohalského vyšlo najevo, že Hácha byl ve styku s londýnskou vládou.

Heydrich psal o tom Háchovi dne 15. listopadu 1941, že při dalším vyšetřování ilegálních českých skupin odporu vypověděli jak býv. min. předseda Eliáš, tak i žurnalista Zdeněk hrabě Bořek Dohalský, že v průběhu roku 1941 dostal Hácha a Eliáš vzkazy londýnské emigrantské vlády. Dohalský tvrdí, že byl v lednu a dubnu u Háchy a odevzdal mu výzvu londýnské vlády, aby odstoupil. Dvě další návštěvy učinil prý Dohalský v červenci a září u Eliáše, k čemuž Eliáš prohlásil, že Háchu o nich a o přednesených přáních londýnské vlády informoval. Heydrich žádal, aby Hácha se o těchto výpovědích vyjádřil. [...]

Hácha tak učinil dopisem z 17. listopadu, v němž napsal, že Dohalského viděl snad dvakrát v životě, a proto ho zná jen letmo (flüchtig). Pokud se pamatuje, zmínil se mu kdysi počátkem roku 1941

er aber nicht eher, bevor die Todesurteile aufhörten. Sie sehen also, eine ganz infame, freche Art. Ich habe ihn entsprechend zurückgewiesen und ihm gesagt, er solle sich erst mal seiner Gesundheit widmen. – Wenn es ihm nach ein paar Tagen besser ginge, würde ich – es hängt vom tschechischen Volke ab, dass diese Urteile etwas weniger würden – ihm sagen, wann er sprechen würde.“ (Rozhlasový projev, zcela ve smyslu, jak jej žádal Heydrich, měl pak Hácha až 8. listopadu 1941.)

o rezignaci na úřad, měl však dojem, že přitom šlo pouze o názory jeho nebo jeho politických přátel, a nemohl z jeho slov vůbec seznat, že mu má odevzdat poselství londýnské emigrantské vlády.

V druhé polovici roku 1941, pokud se pamatuje, hlásil mu Eliáš, že Dohalský by chtěl s ním (Háchou) mluvit o jeho případné abdikaci. Eliáš řekl, že odepřel Dohalskému návštěvu u Háchy a sám mu dal najevo, že o případné abdikaci rozhodne Hácha sám. Hácha s tím souhlasil. Také v tomto případě nebylo [zmínky???] o přání londýnské vlády. [...]

Heydrich se s tímto vysvětlením spokojil. Nevěřil mu, neboť v tajné řeči z 2. února 1941 [má být 1942; *asi Matoušova chyba v určení roku*] říká, že i když vyzdvihuje prezidenta jako moudrého a prozíravého a podle toho s ním jedná, nečiní tak z poctivého přesvědčení o čiré čistotě tohoto muže, nýbrž ze střízlivé úvahy, že musí ukazovati na něj jako na moudrého a staříckého muže, který náleží k nám a opticky s námi táhne a navenek jest mužem, požívajícím jisté vážnosti u českého národa, který nám prospívá. [...]

Ve skutečnosti ztratil Hácha svým dopisem poslední možnost odporu a vydal se zcela Němcům. Při všem, co víme o jeho osobní statečnosti, při úvaze, že nevěděl, co asi je Heydrichovi známo, nemůžeme brát v pochybnost pravdivost jeho údaje, že Eliáš v létě 1941 odepřel Dohalskému mluvit přímo s Háchou.

Vláda, tak jako někteří prostí příslušníci národa, ba snad i více než tito politicky neškolení lidé, podléhala náladám a vlivu německých vítězství. Jedině porážka Polska nepůsobila depresivně. Snad proto, že tou dobou stála proti Německu ještě nedotčená celá Velká Británie a Francie, chráněné Maginotovou linií.

Dne 15. března zaslal však Hácha Hitlerovi telegram, v němž přál, jak to žádali Němci, vítězství a zdar německým zbraním. Telegram byl odeslán dva dny po sjednání míru mezi Finskem a SSSR a snad i tato skutečnost měla vliv.

Dne 9. dubna přepadlo Německo Dánsko a Norsko. Úspěch, který získalo, jakož i chabý odpor Anglie a Francie a propagandistické využití úspěchů (zničení velké části německého loďstva anglickým námořnictvem nedovedla vláda zhodnotit), zastrasování K. H. Frankem, to vše působilo demoralizujícím vlivem.

Ještě více byla vláda zdrcena neúspěchy spojenců, když Němci přepadli Belgii, Holandsko a Lucembursko a zahájili bezprostřední boj proti Francii, jehož výsledky ohromovaly, stejně jako později i počáteční německé úspěchy v Rusku. Po ukončení tažení ve Francii nabídl Hácha zvláštní iniciativy, že vykoná slib věrnosti Hitlerovi, a že proto zajede do Berlína. Ale tehdy o to už Neurath nestál.

Tou dobou byly ve vládě neutěšené poměry, mezi jednotlivými členy byla vzájemná nedůvěra. Proto se domníval redaktor Pešl, že okolnosti nejsou příznivé k dalšímu povzbuzování vlády a že nejlepším „nástrojem“ k povzbuzení jsou londýnské rozhlasové projevy. Proto hlásil Krajina, že pochybuje, že Eliáš se projeví a dá odpověď na dotaz, proč byl zaslán Hitlerovi gratulační telegram po vítězství. Na dotaz z 6. června odpověděla vláda teprve po urgencích až 15. července, že „Háchův telegram byl vynucen a vymámen, že Poláci doma vládu nemají, že proto oni neblahopřáli, že třeba chápat situaci, metody a atmosféru doma“.

„Zničte archivy,“ pokračoval stroze vzkaz, „opomenutí v Paříži stálo nás už 117 lidí. Neužívejte pravých jmen.“

Zatrplost, jeví se v odpovědi, lze zčásti mít za oprávněnou. Archivy Národního výboru nebyly skutečně dostatečně zničeny, něco padlo Němcům do ruky.¹⁸⁵

185 Některé protokoly pařížského Národního výboru dostaly se později do archivu berlínského zahraničního úřadu, odbočka v Praze (nyní archivu ministerstva zahraničních věcí v Černínském paláci), kde jsou uloženy dodnes. Tím je dokázáno, že v Paříži nebylo vše zničeno. O věci existuje protokol býv. vedoucího SA Leitabschnitt Praha Jacobiho z 22. 11.1946, v němž se praví, že poměrně v Paříži bylo málo nalezeno. Poněkud více se našlo v kanceláři dr. M. Hodži

Zdá se však, že věci, kterých se Němci v Paříži zmocnili, pocházely spíše z registratur velvyslanectví, z osobních spisů dr. M. Hodži a z registratury jeho Výboru, snad i ze soukromých bytů jednotlivých členů odboje, a jen z nepatrné části ze spisů Československého národního výboru. To nemohl však Eliáš vědět a z opomenutí a chyb vinil londýnské vedení odboje.

Tvrdil-li Eliáš, že Háchův telegram byl vynucen a vymámen, lze proti tomu postavit zprávu z „vážného pramene, téměř jistého, že Háchův telegram byl pod dojmem Neurathova sdělení o jisté porážce Anglie, též o lady Astor a po rozkladu Francie“.

Brzy přišel nový projev pražské vlády proti ustavení čl. vlády v Londýně. Jaký rozdíl s představiteli ÚVODu, kteří s „radostí a pýchou vítali prozatímní vládu s prezidentem Benešem v čele“, slibující, že „jsou stále v duchu v Londýně a půjdou se zahraniční vládou až do vítězného konce“, kteří „nadšeně zdravili dr. Edvarda Beneše jako svého jediného prezidenta“ a vyznávali, že „věrni zůstanou“, kteří „neskonale vděčně“ děkovali za rozhlasový projev, kteří prosili o prohlášení, že „všichni provinilci budou potrestáni,

a v hotelu, kde Hodža bydlel (celý kufr písemností). V budově vyslanectví našly se jen ojediněle spisy, stejně jako v kanceláři židovských emigrantů. Roku 1941 dostal SD (Sicherheitsdienst) v Praze dvě bedny s materiálem čs. gen. konzulátu v Paříži a čs. konzulátu v Lilie, jen čistě konzulární (osobní) věci. Jacobi si ještě r. 1946 vzpomněl na konvoluty spisů týkajících se letce Nováka (pouze úmrtí oznámení), vojenského tábora v Agde (nalezeno prý v úředních místnostech voj. atašé na vyslanectví), red. Františka Síse (prý v úřadovně židovských emigrantů), kde byl také obsáhlý rukopis o čs. zednářství, dr. Neuwirtha, Bati (dal prý větší částku na Čs. červený kříž, bylo dáno na vědomí K. H. Frankovi) a Amaranta.

Také J. Smíchovský vypovídal dne 29. dubna 1942, že třídil materiál z pařížského Národního výboru a že tam byly osobní údaje, které byly odevzdány dále, a že je nepochybné, že gestapo podle těchto údajů učinilo další zákroky. Zpráva Eliášova o věci je z 15. 7.1940. Podle Jacobiho přišla konečná zpráva o pařížském Národním výboru do Prahy až na podzim 1940, protože věci byly zkoumány nejdříve v Berlíně.

že bude očista veřejného života ode všech, kteří dbali více sebe než národa“. Malátná vláda se bála využít příležitosti k zákroku proti vlajkařům po vlajkařském puči. Eliáš, jak hlásí Krajina, byl po pádu Francie bez elánu, Havelka předpovídal vítězství Německa, byla naprostá nedůvěra k Ježkovi a o Kratochvílovi se mělo za to, že je zcela pohlcen dvořením Lídě Baarové.

Tato vláda žádala sice, a to velmi naléhavě, aby Londýn pomohl rozhlasem zmařit, že by se vlajkaři zmocnili Národního souručenství, a aby byla zmařena Němci chystaná celní unie, stěžovala si udiveně, že „tak Hitler plní sliby z března 1939“, avšak sama vydala 21. IX. 1940 projev a výzvu u příležitosti ustavení této celní unie, nabádající český národ k věrnosti Říši, v němž se praví, že svrchované státní celky malých národů náležejí definitivně minulosti, což nejdříve pochopil náš národ a přihlásil se bez jakýchkoli výhrad za člena velkoněmecké říše, a že český lid se dobrovolně a upřímně hlásí k účasti na budování nového evropského řádu a rozhodně odmítá jednání české emigrace.

Proti tomuto projevu musel vystoupit prezident dr. Edvard Beneš, dáti poslední varování a vzkázat, že nepomůže-li, znamená to definitivní rozchod.

Na odpověď čekal však dlouho. Eliáš slíbil vzkaz Háchovi odevzdat, vzkázal, aby jim bylo uvěřeno, že chtějí prospět naší věci nejlépe, že v Londýně nemají pochybovat o nutnosti prohlášení Háchova, které bylo učiněno pod nátlakem a hrozbami celému národu.

A znovu žádala pražská vláda o pomoc. Očekávala, že bude napadena z londýnského rozhlasu, a věřila, že jí to u Němců pomůže. Věřila, že jí to prodlouží život, a tím se prý národu prospěje. Na nebezpečí, aby se za touto prosbou neskrývaly osobní zájmy některých horlivých aktivistů, upozornil Krajina z vlastní iniciativy.

Když pak Eliáš na opětovné urgence dal konečně odpověď, nemohla uspokojit. Mluvil v ní o národu, který většinou se drží dobře, o tom, že lid věří na Rusko, o poměru k Slovensku, o starých

politických stranách, o Vlajece, ohrožující národní jednotu, projevil obavu, aby se lid nedal 28. X. vyprovokovat, a žádal o varování do továren a škol. Krajina jménem ÚVODu poznamenal, že „Eliáš nechápe situaci a utíká od odpovědnosti“. Doporučoval „nepočítat s nimi dále a nebrat ohled“, později podal charakteristiku, že „vláda je bez linie, lavíruje mezi vlivy osob a skupin (včetně starých politických předáků), provádí politiku drobného chytráctví, z něhož mají zisk jen osoby, ale ne národ“, a že Eliáš sám snažil se v krizi Národního souručenství, jehož se chtěli zmocnit aktivisté, „do poslední chvíle udržet Krychtálka jako stálého poradce vlády, prý jako období Vansittarta“. A znovu odbojoví domácí pracovníci opakovali, že „roztržka bude nutná“, protože „ve vládě je stále pokorná nálada vůči Němcům a dělá jim pomyslení“.

Taková byla podle dochovaných zpráv situace doma po pádu Francie, v době, kdy Velká Británie zůstala zcela osamocena, kdy jí hrozila invaze a bojovala o své bytí a nebytí.

Zlepšení situace a postoje vládních činitelů nastalo až v prosinci 1940. K invazi zatím nedošlo, Anglie nápor vydržela, nálada Němců byla již méně sebevědomá a reflex souboru těchto jevů lze zjistit také v chování pražské vlády a Háchy.

Hácha, který prezidentu dr. E. Benešovi po celý říjen a listopad neodpovídal, ač měl veškeré jeho vzkazy; o němž Krajina měl za to, že se „zřejmě bojí“, „stává se optimistou a věří, že to s Němci špatně dopadne“.

V době, kdy z Londýna Drtina činil poslední pokus, aby Háchu přiměl k odpovědi, připomínáje mu dosavadní taktní postup prez. E. Beneše vůči němu, přišel první poněkud pevnější vzkaz do Londýna od Eliáše, v němž alespoň čteme, že „zatím“ nejsou obavy z nějakého projevu, který by učinila vláda. Jinak uváděl opět známé zprávy o germanizaci, hospodářském útlaku, o náladě a vyživovací situaci.

Tento vzkaz, ostatně dnes ne zcela jasný (situace je dobře chápána též Tylem (?), který se zvláště v poslední době drží), netřeba

přeceňovat, stejně jako první přímý vzkaz Háchův, daný Dohalskému. V tomto vzkazu, jemuž předcházelo sdělení, že Hácha dostal veškeré depeše z Londýna a souhlasil s Eliášovými odpověďmi a že situaci rozumí a chápe dobře také stanovisko prezidenta dr. Edvarda Beneše, že se brání, jak může, je vlastně jen vyjádřena únava Háchova a jeho přání, aby byl zbaven odpovědnosti a mohl svůj úřad opět odevzdat prezidentu dr. Edvardu Benešovi. Není však v něm ještě vyjádřena vůle aktivně pro tento cíl pracovat.

K faktické spolupráci pražské vlády a Háchy došlo až na jaře 1941. Vyvrcholila v závažných slibech z 12. dubna 1941, které však, jak nutno podotknout, nebyly později splněny.

K. H. Frank zaútočil začátkem ledna 1941 na legionáře, a tím přímo na Eliáše. Z toho vznikla krize vlády, v jejímž začátku prý žádal Eliáš rázný krok, který podle něho brzdil Havelka. Ale Eliáš neodešel, ač příležitost byla vhodná.

Krajina a ÚVOD byli i tentokráte skeptičtí. Hned zpočátku krize se obávali, že vláda pravděpodobně podlehne nátlaku jako vždy, stěžovali si, že schází všem jakákoli hrdinnost, ba podezírali je, že [se] snad bojí i o příjmy. Nabízeli se, že budou na ně působit, i když svůj vliv nechtěli přeceňovat. Sami měli vnitropoliticky však za prospěšnější, aby Hácha ještě zůstal.

Hácha sám slíbil a vzkázal do Londýna, vlastně už po krizi, že odejde, jakmile uvidí reálný podklad, který zatím nevidí. Stačí ho upozornit, kdykoli bude nutno, aby odešel. Situace měla být podle něj zralá za 3 až 4 měsíce. Tato mluva byla značně určitější než dřívější pouhé náznaky. Byly v ní jasně vysloveny přísliby pro určité eventuality.

Objektivně vzato, zvítězili však Němci na celé čáře. Podle jejich názoru a fakticky šlo o pouhé ohrazení české vlády. Demisí Eliáš je neohrozil, Neurath si zavolal Eliáše a ujistil ho, že Říše si jeho osoby velmi váží, a Eliáš to vzal na vědomí a vrátil se do úřadu.

Pražská vláda nikdy nedocenila dost, jak také Němcům stále záleželo na tom, aby světové veřejnosti byl předstírán klamný obraz, že Češi a jejich vláda jsou se svým stavem spokojeni a že své postavení pokládají za definitivně upravené a souhlasí s protektorátem a vyřešením osudu českého státu a národa pod panstvím Německa.

Eliáš se opět mýlil, domnívaje se, že Němci chtěli udělat u nás totéž, co udělali v Belgii, Holandsku a Norsku, totiž zavést vojenskou správu. Němci předkládali vytrvale a až do svého konce světa svou tezi, že území protektorátu není vojensky okupovanou zemí, nýbrž že podle svobodného rozhodnutí příslušného činitele, legálního prezidenta, a se souhlasem řádné vlády tato země se dobrovolně zapojila do svazku Říše jako její autonomní část. Kdyby byli vládu zrušili a nahradili ji vojenskou správou, byli by tím jen potvrdili teze československé londýnské vlády, že tzv. protektorát je územím násilně vojensky okupovaným, avšak právně že existuje svobodná Republika československá dále.

Ani Hácha, ani Eliáš nikdy plně nevystihli, že jejich demise, provedená ve vhodnou dobu, by Němce silně poškodila, a že Němci se jí proto musí obávat a snažit se ji zamezit. V tom tkvěla síla postavení Háchova a Eliášova, síla, již nebylo nikdy užito.

Lednová krize vlády přispěla k utužení styků Prahy s Londýnem. Přispěla k tomu také nepochybně situace, jak se vyvinula po německém politickém nezdaru v Jugoslávii. Na obzoru se rýsovala nová pevninová fronta, pražská vláda byla z Londýna informována o tom, že Roosevelt prohlásil, že Amerika je vlastně už ve válce, a hlavně byla mocně povzbuzována vzkazy prezidenta dr. E. Beneše z Anglie. Mimoto mohla vidět, jak Němci sami kolísají a jak Neurath začíná mluvit mírněji, a měla za to, že Němci chtějí s ní jednat. Začínala se napřimovat, a tak došlo 12. dubna 1941 k prohlášení, rovnajícím se svým významem smlouvě, v němž Hácha a spolu s ním Eliáš se takto zavázali:

„1) Souhlasím se společným postupem a podřizuji se mu.

2) Nepodepíši žádný akt mezinárodní povahy, to znamená žádné státoprávní prohlášení.

3) Nevyhlásím a nepodepíši žádný plebiscit, který nám hrozí a který považuji za daleko surovější formu státoprávního prohlášení.

4) Patnáctý březen už nebudu opakovat.

5) Prosím, abyste uvědomil kompetentní lidi venku v důvěrných rozhovorech, že tento den nebyl důsledkem mé slabosti, nýbrž důsledkem Mnichova.

Jsem starý člověk a chci umřít ve cti. Kdyby mě dostali do podobné situace, volil bych případ hraběte Télekiho.

Toto Vám vzkazují se vši rozhodností. Jsem na to připraven.
Hácha

Eliáš pevný, prohlásil, že neustoupí, kdyby ho to mělo stát krk. Stejně Kalfus.

Eliášův vzkaz „Stojím na společné linii a neustoupím od ní.“

Zatímco Hácha a Eliáš dávali tyto jednoznačné a závazné sliby, rozvíjela se již od 7. dubna aféra interviewu o Jugoslávii, o něž požádal Krychtálek ministry Havelku, Krejčího a Ježka. Všichni odmítli vydati interview a Hácha se za ně postavil a kryl je před útoky a hrozbami, kterých se dopustil Frank. Havelku nechránil, musel na německý zákrok odejít jak z kanceláře prezidentské, tak i z ministerstva, které vedl.

Překvapuje, že Eliáš, který neměl příležitosti, aby v této aféře osobně vystoupil, referoval o ní prezidentu dr. E. Benešovi do Londýna velmi nepřesně.

Svůj referát použil k nepřímému i přímému útoku na Havelku, psal, že Havelka původně slíbil interview, ale později se chtěl z toho vysmeknout, že Havelka podal demisi i jako ministr, domníváje se, že jej Hácha nepustí, což však na Eliášův zákrok přece učinil a mo-

tivoval, že se tím zbavil jednoho ze tří nebezpečných, který chystal s Němci plebiscit.

Otázku, chystali-li Němci tou dobou vůbec nějaký plebiscit, nelze zatím řešit. Je však víc než pravděpodobné, že plebiscit nebyl nikdy skutečně aktuální a že pražská vláda jako v jiných případech i v tomto neprohlédla německou lest.

Stejně jako u případu referátu o odchodu Havelkově překvapí věcně nepřesnou formulací vzkaz Eliášův ze 17. července 1941, v němž uvádí, že Hácha přesvědčil „ochránce“, že ať dobrovolná, neb povinná účast Čechů se zbraněmi v rukou v boji proti Sovětskému svazu by byla pro českou veřejnost nepřijatelná. Eliáš musel přece vědět, že to byli Němci (Neurath), kteří si takové účasti nepřáli, musel vědět, že Hácha neměl ani možnost uplatnit své memorandum, ostatně důstojně koncipované, které proti této účasti chtěl odevzdat. Neurath sám formuloval námitky proti účasti Čechů se zbraní v ruce, námitky, z nichž politik mohl a měl spíše usoudit, že Němci nechtějí dát Čechům zbraně do rukou, buď že si nejsou dosti jisti, nebo proto, že nechtějí dopustit, aby po vítězství, o němž tehdy nepochybovali, Češi mohli poukazovat na své zásluhy v boji.

Dne 24. dubna 1941 odešel Havelka z vlády a z prezidentské kanceláře, a tím z okolí Háchova. Neměl tudíž od té doby ani viny na projevech a činech Háchy ve prospěch Němců, ani zásluh o styk se zahraničím, ani vlivu na podávání informací do Londýna. Je nutno konstatovat, že od té doby nebylo stanovisko ani Háchovo, ani Eliášovo pevnější. Spíše naopak.

Přes sliby z 12. dubna 1941 učinil Hácha 19. června 1941 projev proti vojenské povinnosti Čechoslováků za hranicemi a dne 23. června projev proti bolševismu. Eliáš omlouval 7. července, že poslední projev byl skutečně poslední, že byl vyvážen hospodářskými kompenzacemi, aby bylo zabráněno hladu, že je nutno chápat situaci, jaká je zde, neboť hlad by vyhnal lid do ulic a krveprolití. To

si nikdo nemůže vzít na svědomí. Slíbil opět, že politicky se vláda zařídí, jak naznačovalo londýnské vedení.

Ještě více překvapí Eliášův strohý a vyčítavý vzkaz z 5. srpna 1941, v němž jako zbytečně a krajně nebezpečné odmítl lid štvát do čehokoli. Obával se nepokojů, které podle jeho slov budou z hladu, neboť zásobování je ohroženo a situace je obtížná. Psal, že jinak se nevyhneme žalářování a krveprolití, že je nutno udržet veřejnou správu v řádném chodu, zabránit hospodářským poruchám. „To je možno jen tak, udrží-li se za jistých obětí dosavadní režim. Jeho předčasná změna měla by nedozírné škodlivé důsledky.“

Tím omlouval Háchu a vládu, dovolával se lidu, který vše dobře chápe a rozumí správně, co emigraci se zdá chybné. Byl proti výzvám, jimiž se plní žaláře, a dával „jedinou rozumnou radu, klid na všech frontách“.

To bylo přesně to, co chtěli a potřebovali Němci a co Heydrich dne 2. října na tajné schůzi před německými vedoucími prohlásil. „Potřebujeme likvidovat a odstranit českou vedoucí vrstvu, která by nám kdysi mohla být nebezpečná, ale zároveň máme snahu zachovati Háchu a českou vládu jako celek, tj. nesmí se státi, že by pro příliš tvrdá opatření státní prezident nebo vláda snad chtěli odstoupit a nám snad řekli: nechceme již spolu s vámi jít – to by nebylo ze zahraničněpolitických hledisek správné a účelné. Dalším bodem bude uklidnit v jistých formách dělnictvo a lidi pro nás skutečně na důležitých místech pracující.“

Londýnské vedení odboje, zvláště prezident dr. Edvard Beneš, choval se po celou dobu přímých styků k pražské vládě a Háchovi ohleduplně. Informoval přesně, respektoval jejich větší znalost domácích poměrů, radil a nikdy nenařizoval,¹⁸⁶ přesvědčoval, ba prosil. Vykládal odpovědnost, kterou Hácha a jeho vláda má před

186 V procesech národního soudu mluví se téměř vždy o rozkazech z Londýna. To je nesprávné.

národem a jeho budoucností. Nikdy nenechával na pochybách, vždy jasně ukazoval na meze, kam až možno zajít, aby prospěch národa a státu nebyl ohrožen. Přecházel dlouho mlčky a bez výčitek případy neplnění slibů.

Když projevy ani po závažných slibech neustaly, žádal dr. Drtina ÚVOD, aby Háchu a Eliáše dobře hlídali, aby neučinili nic, co by věc odboje v zahraničí poškodilo. Kladl to na srdce zejména Dohalskému.

Svůj názor na chování Eliáše a pražské vlády formuloval dr. Drtina v odpovědi napsané po Eliášově vzkazu z 5. srpna 1941, v odpovědi, kterou dal vypravit do Prahy.

„Nevíme, s kým polemizujete, říkáte-li, že je zbytečné a krajně nebezpečné štvát lid do čehokoli. My s tím pro tento čas souhlasíme a konstatujeme, že v londýnském rozhlase nebylo jediné výzvy k nějaké akci lidu. Nemáme dojem, že jste se dosavadní svou politikou žalářování a krveprolití vyhnuli. Ostatně o to nejde. Jde o to, co je a co není nutné politicky dělat a jaké oběti je nutno přinést, aby národ neztratil nic ze své politické samostatnosti, jíž dobyl v roce 1918. A tomuto cíli je nutno podřídit vše. Pro něj je nutno eventuálně přinést i žalářování i krev. Buď uznáváte dr. Beneše za svého politického vůdce, nebo ne. Ale uznáváte-li, pak musíte jemu ponechat nyní – kdy on již splnil úkol, který jemu příslušel – již naplno rozhodování. Nezapomínáme, že je nutno udržet veřejnou správu v řádném chodu, ale jsme přesvědčeni, že je to nutno nejen pro nás, ale i pro Němce. Nemyslíme proto, že řádný chod hospodaření – pokud se vůbec v bezprávním státě o nějakém řádném chodu může mluvit – je závislý na tom, udrží-li se politické pozice, které zaujímá Hácha, Eliáš a spol. Nechceme, aby změna na těchto místech byla předčasná, ale nesmí být vykupována již novými projevy loajality vůči Němcům. Kdyby se tyto projevy opakovaly, musili bychom my v londýnském rozhlase otevřeně vystoupit i proti Háchovi a Eliášovi. Obáváme se, že tento otevřený rozkol by při-

nesl více škody než Vaše odstoupení. I když někteří doma Háchova a Vaše (Eliášovo) počínání chápou, jiní jím velmi trpí mravně a jiní se jím demoralizují. Obratu, že není třeba lid štvát do národnostního cítění, dobře nerozumíme. Nám jde spíše o posilování zejména ve chvílích deprese. Musil byste též konkretizovat, kterými výzvami a kdy jsme přispěli k zatýkání našich lidí.

Proti klidu na domácí frontě teď ještě nejsme, ale další ústupky Němcům – například uzavření 53 středních škol – za tichého souhlasu Vašeho, Háchova a Kaprase nepovažujeme za snesitelné pro nás zde, aniž bychom o vašem tichém souhlasu nesouhlasně mluvili.

Jinak nám pro vaše pojetí situace chybí konkrétní údaje, čeho jste v zásobování docílili a čeho jste národ uchránili. Zajišťují-li Němci zásobování českého obyvatelstva natolik, aby nevypukly nepokoje z hladu, soudím, že je to spíše proto, že si těchto nepokojů nepřejí, než proto, že vy nebo Hácha jste ve funkci. A konečně v závěru ještě poznamenáváme, že kdybyste polovinu toho, co vytýkáte nám, měli odvahu vytknout také Němcům, že byste tím účelu, který sledujete, možná, posloužili lépe.“

Dr. Drtina vystihl ze zahraničí situaci a motivy Němců lépe než Eliáš v Praze.

Dnes možno k tomu ještě dodat, že hlad, jímž motivuje Eliáš některé své ústupky, tehdy nehrozil. Vyživovací situace byla v létě 1941 zlá, horší než například v roce 1942, kdy se již projevil vliv německých územních a hospodářských zisků na východě. Ale hladu nebylo, a to zvláště ne v širších lidových vrstvách. Venkov nedostatky zásobování netrpěl vůbec a městské, zvláště dělnické obyvatelstvo mělo svými příbuzenskými svazky dobré vztahy a spoje s venkovem. Český dělnický živel není tak starý, aby ztratil styky s venkovským prostředím, z něhož vyšel. Mimoto nebyly v té době v lidu revoluční nálady. Ani propaganda z Ruska, ostatně již pro špatnou slyšitelnost málo poslouchaná, neměla většího ohlasu. Komunistická agitace pro stávkou měla nepatrné výsledky a průběh stávek ukázal, že nebylo

se nadíti hromadného rozšíření nebo povstání lidu. Tak například stávka v loděnicích Praga v Libni dne 18. srpna 1941, vedená komunistou Uhrem (otcem nynějšího poslance KSČ Uhra), byla ihned ukončena, když gestapo dalo třímínutovou ultimativní výzvu k nástupu práce a pohrozilo potrestáním dělníků. (Trestán, žalářován ani propuštěn nebyl pak nikdo.)

Heydrich ve svých expozé z 2. října 1941, v nichž velmi důrazně upozorňuje na nebezpečí odbojových skupin, na jejich velikost, početnost, na to, jak poslouchají příkazů z Londýna, nezmiňuje se nikde o nebezpečí ze strany dělnictva nebo o tom, že jeho zákrok byl nutný pro revoluční jeho náladu. Praví, že „potřebuje klid v tomto prostoru, aby dělník, český dělník zde pro německý válečný výkon plně (vollgültig) nasadil svou pracovní sílu, aby zdejší neobyčejně veliký válečný průmysl doplňoval přísun a vývoj výzbroje“. Proto musí dáti českým dělníkům dostatek „žrádla“ (Fressen), aby mohli svou práci vykonávat, a musí dávat pozor, aby Češi nevyužili obtížné situace Říše a netěžili z ní pro sebe. Proto zvýší přiděly českým dělníkům. Svými opatřeními chtěl Heydrich docílit, aby Češi poznali, že je pro ně škodlivé, povstanou-li a budou-li klást odpor. Nechtěl je získat, chtěl jen, aby pracovali, ať si v duši myslí cokoli. Hlavní je, aby byli klidní, neboť „wir brauchen diese Ruhe und Stille für die endgültige Vereinnahmung (začlenění) dieses Raumes“. Dělníky troufal si uklidnit „durch gewisse propagandistische Mätzchen“ drobnými propagandistickými směšnými maličkostmi, vyhláškami o zásobovacích otázkách, o kontrole zásobovacích opatření, dále povoláním příslušníků všech zaměstnání k práci a zásahy do určitých kruhů, rozsudky stanných soudů. Proto dal zatknout dr. Frankenbergra (z ministerstva zemědělství), který bude popraven, jak pravil.

Že tyto „maličkosti“ stačily k uklidnění nálady dělnictva, dokazuje nejlépe, že v podobné, rovněž tajné řeči 4. února 1942 nemusel se již dělnictvem vůbec zabývat.

Těžko lze pochopit smysl prohlášení Eliášova – jakousi politickou závět' –, kterou Eliáš dal Němcům 1. října 1941 před svým odsouzením jako část obhajoby, nemáme-li tento dokument hodnotit pouze jako zachraňování vlastního života. Šloť přece o vojáka, který dal zcela určité závazné sliby, který měl i politické školení a měl si být vědom politického dosahu svého činu. Pokud je dnes známo, vydal své prohlášení bez fyzického nátlaku.

Říká v něm, že od 15. března 1939 byl pevně přesvědčen, že obnovení Československa je politicky nemožné. K tomuto přesvědčení došel z politické minulosti českého národa, v níž má český národ již tisícileté zkušenosti s Němci. „Když jsme se postavili proti Německu,“ pokračuje, „bylo naše politické a hospodářské postavení vždy nejisté a špatné.“

„Z geopolitických a hospodářských i sociálních důvodů mám za nemožné,“ píše dále, „aby náš 7milionový národ uprostřed německého životního prostoru kdy mohl jako neodvislý stát existovat. I kdyby Německo v této válce nezvítězilo, také podruhé by samostatné a neodvislé Československo nemohlo přetrvat 20 let.“

„V tomto smyslu snažil jsem se jako předseda vlády vykonávat své úkoly. Víím, že v poslední době, především vlivem zahraniční rozhlasové propagandy, započal v protektorátu vývoj, k němuž německá místa natrvalo nemohla klidně přihlížet. Pokoušel jsem se často nalézt z tohoto postavení pro národ východisko, jež by vedlo k opravdové, poctivé a trvalé spolupráci s německým národem. Bohužel nesetkal jsem se u mého národa s nutným porozuměním, které by bylo v jeho zájmu. Stále se lidé odvolávali na vůdce slíbenou autonomii a neuvážili, že předpokladem pro tuto autonomii je dokonalá loajalita a postoj celého národa.“

„Můj postoj moji rodáci často nechápali a zneužívali. Cítil jsem se vždy nacionálním Čechem, a jako takový jsem dokonce kryl činy, jež nesouhlasily s mým osobním politickým přesvědčením. Doufal jsem však, že snad i tito moji rodáci naleznou cestu k loajální

spolupráci s Němci, a nemohl jsem přenést přes srdce oznámiti je a jejich šílené plány německým úřadům.“

„Vím, že jsem se tím provinil proti zákonům a proti povinnostem, které mně byly uloženy, a že musím jako ministerský předseda odpovídati za to, že za mého úřadování se přihodily věci, jež nesouhlasí s mým skutečným politickým přesvědčením a které jsem nedovedl dosti rázně zamezit.“

„Tuto oběť přináším rád pro můj národ, bude-li mu sloužit jako poslední výstraha, aby se vzpamatoval a přece ještě našel cestu k poctivé a upřímné spolupráci s německým národem.“¹⁸⁷

Je pochopitelné, že po tom všem, co se stalo po nastoupení Heydrichově v Praze, a po tom, jak se k tomu chovala pražská vláda, ustaly veškeré styky mezi ní a Londýnem. Prezident dr. Edvard Beneš, posílaje po Silverparty koncem listopadu 1941 vzkaz ÚVODu, napsal takto závěrečnou stat' o pražské vládě:

„Víme, jaké oběti se u nás přináší, a celý svět to správně oceňuje. Proto, zdůrazňuji-li, že působí zde velmi špatně postup Háchy a postup vlády, chci tím říci, že se tu a tam věci těch proti nám zneužívá, ale hlavně, že to zůstane velkou skvrnou na národě, jenž se tak skvěle choval a chová od Mnichova až do doby dnešní. Byl bych čekal, že Hácha i vláda pro činy Heydrichovy odejde. Přál jsem si to a vzkazoval to. Dostal jsem v tom smyslu také již dříve ujištění, že Hácha a vláda přes jistou míru nepůjdou. Měli odejít kvůli sobě i kvůli národu, a ovšem kvůli naší situaci zde při této příležitosti.

187 Některé myšlenky tohoto projevu jsou obsaženy v interviewu, které dal Eliáš 7. prosince 1939 zástupci něm. tiskové kanceláře, uveřejněném v časopise *DerNeue Tag* dne 8. 12.1939. Pravil v něm: Poměr Prahy k Berlínu je v zásadě poměrem českého národa k národu německému v širokém prostoru střední Evropy. Je nezaměnitelným faktem, že 8 milionů příslušníků českého národa žije vedle 80milionového národa německého. Na této skutečnosti nemůže nic změnit výsledek jakékoli války. ... Důsledkem této úvahy a přímo příkazem pro český národ jest, aby na výsledek této války mezi západními mocnostmi a Říší nespekuloval.

Nemyslím, že mohou národu ještě nějak na svých dosavadních místech pomáhat. A mohou snadno demoralizovat a ovšem našeho čistého štítu se dotknout. Lituji velice, že zašli tak daleko. Ať jen u nás každý uváží, kolik obětí stojí boj o svobodu Polsko, Jugoslávii, Francii a Rusko. Na tom nic nemění fakt, že my jsme byli zrazeni. Kdybychom zrazeni nebyli bývali, bylo by nás to stálo mnohem více. Proto poslední mé a naše odmítavé projevy zde v londýnském rádiu a proto mé prohlášení, že už pro nás Hácha a vláda doma neexistují. Nad touto kapitolou jsem skutečně zavřel poslední stránku – chci, aby to věděli, aby se to nějak dozvěděli. Nechci nechat v této věci nikoho na pochybách. Nemohu zde ovšem vědět všechny jejich důvody. Ale ať jsou jakékoli, sděluji Vám tento svůj dnešní soud a dle toho bude zařízen všechny postup můj a londýnské vlády.“

I z kusých zpráv, které dosud jsou po ruce, lze sestavit nástin postupu pražské vlády. Vodítkem jsou tu hlavně časté doplňky, vysvětlivky a kritika počínů Háchy, Eliáše a jeho vlády, podávané členy ÚVODu. Při hodnocení těchto údajů nesmíme ovšem zapomenout ani toho, co bylo řečeno v úvodu obecně o historické průkaznosti konspiračských zpráv, ani toho, že členové ÚVODu, působící ve skrytu, neměli v době, kdy své zprávy podávali, té bezprostřední odpovědnosti jako oficiální představitelé pražské vlády.

Jejich pevnější a radikálnější stanovisko možno však jen zčásti vysvětliti jejich nikoli přímou účastí na odpovědnosti za osudy národa. Nermalou zásluhu na tom mají nepochybně též vzkazy z Londýna, které členové ÚVODu znali mnohem lépe, hojněji a důkladněji než Hácha a jeho vláda. Hlavním důvodem pro lepší posouzení situace a její dokonalejší hodnocení – kromě jejich pevné a ani v nejhorších dobách neotřesitelné důvěry v konečné vítězství československé věci (pro tuto víru šli přece do konspirační práce) – byla jejich vyšší politická úroveň, v níž převyšovali Háchu a jeho vládu.

Ani Hácha, ani Eliáš, ani nikdo z jeho vlády neměli politických zkušeností, a pokud je měli, byly to zkušenosti pouze z oboru vnitřní stranické politiky. Situace pražské vlády, ačkoli výnosem o protektorátu byla odkázána na partnerství pouze Německa, [???] podle názoru Němců pouze na vnitrostátním partnerství, nutně vyžadovala v době světové války, aby dbala politiky mezinárodní v nejširším jejím mezinárodním, [???] světovém rámci. Tato politická nezkušenost byla příčinou, že nevystihli, v čem byla jejich síla. Domnívali se mylně, [že] Němci mohou mít zájem propustit je a nahradit je lidmi z politické periferie fašismu. Tomu tak nebylo. Němci potřebovali vládu lidí, jejichž jména v zahraničí měla dobrý zvuk, o nichž v cizině věděli, že nejsou koupenými zrádci. Obávali se toho, ačkoli z Londýna jim vzkazovali, že jednak to Němci by neradi učinili, jednak že by to naší věci i prospělo. Sám Heydrich v mé často citované řeči z 2. října 1941 pravil, že má snahu zachovat Hácha a vládu jako celek a že se nesmí stát, aby snad Hácha a vláda chtěli odstoupit. Takový postup byl by ze zahraničně politických důvodů nesprávný a neúčelový. Děkoval si, že se to patrně podařilo a že vláda má patrně víc strachu, že on ji sesadí, a že zůstala.

[Poškozený původní dokument, úvodní část věty chybí] ... promítnutí otázek mezinárodních bylo pražské vládě na závadu, že všichni členové vlády pocházeli z pravicových politických kruhů. Snad proto nedovedli odhadnout vývoj, a stejně, jako zbytečně se obávali, že Němci pustí do vlády kruhy vysloveně fašistické, stejně na druhé straně přecenili revolučnost českých dělnických vrstev, když se obávali, že lid by šel do ulic, stávkoval atd.

Nikoli posledním nedostatkem příslušníků pražské vlády byla jejich neznalost částečně i německé řeči, ale hlavně němectví vůbec. Eliáš sám, když se měl stát ministerským předsedou, psal Háchovi 30. března 1939, že je odchovanec francouzské doktríny. Byl ve Francii jako student před válkou, za války jako francouzský legionář, po příjezdu z Ruska účastnil se vyznamenávání francouzské

legie. Po válce byl dva roky na vysoké válečné škole v Paříži. Ve Francii měl celou řadu přátel, s nimiž se do poslední chvíle stýkal. Po dobu 25 let věnoval péči jazyku francouzskému, ruskému a částečně anglickému, takže zanedbal jazyk německý. Neznalost německé řeči nebyla však tak velkým nedostatkem jako neznalost německé mentality a tzv. německé kultury. Naši lidé, např. Hácha, i když znali perfektně německy, měli říšské a hlavně nacistické Němce za totožné s Němci rakouskými, vídeňskými. Znali třeba dokonale Goetheho a R. M. Rilkeho, avšak neznali neb nedocenili Fichteho, Arndta, Körnera¹⁸⁸ a další.

[Poškozený původní dokument – celá jedna věta chybí.] ... Přesto se zmýlili, domnívajíce se, že s nacisty lze kompromisovat, jak psal prezident dr. Edvard Beneš. Nacisté neznali vděku za taktní chování; když jim ostře nevytkli neplnění slibů, nacisté se necítili nijak vázání ani osobní přívětivostí, ani dvorností, ani společenskými styky.

Že však na ně do jisté míry platila tvrdost, strohost, osobní statečnost a neústupnost a to, čemu se říká „nedati si nic líbit“, lze dokázati na případech min. Bubny, který měl ostrou srážku s Frankem v době vládní krize v lednu 1941 o zásobování, min. Havelky, který rovněž měl odvahu Frankovi osobně se postavit, a hlavně gen. Ježka, který Heydricha klidně opustil, když se cítil jeho řečí osobně dotčen. Je pozoruhodné, že právě těmto třem se pro toto jejich chování nestalo nic, ačkoli zvláště o Ježkovi Heydrich v řeči z 4. února 1942 pravil, že Ježek určitě věděl o mnohých věcech, pro něž byl Eliáš odsouzen k smrti.

188 Johann Gottlieb Fichte byl německý filozof, žák Immanuela Kanta; Ernst Moritz Arndt byl německý spisovatel a politik.

Edvard Beneš
Paměti II
Od Mnichova k nové válce
a k novému vítězství

Edice Svědectví
Fotografie na obálce volné zdroje
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 5. 9. 2019

ISBN 978-80-7602-809-8 (epub)
ISBN 978-80-7602-810-4 (pdf)
ISBN 978-80-7602-811-1 (prc)